Praeclarissimum opus diui

Isidori Hyspalensis, quod ęthimologiarum inscribitur. Nec
te fallat opinio studiose lector quū titulū aspicies, quasi ī hoc
volumine solū de re grāmatica, atq; vocabulorū īterpretati=
onibus mētio fiat, quū in eo tātarum altissimarūq; rerum no=
ticia recondita sit, vt nusquā alibi maior digniorq; īueniatur.
Quicquid enim cognitionis in cæteris scriptoribus cū gręcæ
tum latinæ historię reperitur vniuersis, in hoc vnico libro vti=
li quadam breuitate inuenies. Quod si perlegeris cum varie=
tate historiarum, tum rerum magnitudine non minus profi=
cies, q̄ oblectaberis.

Vænale habetur in vico sancti Iacobi
sub signo Lilij Aurei.

¶ Incipit epistola Isidori iunioris hispalensis epi-
scopi ad Braulionem Cesaraugustum episcopum.

DOMINO Meo et dei seruo Bau-
lioni episcopo, Isidorus. Omni De-
siderio desideraui nunc videre faci
em tuam, & vtinam aliquendo im-
pleret deus votum meũ, anteq̃ mo
riar. Ad presens autẽ deprecor, vt
cõmendes me deo orationibus tuis, et vt in hac vi
ta spem meam impleat, et in futuro beatitudinis
tuę consortium mihi concedat. Et manu sua. Ora
pro nobis beatissime domine et frater.

¶ Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere domino, Christoq;
electo Isidoro episcopoꝝ summo. Brau
lio seruus inutilis sanctoꝝ dei. O pie do
mine & virorum prestantissime, sera est
ĩquisitio, & tarde data ẽ mihi scribẽdi optio, quia
pctis meis exigẽtib⁹ nõ tãtũmõ sterilitatis vł iopię
malo, verũetiã pestis mortalitatis luis & hostilita-
tis quo min⁹ ĩquirerẽ horribilissĩ ꝑpedit⁹ incursu.
Nũc aũt & si mille necessitatib⁹ & mille curis attri
t⁹ post longũ miserię tẽp⁹ veluti ab ĩprobi soporis
(vt ita dixerĩ) grauedme suscitat⁹, isti⁹ meę sugge
stiões affatib⁹ depẽdere ꝑsumo salutis obsequiũ,
& cordis & corpis humilitate ꝓstrat⁹, imprecãs ex
cellẽtissimã tuę beatitudinis potestatẽ, vt peculia
rẽ famulũ quẽ pio illo sacrę dignationis ĩtuitu sẽ-
per habuisti susceptũ, vsq; ĩ finẽ habere iubeas cõ
mẽdatũ. Nã & ego (xp̃s nouit) graui dolore discu-
tior q̃ emẽso tpe tã ꝓlixo vel nũc vestrum nõ me
reor videre cõspectũ, sed spero in illũ qui nõ obli
uiscitur misereri, nec repellit in finẽ quia exaudi-
et precẽ pauperis, et vestro me miserũ repsentet
aspectui. Suggero sane & omnimoda supplicatio
ne deposco, vt librũ etymologiarũ quẽ iam fauen
te dño audiuim⁹ cõsũmatũ, ꝓmissionis vestrę me
mores seruo vestro dirigere iubeatis, quia vt mihi
sum cõsci⁹ magna ibi ex parte serui tui postulatio
ne sudasti. Et ideo in me primũ existe munific⁹, sic
in sanctorũ cętib⁹ et foelix habearis & prim⁹. Ge-
sta etiã synodi ĩ qua sitauit⁹ exanimis vestri igne,
& si nõ purificat⁹, inueniť tñ decoct⁹, queso vt ve
stro instictu a filio vestro dño rege, nobis dirigãť
cito Nã & nostra eius sic flagitauit gloriã sugge-
stio, quia multũ in cõcilio ꝓ inuestigãda op⁹ ẽ ve-
ritate. Decetero creatoris altissimi pietatẽ efflagi
to vt coronã beatitudinis vestrę ꝓ itegritate fidei
& statu ecclesię suę lõgo tpe precipiat cõseruare,
neq; inter oblatrantia ꝑsẽtis mũdi varia & inume
rabilia discrimina munitũ reddat tuę intercessio-
nis gratia, ac recõditũ in gremio memorię tuę tu
tuꝫ ab omni tẽpestate peccati oratu vestro efficiat
trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego seru⁹ dñi
Braulio Isidoro in dño, fruar te lucerna ardens &
non marcescens.

¶ Isidorus ad Braulionem.

DOmino meo & dei seruo Braulioni epo. Isi
dor⁹. Quia te ĩcolumẽ cognoui, grãs xp̃o
egi, et vtinã cui⁹ cognoui salutẽ, ĩ hoc cor
pore aspicerẽ & visionẽ. Quod autẽ mihi euenit ꝓ
peccatis meis manifestabo, quia fui dign⁹ tua per
legere eloquia, statĩ vt accepi pictatiũ tuũ, puer re
gi⁹ ad me venit, dedi cubiculario meo illud picta
tiũ, & cõfesti ãbulaui ad prĩcipẽ vt postea plegẽ re
scribere mq;. Reuers⁹ e palatio regis, nõ solũ scri-
pta tua nõ inueni, sed etiã quicquid aliudi castris
fuit put, & id circo scit dñs, luxi meritũ meũ, quia
nõ plegi eloquium tuũ sed rogo vt q̃cũq; occasio
euenerit, rescribe michi. Et gratiam verbi tui non
auferas, vt quod ex meo delicto ꝑdidi, iterum gra
tia tua recipiam. Et manu sua. Ora pro nobis bea
tissime domine.

¶ Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere dño christoq; electo
Isidoro epoꝝ sũmo, Braulio seruus inu-
tilis sanctoꝝ dei Solet repleri læticia hõ
interior, ac spiritalis, cũ inquisitione fun-
giť amãtis. Ob id velle meũ ẽ mi dñe reuerẽdissĩe,
nisi culparũ macetia mearũ obsitat et benigne te
ĩquisitionẽ meã ãplecti, & q̃relarũ calũniã patiẽter
accipe. Vtrũq; eni ago, & officiũ inquisitiõis ꝑsol-
uo, & ibi cõtra te causarũ mearũ necessitates diri
go quid, vt benignissime tuo auditui admittas in
ĩgressu hui⁹ dictationis portuq; ꝓstrat⁹ peto a cul
mine vestri apostolat⁹, vt q̃q̃ vacillet calũnię obie-
ctio vbi lachrimatũ ẽ ĩtercessio, cũ lachrymę nõ sit
signa calũnię, tñ sint opto & lachrymabiles calũ-
nie, & calũniabiles lachrymę, sꝫ vtrũq; ꝓ licẽtiosa
amoris ꝑsũptiõe, nõ autẽ ꝓ arrogãtię temeritate
sꝫ iã causã exordiar. Septẽ nisi falor ãnorũ se tpa
gyrãt, ex quo me memini libros ad te cõditos ori-
ginũ postulasse & vario diuersoq; mõ p̃site me fru
stratũ eẽ, & absẽti nil ide te rescripsisse, sed subtili
dilatiõe modo necdũ eẽ perfectos, mõ necdũ scri-
ptos, modo meas lr̃as intercidisse, aliaq; multa op
ponẽs ad hãc vsq; diẽ ꝑuenim⁹, & sine petionis ef-
fectu anim⁹ perdurat. Ob hoc, & ego vertẽ ꝑces ĩ
q̃relã, vt quod supplicatione nequiui vel calunnia
lacessãdo valeã adipisci. Sępe nãq; solet mendico
ꝓdesse vociferatio. Quocirca cur q̃so te dñe nõ tri
buas quod rogaris? Vnũ scias, vt nõ dimittã quasi
fingens me nolle negata, Sed quetã, & instãter q̃-
rã, quousq; aut accipiã, aut eliciã piissimo redẽpto
re iubẽte. Quęrite & inuenietis & adiiciente, pulsa
te & aperietur vobis. Quęsiui & q̃so, etiã & pulso
Vnde & clamito, vt apias. Nã hui⁹ argumenti me
cõsolatur inuentio, quia qui cõtẽpsisti postulanteꝫ
exaudies forte calũniãtem. Hinc ergo sciẽtię tuæ
ingero quæ nec stulti iactationem nouit, aliquod
suggerere insipiens profecto presumo. Nec tñ eru
besco ipit⁹ disertissimo loqui, aplici memor ꝑcepti

quo p̄ceperit libẽter sufferre insipientẽ. Quãobrẽ accipe clamores calũnię. Cur rogo talẽtorũ distributionem, & cibariorũ dispensationẽ tibi creditã hucusq; retẽtas? Iã solue magnũ, iptire famulus, ne inopia pereant famis nostri quid creditor veniens reposcat a te. Nõ minuet tibi quicquid dederis nobis. Memor esto puis panib⁹ multitudinẽ satiatã, & supesse reliquias fragmentoꝝ magnitudine panũ. An putas donum tibi collatũ ꝓ te solomõ esse datũ? Et vestrũ est, et nostrũ cõmune est, nõ priuatũ. Et quis dicere vel isan⁹ p̄sumat, vt priuato tuo gaudeas, qui de cõmuni tm̃ inculpabiliter gaudere scias? Nã cũ de⁹ tibi ęconomiã sui thesauri, & diuitiaꝝ salutes sapiẽtiæ et sciẽtię tenere cõcesserit cur larga manu nõ effũdis, quod dando nõ minues? An cũ i mẽbris superni capitis vnusquisq; quod non accepit, sic in altero possideat, vt alteri quod habet possidendum sciat, tu forsitan, iõ nobis parcus existis, quia quod mutuo a nobis resumas nõ inuenis. Sed si habenti das ab illo mercedis fructuꝫ reportas. Sin vero nõ habẽti tribuis, p̄ceptis euangelicis satisfacis, vt reddaꝛ tibi i retributiõe iustorũ. Proinde et ego remordeor cõsciẽtia, eo ꝙ i me cõmunicabile nichil boni sentiã. Quõ iubemur ꝑ charitatẽ seruire inuicẽ, & vnusquisq; quã accepit gratiam i alterutrum illam administrare sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei, atq; vnicuiq; sicut diuisit deus mẽsurã fidei in vno cõpage mẽbrorum debeat ea cæteris ptibus cõmunicare, quia hęc oĩa operaꝛ vnus atq; idẽ spũs diuidens singulis ꝓut vult, sed ad vnũ ac peculiare subsidium quod p̄misi recurro ad inopportunitatẽ scilicet amicã amicitia destitut⁹, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratus. Idcirco audi vocẽ meam tot interiacentibus terris. Redde redde quod debes. Nã seru⁹ seru⁹ es xp̄i & xp̄ianoꝝ, vt illis sis maior omniũ nostrum et quia nostri causa tibi collatam pręsẽtis gratiã, sitientibus animis sciẽtięq; fame cruciatis iptiri nõ dedigneris. Non sunt saltim pes qui ad iniũctã discurrẽs possim aluo ecclesiæ membrorum. s. iudici obediẽtiæ discursu parere. nec principatui capitis impetranti obsequẽdo placere. Quin et si de ihonestioribus mẽbris me esse sciã sufficiat. quia quę te cõstat a capite ꝑcepisse ꝑ me est dignum egere. nec me te nõ egere quis minimũ xp̄i tñ sanguine redẽptũ. Nã non dicit caput pedibus non estis michi necessarii, quõ q̃ videntur membra corporis ĩfirmiora esse necessaria sunt et quæ putãtur ignobiliora esse corporis membra his honorem abundantiorem circundamus & quæ i honestiora sunt nostra maiorem honestatem habent. Sic itaq; creator noster ac dispẽsator cũcta dispensat vt cum in altero alteri dona dinaq̃ in se nõ ꝑcipit possidenda tribuuntur charitas cumuletur. Deniq; tũc bene multiformis gratia dispensatur qñ acceptũ donũ et eis qui hoc nõ habẽt crediꝛ qñ ꝓpter eũ cui impẽdiꝛ datũ putatur. Hoc apostoli capitulũ a nobis i parte p̄missũ optime nouit prudẽtia charitatis vestrę huic regi cõgruere totum & quicquid sũmati tetigi te ꝓcul dubio nosse melius latet nullũ. Itaq; hoc solũ superest quod & magnopere peto vt p̄stes postulata & si nõ ꝓ me salti ꝓ ip̄a charitate diuinit⁹ iptita. Pro qua iubemur & nosse & p̄stare oia & sine qua nihil sũt oia. Sed & si qua supflua si qua negligenter si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi q̃ dixi cũcta queso benigne suscipias cũcta ignoscas cuncta ores vt de⁹ ignoscat. Ergo et hoc inotesco libros ętymologiarũ quos a te dño meo posco & si detrũcatos corrososq; iã a multis haberi ide rogo vt eos mihi trãscriptos integros emendatos & bene coaptatos digneris trãsmittere ne rapt⁹ auiditate in ꝑuersum cogar vitia ꝓ virtutibus ab aliis sumere. Ego aũt opto q̃uis nulli⁹ egeas & vltroneę dicãꝛ putere mercedes vt dignatio vestræ benignitatis iperet nobis i id quod & possum⁹ & valemus tm̃ vt obsequio nostro vtaris imo charitate quæ deus est pfruaris. His igitur expletis erãt michi q̃stiones de sacris diuinisq; paginis quarũ michi expositionẽ cordis, vestri lumen aperiret si tñ & nobis iubes resplendere et diuinę legis obscura referare. Nec si ista quæ peto ꝑcepero de illis silebo, sed viã reseras capiẽdę fiducię. Cum in hac prima fronte non me confodieris stimulis verecundię & ignauię meæ locũ dederis venię ꝙ quẽ dissigebas qlibet imeritũ non iusseris reprobare. quia ignominiosum valde videtur ac vile si nec dum satiatus qui charitate ab eo quẽ amabat inuenitur recedere. Obsequio autem meæ seruitutis impẽdo iura salutis, & queso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis vt ꝓ me orare digneris quatenus quottidie fluctuentem animã in malis et tuo intercessu lucreris et ad portum transquillitatis ęterne perducas erutã a miseriis et ab scãdalis. Dulce michi fuit diu ad te loqui. quasi corã positus vultũ videre tuę faciei. Ideo nec verbositatem caui, & temeritatem fortassis incurri sꝫ aut hoc aut aliud agere debui, tantum vt quod noluisti per humilitatẽ saltem tribuas per tumultuantem improbitatẽ. Ecce quantam audaciam dedit michi gratię vestræ beniuolentia. Et iõ si quod in hoc displicuerit sibi imputet qui tantum amat, vt timorem tollat. Naꝫ perfecta charitas foris mittit timorẽ. Speciali quoq; gratia fret⁹, speciali dño in quo vires sanctę ecclesię cõsistũt suggero, vt quia eusebi⁹ noster metropolitan⁹ discessit, habeas misericordie curã. Et hoc filiolo tuo nostro domino suggeras, vt illũ illi loco pręficiat, cui⁹ doctrinę sanctitas cęteris sit vitæ forma. Hunc autem filium pręsentẽ beatissimæ potęstati vestrę per omnia commendo, & tam de his quæ hic suggessimus quam etiam de his quæ supra questi sumus eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

¶ Isidorus ad Braulionem.

Omino meo et dei seruo Braulioni epo,
Isidorus. Tuę sanctitatis epistolę me in vr
be toletana inuenerũt. Nã pmotus fue=
rã cã cõcilij Sed quisiussio principis in i=
tinere positum remeare me ãmonuisset, ego tñ qa
propinquior eram pręsentię ipsius q̃ religioni, ma
lui potius cursum itineris non intercludere. Veni
ad pręsentiam principis inueni psentem diaconũ
tuum, per eũ eloquia tua suscipiẽs amplex⁹ sũ, et
legi, et de salute tua deo gratias egi desiderio om
ni desiderãs, quis debilis atq; fess⁹, fiduciã tñ ha=
bens per xpm in hac vita videndi te quia spes nõ
confunditur p charitatẽ q̃ diffusa est in cordib⁹ no
stris Codicẽ ętymologiarũ cũ alijs codicib⁹, de iti
nere trãsmisi, et licet emẽdatũ pualitudine tamẽ
tibi modo ad emendatũ statuerã offerre si ad de=
stinatũ cõcilij locũ puenissem. De cõstituẽdo autẽ
epo taranẽsi nõ eam quam petisti sensi sententiã
regis, sed tñ & ipse adhuc vbi certius cõuertat ani
mũ illi manet incertũ. Peto aũt vt pro meis pecca
catis apud dñm existere digneris itercessor, vt im
petratu tuo deleãtur delicta mea, & remittãtur fa
cinora. Item manu sua. Ora pro nobis beatissime
domine et frater.

Item Isidorus ad Braulionem.

EN tibi sicut pollicitus sum nisi opus de
quarumdã rerũ origine ex veteris le=
ctionis recordatione collectũ, atq; ita i
quibusdam locis annotatum sicuti ex
tat conscriptum stilo maiorum.

Incipit liber primus ętymologia
rum sancti Isidori Hispalensis epi.

De disciplina et arte. Cap. I.

DIsciplina a discẽdo nomẽ accepit. Vñ &
sciẽtia dici põt. Nã scire dictũ est a dis=
cere, quia nemo nostrũ scit nisi quia di=
scit. Aliter dicta disciplina. quia dicitur
plena ars vero dicta ẽ q̃ artis pręceptis regulisq;
consistat. Alij dicũt a græcis hoc tractũ esse voca
bulũ απο της αρετης. i. a virtute, quã sciẽtiã vo
cauerunt. Inter artem & disciplinam plato & Ari.
hanc differentiam esse voluerunt, dicentes artẽ es
se in his q̃ se & aliter habere possunt, disciplina ve
ro ẽ q̃ de his agit quę aliter euenire nõ possũt. Nã
qñ veris disputationib⁹ aliquid differit, disciplina
erit, qñ aliquid verisimile atq; opinabile tractatur
nomen artis habebit.

De septem liberalibus disciplinis Cap. ii.

DIsciplinę liberaliũ artiũ septẽ sunt. Pri
ma grãmatica. i. loquẽdi pitia. Secun=
da retorica quæ propter nitorẽ et co
piã eloquẽtiæ suę maxima in ciuilibus
qõnibus necessaria existimatur. Tertia
dialectica cognomento logica, quæ disputationi=
bus subtilissimis vera secernit a falsis. Quarta ari
thmetica quę continet numerorum casus ac diui=
siones. Quita musica, q̃ in carminibus cantibusq;
consistit. Sexta geometria, quæ mensuras terrę di
mẽsionesq; complectitur. septima astronomia, quę
continet legem astrorum.

De litteris cõmunibus. Cap. iii.

PRimordia grãmaticę artis litteræ cõmu=
nes existũt, quas librarij et calculatores
sequuntur, quarum disciplina velut q̃dã
grammaticę artis ĩfãtia ẽ, vñ & eã Varro
litteratione vocat, Litterę aũt sunt idices rerũ, si=
gno verborũ, quib⁹ tãta vis est, vt nobis dicta ab=
sentiũ sine voce loquãt. Verba ei p oculos nõ p au
res introducuntur. Vs⁹ litterarũ rept⁹ ẽ pter me
moriã rerũ, Nã ne obliuione fugiãt, lrĩs alligãt. In
tãta eni rerũ varietate nec dici audiẽdo poterant
oĩa nec mẽoria cõtineri. Litterę aũt dictę quasi le
giterę, q̃ iter legẽtib⁹ pstẽt, vel q̃ in legẽdo itereñ
Lrę latinę & græcę ab hebreis videñ exortę. Apd
illos eni pri⁹ dictũ ẽ Aleph. deide ex simili enũcia
tiõe apud grecos tractũ ẽ Alpha. ide apud latinos
A, Translator enim ex simili sono alteri⁹ ligue lit
terã cõdidit, vt nosse possim⁹ liguã hebraicã oĩũ li
guarũ, ac lrarũ eẽ matrẽ. Sed hebrei vigĩti duob⁹
elemẽtis lrarũ scdũ veteris testamẽti libros vtuñ
Gręci vero. xxiiii. Latini iter vtrãq; liguã pgrediẽ
tes. xxiii. elemẽta habẽt. Hebreorũ litteras a legę
cepisse p moysẽ. Syrorũ aũt & caldeorũ per abra=
hã. Vñ & cũ hebręis & numero & sono cõcordant
solis characterib⁹ discrepãt. Egiptiorũ lras Isis re
gina inachis filia, de grecia veniẽs i ęgyptũ reppe
rit, & ęgyptijs tradidit. Apud ægyptios autẽ alias
habuisse litteras sacerdotes, alias vulg⁹. Grecarũ
litterarũ vsum primi phœnices iuenerũt. vnde, &
Lucan⁹, Phœnices primi magni si crediñ ausi, Mã
surã rudib⁹ vocẽ signare figuris. Hic ẽ q̃ & phęni
ceo colore librorũ capite scribũñ quia ab ipis litte
ræ initiũ habuerũt. Cadmus agenoris fili⁹ grecas
litteras a phęnice i gręciã. xvii. prim⁹ attulit, αβγ
δεζικλμνπορστφ. Hispalamedes troiano bel
lo tres adiecit ηχω. Post quẽ Simonides similiter
tres alias adiecit ξθφ. y litterã Pythagoras sami⁹
ad exẽplũ vitę hũanę prim⁹ formauit. Cui⁹ virgu
la superior primã ętatẽ significat, incertã quippe
et q̃ adhuc se nec vicijs nec virtutibus dedit. Biuiũ
autẽ quod supest ab adolescẽtia icipit, cui⁹ dextra
ps ardua ẽ sẽ ad beatã vitã tẽdẽs, sinistra facilior. sẽ
ad labẽ iteritũq; deducens. De qua sic Persius ait.
Et ibi quę samos deduxit littera ramos, Surgẽtẽ
dextro mõstrauit limite calẽ. Quiq; autẽ esse apd
grecos mysticas litteras. Prima. y. quę humanã vi=
tã significat, de qua nunc dixim⁹ Secũda theta. θ
q̃ mortẽ significat Nã iudices eãdẽ litterã thetã ap
ponebãt ad horũ nomĩa quos supplicio afficiebãt
et diciñ theta απο του τανατου. i. a morte. Vn=
de et habet p mediũ telũ. i. mortis signũ, de qua q
dã sic ait. O multũ ante alias infęlix littera theta.
Tertia thau. τ. figurã demõstrãs dñicæ crucis. Vñ
& hebraice signũ iterptañ, de q̃ dictũ ẽ i ezechiele

angelo transi per mediã hierusalẽ et signa thau i
fronte virorũ gemẽtiũ & dolentiũ. Reliquas vero
duas summã & vltimã sibi vendicat xp̃s. Ipse est e
nim principiũ & finis dicens. Ego sũ alpha & .ω.
Concurrentib⁹ ei in se inuicẽ .α. ad .ω. vsq; deuo-
luitur, & rursus .ω. ad .α. replicat. vt ostenderet i se
domin⁹, et initu decursum ad finem, et finis decur
sum ab initiũ. Oĩs autẽ litteræ apd̃ grecos, et ver
ba cõponunt, & numeros faciũt. Nam alpha .α. lit
tera apud eos vocatur innumeris vnum Vbi au-
tẽ scribunt betha .β. vocatur duo vbi scribũt gam
ma .γ. vocãt i numeris ipsoꝝ tria. vbi scribunt del
ta .Δ vocatur quattuor, et sic oẽs litterę apud eos
numeros habent. Latini autẽ numeros ad litteras
non cõputãt sed sola verba cõponunt. exceptis a-
liquibus quę numeros figura demonstrant, vt. i. p
vno, c, pro centũ. d. pro quingentis. l. pro quinqua
ginta. m. pro mille. v. pro quinq;, & x. pro decẽ litte-
ra quæ & i figura crucẽ significat, et i numero de-
cẽ demõstrat. Latinas litteras carmentis nympha
prima italis tradidit. Carmẽtis aũt dicta quia car-
minib⁹ futura canebat. Cęterũ proprie vocata ni-
costrata. Litterę aũt aut sũt cõmunes aut libera-
les. Cõmunes dictę, quia multi eis vtuntur i cõmu
ne vt scribere & legere, liberales, qa eas tm̃ illi no
uerũt, qui libros cõscribunt, recte loquẽdi dictãdi-
q; rõnẽ nouerũt. Litterarũ duplex modus est. Di-
uiduntur enĩ pricipaliter in duas ptes, i vocales et
cõsonãtes. Vocales sunt q̃ directo hiatu fauciũ si-
ne vlla collisione varie emittũtur, & dictę vocales
qꝫ p se vocẽ ipleãt, & p se syllabã faciãt, nulla adhe
rente cõsonãte. Cõsonãtes sunt quę diuerso motu
linguę vel ipressiõe labioꝝ efficiũt, & vocatę cõso
nãtes quia p se nõ sonãt, sed iũctis vocalib⁹ cõsonãt
Hę in duabus partib⁹ diuidũtur, in semiuocalibus
et in mutis Semiuocales dictę eo qꝫ quidã semiso-
nũ de vocalib⁹ habeãt. Ab. e. qdẽ vocali icipiũt, &
desinũt in naturalẽ sonũ, vt. f. l. m. Mutę aũt dictę
quia nisi subiectis sibi vocalib⁹ nequaq̃ erũpũt. Si
de eis extremũ vocalis detraxeris sonũ iclusũ lit-
teræ murmur sonabit. vt. b. c. d. Vocales aũt & se-
miuocales, & mute a veterib⁹ sone, & semisone, & i
sone dictę sunt, Inter vocales aũt i & u apud grã-
maticos varias habent significationes. Nã modo
vocales sunt, mõ semiuocales, modo mediæ sunt,
Vocales ideo sunt, quia solę positę syllabas faciũt
et aliis cõsonãtib⁹ cõiungũtur. Cõsonãtes ideo ha
bentur, quia interdũ habẽt post se vocales in eius
dem syllabis cõstitutas, vt iuno vates, & habẽt pro
cõsonãtibus. Medie aũt idcirco dicũt. qm̃ natutali
ter sole mediũ sonũ habent, vt illius vnius. Cõiun
ctę aliis pingui⁹ sonant, vt ianus vanus. Solę enim
positę aliter sonant, aliter iunctę, I vero ꝑpterea
iterdũ duplex dicit, quia quotienscũq; in metro in
ter duas vocales inuenitur, ꝑ duab⁹ cõsonãtibus
habet. vt troia. Geminat eĩ ibi son⁹ ei⁹. V quoq; lit
tera ꝑ ide iterdũ ẽ nichil, quia alicubi nec vocalis,
nec cõsonãs ẽ, vt quis, Vocalis em̃ nõ est, quia. i. se-
quitur, cõsonãs non est, quia q precedit, ideoq; qñ
nec vocalis nec cõsonãs ẽ sine dubio nichil est. Ea
dẽ & digãmon a græcis vocatur, qñ sibimet aliisq;
vocalib⁹ iũgitur, q̃ ideo digãmon dicitur, quia du
plex est isi ar. f. littere que duplex gãma habet ad
cuius similitudiuẽ cõiunctas uocales digãmõ ap-
pellari grãmatici uoluerunt. ut uotuꝫ uirgo. Inter
semiuocales, aut quedã liquide dicũtur ꝑpterea,
quia interdũ i una syllaba postposite aliis cõsonã
tibus deficiũt, & a metro excludũt, ex quib⁹ due
apud latinos liquescunt. l. & r. ut fragor et flatus.
reliquem & n apud grecos liquescunt ut mnestus
Decem et septem autẽ latinis litteris uet⁹ scriptu
ra constabat. Vnde & latine nominantur illa rati-
one scilicet qꝫ ab eo uocali incipiũt, & in mutũ so
nũ desinũt, ut sunt semiuocales uel qꝫ a suo sono i
cipiũt, & in uocaleme desinũt, ut sunt mute. Fue-
rũt aũt i pricipio. xvii. i d ẽ a b c d e f g i l m n o p r s
t & u. H aũt littere pro sola aspiratione adiecta ẽ
est postea. Vnde & a plerisq; aspiratio putatur esse
non littera, quæ proinde aspirationis nota dicitur
quia uocẽ eleuat. Aspiratio eni est son⁹ uberius e-
leuat⁹ cui cõtraria est prosodia, son⁹ equaliter fle
x⁹. R litteram, Saluius Ludi magister postea lati-
nis adiecit, ut in sono discrimẽ faceret duarũ litte-
rarũ. c. & . q. q̃ ideo superuacua dicitur quia exce-
ptis kalendis supflua iudicatur per c. eni uniuersa
exprimimus. Q litterã nec greci resonant nec he-
brei, exceptis eni latinis hanc nulla alia lingua ha
bet, hęc pri⁹ non erat, unde & ipsa superuacua est
uocata quia per c cuncta ueteres scripserũt. X litte
ra usq; ad augusti tempora, nõdũ apud latinos e-
rat, sed pro ea c & s scribebant, unde et duplex vo
catur, qa pro c & s ponitur unde et ex eisdem litte
ris compositum nomen habet. A grecis duas litte
ras mutuauit latinas, y. & . ꝫ. propter nomina. s. gre
ca, & he apud romanos usq; ad Augusti tẽpus nõ
scribebantur, sed ꝑ ꝫ duo ss ponebãt, ut hilarissat
ꝑ y uero i scribebãt, unicuiq; aũt literæ tria acci-
dũt, nomẽ quomõ uocet figura, quo charactere si
gnetur potestas, que vocalis, que consonans habe
atur. Potestatẽ natura dedit voluntas ordinem A
quibusdã & ordo adiicitur. i. que p̃cedat, que seq̃-
tur, vt prior sit. sequens b. A autem in omnib⁹ gen
tib⁹ ideo prior est litterarũ pro eo qꝫ ipsa prior na
scentibus vocẽ aperiet. Nomina autẽ litterarũ gẽ-
tes ex sono proprie lingue dederũt notatis oris so
nis, atq; discretis. Nam postq̃ eas aĩaduerterũt, et
nomina illis & figuras iposuerũt. Figuras aũt par
tim ex placito partim ex sono litterarũ formaue-
runt, vt puta. I & o quarũ vnius sicut exilis sonus ẽ
ita tenuis virgula, alteri⁹ pinguius sonus, sicut et
plena figura. Inter figuras litterarũ & apices vete
res distixerũt. Apicem autẽ dictũ ꝑ eo qꝫ lõge sit
a pedib⁹, sed in cacumine litterarũ opponit. Est e
nim linea iacens super litterram equaliter ducta.

ℭ De grammatica Cap. iiii.

GRammatica est sciẽtia recte loquẽdi, scri
bẽdiq; ratio, origo et fũdamẽtũ liberaliũ
artiũ. Hec idisciplinis post lr̃as cõmunes
iuenta est, vt iam qui didicerũt lr̃as per e
am recte loquẽdi rationẽ sciant. Grãmatica aũt a
lr̃is nomen accipit. Grãmata eni greci litteras vo-
cant. Ars vero dicta est ꝙ artis pręceptis regulisq;
cõsistat. Alii dicunt a græcis hoc tractũ esse voca-
bulũ, apotes aretes. i. a virtute, quã scientiã voca-
uerunt. Oratio dicta est, quasi oris ratio. Nam ora
re est loqui, et dicere. Est aũt oratio contextus ver
borũ cũ sensu. Contextus autẽ sine sensu non est o
ratio, quia non est oris ratio. Oratio autẽ plena est
sensu voce & littera. Diuisiones autem grammati
cę artis a quibusdam .xxx. dinumerantur. i. partes
oratiõis .viij. vox articulata, littera sylla ba, pedes,
accẽtꝰ positurę, notę, orthographia, analogia, ety
mologia, glosę, differentiæ. barbarismi, soloecismi
vitia. methaplasmi, schemata, tropi, prosa, metra
fabule, historiæ. De ptibꝰ orõnis. Cap. V.

PArtes orationis primus Aristoteles du-
as tradidit nomen, et verbũ. deinde do
natꝰ octo definiuit, sed oĩs ad illa duo
pripalia reuertũtur. i. ad nomen & ver
bum, que significant personã & actũ. Reliquę ap-
pendices sunt, et ex his originẽ trahunt. Nã prono
men ex noĩe nascitur, cuius officio fungitur, vt ora
tor ille. Aduerbiũ de noĩe nascitur, vt doctus doc-
te. Participium de nomine & verbo, vt lego legens
Coniunctio vero & præpositio vel interiectio in cõ
plexu istarum cadunt. Ideo et nonnulli quinq; par
tes definierunt, quia iste superflue sunt.

ℭ De nomine Capitu. VI

NOmen dictũ quasi notamen ꝙ no-
bis vocabulo suo res notas efficiat
Nisi enim nomen scieris cognitio
rerum perit Propria nomina dicta
sunt, quia specialia sunt Vnius eni
tm̃ personam significant. Species
propriorum nominuꝫ quattuor, sũt prenomen, no
men, cognomen, et agnomen Prenomen dictũ eo
ꝙ nomini pręponitur, vt Lucius quintus Nomen
vocatũ, quia notat genus, vt cornelius Cornelij eĩ
omnes in eo genere dicebantur Cognomen, quia
nomini coniũgitur, vt scipio Agnomen vero quasi
accedens nomini vt Metellus creticus, quia cretã
subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab ali-
qua ratione Cognomentum autem vulgo dictum
eo ꝙ nomini cognitionis causa supadijciatur, siue
ꝙ cũ nomine est Appellatiua nomina inde vocan
tur, quia communia sunt. & multorum signatiõe
consistũt Hæc in. xxvii spẽs diuidũtur, ex quibus
corporalia dicta, quia vel videntur vel tanguntur
vt cælum, terra. Incorporalia quia carẽt corpore
vnde nec videri nec tãgi possũt, vt veritas, iusticia
Generalia quoq; quia multarum rerum sunt, vt a
nimal Nam & homo et equꝰ et auis animalia sũt
Specialia, quia ptẽ demõstrãt, vt homo Species eĩ
aĩaliũ homo Principalia, quia primã positionẽ ha
bẽt nec aliũde nascuntur, vt mons fons. Deriuati
ua, eo ꝙ ex alio noĩe deducũt. vt a mõte monta
nꝰ Diminutiua. qa nominãt sensu, vt gręculꝰ scho
lasticulꝰ a scolastico Sono diminutiua. qa sic sonãt
sicut diminutiua, sed intellectu principalia sũt, vt
tabula fabula Tota græca, quia ex toto grẽcẽ de
clinant, vt calisto calypso. Sic enim græcꝰ et lati-
nus dicit. Tota latina, quia ex toto i latinũ vertũ-
tur græcꝰ dicit odysseus, latinus vlixes Media di-
cta, qa ex parte græca sũt, ex parte latina Eadem
et nota qa corrũpunt vltimas syllabas manentibꝰ
prioribus, vt apud græcos alexandros, apud lati-
nos vero elexander menãder Dicta autem notha
quemadmodum nothus dicitur qsqs de dispari ge
nere nascitur Synonima hoc est plurinomia eo ꝙ
sit in pluribus nominibꝰ significatio vna vt terra,
humꝰ, tellꝰ, idẽ enim sũt nomina Omonyma, hoc
est vninomia eo ꝙ sit in vno nomine significatio
plurima, vt tumulꝰ nũc mons breuis est. nunc tu-
mens tellus, nunc sepulchrum, Est enim in vno no
mine significatio diuersa Relatiua dicta, eo ꝙ ad
aliam referantur personam, vt magister dominus
pater Illa autem quę dicũtur ad aliqd aliter se ha
bentia a contraria significatione dicta sũt, vt dex
ter Dici enim dexter non potest nisi sinister fuerit
Porro qualitatis nomina ex eo dicta, quia per ea q̃
lis quisq; sit ostenditur, vt sapiens, formosus, diues
Quantitatis, quia a mẽsura trahuntur, vt longus
breuis. Patronymica dicuntur eo ꝙ trahun-
tur a patribus, vt titides tidęi filius, eneius, enec fi
lius, q̃uis a maioribus et matribus ducantur. Cre-
tica id est possessiua a possessiõe, vt euãdrius ensis
Epitheta que latine adiectia vel superposita ap-
pellantur, eo ꝙ ad implendã sui significationẽ no-
minibus adijciantur; vt magnus doctꝰ. Adiicis ea
personis, vt magnus philosophus, doctus homo, et
plenus est sensus. Actualia ab actu descendunt, vt
dux, rex, cursor. nutrix. orator. Gentes a gente ve
niunt, vt græcus romanus. Patriæ a patria descen
dũt. vt atheniensis thebanus, Loci a loco vt subur
banus. Verbalia dicuntur quia de verbo nascũtur
vt lector. Participalia que sic sonant sicut pticipia
vt clemẽs prudẽs. Verbi similia a verbi similitudi
ne dicta vt cõtẽplator. Nã et verbũ ẽ iperatiui mo
di futuri tẽporis et nomẽ quia cõparationẽ recipit
He oĩes species a nominũ appellatiõe descẽdũt
Secũda pars nois Comparatio dicta qa ex alteriꝰ
cõparatiõe alteꝝ p̃fert. Cuiꝰ gradꝰ tres sũt. positi
uꝰ cõparatiuꝰ & superlatiuꝰ Positiuꝰ dictꝰ qa pri-
mꝰ ponit i cõparationis gradu vt doctꝰ. Cõparati-
uꝰ ab eo ꝙ positiuo p̃fertur illi vt doctior plus e-
nim doctior nouit q̃ doctus. Superlatiuꝰ eo ꝙ cõ
paratio superferatur vt doctissimus plus enim no
uit q̃ doctior. Genera dicta sũt eo ꝙ ge rẽt vt ma

fculinũ et femininũ,Cætera non funt genera,fed hoc nominum ratio et auctoritas voluit. Neutruz dictum,quia nec hoc eft nec illud.i.nec mafculinũ nec femininũ.Cõmune dictũ q duob⁹ generibus nominũ cõmunicat,vt hic & hęc canis.Cui cõtrariũ eft epicenon,quia vtrũq̃ fexũ fub vno genere enunciat,vt hic pifcis.Eft enĩ icerti generis, quod nec natura,nec oculis difcernitur,fed fefus tantũ peritia,Oĩe genus dictũ,quia cunctis generibus feruit,mafculino & feminino & neutro cõmuni et oĩni.Numer⁹ dict⁹,quia per eum vel fingularivel plurima nomina oftendũtur. Figura,quia vel fim plicia vel compofita funt.Cafus a cadendo dictũ,p eos enĩ inflexa nomina variantur et cadunt.Noĩatiu⁹ cafus dictus,quia per eundẽ aliquid nominamus,vt hic magifter.Genitiu⁹,quia eũ per genus cuiufcũq̃ querim⁹,vt hui⁹ magiftri filius,vel q tẽ fignificam⁹ hui⁹ magiftri.Datiu⁹ quia per eũ nos dare alicui demonftram⁹,vt da huic magiftro.Accufatiu⁹ qa per eũ aliquẽ accufam⁹,vt accufo hũc magiftrũ.Vocatiu⁹,quia per eum aliquẽ vocamus vt o magifter.Ablatiu⁹,quia per eum nos auferre aliquid cuiq̃ fignificam⁹,vt auferã a magiftro He xaptota nomina dicta,quia per fex cafus varietates habẽt,vt eft vnus.Pentaptota q tm̃ in quinq̃ cafibus variantur,vt doctus.Tetraptota q tm̃ in q̃ttuor cafib⁹ declinãtur vt latus. Triptota q tãtũ in tribus,vt templum.Diptota q tm̃ in duob⁹,vt inpiter.Monoptota q vno tm̃ cafu vtuntur,vt frugi.

¶ De pronomine. Cap. VII.

Pronomen dictũ,quia pro vice nominis ponit,ne faftidiũ faciat nomen ipfũ dũ iterat.Nã cũ dicimus Vir.fcripfit bucolica,addimus pronomen,ipe fcripfit & georgica,fic q varietas fignificatiois et faftidiũn tollit,& ornatũ inducit.Pronoĩa aũt aut infinita.Finita pronomina dicta,eo q definiũt certam perfonã,vt ego,me enim ftatim intelligis. Infinita dicũt,quia non fũt certę perfonę.De abfcetib⁹ eñ dicũt & incertis,vt qs,que,quod.Min⁹ q̃ finita appellant,quia cõmemoratione faciũt notę perfonę vt ipfe,ifte.Certũ eft eñ de quo dicitur.Poffeffiua vocanĩ,eo q nos aliquid poffidere oftẽdũt. Nam cum dico me⁹,tuus,definio aliquid meum effe vel tuũ.Relatiua dicunĩ,qa ad iterrogatioẽ referũt vt quis eft,refpõdetur is eft. Demonftratiua,eo q habet demonftrationis fignificationẽ,Aliquẽ eĩ p fentẽ his demõftramus,vt hic hoc.Q ue tria & articuli nominantur articuli aũt dicti q noib⁹ artantur.i.colligantur,cum dicim⁹ hic orator.Inter articulum autem et pronomen hoc intereft,q articulus tunc eft quando nomini iungitur,vt hic fapiens,cũ vero nõ cõiungitur.demonftratiuũ pronomen eft,vt hic & hęc & hoc.Omnia aũt pronomina,aut primogenia fũt,āt deductiua. Primogenia dicta fũt qa aliũde originẽ nõ trahũt.Hęc.xxi. fũt Finita tria,ego tu ille.Infinita feptẽ,quis.q̃lis, talis,quantus,tãtus,quotus,totus.Minus,q̃ finita fex,ifte,ipe,hic,is,idẽ.fui Poffeffiua quiq̃,meus, tu⁹fuus,nr̃ etvefter.Reliqua autẽ deductiua dicũt qa ex illis deducta atq̃ cõpofita exiftũt.vt quifpiã aliquis et reliqua.

De verbo Cap.viii.

Verbũ dictũ,eo q verberato aere fonat vel q hęc pars freqũter in oratione verfet.Sũt aũt verba mentis figna,quibus hoĩes cogitationes fuas iuicẽ loq̃ndo demõftrãt.Sicut aũt nomẽ fignificat pfonaz,ita verbũ factũ dictumq; perfonę.In perfona verbi agentis & patiẽtis fignificatio eft. Nam fcribo,perfonę factũ eft.Item fcribor perfonę factũn indicat fed eius a quo patiř.Verborũ genera duo fũt,grammaticorum atq; rhetorũ Grammaticorum in tria cadunt tempora,preteritũ,inftans & futurum, vt fecit,facit,faciet.Rhetorum autem vniuerfa oratio verba dicũtur,veluti verbis bõis nos cepit vel ba bona habuit.Vbi nõ tm̃ verba que i tria cadũt tempora,fed vniuerfa oratio eft, Verborum fpecies,funt,forme,modi,cõiugationes,et genera. Forme verborum inde dictę,eo q nos ad vnaqũq; rẽ informent,per has enim oftendimus quid agam⁹ Perfecta forma dicitur a perficiendo vt lego,tũc enim dicendũ eft quãdo in prꝑfenti tempore legimus Meditatiua dicta fũt a meditantis fenfu vt lectur io.i.legere meditor.Inchoatiua poft meditationem ab inchoantis indicio vt calefco, Frequentatiua a fepius agendo,vt lectito,clamito. Formę enim fenfum tenent modi declinationem. Nam nefcis quid fit declinatio,nifi pri⁹ didiceris quid fit fenfus.Modi dicti ab eo quemadmodũ fint ifuis fi gnificationibus. Indicatiuus eñ mod⁹ dicitur, qa fignificationem indicantis habet vt lego. Imperatiuus quia fonum habet imperandi vt lege. Optatiuus quia per ipfum optamus aliquid agere vt vtinem legerem.Cõiunctiuus quia ei cõtigitur aliquid vt locutio plena fit.Nam quãdo dicis cũ clamem pendet fenfus q fi dicam elamem quare putas q taceam plenus eft fenfus.Infinitiuus dicitur eo q tempora definiens perfonam verbi non definit vt clamare,clamaffe.Cui fi adiungas perfonã clamare debeo debes debet fit quafi finitũ.Imperfonalis dicitur quia indiget perfona nominis vł pronominis vt legitur addis perfonam a me a te ab illo et plene fentitur.Sed infinitiuus modus perfonam tm̃ verbi eget. Imperfonalis vero vel pronominis pfona vel nominis.Coniungatio dicitur eo q p eam ad vnũ fonum multa coniungũtur.Docet enim in qu am fyllabam exeat futurũ tẽpus ne per imperitiã quis dicat legebo pro legam Harũ prima et fecunda mittunt futurũ tempus in bo & in bor tertia in am & in ar.Genera verborũ ideo dicta quia gignunt naz actiuo a difcis r & gignit paffiuum rurfum paffiuo adimis r & parit actiuũ,Ip-

sa autem actiua dicuntur quia agũt vt verbero et passiua quia patiunẽ vt verberor Neutralia quia nec agunt nec patiũẽ, vt iaceo sedeo. His si r litterã adijcis non sonãt latina. Cõia aũt dicũẽ qa & agũt & patiũtur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera latina non sũt. Deponentia vero dicũtur quia deponũt futuri temporis pticipiũ a significatione passiua quod exit in dus vt gloriandus.

De aduerbio. Cap. IX.

ADuerbiũ dictũ ẽ eo ꝙ verbis accedat vt puta bene legi. Bñ aduerbiũ ẽ, legi verbum. Inde ergo aduerbiũ ꝙ semp verbo iunctũ adimpleaẽ. Verbũ eñ solũ sensũ implet vt scribo. Aduerbiũ aũt sine verbo non habet significationẽ plenã vt hodie. Adijcis illi verbũ hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

De participio. Cap. X.

PArticipiũ dictũ ꝙ nois et verbi ptes capiat, q̃si pticapiũ. A noie.n. vẽdicat sibi genera et cas⁹ a verbo tempora & significationes, ab vtroq; numerum et figuram.

De cõiũctione. Cap. XI.

COniunctio dicta, eo ꝙ sens⁹ sententiasq; coniũgat. Hęc eni p se nihil valet, sed in copulatiõe sermonũ q̃si quodd.i exhibet glutinũ, aut enim noia sociat, vt Aug. & Hiero. ãt verba, vt scribit & legit. Vna aũt vis omniũ siue copulẽt siue disiũgãt copulatiuę aũt cõiũctiones dictę, eo ꝙ sensũ vł psonas cõiũgãt, vt ego & tu eam⁹ ad for, ipm & sensũ cõiũxit. Disiũctiuę dictę qa disiũgũt res & psonas vt ego aut tu faciam⁹. Subiũctiuę dicũẽ, quia subiũgũtu vtq;. Dicim⁹ eñ regiq; hoiq; deoq;. Expletiuę dictę qa explẽt ppositã rẽ, vt puta si hoc non vis saltem illud fac. Comunes noianẽ, quia vbi vim pręponunẽ. et subiũgunẽ, vt igiẽ hoc faciã, hoc igitur faciã. Causales dicũẽ a cã, eo ꝙ aliqd cogitẽt facere. vt puta occido illũ qa habet aurũ. Rationales dicũẽ a ratione q̃ quisq; vtiẽ i faciẽdo. vt quomodo eũ occidã ne agnoscar, veneno an ferro?

De p̃positione. Cap. xii.

PRępositio dicta ꝙ nominib⁹ p̃ponaẽ & verbis Accusatiuę p̃positiões. a casib⁹ quibus seruiũt dictę. Loquelares vero qa loquelis.i. verbis sẽper coherẽt, nec aliquid valent solę positę. vt di.dis, Cõiunctę vero verbis figuram faciunt, vt diduco distraho.

De interiectione Cap. xiii.

INteriectio est vocata, quia sermonib⁹ interiecta.i. interposita affectum commoti animi exprimit, sicut cuꝫ dicitur ab exultãte va, a dolẽte heu, ab irascẽte he, a timẽte hei. Que voces quarunc ũq; linguarum proprię sunt. nec in aliaꝫ linguaꝫ facile transferuntur.

De voce. Capitu. xiiii.

VOx est aer ictus sensibilis auditu, quantum in ipso est. Omnis vox, ãt articulata est aut confusa Articulata est hominum, confusa animalium Articulata est quæ scribi potest cõfusa quæ scribi non potest.

De syllaba. Capi. XV.

SYllaba grece. latine cõceptio siue complexio dicit. Nã syllaba dicta απο του συλλαμβανειν.i. a conceptione litterarum. συλλαμβανειν enim dicitur cõcipere. Vnde & vere illa est syllaba que ex pluribus nascitur litteris. Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue non proprie dicimus quę nõ tam syllaba dicenda est, q̃ ratio temporum, Syllabę autem aut breues sunt ãt longę, aut comunes. Breues vocatę qa nunq̃ produci possũt. Longæ quia semper producuntur, & nũq̃ corripi possũt. Communes aũt quia pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit et producuntur & corripiũtur. Lege donatum, Ideo aũt syllabę longæ breuesq; dicuntur, quia per varias vocũ moras aut dupla aut simpla spacia tẽporis habere videẽ. Diphthõge syllabę greco noie dictę ꝙ i eis binę vocales iũgãtur. Ex his apud nos veras esse scimus quattuor. ae. oe. au. eu. Ei vero apd maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autẽ apud metricos ideo semipes nominatur ꝙ sit dimidius pes Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba vna est quasi dimidi⁹ pes est Dyonisi⁹ lintius syllabarũ omniũ singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honorat⁹ est.

De pedib⁹ Cap. xvi.

PEdes sũt qui certis syllabarum temporibus isistũt nec a legitimo spacio vnq̃ recedũt, Pedes dicti eo ꝙ per ipsos metra ambulẽt. Nã sicut nos pedib⁹ icedim⁹ ita metra quasi pedib⁹ gradiũtur. Pedes aũt oẽs. cxxiiii. sũt, dissyllabi, quattuor, trisyllabi octo tetrasyllabi. xvi. pentasyllabi. xxxiii. hexasyllabi. lxiiii. Vsq; ad q̃tuor aũt syllabas pedes dicuntur, reliquæ sizigie vocãtur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum quare ita vocentur. Pirrichius dictus est quia hic assidue vel in certamine vel in ludo pueri si sępius frequentabatur, Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur i. sonus qui fũdebatur. circa aures sacrificantium, Vnde & hi qui tibijs canebant in sacris gentilium spondiales nominabantur, Trocheus vero ab eo dictus est quod celebrem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi tota velociter currat in metris. Trochos enim græce rota dicitur Iambus dictus est quod ιαμβιζειν græci detrahere dixerũt. Huiusmodi eniꝫ carmine oẽs iuectiones vł detractiones iplere poetæ sũt soliti, dictũ autem nomen ab eo ꝙ veluti venenũ quodãmodo maledicti aut liuoris infundat. Tribrachus quia et chor⁹

appellat' dictus quia fit ex tribus breuibus. Mollo
sus dictus a saltatione molosorũ quã exercuerunt
armati. Anapestus grece dicit' repercussus, Greci
enim anapestum repercussionem dicunt, Qui ideo
dr̃ repercussus eo q̃ repcutiatur a dactylo, Est enĩ
illi cõtrarius, dactylus a digito dictus q̃ a longio=
re nodo inchoans in duas desinat breues, Sic & i=
ste pes iuncturã vnã habet longam & duas breues
Vnde et manus expãsa palma dicit', & pẽdẽtes di
giti dactyli, Amphibracus q̃ i vtraq; parte breuẽ
habeat, lõga in medio interiacẽte, Brachis, n, bre
uis dicitur, Amphimacrus, q̃ duę hinc & ide lõ=
ge hẽant in medio ĩclausam breuẽ, Macros, n, gre
ce lõg⁹ dicitur Bachius appellat⁹ est, eo q̃ isto pe=
de bachia, i, liberi sacra celebrabant, Antibachius
vl' palimbachius dictus quia tractus a bachio est,
Proceleusmaticus, eo q̃ sit ad celeuma canentiũ
aptus, Dispõdeus aũt & ditroche⁹ & dijãbus dicti
q̃ geminis cõstent iãbis spõdeis vel trocheis Anti=
pastus q̃ sit ex cõtrarijs syllabis, ex breui. s. & lõga
ex lõga & breui, Coriãb⁹ vero qa ex hoc pede con
positũ carmẽ choris aptissimũ sit, Ionici sane pro
pter nũerorũ inęqualẽ sonũ dicti, hñt, n, binas lon
gas syllabas binasq; correptas, Peones dicti ab in
uentore Cõstãt ipi ex vna longa & trib⁹ breuibus,
q̃ longa iuxta noĩa eorũ variatim est constituta E=
pitriti vocati q̃ semper tres lõgas habeant sylla=
bas & vnã breuẽ. Syzigiæ aũt sunt pẽtasyllabi et
hexasyllabi pedes, dicti apud græcos sizigiæ qua
q̃dã declinationes. Sed hi non sunt pedes, sed ap=
pellant' pẽtasyllabi & hexasillabi quia vltra' quin
q; & sex syllabas nõ ꝓcedũt, vnde non oportet in
carmine has syllabas quodlibet excedere nomen.
vt carthaginẽsiũ, hierosolymitanorum, & cõstan
tinopolitanorũ. Accidũt vnicuiq; pedi arsis & the
sis. i. eleuatio & depositio vocis. Neq; .n. iter vocis
pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leuẽt' &
deponãt', vt arma, ar eleuatio est, ma depositio. In
his duobus per diuisionem pedes legitimi colligũ
tur. vt duo ad duo. Equa diuisio ẽ quotiẽs arsis et
thesis æquali tẽporum diuisione cędũtur, vt quat
tuor ad duo. Dupla quotiẽs ex his vnum alterum
duplo vicit, Sesculpa vero est quotiens vnũ alterũ
sescuplo, supat, dimidietate numeri vt tria ad duo
In simpla enim eius parte vnum plus inuenitur, in
dupla vno minus habetur. Sescuplum enim dimi
dium dupli dicitur Triplum est quãdo maior pars
ter continet totum minus. i. tria et vnum, Epitritũ
est quando minus continetur a maiore, et eius ter
cia pars. Cędũt' vero pedũ mẽbra vl' p ęq̃litatẽ vl'
p duplũ vel p sescuplũ vel p triplũ vel p epitritũ
Partimur ergo ĩ æqua hos pedes. Pirrichiũ .vi.vi.
vt fuga equa. Spõdeũ.—.ii.—.ii. vt ęstas, ęq̃. Dacty
lũ.—.ii.vi.vi.vt męnal⁹, ęqua. Anapestũ.vi.vi.—.ii
vt erato, ęqua. Dispõdeũ.—.ii.—.ii.—.ii.vt oratores,
eq̃, Proceleusmaticum.vi.vi.vi.vi.vt auicula. Di=
iambũ.vi.—.ii.vi.—vt ꝓpĩqtas, ęqua. Ditrocheum
—.ii.vi.—.ii.vi.vt cantilena, ęqua. Antispastum.vi.
—.ii.—.ii.vi.vt salonin⁹. ęqua. Coriãbũ.—.vi.vi.—.ii
vt armipotẽs, ęqua. Item indupla partimur hospe
des. Trocheũ.—.ii.vi.vt meta. dupla. Iambum.
vi.—.ii.vt parens. dupla. Molosum.—.ii.—.ii—.vt æ
neas dupla. Tribrachũ.vi.vi.vi.vt macula du=
pla. Ionicum maiorẽ.—.ii.—.ii.vi.vi.vt iunonius
dupla. Ionicũ minorẽ.vi.vi.—.ii.—.ii.vt diomedes.
dupla. Vn⁹ vero tantum est qui tripla partitiõe di
uiditur. quę est maxima, atq; ideo minime metris a
dest. Amphibrach⁹.vi.—.ii.vi.vt carina triplex
Sescupli autem hi sũt. Amphimacrus.—.ii.vi.ii.
vt insulę. sescuplũ Bachius.vi.—.ii.—.ii.vt achates.
sescuplum. Antibach⁹.—.ii.—.ii.vi.vt natura sescu
plum. Pęon primus.—.ii.vi.vi.vt legitimus, sescu=
plũ. Pęon secũd⁹.vi.—.ii.vi.vi.vt colonia. sescuplũ
Pæon tertius.vi.vi.—.vi.menedemus. sescuplum.
Pęon quartus.vi.vi.vi.—.ii.vt celeritas. sescuplum.
Restant quos epitrita partitione diuidimus. Epi=
tritus primus.vi.—.ii.—.iii.—.ii.vt sacerdotes. epiter
Epitrit⁹ secũd⁹.—.ii.vi.—.ii.—.ii.vt cõditores epiter
Epitritus tertius.—.ii.—.ii.vi.—.ii.vt demosthenes. e
piter. Epitritus quartus.—.ii.—.ii.—.ii.vi.vt fescẽ
ninus. epiter. Sunt igitur hi. inquit .x. dupli vero.
vi. triplus vn⁹, sescupli. vii. epitriti quattuor ũerus
autem syllabarũ in pedibus a duobus vsq; ad sex
protẽditur, vlterius enim non ꝓcedit quia vsq; ad
sex syllabas tanduntur pedes Tempora in pedib⁹
sunt, vt quãta vnusquisq; pes habeat Rosolutio est
pedum quando pro vna longa duę breues ponun
tur, aut pro duabus longis quattuor breues ponũ
tur. vt sectaq; intexũt abiete costas, abiete nũc re
solutio est spondei in ꝓceleumatico, in qua resolu
tione semper synalepham sequitur Virgil⁹ Ex v
na autem longa duæ breues fiunt, ex duabus au
tem breuibus lõga nunq̃ fit. Findi enim solida pos
sunt, solidari scissa non possũt. Figura est cui⁹ no=
ta syllabę agnoscuntur Vbi enim circuli partem ĩ
inferiorem bis positam aspicis pirrichius est, —.v
bi geminatam iacentẽ spondẽs —. Nam nota bre
uis. inferior semicirculus est v nota longa iacens ẽ.
—. Metra pedibus accidunt, vt a trocheo trochaicũ
a dactylo dactylicum, a iambo iambicũ, de quib⁹
paulo post dicendum est.

¶ De accentibus Cap. xvii

ACcẽtus qui gręce prosodia dicitur ex
gręco nomẽ accepit Nã græce pros la
tine, ad oden græce. latinæ cantus est
Hoc enim nomẽ de verbo ad verbũ ex
pressum est Latini aũt habent et alia
nomina Nam acentus et tonos & tenores ipsi
dicunt, quia ibi sonus crescit' & desinit Accentus
autem dictus q̃ iuxta cantum sit; sicut aduerbiũ
quia iuxta verbum est, Acutus accentus
dictus quod acuat et erigat syllabam, grauis quod
deprimat et deponat. Est enim contrarius

acuto circũflexus quia de acuto & graui cõstat. Incipiẽs enim ab acuto ĩ grauem desinit, atq; ita dũ ascendit et descendit, cunflexus efficitur. Acutus aũt & circũ flexus similes sunt. Nam vtraq; leuat syllabam. Grauis contrarius ambob⁹ videtur. Nam semper deprimit syllabas cum illi leuent, vt vnde venit titan, & nox vbi sidera condit, vnde hic grauis est. min⁹ enim sonat quam acusatus et circũflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est vt vir, aut positione lõga vt ars, acutum accentũ habebit. Si vero naturaliter longa vt res, circũflexuȝ. Dissylaba pars orationis si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuẽ, circunflectitur vt inusa. Aliter acuitur. Trisyllaba pars oratiõis, si mediam breuem habet vt tibia, tũc primam acuim⁹. Si vero naturaliter longam habet secundam, & vltimam breuem, vt metellus, tunc mediam circũflectimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllabarum retinentur. Grauis accentus cum vno accẽtu poni potest in dictione vna. cum vtrisq; nunq̃ vt catulus. In cõposita in dictione vnus accentus est vt armipotens omnipotens. Accentus autem reperti sunt vl' propter dictionem, vt viridiq; in littore conspicitur sus, ne dicas. vrsus vel propter prouũciationẽ, ne dicas meta breuiter, & non producte meta, vel discernendę ambiguitatis causa vt ergo. Nam cũ producitur go, causam significat, cum corripitur coniunctionem.

❡ De figuris accentuũ. Cap. xviij.

Figure accentuum. x. sunt, quæ a grammaticis pro verborum distictioibus opponuntur.

Oxia id est acutus accentus, linea a sinistra parte in dextram partem sursum ducta fit ita.

Baria id est grauis linea a summo sinistræ in dextram deposita fit ita.

Perispomene id est circũflexus, linea de acuto et graui facta exprimitur ita.

Macra autem id est longa virgula iacens est ita.

Brachia id est breuis pars circuli inferior iacens est ita.

Hyphen. i. cõiunctio qa duo verba cõiungit subiecta virgula versui circunflexa fit ita.

Diastole. i distictioq̃ ecõtrario separat dextra pars circuli supposita versui fit ita. Apostrophos pars item circuli dextra et ad summã litterã apposita fit ita. Qua nota deesse ostenditur in sermone vltimas vocales vt tribunal ꝑ tribunale.

Dasiã quod interpretatur aspiratio. i. vbi h. littera poni debet tali figura notatur.

Psile quod interpretatur siccitas siue purũ id est vbi h. littera eẽ nõ debet tali nota ostenditur.

Quorũ duorũ accẽtuũ figuram latini ex ipsa littera aspirationis fecerũt. Vnde si iũgas has facis eandem aspirationis notam. Rursũ si mediũ eius apicem scindis dasian & psillen facis.

Depositura. Cap. XIX

Depositura est figura ad distinguẽdos sens⁹ per cola & commata et periodos, quæ dũ ordine suo opponitur, sensum nobis lectionis oñdit. Dictę autẽ positurę. vel qa pũctis positis annotanť. vel quia ibi vox ꝑ interuallo distinctionis deponitur. Has græci thesis vocant latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur, eadem et cõma. Media distinctio sequens ẽ ipsa & cola. Vltima distinctio quę totam sententiam claudit, ipsa est periodus, cuius vt diximus partes sũt cola et cõma, quarum diuersitas pũctis diuersó loco positis demõstratur. Vbi enim in initio pronũciationis nec dũ plena sensui pars est & tamen respicere oportet, fit comma. i. pericula sensus pũctusq; ad vnam litteram ponitur. & vocatur subdistinctio ab eo ꝙ punctũ subtus. i. ad vnam litteram accipit vbi autem in sequentibus iam sententia sẽsũ prestat sed adhuc aliquid superest de sententię plenitudine, fit cola mediam litteram pũcto notamus & mediam distinctionem vocamus, quia pũctum ad mediam litteram ponimus. Vbi vero iam per gradus pronũciando plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus punctũq; ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disiunctio, quia integram separat sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cęterum apud poetas vbi in versu post duos pedes syllaba remanet comma est quia ibi post scansionem præcisio verbi facta ẽ. Vbi vero post duos pedes de parte orationis nichil superest, colon est Totus autem versus periodus est.

Præterea quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quasq; antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & hystoriis apposuerũt. Nota est figura propria in litteræ modũ posita ad demonstrandam vnã q̃q; verbi sniarumq; ac versuũ rationem. Notæ autem versi[illegible] appon[illegible]

numero.xxvi.quæ sunt nominibus infra scriptis.

Asteriscus opponitur in his quæ omissa sunt vt illucescant per eam notam quæ deesse videtur. Stella eni αστηρ græco sermone dicitur, a quo asterisc⁹ est deriuatus.

Obelus.i.virgula iacens opponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis, siue in his locis vbi lectio aliqua falsitate notata est, vt quasi sagitta indulget superuacua atq; falsa confodiat. Sagitta enim græce obelus dicitur.

Obellus superne appunctatus ponitur in his de quibus dubitatur vtrum tolli debeant necne apponi.

Limniscus.i.virgula inter geminos pūctos iacens opponitur in his locis quæ sacræ scripture interpretes eodem sensu sed diuersis sermonibus transtulerunt.

Antigraphus cum pūcto opponitur, vbi in tanslationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cū obelo, hoc proprie aristarchus vtebatur, in his versib⁹ qui non suo loco positi erant.

Paragraphus ponitur ad separandas res a rebusquæ in connexu cōcurrunt, quemadmodum in catalogo loca a locis, & regiones a regionibus, in agone præmia a premijs. certamina a diuersis certaminibus separantur.

Positura est figura paragrapho contraria, & ideo sic formata quia sicut ille principia notat, ita ista fines a pricipijs separat.

Criphia circuli pars inferior cū pūcto ponitur in his locis vbi questio dubia & obscura aperiri vel solui non potuit

Antisigma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus est, sicut & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

Antisigma cum puncto ponitur i his locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt et dubitatur qpotius eligendus sit.

Diple, hanc scriptores nostri apponūt in libris ecclesiasticorum virorum ad separanda vel demonstranda testimonia sanctarum scripturarum.

Diple peristichon. hanc prim⁹ leogaras syracusanus posuit homericis versib⁹ ad separationem olimpi a cęlo.

Diple peristigme.i.cum geminis punctis hæc antiqui in his apponebant, quem enodothus ephesius non recte adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in his, et nostri ea vsi sunt.

Diple obelismene interponitur ad separandos in comedijs vel tragedijs periodos. Auerse quotiens strophe et antistrophus infertur.

Auersa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt. vt nosne tibi fluxas phrygie res vertere fundo conamur: nos an miseros qui troas achiuis obiec.

Diple superne obelata ponitur ad cōditiones locorum ac temporum personarum mutatas.

Recta et aduersa superne obelata ponitur finita loco suo, monade significante similem sequentem quoq; esse.

Ceraunium ponitur quotiēs multi versus improbantur, nec per singulos obelentur.

Ceraunium enim fulmen dicitur.

Chrisanon. hec sola ex voluntate vniuscuiusq; ad aliquid notanduum ponitur.

Phietro.i.fortis, hec vbi aliquid obscuritatis est ob sollicitudinem ponitur.

Anchora superior ponitur, vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior vbi aliquid vilissime aut inconuenientius denunciatum ē.

Cronis tantum in fine libri opponitur.

Alontes nota que ad mendas adhibetur Fuerunt et aliæ notę librorum ꝑ agnoscendis hisquę per extremitates paginarum exponuntur, ut ibi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit ad textuz recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse expositionem cuius similem super iacentem notam inuenit.

ℭ De notis vulgaribus. Cap̄. XXI

Vlgares notas ennius primus mille et centum inuenit. Notarum vsus erat, vt quicquid per contentionem, aut in iudicijs diceretur, librarij scriberent complures, simul astantes diuisis iter se partib⁹ quot quisq; verba, & quo ordine exciperet. Rome prim⁹ tullius, tyro ciceronis libertus commentus est notas, sed tantum prępositionum. Post eum tercius persannius, pylargyrus, & aquila, libertus mœcenatis alias addiderunt. Deinde seneca contracto omniūdigestoq; & aucto numero opus effecit, in quinq; milia. Notę autem dictę eò quod verba, vel syllabas prefixis characteribus notent, et ad noticiam legentium reuocent, quas qui di-

dicerunt propriȩ iaꝫ notarii appellantur.

ℭ De notis iuridicis. Cap.xxii.

QVædam autem litteræ i libris iuris verborũ notȩ sunt, quo scriptio celeris breuiorq; fiat. Scribebatur enĩ verbi gratia per b et per .f. bonum factum per .f. & per. c. senatus consult⁹ per r. & per p. respublica, per p. & per r. popul⁹ roman⁹ per d. & per t. dumtaxat, per supinã /m/ litterã mulier, p p. secundam naturam pupillus, per r. verso capite pupilla, per vnum. k. caput per duo cappa iuncta, calumnie causa, per i. et e. iudex esto, p d. & m. dolum malũ Cuius generis plurimæ consimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas nouitii imperatores a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos p has callidi ingenio ignorantes decipiebant atq; ita iusserunt scribendas ĩ legibus litteras, vt nullos errores nullas ambages afferrent, sed sequenda et vitanda aperte demonstrent.

ℭ De notis militaribus. Cap.xxiii.

INbreuiculis quoq; quibus militum nomina continebãtur propria, nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus superessent quãtiq; ĩ bello cecidissent. τ. thau nota i capite versiculi supstitité designabat θ. Theta vero ad vniuscuiusq; defuncti nomẽ apponebatur Vnde et habet per mediũ telũ. i. mortis signũ. De qua Persi⁹ ait, Et potis est nigrum vitio pręfigere theta. Cum autẽ puericiã significare vellent. λ. lauda littera vsi sunt sicut morteꝫ significabãt, cum ponebant thetam ad caput. In stipendiorum quoq; largitione propriȩ erant notȩ.

ℭ De notis litterarum. Cap.xxiiii.

NOtas etiam litterarum inter se veteres faciebant, vt quicquid occulte inuicem in scripturis significare vellent mutuo scriberẽt. Testis est brutus qui in his litteris ea q̃ acturus erat notabat. ignorantibus aliis quid sibi vellẽt hæ litteræ. Cæsar quoq; augustus ad filium, q̃ inquit innumerabilia incidunt assiduȩ que scribi alterutrum oporteat et esse secreta habeamus ĩter nos notas si vis tales. vt cũ aliquid notis scribendum erit pro vna quaq; littera scribamus sequẽtem hoc modo. Pro a b. pro b c. et deinceps eadem ratione cæteras. Pro. ꝫ. autem littera redeundũ érit a duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribunt.

ℭ De notis digitorum. Cap.xxv.

SVnt quædam et digitorum notȩ. sunt & oculorum quibus secum taciti procul distantes colloquuntur sicut mos est militaris, vt quotiens consẽtiat exercitus, quia voce nõ põt manu pmitat. Alij quia voce non pñt gladiorũ motu salutant. Ennius de quadam impudica quasi in choro pila ludens, datatim dat sese, et cõmunem facit. Alium tenet. alij nutat. alibi manus est occupata. alii puellit pedẽ alii dat ãnulũ expectãdũ a labris, alium inuocat, cũ alio cãtat. at tamẽ aliis dat digito litteras. Et salomon. Annuit oculo terit pede, digito loquitur.

ℭ De ortographia. Ca.xxvi.

ORthographia grȩce latine recta scriptura iter pretatur. Ortho enĩ grȩce recta graphia scriptura dicitur. Hȩc disciplina docet. quem admodũ scribere debeam⁹. Nam sicut ars tractat de partium declinatione. ita ortho graphia de scribendi pitia vt puta ad cũ est prȩpositio. d. litterã. cũ est coniunctio. t. litterã. accipit Haud qñ aduerbium ẽ negãdi d littera terminatur. et aspiratur ĩ capite. qñ aũt coniũctio disiunctiua ẽ p t. litterã sine aspiratione scribitur. Apud propositio per d scribitur, sicut ad vt apᵈ patrem, qñ veteres sȩpe apud ꝑ ad vsi sũt duabus ex his mediis lr̃is subtractis. Interdum autẽ aliȩ litteræ i locũ aliarũ litterarũ rite ponũr. B & p. litteris q̃dã cognatio est. Nã ꝑ byrrho dicim⁹ pyrrhũ. C. et. g. quãdã cognationẽ habẽt Nã cũ dicim⁹ centum et trecẽtos, postea dicim⁹ quadrigẽdos g ponẽtes ꝑ c Porro c. & q. q̃dã cognatio est nã huiuscemodi p c. cuiusq; p. q. scribun⁹. Cuꝫ aũt p̃põ p. c. scribẽda ẽ. si aũt aduerbiũ fuerit p q. Dicim⁹ enim cũ lego. De⁹ p e. solã. Dæmõ per ȩ. dyptongon est notand⁹. Equ⁹ quod ẽ aial p e. solã scribẽd⁹, ȩquus quod est iust⁹ per ȩ dipthõgon ẽ scribendus Exul addita. s. debet scribi. quia exul dicĩ qui extra solũ ẽ. Exultat meli⁹ sine. s. lr̃a scribĩ Nã cum ipsa x. c. & s. cõstat. quõ cũ ĩ ea sit, s. rurs⁹ ei addiĩ aliaſ. ȩquor p diphtõgõ scribẽdũ, quia nõ ab aqua sed ab ȩqualitate nomẽ ẽ factũ. Fositã p n. ĩ fine scribendũ, quia itegrũ ei⁹ ẽ. si forte tãdẽ. Fed⁹ quod ẽ de formis per e solã scribẽdũ. fȩd⁹ quod ẽ pactũ cũ ȩ. diphthõgo scribẽdũ. Formosus sine. n. scribiĩ. quia a forma vocaĩ. Gnat⁹ quod ẽ. fili⁹. p. g. scribẽdum. quia facit gñat⁹. H. q̃ aspiratiõis litterã ẽ. i latinis tm̃ vocib⁹ iungiĩ, vt honor, hõ, hum⁹. Aspiraĩ autẽ & cõsonãtib⁹ sed i grȩcis & hȩbreis noibus. Heus aũt & hen iteriectiones per h. scribende. i litterã iter duas vocales cõstitutã. bis scribi quidam existimabãt vt troia maia, sed hoc ratio non permittit. Nunq̃ enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. sed. i. littera inter duas vocales constituta pro dupla habetur. Id pronomen neutri generis per d. scribitur ab eo quod est is ea id, quia facit idem. Quod si verbum est tertiæ pesonæ, per t. notabimus ab eo ꝙ est eo is it, quia facit itur. k. litteram antiqui præponebant quotiens a sequebatur vt kaput. Kanna kalamus. Nunc autem kattago et kalende per eandem tantum scribuntur. Omnia autem græca nomina qualicunq; sequente vocali per. k sunt scribenda. Lætus per ȩ diphthon scribitur, quia læticia a latitdinæ vocata est, cui cõ

traria est tristicia q̃ angustū facit L.autē littera ĩ terdum pro d.littera vtimur.vt latum ꝓ datum & calamitate ꝓ cadamitate.a cadendo eniȝ nomen assumpsit calamitas Maximus an maximus & si qua similia sunt qualiter scribi debeant quesitum est. Varro tradidit cesarē p i.eiusmodi verba enū ciare solitū esse & scribere.inde ꝑpter auctoritatē tanti viri consuetudinē factā.vt maximus, optimꝰ pessimus scribatur. Malo per vnum.l. scribendum quia est magis volo. Malle per duo.ll.magis scri bendū quia ē magis velle. Nolo quoq; p vnū.l. vel le & nolle per duo.ll. Nolo enim ne volo est.nolle ne velle.Os si vultū aut ossa significat per o solaȝ scribēdum est si personaȝ.h ꝑponenda est. Ora finiū p.o hora diei per.h scribendum.Onus si de onere venit.per o solam scribēdū si de honore cū h aspiratione.Præpositio & preterea per diphtho gon scribendum.Pene vero quod est cōiūctio p e. pena quod est supplicium per e.Q.littera tunc re cte ponitur cum illā statim.u.littera sequitur et a lia quelibet vna plures ve vocales iungūtur ita vt vna syllaba fiat.Cetera per.c.scribuntur.Q ue ꝑ nomen per c scribendū q̃ cōiūctio p e.Q uid per. d.littera scribitur cū pronomē est p t.cum verbum cuius positio prima est queo quis quit & in cōposi tione nequeo nequis nequit.Q uod quādo pnomē est p d.scribendū quādo numerus per t.quia toti dem per t.scribitur.Q uotidie per q.scribendū.nō per.c.vt sit quot diebus.R.littera cōmunionē ha bȝ cū.s.lra.Itaq; apud āntiquos honos labos arbos dicebatur nunc honor labor arbor.Sat per t scri bi oportet quia integrum eius facit satis.Sed p d. oportet scribi apud antiquos eni sed sedū dicebã tur nos finales duas litteras abscindimus.Tatꝰ si cut & quātus in medio m habebant Q uā eni et tā vnde et quantitas quantus tantus. Ve interiectio p e scribēda ve cōiūctio per e.Christus quia grecū est p ch scribendū ita & christianꝰ. & ȝ littera sola greca nomina scribitur.Nā cū iustitia littere c so num exprimat tñ quia latinū est per t scribēdum est. Sic militia malitia nequitia et cætera similia. In dubiis quoq; verbis consuetudo veterū erat vt cū eadē littera alius itellectum correpta aliū pro duca haberet lōge syllabę apicē apponebāt vt pu ta populus an arborē significaret an hoim multi tudinē apice distingrebāt sic et vbi litteræ conso nantes geminabāt sicilicū supponebāt vt sella ser ra asseres. Veteres eni nō duplicabant litteras sed supra sicilicū apponebāt qua nota admonebatur leptor geminandā esse litteram.

¶ De analogia Cap.xxvii.

Analogia grece latine similiū cōpara tio siue ꝑportio noīatꝰ Cuiꝰ hec vis ēt quod dubiū ē ad aliquid simile q̃ non e dubiū referat vt incerta certis ꝓbeā Octo aūt modis cōpatio analogię col ligitur s qualitate compatatione genere nume ro,figura,casu,extremitatibꝰ similiū syllabarū,& similitudine temporū. Siquidē de his vnū desue rit,iam non ē analogia id est similitudo,sed est a nomalia id est extra regulā,vt lupus et lepus,totū conuenit,sed dissentiunt casu ,facit enī lepꝰ lepo ris. Nam regulariter est dum querisvtrum trames masculinū an femininum sit,similis est illi in om ni declinatione limes,& erit masculinum. Item si nis si incerti generis esse credis,similis est illi pa nis in declinatione,& erit masculinum,Item ex cō paratione positiuorum,vt dicas doctꝰ,magnꝰ,po sitiui sunt, & sui similes. Fit et per diminutionem, vt puta,funē masculinū esse funiculus ostendit si cut marmor neutri generis esse marmusculū indi cat. Nam quod genus i pricipalitate est,idem esse solet in diminutione,sed hoc non semper vt pistri num pistrella,sed scire debemꝰ ex positione.i.pri mitiuo declinationem & ex diminutione genꝰ col ligere ¶ De etymologia Ca.XXVIII.

¶ Aetymologia est origo vocabulorum cum vis verbi vel nominis per interpretationē colligitur. Hāc aristoteles symbolon,cicero annotationē no minauit,quia nomina,& verba rerū nota facit ex emplo ꝓposito,vt puta flumen quia fluendo cre uit,a fluendo dictum. Cuiꝰ cognitio sepe vsum ne cessariū hȝ īterpretatione sua Nam cum videris vnde ortū est nomen,citius vim eiꝰ itelligis. Omis eī rei ispectio ætymologia cognita planior eſt. Nō aūt omnia nomina a veteribus secundū naturaȝ imposita sūt,sed quedā & secūdū placitū,sicut & nos seruis & possessionibꝰ iterdum secūdū q̃ pla cet nostrę voluntati nomina damus. Hinc est q̃ omnium nominū etymologię nō reperiuntur,quia quedā non secūdū qualitatē qua genita sūt,sed se cūdū arbitriū humanę voluntatis vocabula acce perūt. Sūt autē etymologię noim,aut ex causa da tę,vt reges a recte agēdo,aut ex origine vt homo quia sit ab humo,aut ex contrariis vt a lauādo lu tum dum lutum non sit mundū.& lucus,quia vm bra opacusparum luceat.Q uędā etiam facta sūt ex nominū deriuatione,vt a prudentia prudens. Q uędā etiā ex vocibus vt a garrulitate garrulus Q uędam ex greca etymologia orta & declinata sunt in latinum,vt silua domus.Alia quoq; ex no minibus locorum vrbium vel fluminum traxerūt vocabula.Multa etiaȝ & de diuersarum gentium sermone vocantur,vnde & origo eorum vix cerni tur. Sunt enim plæraq; barbara nomina incogni ta latinis & græcis. ¶ De glosis .Cap.xxix

¶ Glosa greca interpretatione linguæ sortitur no men. Hanc philosophi aduerbium dicunt,quia vo cem illam de cuius qualitate requiritur vno & sin gulari verbo designat Q uid enim illud sit in vno verbo positum declarat,vt conticescere est tacere Itemlatus haurit aprum,haurit percutit.Itemꝰ cū terminum dicimus finem,aut populatas interpre tantur esse vastatas,& omnino cum vnius verbi re

vno verbo manifestamus.

ℭ De differentiis. Cap. XXX.

ℭ Differentia est spẽs diffinitionis quam scriptores artium de eodem & de altero nominãt. Hec eñ duo quadam inter se cõione confusa, coniecta differentia secernuntur per quẽ quid sit vtrumq; cognoscitur, vt cũ queritur quid inter regem sit & tyrãnum, adiecta differentia quid vteq; sit diffinit vt rex modest⁹ & tẽperans, tyrannus vero crudelis. Inter hæc enĩ duo differentia cũ posita fuerit, quid sit vtrumq; cognoscitur, sic &c.

ℭ De barbarismo. Cap. xxxi.

ℭ Barbarism⁹ est verbũ, corruptua littera vel sono enunciatum, littera vt floriet, dũ florebit dicere oporteat, sono si ꝑ media prima sillaba ꝓducatur, vt latebræ tenebræ Appellatus autẽ barbarismus a barbaris gentibus, dum latinæ orationis integritatẽ nescirent. Vnaqueq; ei gẽs facta romanorũ cũ opib⁹ suis, vicia quoq; & verborũ & morũ romã trãsmisit. Inter barbarismũ aũt & barbarolexĩ hoc iterest, ꝙ barbarism⁹ ĩ verbo latino fit dum corrũpit, qñ aũt barbara verba latinis eloquijs inseruntur, barbarolexis dicitur. Itẽ qñ ĩ prosa viciũ fit sermonis barbarismus vocatur, qñ in metro methaplasm⁹ dicit Barbarism⁹ autẽ fit scripto & ꝓnũciatiõe Scripto. iiii. modis, si quis ĩ verbo litterã vel sillabam adiiciat, mutet, transmutet vel minuat. Pronũciatiõe autẽ fit, in tpib⁹, tonis aspirationib⁹ et reliquis q̃ sequũt. Per tpa quippe fit barbarism⁹, si ꝑ lõga sillaba breuis ponat, aut ꝑ breui longa. Per tonos, si accent⁹ in alia syllaba cõmutetur Per aspirationem, si adiiciatur .h. littera vbi nõ debet, aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatũ quotiẽs ĩ ꝓnũciatione scidit vers⁹ anteq̃ cõpleat siue quotiẽs vocalis vocalẽ sequit, vt musę aonides. Fit barbarism⁹ & ꝑ metacismos iotacismos & labdacismos. Metacism⁹ est quotiẽs .m. litteraꝫ vocalis sequitur, vt bonum aurum, iustum amicuꝫ sꝫ hoc viciũ, ãt suspẽsiõe .m. littere, aut detractiõe vitam⁹. Iotacism⁹ est quotiẽs in iota littera duplicatur sonus, vt troia maia, vbi earũ litterarum adeo exilis ꝓnũciatio, vt vnũ iota nõ duo sonare videatur. Labdacismus ẽ si ꝑ vno .l. duo pronuncientur vt aphri faciunt, sicut colloquium ꝑ cõloquium, vel quotiens vnũ .l. exilius duo largius proferimus quod contrarium est. Nam vnum largius duo exilius proferre debemus. Collisio est quotiens nouissime syllabe finis in alteri⁹ principio est, vt mater terra.

ℭ De soloecismo. Cap. XXXII.

ℭ Soloecism⁹ ẽ plurimoꝝ verboꝝ ĩter se ĩcõuenientiũs cõpositio, sicut barbarism⁹ vni⁹ verbi corruptio Verba enĩ non recta lege cõiuncta soloecism⁹ est, vt si quis dicat, inter nobis ꝑ ĩter nos, aut date veniam sceleratoꝝ ꝑ sceleratis Dict⁹ autẽ soloecism⁹ a ciuib⁹ cicilib⁹ qui ex vrbe soloe q̃ nũc põpeiopolis appellat ꝓfecti, cũ apud Italos commorantes, suã & illorũ linguã vitiose ĩcõueniẽterq; cõfũderẽt, soloecismo nomẽ dederũt, Vñ & similiter loq̃ntes soloecismos facere dicunt. Soloecism⁹ ãt apud poetas schema dicit, quotiẽs ĩ uersu necessitate metrificat⁹ iuenit Cũ aũt nõ ĩuenit necessitas ꝑmanet soloecismi culpa. Soloecismus fit duobus modis, aut ꝑ ptes orõnis, aut ꝑ accidẽtia ptiũ orationis. Per ptes orõnis, si alterã ptẽ ꝑ altera ponam⁹, vt puta si ꝑ̃positiões aduerbiis applicem⁹. Per accidentia fit .i. ꝑ ea q̃ accidũt ptibus orõnis, vt puta ꝑ qualitates, genera, numeros, figura, & casus. Per ista igit oĩa fiũt soloecismi, sicut donat⁹ exposuit, fiunt præterea & plurimis modis. Nã lucilius centũ genera soloecismoꝝ dixit, quas oĩs vitare poti⁹ q̃ sequi debet qui regulã recte loquẽdi tenere studet.

ℭ De ceteris vitiis. Cap. XXXIII.

ℭ Vitia apud grammaticos illa dicũtur quę ĩ eloquio cauere debem⁹. Sũt autẽ hic, barbarism⁹, soloecism⁹, acyrologia, cacephatõ et reliqua. Barbarism⁹ ẽ corruptio verbi vni⁹, vt si tertiã sillabã quis ꝓducat ĩ ignoscere. Soloecismus cõpositio vitiosa verboꝝ vt si aliquis dicat, inter hominib⁹ pro inter hoies. Acyrologia nõ ꝓpria dictio vt liceat sperare timẽti. Propriũ aũt timẽti est formidare non sperare, et gramineo in cãpo. Propriũ est autẽ graminosũ dicere cãpũ, nõ gramineũ. Cacephatõ dictio obscęna vel ĩcõposite sonãs. Obscęna, vt his animã a rrectidictis, Incõposita, vt iuuat ire et dorica castra videre. Mala eñ cõpositio fit ab ea syllaba incipere q̃ superior finierat, sꝫ & si alio modo quolibet ĩcõposita dictio ꝓferat, cacepha õ dicit Pleonasmos adiectio vni⁹ verbi supuacua, vt hac ten⁹ aruoꝝ cultus et sidera cęli. Neq; eñ alibi nisi ĩ cęlo sunt sidera. Perisologia adiectio plurimorũ verborũ supuacua, vt viuat rubẽ et nõ moriat dũ nõ sit aliud viuere q̃ nõ mori. Macrologia longiloquiũ res nõ necessarias cõprehẽdẽs vt legati nõ ĩpetrata pace retro vñ venerãt domũ reuersi sunt. Tãtologia id est eloquiũ vt si fata virũ seruãt siue scitur aura ętherea neq; adhuc crudelibus occupat vmbris. Totũ eñ qđ rẽpetit vna res ẽ scꝫ crebro sermone annũciata. Eclipsis ẽ defect⁹ dictiõis ĩ quo necessaria verba desũt vt cui pharetra ex auro deest eñ erat. Tapinosis ẽ hũilitas statũ rei magnę dictis ĩfirmans vt apparẽt rari nãtes ĩ gurgite vasto. Gurgitẽ posuit ꝓ mari. Catosyntheton viciosa compositio vt Ve rsaq; iuuencum terga fatigamus hasta. Amphibologia ambigua dictio quæ fit aut per casum accusatiuũ vt illud responsum Apollinis ad pirrhum Aio te eacida romanos vicere posse in quo nõ est certũ quẽ in illo versu monstrauerit eẽ victorẽ. Fit & ꝑ ĩcertã distĩctionẽ vt Bellũ ĩgẽs geret Italia. Incerta distĩctio vtrũ bellũ ĩngẽs an ĩgẽs Italia. Fit & ꝑ cõmune verbũ vt depꝛcat cato calũniat cicero ꝑ̃stolat brut⁹ dedignat ãtoni⁹ nec ostẽdit ĩ hac ãbiguitate vtrũ ipi alios an alii ipos deꝑ̃cati sit aut calũniati. Fit per omony

ma qñ vno noie multa significãtur, vt acies, & non addas aut ferri aut oculorum, aut militum.

ℭ De metaplasmis. Cap. xxxiiii.

Metaplasm⁹ græca lingua latina trãsformatio dicitur. Qui fit in vno verbo ꝓpter metri necessitatẽ, & licentiã poetarũ Cui⁹ spẽs he sunt. Prothesis appositio i principio verbi, vt gnato pro nato. Epenthesis appositio in medio, vt relliquias ꝓ reliquias, et maneãt in relligione nepotes, ꝓ religione. Paragoge appositio i fine, vt admittier ꝓ admitti, & potestur ꝓ põt Apheresis abscisio de principio vt tẽno ꝓ cõtẽno. Syncope, abscisio de medio, vt forsan ꝓ forsitan. Apocope, abscisio de fine, vt sat pro satis. Ectasis, productio contra naturã, vt Italiã fato profugus. Et exercet diana choros. Systole, est correptio contra naturã, vt Aquosus oriõ, & vrbẽq; fidenã, cũ prima syllaba ꝓduci debeat. Dieresis, discisio syllabę in duas, vt diues pictai vestis, pro pictę, & albai longai. Episynaliphe, conglutinatio duarum in vnã, vt pariete pro pariete, et genua ꝓ genua, phæton pro pheton. Synaliphe, collisio vocalium iuncta vocalibus, vt atq; ea diuersa penit⁹ dũ parte gerĩtur. Ecthlipsis, collisio consonãtiũ cũ vocalib⁹ vt multũ ille et terris iactatus et alto. Antithesis, cõtrapositio literæ ꝓ alia litera, vt impete pro ipetu, & olli pro illi. Metathesis, transpositio literæ, vt euandre ꝓ euãder, timbre pro timber. Inter barbarismũ & lexim hoc est latinã et pfectam elocutionem. Metaplasmus est, qui in vno sermõe fit ratione vicios⁹. Itẽ inter soloescismũ et phrasin. i. perfectã cõnexionem sermonũ figura ẽ quæ fit cõtextu sermonũ rõne viciosa. Ergo methaplasmi et schemata media sũt. et discernuntur peritia et imperitia. Fiunt autẽ ad ornatũ.

ℭ De schematibus Cap. xxxv.

Schemata ex græco in latinum eloquiũ figure interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententiis ꝑ varias distinctionum formas propter eloquii ornatum. Hec cũ multa sint, apud grammaticos ista inueniuntur. Prolepsis est presumptio vbi ea que sequi debent anteponunt, vt interea reges igenti mole latin⁹. Debuit eni sic dicere. Interea reges ingenti mole, & statim adijcere quod sequitur procedunt castris, deinde dicere latin⁹ &c. sed facta ẽ ꝓ ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuere reges interpositi sunt in septẽ versibus et postea additum est, procedunt castris. Et de inde presumptio, quia anteposita sũt que sequi debuere. Zeugma ẽ clausula, cum plures sens⁹ vno verbo claudũtur, quę fit tribus modis. Nam aut in primo aut in postremo aut in medio id verbũ ponitur quod sententias iungit. In primo, vt vertit œnophori fundus snia nobis. In medio, vt græcia sulpitio sorti data, gallia cotte. In postremo vt nãq; hoc tpe obsequiũ amicos, veritas odium parit. Hypozeuxis est figura superiori contraria vbi in singulis sensibus propria vnicuiq; clausula est. vt regẽ adit et regi memorat nomenq; genusq;. Syllepsis est in dissimilib⁹ clausulis aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt sociis et rege recepto, aut signlaris dictio plurali verbo expleta, vt sunt nobis mitia poma, castaneę molles et pressi copia lactis. Fit autẽ syllepsis non solũ per partes orationis sed et per accidentia partiũ orationis. Nam vbi et ꝓ multis vnus, et pro vno multi ponuntur, syllepsis est. Pro multis vn⁹, vt ẽ illud vterũq; armato milite cõplent, cum non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in euangelio. Latrones qui crucifixi erant cũ eo improperabant, vbi pro vno vterq; inducitur blasphemasse. Anadiplosis est quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud. Certẽt & cygnis vlulę, sic tityrus orpheus. Orpheus in siluis. inter delphinas orion. Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt Nos te dardania incensa tuaq; arma secuti. Nos tumidum sub te permensi classibus ęquor. Epanaphora est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio. vt te nemus angitię, vitrea te fucinus vnda Te liquidi fluere lacus Epizeuxis est in vno sensu cõgeminatio verbi, vt sic. Sic iuuat ire sub vmbras Epanalepsis ẽ sermonis in principio versus positi, eiusdem i fine replicatio, vt est illud, Crescit amor nũmi quantũ ipsa pecunia crescit. Paranomasia ẽ in significatione diuersa dictio pene ipsa, vt illud, Abiic an obire te cõuenit. i. exulem fieri an mori. Schesisonomaton, multitudo nominum cõiunctorum quodã ambitu copulata, vt, Nubila nix grando, procellę fulmina venti. Parameon est multitudo verboꝝ ex vna litera inchoatiũ, quale est apud Enniũ, O tite tute tati tibi tãta tyrãne tulisti. sed hoc bene temperat Virgili⁹, dum non toto versu vtiĩ hac figũra vt Enni⁹, sed nũc i principio versus tm̃. vt est illud, Seua sedes super arma, nũc in medio, vt Quæq; lacus late liquidos quæq; aspa dunis. nũc autẽ i fine, vt, Sola michi tales cas⁹ cassandra canebat Homeoptoton, est cũ plurima nomina per vnum casum denunciantur, vt est illud, Sed neq; currẽtẽ, necse cognoscit euntẽ. Tollentẽq; man⁹ saxũq; immane mouentem. Homeoteleuton, est cũ vno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abscessit, euasit, erupit. Polyptoton, est cũ diuersis casibus snia variatur, vt, Ex nihilo nihil in nihilum nil posse reuerti, Marcida est mappa marco spondente recurras. Marcus dixit, Ita est assigna marce tabellas Hirmos, est sententia cõtinuatę orationis tenorem suum vsq; ad vltimum seruans vt, est In secessu longo locus insula portũ, et reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsq; ad illud. Desuper horentiq; atrũ nem⁹ iminet vmbra [illegible]syntheton, est dictio multis concatenata con[illegible]nibus, vt, Tectumq;, laremq;, armaq;, amy[illegible]q; canem. Dialyton, vel asyntheton, est figu-

ra que ecōtrario sine cōiūctionib⁹ solute,ac sīplici
ter effertur,vtvenim⁹,vidim⁹,placuit.Antithetō,ē
vbi cōtraria cōtrarijs opponūt,& sentētie pulchri
tudinē reddūt,vt illud.Frigida pugnabāt calidis
humentia siccis,Mollia cū duris,sine pōdere ha=
bētia pōdus,Hypallage,est quotiescūq; per cōtra
riū verba itelligūtur,vt Dare classib⁹ austros Cū
ventis naues deinus,non nauibus ventos.

¶De Tropis. Cap.xxxvi

¶Tropos greco nomine grāmatici vocant qui la
tine modi locutionū interpretantur. Fiunt autē a
ppria significatiōe ad nō propriam similitudine.
Quorū omniū nomina difficilimū est annotare,sꝫ
ex omnib⁹ donat⁹.13.vsui tradēdo cōscripsit.Me=
taphora,est verbi alicuius vsurpata translatio,si=
cut cū dicimus. Fluctuare segetes gemmare vites
Dū in his rebus fluctus,& gemmas non inuenim⁹
in quibus hec verba aliūde transferūt.Sed hę at=
q; alię tropicę locutiones ad ea que intelligēda sūt
ppterea figuratis amictib⁹ obtegūt,vt sensuꝫ le=
gentis exerceant,Et ne nuda atq; in prōptu posi
ta vilescāt.Fiunt autem metaphorę modis quat=
tuor.Ab aīali ad animale vt, Aligeros conscendit
equos.Metaphorice loquens miscuit quadrupedi
alas auis.Et quo cursu deserta petiuerit. Miscuit
volatili cursum quadrupedis,Ab inaīali ad aīale,
vt pōtū prius arat sulcū p̄mit alta carina. Miscuit
vsum terre aqs,dū arare &sulcum premere,ad ter
ram pertineat nō ad mare.Ab īanimali ad anima
le,vt florida iuuent⁹.mascuit flores inanimales iu
uentuti,q̄ animam habet.Ad animali ad inanima
le,vt tu neptune pater cui tempora cana crepan
ti.Cincta salo resonant,magnus cui perpete mēto
Profluit oceanus & flumina crinibus errant. Men
tū enim et tēpora et crines non ad oceanum perti
nēt,sed ad homines. Sic et alia reꝝ nomina de lio
genere in aliud gen⁹ decētissime decoris grā trāſ=
ferūtur.vt oratio perotneſ.Metaphora autē āt p
tis vnius ē,vt fluctuare segetes,nō pōt dicere sege
tare fluctus,aut ātisttophaest,id est reciproca,vt
remigiū alārū.Nam & ale nauiū et alarum remi=
gia dicuntur Catachresis est alienę rei nomen ap
positū,et eo a metaphora differt,ꝙ illa vocabulū
habenti largitur,hec quia non habet propriū alie
no vtitur,vt faciemq; simillima lauro,et centaurus
nūc vna ambę iunctisq; feruntur fontib⁹ et longe
sulcāt vada falsa carine,dum facies et frons tm̄ a=
nimaliū et hominuꝫ sint.Quod nomē si poeta nō
apposuisset naui,quid proprium eidem parti dice
ret non haberet.Metalepsis ē tropus a precedēn=
te indicans quod sequitur,vt Inq; man⁹ charte no
dosaq; venit arundo.Nā per manū verba.per arū
dinē littere significate sunt.Metonomia transno=
minatio ab alia significatione ad aliā proximita=
te translata.Fit autē multis modis,aut enim p id
quod continet,id quod continetur ostendit vt the=
atra plaudūt,prata mugiūt,dū illic homines plau
dāt hic boues mugiant,āt contra per id quod con
tinetur id quod continet, vt iam proximus ardet
vcalegon ,dum non ille,sed dom⁹ ei⁹ ardeaet.Itē p
inuentorē id quod inuētū est,vt sine cerere et libe
ro friget venus,et cōmixtā vulcan⁹ mittit ad astra
fauillā.Vult eni per cererē frumenti iuentricē itel
ligere panem,per liberū inuētorē vitis vinū,p ve=
nerē libidinem per vulcanū ignē.At contra per in
uentū inuentorem demonstrat,vt vinū precamur
p libero q vinū apud grecos inuenit.Item p efficiē
tem id quod efficit sicut pigrum frig⁹ ꝙ pigros ho
mines faciat,et timor palliduseo ꝙ pallidos homi
nes reddat,At contra per id quod efficitur efficiēs
vt iungit equis curru genitor spumātiaq; addit frę
na feris.Spumātia frena dixit cū vtiq; nō ipsa faci
ant spumas sed equ⁹ q ea gerit spumis conspergat
infusis.Antonomasia est pro nomine.i.vice nomi=
nis posita vt maia genitus pro mercurio.Qui tro=
pus fit tribus modis.Ab aīo,vt magnanimusq; an
chisiades,a corpore,vt ipse ardu⁹,extrinsecus, vt
infęlix puer atq; impar cōgressus achilli. Epithe=
ton supra nomen,p̄ponitur eni proprio noī,vt al=
ma ceres obscęniq; canes,iportunęq; volucres. In
ter antonomasiam autē et epitheton hoc differt.ꝙ
ātonomasia p vice noīs ponitur,epitheton auteꝫ
nunq̄ sine noīe est.Quib⁹ duob⁹ tropis,vel vitupe
ramus aliquē vel ostendimus vel laudam⁹. Synec
doche est conceptio,cum a parte totum,vel a toto
pars intelligitur.Eo eni et per speciem genus,et p
gen⁹ species demonstratur,sed species pars est,ge
nus autē totum.A toto eni pars intelligiī,vt q̄ mul
tę glomerantur aues,vbi frigidus annus transpon
tum fugat. Non enim totus annus est frigidus,
sed pars anni.i.hyems. At contra a parte totum
vt flammas cum regia puppis extulerat , vbi
non solum puppis .sed nauis & non nauis,sed qui
in ea, & non omnes . sed vnus flammas extulit.
Onomatopeia est nomen fictum ad imitandum so
nū vocis cōfuse,vt stridor valuarū,hinnit⁹ equoꝝ
mugit⁹ boū,balatus ouiū.Periphrasis ē circūlo=
quiū,dū res vna plurimis verbis significaī,vt au=
ras vitales carpit. Significauit.n.p copulationem
verborū vnā rem,hoc est,viuit.Hic aūt tropus ge
min⁹ est.Nā aut veritatē splēdide pducit,aut fœ=
ditatē circuitu euitat.Veritatē splēdide pducit, si
cut.et iam prima nouo spargebat lumine terras.
Tithoni croceū linquēs aurora cubile. Vult enim
dicere,iā lucescebat āt dies ort⁹ erat.Fęditatē cir
cuitu euitat,sicut placidūq; petiuit cōiugis infusis
gremio per membra soporē,hoc.n.circuitu euitat
obscęnitatē et decēter ostēdit cōcubitū. Hypbatō
ē trascensio cū verbū aut sniā cōmutaī.Hui⁹ spēs
qnq; sunt,anastrophę,hysterō protherō parenthe
sis,temesis,synchesis. Anastrophæ verborū ordo
p̄poster⁹,vt littora circū,p circū.littora.Hysterō=
protherō snia ordine mutata vt postq̄ altos tetigit
fluct⁹ & ad ęquora venit,ante.n.ad ęquora venit,

& sic tetigit fluct⁹. Parēthesis vbi interponim⁹ sen
tentiā nostrā, q̄ ex medio remota, integer sēs⁹ pdu
rat, vt ęneas (neq; .n. patri⁹ cōsistere mētē pass⁹ a=
mor) tepidū ad naues p̄mittit achathen. Est .n. or
do, ęneas rapidum p̄mittit achathen. Nā illud in
medio parēthesis est. Temesis est sectio vni⁹ nomīs
pinterpositionē verborū, vt multū nebulę circum
dea fudit amictū. p circū fudit. Synchesis ē vbi ex
oī parte cōfusa sūt verba, vt illud, Iuuenes fortissi
ma frustra pectora, si vobis audēdi extrema cupi=
do ē certa seq, q̄ sit reb⁹ fortuna videtis, excessere
oīs adytis arisq; relictis dij qb⁹ īperiū hoc stete=
rat, succurritis vrbi incēsæ, moriamur et ī media ar
ma ruamus, ordo talis est. Iuuenes fortissima pec
tora, frustra succurritis vrbi incensę, qa excessere
dii quibus hoc īperiū steterat. vnde si vobis cupido
certa est me seq audentē extrema, ruam⁹ ī media
arma, et moriamur. Hypbole ē excelsitas fidē ex=
cedēs vltra q̄ credēdū ē vt sidera verberat vnda,
et terrā inter fluct⁹ aperit. Hoc .n. mō vltra fidē ali
qd augeť, nec tñ a tramite significāde veritatis er
rať, q̄uis verba quib⁹ indicatur excedāt, vt volun=
tas loquētis non fallētis appareat. Quo tropo non
solū nō augeť aliqd sed & minuiť. augetur, vt ve=
locior aura, minuiť, vt molior pluma, durior saxo.
Allegoria est alieniloquiū, aliud .n. sonat, & aliud
intelligiť, vt tres littore ceruos cōspicit errātes, vbi
tres duces belli punici, vel tria bella punica signi=
ficātur. Et in bucolicis. Aurea mala decē misi .i. ad
augustū .x. eglogas pastorū. Hui⁹ tropi plures sūt
species, e qbus eminent septē ironia, antiphrasis,
enigma charietismos, parœmia, sarcasmos, asteis=
mos. Ironia est sñia p pnūciationē cōtrariū habēs
ītellectū. Hoc eni tropo callide aut per accusatio=
nē, aut p insultationē aliquid diciť, vt est illud, Ve=
stras eure domos illa se iactet ī aula Eolus. et clau
so ventoꝝ carcere regnet. Et quomō aula si car=
cer ē? Soluitur em̄ pnūciatiōe. Nā carcer pnūcia
tio est, iactet in aula ironia est, & totū per cōtrariā
pnūciationē annūciať p ironiæ speciē, q̄ laudēdo
deridet. Antiphrasis est sermo ecōtrario intelligē
dus, vt lucus quia caret luce propter nimiā nemo=
rū vmbrā & manes .i. mites & modesti cū sint ter=
ribiles & immanes & parcę. & eumenides furię ꝙ
nulli percāt vel bene faciēt. Hoc tropo & nani at=
lentes & cęci vidētes & vulgo ęthiopes argētei ap
pellanť. Inter ironiā aūt & antiphrasin hoc distat
ꝙ ironia pnūciatione sola indicat quod intelligi
vult sicut cū dicim⁹ homini agēti male bonū ē qđ
facis. Anphrasis vero non uoce pnūciātis signifi=
cat cōtrariū sed suis tm̄ verbis quoꝝ origo cōtra=
ria est. Enigma ē q̄stio obscura q̄ difficile itelligiť
nisi aperiať vt ē illud De comedente exiuit cib⁹ &
de forti egressa ē dulcedo significās ex ore leonis
fauū extractū, Inter allegoriā aūt & enigma hoc
īterest, ꝙ allegoria bis gemina ē & sub re alia ali=
ud figuraliter idicat. Enigma vero sens⁹ tm̄ obscu
r⁹ ē et per q̄sdā imagines adū brat⁹. Chariētismos
ē trop⁹ quo dura dictu gratius pferūť veluti cū i=
terrogātib⁹ nūquid nos q̄sierit aliqs respōdeť bōa
fortuna vnde itelligiť neminē nos q̄sisse. Parœmia
ē reb⁹ & tēporib⁹ accōmodatū puerbiū. Reb⁹ vt
cōtra stimulū calces, dū significať aduersis resistē
dū. Tēporibus vt lupus in fabula A iūt .n. rustici vo
cē hoīeꝫ perdere si eū lupus prior viderit, vnde &
subito tacēti diciť istud puerbiū, lupus in fabula.
Sarcasmos est hostilis irrisio cū amaritudine, vt re
feres ergo hęc & nūci⁹ ibis pelidę genitori illi mea
tristia facta, degenerēq; neoptolemū narrare me=
mento. Huic cōtrari⁹ est asteismos .i. vrbanitas si=
ne iracūdia, vt id. Qui bauiū nō odit amet tua car
mina meui. Atq; idē iūgat vulpes, & mulgeat hir=
cos .i. q bauiū nō odit, p pęna ei contingat diligae
meuiū. Fuerūt aūt meuius & baui⁹ poetę pessimi
& inimici virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ
cōtra naturā sūt .i. iūgat vulpes & mugeat hircos.
Omoesis est q̄ latine iterp̄tať similitudo per quaꝫ
min⁹ notę rei, p similitudinē eius q̄ magis nota est
pādiť demonstratio. Huius species sunt tres, icon.
parabolæ, paradigma .i. imago, cōpatio exēplum
Icon est imago cum figuram rei ex simili genere
conamur exprimere, vt oīa mercurio similis, vo=
cēq; colorēq; et crines flauos et mēbra decora iu=
uēta. Cōgrua .n. ē similitudo de specie cuius psona
īduciť. Paraloia ē cōparatio ex dissimilibus rebus
vt q̄lis inaruis est fere libye visus leo cominus ho=
stē cōsedit, vbi leoni cęsarē cōparauit, nō ex suo sꝫ
ex alieno gñe similitudinē faciēs. Paradigma ve=
ro est exēplū dicti vł facti alicuius, aut ex simili, āt
dissimili gñe, cōueniēs ei quā pponim⁹ rei, ita. Tā
fortiter perijt apud hyponē scipio q̄ vtice cato. Si=
militudo autē tribus modis, fit, a pari, a maiore a
a minore A pari, ac veluti magno in populo cū sę
pe coorta est seditio. A maiore ad minus. q̄liter ex
p̄ssū vētis per nubila fulmē, A minore ad maius, si
potuit manes arcessere coniugis orpheus, threicia
fretus cythara fidibusq; canoris q̄si dicat. re parua
et breui .i. si ille cythara fręt⁹ ego pietate.

De prosa. Cap. xxxvii.

PRosa est producta oratio & a lege metri
soluta. Prosa em̄ ātiqui pductū dicebant
& rectū, Vñ ait Varro, Apud plautū pro=
sis lectis significari rectis. Vñ etiam q nō ē
perflexa numero sꝫ recta, prosa oratio. dicitur ī re
ctū producēdo. Alij prosam aiūt dictā ab eo ꝙ sit
profusa vel ab eo ꝙ spaciosius pdeat & excurrat
nullo sibi termino p̄finito, Prætereа tā apud græ=
cos q̄ apud latinōs lōge antiquiorē curā fuisse car
minū q̄ psę. Oīa .n. prius versibus cōdebātur. Pro=
sę aūt studiū sero viguit. Primus apud græcos pe=
reydes syrus soluta oratiōe scripsit, apud romanos
aūt Appius cęcus aduersus pyrrhū solutā orōneꝫ
primus exercuit. Iā ex hinc & cęteri prosę eloquē=
tia cōtēderūt. ❡ De metris. Cap. xxxviii.

Metra vocata, quia certis pedũ mensuris atq; spaciis terminãtur, neq; vltra dimẽsionẽ tẽporũ cõstitutã ꝓcedũt. Mãsura ei græce metrũ dicit. Versꝰ dicti ab eo ꝙ pedibꝰ i ordine suo dispositis, certo fine moderãtur ꝑ articulos, q cęsa & mẽbra nominãtur. Qui ne lõgius ꝓuoluerentur q̃ iudiciũ possit sustinere, modũ statuit ratio vñ reuerteret, et ab eo ipso versũ vocatũ dicũt ꝙ reuertit. Huic adhęret rhithmꝰ q nõ est certo fine moderatus, s; tñ rõnabiliter ordinatis pedibꝰ currit, q latine nichil aliud q̃ numerus dicit, de quo est illud, Nũeros memini si verba tenerẽ. Carmẽ vocat quicquid pedibꝰ cõtinet. Cui datum nomẽ existimãt, seu ꝙ carptim ꝓnũciaret vñ hodie lanã quã purgãtes discerpunt carminare dicimꝰ, seu ꝙ q illa canerẽt, carere mẽte existimabãtur. Metra vel a pedibus nũcupata vel a rebus q̃ scribũt, vel ab iuẽtoribꝰ vel a freq̃uẽtatoribꝰ vel a nũero syllabarũ. A pedibꝰ metra vocata, vt dactylica. iãbica, trochaica. A trocheo ei trochaicũ metrũ nascitur, a dactylo dactylicũ, sic et alia a suis pedibꝰ. A numero vt hexametrũ, pentametrum, trimetrũ. Naʒ senarios versus nos ex numero pedũ vocamꝰ. Hos græci qa geminos ferũt trimetros dicunt. Hexametros autẽ latinos primum fecisse Enniꝰ tradit eosq; lõgos vocat. Ab iuentoribus metra vocata dicũtur vt anacreõticũ, sapphicũ, archiloicũ. Nam anacreontica metra, anacreon composuit. Sapphica sappho mulier edidit. Archiloicum, archilochus quidã scripsit. Colophoniũ colophonius quidã exercuit. Sotadęorũ quoq; repertor est sotades genere cretẽsis. Simonidia quoq; metra, simonides poeta lyricus cõposuit. A frequentatoribus, vt asclepiadea. Non eni ea asclepius inuenit, sed proinde ita vocata ꝙ eis frequẽtissime & elegantissime vsus sit. A rebꝰ quę scribũtur vt heroicũ, elegiacũ. bucolicũ. Heroicũ eñ carmẽ dictũ, ꝙ eo virorum fortiũ res & facta narrãt. Nã heroes appellantur viri quasi aerei & cęlo digni ꝓpter sapiẽtiam & fortitudinẽ, quod metrum auctoritate cætera metra precedit vnũ ex omnibꝰ tam maximis operibus aptũ q̃ paruis suauitatis & dulcedinis ęque capax Quibus virtutibus nomen solum obtinuit, vt heroicũ vocaretur, ad memorandas. s. heroũ res. Nam et prę cęteris simplicissimũ habetur, cõstatq; duobus pedibꝰ dactylo & spondeo, ac sępe pene vel ex hoc vel ex illo, nisi ꝙ tẽperatissima sit vtriusq; mixtura, q̃ si istruat a figulis. Oibꝰ quoq; metris prius ẽ. Hoc primũ moyses i cãtico deuteronomii, longe añ phereciden & homerũ cecinisse ꝓbatur. Vñ et apparet antiquius fuisse apud hebreos studiũ carminũ q̃ apud gẽtiles. Siquidẽ & iob moysi tẽporibꝰ adeq̃tꝰ hexametro versu dactylo spondeoq; decurrit. Hoc apud gręcos achates milesiꝰ fertur primus cõposuisse, vel vt alij putant pherecides syrus quod metrum ante homerũ pythiũ dictũ est, post homeꝝ heroicũ nominatũ. Pythiũ autem vocatum noluit. eo ꝙ hoc genere metri oracula apollinis sint edita. Nã cũ i parnaso monte phythonẽ serpẽtẽ in vindictam matris sagitis isequeretur, accolę delphici hoc illum metro hortati sunt dicentes vt ait terentianus. Elegiacum autẽ dictum eo ꝙ modulatio eiusdẽ carminis cõueniat miseris Terẽtianus hos elegos dicere solet, ꝙ clausula talis tristibus vt tradũt aptior esset modis. Hoc aũt vix oino cõstat a quo sit iuẽtũ nisi, qa apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apd grecos sic adhuc lex grammaticoꝝ pendet, &, sub iudice res religata sit. Nã quidam eoꝝ colophoniũ quẽdã, quidã archilochũ, auctorẽ atq; inuẽtorẽ volunt. Bucolicũ. i. pastorale carmen plęriq; syracusis primũ cõpositũ a pastoribꝰ opinãtur, non nulli lacedęmone. Nãq; trãseũte in thraciã xerxe rege persaꝝ, cũ spartanę virgines sub hostili metu neq; egredi vrbem auderẽt, neq; pompam chorum ꝙ agresten dianæ de more exercere possent turba pastorum ne religio pręteriret, idẽ in cõditis cãtibus celebrarũt. Appellat autẽ bucolicũ de maiore parte, q̃uis opiliõnũ caprariorũq; sermones, in his & cãtica inserantur. Hymnos primuʒ dauid ꝓpheta i laudẽ dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum est. Deinde apud gentiles prima mnemia timotoe facit in apollinẽ et musas quę fuit, temporibus ennij longe post dauid. Hymni autẽ ex grȩco i latinũ laudes interpretantur. Epithalamia sunt carmina nubẽtiũ quę cantantur a scolasticis in honorẽ sponsi et sponsę. Hæc primũ salomõ edidit i laudem ecclesiæ & christi Ex quo gẽtiles sibi epithalamiũ vẽdicarunt et istius generis carmẽ assũptũ est. Quod genus primũ a gẽtilibus in scœnis celebrabatur, postea tñ nuptiis hesit Vocatum auteʒ epithalamiũ, eo ꝙ in thalamis cantetur. Trenos quod latine lamẽtum vocamus primus hieremias versu composuit super vrbẽ hierusalem & populum quando captiuꝰ ductꝰ ẽ. Post hunc apud græcos simonides poeta lyricus. Adhibeantur autẽ funebribꝰ atq; lamentis, similiter & nunc est. Epithaphyum græce latine supra tumulum. est enim titulum mortuorum qui in dormitione eorũ fit qui iã defũcti sunt. Scribitur eñ vita & mores & ętas eorũ. Poesis dicit græco noie opus multorũ librorũ pœma vniꝰ, indilion paucorum versuũ, disticon duorũ, monosticõ vnius. Epigramma est titulꝰ quod in latinũ superscriptio interꝑtatur. Epi eñ super grãma littera vel scriptio nomiatur. Epodõ in pœmate clausula breuis Dictũ aũt epodon qd assimilatur ad speciẽ elegiaci, vbi præmisso vno longiore, alter breuior cõponitur, atq; i singulis qbusq; maioribus seq̃ntes minores, q̃si clausulę recidunt Clausulas aũt lyrici appellãt, q̃si ꝑcisos versus integris subiectos, vt est apud Horatiũ, Beatꝰ ille qui ꝓcul negociis, deide sequitur ꝑciꝰ vt prisca gẽs mortaliũ. sic et deinceps. Alterni quibꝰ aliq̃ ps deẽ, & ipsi prędentibus similes sed minores Cẽtones apd grã

maticos vocari solēt qui de carminibus homeri vł virgilij ad propria opera more cētenario, ex multis hincinde cōpositis in vnū farciūt corpus, ad facultatē cuiusq; materię. Deniq; proba vxor adelphi, centonē ex virgilio de fabrica mūdi & euāgelijs plenissime expssit, materia cōposita scd͠m versus. & versib⁹ scd͠m materiā cōcinatis. Sic quoq; et q̄dā pōponius, ex eodē poemate inter cetera stili sui ociatytirem in Christo honorem composuit, similiter et eneidos.

De fabula Cap. xxxix.

FAbulas poete a fando noīauerūt qa non sūt res factæ, sed tm̄ fando fictę. Quę ideo sūt iductę, vt ficto mutoꝶ aīaliū iter se colloquio imago quędā vite hominū nasceref. Has prim⁹ iuenisse tradif alcmō crotoniēsis appellāf ęsopicę, qa is ap̄d phrygiā ihac repolluit. Sūt aūt fabulę, āt ęsopicę, āt lybisticę. Esopicę sunt, cum aīalia muta inter se sermocinasse figūf vł q̄ animā nō habēt, vt vrbes / arbores / mōtes / petrę flumina. Libysticę aūt, dū hoīm cū bestiis, aut bestiarū cū hoīb⁹ fingif vocis esse cōmertium. Fabulas poetę quasdā dilectādi causa finxerūt, quasdā ad naturas rerū, nōnullas ad mores hoīem interpretati sunt. Dilectādi causa, vt eas quas vulgo dicūt, vel quales Plaut⁹ et Terentius composuerunt. Ad naturā reꝶ fabulas fingunt, vt Vulcanus Claudus, qa p naturā nunq̄ rectus est ignis, vt illa triformis bestia, pria leo, postrema draco, media ipsa chymera, i. caprea ętates hoīꝫ p eā volētes distinguere quaꝶ ferox & horrēs prima adolescētia, vt leo, dimidiū vitę tēp⁹ lucidissimū vt caprea, eo q̄ acutissime videat. Tūc fit senectus casib⁹ iflexis vt draco. Sic & hippocētauri fabulā esse confictam. i. hominē equo mixtū ad exprimmendā humane vitæ velocitatē, qa equū cōstat esse velocissimū. Ad mores vt apud Horatiū. Mus loquitur muri, & mustela vulpeculę, vt per narrationē fictā ad id quod agif, verax significatio referatur. Vñ & ęsopi tales sunt fabulę ad morū finem relatę, vel sicut i libro iudicū ligna sibi regē reqrūt et loquūtur ad oliuā & ad ficū, & ad vitē, & ad rubū, quod totum vtiq; ad mores fingif, vt ad rē q̄ itēditur ficta quidē narratiōe, sed veraci significatiōe veniatur, Sic & Demosthenes orator fabula vs⁹ est aducrs⁹ philippū q cū ab atheniēsib⁹ postularet, vt sibi decē oratores darētur & discederet, finxit ille hāc fabulā, qua dissuaderet dicēs. lupos aliqñ pastorib⁹ quorū diligentiam decipere voluissent suasisse, vt in amicitiā conuenirent, ea tñ cōditione vt canes in quib⁹ erat causa iurgiorum iure illis traderentur annuisse pastores, et in spem securitatis dedisse canes, quos ouiū suarū vigilātissimos custodes habebāt Tunc lupi adēpta oī fortitudine, oē q̄d in gregib⁹ illis erat, nō p societate tm̄, verūetiā pro libidine lacerauerūt, philippū quoq; principes populi postulare, quo facili⁹ possit opprimere spoliatā custodibus vrbem.

De vocabulo historię. Cap. XL.

HIstoria est narratio rei gestę per quā ea q̄ i preterito facta sūt dinoscūtur. Dicta autē gręce historia, apo tu istorin. i. videre vł cognoscere. Apud veteres eñ nemo conscribebat historiam nisi is qui interfuisset, & ea quę scribeda erant vidisset. Melius eñ oculis quę fiūt deprehendim⁹, q̄ ea q̄ auditione colligimus. Quæ eñ vidētur sine mēdatio proferuntur. Hęc disciplina ad grāmaticā pertinet, quia q̄cq̄d dignū memoria est litteris mādatur. Historię aūt ideo monumēta dicūf, eo q̄ memoriā tribuāt rerū gestaꝶ. Series autē dicta p trāslationē a sertis florū iuicē cōprehēsoꝶ.

De primis auctoritatib⁹ historiaꝶ. Ca. xli.

HIstoriā aūt prim⁹ apud nos moyses de initio mūdi cōscripsit. Apud gentiles vero primus dares phrygi⁹ de grecis et troianis historiā edidit quā in folijs palmarū ab eo conscriptā esse ferunt. Post daretem autē i grecia herodotus historiographus prim⁹ habitus est, post quē pherecides claruit, his tēporib⁹ quib⁹ esdras legē conscripsit.

De vtilitate historię Cap. xlii.

HIstoriæ gētium non impediūt legētes in his q̄ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes preterita hoīm gesta, ad institutionem presentium historijs indiderunt. Siqdē & per historiā summa retro temporꝶ annoꝶq; supputatio comprehenditur, & per consulum regumq; successū multa necessaria perscrutantur.

De generibus historiæ. Cap. xliii.

GEnus historiæ triplex est. Ephimeris nāq; appellaf vni⁹ diei gestio. hoc apud nos diarium vocatur. Nā quod latini diarū, græci ephimerida dicūf. kalēdaria appellāf quæ i menses singulos digerūtur. Annales sunt res singulorū annoꝶ. Quæq; enim digna memoriæ domi militięq; mari ac terrę per annos i cōmētariis acta sūt ab anniuersariis gestis annales nominauerūt. Historia autem multorum annorum vel temporum est cuius diligentia annui commentarii i libris delati sunt. Inter historiam autem et annales hoc interest q̄ historia est eorum temporum q̄ vidimus. Annales vero sunt eorum annorum quos ętas nostra non nouit, vnde Salusti⁹ ex historialibus, Eusebius & hieronim⁹ ex annalib⁹ & historia cōstant Inter historiam & argumentum & fabulam interest. Nam historię sunt res verę quę factę sūt argumenta sunt quæ & si facta non sūt fieri tamen possunt, fabulę vero sunt quæ nec factę sunt nec fieri possunt quia contra naturam sunt.

Finis primi libri.

Incipit liber scd͠s. De rhetorica & ei⁹ noīe. Ca. I.

RHetorica est bene dicendi scientia in ciuilibus quæstionibus ad persuadenduꝫ iusta & bona in rerum personarumq; negocio. Dicta autem rhetorica græca appellatione apotis rhesis id est a copia locutionis.

Rhesis em̄ apud grecos locutio dicit̃ rhetor orator. cõiũcta est autem grãmaticæ arti rhetorica In grãmatica em̄ scientiam recte loquẽdi discim⁹. in rhetorica vero percipim⁹ q̃liter ea q̃ didicim⁹ proferemus.

¶ De inuentoribus rhetorice artis. Cap. II.

HEc autẽ disciplina a grecis inuẽta ẽ. a gorgia, aristotele, hermacora, et trãslata in latinum a Tullio videlicet & Quintiliano. sʒ ita copiose ita varie vt eam lectori admirari ĩ prõptu sit cõphẽdere impossibile. Nã mẽbranis retentis, q̃si adherescit memorię series dictiõis. ac mox repositis, recordatio omnis elabitur. Huius disciplinę perfecta cognitio oratorem facit.

¶ De noĩe oratoris & partib⁹ rhetoricę Ca. III.

ORator igitur ẽ, vir bonus dicẽdi peritus. Vir bon⁹ cõsistit natura. moribus. vita. artibus. Dicẽdi perit⁹ cõsistit artificiosa eloquentia que cõstat partibus quinq;. inuentiõe. dispositione elocutiõe. memoria. pnũciatione, & fine officij. qd̃ est aliquid persuadere. Ipsa autẽ peritia dicẽdi ĩ tribus rebus consistit. natura. doctrina. vsu. Natura ĩgenio, doctrina scientia, vsu assiduitate. Hęc sũt eĩ quæ nõ solũ in oratore, sed ĩ vno quoq; homine artifice expectantur vt aliquid efficiant.

¶ De tribus generibus causarum. Cap. iiii.

GEnera causarum tria sunt, deliberatiuum. demonstratiuum. iudiciale deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatis vita, quid aut debeat, aut nõ debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis psona aut rep̃hensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsi⁹ persone facto, aut penę, aut premij sententia dat̃. Dictum aũt iudiciale, eo q̃ iudicet hominẽ et sentẽtia sua ostendat vtrũ laudabilis p̃mio dignus sit, aut certe reus condennari, liberariq; supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eo q̃ de vna quaq; re ĩ eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio. i. de expetendo & fugiendo. i. de faciendo et non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto. vtili. & possibili. Hec differt aliquid a deliberatiua, quia suasoria eget altera persona. deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem duę sunt quę plus valent. spes et met⁹ Demonstratiuum dictum. quod vnamquanq; rem aut laudando aut vituperãdo demonstrat. Quod genus duas huius species, laudem & vituperationẽ. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur ã te ipsum. in ipsum. post ipsum. Ante ipsum, vt quæ te tam lęta tulerunt sæcula. In ipsum. vt o sola infando troiæ miserata labores. Post ipsum. vt infreta dum fluuij current dum montibus vmbrę. Lustrabunt conuexa polus dum sidera poscet. Semp honos nomenq; tuum laudesq; manebunt. Pari ordine econtrario et in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominẽ, in hominẽ, post hominem. Locus cõis ad demõstratiuum vituperationis gen⁹ pertinet. quod tñ ab eo in aliquo differt. Nã vituperatio q̃ cõtraria est laudi specialiter ad certã facientis personam adhibet̃. Comunis, vero locus generaliter id facti crimine præponitur. Vnde & cõis locus dicitur quia absente persona, non tantum in homine quantum in ipsuʒ crimen exponitur. Omne enim vicium, non in vno tantum, sed etiam cõmune in pluribus inuenitur.

¶ De gemino statu causarum. Cap. V.

STatus apud rhetores dicitur ea res in qua causa consistit. i. cõstitutio. Gręci enim statũ a cõtẽtione stasin dicũt. latini aũt nõ solũ a pugna per quam expugnẽt ppositionem aduersarij, sed q̃ ĩ eo pars vtraq; cõsistat. Fit autẽ ex ĩtentione et depulsione. Status autẽ causarũ duo sunt, rõnalis, & legalis. De rationali oriunt̃ coniectura. finis, qualitas, translatio. De fine iuridicialis & negocialis. De iuridiciali, absoluta, & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, compensatio. De concessione. purgatio & dep̃catio. Coniecturalis status est, cũ factũ quod alij obijcit̃ ab alio pnegatur. Diffinitiu⁹ stat⁹ est cũ id qd̃ obiicitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis diffinitionib⁹ approbatur, Qualitas est dum qualis sit res q̃ritur & qa de vi & gñe negocij controuersia agitur constitutio gñalis appellatur. Translatio est cũ causa ex eo pendet q̃ non, aut is agere videtur quẽ oportet, aut nõ apud quos, quo tẽpore, qua lege quo crimine. qua pœna oporteat. Trãslatiua cõstitutio ẽ q̃ actio translationis et comutationis indigere videtur Iuridicialis est in qua æqui et recti natura ãt p̃mij aut penę ratio queritur. Negocialis est ĩ qua qd iuris & ciuili more & æquitate sit cõsiderat̃. Assumptiua est q̃ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autẽ aliqd defensionis assumit. Concessio est cũ reus nõ id quod factuʒ est defendit, sʒ vt ignoscatur postulat, quod nos ad pœnitentes pbam⁹ pertinere. Remotio criminis est, cũ id crimẽ qd ĩfertur a se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus dimouere conatur. Relatio est criminis est, cum ideo iure factum dicitur, q̃ aliquis añ iniuria lacessitus sit, Cõparatio est cum aliud aliquod alterius factũ, honestum aut vtile cõtenditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur esse commissũ. Purgatio est cum factum quidem conceditur, sʒ culpa remouetur. Hæc partes habet tres imprudentiaʒ casum necessitatem. Dep̃catio ẽ cũ & peccasse se & cõsulto peccasse reus confitetur & tamẽ vt ignoscatur postulat quod genus perraro põt accidere. Itẽ ex legali statu hęc oriũtur, id est scriptũ et volũtas, leges cõtrarię, ambiguitas collectio siue ratiocinatio, & diffinitio legalis. Scriptũ & volũtas est qñ verba ipa videntur cũ sententia scriptoris dissidere. Legis cõtrariæ stat⁹ ẽ, qñ inter se duę leges aut plures discrepare noscũtur. Ambiguitas ẽ cũ id quod scriptũ est, duas aut plures res signifi-

care videtur.Collectio vel rōciatio est quando ex eo quod scriptum est, aliud quoq; quod nō scriptū est inuenitur.Diffinitio legalis ē cū vis verbi quasi in diffinitiua cōstitutiōe i qua posita sit sequit.Stat⁹ ergo tā rōnales q̄ legales,a qbusdā certi⁹ .xviii. cōnumerati sūt ceterū scd̄m rhetoricos tullij.xix.reperiūtur,ppterea qa translationē iter rōnales pricipaliter affixit statusIInde seipsū etiā cicero reprehēdēs,trāslationem legalibus statibus applicauit.

¶ De tripartita controuersia. Cap̄.VI.

TRipartita controuersia iuxta Ciceronem aut simplex est,aut iūcta. Et si iūcta erit cōsiderandū est vtrū ex plurib⁹ q̄stionib⁹ iūcta sit,an ex aliqua cōparatiōe.Cōtrouersia simplex est q̄ absolutā cōtinet vnā q̄stionē hoc mō.Corinthiis bellū indicamus an nō,Iuncta est ex pluribus q̄stionib⁹ in q̄plura q̄rūtur hoc pacto.vtrū carthago diruatur,an carthaginensibus reddatur,an eo colonia deducatur.Ex cōparatiōe i qua per cōtētionē vtrū poti⁹ aut qd potissimū q̄ritur. ad hūc modū.Vtrū exercitus i macedoniā cōtra philippū mittatur,qui sociis sit auxilio,an teneatur in italia vt maxime contra hannibalem copię sint.

¶ De quattuor partibus orationis. Ca.vii.

PArtes orationis i rhetorica arte quattuor sūt,exordium,narratio,argumentatio,cōclusio,Harū prima auditoris animū ,puocat.Secūda res gestas explicat.Tertia fidē assertionibus facit.Quarta finē totius orationis cōplectit̄ Inchoādū est itaq;taliter vt beniuolū,docilē,vel attentū auditorē faciamus. Beniuolū,precādo,docilē instruendo,attētū.excitando.Narrādū est ita vt breuiter atq; aperte loquamur. Argumentandum ita,vt primum nostra firmemus dehic aduersa cōfringamus.Concludendum est ita vt cōsitemus animum audientis implere quę dicimus.

¶ De quinq; modis causarum. Ca.viii.

SPecies causarū sunt quiq;.i.honestū, admirabile,humile anceps obscurū. Honestum cause genus est,cui stati sine orone nostra fauet animus auditoris.Amirabile est.quo ē alienatus animus eorum q audituri sunt.Humile est quid negligitur ab auditore et non magnopere attendendū videtur.Anceps est in quo aut iudicatio dubia est,aut causa honestatis et turpitudinis particeps vt et beniuolentiā pariat et offensā Obscurū in quo aut tardi auditores sūt.aut difficilioribus q̄stiōib⁹ ad cognoscēdū negociū cā cernit̄ iplicata.

¶ De syllogismis. Ca.ix.

SYllogismus gręce latine argumētatio appellatur.Argumentatio aūt dicta est quasi argute mentis oratio qua inuentū probabile exequimur. Syllogism⁹ igitur ē ,ppositionis et assūptionis cōfirmationisq; extrema cōclusio aut ex ambigentis incerto aut ex fiducia cōprobātis.Cōstat enim tribus ptibus,propositiōe, assūptione,conclusione,propositione, vt puta q̄a bonū est turpē vsū habere nō pōt ,cōsentit audiēs assūpsit ille pecunia turpē vsū habet. Cōcludit̄,ergo pecunia bonū nō est . Syllogism⁹ aūt nō solum rhetores s; maxime dyalectici vtunt̄.licet apl̄s sępe proponat assumat,cōfirmet.atq; cōcludat. que vt diximus proprie artis dyalecticę atq; rhetoricę sūt. Syllogismo apud rhetores principaliter gn̄a duo sūt inductio & ratiocinatio. Inductiōis membra tria sūt.Pr̄ia propositio. Sc̄da illatio, q̄ & assūptio dicit̄.Tertia cōclusio. Inductio ē q̄ reb⁹ nō dubiis captat assentionē eius cui instituta et siue iter phōs siue iter rhetores siue iter sermocinātes.Propositio iductiōis ē que similitudines cōcedēde rei necessario vnius iducit aut pluriū.Illatio iductionis est. q̄ & assūptio dicit̄ q̄ rem de q̄ cōtenditur et cui⁹ causa similitudines habitę sūt introducit. Cōclusio iductionis est que aut concessionem illationis confirmat,aut quid ex ea cōficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio,qua id quo est questio cōprobatur.Enthymema igtur latine interpretatur mentis cōceptio quam imperfectū syllogismum solēt artigraphi nūcupare. Nā i duob⁹ partib⁹ eius argumēti forma cōsistit,qn̄ id quod ad fidem pertinet faciēdā,vtitur syllogismo lege p̄terita vt est illud Si tēpestas vitāda est,nō est igitur nauigādū. Ex sola em̄ ,ppositione cōstat esse p̄fectū, vn̄ magis rhethorib⁹ q̄ dyalecticis cōuenire iudicatū est. Rōcinatiōis modi sūt duo . Primus enthimema q est iperfect⁹ syllogism⁹ atq; rhetoricus.Sc̄d̄s epicherema q ē in rhetoricis latior syllogism⁹.Enthymematis mēbra sūt quiq;.Primū cōuicibile. Secūdū ostentabile.Tertiū sententiale. Quartū exemplabile.Quītū collectiuū .Cōuincibile ē quod euidenti rōe cōuicitur sicut fecit cicero ,p milone, ei⁹ igitur mortis seditis vltores cui⁹ vitā si putetis per vos restitui posse nolitis. Ostentabile ē quod certa rei demonstratōe cōstrigit.sicut cicero in catilina. Sic tn̄ viuit.ī movivit et iā i senatū venit.Sētētiale est.quod snīa gn̄alis adiicit,vt apud Terētiū,obsequiū amicos,vetitas odiū parit.exemplabile ē qd̄ alicui⁹ exēpli cōparatione euētū similē cōminat̄, sicut Cicero i philippicis.te miror antoni,quorum exēpla imitaris.eorū exit⁹ nō pertimescere.Collectiuū est,cū in vnū q̄ argumenta sūt colliguntur,sicut ait Cicero ,p milone.Quē igitur cū gratia noluit.hūc voluit cū aliquo querela,quē iure,quē loco quē tp̄e non est ausus,hūc iiuria alieno tp̄e cum periculo capitis nō dubitauit occidere.Preteria secūdū Victorinū ēthymematis,est altera diffinitio ex sola prepositiōe,sicut iam dictū est,q̄ ita cōstat. Si tempestas vitāda est,non est nauigatio regrēda ex sola assūptiōe.vt est illud. Si inimicus est occidit, inimic⁹ aūt ē.Et qa illi de est cōclusio enthymema vocat̄.Sequit̄ epicherema descēdēs de rōcinatiōe latior et executior rhetoricis syllogismis latitudie diltās & ,pductiōe sermonis a dyalecticis syllogismis,ppter qd̄ rhetorib⁹ datur.Hic aūt cōstat mo-

dis trib⁹.Prim⁹ mod⁹ tripartit⁹ ē.Scd̄s q̄dripartit⁹ Tert⁹ quiq;partitus,Tripartit⁹ epicheramaticus syllogism⁹ eit,q cōstat mēbris trib⁹.i.ppōne,assūptione,cōclusiōe.Quadripartit⁹ est.q cōstat ex mēbris q̄ttuor pria ppōne,secūda assūptione.et vna ppōnis siue assūptionis cōiūcta.tertia pbatiōe et cōclusiōne.Quiq;ptit⁹ est q cōstat ex mēbris quiq; i.prima ppōe,secūda ei⁹ probatione. tertia ei⁹ assūptione.quarta ei⁹ pbatiōe.quita cōclusiōe, hūc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio & demōstratio gñasūt causarū,non pñt recte partes alicu⁹ gñis causæ putari. Eadē.n.res alij gen⁹ alij pars esse pōt.eidē gen⁹ & pars eē nō pōt.& cętera quousq; syllogismi huius membra clanduntur.

ℭ De lege. Cap.x.

Lex et constitutio ppl̄i, quā maiores natu cū plebib⁹ sanxerūt. Nā q̄d rex vel ipera tor edicūt,cōstitutio vel edictū vocat.Institutio equitatis duplex est,nūc i legib⁹ nūc i moribs⁹.Inter legē aūt et mores hoc itereſt,q lex scripta est.mos vero est vetustate probata cōsuetudo siue lex non scripta.Nam lex a legendo vocata quia scripta est.Mos aūt lōga cōsuetudo ē de moribus tracta tantūdē.Cōsuetudo aūt ē ius quoddā morib⁹ istitutū,q̄d p lege suscibit cū deſſicit lex. Nec differt scriptura an rōne cōsistat qn̄ et legē rō cōmēdat.Porro si rōne lex cōsistat, lex erit oē iam quod rōne cōstiterit, dūtaxat q̄d religiōi cōgruat, q̄d disciplinę cōueniat,q̄d saluti proficiat. Vocata aūt cōsuetudo qa in cōiest vsu.Ois aūt lex aut permittit aliqd,vt vir fortis petat premium aut vetat aut sacrarū virginū nuptias nulli petere liceat,aut punit,vt q cędē fecerit,capite plectatur. Facte sūt aūt leges vt earū metu hūana coerceatur audatia, tutaq; sit inter iprobos innocentia,& in ipsis iprobis formidato supplicio,refreneť nocēdi facultas. Legis.n.pmio aut pœna vita moderatur hūana. Erit aūt lex honesta,iusta,ppi̇s,scd̄z naturā scd̄m consuetudinē patrię,loco tēporisq; conueniēs necessaria.vtilis,magnifesta quoq; ne aliquid per obscuritatē incaptionē cōtineat,nullo priuato commodo,sed pro communi ciuiū vtilitate cōscripta.

ℭ De sententia. Cap.xi.

Sentētia ē dictū ipsonale,vt obsequiū amicos,veritas odiū parit. Huic si psōa fuerit adiecta,chria erit.ita,offendit Achillesaga mēnonē vera discēdo.Methophanes,pmeruit gratiā mitridatis obsequādo.Nā iter chriā & sniā hoc iterest,q snia sine psōa pferť.Chria sine psōa nūq̄ dicit̄.Vn̄ si snię psōa a diciat̄,fit chria,si detrahat̄ fit snia.

ℭ De catasceua & anasceua.Ca.xii.

Catasceua est confirmatio positę rei anasceua aūt cōtraria superiori est. Reuicit.n.nō fuisse,aut nō esse q̄d natū aut factū aut dictū esse pponitur,vt si quis chymerā neget fuisse aut fuisse cōfirmet.Inter has & thesim hoc itereſt q thesis quis & ipse heat disputatione in vtraq; p tē,tn̄ icertę rei q̄si q̄dā deliberatio vel cohortatio est Catasceua aūt et anasceua i his reb⁹q̄ verisimilia nō sūt,sz p veris ponūť plerūq; versāť. Anasceuę pria diuisio ē icōueniēs & mēdaciū. Icōuenientis spes sūt,q̄d ihonestū est,& q̄d iutile ē.Itē ihonestū tractāť aut i dictis aut i factis.In dictis vt si qs idecora & nō rn̄dētia auctoritati dixisse dicať,velut si aliqs isamet catonē illū cēsoriū,iuuētutē illā ad nequitiā & luxuriā cohortatā.in factis vt si qs abhorrēs aliqd ad sāctimonia & noīe suo fecisse dicať,vt ē fabula de adulterio martis & veneris.Mēdaciū tres habet spes,icredibile est quod factū nō esse credať vt adolescentē q de siculo littore igrediētes africā classes viderit. Impossibile ē,vt clodi⁹ insidias miloni fecerit,et idē occis⁹ sit a milōe.cōtrariū ē.Nā si isidias fecit occidit.Occis⁹ ē nō fecit isidias. hęc distributio i cōtrariū reformata catasceuę prodesrit,Oportebit tū principia sic ordinari,vt aut credēdū esse veterū auctoritati,aut fabulis fidē nō habēdā esse dicamus,Et ad postremū i anasceua requiram⁹ ne qd aliud significare voluerint qui istæ finxerūt,vt scyllā nō marinā, sed maritimā fœminā,nec succinctam canibus sed rapacem aliquam et inhospitalem venientibus extitisse.

ℭ De prosopopoeia. Cap.xiii.

Prosopopœia est cū in aialiū rerū,& psona & sermo fingitur,sicut Cicero in Catilinā.Eteni si mecū patria mea q̄ mihi vita mea multo est mihi carior, loq̄reť dicēs &c. Sic & mōtes & flumina vel arbores loquētes inducun⁹,psonā imponētes rei q̄ nō habet naturā loquēdi,quod & tragœdis vsitatū ē ,& orationibus frequentissime inuenitur.

ℭ De ethopæia. Cap.xiiij.

Ethopęiā vero illā vocam⁹ i qua hoīs psonā fingim⁹, p exprimēdis affectibus ętatis,studij,fortunæ , leticię,sex⁹ meroris,audacię,Nā cū piratę psona suscibitur audax abrupta,temeraria erit oratio,cū feminę sermo simulať,sexui debet cōuenire simulatio,iamvero adolescentis & senis & militis,& iperatoris,& parasiti,& rustici,& phi diuersa est ratio dicēdi.Aliter eni loquimur gaudio affect⁹,aliter vulnerat⁹,in quo gñe dictionis illa sunt maxime cogitāda quis loquatur,& apud quē,& de quo,& vbi,& quo tpe,quid egerit,quid acturus sit aut quid pati possit,si hæc consulta neglexerit.

ℭ De generibus questionum. Cap.xv.

Genera questionum duo sunt,quorum vnū est finitum alterum infinitum. Finitū hypotesis grece,latine causa dicit̄,vbi cū certa psona cōtrouersia est.infinitū q grece thesis latine ppositum nominať,hoc personā non habet tertiā nec inest in aliqua certa circunstantia.i.nec locus nec tempus.in causa vero certa omnia sunt, vnde quasi pars causæ est propositum

ℭ De elocutione Cap.xvi.

IAm vero in elocutionibus illo vti oportebit, vt res, locus persona audiētis efflagitat, ne prophana religiosis, ne īuerecūda castis, ne leuia grauib⁹, ne lasciua serijs, ne ridicula tristib⁹ misceant̄ latine aūt & pspicue loq̄ndū. latine aūt loqtur qui verba reꝝ vera & naturalia persequit̄ nec a sermone atq; cultu presentis tēporis discrepat Huic nō sit satis videre q̄d dicat, nisi id quoq; suauiter & apte dicere, ne id q̄dē tm̄, nisi id quod dicat & facere

℄ De trimodo genere dicendi. Cap.XVII.

DIcenda sunt quoq; summissa leniter, incitata grauiter, inflexa modorate. Hoc est eni illud trimodū gen⁹ dicēdi, hūile, mediū, grādiloquū. Cum magna dicim⁹ grāditer proferēda sūt. cū pua dicim⁹ subtiliter, cum mediocria tēperate Nā ī puis causis nihil grāde, nihil sublime dicēdū ē. sed leni ac pedestri more loquendum. In causis autē maioribus vbi de deo vel hoīm salute refermus, plus magnificētie & fulgoris est exibendum. Intemperatis vero causis vbi nihil agit̄ vt agat, sed tantum modo vt delectetur auditori, inter vtrumq; est moderate dicendum, sed et q̄uis de magnis rebus quisq; dicat, non tamen sēper granditer docere debet sed summisse cum docet, temperate cum aliquid laudat vel vituperat, granditer cum ad conuersionem auersos animos prouocat. Vtēda tm̄ verba in summisso genere sufficiētia. in tēperato splēdētia, in grādi vehemētia.

℄ De colo, commate, et periodis. Ca.XVIII.

COmponitur autem instruiturq; omnis oratio verbis comma, colum, periodon, Cōma particula est snię. Colō mēbrum. Periodus ābitus vel circuitus. Fiat āt ex cōiunctione verborum cōma, ex cōmate colō, ex colō periodus. Comma est iuncturę finitio, vt puta, et si vereor iudices ecce vnum cōma, sequitur et aliud cōma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere, et factum est colon. i. membrum, quid intellectum sensui prestat, sed adhuc pendet oratio, sicq; deinde ex pluribus membris sit periodus. i. extremę snię clausula. Ita veterem iudiciorum morem requirunt Periodus aūt lōgior esse non debet, q̄ vt vno spiritu proferatur.

℄ De viciis litraꝝ et verboꝝ et sniaꝝ cauēdis. C.xix.

PRaeterea purum et honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vicus tam ī litteris q̄ in verbis q̄ etiā in sententiis. In litteris vt iunctura apta et conueniens sit et sic obseruandum, ne precedentis verbi extrema vocalis in eādē vocalem primam incidat verbi sequentis vt feminę egiptię. Quę instructura melior sit, si consonantes vocalibus applicēt̄. Triū quoq; consonantiū que se incidentes stridere et quasi rixari videtur. vitanda iunctura est. i. r. s. x, vt ars studiorum. rex xerses error romuli. Fugienda est et cōsonans. m. illisa vocalibus, vt verum eni Preterea carere debet oratio omnibus vicus, que inter prima grammaticorum studia cognoscuntur.

℄ De iuncturis verborum. Ca.XX.

IN verbis quoq; cauenda sunt vicia, vt non impropria verba ponantur q̄ gręci acyrologiam vocāt Amādā ē ergo ꝓprietas sic tm̄ vt nō aliq̄n ꝓpter hūilitatē sordidi aut spurci vocabuli trāslatis noibus sit vtēdū, non tm̄ lōge accitis sed vt veris proxima et cognita videātur, Fugienda etiā hyperbata lōgiora q̄ fieri sine aliorū sēsuū cōfusione nō pñt. Ambiguitas quoq; et viciū illud cauēdū, cū q̄dā iactatiōe eloquētię ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus, longua circumplexa ābage cōcludūt, quod viciū perisologia vocatur. Cui cōtrarium criminis viciū est, et breuitatis studio etiā necessaria verba furari. fugiēda sunt quoq; in litteris et verbis. ita et sententiis vitia, q̄ inter prima grāmaticorū studia cognoscūtur. Sunt autē cacephaton, tantologia. eclypsis, acyrologia. macrologia. perissologia. pleonasmos et his similia. At cōtra oratione extollit & exornat energia. cum ēphasis que plus quiddā q̄ dixerat intelligi facit, vt si dicas ad gloriā scipionis ascendet. et Vir. dimissum lapsi per funem. Cum enim dicit lapsi. altitudinē imaginis suggeret. Huic contraria virtus est verbis minuere. quę natura sua magna sunt.

℄ De figuris verborum et sniarum. Ca.XXI.

SVnt aūt et quedā figure verborū in p̄ceptis eloquētię. quibus auget̄ et ornat̄ orō ēt figuris verborū ac sniarū Nā quia directa et perpetua oratio fatigationem atq; fastidiū tā dicēdi q̄ audiēdi creat, flectēda est et in alias versanda formas. et vt dicentē reficiat et ornatior fiat et iudicē diuerso vultu audituq; deflectat De quibus plurimę supius a donato in schematib⁹ artis grāmaticę ānotatę sūt. Vnde tantū illa hic iterpōi oportuit q̄ ī poemate aut nūquā aut difficulter fiūt. ī orōnę aūt liberę fiūt. Anadiplosis est cōgeminatio verborū, vt hic tm̄ viuit imo viuit et iā in senatū venit. Climax est gradatio cū ab eo verbo quo sensus superior terminatur inferior incipit. ac de hie quasi p grad⁹ dicēdi ordo seruatur vt est illud africani Ex inocētia nascit̄ dignitas, ex dignitate honor, ex honore īperiū. ex īperio libertas Hāc figurā nō nulli catenā apellāt, ꝓpter q̄ aliud in alio quasi nascit̄ noie, atq; ita res plures ī geminatiōe verboꝝ trahūt̄ Fit aūt hoc schema nō solū in singulis verbis. sed etiā ī cōtextu verboꝝ vt apud grecū. Pueritia tua adolescētię tuę ihonestamētū fuit. adolescētia senectutis decoramētū, senect⁹ reipuhlicę flagitiū. sic est apud sciptionē. Vi atq; gratis coact⁹ cū illo spōsionē feci facta spōsione ad iudicē adduxi. add uctū primo cętu dānaui, dānatū ex volūtate dimisi. Antithet a q̄ latie cōtraposita appellātur q̄ dū ex aduerso ponuntur, et in ornamēto locutionis decētissima existūt vt cicero. Ex hac pte pudor expugnat, illic petulētia, hic ou

dicitia, illinc stuprũ hinc fides, illic fraudatio, hinc pietas, illinc scell⁹, hinc constantia, illinc furor, hic honestas, illinc turpitudo, hinc continẽtia, illinc libido, hinc deniq; equitas, temperantia, fortitudo, prudentia, & virtutes oẽs certant, cũ iniquitate luxuria, ignauia cũ temeritate & cũ vicijs omnibus Postremo copia cũ egestate, bona ratio cũ pdita, mens sana cuz amentia, bona deniq; spes cũ omnium rerum despatiõe cõfligit. In huiusmodi certamine ac prælio huius locutionis ornamento liber ecclesiasticus vsus est dicens Contra malũ bonuz & cõtra mortẽ vita, sic cõtra piũ peccator. & sic intuere in oĩa opera altissimi bina & bina, vnũ cõtra vnum Synonima est quotiens in connexa oratione, pluribus verbis vnã rem significamus vt ait Cicero. Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Itẽ nõ ferã, non patiar, non sinam. Epanodos quã regressionẽ nostri vocant. Principiũ dignitas erat pæne par nõ par fortasse eoꝝ qui sequebãt An apodosis, quotiẽs media primis & vltimis cõueniũt vt ibi Vestrũ etiã hoc factũ rep̄hendo patres conscripti nõ meũ ac pulcherrimũ qdẽ factũ verũ vt dixi nõ me sz vestrũ. Paradiastole est, quotiens id quod dixim⁹ interpretatione discernim⁹, cũ te ꝓ astuto sapientẽ appellas, ꝓ incõsiderato fortẽ, ꝓ illiberali diligentẽ. Antanaclasis, ẽ que eodẽ verbo cõtrariũ exprimit sensũ. Querebat̃ qdã de filio suo cur mortẽ suã expectaret, respõdẽte nõ expecto, immo peto inquit vt expectes Antimetabole ẽ cõuersio verborũ, quæ ordine mutato cõtrariũ efficit sensum. Nõ vt edã vino. sz vt viuam edo Et illud. Si consul antoni⁹ brut⁹ hostis. Si cõseruator rei publicę brut⁹ hostis antoni⁹. Exochẽ quis eos appellauit Apius. Quis ꝑduxit. Api⁹. Nũc figuras sẽtẽtiarũ quas operęp̄ciũ ẽ cognoscere ꝓsequimur. Sniaẽ dictũ impsonale vt obsequiuz amicos, veritas odium parit. Huic si psona fuerit adiecta chriã erit, ita Offendit achilles agamẽnonẽ vera dicẽdo. Metrophanes promeruit gratiã mitridatis obsequẽdo. Nam inter chriam & sniam hoc inter est, q̄ snia sine psona ꝓfert, chriã sine psona nũquã dicitur, vñ si snię psona adiiciat̃ fit chriã, si detrahatur fit sententiã. Sniaꝝ sp̄es multæ sunt. Alię eni sũt idicatiuę alię ꝓnũciatiuę. vt nusquã tuta fides. Alię impatiuę vt vade age natę vaca zephiros & labere pẽnis. Alię admiratiuę, tantũ ne animis cęlestib⁹ ire. Aliæ cõpatiuæ vt est st vico & peo qd ibi me vincere p̄stat? Alię superlatiuę cũ aliquo motu ai & idignatiõe ꝓmũt vt ibi, qd non mortalia pectora cogis auri sacra fames? Alię iterrogatiuę vt iuuenes q̃ cã subegit ignoras tantare vias? q genus? vñ domo? pacẽne huc fertis, an arma? Alię responsiuę vt illinc istinc. Alię dep̄catiuę, vt eripe me his inuicte malis Alię ꝓmissiuę vt pce metu cytherea manẽt imota tuoꝝ. Alię cõcessiuę, q̃ cũ ipulsiõe ꝓhibeãt vt I seqre italiã vẽtis, pete regna p vndas, q̃ tñ ne nõ itellecta sit psuasio pmixta sũt aliq̃ q̃ vetẽt latẽter. vt vẽtis p vndas. Aliæ demõstratatiuę, vt en ecce. Aliæ optatiuę vt o mihi p̄teritos referat si iupiter ãnos. Alię derogatiue vt neq̃q̃. Alię cũ exclamatiõe ꝓferũt. vt qs furor o ciues pacẽ cõuertit i arma? & cicero. O dij imortales vbi nã gẽtiũ sum⁹ Alię exhortatiue, cũ ad sniam ꝓuocam⁹, vt aude hospes cõtẽnere opes. Alię dehortatię, cũ a cõtrario vicio peccatoq; reducim⁹. Sũt & affirmatię vt qd ni qppe. Preceptiuę vt nud⁹ ara, sere nud⁹ et habedis frigore messes. Vetatiuę vt ne ve iter vites corylũ sere, ne ve flagella sũma pete. Negatiuę vt nõ minime Sũt et miratiuę, vt pape viuere nõ licet; & fornicari libet. Dolẽtis, vt hei mihi q nullis amor ẽ sanabilis herbis. Similitudinis sic, vt Creta ferẽ quõdã labyrint⁹ i alta. Admonẽtis irridẽtis, gemẽtis, flẽtis, exhortatiuę. cõsolatiuę, cõmiserãtis, quoꝝ quot sunt gña vl figurę, tot & i ꝓnũciãdo voces. Sũt & ãphidotę quaꝝ pshonesta, vt nõ ẽ tua tuta volũtas, magna petis phęton Sũt & alię, ꝓcatalepsis cũ id qd nobis obiici poterat an p̄sumim⁹ ad diluẽdũ, vt si qs vestrũ iudices, aut eoꝝ q assũt forte mirãt̃. Sũt & aporię, dubitatio simulãtis nescire se q̃ scit, aut quõ dicat̃. Cenonesis ãt di cõmunicatio consilij cũ iudicib⁹ aut aduesarijs, vt si dicas vos cõsulo iudices, aut vos aduersarii, quid me facere conuenerit aut quid vos facturi fuissetis. Paradoxõ ẽ, cũ dicim⁹ iopinatũ aliqd accidisse, vt ꝓ flacco. Cicero cuius laudis p̄dicator eẽ debuerit, ei⁹ piculi dep̄catorẽ esse factũ. Epitrope. i pmissio, cũ aliqua ipsis iudicib⁹, aut aduersarijs p mittim⁹ existimãda, vt calu⁹ i vatinio. Perfrica frontẽ, & dicte digniorẽ q pretor fieres q̃ catonẽ Parisia est oratio libertatis & fiducię plena, vt ibi, occidi non spuriõ meliũ, & cetera. Qua figura caute vtẽdũ ẽ, vt Cicero p̄misit eni rõnẽ Ethopęia ẽ cũ sermonẽ ex aliena psona iducim⁹, vt ꝓ Celio Tulli⁹ facit apiũ cęcũ cũ clodia loquẽtẽ Energia est reꝝ gestaꝝ, aut quasi gestarum sub oculis iductio, de qua locuti iã sum⁹ Methathesis ẽ q̃ mittit aios iudicũ i res p̄teritas aut futuras. hoc modo. Reuocate mẽtes ad spectaculũ expugnate miserę ciuitatis, & videre vos credite icẽdia cędes. rapinas, direptiões, liberoꝝ corpoꝝ iniurias captiuitates matronaꝝ trucidatiões senũ. In futurũ aũt ãticipatio eoꝝ q̃ dictur⁹ ẽ aduersari⁹, vt tulli⁹ ꝓ milone, cũ mittit aios iudicũ i eũ reipublicæ statũ q futur⁹ ẽ etiã si occiso milone clodi⁹ viueret Aposiopesis ẽ cũ id qd dicturi videbamur silẽtio itercipim⁹, ita. Quos ego, sed motos p̄stat cõponere. Epanalepsis ẽ digressio, ita Tulit calor me dicẽdi & dignitas reꝝ paulo lõgi⁹ q̃ volebã sz redeo ad causã anaminisis ẽ cõmemoratio ei⁹ rei cui⁹ oblitos fuisse nos figim⁹ apętesis ẽ cũ id qd aios iudicũ quasi deposueramus oportune reposcimus.

Etiologia est cum proponimus, oportune reposcimus aliquid eiusq; causam & rationem reddimus Caracterismus est descriptio figuræ alicu⁹ expressa vt omnia mercurio similis voceinq; colo

rēq; et crines fluos et mēbra decora iuētę Epitrochasmos, cū plēs sensus breuiter expeditos i vnū locū coaceruat, & cū quadā festinatione decurrit, vt cicero sic. Rēpublicam queritis vitāq; oīū vestrū bona, fortunas, cōiuges, liberosq; vsus & cętera. Ironia ē, cū p simulationē diuersū q̄ dicit itelligi cupit. Fit aūt aut cū laudamus eū quē vituparevolum⁹, aut vitupamus quē laudare volumus. Vtriusq; exemplū erit, si dicas amatorē reip. catilinā. hostē reipublicę scipionē. Diasismos, ea quæ magna sūt verbis minuit, aut mīma extollit. Epimone ē quotiens in eodē sensu diuti⁹ imoramur, sic. Cui tādez pepcit cui⁹ amicitię fidē custodiuit, cui bono inimic⁹ nō fuit. qū nō aut accusauit aliquem aut verberauit aut pdidit. Epangelia ē pmissio qua iudicez attētum facim⁹, pollicētes nos aliqua magna, aut mīma dicturos Prosopopęia ē cū i aīaliū & psona & sermo fingitur. Cicero i catilina Et ei si mecū patria mea q̄ mihi vita mea multo est chario loqueret dicēs, &c. Parathesis ē, cū quasi deponimus aliquid iperfectū, apud memoriā iudicū, repetituros nos dicētes cū oportunū fuerit. Pensis. i. soliloquiū cū ad interrogata ipsi nobis respōdem⁹. Sinerosis ē cū differim⁹ aliquid, vt petētes aliud interim nos non permittant dicere inter figuras sententiarū.

De dialectica Cap. xxii.

Dialectica ē disciplina ad discernēdas rerū causas iuēta Ipsa ē philosophię spes q̄ logica dr id ē rōnalis diffiniēdi q̄ren di et discernendi potens Docet eni i plurib⁹ generib⁹ quæstionū queadmoduz disputando vera & falsa di iudicentur. Hanc quidem primi philosophi i suis dictionib⁹ habuerūt. nō tū ad artis redegere pitiā. Post hos Aristoteles ad regulas q̄sdam doctrinę argumēta pduxit. & dialecticā nūcupauit p eo q̄ i ea de dilectis disputat. Nā lecton dictio dicitur. Iō aūt post rhetoricā disciplinā dialectica sequit, quia ī multis vtraq; cōmunia existūt.

De dr̄ia dialecticę et rethoricę artis. Cap. xxiii.

Dialecticā vero & rhetoricē varro i nouē disciplinarū libris tali similitudie diffiniuit. Dialectica et rhetorica ē q̄ i manu hominis pugnus astrictus, & palma distensa. illa verba contrahēs. ista distēdēs Dyalectica siquidē ad disserēdas res acutior, rhetorica ad illa q̄ nititur docēda facūdior. Illa ad scholas nōnū q̄ venit, ista iugiter pcedit in foꝝ. illa reqrit rarissimos studiosos hec frequēter & populos. Solēt aūt phisici anq̄ ad isagogē veniāt exponēdā diffinitionē philosophię ōndere, quo facili⁹ ea q̄ ad eā ptinēt demōstrētur.

De diffinitione philosophię. Cap. xxiiii.

Philosophia est rerū humanarū diuinarūq; cognitio cum studio bene viuēdi coniūcta. Hæc duob⁹ ex reb⁹ cōstare videt scia & opinatiōe Scia ē cū res aliqua certa ratione percipitur. Opiatio aut cum adhuc incerta res latet, & nulla rōe firmata videtur, vt puta sol vtrū ne tātus quant⁹ videt an maior nr̄ q̄ oīs terra Itē luna globosa sit an cōcaua, & stellę, vtrū ne adhęreant cælo an p aerē libero cursu ferāt, celū ipsum qua magnitudine. qua materia cōstet. vtrū quietū sit & imobile. an icredibili celeritate voluat. quāta sit terrę crassitudo aut quib⁹ fundamētis librata & suspēsa pmaneat. Ipm aūt nomen latine iterptatū amorē sapię pfitet. Nā greci philō amorē, sophiā sapiam dicūt. Philosophiæ species triptita ē vna naturalis q̄ grece phisica appellat in qua de naturæ iquisitiōe differit. altera moralis q̄ græce ethica dicit i qua de moribus agit, tercia rōnalis q̄ greco vocabulo logica appellat i quā disputatur queadmodum in rerū causis vel vitę moribus veritas ipsa querat. In physica igr̄ causa q̄rēdi, i ethica ordo viuēdi, i logica rō itelligēdi versat. Physicā apud grecos prim⁹ pscrutat⁹ ē thales milesi⁹ vn⁹ ex septē illis sapiētib⁹. Hic ei añ alios cæli causas atq; vim reꝝ naturaliū cōtemplata rōne suspexit quā postmodū Plato in quattuor diffinitiones distribuit. i. arithmeticā. geometriā. musicam. astronomiam. Ethicā socrates prim⁹ ad corrigēdos cōponendosq; mores istituit, atq; oē studiū ei⁹ ad bñ viuēdi disputationē pduxit diuidēs eā in quattuor virtutes aīę. i. prudētiā. iusticiā fortitudinē. tēperātiā. Prudētia ē in reb⁹ qua discernūt a bonis mala fortitudo qua aduersa equanimiter tolerātur. temperentia qua libido cōcupiscētiaq; rerū frenatur. iusticia qua recte iudicanda sua cuiq; distribuūtur Logicā quę rationalis vocatur plato subiūxit. per quā discussis rerū morūq; causis vi eaꝝ rationabiliter perscrutatus est diuidens eam in dialecticā & rhetoricā. Dicta aūt logica. i. rationalis. Logos eni apud grecos et sermonē significat et rationē. In his quippe tribus generibus philosophię etiā eloquia diuina cōsistūt. Nam aut de natura disputare solēt. vt i genesi & ecclesiasten, aut de moribus vt in puerbiis et oībus sparsim libris, aut de logica p qua nostri theologicā sibi vendicāt, vt i cāticis canticorum et in euāgeliis. Item aliqui doctorum philosophiam in nomine et ptibus suis ita diffinierunt.

Quid sit philosophia. Cap. xxv.

Philosophia ē diuinarum hūanarūq; rerū i q̄tū hoī possibile ē pbabilis scia. Aliter philosophia ē ars artiū & disciplina disciplinarū. Rursus Philosophia ē meditatio mortis qđ magis cōuenit xp̄ianis, q seculi ābitiōe calcata cōuersatione disciplinabili similitudine futurę patriæ viuūt. Philosophia diuiditur i duas ptes, in ispectiuā & in actualē. Alii diffinierūt philosophię rōnē in duabus cōsistere partibus quaꝝ prior ispectiua ē altera actualis. Inspectiua diuidit i naturalē doctrinalē & diuinalē. Doctrinalis diuiditur i quatuor ptes, in arithmeticā musicā geometriā, & astronomiā. Actualis diuiditur i moralē dispensatiuā & ciuilē. Inspectiua dr̄ qua super-

greſſi viſibilia, de diuinis aliquid & celeſtibus cõtẽplamur, eaq; mẽte ſolũmodo aſpicim⁹ q̃ corporeũ ſupgrediũť obtutũ. Naturalis dicitur, vbi vniuſcuiuſq; rei natura diſcutitur, quia nihil gñatur ĩ vita cõfuſũ, ſed vnũ quodq; his vſib⁹ deputatur, quib⁹ a creatore diffinitũ eſt, niſi forte cũ volũtate dei aliquod miraculũ puenire mõſtretur. Diuinalis dr̃, qñ aut ineffabilem naturã dei aut ſpiritales creaturas ex aliqua pte pfundiſſima qualitate diſſerimus. Doctrinalis dr̃ ſcia q̃ abſtractã conſiderat quãtitatẽ. Abſtracta eni quantitas dr̃, quã intellectu a materia ſepantes. vel ab aliis accidẽtibus, vt eſt par, impar, vel ab huiuſcemodi, in ſola ratiocinatione tractam⁹. Cuius ſpecies ſunt quattuor, arithmetica geometria. muſica, aſtronomia. Arithmetica ẽ diſciplina magnitudinis imobiliſq; & formaꝝ. Muſica ẽ diſciplina q̃ de numeris loquiť qui ad aliquid ſunt his qui iueniũtur in ſonis Aſtronomia ẽ diſciplina que curſus cęleſtiũ ſiderũ figuraſq; cõtẽplatur oẽs. & habitudines ſtellarũ circa ſe, & circa terrã idagabili rõne pcurrit Porro actualis dr̃ q̃ res ppoſitas operationib⁹ ſuis explicat. Cuius ptes ſũt tres. moralis, diſpẽſatiua, & ciuilis. Moralis dr̃ per quã mos viuẽdi honeſt⁹ apetitur, & inſtituta ad virtutẽ tendentia pparantur. Diſpẽſatiua dr̃, cũ domeſticaꝝ reꝝ ſapienter ordo diſponitur. Ciuilis dicitur per quã totius ciuitatis vtilitas adminiſtratur.

¶ De iſagogis porphyrii. Cap. xxvi.

POſt philoſophię diffinitiones ĩ qb⁹ gñaliter oia cõtinẽtur nũc iſagogas porphyrij expediam⁹ Iſagoga quippe grece, latine itroductio dr̃ eoꝝ. ſ. qui philoſophiam icipiũt, cõtinẽs in ſe demõſtrationẽ primaruꝫ rõnũ de qualibet re quid ſit, ſuaq; certa, ac ſubſtãtiali diffinitiõe declaratur. Nã poſito primo genere deinde ſpecies et alia q̃ vicina eſſe poſſũt ſubiũgim⁹; ac diſcretis cõionib⁹ ſeparam⁹ tãdiu iterponẽtes dĩas quouſq; ad propriũ ei⁹ de quo q̃rim⁹ ſignata ei⁹ expreſſiõe pueniam⁹, vt puta, hõ ẽ aial rõne, mortale terrenũ, bipes, riſ⁹ capax. Gen⁹ aial eſt dictũ eſt, ſubſtãtia hois declarata ẽ. Eſt enĩ ad hoiem gen⁹ aial, ſ; qa late patebat adiecta ẽ ſpẽs terrenũ, & ĩ exclusum eſt id quod aut ętherẽ aũt humidũ. Differẽtia vero vt. bipes, q̃ propter aialia poſita ẽ q̃ multis pedib⁹ initũť, Itẽ rõnale propter illa q̃ rõe egẽt. Mortale autẽ pter id q̃ nõ ãgelus ẽ. Poſtea diſcretis atq; ſecluſis adiectũ eſt propriũ ĩ parte poſtrema, riſ⁹ capax Eſt ei nõ ſolũ hois q̃ ridet. Sic perfecta ẽ oĩ ex parte diffinitio, ad hoĩeꝫ declatãdũ. Cuius diſcipline diffinitionẽ plenã exiſtimarũt Ariſtoteles et Tullius et genere & differẽtiis cõſiſtere. Quidã poſtea pleniores ĩ docẽdo, ei⁹ perfectã ſubſtãtialẽ diffinitionẽ ĩ q nq; partibus velut ĩ mẽbris ſuis diuiſerũt quarũ pria ẽ de genere ſecũda de ſpẽ, tertia de differẽtia q̃rta de proprio qnta de accidẽte. genus vt aial, ẽ ei vocabulũ generale & cõmune oim aĩam habẽtiũ. Spẽs vt hõ, ẽ eni ſpalitas q̃ ſeparatura cęteris animãtibus. Differẽtia vt rõnale mortale. His eni duobus differt hõ a cęteris. Cũ eni dicitur rõnale diſcerniť ab irrõnalibus & mutis quæ non habent rationem. Cum mortale diſcerniť ab ãgelis q neſciũt mortẽ Propriũ vt riſibile hõ ẽ ei quod ridet & hoc pter hoieꝫ nullius aialis ẽ. Accidẽs vt color ĩ corpore doctrina in aio. Hęc ei tẽporũ varietate & accedũt & mutãtur. & eſt ex oibus his quiq; partibus oratio plenæ ſnię, ita. Hõ eſt aial rõnale mortale. riſibile. boni maliq; capax. Sic etiã ĩ oi oratiõe ſubſtãtiali tãdiu iterponere debemus ſpẽs & differentias q̃diu ſecluſis oibus q̃ hoc idẽ eſſe poſſũt ad id perueniať, vt pprietas iã certa teneať. Iſagogas autẽ ex gręco in latinũ tranſtulit. Victorinus orator cõmentũq; eius quinq; libris boetius edidit.

De cathegorijs ariſtotelis. Cap. xxvii.

SEquũť ariſtotelis cathegoricę q̃ latine pdicamẽta dicũť quibus per varias ſignificationes ois ſermo cõcluſus eſt. Inſtrumẽta cathegoriarũ ſũt tria, id eſt pria equiuoca, ſecũda vniuoca. tertia denominatiua. Equiuoca ſũt qñ multarũ reꝝ nomẽ vnũ ẽ ſed nõ eadẽ diffinitio vt leo. Nã quãtũ ad nomẽ pertinet verus & pictus celeſtis leo diciť. quantuꝫ ad diffinitionẽ pertinet. aliter verus diffiniť aliter pictus aliter celeſtis. Vniuoca ſunt qñ duaꝝ aut plurimaruꝫ reꝝ vnũ nomen ẽ & diffinitio, vt celeſtis. Nã & birr⁹ et tunica nomẽ veſtis poſſũt accipere & eius diffinitionẽ. Ergo hoc vniuocũ ĩ generibus eẽ itelligiť, quia et nomẽ & diffinitionẽ dãt formis ſuis. Denoiatiua id ẽ deriuatiua dicuntur, q̃cunq; ab aliquo ſolo differẽtię caſu ſecundũ nomen habẽt appellationẽ, vt a bonitate bonus a malicia malus. Cathegoriarum autẽ ſpẽs decẽ ſunt, id eſt ſubſtãtia quãtitas. qualitas relatio. ſitus. locus. tẽpus. habitus agere & pati. Subſtãtia eſt q̃ pprie & pricipaliter dr̃ q̃ neq; de ſubiecto pdicať neq; ĩ ſubiecto ẽ vt aliquis hõ vel aliquis equ⁹. Secundę aũt ſubſtãtię, dicuntur ĩ quibus ſpebus illę q̃ pricipaliter ſubſtãtię primo dictę ſunt ĩ ſunt atq; claudunť, vt ĩ hoĩe Cicero. Quãtitas ẽ menſura per quã aliquid vł magnũ vel minus oñdiť, vt longus breuis. Qualitas, ẽ vt q̃lis ſit orator, an ruſticus, niger ãt cãdidus. Relatio ẽ q̃ refertur ad aliqd. Cuꝫ. n. diciť fili⁹ demõſtrať & pr̃. Hęc relatiua ſimul icipiunt. Nãq; ſeruus. ac dñs vno tẽpore exordiuꝫ nois ſumunt nec aliquãdo inueniť dñs prior ſeruo nec ſeruus dño. Aliter. n. alteri peẽ nõ põt. Porro ſitus a poſitiõe dictus ẽ, vt qs aut ſtet ãt ſedeat, ãt taceat. Locus ẽ vbi ſit ĩ foro ĩ platea Loci autẽ motus partes ſex habet dextrã, & ſiniſtrã, ãte & retro. ſurſuꝫ atq; deoꝝ Partes quoq; iſte ſex duo habẽt lõge & pe. Tẽpus vt hodie heri Habitus ab abendo aliquid dictus vt habere ſcientiam in mente virtutem in corpore, circa cor

dūtur.nā vero agere et pati ab agētis & patiētis significatione cōsistūt. Nā scribo vocis actū habet. qm̄ faciētis rem indicat. Scribo patiētis ē. qm̄ pati se ostendit In his eni nouē generibus quoꝝ exēpli gratia quędam posita sunt vel in ipso substātię genere quod est vsia, innumerabilia repiuntur, nā et ea q̄ itellectu capimꝰ id ad alterū hoꝝ decem p̄dicamentoꝝ sermone vulgamus. Plena ei sententia de his ita ē. Augustinꝰ magnus orator filius illius stans in tēplo hodie ifulatus, disputādo fatigatur Vsia aūt substātia est. i. ad ꝓpriū quę ceteris subiacet, reliqua nouē accidētia sūt. Substātia aūt dr̄ ab eo ꝙ ois res ad seipsam subsistit. Corpꝰ eni subsistit et ideo substātia est. Illa vero accidētia q̄ i subsistēte atq; subiecto sunt substātię non sūt, qa non subsistūt, sꝫ mutanī, sicut color vel forma. De subiecto autē et in subiecto, quasi de ipso & in ipso. Vbi eni dr̄ de subiecto substātia est, quasi dicatur de substātia. Vbi autē dr̄ in subiecto, accidētia sunt. i. que accidunt in substantia, vt quātitas qualitas vł figura. De subiecto igitur genera et spēs, in subiecto accidētia sūt. Ex his nouē accidētibus tria intra vsiā sūt, quātitas, q̄litas, & sitꝰ. Hæc enim sine vsia eē nō pn̄t. Extra vsiā vero sūt, locus, tēpus, et habitus, itra et extra vsiā, relatio facere & pati. Appellatas aūt cathegorias constat, quia nō possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis eni quid sit hō possit agnoscere. nisi aliquem hominē sibi ponat ante oculos, quasi subiectum nomini. Hoc opꝰ Aristotelis itelligēdū est qm̄ sicut dictū est, quicqd homo loquitur iter decē ista predicamēta habetur. Proficiet etiā ad libros itelligēdos, q sine rhetoribus siue dialecticis applicantur.

De perihermeniis Aristotelis. Cap. xxviii.

Sequitur dehinc liber perihermenias. subtilissimꝰ nimis & per varias formas iteratione sq; cautissimꝰ, de quo dr̄. Aristoteles quādo perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat. Prefatio perihermeniarū. Omnis quippe res quę vna est, et vno significabat sermone aut per nomen significaī. aut per verbū, q̄ duę partes orationis interp̄tantur totū qcquid cōceperit mens ad eloquēdum. Ois ei elocutio conceptę rei mētis iterpres est. Hanc Aristo. vir in reꝝ expressiōe et faciēdis sermonibꝰ peritissimꝰ, pihermeniarū noiat, quā iterpretationē nos appellamꝰ. s. ꝙ res mēte cōceptas ꝓlatis sermonibꝰ iterpretetur, p cataphrasin, & apophrasin. i. p affirmationem et negationem. Per affirmationem vt homo currit. per negationē vt hō nō currit. In his itaq; pihermeniis supradictꝰ phūs de septē r̄ebꝰ tractat. i. de noie, de verbo, de orōe de enūciatione, de affirmatione, de negatiōe, de contradictiōe. Nomen ē vox significatiua scd̄ꝫ placitū sine tpe, cuiꝰ nulla ps ē significatiua sepata, vt Socrates. Verbū ē qd significat tp̄s cuiꝰ ps nihil extra significat, sꝫ sēp eoꝝ q̄ de altero dicūī ē nota, vt cogitat, disputat. Oratio ē vox significatiua, cuiꝰ ptiū aliqd separatim, significatiuū ē, vt socrates disputat. Enūciatia orō est vox significatiua de eo qd est aliqd vel non est, vt socrates est socrates non est Affirmatio est enūciatio alicuius de aliquo, vt socrates ē. Negatio ē alicuiꝰ ab aliquo, vt socrates non est. Cōtradictio ē affirmationis & negatōis oppō, vt socrates disputat. socrates nō disputat. Vtilitas pihermeniarū hęc ē. ꝙ ex his iterp̄tamētis sillogismi fiūt, vnū & analectica p tractātur.

De syllogismis dialecticis. Cap. xxix.

Sequūtur dehic dialectici syllogismi, vbi totiꝰ eius artis vtilitas & virtꝰ oñdiī quoꝝ cōclusio plimū adiuuat lectorē ad veritatē iuestigādā. tm̄ vt absit illi error decipiēti aduersariū p sophismata falsaꝝ cōclonū. Formulę cathegoricorū. i. p̄dicatiuoꝝ syllogismorum sūt tres. Primę formulę modi sūt nouē Primꝰ modꝰ ē q cōducit. i. q colligit ex vniuersalibꝰ dedicatiuis dedicatiuū vniuersale directi, vt oē iustū honestū, oē honestū bonū, oē igiī iustū bonū. Secūdꝰ modꝰ ē q cōducit ex vniuersalibꝰ dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim vt omne iustū honestū. nullū honestū turpe, nullum igitur iustū turpe. Terciꝰ modꝰ ē q conducit ex dedicatiuis pticulari & vniuersali, dedicatiuū particulare directi, vt quoddā iustum honestū, oē honestum vtile, quoddam igiī iustū vtile, Quartꝰ modꝰ ē q conducit ex particulari dedicatiua et vli abdicatiua dedicatiuum pticulare directim vt quoddā igī iustū honestū, nullum honestū turpe. quoddā igī iustū nō est turpe. Quintꝰ modus est q cōducit ex vlibus dedicatiuis pticulare dedicatiuū p reflexionē, vt omne iustū honestū, oē honestū bonū. quoddā igitur bonū iustū. Sextꝰ modꝰ ē q cōducit ex vniuersali dedicatiua & vli abdicatiua abdicatiuum vle p reflexionem vt oē iustū honestū, nullū honestuꝫ turpe, nullū igitur turpe iustū. Septimꝰ modus ē q cōducit ex pticulari et vli dedicatiuis dedicatiuū pticulare p reflexionē vt qddā iustū honestū, oīe honestū vtile, quoddā igiī vtile iustū. Octauꝰ modꝰ est, qui conducit ex vlibꝰ abdicatia & dedicatiua, pticulare abdicatiuū p reflexionē, vt nullū turpe honestū oīe honestū iustū, quoddaꝫ igī turpe nō ē iustū. Nonꝰ modꝰ ē qui cōducit ex vli abdicatiua & pticulari dedicatiua p reflexionē dedicatiuū particulare vt nullū turpe honestum, quoddā honestū iustum, quoddā igī iustum non est turpe. Formulę scd̄i modi sunt quattuor Primꝰ modꝰ est qui cōducit ex vlibꝰ dedicatiua & abdicatiua, abdicatiuum vle directim, vt oē iustū honestū, nullū turpe honestū, nullū igiī turpe iustū. Scd̄s modꝰ ē q cōducit ex vlibꝰ abdicatia, abdicatiuū vle directim vt nulluꝫ turpe honestuꝫ, oē iustum honestuꝫ nulluꝫ igī turpe iustuꝫ. Tertiꝰ modꝰ ē q cōducit ex particulari dedicatia & vli abdicatiua abdicatiuū pticlare directi, vt quoddā iustū honestuꝫ, nulluꝫ

turpe honestũ qđ dã igiᷣ iustũ nõ est turpe. Quartus modus est qui cõduxit ex vł̃i dedicatiua et perticulari abdicatiua, abdicatiuum perticulare directum, vt om̃e iustum ẽ turpe. quoddã malũ non est turpe quoddã igᷣ malũ nõ est iustũ Formulę tercij modi sunt sex Primus modus est q cõducit ex dedicatiuis vł̃ibus dedicatiuũ particulare tã directi q̃ reflexim vt oẽ iustũ honestum, oẽ honestũ iustum, oẽ iustũ bonũ, quoddã igᷣ honestũ bonũ, quoddã bonũ honestum. Secũdus modꝰ est qui cõducit ex dedicatiuis perticulari et vł̃i dedicatiuũ perticulare directi, vt quoddã iustũ honestũ, oẽ iustũ bonũ, quoddã igᷣ honestũ bonũ. Tertius modus est q cõducit ex dedicatiuis vł̃i & particulari, dedicatiuũ particulare directi, vt om̃e iustuꝫ honestum, quod dã iustum bonũ, quoddã igitur honestum bonum. Quartus modus est qui cõducit ex vł̃i dedicatiua et particulari abdicatiua, abdicatiuum particulare directum, vt oẽ iustum honestuꝫ, nullũ iustũ malũ quoddã igᷣ honestũ nõ ẽ malum. Quintus modus est qui cõducit ex dedicatiua particulari et abdicatiua vł̃i, abdicatiuũ vniuersale directi, vt quod dã iustũ honestũ, nullũ iustum malum, quoddã igitur iustum non est malũ. Sextus modus est qui conducit ex dedicatiua vł̃i et abdicatiua pticulari abdicatiuũ particulare directi, vt oẽ iustũ honestũ qđ dã iustũ nõ est malũ qđ dã igᷣ honestũ nõ ẽ malũ. Has formł̃as cathegoricoꝝ syllogismoruꝫ q plene nosse đsiderat librũ legat q̄ iscribiᷣ perihermenias apalei et subtilius que sunt tractata cognoscit. Disticta eni atq; considerata ad magnas intelligẽtię vias lectorẽ prestante domino vtiliter introducũt Nũc ad hypoteticos syllogismos ordine sequenti veniamus Modi syllogismorũ hypoteticorũ qui fiunt cum aliqua cõclusione sũt septẽ. Primꝰ modus est si dies est, lucet, est aũt dies, lucet igᷣ. Secũdus modus est, si dies est lucet, nõ lucet aũt, non est igitur dies. Tertius modus est ita, non est dies, et non lucet, et quia dies est, lucet igitur. Quartꝰ modus est ita, aut dies est aut nox, aut quia dies ẽ, nox igiᷣ non est. Quintus modus est ita. aut dies ẽ aut nox vtiq; nox non est dies igiᷣ est. Sextus modus est ita non est dies, et non lucet dies aũt est, nox igitur nõ est. Septimus modus est ita, nõ est dies et nox, vtiq; nox non est dies igitur est Modos aũt hypoteticorum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat librum legat. Marii victorini qui inscribitur de syllogismis hypoteticis. Hic ad dialecticas diffinitionũ species accedamus que tanta dignitate pręcelunt vt possint iuditiorum aperte manifestationes, et quędam indicia dictionum ostendere.

¶ De diuisõe diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata. Cap. xxx.

Diffinitio est philosophorum quę in rebus exprimendis explicat qd res ipsa sit, qualis sit. et queãdmodum mẽbris suis costare debeat Est enim oratio breuis, vniuscuiusq; naturam rei a communione diuisã propria significatione cõcludens. Diuisio diffinitionum in partes. xv. habetur. Prima species diffitionis est ουσιοδησ. i. substãtialis, que ꝓprie et vere dicitur diffinitio, vt est homo animal rationale, mortale, sẽsus disciplineq; capax. Hęc eni diffinitio per species et differentias descendens venit ad proprium et designat plenissime quid sit homo. Secunda species diffinitionis est quę gręce εννοιωματικη dicitur latine notio nũcupatur, quã notitionẽ cõmuni non proprio nomine possumus dicere. Hec isto modo sẽper efficitur. Homo est quo rationali conceptione exercitio pręest aialibus cunctis. Non enĩ dixit quid sit homo. sed quid agat, quasi quodã signo in notitiam deuocato. Ista eni et reliquis noticia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. et quia illa substantialis est. diffinitionuꝫ oim obtinet principatum. Tercia species diffinitionis est quę gręce ποιοτησ dicitur, latine qualitatiua vocatur quia ex qualitate nomẽ accepit pro eo q quale sit id quod queritur euidenter ostẽdit. Cuius exemplum tale est. Homo est qui ingenio valet, artibus pollet et cognotione rerum, aut quod agere debet eligit, aut aiaduersione quid inutile sit contẽnit. His enim qualitatibus expressus ac diffinitus est homo. Quarta species diffinitionis ẽ quę gręce υπογραφικη latine a Tullio descriptio nominatur, qua adhibita circuitiõe dictorũ factorũq; rem q̃ sit discriptione declarat, Queritur enim quid sit auarus, quid crudelis qđ luxuriosus, et vniuersi luxuriori, auari et crudelis natura describiᷣ, vt si luxuriosum volumus diffinire, dicimus luxuriosus est victus nõ necessarij, sed sumptuosi et honoris apparentes, in delicijs affluens, i libidine prõptus. Hęc et alia diffiniunt luxuriosum, sed per descriptioneꝫ diffiniũt. Quę species diffinitionis aratoribus magis apta est q̃ dialecticis, quia latitudines habet, quę simili modo in bonis rebus ponitur et malis. Quinta species diffinitiõis est. quam gręce κατα αντιλεξιν latine aduerbiũ dicimꝰ. Hęc vocem illam de cuius requęritur alio sermõe designat. vno et singulari, et quodãmodo quid illud sit in vno verbo positũ, vno verbo aliud declarat, vt conticescere et tacere. Item cũ terminũ dicemꝰ finem. aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species diffinitionis est quam gręci cata diaphoram, nos per differentiã dicimus, scriptores vero artiũ de eodem & de altero nominãt. vt cũ quęritur quid sit inter regẽ et tyrannũ, adiecta differentia quid vterq; sic diffinitur id est rex est modestus et tẽpatus tyrannus vero impius et inmitis. Septima species diffinitionis est quã gręci cata metaphorã. latini per trãstationem dicunt. vt Cice. in topicis. Littus est quo fluctꝰ eludit. Hoc varie tractari potest, Modo eni vt moueat, modo vt designet, modo vt laudet aut vituperet, Vt moueat, nobilitas virtutis maiorum est apud posteros sarcina, vt

desi gnet apex est arx corporis vt laudet adolescē
tia et flos ętatis. vt vituperet. diuitię sunt breuis vi
tę longum viaticū. Octaua species diffinitionis est
quā greci cata apheresi vocāt απο τουεν αντιου
latini per priuantiam contrarij eius quod diffinit
dicunt. Bonū est quod malū non est iustū est quod
iniustū nō est, & his similia. hoc autem genere diffi
nitionis vti debemus, cū cōtrariū est notū. vt si bo
nū est quod prodest cū honestate. id quod tale nō
est malū est. Nona species diffinitionis est quā grę
ci cata hypotyposin, latini per quādā imaginatio
nem dicunt, vt æneas est veneris et anchise filius.
Hęc semper in indiuiduis versatur quam gręci ato
ma appelāt. Decima species diffinitiōis ē quā gręci
κατα εκλειψιν ολοκληρου ομοιογενουσ
latini per indigentiam pleni ex eodē genere dicūt
vt si queratur quid sit aīal, respōdeat vt homo, reʒ
enī quesitā per dictū declarauit exēplum. Hoc est
autē propriū diffinitionis. quid sit illud quid queri
tur declarare. Vndecima species diffinitionis est.
quā greci cata analogiā, latini iuxta proportionē
dicunt, vt si q̄ratur quid sit thesis, respondeaturq;
cui vis deest vt sit arsis. Duodecima species diffini
tionis est, quā greci cata epęnō. id est per laudē, vt
tullius pro cluentio, lex est mens et consiliū et ani
mus et sentētia ciuitatis, Et aliter. Pax est trāsquil
la libertas Fit et per vituperationē, quā gręci pso
gon vocant vt seruitus est postremū oīm malorum
non modo bello sʒ morte quoq; repellēda. Tercia
decima species diffinitionis ē quā gręci cato prosti
latini ad aliquid vocant vt est illud pater est cui est
filius, dn̄s est cui est seruus. Quartadecima species
diffinitionis est grece cato tonoron, latine genera
lis. vt Cicero in rethoricis, genus est ꝙ plures am-
plectitur partes. Itē pars ē quę subest generi. Qui
tadecima species diffinitiōis est quā gręci cata ętio
logian latini secundum rei rōnem vocant, vt dies
est sol supra terras, nox est sol sub terris. Scire au
tem debemus predictas species diffinitionum to-
picis merito esse sociatas, qm̄ inter quędā argumē
ta sūt posite, et nōnullis locis cōmemorantur in to
picis. Nunc aūt ad topica veniamus quæ sūt argu
mentoꝝ sedes, fontes sēsuū et origines dictionū.

¶ De topicis Cap. XXXI.

TOpica est disciplina inueniēdorū argumē
toꝝ. Diuisio topicorū siue locoꝝ ex q̄bus
argumēta ducāt̄ triplex est. Nā alia in eo
ipso de quo agitur herent, alia q̄ dicuntur effecta,
quodāmodo ex rebus aliis tracta noscūtur, alia q̄
assumūtur extrisecus, Argumenta q̄ in alio ipo de
quo agitur herēt, in tribᵖ diuisa sūt. Pria a toto, se-
cūda a pte. tercia a nota. Argumētū a toto, cū dif
finitio adhabet̄ ad id quod q̄ritur, sicut ait Cicero.
Gloria ē laus recte factoꝝ magnorūq; i republica
fama meritorum. A partibus est argumētū, cū his
q̄ se deffēdit, aut negat factū, aut factū esse iure de
fendit. A nota est argumētū, cū et sui nominis ar-
gumētum aliquid dicitur, vt Cicero consulem inq̄t
querebā. quē in isto maiali inuenire non poteram.
Effecta argumenta sunt quę quodammodo ex re
bus aliis tracta noscuntur. Sunt autem numero.
xiiii. i. primum a coniugatis argumentuʒ est cū de
clinatur a nomine et fit verbū, vt Cicero verrē di-
cit euertisse prouinciam, vel nomen a verbo cū la
trocinari dicitur latro. Nomen a nomine. Terētius
Nam inceptio est amentium haud amantiuʒ dum
modo distet vnius appellatiōis postremitas in alia
vocis declinatione formata. Secundum argumen
tum a genere est, cum de eodem genere sententia
dicitur, vt virgilius, varium et mutabile semper fę
mina. Tertium a specie argumentum est, cum ge-
nerali questioni fidē species facit, vt at nō sic phry
giᵖ penetrat lacędemona pastor, A simili argumē
tum est, quando rebus aliquibus similia proferun
tur vt suggere tela mihi. nā nulluʒ dextera frustra
torserit in rutulos, steterint quæ in corpore grai-
ium iliacis campis. A differentia argumentum est,
quādo per differentiam aliqua separantur, vt Vir
gilius, non diomedis ęquos nec currū certus achil
lis. A cōtrariis argumentum dicitur, quādo res dis
crepātes sibimet opponuntur, vt Virgilius, morta
li ne manu factę immortale carinę fas habeāt, cer
tusq; incerta pericula lustret ęneas? A consequen-
tibus argumentum dicitur. quando positaʒ rem a
liquid ineuitabiliter. cōsequitur, vt Virgilius, non
ea vis aio nec tanta superbia victis. Ab anteceden
tibus argumentum est, qn̄ aliqua ex his quæ prius
gesta sunt comprobātur, vt Cicero pro milone, cū
non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos po-
testis dubitare quid fecerit dubitare? A repugnan
tibus argumentum est, quādo illud quod obiicitur
aliqua contrarietate destruitur, vt Cicero. Is igitur
non mō de tali piculo liberatus. sed honore am-
plissimo ditatᵖ domi te iterficere voluisset. A cōiu
gatis argumentum est cū probabiliter osēdit̄ q̄d
sit ex re quaq; venturū, vt Virgilius. Nos si pellāt
nihil ab fore credunt qui omnem hesperiā sua sub
iuga mittant. A causis argumentuʒ est, qn̄ consue
tudine cōmuni res queq; tractetur, vt Terentius,
Ego non nihil veritus suʒ dudū abs te daue, ne fa
cere quod vulgus seruorū solet dolis vt me delude
res. Ab effectis argumentū est, cū ex his quę facta
sūt aliquid approbat̄. vt Virgiliᵖ. Degeneres ani-
mos timor arguit. A comparatione argumētū est
quando per collationem personarum siue causaꝝ
sententię ratio sub imputatione formatur, vt Vir-
gilius. tu potes ęneam manibus subducere graiuʒ
Nos aliquid contra rutulos iuuisse nephanduʒ est
Ita argumenta quo ducuntur extrinsecus q̄ grece
ατεχνουσ. i. artis expertes, vocāt, vt est testimo
nium. Testimoniū vero cōstat re, et diuiditur quiq;
modis. id est primo ex persona secūdo ex naturæ
auctoritate. tertio ex tpibus auctoritatuʒ. quarto
ex dictis factisq; maiorum quinto ex tormentis.

Tertius ergo ſuperior modus qui eſt ex tẽporibus in octo ſpecies deriuatur. Prima ingenio, ſecunda opibus, tertia ætate, quarta fortuna, quinta arte, ſexta vſu, ſeptima neceſſitate, octaua concurſiõe fortuitorum. Teſtimoniũ oẽ eſt, quod ab aliqua externa reſumitur ad faciendã fidẽ, perſona nõ qualiſcũq; eſt teſtimonii pondus habet ad faciendã fidẽ, ſed moꝝ probitate debet eſſe laudabilis. Naturæ auctoritas eſt quę maxima virtute conſiſtit. Teſtimonia multa ſunt, quę afferunt auctoritatẽ. i. ingeniũ, opes, ętas, fortuna, ars, vſ⁹, neceſſitas, et cõcurſio reꝝ fortuitarũ. A dictis factiſq; maioꝝ petit cũ priſcoꝝ dicta factaq; memorant. A tormentis fides prębetur poſt q̃ nemo creditur velle mentiri. Ea vero quę tractãtur cũ tẽpore, quia ſuis noibus plana ſunt, diffinitione nõ indigent. Memorię quoq; condendũ etiã Topica oratoribus, dyalecticis poetis et iuriſperitis, cõmuniter quidẽ argumẽta pręſtare, ſed quãdo aliquid ſpecialiter probant ad rhetores, poetas, iuriſperitos pertinẽt, qñ vero generaliter diſputãt ad philoſophos attinere manifeſtũ eſt. Mirabile plane genus operis in vnũ potuiſſe colligi quicqd nobilitas varietas humanę mẽtis in ſenſib⁹ exquirẽdis per diuerſas cauſas poterat inuenire cõcluſũ ac volũtariũ intellectũ. Nam quocũq; ſe verterit, quaſcũq; cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quæ prædicta ſunt neceſſe eſt cadat ingenium.

De oppoſitis. Cap̃. xxxii.

Contrarioꝝ genera quatuor ſũt quę Ariſtoteles ἀντικείμενα. i. oppoſita vocat propter ꝙ ſibi velut ex aduerſo videãtur obſiſtere, vt cõtrarie, nec tñ oia quę ſibi opponũtur contraria ſunt, ſed oia cõtraria oppoſita ſunt. Primum genus eſt cõtrariorũ, quod iuxta Ciceronẽ diuerſuꝫ vocatur ꝓ eo ꝙ tm̃ cõtraria ſibi opponũtur, vt nõ eorũ ſint quibus opponũtur, vt ſapiẽtia, ſtultitia, ꝙ genus in tres ſpecies diuidit̃. Nã ſunt quedã eiuſmodi quæ medium habent, et ſunt, quæ ſine medio ſunt, et quędam ſunt quę habent mediũ et tamen ſine noĩe ſunt niſi vtrũq; ei vocabulũ creet. Candidũ et nigrũ mediũ habẽt, quia inter eos ſæpe color pallidus vel fuſcus inuenitur, ſine medio ſunt quotiẽs vnũ de duobus accidit, vt ſanitas vel infirmitas hoꝝ nihil eſt, mediũ. Ea aũt quoꝝ media ſine nomine ſunt, vt felix infelix mediũ habẽt non felix. Secundum genus eſt relatiuorũ quę ita ſibi opponuntur vt ad ſe conferantur ſicut duplũ ſimplum. Hoꝝ ſolũ oppoſitorũ genus ad ſe refert̃ Non enim eſt maius niſi ad minus referatur, et ſimplum niſi ad duplum aut eius cui opponitur. Nam relatiuum ipſi relatiuo ita opponitur, vt hoc ipſuꝫ quod apponitur, aut eius ſit cui opponitur, aut ad id quocũq; modo referatur. Dimidium eñi opponitur duplo eiuſq; dupli mediũ eſt, ſed ita illi opponitur vt eius ſit cui opponitur. Sic et paruũ opponitur magno, ita vt ipſum paruũ ad magnum cui opponitur ſit paruũ. Nam ſuperiora quę dicuntur contraria, ita ſibi opponuntur vt eorũ non ſint quibus opponũtur, nec ad ea quocũq; mõ referantur Siquidẽ iniquitas iuſticię ita cõtraria eſt vt nõ eiuſdẽ iuſticiæ iniquitas ſit, aut ad illam ſit iniquitas. Tertium genus eſt oppoſitoꝝ, habitus vel orbatio quod genus Cicero priuationẽ vocat qua oſtendit aliquid quẽpiã habuiſſe vnde priuatus eſt. Cui⁹ ſpecies ſunt tres, quarũ prima eſt in re, ſecũda in loco tertia in tẽpore cõgruo. In re vero vt cecitas et viſio in oculis. In loco vt cecitatis et viſionis in oculis locus eſt. In tẽpore congruo vt infantẽ nõ dicere ſine dentib⁹ eũ cui dentib⁹ adhuc parua ętas negauit. Non eñi eſt priuatus dentib⁹ quos nõdũ habuit. Quartũ vero genus ex confirmatiõe et negatione opponitur, vt Iocrates diſputat. Hęc a ſuperiorib⁹ ideo differũt, ꝙ illa ſigillatim dici poſſunt, hęc niſi cõnexe dici nõ poſſunt. Quod gen⁹. Quartum apud dialecticos multum habet conflictum et appellatur ab eis, valde oppoſitum, ſiquidem et tertiũ nõ recipit. Nã ex illis quędã habere tertium poſſunt, vt in cõtrariis cãdidũ et nigrũ. Tertiuꝫ eius nec candidũ nec nigrum, ſed fuſcũ vel pallidũ. In latinis quoq; vt multa et pauca. Tertium ẽ nec multa nec pauca ſed mediocria. In habitu vel orbatione, vt viſio et cecitas. Tertium eius, nec cecitas nec viſio, ſed lippitudo. Hic ergo legit et non legit, tertium nihil habet.

Finit liber ſecundus.

Incipit pręfatio ad quattuor ſequẽtib⁹ diſciplis

Mathematica latine dicitur doctrinalis ſciẽtia q̃ abſtractã cõſiderat q̃titatẽ. Abſtracta eñi quãtitas eſt, quã intellectu a materia ſeparantes vel ab aliis accidentibus, vt eſt par ipar, vel ab aliis huiuſcemodi in ſola ratiocinatione tractamus. Cuius ſpecies ſunt quatuor. i. arithmetica, muſica, geometria, et aſtronomia. Arithmetica eſt diſciplina quãtitatis numerabilis ſecundum ſe Muſica eſt diſciplina q̃ de numeris loquit̃. qui inueniuntur in ſonis. Geometria eſt diſciplina magnitudinis et formarũ. Aſtronomia eſt diſciplina, quę curſus ſyderũ cęleſtiũ atq; figuras contemplatur atq; omnes habitudines ſtellaruꝫ. Quas diſciplinas, deinceps paulo latius indicabimus vt earum cauſę competentet poſſint agnoſci.

Incipit liber tertius.

De vocabulo Arithmeticę diſciplinę. Cap̃. I.

Arithmetica eſt diſciplina numerorũ. Gręci eñi numerũ rithmon dicunt. Quã ſcriptores ſęcularium litterarum inter diſciplinas mathematicas ideo primã eſſe voluerunt, qm̃ ipſa vt ſic nulla alia indiget diſciplina, muſica aũt et geometria et aſtronomia quę ſequũtur vt ſũt atq; ſubſiſtant, iſtius egent auxilio.

De auctoritatibus eius. Cap̃. II.

Numeri diſciplinam apud gręcos primũ Pythagoram autumant conſcripſiſſe, ac deinde a Nico-

machin diffusius esse compositā quā apud latinos primus apuleius, deinde boetius trāstulerunt.

¶ Quid sit numerus, et vnde dicatur. Cap. iii.

Numerus autē est multitudo ex vnitatibus constituta. Nam vnum semen numeri esse non numerū volūt. Numero aūt nummus nomen dedit, & a sui frequentatione nomen indidit. Vnus ex greco nomen trahit. Greci eni ευα dicunt, sic duo & tres, quos illi Δυο & tria appellāt. Quatuor vero a figura quadrata nomen sumpserunt. Quinq; aūt nō secūdū naturam sed secundū placitū voluntatis vocabulū acceperūt, ab eo q numeris noia indidit. Sex aūt et septē a greco veniūt. In multis eni nominib⁹ quę in greco aspirationē habent, nos pro aspiratione. s. ponim⁹. Inde p hex sex, pro hepta septem, sicut pro herpillo herba serpillum. Octo vero per translationē, sicut illi οκτω et nos octo, ita illi εννεα. nos nouē. illi Δεκα nos decem. Dicti aūt greca ethymologia, eo q ligēt et cōiungant infra iacentes numeros. Nam Δεσμευειν cōiungere vel ligare apud eos dicit. porro viginti dicti q sint decē bis geniti. u. p. b. litera posita. Triginta q a ternario denario gignantur. sic vsq; ad nonaginta. Centū vero vocati a canto. quod ē circulus. Ducēti a duo & centū, sic & reliqui vsq; ad mille. Mille aūt a multitudine, vnde & militia quasi multicia. Inde & milia quæ græci mutata litera l. r. p. l. μυριαΔας vocant.

¶ Quid prestant numeri. Cap. iiii.

Ratio numerorū cōtēnenda non est. In multis eni sanctarū̧ scripturarū locis quantū mysteriū habeant elucet. Non eni frustra in laudibus dei dictū est. Oīa in mēsura & numero & pondere fecisti. Senarius nāq; qui partib⁹ suis perfectus est perfectiouē mundi quadā numeri sui significatione declarat. Similiter &. 40. dies quib⁹ moyses & helias & ipse dominus ieiunauerūt sine numerorū cognitione non intelligūtur. Sic & alij in scripturis sanctis numeri existunt, quorū figuras nō nisi noti hui⁹ artis sciētię soluere possunt. Datū est etiā nobis ex aliqua parte sub numerorū consistere disciplina, qū horas per eā discim⁹, qū de mēsium circulo disputamus, qū spacium anni redeuntis agnoscim⁹. Per numerū siquidem ne cōfundamur instruimur. Tolle numerū in rebus oibus et oia pereūt. Adime seculo calculi cōpotū & cuncta ignorantia cęca cōplectitur, nec differri potest a ceteris aialibus quæ calculi nesciunt rationem

¶ De prima diuisione pariū et imparium. Cap. v.

Numerus diuiditur, paribus et imparibus. Par numerus diuiditur in his. Pariter par pariter impar, & impariter par, & impariter impar, Impar numerus diuiditur in his. primū & simplū, secundū & cōpositum, tertiū mediocre qui quodā modo primus & incōpositus est. alio vero mō secundus & cōpositus est, Par numerus ē q i duabus ęquis partibus diuidi potest, vt duo. & quatuor, & octo. Impar vero numerus est qui diuidi æquis partibus nequit. vel deficiente vel superante, vt. 3. 5. 7, 9. & reliqua. Pariter par numerus est qui secundū parem numerū pariter diuiditur, quousq; ad indiuisibilē perueniat vnitatē, vtputa saxaginta quatuor habet medietatē. xxxii. hic aūt. xvi. xvi vero octo octonari⁹. iiii. quaternari⁹. ii. binari⁹ vnū qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est q in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox insecabiles permanent, vt. vi. et. ix. triginta & quinquaginta. Mox enim si hunc numerum diuiseris, incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi non possunt, sed vsq; ad vnitatem non perueniunt, vt vigintiquatuor. Hi enim in medietate diuisi. xij. faciunt, rursumq; in aliam medietatem. vi. deinde in aliam tres, et vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed ante vnitatem inuenitur termin⁹ quem secare non possis. Impariter impar est quod ab impari numero impariter mensuratur, vt. xxv. xlix. qui dum sint impares numeri ab imparib⁹ etiā paribus diuiduntur, vt septies septē, quadragies noni, et quinquagies quini. Imparium numerorū alij simplices sunt, alij cōpositi, alij mediocres. Simplices sunt qui nullā partem habent nisi solā vnitatem vt ternarius solam tertiam, et quinarius solam quintā, & septenarius solā septimā, his ei vna pars sola est. Cōpositi sunt qui non solū vnitatē metiūt sed etiā alieno numero procreātur, vt. ix. xv. &. xxi. Dicimus eni ter terni, & septies terni, ter quini, et quinquies quini. Mediocres numeri sunt qui quodāmodo simplices et incompositi esse videntur, alio vero modo et compositi. verbigratia. nouē ad xxv. dū cōparatus fuerit primus est et incōpositus qui non habet communem numerum nisi solū monadicū. Ad. xv. vero si cōparatus fuerit secundus ē et cōpositus, qm̄ inest illi cōmunis numerus preter monadicū. i. ternarius numerus qui nouē mensurat ter terni et quindecim ter quini. Item pariū numerorum alii sunt superflui, alii diminutiui, alii perfecti, Superflui sunt quorum partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt, vtputa duodenari⁹ habet enim partes. v. duodecimā quod est vnū. sextā quod duo. quartam quod tria, tertiam quod q̄tuor, dimidiā quod sex, vnū eni et duo et tria et q̄tuor et sex simul ducta. xv. faciunt. & longe a duodenario excedunt, sic et alii similes plurimi, vt duodeuicesim⁹, et multi tales. Diminutiui numeri sūt qui partibus suis cōputati, minorem summam efficiunt, vtputa denarius cui⁹ partes sunt tres, decima quod est vnū, quinta quod duo. dimidia quod quinq;. Vnū eni & duo et quiq; simul ducta octonariū faciūt longe a denario minorē. Similis est huic octonarius et alij plurimi qui in partes redacti infra consistunt. Perfectus numerus est qui suis partibus adimpletur vt senarius. habet enim tres partes, sextam, tertiam, et dimidiā. Sexta enim eius v-

num eſt.tertia duo.dimidia tres.Hæ partes in ſũ=mam ductæ.i.vnum et duo et tria.ſimul eundẽ cõſummant perficiuntq; ſenarium.Sunt autem per=fecti numeri intra denarium ſex. intra centenariũ xxviii.intra millenarium quadringenti nonagin=ta ſex.

De ſecunda diuiſione totius numeri. Cap̃.vi

OMnis numerus aut ſecundum ſe conſyde=ratur,aut ad aliquid.Iſte diuiditur ſic.Alij enim ſunt equales,alij inequales.Iſte diuiditur ſic.Alij ſunt maiores,alij ſũt minores. Maiores diuiduntur ſic.i.multiplices.ii. ſuperparticulares.iii.ſuperpatientes.iiii.multiplices ſuperparti=culares.v.multiplices ſuperpatientes.Minores diuidũtur ſic.i.ſubmultiplices ii. ſuperparticulares iii. ſuperpatientes.iiii.ſubmultiplices.ſuperparticulares.v.ſubmultiplices ſubſuperpatientes. Per ſe numerus eſt qui ſine relatione aliqua dicitur vt.iii iiii.v.vi.et cæteri ſimiles.Ad aliquid eſt numerus q relatione ad alios comparatur.vt verb.gratia.iiii. ad.ii.dum comparatus fuerit duplex dicit̃.& multiplex ſex ad.iii.vii.ad.iiii.x.ad.v.et iterum tres ad vnum triplex ſex.ad.ii.ix.ad.iii.et cęteri. Equales numeri dicuntur qui ſecundum quantitatem ęquales ſunt,ver.gratia.ii.ad.ii.iii.ad.iii.x.ad.x.c.ad.c. Inæquales vero numeri ſunt qui adinuicem com=parati inæqualitatem demonſtrãt, vt.iii.ad.ii.iiii. ad.iii.v.ad.iiii.x.ad.vi.et vniuerſaliter maior minori,aut minor maiori huiuſmodi dum comparatus fuerit inęqualis dicitur.Maior numerus eſt qui habet in ſe illum minorem numerum ad quem com=paratur,et aliquid plus,vt ver.gratia.Quinari⁹ numerus ternario numero fortior eſt,eo q̃ habet quinarius numerus in ſe trinarium,et alias partes ei⁹ duas,et reliqui tales.Minor numerus eſt qui continetur a maiore ad quem comparatur cum aliqua parte ſui,vt ternarius ad quinarium,continetur ei ab eo cum duabus partibus ſuis.Multiplex numerus eſt qui habet in ſe illum minorem numerũ, bis aut ter aut quater aut multipliciter,vt ver.gratia. Duo ad vnum dum comparati fuerint duplex eſt, iii.ad.i.triplex.iiii.quadruplex et reliqui. Econtra ſubmultiplex numerus eſt qui intra multiplicẽ cõtinetur bis aut ter aut quater aut multipliciter vt ver.gratia vnus a duobus bis continetur a tribus ter a quatuor quater,a quinq; quinquies,et ab aliis multipliciter. Superparticularis numerus eſt dũ fortior continet infra ſe inferiorem numerum circa quem comparatur,ſimiliter et vnam partem ei⁹ vt ver.gratia.iii. ad.ii.dum comparati fuerint,cõ=tinent intra ſe duos,et alium vnum qui media p̃s eſt duorum.Quatuor ad tres dum comparati fuerit continent in ſe.iii.et alium vnum qui eſt tertia pars trium.Iterum quinq; ad quatuor dum comparati fuerint habent in ſe quaternarium numerum et alium vnum qui quarta pars dicitur eſſe quaternarii numeri et cęteri tales. Superpatiens numerus eſt qui in ſe inferiorem numerum totum continet. et ſuper hoc alteras partes eius duas,aut.iii . aut. iiii.aut.v.aut alias.vt ver.gratia.v.ad.ii.dum com=parati fuerint habet in ſe quinarius numerus ter=narium.et ſuper hoc alias partes eius duas. Septẽ ad quatuor dum comparati fuerint habent in ſe iiii.et alias eius partes.iii.nouem ad quinq; dũ cõ=parati fuerint,habent in ſe quinq; et alias quatuor partes eius.Subſuperpatiens numerus eſt qui continetur in numero ſuperpatienti,cum aliquibus p̃tibus ſuis duabus aut tribus aut pluribus vt verbi gratia.iii.continetur a.v.cum aliis duabus parti=bus ſuis. Subſuperparticularis numerus eſt minor qui continetur in fortiori numero cum aliqua parte ſua aut media,aut tertia,aut quarta,aut quinta vt ver.gratia.ii.ad.iii.iii.ad.iiii.iiii.ad.v. et cæteri. Multiplex ſuperparticularis numerus eſt qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit,cõtinet in ſe totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius,vt verbi gratia.v.ad.ii. dum comparati fuerint continent in ſe bis bini.iiii et vnam partem eius.Nouem ad quatuor dum cõparati fuerint continent in ſe bis quaterni,et vnam partem eius.Submultiplex ſuperparticularis nu=merus eſt qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit,continet eum multipliciter cum aliis partibus eius,vt verbi gratia.viii.ad.iii.dũ cõ=parati fuerit in ſe bis terni cum aliis duabus partibus eius.xiiii.ad.vi.dum comparati fuerint, continent in ſe bis ſeni,cum aliis duabus partibus eius. xvi.ad.vii.dum comparati fuerint continent in ſe bis.vii.cum aliis duabus partibus eius.xxi. ad.ix. dum comparati fuerint continent in ſe bis.ix.cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex ſuperpartionalis numerus eſt qui dum ad fortiorem ſibi cõparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus ſuis. vt verbi gratia.iii.ad.viii. continetur bis in duabus partib⁹ ſuis.iiii.ad.xi.cõtinetur bis cum tribus partibus ſuis.

De tertia diuiſione totius numeri. Cap̃.vii.

NVmeri aut diſcriti ſunt, aut continentes. Iſte diuiditur ſic.I.linealis.ii. ſuperficioſi iii.ſolidi. Diſcretus numer⁹ eſt,qui diſcretis monadibus continetur. vt verbi gratia.iii.iiii.v vi.et reliqui.Cõtinens nũerus eſt qui coniũctis monadibus continetur vt ver.gratia. Ternarius nũerus in magnitudine intelligitur.i.linea,aut ſpaciũ aut ſolidum dicitur.Continens ſimiliter vt quaternarius et quinarius numeri.Linealis numerus eſt qui inchoans a monade linealiter deſcribitur ad infinitum.Vnde alpha ponitur pro ſignificatione linearum,quoniam hęc litera vnum ſignificat apud gręcos.Superficialis numerus eſt qui non ſolum lõgitudine,ſed et latitudine continetur,vt trigonus

quadratus quinquangulus vel circulares nũeri,et cęteriq ſemp̃ i plano pede.i.ſup̃ficie cõtinentur.

Trigonus numerus est ista.

Quadratus numerus est ista

Quinquangulus est ista.

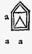
Circularis est ista.

Qui dum semel multiplicatus fuerit a se inchoans ad se conuertitur. vt verbi gratia. Quinquies quini vicies quinquies ita.

Solidus numerus est qui longitudine et altitudine continetur, vt sunt pyramides qui in modum flammę cōsurgunt ita.

Cub⁹ vt sunt tesserę ita

Sphere quibus est æqualis vndiq; rotunditas ita.

Spęricus autem numerus est qui circulato nūero multiplicatus a se inchoās et in se conuertitur, quinquies quini vicies quinq;es. Hic circulus dum in seipso multiplicatus facit sphęram. i. quinquies. xxv. cxxiii.

De differentia arithmeticę geometrię et musicæ. Cap. viii.

INter arithmeticam autem et geometriam et musicam hoc interest, vt medium inuenias in arithmetica. Primo sic quæris. Coniungis extrema et diuidis et facis mediū. vtputa fac extrema eē. vi. et. xii. simul iungis et faciunt. xviii. partiris media et facis. ix. quod est analogicum arithmeticæ, et medius quot monadibus superat primum, his superetur ab extremo. superant enim, ix. vi. tribus monadibus his superatur a. xii. Secundum geometriam vero iam quæris. Extrema multiplicata tantum faciunt quantum et media multiplicata vtputa. vi. et. xii. multiplicata facient septuagesiesdipōdius. media. viii. &. ix. multiplicata tantundem faciunt. Secundum musicā ita. Qua parte superat medius primum, eadem parte superatur medius ab extremo. vtputa. vi. et. viii. duabus partibus superant quæ duæ partes tertia media. viii. superat ab vltima, nona vel decima secunda.

Arithmetica medietas.
vi. ix. xii.
Geometria medietas.
vi viii. ix. xii.

Quod numeri infiniti existunt. Cap. ix.

NVmeros autem infinitos esse certissimum est, quoniam in quocunq; numero finē faciendum putaueris. i. ipse non dico vno addito augeri, sed quemlibet ingentem multitudinē continens, in ipsa ratione atq; scientia numerorū non solum duplicari. verumetiam multiplicari potest. Ita vero suis quisq; numerus proprietatib⁹ terminatur. vt nullus eorum par esse cuicunq; alteri possit. Ergo et dispares inter se atq; diuersi sunt. et singuli quiq; finiti sunt et omnes infiniti sunt.

Quid sit geometria, et de inuentoribus et deuocabulo eius. Cap. x.

GEometriæ disciplina primum ab ægyptiis reperta dicitur, quia inundante nilo et omnibus possessionibus eius limo obductis initium terræ diuidendæ per lineas et mensuras nomen arti dedit. Qui deinde longius acumine sapientiū producta, et maris et cęli et aeris spacia metiuntur. Nam prouocati studiosi cęperunt post terræ dimensionem et cęli spacia quęrere quanto interuallo luna a terris, a luna sol ipse distaret, et vsq; ad verticem cęli quanta se mansura distēderet sicq; interualla ipsa cęli orbisq; ambitum per nūerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sꝫ quia ex terræ dimensione hęc disciplina cępit ex initio sui et nomen seruauit. Nam geometria de terra et de mensura nuncupata est. Terra enī græce γη vocatur. ωετρον. mensura. Huius disciplinæ ars continet in se liniamenta iteualla, magnitudines et figuras, dimensiones et numeros

De quadripartita diuisione geometrię, Cap. xi.

GEometrię quadripartita diuisio est, in planum in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalē et figuras solidas. Planę figurę sunt quę longitudine et latitudine continentur quę sunt iuxta platonem numero quinq;. Numerabilis magnitudo est quę numeris arithmeticę diuidi potest. Magnitudines rationales sunt quarum mensuram scire possumus. Irrationales vero quarum mensurę quantitas cognita non habetur.

De figuris Geometrię. Cap. xii.

FIgurę solidę sunt quę longitudine et latitudine et altitudine continentur, vt est cubus cuius species quinq; in plano. Quarum prima plano pede circulus est figura plana ita, quę vocatur circunducta, cuius in medio punctus est quo cuncta conuergunt, quod centrū geo

metrici vocant,latini punctum circuli nuncupant,plano pede ita.

¶Quadrilatera figura est in plano quadrata,que sub quatuor rectis line is iacet ita.

¶Dianatheton grammaton figura plana ita.

¶Orthogonium idest rectiangulum,figura plana in plano pede. Eũ enim triãgulum et habet angulum rectum ita.

¶Isopleros figura plana recta ac subtiliter constituta in solidum ita.

¶Shera est figura in rotundum formata ita partibus cunctis equalibus in solidum.

¶Cubus est figura propria solida, que longitudine et latitudine et altitudie cõtinetur in solidum ita.

¶Cylindrus est figura quadrata habẽs superius semiciculum in solidum ita

¶Conon est figura que ab amplo in angustum finit sicut orthogonium ita.

¶Pyramis est figura que in modũ ignis ab amplo in acutum consurgit ita. Ignis enim apud grecos appellatur.

¶Sicut autem infra .io. omnis est numerus,ita infra hunc circulum omnium figurarũ concluditur ambitus.

¶Prima autem figura huius artis punctus est, cuius pars nulla est. Secunda est linea preter latitudinem longitudo. Recta linea est que ex quo in suis pũctis iacet. superficies vero quod longitudines et latitudines solas habet. Superficiei vero finis linee sunt. Quorum forme ideo in superioribus .io. figuris posite non sunt,quia intra eas inueniũtur.

¶De numeris secundum geometriam querendis Cap. xiii.

NVmeros autem secundum Geometriam ita queris. Extrema quippe eius multiplicata tantum faciunt quantum et media duplicata. vtputa. vi. et. xii. multiplicata faciunt septuagesies dipondius media. 8. et. 9. multiplicata tantundem faciunt.

¶De musica et eius nomine. Cap. xiiii

MVsica est peritia modulationis sono cantuq; consistens,et dicta musica per deriuationem a musis. Muse autem appellate. A πο του μοσαι. i. a querendo ꝙ per eas sicut antiqui voluerunt vis carminũ et vocis modulatio quereretur. Quarum sonus qa sensibilis res est,et preterfluit in preteritum tempus imprimiturq; memorie. Inde a poetis Iouis et memorie filias musas esse confictum est Nisi enim ab homine memoria teneantur soni pereunt. quia scribi non possunt.

¶De inuentoribus eius. Cap. xv.

MOyses dicit repertorem musice artis fuisse Tubal qui fuit de stirpe cayn ante diluuium. Græci vero Pythagoram dicunt huius artis inuenisse primordia ex malleorum sonitu et cordarum extensione percussa. Alij Linum thebeum et cethuz et amphion in musica arte primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa ē precipue hec disciplina,et aucta in multis modis. eratq; tam turpe musicam nescire ꝙ literas. Interponebatur autem non modo sacris. sed et omnibꝰ solemnibus omnibusq; letis vel tristioribus rebus vt enim in veneratione diuina hymni,ita in nuptijs hymenei et in funeribus threni,et lamenta ad tibias canebantur. In conuiuijs vero lyra et cythara circunferebatur,et accumbentibus singulis ordinabatur conuiuiale genus canticorum.

¶Quid possit musica. Cap. xvi.

NVlla itaq; sine musica disciplina potest esse perfecta. Nihil enim est sine illa. Nam et ipse mundus quadã armonia sonorum fertur esse compositus,et celum ipsum sub armoniæ modulatione reuolui. Musica mouet affectus prouocat in diuersum habitum sensus. In prælijs quoq; tubæ concentus pugnãtes accendit,et quanto vehemẽtior tube fuerit clangor tanto fit ad certamen animus fortior. Siquidem et remiges cantus hortatur ad tolerandos quoq; labores,musica animum mulcet,et singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Exci-

tatos quoq; animos musica sedat, sed de Dauid legitur quia a spiritu inmundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipsas quoq; bestias necnon & serpentes volucres atq; delphinos, ad auditum suæ modulationis musica prouocat. Sed et quicquid loquimur vel intrinsecus venarum pulsibus commouemur, per musicos rithmos, armoniæ virtutibus probatur esse sociatum.

¶ De partibus musicæ. Cap. xvii

MVsicæ sunt tres. id est atmonica, rithmica metrica. Armonica est quæ decernit in sonis acutum et grauem. Rithmica est quæ requirit incursionem verborum vtrum bene son' an male cohereat. Metrica est quæ mensuram diuersorum metrorum probabili ratione cognoscit vt verbi gratia. heroicum, iambicum, elegiacum. et cætera.

¶ De triformi musicæ diuisione. Cap. xviii.

AD omnem sonum qui materies cantilenarum est, triformez constat esse naturam. Prima est armonica quę ex vocum cantibus constat. secunda organica, quę ex flatu consistit, tectia rithmica quę in pulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus per fauces aut flatu, sicut per tubam vel tibiam, aut impulsu, sicut per cytharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

¶ De prima diuisione musicę quę armonica dicitur. Cap. xviii.

PRima diuisio musicę quę armonica dicitur, id est modulatio vocis pertinet ad comœdos tragædos. vel choros, vel ad omnes qui voce propria canũt. Hæc ex animo et corpore motuz facit et ex motu sonum, ex quo colligitur musica quę in homine vox appellatur. Vox est aer spiritu verberatus, vnde et verba sunt nuncupata. Proprie autem vox hominum est seu irrationabiliũ animantium. Nã i alijs abusiue non proprie sonum vocem vocari, vt vox tubæ fremuit fractasq; littore voces. Naz proprium est vt littore i sonent scopuli. et At tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Armonica est modulatio vocis et concordantia plurimorum sonorum vel coaptatio. Symphonia est modulatiõis temperamentum ex graui et acuto concordantibus sonis, siue in voce siue in flatu siue ĩ pulsu. Per hanc quippe voces grauiores acutioresq; concordant. ita vt quisquis ab ea dissonuerit sensum auditoris offendat. Cuius contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonę. Euphonia ẽ suauitas vocis et hęc et melos a suauitate et melle dicta. Diestema est vocis spacium, ex duobus vel pluribus sonis aptatum. Diesis est spacia quędã & deductiones modulandi. atq; vergentes de vno in alterum sonum. Tonus est acuta enunciatio vocis. Est enim armonię differentia et quantitas quę in voce accentu vel tenore consistit, cuius genera in. xv. partibus musici diuiserunt. ex quibus primus hyperlidius, nouissimus et acutissimus hypodori' omnium grauissimus. Cantus est inflexio vocis. Nam sonus directus est, pręcedit autem sonus cãtum. Arsis est vocis eleuatio hoc est initium. Thesis vocis positio, hoc est finis Suaues voces sunt subtiles et spissę, clarę, atq; acutę, Perspicuę voces sunt, quę longius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuo locum sicut clangor tubarũ. Subtiles voces sunt quib' nõ est spiritus qualis est infantium vel mulierum vel egrotantium, sicut in neruis. Quę enim subtilissimæ cordæ sunt, subtiles ac tenues voces emittũt. Pingues sunt voces quando spiritus multus simul egreditur, sicut viuorum. Acuta vox est tenuis alta. sicut in cordis videmus. Dura vox est quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quotiens in durũ malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca et q̃ dispergitur per minutos et in dissimiles pulsus. Cęca vox est quæ mox vt emissa fuerit conticescit. atq; suffocata nequaq̃ longius producitur, sicut est i fictilibus. Vinnola vox est mollis atq; flexibilis. et vinnola dicta a vino hoc est cincino molliter flexo Perfecta autem vox est alta suauis et clara. Alta vt in sublimi sufficiat, clara vt aures impleat. suauis vt aures audientium blandiat.

¶ De secunda diuisione quę organica dr̃. Cap. xx.

SEcunda diuisio organica est, in his quę spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur. vt sunt tubę, calami, fistulę, organa pandoria, et his similia instrumenta. Organum vocabulum est generale. vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alio græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis ex ea vulgaris est græcorum consuetudo. Tuba primum a tyrrhenis inuenta de quibus Virgilius. Tyrrhenusq; tubę mugire per æthera clangor. Adhibebatur autem non solum in prælijs, sed et in omnibus festis diebus propter laudis vel gaudij claritatem. Vnde et in psalterio dicitur. Canite initio mẽsis tuba in die insigni solemnitatis vestrę Pręceptum enim fuerat Iudæis vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusq; faciunt. Tibias excogitatas in phrygia ferunt. Has quidez diu funeribus tantum adhibita mox et sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant q' primuz de ceruinis tibijs cruribusq; hinnulorũ fierẽt. vñ p abusionẽ ita cęptas vocari etiã quę nõ de crurib' ossibusq; essent. Hinc et tibicen quasi tibiarũ cãt'.

Calamus nomen proprium arboris a caledo.i. fundendo voces vocatus. Fistulam quidam putant a Mercurio inuentam alij a fauno quam Græci vocant panna. Nonnulli eam ab Idi pastore agrigentio ex sicilia. Fistula autem dicta ꝙ vocem emittat Nam græce fos vox stalęsa missa appellatur. Sambuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde et tibiæ componuntur. Pandorius ab inuentore vocatus de quo Virgilius. Panprimus calamos cæra coniungere plures Instituit, pan curat oues, ouiumq; magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad canum aptauit et studio sa arte composuit.

℄ De.iii.diuisiõe q̃ rithmica nũcupaẜ. Cap.xxi.

℄ Tertia est diuisio rithmica pertinens ad neruos et pulsus, cui dantur species cythararum diuersarum. Tympanũ quoq; cymbalum sistrũ acytabula ænea et argentea, vel alia quæ metallico rigore ꝑcussa reddũt cum suauitate tinnitum, etcætera huiusmodi. Cytharæ ac psalterii repertor Tubal vt p̃dictum est perhibetur. Iuxta opinionem aũt græcorum cytharę vsus repert⁹ fuisse ab apolline creditur. Forma cytharæ initio similis fuisse traditur pectori humano quovelutivox e pectore ita ex ipsa cant ederetur, appellatamq; eadem de causa. Nã pectus dorica lingua cythara vocatur. Paulati aũt plures eius species extiterunt, vt psalteria lyrę barbitæ, phænices et pectides et quæ dicuntur indicę et feriuntur a duobus simul. Item aliæ atq; aliæ & quadrata forma vel trigonali cordarum etiam numerus multiplicatus est et commutatũ genus. Veteres autem cytharam fidiculam vel fidicem nominauerunt. qui tam concinnunt inter se cordæ eius ꝙ bene conueniunt, inter quos fides fit. Antiqua autem cythara. vii.cordis erat vnde et Virgilius. Septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo ꝙ nulla corda vicinæ cordæ similem sonum reddat. sed ideo septem cordæ vel quia totam vocem implent, vel quia septem motibus sonat cęlũ. Cordas aũt dictas a corde, quia sicut pulsus est cordis i pectore, ita pulsus cordæ in cythara. Has prim⁹ mercurius excogitauit idem prior in neruos sonũ strixit. Psalterium quod vulgo cãticum dicitur. a psallendo nominatum quod ad eius vocem chorus cõsonando respondeat. est autem similitudo cytharę barbarice in modum Δ deltę literę. Sed psalterij et cytharæ hęc differentia est ꝙ psalterium lignũ illud concauum vnde sonus redditur superius habet, et deorsum feriuntur cordæ et desuper sonãt. Cythara vero econtra concauitatem ligni inferi⁹ habet. Psalterio autem hebrei decacordon vsi sũt propter numerum decalogum legis. Lira dicta a potu litin. i. a varietate vocum, ꝙ diuersos sonos efficiat. Liram primum a mercurio inuentam fuisse dicunt, hoc modo. Cum regrediens nilus in suos meatus, varia in campis reliquisset animalia relicta etiam testudo est, quæ cum putrefacta esset & nerui eius remansissent extenti intra corium percussa a mercurio sonitum dedit. Ad cuius speciem mercurius liram fecit, et orpheo tradidit qui eius rei maxime erat studiosus. Vnde et estimatur eadem arte non feras tantum, sed et saxa atq; siluas cantus modulatione applicuisse. Hanc musici ꝑpter studii amorem et carminis laudem. etiam inter sydera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt. Tympanum est pellis vel coriũ ligno ex vna parte extentũ. Est enim pars media symphoniæ, in similitudinem cribri. Tympanũ autem dictũ ꝙ mediũ est. Vnde et margaritũ mediũ tympanum dicitur, et ipsum vt symphonia, ad virguiam percutitur. Cymbala et acitabula quædã sunt, quæ Percussa inuicem se tangunt et sonũ faciunt. Dicta autem Cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim græci dicunt cymbala ballematia. Sistrum ab inuentrice vocatum. Isis enim regina ægyptiorum id genus inuenisse probatur. Isis et irato feriat mea lumina sistro. Inde et hoc mulieres percutiunt, quia inuentrix huius generis mulier extitit. Vnde et apud Amazonas sistro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur. Tintinabulum de sono vocis nomen habet sicut et plausus manuum, stridor valuarum. Symphonia vulgo appellatur lignum cauum ex vtraq; parte pelle extenta, quam virgulis hinc et inde musici feriunt. Fitq; in ea ex concordia grauis et acuti suauissimus cantus.

℄ De musicis numetis. Cap.xxii.

Numeros autem secundum musicam ita q̃ris Positis extremis vtputa sex. et decies dipondius, vides quot monadibus superetur. vi.a.xii.et est.xi.monadibus ducis per quadratum, sexies seni faciunt triginta sex. Coniungis extrema iiia prima sex ad duodecim simul efficiunt octodecim. Partitis tricies sexies per deciesocto efficitur dipondius. Hos iungis cum summa minore id est sexies erunt.viii.et erit medium inter.vi.et.xii. Quapropter octo superant sex duabus monadibus. i. est tertia de sexies, et superantur.viii.a.xii. iiii.monadibus tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum, ita et in microcosmo Et in tantum præter vocem valet vt sine ipsius perfectione etiam homo symphonis carens non constet, eiusdem musicę ꝑfectione etiam metro consistunt in arsi et thesi. i. eleuatione et positione.

℄ De astronomia Cap.xxiii.

Astronomia est astrorum lex, quæ cursus syderum & figuras et habitudines circa se & circa terram indagabili ratione percurrit.

¶ De inuentoribus eius. Cap. xxiiij.

ASTronomiam primi ęgyptij inuenerunt. Astrologiam vero et natiuitatis obseruātiā chaldei primi docuerunt. Abraham autē instituisse ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Gręci autem dicunt hanc artē ab athalante prius excogitatam, ideoq; dictus est sustinuisse cęlum. Quisquis autem illę fuit motu cęli et ratione animi excitatus per temporū vices, per astrorum ratos diffinitosq; cursus, per interuallorū spacia moderata consyderauit dimensiones quasdā et numeros, quæ diffiniendo ac secernendo in ordinem necēs Astrologiā reperit.

¶ De scriptoribus Astronomię. Cap. xxv.

IN vtraq; autem lingua diuersorū quidem sunt de Astronomia scripta volumina, inter quos tamē Ptolomęus rex Alexandrię apud Gręcos habetur pręcipuus, hic etiam et Canones instituit quibus cursus astrorum inuenitur.

¶ De differētia Astronomię & Astrologię. C. xxvi.

INter astronomiam autem et astrologiam aliquid differt. Nam astronomia cęli conuersionem, ortus, obitus, motusq; syderū continet vel qua ex causa ita vocentur. Astrologia vero partim naturalis partim superstitiosa est. Naturalis dum exequitur solis et lunę cursus vel stellarū certasq; temporum stationes. Supersticiosa vero ē illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quiq; etiam. xii. cęli signa per singula animę vel corporis membra disponūt, syderūq; cursu natiuitates hominū et mores prędicare conāt

¶ De Astronomię ratione. Cap. xxvii.

AStronomię ratio, modis pluribus constat, Diffinit enim quid sit mundus, quid cęlū, quid sepherę situs et cursus, quid axis cæli & poli, quę sint climata cęli, qui cursus solis et lunæ, atq; astrorum &c.

¶ De mundo & eius nomine. Cap. xxviii.

MVndus est is qui constat ex cęlo & terra ex mari cunctisq; syderibus. Qui icciirco mūdus est appellatus quia semper in motu ē. nulla enim requies eius elementis cōcessa est.

¶ De forma mundi. Cap. xxix.

¶ Formatio mundi ita demonstratur Nam quem admodum erigitur mundus in septentrionalē plagam, ita declinatur in australem Caput autem eius et quasi facies orientalis regio est, vltima pars septentrionalis est.

¶ De cęlo et eius nomine. Cap. xxx.

CAelum philosophi rotundum volubile atq; ardens esse dixerunt, vocatūq; hoc nomine eo q tanquā vas cęlatū impressa signa habeat stellarum. Distinxit enim id deus claris luminibus & impleuit sole. s. & lūa orbe fulgenti, et astrorū micantium splendentibus signis adornat Hoc autem gręce biranos dicitur a potu oran.... videndo, eo q aer perspicuus sit, et ad speculandum purior.

¶ De situ sphere cęlestis. Cap. xxxi.

SPhera cęli est species quędam in rotūdum formata, cuius centrum terra est, ex omnibus partibus equaliter conclusa. Hanc spęram nec principium habere dicunt nec terminum ideo q in rotundum quasi circulus incipiat, vl' vbi desinat, non facile compręhenditur. Philosophi autem mundi. vii. cęlos. i. planetas globorum cum sono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia quos sibi innexos et velut insertos versari retro, et econtrario certis motibus suis ferri arbitrantur.

¶ De motu eiusdem. Cap. xxxii.

SPhęrę motus duobus axibus voluit. Quorum vnus est septentrionalis. qui nunquā occidit, appellaturq; boreus. Alter australis qui nunquā videtur et astronoteus dicitur. His duobus polis moueri sphęram cęli dicūt et cum motu eius sydera in ea fixa ab oriente vsq; in occidentem circuire. septrentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

¶ De cursu eiusdem sphęrę. Cap. xxxiii.

SPhęra cęli ab oriente et occidente semel in die et nocte vertitur. xxiiii. horarum spacijs quibus sol cursum suum supra terras et sub terras sua volubilitate concludit.

¶ De celeritate cęli. Cap. xxxiiii.

TAnta celeritate cęli sphęra dicitur currere vt nisi aduersus pręcipitē eius cursum astra currerent quę eum remorarent, mūdi ruinam faceret.

¶ De axe cęli. Cap. xxxv.

AXis est septentrionalis linea recta quę per mediam pilam sphęrę tēdit, et dicta axis q in ea sphera vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

¶ De cęlestibus polis. Cap. xxxvi.

POli sunt circuli qui currunt per axē. Horum alter est septentrionalis qui nunquā occidit, appellaturq; boreus, alter australis qui nunquā videtur et austronotus dicitur, et dicti poli q sint axium cycli, ex vsu plaustrorum a poliendo. s. nominati, sed polus boreus semper videtur. austronotus nunquam, quia dextra cęli altiora sunt pressa austri.

¶ De cardinibus cęli. Cap. xxxvii.

CArdines cæli extremæ partes sunt axis. & dicti cardines eo q per eos vertitur cęlum vel quia sicut cor voluuntur.

¶ De conuexis cęli. Cap. xxxviii.

COnuexa autem cęli extrema eius sunt a curuitate dicta, vt est illud. Conuexum quotiēs claudit nox humida cęlum. Conuexum enī curuum est, quasi conuersum seu inclinatum et ad modum circunflexum.

¶ De ianuis cęli. Cap. xxxix.

IAnuę cęli duę sunt oriens et occasus. Nam vna parte sol procedit. alia se recipit.

¶ De gemina cęli facie. Cap. xl.

FAcies cęli vel caput orientalis regio est, vltima septentrionalis De qua Lucan⁹, *Sic mũdi pars ima iacet. quam zona niualis, perpetuęq; premunt hyemes.*

¶ De quattuor partibus cęli. Cap. xli.

CLimata cęli. i. plagę vel ptes quattuor sunt ex quibus prima pars orientalis est vnde aliquę stellę oriuntur. Secunda occidẽtalis vbi nobis aliquę stellę occidunt. Tertia septẽtrionalis vbi sol peruenit in diebus maioribus. Quarta australis. vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens q̄ diem faciat occidere et interire. Abscondit enim lumen modo et tenebras super iducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatus. quę i ipso reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo q̄ vertitur. Meridies autem vocatur. vel q̄a ibi sol facit medium diez, quasi medidies, vel quia tunc purius micat ęther. Merum enim purum dicitur. Sunt et alia septem climata cæli. quasi. vii. lineę ab oriente in occidente. sub quibus et mores hominum dispares atq; animalia specialiter diuersa nascuntur, quæ vocata sunt a locis quibusdam famosis, quorum primum est meroes. secundũ syenes. tercium catacoras. i. africa, quartum rhodus. quintum hellespontus. sextum mesopontus, septimum brustenus.

¶ De hemisphæriis. Cap. xlii.

HEmisphærium dimidia pars sphære est, h emispherion supra terras, et ea pars cęli quæ a nobis tota videtur. hemispherĩo sub terra est, quæ videri non potest q̄diu sub terra fuerit.

¶ De quinq; circulis cęli. Cap. xliii.

z ONę cæli quinq; sunt quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quędam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quę ideo zonæ vel circuli appellantur, eo q̄ in circunductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur. q̄ inter eum arcturi signa, inclusa prospiciuntur. Secundus circulus therinos, qui et tropicus dicitur, quia in eo circuiens sol, aquilonis finibus ęstatem facit. et vltra eum circulum non transit. sed statiz reuertitur. et inde tropicus appellatur. Tercius circulus himerinus, qui a latinis ideo ęquinoctialis appellatur. eo q̄ sol cũ ad eum orbem peruenerit ęquinoctium facit, himerinus enim latine dies dicitur atq; nox quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus antarcticus vocatus. eo q̄ contrarius sit circulo quem arcticon nominamus. Quintus circulus chimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis siue brumalis appellatur. ideo quia sol cum ad eum circulum peruenerit. hyemem his qui ad aquilonem sunt facit et ęstatem his qui in austri p̄tibus commorantur.

¶ De zodiaco circulo. Cap. xliiii.

z ODiacus autez circulus est qui ex linearuz quinq; angulis et ex vna linea constat.

¶ De candido circulo. Cap. xlv.

LActeus circulus via est que ĩ sphæra videtur a candore dicta, quia alba est. quam aliqui dicunt viaz esse qua circuit sol. et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

¶ De magnitudine solis. Cap. xlvi.

MAgnitudo solis fortior est terrę, vnde et eodem momento quo oritur, et orienti simul et occidenti, ęqualiter apparet, q̄ vero tanq̄ cubitalis nobis videtur, cõsiderare oportz quantum sol distat a terris, quę longitudo facit vt paruus videatur a nobis.

¶ De magnitudine lunę. Cap. xlvii.

MAgnitudo quoq; lunę, minor fertur esse q̄ solis. Nam dum sol superior sit a luna, et tamen a nobis maior q̄ luna videatur iaz si prope nos accessisset, multo maior q̄ luna conspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior est luna, per aliquam quantitatem.

¶ De natura solis. Cap. xlviii.

SOl dum igneus sit, pre nimio motu conuertionis suę amplius incalescit. Cuius ignem dicunt philolophi aqua nutriri et econtrario elemento virtutem luminis et caloris accipere. Vnde videmus eum sepius madidum et rorantem.

¶ De cursu solis. Cap. xlix.

SOlem per se ipsum moueri, non cũ mũdo verti dicunt, Nam si fixus cęlo maneret, oẽs dies

et noctes equales existerēt. sed cum alio loco cras occasurū, alio occidisse hesterno videmus apparet eum per seipsum moueri, non cum mundo verti. Spacijs enim inequalibus orbes annuos conficit ꝓpter temporibus mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terra pinguescat. Accedēs propius ad septemtrionem, ęstatem reddit, vt fruges maturitate durentur, et quę sunt in humidis incocta, feruefacta mitescat.

¶ De defectu solis. Cap. L.

SOl oriens diem facit. occidēs noctē inducit. Nam dies est sol super terras, nox est sol sub terra. Ex ipso enim sunt horę, ex ipso dies cuꝫ ascenderit ex ipso etiam nox cuꝫ occiderit, ex ipso menses et anni numerant̄ ex ipso vicissitudines fiūt temporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior terrę est, quando vero iuxta septētrionem sublimis attollitur. Cui ideo deus diuersos cursus constituit. loca et tempora, ne dum semper in isdē moraretur locis quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sed vt Clemēs ait, cursus diuersos accipit, quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur, et ordo vicissitudinum permutationumqꝫ seruetur. Nam dum ad superiora cōscēderit vel temperat. vbi autem ad summum cęli venerit, estiuos accendit calores, descendens rursus autūno temperius reddit. vbi vero ad inferiorem reddit circulum, ex glaciali compage cæli rigorē nobis hiberni frigoris derelinquit.

¶ De itinere solis Cap. LI.

SOl oriēs per meridiē iter habet, qui postq̄ ad occasuꝫ venerit, et oceano se intinxerit, per incognitas sub terra vadit. et rursus ad orientem recurrit.

¶ De lumine lunę Cap. lii.

LVnam quidam philosophi dicūt propriū lumen habere, globiqꝫ eius vnam partem esse lucifluā, aliā vero obscuram, et paulatim se vertendo diuersas formas efficere. Alii econtra aiunt lunam non suum lumen habere. sed solis radiis illuminari. Vnde et eclipsim patitur, si inter ipsam et solem vmbra terre interueniat. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit vt quando sub illo est parte superiore luceat. inferiore vero quam habet ad terras obscura sit.

¶ De formis lunę Cap. liii.

Prima figura lunę bicornis est ita.

Secunda sectilis habet ita.

Tertia dimidia habet ita.

Quarta plena ita.

Quinta iterum dimidia ex maiore ita.

Sexta iterum sectilis ita.

Septima bicornis ita

¶ Septima autē semis, et vicesima secūda semis ī suo orbe medię sunt Cæterę proportionales sunt.

¶ De interlunio lunæ. Ca. liiii.

INterluniuꝫ lunę est tempus illud inter dificientem et nascentem lunaꝫ. Est autem. xxx. dies quo luna non lucet. Quę ideo videri nō potest, qa soli coniuncta obscuratur, sed eodem momento renascens paulatim ab eo recedendo videtur.

¶ De cursu lunę Cap. lv.

LVna amissi ac recepti luminis vicibus mēstrua i cētro spacia moderatur. Quę ideo incidit obiquo et non recto cursu vt sol. se nincidat in centrum terrę. vt frequēter patiatur eclipsim. Vicinus enī est eius circulꝰ terrę. Crescēs autem orientem cornibus spectat, decrescens occidentem merito, quia occasura et amissura ē lumē.

¶ De vicinitate lunę ad terras Cap. lvi.

LVna terris vicinior ē q̄ sol, ide et breuiori orbe celerius peragit cursū suuꝫ. Na iter qđ i diebus. ccclxv. sol peragit, ista p. xxx. dies percurrit. Vnde et antiqui menses in luna, annos autem in solis cursu posuerunt.

¶ De eclipsi solis Cap. lvii.

EClipsis solis est quotiens luna. xxx. ad eandem lineaꝫ qua sol vehitur peruenit, eiqꝫ se obiiciens solē obscurat. Nā deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunę opponitur.

¶ De eclipsi lunę Cap. lviii.

EClipscis lunę est quotiens in vmbrā terrę luna incurrit. Non enim suum lumē habere, sed a sole illuminari putatur, vnde et defe-

ctum patitur si inter ipsametvmbram et solē vm=
bra terrę interuenia. Patitur autem hoc. 25. luna
eousq; q̄diu centrum atq;vmbram obstantis terræ
exeat, videatq; solē vel a sole videatur.

¶ De differentia stellarū syderū & astrorū. Cap. lix

STellę et sydera et astra inter se differunt.
Nam stella est quęlibet singularis. Syde=
ra vero sunt stellis plurimis facta. vt hya=
des, pleiades. Astra aūt sunt stellę grādes
vt orion, bootes. sed hęc nomina scriptores cōfun=
dūt, et astra pro stellis, et stellę pro sydetib⁹ ponūt.

¶ De lumine stellarum. Cap. lx.

¶ Stelle non habere proprium lumen, sed a sole il
luminari dicunt, sicut et luna.

¶ De situ stellarum. Cap. lxi.

STellę immobiles sunt, et cum cęlo fixę per
peruo motu feruntur, neq; caduut per diez
sed a solis splendore obscurantur.

¶ De cursu stellarum. Cap. lxii.

SYdera aut feruntur, aut mouentur. Ferunt
quę cęlo fixa sunt, et cum cęlo voluuntur,
mouentur vero quędam sicut planetę. i. er=
raticę. quę cursus suos vagos, certa tamen diffinio
ne conficiunt.

¶ De vario cursu stellarum. Cap. lxiii

STellę pro eo q per diuersos orbes cęlestiū
planetarum feruntur. Nam quędam celeri
us exortę serius occidunt. quędā tardius ex
ortę citius ad occasum perueniunt. alię pariter ori
untur et non simul occidunt. omnes aūt in suo tem
pore ad suum cursum proprium reuertuntur.

¶ De interuallis stellarum. Cap. lxiiii.

DIuersis interuallis inter se stellę distant a
terra, propterea dispari claritate magis
minusve a nostris oculis apparent. Nam
multę maiores sunt his quas videmus con
spicuas, sed longius positę paruę videntur a nobis

¶ De numero circulari stellarum. Cap. lxv.

NVmerus circularis stellarum est, per quez
cognoscitur in quanto tempore circulum
suum vnaquęq; stella percurrat, siue p lon
gitudinem siue per latitudinē. Nam luna octo an=
nis fertur explere circulum suuz. mercurius annis.
20. lucifer annis. 9. sol annis. 19. vesper. 15. pheton
annis. 12. saturnus. 30. Quibus peractis ad reuersi
onem circuli sui iisdem signis et partibus reuertun
tur. Quędam sydera radiis solis prępedita, anoma
la fiūt, aut retrograde, aut stationaria, iuxta quod
et poeta meminit dicens. Sol tempora diuidit eui,
mutat nocte diem, radiisq; potentibus astra Ire ve
tat, cursusq; vagos ratione moratur.

¶ De stellis planetis. Cap. lxvi.

QVędam stellę ideo planetę dicuntur. i. er=
rantes, quia per totum mundum vario mo
tu discurrunt. Vnde pro eo q errant, retro
gradę dicūtur vel anomala efficiuntur. i. qn̄ parti
culas addūt et detrahunt. Cęterum quando tan=
tum detrahunt retrogradę dicuntur, stationem au
tem faciunt quando stant.

¶ De pręcedētia & antegradatiōe stellarū. C. lxvii

PRęcedentia vel antegradatio stellarū ē dū
stella motū suum cōsuetum agere videtur
et aliquid pręter consuetudinem pręcedit

¶ De remotiōe vel retrogradatiōe stellarū C. lxviii

REmotio vel retrogradato stellarum, est in
qua stella dum motum suum agat, simul &
retrorsum moueri videtur.

¶ De statu stellarum. Cap. lxix.

¶ Satus stellarum est, quia dum stella semper mo
uetur, tamen in aliquibus locis stare videtur.

¶ De nominibus stellarum quibus ex causis nomi
na acceperunt. Cap. lxx.

APpellatus est Sol eo q solus appareat, ob
fruratis fulgore suo cunctis syderib⁹. Lu=
na dicta quasi lucina, ablata media sylla
ba de qua Virg. Casta faue lucina. sumpsit aūt no
men per deriuationem a solis luce, eo q ab eo lum̄
accipiat, aceptūq; reddat. Stellę dictę a stando, q̄a
fixę stant semper in cęlo nec cadūt. Nā q videm⁹
e cęlo stellas quasi labi. non sunt stellę, sed igniculi
ab ęthere elapsi, qui fiunt dū ventus altiora petēs
ęthereū ignem secum trahit. qui tractu suo imitat̄
stellas cadentes. Nā stellę cadere non possunt. Im
mobiles enim vt prędictū est sunt. et cū cęlo fixę fe
runtur. Sydera dictaq; q ea nauigantes consyde=
rando iter dirigunt ad cursus consiliū. ne fallacib⁹
vndis aut ventis alibi deducantur. Quędā aūt stel
lę idcirco signa dicuntur, quia eas nautę obseruāt
ī gubernandis remigiis, cōtēplantes aciē fulgorē=
q; eorū, quibus rebus status cęli futurus ostendit̄.
Sed et oēs homines ea intendunt ad pręuidenduz
aeris qualitates, per ęstatē et hyemē vernalē q; tē=
periē. Ortu eni vel occasu suo, certis stationib⁹ tē=
porū qualitates significāt. Signorum prim⁹ arcton
qui in axe fixus. 7. stellis in se reuolutis rotat̄. nom̄
est grecū quod latine vrsa dicitur, quę quia in mo
dū plaustri vertitur. nostri eam septētrionem dixe
runt, Triones enim sunt proprię boues aratorii eo
q terram terant, quasi teriones. Septētriones aūt
non occidere, axis vicinitas facit, quia i eo fixę sūt
Arctophylax dicitur, quod arcton id est elicen vrsā
sequit̄. Eundem quoq; bootem dixerūt. eo q plau
stro hęret signū multis spectabile stellis, iter quas
et arcturus est. Arcturus sydus est post caudā maio
ris vrsę, positū in signo bootis. vnde et arcturus di
ctus est quasi ἀρκτου οὐρά quia bootis pręcor=
diis collocatus est. Oritur aūt autūnali tēpore. Ori
on astrū ante tauri vestiga fulget, et dictus orion
ab vrina. i. ab inundatione aquarū. Tēpore eni hye
mis obortus mare & terras aquis et tēpestatib⁹ tur
bat. Hunc latini iugulā vocant eo q sit armat⁹ vt
gladius, et stellarū luce terribilis atq; clarissimus.
In quo si hęc fulgent omnis serenitas portenditur
si obscuratur huius acies tēpestas cernitur immi=

nere. Hyades dictę απο του υειν. i. a succo et pluuiis. Nam pluuię grece υετοι dicuntur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde et eas latini suculas appellauerunt, quia quando nascũtur pluuiarum signa monstrantur, de quibus Virgilius. Arcturũ pluuiasq; hyadas, sunt aũt in fronte tauri septem et oriũtur tẽpore vernali. Pleides pluralitate dictę quia pluralitatem gręci πλειοτητα appellant. Sunt autẽ stellę septem ante genua tauri, ex quib⁹ 6. videntur. Nam latet vna. Has latini vergilias dicunt, a temporis significatione ꝙ vere exoriuntur Nam occasu suo hyemẽ, ortu ęstatem. Primęq; nauigationis tẽpus ostendũt. Canicula stella quæ et syrius dicit̃, ęstiuis mensibus in medio centro cæli est, et dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cũ sole duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora et vaporãtur, vnde et ex ipa stella dies caniculares dicuntur, quando et molestę sunt purgationes. Cuius aũt vocatur propterea ꝙ corpora morbo afficiat, siue propter flammę candorem eo ꝙ eiusmodi sit, vt prę ceteris lucere videatur. Itaq; quo magis eam cognoscerent, syrion appellasse. Commetes stella dicta est eo ꝙ cõmas luminis ex se fũdat Quod genus syderis quando apparuerit, aut pestilentiã, aut bella significat. Cõmetes autẽ latine crinite appellantur, quia admodũ crinium flammas spargunt, quas stoici dicunt esse vltra. 30. quarũ nomina et effectus quidam astrologi scripserũt Lucifer dictus eo ꝙ inter omnia sydera plus lucem ferat. Est aũt vn⁹ ex planetis. Hic proprie et iubar dicitur, eo ꝙ iubas lucis ex se fundat, sed et splendor solis ac lunę et stellarum iubar vocatur. ꝙ in modum iubę radii ipsorum extendantur. Vesper⁹ est stella occidentalis, quam cognominatam perhibent a vespero hispanię rege. Est aũt et ipsa ex. 5. stellis planetis, noctem ducens et solem sequens. Fertur aũt ꝙ hęc stella oriens luciferum, occidẽs vesperũ. De qua stati⁹. et alterno deprenditur vn⁹ in ortu. Planetę stellę sunt quę non sunt fixę in cælo vt reliquę sed in aere feruntur. Dictę aũt planetę απο της πλανης. i. ab errore. Nam interdũ in austrũ, interdum in septentrionem, plerumq; cõtra mundum nonnũquã cum mundo feruntur. quarũ nomina gręca sũt. Phęton, phęnõca, pyrion, hesperus, stylbon. Has romani nominibus deorũ suorũ. i. iouis / saturni / martis / veneris / atq; mercurij sacrauerunt. Decepti eni et decipere volẽtes in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem pręstitissent, sydera ostendebant in cælo, dicẽtes ꝙ iouis esset illud sydus & illud mercurii, et cõcepta est opinio vanitatis. Hanc opinionẽ erroris diabolus confirmauit, Christus euertit. Iamvero illa quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quib⁹ animantium imago de stellis formatur, vt arcton / aries / taurus / libra et huiusmodi alia, hi qui sydera præuiderunt, in numerum stellarum speciẽ corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorũ suorum imagines et nomina conformantes. Nam arietẽ primum signum cui vt libræ mediam mundi lineam tradunt propter ammonẽ. i. iouem vocauerunt. quia in eius capite qui simulacra faciunt arietis cornua fingunt. Quod signum ideo gentiles inter signa primũ cõstituerunt, quia in mense martio qui est anni principium solẽ in eo signo cursum suum peragere dicunt. Sed et taurũ inter sydera collocant, et ipsum in honorem iouis eo ꝙ in bouẽ sit fabulose cõuersus quãdo europem transuexit. Castorem quoq; et pollucẽ post mortẽ inter notissima sydera constituerunt, quod signum gemini dicunt. Cancrũ quoq; inde dixerũt, eo ꝙ cum ad id signum mense iunio sol venerit retrograditur in modũ cancri breuioresq; dies facit. Hoc enim animal incertam habet primam partem. Deniq; ad vtrãq; partẽ gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior & posterior prior. Leonẽ in gręcia igentẽ hercules occidit, et propter virtutem suam hanc inter. xii. signa constituit. Hoc signũ sol cũ attigerit nimium calorem mundo reddit, & annu⁹ flatus etesias facit. Virginis etiã signũ iccirco inter astra collocauerunt. propter ꝙ hisdẽ diebus in quibus per illud sol decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat. Est enim hoc tempus caniculariũ dierum, Libram aũt vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius. quia. viii. kal. octobris sol per illud signum currens. æquinoctiũ facit, vnde lucanus. Ad iuste pondera libræ. Scorpiũ quoq; et sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt. Sagittarius vir equinus cruribus deformatus, cui sagittã et arcũ adiungunt. vt ex eo mensis ipsius fulmina demõstrentur. Vnde et sagittarius est vocatus. Capricorni figuram ideo inter sydera finxerunt propter captam iouis nutricẽ, cuius posteriorẽ partem corporis in effigiem piscis ideo finxerunt, vt pluuias eiusdem mensis designarent, quas solet idẽ mensis plerũq; in extremis habere. Porro aquarium & pisces, ab imbribus temporum vocauerunt, ꝙ hyeme quãdo in his signis solvertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda dementia gentilium, qui non solũ pisces, sed etiam arietes et hircos & tauros, vrsasq; et canes, cancros & scorpiones in cælum transtulerunt, Nam & aquilam & cygnũ propter iouis fabulas inter cęli astra eius memorię causa collocauerunt. Perseũ quoq; & vxorem eius andromedam postea quã sunt mortui in cęlũ receptos eẽ crediderũt. ita vt imagines eorum stellis designarent eorũq; appellare nominib⁹ nõ erubescerẽt. Aurigã etiã erithoniũ in cęli astra collocauerũt. propter ꝙ vidissent eũ primũ quodrigã iunxisse. Mirati sunt eni ingeniũ eius ad imitationẽ solis accessisse. & propter hoc nomẽ eius post mortẽ inter sydera posuerunt. Sic calisto lycaonis regis filia dũ a ioue compressa, & fabulose ab iunone in vrsę fuisset speciem cõuersa, q̃ grece arcton appellat̃, post interfectio-

nem ipsius nomen eius iouis cū filio in stellis septētrionalibus trāstulit, eāq; arcton, filiū aūt eius arctophylax appellauit. Sicq; lyra pro mercurio i cęlū locata, sic centaurus chiron propter ꝙ nutrierat esculapiū & achillē inter astra dinumeratus est. sed quolibet modo superstitiones hæ ab hominib⁹ nūcupentur, sunt tñ sydera quę deus in mūdi principio cōdidit ac certo motu distinguere tēpora ordinauit. Hoꝝ igitur signorum obseruationes vel geneses vel cętera superstitiosa quę se ad cognitionem syderū coniungunt, i. ad noticiam fatoꝝ & fidei nostrę sine dubitatiōe contraria sunt, sic ignorari debent a christianis, vt nec scripta esse videantur. Sed nōnulli syderū pulchritudine et claritate perlecti, in lapsu stellaꝝ cecatis mentib⁹ corruerūt ita vt per supputationes noxias quę mathesis dicitur, euentus rerū p ręscire posse conentur, quos nō solum christianę religionis doctores, sed etiā gentiliū plato aristoteles atq; alij veritate cōmoti, concordi sententia dānauerunt dicentes cōfusionē rerū potius de tali suasione generari. Nam sicut genus humanū ad varios actus nascendi necessitate pręmeretur, cur aut laudē mereantur boni, aut mali legū percipiant vltionem. Et quamuis ipsi nō fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis testimonio errores eorū merito pertulerunt. Ordo aūt iste septē seculariū disciplinarum, ideo a philosophis vsq; ad astra perductus est, scilicet vt animos secularis sapientia implicatos a terrenis rebus abduceret, et i superna contemplatione collocaret.

Incipit liber quartus.

De medicina. Cap. i.

Medicina est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem. Cuius materia versatur i morbis et vulneribus. Ad hanc itaq; pertinent non ea tantū quę ars eoꝝ exhibet qui ꝑprie medici nominantur. sed etiā cibus & potus reginē et tegmen, defensio deniq; omnis atq; munitio qua sanū nřm corp⁹ aduers⁹ externos ict⁹ casusq; seruat.

De nomine eius. Cap. ij

Nomen aūt medicinę a modo. i. a temperamēto impositum estimaṫ, vt non satis sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri aūt gaudet vnde & qui pigmēta & antidota satis vel assidue biberint vexantur. Immoderatio ei oīs salutē sed periculū affert.

De inuentoribus eius. Cap. iij.

Medicinæ aūt artis auctor ac repertor apd gręcos perhibetur apollo. Hanc fili⁹ eius esculapius laude et opere ampliauit, sed postq̄ fulminis ictu ęsculapius interijt, iterdicta fertur medēdi cura, & ars simul cū auctore defecit latuitq; p annos pene quingentos vsq; ad tēpus artaxerxis regis persarum. Tunc eam reuocauit ad lucem Hippocrates. asclepio patre genitus in insula coo.

De tribus heresibus medicorum. Cap. iiii.

Hi itaq; tres viri totidem hereses inuenerunt Prima metodica inuēta est ab apolline quę remedia sectatur et carmina. Secūda empirica. i. experientissima, inuenta est ab esculapio, quę non indiciorū signis, sed solis constat experimētis. Tertia logica. i. rationalis inuēta ab hyppocrate. Iste eni discussis ętatū regionū vel ęgritudinuꝫ qualitatib⁹, artis curā rationabiliter perscrutatus est. Emperici eni experientiam solam sectantur, logici experientiæ rationē adiungunt Metodici nec elementoꝝ rationē obseruāt, nec tēpora nec ætates, nec causas, sed solas morborū substantias.

De quatuor humoribus corporum Cap. V.

Sanitas est integritas corporis et tēperantia naturæ ex calido et humido, quod est sanguis vnde et sanitas dicta est, quasi sāguinis stat⁹ Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis cōtinentur, ꝙ inde veteres morbum nominauerunt. vt ipsa appellatione mortis vim q̄ ex eo nascitur demōstrēt. Inter sanitateꝫ aūt et morbum media est curatio, quę nisi morbo cōgruat nō perducit ad sanitatē. Morbi oēs ex quatuor nascuntur humoribus. i. sanguine et felle, melancolica & flegmate. Ex ipsis eni reguntur sani, ex ipsis ledūtur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturę creuerint, ęgritudines faciunt. Sicut aūt quatuor sunt elementa, sic & quatuor humores et vnusquisq; humor suum elementum imitatur, sanguis aerē, colera ignē, melencolia terraꝫ flegma aquā. Et sūt quatuor humores sicut quatuor elementa quę cōseruant corpora nostra. Sāguis ex gręca ętymologia vocabuluꝫ sumpsit ꝙ vegetetur et sustentetur et viuat. Coleram gręci vocauerunt ꝙ vnius diei spacio terminetur. vnde & colera. i. fellicula nomiata est. hoc est fellis effusio. Gręci eni fel colē dicunt. Melēcolia dicta, eo ꝙ sit ex sāguinis nigri fece admixta abūdantia fellis. Græci eni melā nigrū dicunt. fel aūt colā appellant. Sanguis latine vocatus ꝙ suauis sit, vnde et hoies quibus dñatur sanguis dulces & blandi sunt. Flegma aūt dixerunt ꝙ sit frigida, gręci enim frigus flegmonē appellaut. Ex his quatuor humoribus regūtur sani, ex ipsis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint. egritudines faciunt. Ex sanguine aūt et felle acutæ passiones nascuntur, quas gręci oxias vocant. Ex flegmate vero et melancolia veteres cuasæ procedunt quas græci cronia dicunt.

De acutis morbis. Cap. Vi.

Oxia est acutus morbus qui aut cito transit aut celerius interficit, vt pleuresis, phrenesis. Oxi eni acutū apud gręcos et velocē significat, Chronia est prolix⁹ corporis morbus, qui multis tēporib⁹ remoraṫ, vt podagra phthisis. Chronon eī apud gręcos tēpus diciṫ. Quędā aūt passiones ex ꝑprijs causis nomē acceperūt. Febris a feruore dicta est, est eī abūdātia caloris. Phrenesis ap

pellata siue ab impedimento mētis, quia gręci mē
tem frenas vocant, seu quia dentib⁹ frēdent. Nam
frendere est dētes concutere. Est aūt perturbatio
cū exagitatione & dementia ex colerica vi effecta
Cardia vocabulū a corde sumpsit dum ex aliquo
timore aut dolore afficitur. Cor enim græci cardiā
vocāt. Est enim cordis passio cū formidabili metu
Litargia a sōno vocata, est ei oppressio cerebri cū
obliuione & sōno iugi veluti stertentis. Synancis a
continentia spūs et pręfocatione dicta. Græci enī
synechī continere dicunt. Qui enī hoc vicio labo=
rant, dolore fauciū p ręfocantur. Flegmon est fer=
uor stomachi cū extensione atq; dolore. Flegmon
est inquietudo cū rubore & dolore & extēsiōe & du
ritia et vastitate. Quę cū ceperit fieri, inquietudo
et febris consequitur. Vnde et dicta est flegmon a
potu phlegō. i. inflāmans, sic enī sentitur, et inde
nomē accepit. Pleuresis est dolor lateris acutus cū
febre & sputo sanguinolēto. Lat⁹ enim græce pleu
ra dicit̄. Vnde & pleuretica passio nomen accepit
Peripleumonia est pulmonis viciū cum dolore ve=
hemēti & suspirio. Gręci enī pulmonē pleumon vo
cant, vnde & egritudo dicta est. Apoplexia est su=
bita effusio sanguinis, qua suffocati intereunt. Di=
cta aūt apoplexia eo q̄ ex letali percussu repenti=
nus casus fiat. Græci enī percussionē apoplexin vo
cant. Spasm⁹ græce latine cōtractio subita partiū
aut neruorū cū dolore nimio. Quā passionē a cor=
de noiatam dixerunt. quia in nobis principatū vi=
goris habet. Fit aūt duob⁹ modis, aut ex repletio
ne aut ex inanitione. Titanus maior est contractio
neruorū a ceruice ad dorsum. Telū lateris dolor ē
Dictū aūt ita a medicis, q̄ dolore corpus transuer
beret quasi gladius. Ileos dolor intestinorū, vnde
ilia dicta sunt. Gręce enim ειλειν obuoluere di=
citur, q̄ se intestina præ dolore inuoluant. Hi & tor
minosi dicūtur. ob intestinorū tormenta. Hydro=
phoba. i. aquę metus. Gręci enī hydor aquā vocant
phobon timorē dicunt, vnde et latini hunc morbū
ob aque metum lymphaticū vocāt. Fit aūt aut ex
canis rabidi morsu, aut ex aeris spuma in terrā pro
iecta, quā si homo vel bestia tetigerit, aut demen=
tia repletur, aut in rabiē vertit̄. Carbunculus dict⁹
q̄ in ortu suo rube⁹ sit vt ignis, postea niger vt car
bo extinctus. Pestilentia est contagiū quod dū vnū
appręhenderit, celeriter ad plures transit. Gignit̄
aūt ex corrupto aere & in viscerib⁹ penetrādo mit
titur. Hoc & si plerūq; per aereas potestates fiat,
tamen sine arbitrio oipotentis dei omnino non fit
Dicta aūt pestilentia quasi pastulentia q̄ veluti in
cendiū depascat, & toto descendit corpore pestis.
Idē & contagium a contingendo, quia quem teti=
gerit polluit. Ipsa & inguinaria ab inguinum per=
cussione. Eadem & lues, a labe & luctu vocata, quę
tanto acuta est vt non habeat spacium temporis
quo aut vita speretur, aut mors, sed repentinus lan
gor simul cum morte venit.

¶ De chronicis morbis. Cap. vii.

CHronica est prolixus morbus qui multis tē
porib⁹ remorat̄, vt podagra plthisis. Chro
nos enī apud gręcos tēpus dicit̄. Cephalea
ex causa vocabulum habet, capitis ei passio est, et
græci cephalin vocāt. Scothomia ab accidēti no=
men sumpsit q̄ repētinas tenebras ingerit oculis
cū vertigine capitis. Vertigo aūt est quotiēscūq; ve
tus cōsurgit & terrā in circuitū mittit, sic & inver=
tice hois, arterię et venæ vētositatē ex resoluta hu
mectatione gignūt, et in oculis gyrū faciūt. Vn̄ et
vertigo nūcupata est. Epilepsia vocabulū sumpsit
q̄ mentē appręhendens, pariter etiā corpus pos
sideat. Gręci enī apprehensionē epilepsin vocant.
Fit aūt ex melēcholico humore quotiēs exubera=
uerit, & ad cerebrū cōuersus fuerit. Hęc passio et
caduca vocatur eo q̄ cadens eger spasmū patiat̄.
Hos etiā vulgus lunaticos vocat q̄ per lunę cursus
comitet̄ eos insania dęmonū. Idē & laruatio. Ipse
est morb⁹ & comitial̄. i. maior & diutin⁹ quo cadu=
ci tenent̄. Cui⁹ tāta vis est, vt hō valēs cōcidat spu=
metq;. Comitialis aūt dict⁹ q̄ apud gētiles cū co=
mitioꝝ die cuiq; acci disset, Comitia dimittebātur.
Erat aūt apud romanos comitioꝝ dies solemnis
in kal̄. Ianuarijs. Mania ab insania vel furore voca
ta. Nā gręcoꝝ vetustas furorē maniā appellabat,
sine ab iniquitate, quā gręci maniā vocauerūt. siue
a diuinatiōe, quia diuinaie gręce mani vocāt. Me
lācolia dicta est a nigro felle. Gręci enī nigrū melā
vocāt, fel aūt colē appellāt. Epilepsia aūt i phāta
sia fit, melācolia in rōne, mania in memoria. Typi
sunt frigidę febres q̄ abusiue typi appellabant̄ ab
herba q̄ i aqua nascit̄ quę latine forma atq; stat⁹ di
cit̄. Est ei accessionū vel recessionū reuolutio p sta
tuta tēpoꝝ interualla. Reuma gręce, latine erup=
tio siue fluor appellat̄. Catarrus est fluor reumęit
gis ex narib⁹, qui dū ad fauces venerit brāchos vo
catur, dū ad thoracē vel pulmonē phtlnsis dicitur.
Chotiza est quotiēs infusio capitis in ossa veneri
narū, & p̄focationē fecerit cū sternutatiōe vnde &
chortza nomē accepit. Brāchos est pręfocatio fau
ciū cū frigido humore. gręci ei guttur brāchos di
cūt circa quē fauces sunt, quas nos corrupte bran
chias dicimus. Raucedo amputatio vocis est, Hæc
& artheriasis vocatur eo q̄ vocē raucā reddat ab
arteriaꝝ iniuria. Suspiriū nomē sumpsit, quia in=
spirationis difficultas est, quā gręci dyspniā dicūt,
i. suffocationē, Peripleumonia a pulmone nomen
accepit. Est pulmonis tumor cū spumaꝝ fangui=
neaꝝ effusiōe, Emoptois emissio sāguis p os, vn̄ &
nomē accepit, hęma ei sanguis dr̄. Phthisis est vlce
ratio & tumor i pulmonib⁹ q ī iuuenib⁹ facili⁹ eue
nire solet. Phthisis aūt apud gręcos dicta q̄ sit to=
ti⁹ corporis cōsūptio. Tussis gręce ab altitudine vo
cat̄ q̄ a pfūdo pectoris veniat. Cui⁹ cōtraria ē su=
perior ī faucib⁹ vbi vua distillat. Apostema a colle=
ctiōe nomē accepit Nā collectōes gręci apostema

vocāt. Empis dicta ab apostemate intrinsecus vel
in latere vel in stomacho cū dolore & febrib⁹ & tus
si, et abūdātibus spumis et purulētis. Epatic⁹ mor
bus a iecoris passione nomē accepit. Greci enim ie
cur ηπαρ vocāt. Lienosis a splene nomē sumpsit.
Greci eni splen lien dicūt. Hydropisis nomē sūpsit
ab aquoso humore cutis. Nā greci hydor aquā vo-
cauerūt. Est eni humor subcutane⁹, cū inflatione
turgēte, & anhelitu fetido. Nephresis a renū lāgo
re nomē accepit, renes eni greci nephrasin dicunt.
Paralysis dicta a corporis ipensatiōe facta ex mul
ta infrigidatione, aut in toto corpore aut in parte.
Caxecia nomē sūpsit a corporis iiuria. Cacexiā ei
malā vexationē greci vocauerūt. Fit aūt hęc passio
ex intēperantia ęgrotātis, vel curatiōe mala medi
cantinis. aut post ęgritudinē tarda resūptio. Atro-
phia nomē accipit a diminutione corporis Nā grę
ci nutrimēti cessationē atrophiā dicūt. Eū ei tenui
tas corporis ex causis latētib⁹ & paulatī conuale-
scentib⁹. Sarcia nē superfluū carnis incremētum,
quo vltra modū corpora saginātur. greci eni car-
nē sarca vocant, Ischiasis vocata a parte corporis
quā vexat. Nā vertebrorꝫ ossa, quorꝫ sūmitas iliorꝫ
initio terminatur, greci Ischia vocāt. Fit aūt de fle
gmate quotiēs descēderit in recta ossa & efficit ibi
glutinatio. Podagrā greci a retētiōe pedū dicunt
noiatā & a feriali dolore, Siqdē oē quod īmite fue
rit, abusiue agreste vocan⁹. Arteric⁹ morb⁹ ab ar-
ticulorꝫ passiōe vocabulū sumpsit. Calcul⁹, lapis ē
qui i vesica fit, vn̄ & nomē accepit. gignit aūt ex ma
teria flegmatica. Strāguria dicta est eo q̄ stringat
vrinarꝫ difficultatē. Satyriasis ingēs desyderiū ve-
neris cū extēsione naturaliū locorꝫ, dicta passio a
satyris. Diarria iugis vētris cursus sine vomitu. Dy
senteria est diuisio cōtinuatiōis. i. vlceratio itestini
Dys. eni diuisio ē, entera intestina. Fit aūt añcedē
te fluore, quā greci diarriā vocāt. Lynterria dicta
q̄ cibū tāq̄ȷ linea intestini nullis obstātib⁹ faciat p
labi. Colica passio nomē sūpsit ab itestio, quod grę
ci colon appellāt. Ragadię dicūtur eo q̄ fissurę sit
rugis collectę circa orificiū. hęc & hęmorroidę a sā
guis fluore dictę. greci ei sanguinē hęma dicunt.

¶ De morbis qui i supficie cutis videtur. Cap. viii.

ALopecia est capillorū fluor circūscriptis
pilis fuluis aeris qualitatē habētib⁹. voca
ta hoc nomie a silitudine aialis vulpeculę
quā greci alopeciā vocāt. Parotidę sunt duricię vł
collectiōes q̄ ex febrib⁹ aut ex aliquo alio nascunt
i auriū vicinitate, vnde & parotidę sunt appellatę
Ota ei gręce auriculę dicūt. Lētigo ē vestigia ma-
cularꝫ puula i rotūditatē formata, a specie lēticu-
lę dicta. Hierisipira ē quā latini sacrū appellāt. i. ex
secrādū, p āntifrasim. Siqdē i supficie, rubore flam
meo cutes rubescūt. Tunc moto rubore quasi ab
igne vicina inuadūt loco, ita vt etiā febris excitet.
Serpedo ē rubor cutis cū pustularū extātia, & no-
mē sūpsit a serpēdo, eo q̄ serpat p mēbra. Impeti-
go ē sicca scabies pminens a corpore, cū asperita
te & rotūditate formę. Hāc vulg⁹ sarnā appellat.
Prurigo vocata a perurēdo & ardēdo. Myctalinus
ē passio q̄ p diē visus patentib⁹ oculis denegat, et
nocturnis irruētib⁹ tenebris reddit, aut versa vice
vt plęriq; volūt, die reddit, nocte negat. Verrucę a
liud sūt, phthiriasis alid verrucę sigillati sūt, phthi
riasis vero vna fortior, & circa ipam plures iueniūt
Scabies & lepra vtraq; passio ē aspitas cutis cū pru
ritu & squamatiōe, sed scabies tenuis asperitas et
squamatio ē. Hic deniq; nomē accepit, q̄ ita veluti
purgamēta amittat. Nā scabies quasi squamies. le
pra vero cutis asperitas squamosa lepidę herbę si
milis, vn̄ et nomen sum psit. Cuius color nunc i ni-
gredinē vertit, nūc in alborē, nūc i ruborē. In cor-
pore hois ita lepra dinoscit, si variati iter sanas cu
tis partes color diuers⁹ appareat, aut si ita se vbiq;
diffundat, vt oia vni⁹ coloris quāuis adulteri faciat
Elephātiacus morb⁹ dr̄ ex silitudine elephātis, cu
ius naturaliter dura pelle & aspera, nomē morbo
in hoibus dedit quia corpis supficiē similem facit
elephantorū cui sine quia īgens passio est, sicut a-
nimal ipm ex quo dermatū ducit nomē. Ictericis grę
ci appellāt a cuiusdā aialis noie, q̄ sit coloris fellei
Hūc morbū latini arcutū dicūt a similitudine cæ
lestis arcus. Aurigīnē vero Varro appellari ait a co
lore auri. Regiū aūt morbū īde ęstimāt, dicūt q̄ vi
no bono & regalib⁹ cibis facili⁹ curet. Cācer a simi
litudine maritimi aialis vocatū vuln⁹ sicut medici
dicūt nullis medicamētis sanabile. Ergo pręcidi so
let a corpore mēbrū vbi nascit, vt aliquātū viuat,
tū inde mortē quālibet tardi⁹ affuturā. Hordeol⁹
est pusillima ac purulenta collectio in pilis palpe-
brarū cōstituta, i medio lata & ex vtroq; conducta
hordei granū similās, vn̄ & nomē accepit. Furūcu
lus ē tumor i acutū surgens dict⁹ q̄ ferueat, quasi
feruūcul⁹, vn̄ & gręce antrax dr̄ q̄ sit igne⁹. Osce-
do est quia īfantū ora exulcerāt, dicta ex langore
oscitātiū. Frenusculi vlcera circa rictū oris, similia
his q̄ fiūt iumentis aspitate frenorū. Vlc⁹ putredo
ipa vuln⁹ quod ferro fit. quasi vi & vlcus, quod; do-
let quasi vlc⁹, vn̄ et vlcera. Pustula est in superficie
corpis turgens veluti collectio. Papula est pusillima
cutis erectio circūscripta cū rubore, & ideo papu-
la dicta quasi papula. Sanies dicta, quia ex sangui
ne nascit. excitatio ei calore vulneris sanguis in sa
niē vertit. Nā sanies nō fit in quocūq; loco, nisi vbi
sanguis aduenerit. quia oīne quod putrescit nisi ca
lidū & humidū fuerit, quod est sanguis putrefieri
nō potest. Sanies aūt & tabes sibi differūt. Flue-
re eni sanie viuorū est, tabe vero mortuorum. Cica
trix est obductio vulneris. naturalē colorē ptib⁹ ser
uās, dicta q̄ obducat vulnera atq; obcæcat.

¶ De remediis et medicaminibus. Cap. ix.

MEdicinę curatio nō est spernenda. Memi
nim⁹ eni & Esaiā Ezechię languenti ali-
quid medicinale mendasse. & Paul⁹ apo-

stolus Timotheo modicū vinum prodesse dixit. Curatio aūt morborum trib⁹ generibus cōstat. Pharmatia quam latini medicamina vocant. Chirurgia quā latini manuū operationē appellant, manus eī apud græcos chir vocatur. Dieta quā latini regulā nuncupant, est enī obseruatio legis et vitæ. Sūt aūt oīs curationis species tres. Primū genus dieticū, secundū pharmaceuticū, tertium chirurgicum. Dieta est obseruatio legis ac vitę. Pharmacia est medicamentorū curatio. Chirurgia est ferramentoꝝ incisio. Nā ferro incidūtur quæ medicamentorum nō senserunt medicinā. Antiquior autē medicina herbis tm̄ et succis erat. Talis enim medendi vsus cępit, deinde ferro & cęteris medicamētis. Omnis aūt curatio aut ex cōtrariis aut ex similibus adhibetur. Ex cōtrariis vt frigidū calido humido siccū sicut & in hoīe superbia sanari non potest nisi humilitate sauetur. Ex similibus vero sicut ligamētū vel rotundo vulneri rotundū vel oblongo oblōgū apponitur. Ligatura ipensa non eadē mēbris & vulneribus oībus, sed similis simili cooperatꝰ, quæ duo etiā ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nā antidotum gręce latine ex contrario datū dicitur. Contraria enī cōtrariis medicinæ ratione curantur. At cōtra ex simili, vt piera quod interpræ tatur amara, quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enī nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet. Oīa autem medicamenta ex ꝓpriis causis habent vocabula. Hiera enī dicta quasi diuina. Arteriaca ꝙ apta sint gutturis meatui, & tumores fauciū et arteriarum leniant. Triaca est antidotū serpentinum quo venena pelluntur, vt pestis peste soluatur. Cathertica gręce latine purgatoria dicūtur. Catapodia eo ꝙ modicū potetur seu inglutiatur. Diamoron a succo moræ nomē sumpsit ex quo conficitur, sicut diacodion, quia ex codia id est ex papauere fit, sicut dispmatō quia ex seminibus cōponitur. Electuariū vocatur eo ꝙ molle sorbeatur. Trochiscus dictus, quia i modū rotulę deformatur. Trochos enī græce rota dicitur. Collyria latino sonant ꝙ vicia oculorū detergant. Epithema eo ꝙ superponatur aliis adiutoriis pręcedentib⁹. Cataplasma eo ꝙ inductio sola fit. Emplastrū eo ꝙ inducatur. Malagma eo ꝙ sine igne maceretur et cōprælēdatur. Anema gręce latine relaxatio dicitur. Pessariū dicta ꝙ int⁹ iniciantur. Medicinā inuentorum chiron quidā græcus inuenit, inde pingitur dimidia parte homo dimidia equus. Dictus autem chiron απο τισ χειρουργικησ, quia chirurgicus fuit appellat⁹. Creticos dies medici vocant, quibus credo ex indicio infirmitatis hoc nomen impositum esse, ꝙ quasi iudicent hominem ex sententia sua aut puniant aut liberent.

¶ De libris medicinalibus Cap. x.

Aforismus est sermo breuis integrū sensū rei propositę scribens. Prognostica pręuisio ægritudinū, vocata a prenoscēdo. Oportet enī medicū & ꝑterita agnoscere & ꝑsentia scire, & futura præuidere. Dynamidia potestas est herbarū. i. vis & possibilitas. Nā i herbarū cura vis ipsa dynamis dicitur. Vnde & dynamidia nūcupatur, vbi eoꝝ medicinę scribuntur. Butanicū herbariū dicitur, ꝙ ibi herbæ notentur.

¶ De instrumentis medicorum. Cap. xi.

ENchiridion dictū ꝙ manu stringatur, dum plurima cōtineat ferramēta. Chir enī græce manus vocatur. Flebotomū ab incisione vocatū. Nā icisio gręce tomi dicitur. Similaria angistrū spatomele, guuia quę a latinis a similitudie cucurbitę a suspirio vētosa vocatur. Deniq; animata spiritu per igniculū, dehinc præciso corpori suposita, omne quod inter cutem vel altius ęstuat, siue humorē siue sanguinē vocat in superficiē. Clistere est instrumentū quod anema iniciuntur. Pila a pinsendis seminibus. i. terendis. Hinc & pigmenta eo ꝙ in pila & pilo agūtur quasi piligmenta. Est enī pila vas cōcauum & medicorum aptum vsui, in qua proprie tipsanę fieri & pigmenta concidi solēt. Varro aūt refert pilumnū quēdā in italia fuisse, q pisendis præfuit aruis. vnde & pilumni & pistores. Ab hoc ergo pilum & pilā inuenta quib⁹ far pinsitē et ex eius nomine ita appellata. Pilū aūt est vnde contunditur quicquid in pila mittitur. Mortarium ꝙ ibi iam semina in puluerem redacta & mortua cōdiantur. Citicula est in qua circūducta collyria resoluuntur, erit enī lenis. Nam aspera frangi potius q̄ resolui collyrium facit.

¶ De odoribus et vnguentis. Cap. xii.

ODor vocat⁹ ab aere. Thymiana lingua gręca vocatꝰ ꝙ sit odorabile. Nā thymo dicitur flos qui odorē refert, de quo Virg. Redolēt ꝗ thymo fragrātia mella, Incensū dictū, quia igne cōsumitꝰ dum offertur. Tetraidos, formulę incensi in longitudinē porrectę, quę fiunt ex quatuor pigmētis. Quatuor eī gręce terra, formula idos diciꝰ. Stactę est incēsum quod ex pressura manat, dictū a gręcis απο του σταζειν quod est manare siue distillare. Myrobolanū quia fit ex glande odorata de quo Orati⁹. Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purū nulliq; rei admixtū. Vnguētū vero est oē quod ex cōmuni oleo confectū, aliarū specierū cōmixtione augetur, odoris iucunditatē sumēs, & longi⁹ redolens. Vnguenta aūt quędā dicuntur a locis, vt telinū. cui⁹ Iulius cęsar meminit dicēs. corpusq; suaui telino vnguimur. Hoc cōficiebatur in insula telo, quę ē vna ex cyclad ib⁹. Sunt et quęd ab inuētoꝝ noīe vt amaracinū. Nā quidā tradūt regium quēdā puerū amaracū noīe, cōplura vnguētorū genera ferentē casu prolapsum esse & maiorē ex cōmixtione odorē creasse. vn̄ nūc optima vnguēta amaracina dnr̄. sunt aūt ex genere florū. Itē alia quę a materię suę qualitate dicūtur. vt rosaceū a rosa, cyprinū a flore cypri quę proinde & ꝓprię ma

teriæ odorẽ referunt. Ex his quedã simplicia vnguenta sunt que ex vna tm̃ specie existũt, vñ & suo noĩe referunt odoratũ. vt anetinũ, est eni sincerum ex oleo et aneto tm̃. cõposita aũt sunt, que a pluribus admixtis fiunt. vñ et noĩs sui odorẽ non habẽt quia obtinentibꝰ aliis que admiscentur, icertũ odorẽ inducũt. vt cerotũ, calcasticum, marciacum.

De initio medicinę. Cap. xiiii.

QVęritur a quibusdã quare inter cęteras liberales disciplinas medicinę ars non cõtineatur? Propterea quia ille singulares cõtinent causas. ista vero oĩm. Nã et grãmaticã medicꝰ scire iubet. vt intelligere vel exponere possit quę legit. similiter & rhetoricã, vt veracibus argumentis valeat diffinire q̃ tractat. necnõ et dyalecticã propter infirmitatum causas rõne adhibita perscrutandas atq; curãdas Sic & arithmeticã propter numerũ horaꝝ in accessionibꝰ & periodis dierũ, nõ aliter & geometriã ꝑpter qualitates regionũ et locoꝝ situs in quibus doceat quid quisq; obseruare debeat. Porro musica incognita illi nõ erit. Nã multa sunt q̃ i ęgris hominibꝰ ꝑ hanc disciplinã facta legũtur, sicut de dauid legit Qui a spiritu immũdo Saulẽ arte modulationis eripuit. Asclepiades quoq; medicꝰ phreneticũ quendã per symphoniã pristinę sanitati restituit. Postremo & astronomiã notã habebit, per quã contẽpletur rationem astrorũ et mutationes tẽporum. Nã sicut ait quidã medicorũ, cũ ipsorũ qualitatibus et nostra corpora cõmutantur. hinc q̃ medicina secunda philosophia dicitur. Vtraq; enĩ disciplina totum hominem sibi vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

Incipit liber quintus.

De auctoribus legum Cap. I.

MOyses gentis hebreę primus oĩm diuinas leges sacris literis explicauit. Ptolomæus rex grecis primus leges iudiciaq; cõstituit Mercuriꝰ trimegistus primus leges ægyptiis tradidit. Solon primꝰ leges athenensibꝰ dedit. Licurgꝰ primꝰ lacedæmoniis iura legũ ex apollinis auctoritate cõficit. Numa põpiliꝰ qui romulo successit in regno primꝰ leges romanis edidit. Deinde cũ populus seditiosos magistratus ferre nõ posset decẽuiros legibus scribẽdis creauit, qui leges ex libris Solonis in latinũ sermoneꝫ translatas. xii. tabulis exposuerũt. Fuerut aũt hi Appius claudiꝰ. T. genutius. P. sestius. L. veturius. G. iulius. A. manlius. P. sulpitiꝰ. P. curiati. T. remuliꝰ. Sp. posthumiꝰ. Hi decẽviri legũ cõscribendarũ electi sunt. Leges autẽ redigere in libris primꝰ consul pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit obtrectatoꝝ metu. Deinde cęsar cepit id facere, sed ante interfectꝰ est. Paulatim aũt antiquæ leges vetustate et icuria exoluerunt, quarũ et si nullus iam vsus est. noticia tm̃ necessaria videtur. Leges nouæ a Constantino cæsare ceperunt & reliquis succedentibꝰ, erantq; permixtę et inordinatę. Postea Theodosius minor augustus ad similitudinẽ gregoriani & hermogeniani codicem factum constitutionum a constantini temporibus sub proprio cuiusq; imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianuꝫ vocauit.

De legibus diuinis et humanis. Cap. ii.

OMnes autem leges aut diuinæ sunt aut humanę. Diuinæ natura, humanę moribꝰ constant, ĩdq; hæ discrepant, quoniam aliæ aliis gẽtibus placent. Fas lex diuina est. ius lex humana. Transire per agrum alienum fas est, ius nõ est.

Quid differunt inter se ius leges & mores Capitulum. iii.

IVs generale nomen est. Lex autem iuris est species. Ius autẽ dictum. quia iustum est. Omne autem ius legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo. siue lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est, de moribus tantummodo tracta. consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex, nec differt scriptura an ratione consistat quando et ratio legem commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat vocata autem consuetudo, quia in cõmuni vsu est.

Quid sit ius naturale. Cap. iiii.

IVs autem naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum eo q̃ vbiq; instinctu naturæ, non constitutione aliqua habetur, vt viri et fœminæ coniunctio, liberorum successio et educatio, cõmunis omnium possessio, et omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ cœlo, terra mariq; capiuntur. Item depositę rei vel commodatę pecunię restitutio, violẽtiæ per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est nunq̃ iniustum, sed naturale ęquumq; habetur.

Quid sit ius ciuile. Cap. v.

IVs ciuile est, quod quisq; populus vel queq; ciuitas sibi propriuꝫ, humana diuinaq; causa constituit.

Quid sit ius gentium. Cap. vi.

IVs gentium est sedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fędera pacis inducię, legatorũ non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. et inde ius gẽtium, quia eo iure omnes fere gentes vtuntur.

¶Quid sit ius militare. Cap̄.vii.

IVs militare ē belli iferēdi solēnitas, fœderis faciēdi nex⁹, signo dato cōgressio i hostē vl' cōmissio itē signo dato receptio, Itē flagitii militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignatum gradus, præmioruꝫ honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item prędę decisio, & ꝓ personarū qualitatib⁹ et laboris iusta diuisio, ac principis portio.

¶Quid sit ius publicum. Cap̄.viii.

¶Ius publicum est in sacris, et in sacerdotibus, et ī magistratibus.

Quid sit ius quiritum. Cap̄.ix.

IVs quiritum est proprie romanorum, quod nulli tenent nisi quirites. i. romani, tanq̄ de legitimis hęreditatib⁹, decretionibus, de tutelis, de vsucapionib⁹ quę iura apud nullū populū reperiunť sed ꝓpria sunt romanorū & in eosdem solos cōstituta. Cōstat aūt ius qritū ex legib⁹ & plebiscitis & constitutionibus pricipum, et edictis siue prudentium responsis.

¶Quid lex. Cap̄.x.

LEx est cōstitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.

¶Quid scita plebium. Cap̄.xi.

¶Scita sunt, quæ plebes tm̄ cōstituunt, et vocata scita ꝙ ea plebs sciat, vel ꝙ sciscitať & rogat vt fiāt

¶Quid senatusconsultum. Cap̄.xii.

SEnatusconsulum est, ꝙ tantum senatores populis consulendo decernunt.

¶Quid cōstitutio & edictū. Cap̄.xiii.

¶Constitutio vel edictum, quod rex vel imperator constituit vel edicit.

¶Quid respōsa prudentium. Cap̄.xiiii.

REspōsa sunt, quę iuriscōsulti respōdere dicunť cōsulentib⁹, vñ et respōsa Pauli dicta Fuerūt ei quidā prudentes et arbitri æquitatis qui cōstitutiōes ciuiles iuris cōpositas ediderūt, quib⁹ dissidentiū lites contētionesq; sopirent.

¶De legibus consularibus et tribunitiis. Cap̄.xv.

QVędā etiā leges dicunť ab his qui condiderī. vt cōsulares, tribunitię iulię cornelię. Nā & sub Octauiano cęsare suffecti cōsules. Papi⁹ & Pōpei⁹ legē tulerūt q̄ a noībus eorū appellať papia pōpeia cōtinens patrū pręmia ꝓ suscipiendis liberis. Sub eodē quoq; īperatore Falcidius tribunus plebis legē fecit, ne quis plus extraneis in testamento legaret q̄ vt quarta pars superesset hęredibus, ex cuius nomine lex falcidia nuncupata est. Aquilius quoq; legem condidit, quæ hactenus aquilia nūcupať

¶De lege satyra. Cap̄.xvi

SAtyra vero lex est, quę de pluribus rebus simul loquitur. dicta a copia rerū, quasi a satietatē, vnde & satyrā scribere & poemata varia cōdere, vt Oratii Iuuenalis & Persii.

¶De legibus rhodis. Cap̄.xvii.

¶Rhodiæ leges naualium commertiorū sunt ab insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquit⁹ mercatorum vsus fuit.

¶De priuilegiis. Cap̄.xviii.

¶Priuilegia autem sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges. Nam priuilegium inde dictum ꝙ in priuato feratur.

¶Quid possit lex. Cap̄.xix.

OMnis aūt lex, aut permittit aliquid, vt vir fortis petat premiū, aut vetat, vt sacrarū virginū nuptias nulli petere liceat, aut punit vt qui cędem fecerit capite plectatur, eius enim p̄mio aut pœna vita moderatur humana.

¶Quare lex facta sit. Cap̄.xx.

FActę sunt aūt leges vt earū metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.

¶Qualis debeat fieri lex. Cap̄.xxi.

ERit aūt lex honesta iusta possibilis secundū naturā, secundū patriæ cōsuetudinē, loco tēporiq; cōueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoq;, ne aliquid p obscuritatem in captione cōtineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

¶De causis. Cap̄.xxii.

PRagma græcum est, quod latine causa dicitur, vnde & pragmatica negocia dicunť et actor causarum et negociorum pragmaticus nuncupatur.

¶De testibus. Cap̄.xxiii.

TEstes sunt a quibus quæritur veritas in iudicio. Quos quisq; ante iudicium sibi placitis alligat nec cui sit postea liberum aut dissimulare, aut subtrahere se, vnde et alligati appellantur. Item testes dicti ꝙ testamento adhiberi solent, sicut signatores qui testamentum signant.

¶De instrumentis legalibus. Cap̄.xxiiii

VOluntas est generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia nō vi sed voluntate procedit. ideo tale nomen accepit, Testamentum vocatum, quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest nec sciri qd in eo scriptum sit. quia clausum et obsignatum est inde dictum Testamentum quia nō valet nisi post testatoris monumentum. vnde et Apostolus. Testamentum inquit in mortuis confirmatur. Testamentum sane in scripturis sanctis non hoc solum dicitur quod non valet nisi testatoribus mortuis sꝫ omne pactum et placitum testamentum vocabant. Nam laban et iacob testamentum fecerunt. quod vtiq; etiā iter viuos valeret. Et in psalmis legiť, aduersus te testamentū disposuerūt. hoc ē pactū & innumerabilia talia. Tabulę testamēti īde appellatę sunt quia an̄ chartę & mēbranarū vsum, in dola=

tis tabulis nõ solum testamenta, sed etiam epistolarũ alloquia scribebantur. Vnde & portitores earũ tabellarii vocarẽtur. Testamentũ iuris ciuilis est quinq; testium signis subscriptione firmatũ. Testamentũ iuris prętorij est septem testiũ signis firmatũ, sed illud apud ciues fit, inde ciuile illud ad prætores inde iuris p̃torij. Testamentũ autem signare notare est. i. vt notum sit q̄ scriptum est. Holographũ testamentũ est manu auctoris totum conscriptum, atq; subscriptum. vnde et nomẽ accepit Grę ci eni holon totum, graphin literam vocant, Irritũ testamentũ est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non rite factum sit, Inofficiosum testamentũ est, quod frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est. Ruptũ testamentum inde vocatum eo q̄ nascente posthumo, neq; exheredato nominatim, neq; hærede instituto dirũpitur. Suppressum testamentũ est, quod in fraude heredum vel legatariorũ seu libertorum non est palam prolatum, quod si non latet, tamen si prædictis personis non profeŕatur, supprimi tñ videtur, Nuncupatio est quũ in tabulis cerisq; testator recitat, dicẽs. Hæc vt in tabulis cęrisq; scripta sunt, ita dico, ita lego, itaq; vos ciues romani mihi testimoniũ perhibere & hoc dicitur nũcupatio. Nuncupare eni est in palam noĩare & cõfirmare. Ius liberorũ est coniugium sine liberis inuicem pro loco pignoꝝ hęreditatis alterna conscriptio. Codicillum, vt veteres aiunt sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripturæ genus instituit. Est aũt scriptura, nulla indigens solennitate verboꝝ, sed sola testatoris voluntate, qualiscunq; scripturæ significatione expressa. Cuius beneficio voluntatibus defunctorum cõstat esse subuẽtũ propter legalium verborum difficultatẽ, aut certe propter necessitatem adhibendorũ solemniũ, ita vt qui scribit titulũ eiusdẽ scripturę codicillum vocet. Sicut aũt codicillus fit vice testamenti, ita epistola vice codicillorum. Cretio est certus dierũ numerus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tẽpore creationis excluditur, nec liberũ est illi vltra capiendę hæreditatis. Crecio appellata est quasi decretio. i. decernere vel constituere, vt puta ille hæres mihi esto. additurq;, cernitoq; ifra dies tot. Adeundarũ autem hæreditatum centesimus statutus erat dies quibus non est crecio addita. Fideicommissum dictum, vt fiat quod a defuncto cõmittitur. Nam fides dicta eo q̄ fiat, quod tamen non directis verbis, sed præcatiuis exposcitur. Pactũ dicitur inter partes ex pace cõueniẽs, scriptura, legibus, ac moribus cõprobata, & dictum est pactũ quasi ex pace factũ, ab eo q̄ est pango, vñ & pegigit fœdus. Placitũ quoq; similiter ab eo appellatur. Alii dicũt pactum esse quod volens quisq; facit, placitũ vero etiã nolẽs cõpellitur, veluti quando quisq; paratus sit in iudicio ad respondendum q̄ nemo potest dicere pactum sed placitum. Mandatum dictum q̄ olim in cõmisso negocio alter alteri manum dabat. Ratum vero quasi rationabile & rectũ, vnde & qui pollicetur dicit ratum me esse profiteor, hoc est firmum atq; perpetuum, tute aũt esse non recte, sed ex more. Chirographũ, cautio vel conscriptio duarum instar chartarum, grææ enim manu scriptum dicitur cautio. Emptio & venditio est rerũ commutatio atq; contractus, ex conuenientia veniens. Emptio autẽ dicta, q̄ a me tibi fit, venditio quasi venũdatio. i. a nundinis. Donatio est cuiuslibet rei transactio, Dictum autẽ dicunt donationem, quasi doni actionem, & dotem quasi do item. Pręcedente enim in nuptiis donatione, dos sequitur. Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quo se maritus et vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla, sicut habemus in iure. Inde ẽ q̄ præcedẽte donatione viri, sequitur dos vxoris. Donatio vsufructuaria ideo dicitur, quia donator ex ea vsumfructum adhuc retinet, seruato cui donatum est iure. Donatio directa ideo nuncupatur, quia & iure & vsu statim transit in alterũ, nec vltra aliquid inde ad ius donatoris retorquetur. Conditiones propriæ testium sunt, & dictę conditiones a cõdicendo quasi condictiones, quia nõ ibi testis vnus furat, sed vel duo vel plures. Nõ enim in vnius ore, sed in duorum aut trium testiuꝫ stat omne verbum, Item conditione q̄ inter se conueniat sermo testium quasi cõdictiones. Stipulatio est promissio vel sponsio. vnde et promissores stipulatores vocãtur. dicta autem stipulatio a stipula. Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant, siue q̄ stipulum iuxta Paulum iuridicum firmum appellauere. Sacramẽtum est pignus sponsionis, vocatum autem sacramentum quia violare quod quisq; promittit perfidiæ est.

¶ De rebus. Cap. xxv.

Hereditas est res quę morte alicuiꝰ ad quempiã puenit, vel legato testõ vel possessione retẽta. Dicta aũt hęreditas a rebꝰ aditis, siue ab ęre quia qui possidet agrũ & cẽsum soluit, inde & res. Res sunt quæ in nostro iure consistunt. Iura autẽ sunt, quę a nobis iuste possidentur, nec aliena sunt, Dicta autem res a recte habendo, ius a iuste possidendo. Hoc enim iure possidet quod recte, hoc recte quod bene. Quod autem male possidet alienum alienum est. Malo autem possidet q̄ vel suis male vtit. vt aliena pręsumit. Possidet autem iuste, qui non irritet cupiditate. Qui autẽ cupiditate tenet possessus est, nõ possessor. Bona sũt honestorum seu nobilium, quę proinde bona dicũtur, vt non habeant turpẽ vsum, sed ea hoines ad res bona vtantur. Peculium proprie minoꝝ ẽ personarũ siue seruorum. Nam peculiuꝫ est quod pater vel dñs filiũ suũ vel seruũ pro suo iure tractare patitur, Peculium autẽ a pecudibus dictũ, in qui

busveterũ constabat vniuersa substantia. Bonorũ possessio est ius possessionis, certo ordine certoq; titulo acquisita. Intestata hęreditas est, quę testamẽto scripta nõ est, aut si scripta sit, iure tamen nequaq̃ est edita. Caduca inde dicuntur, quia eius heredes ceciderunt. Familiæ herciscundę est diuisio hęreditatis inter heredes. Herciscundę enĩ apud veteres diuisio nũcupatur. Cõmuni diuidundo est inter eos quibus cõmunis res est, quæ actio iubet postulantibus his arbitrũ dari, cuius arbitratu res diuidantur. Finium regundorum actio dicta eo ꝙ per eam regantur fines vtriq; ne dissipẽtur, dũ modo non angustiore quinq; pedũ loco ea controuersia sit. Locatio est res ad vsum data, cũ diffinitõe mercedis. Conductio est res in vsum accepta cum cõstituta mercede. Res credita est quę in obligationeʒ ita deducta est. vt ex tempore quo contrahebatur certũ sit eam deferre. Vsura est incrementuʒ fenoris, ab vsu eris crediti nuncupata. Cõmodum est id quod nostri iuris est, et ad alios tẽporaliter translatum est, cum modo tẽporis quãdiu apud euʒ sit. vnde et cõmodũ dictũ est Pręcarium est dũ pręce creditor rogatus permittit debitorẽ in possessione fũdi sibi obligati demorari, et ex eo fructus capere. Et dictum pręcarium. quia pręce auditur, quasi p̃cadium r pro d litera cõmutata. Mutuum appellatum est. quia id quod a me tibi datur ex meo tuum fit Depositum est pignus cõmendatum ad tempus quasi diu positum. Deponere autem quis videtur cum aliquid metu furti incendii, naufragii, apud alium costodiæ causa deponit. Interest autẽ in loquendi vsu inter pignus et arram. Nam pignus est quod datur ꝓpter rem creditã quę dum redditur statim pignus aufertur. Arra vero est quę primum pro re bonefidei cõtractu empta ex parte datur & postea cõpletur. Est enĩ arra cõplenda, nõ auferẽda. vnde qui habet arram non reddit sicut pignus sed desyderat plenitudinẽ, & dicta arra a re ꝓ qua tradit̃. Itẽ inter pignꝰ et fiduciã et hypothecã. hoc interest. Pignus enĩ est quod ꝓpter rem debitã obligatur. cuius rei possessionẽ solam ad tempus consequitur creditor, cęterum dñium penes debitorem est. Fiducta est. cũ res aliqua sumẽdę mutuę pecuniæ gratia vel mãcipatur, vel in iure credit̃. Hypotheca est, cũ res aliqua cõmodatur sine depositione pecunię vel pignoris. pacto vel cautione sola interueniente. Momentũ dictum a tẽporis breuitate vt tam cito quã statim saluo negocio reformetur. nec in vllam moram produci debeat quod repetit̃ sicut nec vllũ spaciũ est momenti, cuius taʒ breuis est temporis punctus vt in aliquã morã nullo modo producat̃. Instrumentũ est vnde aliquid cõstruimus vt cultrus/calamus/ascia. Instructũ quod per instrumentũ efficit̃. vt baculus, codex, tabula. Vsꝰ quo in re instructa vtimur. vt in baculo inniti. in codice legere. in tabula ludere, sed & ipse fructꝰ agrorũ quia eo vtimur vsus vocatur. Hęc sunt illa tria. Vsufructus aũt vocatur quia solo vsu habetur eius fructus, manẽte apud alium iure. Vsucapio est adẽptio dominij, per cõtinuationem iustę possessionis vt biennii aut alicuiꝰ temporis. Mancipatio dicta ẽ quia manu res capitur. Vnde oportet eum qui mãcipium accipit, cõpręhendere idipsuʒ quod de mãcipio datur. Cessio est proprię rei cõcessio sicut est illud, cedo iure propinquitatis. Cedere enĩ dicimꝰ quasi concedere. i. quę propria sunt Nam si aliena restituimꝰ, non cedimꝰ, Nam cedere proprie dicit̃ qui cõtra veritatẽ alteri consentit. vt Cicero. Cessit inquit amplissimi viri auctoritati vel potius paruit Interdũ est quod a iudice non in perpetuũ sed pro reformando mométo ad tẽpus, interim dicitur, salua propositione actionis eiꝰ. Preciũ vocatum eo ꝙ prius illud damꝰ, vt pro eiꝰ vice, rem quam appetimus possidere debeamꝰ. Cõmertiũ dictũ a mercibus quo nomine res venales appellamus. Vnde et mercatꝰ dicitur cetus multorũ hominũ, qui res vẽdere vel emere solent, Integri restitutio est causę vel rei reparatio. Causa redintegratur, quę vi potestatis expleta non est, Res redintegratur, quę vi potestatis ablata atq; exorta est.

De criminibus in lege constitutis. Cap̃. xxvi.

CRimen a carendo nomen habet vt furtuʒ falsitas & cętera quę nõ occidũt, sed infamãt. Facinꝰ dictũ a faciẽdo malũ quod noceat alteri. Flagitiũ a flagitando corruptelã libidinis qua noceat sibi. Hęc sunt duo genera omniũ peccatorũ. Vis est virtus potestatis, per quam causa siue res vel aufertur vel extorquetur. Vis priuata est si quisq; ante iudiciũ armatis hoibꝰ quẽqueʒ a suo deiecerit vel expugnauerit. Vis publica est si quis ciuẽ ante populũ vel iudicẽ vel regem appellantẽ necauerit, aut torserit siue verberauerit, vel vinxerit. Dolus ẽ mẽtis calliditas, ab eo ꝙ deludat Aliud enim agit, & aliud simulat. Petronius aliter estimat dicens. Quid est iudicis dolus? Nimirũ vbi aliquid factum est, quod legi dolet, habetis dolum accipite nunc malum. Calumnia est iurgium alienę litis, a caluendo. i. decipiendo dicta. Falsitas appellata a fando aliud q̃ʒ verum est. Iniuria est iniusticia. Hinc est illud Virgilij. Cum turni iniuria matrẽ admonuit. Iniuria est qui audet aliquid contra ordinẽ iuris. Seditio dicitur dissentio ciuium, ꝙ seorsum alij ad alios eunt. Nam hi maxime turbatione rerum & tumultu gaudent. Sacrilegiũ proprie est sacrarum rerum furtum, postea & in idolorum cultu hesit hoc nomen. Adulterium est illusio alieni coniugij, ꝙ quia alter alterius thorum commaculauit, adulterij nomẽ accepit. Stuprum, raptꝰ ꝓprie ẽ illicitꝰ coitus, a corrũpẽdo dictus Vnde Virgilius. Rapto potit̃. i. stupro fruitur. Homicidij vocabulũ compositum est ex homine & cede. Qui ei cedẽ in hominẽ fecisse compertus erat homicidaʒ veteres appellabãt. Parricidii actio nõ solũ i eũ dabatur qui parentẽ. i. qui patreʒ vel matrẽ interemit

fet,fed et in eum qui fratem occiderat, et dictum parricidiũ quasi parentis cędium.Interneciei iudiciũ in eum dabatur.qui falsum testamentum fecerat et ob id hominem occiderat.Accusatorem eius bonorũ possessio sequebatur.Interneciei autem significatio est quasi hominis quędam enecatio.Nã prępositionem interpręponebant ne.Neui⁹. Mare interbibere.et Plautus.Interluere mare.i.ebibere & eluere.Furtũ est rei alienæ clandestina cõtrectatio,a furuo.i.fuscovocatũ,quia in obscuro fit. Furtũ autem capitale crimen apud maiores fuit, ante pœnã quadrupli.Persuasio est rei alienæ manifesta pręsumptio.Furtũ aũt earundem rerũ fit, quæ de loco in locũ trãsferri possunt,persuasio autem et earũque transferuntur et earũ quæ immobilia sunt.Inficiatio est negatio debitę rei cũ a creditore deposcitur.Idem et adiuratio.i.rei creditę negatio.Ambitus iudiciũ in eo est q largitione honorem capit & ambit,amissurus dignitatem quã munere inuadit.Peculatus iudiciũ ĩ eos datur q fraudeʒ ærario faciũt,publicãq;pecuniam interuertũt Nam pecunia peculatum est iudicium. Non autem si⁹iudicatur furtum rei publicæ sicut rei priuatæ.Nam ille sic iudicaur vt sacrilegus,quia fur est sacrorũ.Repetundarum accusatus qui pecunias a sociis cępit.In hoc iudicio reus si ante moriatur in bona eius iudiciũ redditur.Incesti iudiciũ in virgines sacratas vel propinquas sanguine constitutũ est.Qui enim talibus miscentur incesti.i. incasti habentur.Maiestatis reatu tenentur hi qui maiestatem regiam leserũt vel violauerunt.vel qui rem publicam prodiderũt,vel cũ hostibus consenserũt Piaculũ dictum pro eo q expiari potest,commissa sunt enim quę erant quoquo ordine expianda.

¶ De pœnis in legibus constitutis. Cap.xxvii.

DVpliciter malũ appellatur, vnũ quod homo facit,alterũ quod patit̃. Quod facit peccatũ est, quod patitur pœna. Malum aũt tunc plenum est cum et p̃teritũ est.et impedit vt sit et dolor & motus.Pœna dicta q punuiat.Est aũt epitheton nomẽ et sine adiectione non habet plenũ sensuʒ,adiicis pœnam carceris,pœnam exilij,pœnam mortis et imples sensum,Suppliciũ proprie dicitur non qui quoquo modo punitur,sed qui ita dãnãtur vt bona eius consecrantur,et in publicũ redigẽtur. Nã supplicia dicebantur supplicamenta,et suppliciũ dicitur de cuius dãnatione delibatur aliquid deo, vnde et supplicare.Octo genera pœnarũ in legib⁹ contineri Tullius scribit.i.damnũ,vincula,verbera,talionem.ignominiũ,exilium,seruitutẽ.et mortem.His namq;pœnis vt indicatur omne perpetratũ peccatum.Damnum a diminutione vocatuʒ Vincula a vinciendo.i.artando dicta,eo q constringant,atq; retineant,vel quia vi ligant colla Compedes dicti,quia continent pedes.Pedicę sunt laqi quibus pedes illaqueantur,dictę a pedibus capiẽdis.Catenæ autem q capiendo teneant vtraq; vestigia ne progredientur.Item catenę q se capiendo teneant plurimis nodis. Manicæ sunt vincula quibus manus capiuntur,licet et manicę tunicarũ sint.Neruus est ferreũ vinculum,quo pedes vel etiam ceruices impediũtur.Boia est torques damnatorũ quasi iugum bouum,ex genere vinculorũ est Carcer est in quo custodiũtur noxii,et dict⁹ carcer q eo hoĩes coerceantur,includanturq;, quasi arcer ab arcendo.s.Locum aũt in quo seruantur noxii carcerem didicimus numero tantũ singulari. vnde vero emittũtur quadrigę carceres vocamus. numero tantũ plurali.Verbera dicta,quia cũ agitantur aerem verberant.Hinc flagra et plagæ et flagella,quia cũ flatu et strepitu in corpore sonãt Nam plagæ quasi flagæ,sed plagæ et flagra primę positionis sunt,flagella aũt per diminutioneʒ dicta.Anguilla est qua cohercentur in scholis pueri,quę vulgo scutica dicitur.Fustes sunt quibus iuuenes pro criminibus feriuntur,appellati q pręfixi in fossis stent quos palos rustici vocant. Vectes dicti q manibus vectẽtur,vnde ostia saxaq; vellun tur,sed hi ad pœnas legum non pertinent. Virgæ sunt summitates frondiũ arborumq;,dictę q virides sint,vel q vim habeant arguendi,quæ si lenis fuerit virga est,si certe nodosa vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur,quia arcuato vulnere in corpus infigitur.Ictus proprie flagelloꝝ sũt. ab agitando vocati.Vngulę dictę q effodiant.Hę et fidiculę,quia his rei in aculeo torquentur vt fides inueniatur.Ecule⁹ aũt dictus q excẽdat. Tormenta vero q torquendo mentem inueniũt.Est et lautumnũ supplicii genus ad verberandum aptũ inuentũ a tarquinio superbo ad pœnas sceleratorũ.Iste enim prior lautumnas tormenta,fustes,metalla atq; exilia adinuenit,et ipse prior ex regibus exiliũ meruit.Talio est similitudo vĩdictę vt aliter quis patiatur vt fecit.Hoc cum et natura et lege & institutum,vt ledentem similis vindicta sequatur. vnde et illud est legis.oculum pro oculo, dentem pro dente.Talio autem non solum ad iniuriam referendam,sed etiam pro beneficio reddendo ponitur.Est enim communis sermo et iniuriæ et beneficentiæ.Ignominium dictum eo q desinat habere honestatis nomen is qui in aliquo crimine depręhenditur.Dictum autem ignominium quasi sine nomine,sicut ignarus sine scientia,sicut ignobilis sine nobilitate.Hoc quoq; et infamium,quasi sine bona fama.Fama autem dicta,quia fando.i.loquendo peruagatur,per traduces linguaruʒ,& aurium serpens.Est autem nomen et bonarum rerũ et malarum.Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est.Illustris fama,q laus est malarum. vt Virgilius. Fama malum quo non aliud velocius vllum.Famæ autem nomen certi locum minime hʒ,quia plurimũ mendax ẽ adiiciẽs multa vel demutãs de veritate,quę tandiu viuit,q̃diu nõ pro

baf. At vbi ꝓbaueris esse fama cessat, & exide res noiaẽ, nõ fama. Exiliũ dictũ, quasi extra solũ. Nã exul dicitur, qui extra solũ est. Vnde postliminio rede ũtibus hoc est de exilio reducẽdis, qui sicut eiecti in iniuriã idest extra limã patriæ. Diuiditur aũt exiliũ in relegatis & deportatis. Relegatus ẽ quẽ bona sua sequũtur. deportatus quẽ nõ sequuntur. Proscriptio exilij ꝓcul dãnatio, quasi porro scriptio. Itẽ proscript⁹ quia palã script⁹. Metallũ est vbi exules deputanẽ ad eruendã venã, marmoraq; secanda in crustis. Seruit⁹ a seruando vocata apud antiquos eni qui in bello a morte seruabanẽ, serui vocabãtur. Hęc est sola maloꝝ oĩm postrema, quę liberis oĩ supplicio grauior est. Nã vbi libertas perijt, vna ibi periertũ & oĩa mortiũ vero diuersi casus, ex quib⁹ crux vel patibulũ in quo hoĩes appensi cruciãẽ vel patiunẽ, vnde & noĩa habent, patibulũ eni vulgo furca dicĩẽ, quasi ferens caput, suspensum eni & strangulatũ hęc exanimat. sed patibuli minor pœna q̃z crucis. Nã patibulũ appensos stati exanimat. crux aũt suffixos diu cruciat. vnde et in euãgelio latronib⁹ vt morerenẽ et de ligno ante sabbatũ deponerenẽ crura cõfracta sunt quia ligno suspẽsi cito mori nõ poterãt. In ispo quoq; gñe necis differũt. Crudeli⁹ est eni in aqua spm̃ torquẽtis extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canib⁹ et bestijs exponi. Nã ferro mori, ętas quoq; maior optauit. Gladius eni sine grauiori cruciatu cõpendiosa morte vitã finire nouit. Culleũ est parricidale vasculũ ab occulẽdo. i. claudẽdo dictũ. Est aũt vter ex corio factus, in quo parricidę cuz simia & gallo & serpẽte inclusi in mare pręcipitanẽ. Oĩz aũt istaꝝ mortiũ gen⁹ aĩaduersio noiaẽ. Aĩaduersio eni est, quãdo iudex reũ punit, et dr̃ aĩaduertere. i. animũ illuc vertere, intẽdere vtiq; ad puniendũ reũ quia iudex est. Ideo aũt romani aquam et ignẽ interdicebãt quibusdã dãnatis, quia aer et aqua cũctis patẽt, et oĩb⁹ data sunt. vt illi non fruerentur quod omnibus per naturam concessum est.

¶ De chronicæ vocabulo. Cap. xxviij.

CHronica grece dicitur quę latine tẽporum series appellatur, quale apud grecos eusebius cesariensis episcop⁹ edidit & Hierony m⁹ presbyter in latinã linguã cõuertit. Chronos eĩ grece latine tempus interpretatur.

¶ De momentis et horis. Cap. xxix.

TEmpora aũt momẽtis, horis, diebus, mẽsib⁹, annis, lustris, seculis, ętatib⁹ diuidunẽ Momẽtũ est minimũ atq; angustissimũ tẽpus, a motu syderũ dictũ. Est eĩ extremitas horæ i breuib⁹ interuallis, cũ sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Hora gręcũ nomẽ est et tamen latinũ sonat Hora eni finis est temporis, sicut et orę sunt fines maris, fluuiorum et vestimentorum.

¶ De diebus. Cap. xxx.

DIes est p̃sentia solis, siue sol super terras, sicut nox sol sub terris. Vt eni dies aut nox sit, causa est, q̃a aut supra terram sol, aut sub terris Dies legitim⁹. xxiiij. horarũ est, vsq; dũ dies et nox spacia sui cursus ab oriente vsq; ad aliũ orientalem solẽ cęli volubilitate concludat. Abusiue aũt dies vnus est, spacium ab oriente sole vsq; ad occidentem. Sunt aũt diei spacia duo, interdianum atq; nocturnũ et est dies quidem horarum. xxiiij. spaciũ autem horarum. xij. Vocatus autem dies, a parte meliore. vnde et in vsu est vt sine commemoratione noctis, numerũ dicamus dierum sicut et ĩ lege diuina scriptũ est, factum est vespere et mane dies vnus. Dies secũdum ægyptios inchoabat ab occasu solis, secũdum persas ab ortu solis, secundum Athenienses a sexta hora diei, secũdum romanos a media nocte. Vnde et tunc galliciniuz est quorum vox diei ostendiẽ, pręconium quando et mesonyctius afflatus sit. Dies dicti a dijs, quoꝝ nomina romanis quibusdam syderibus sacrauerunt. Primũ enim diem a sole appellauerunt, qui princeps est omniũ sydeꝝ, sicut et idem dies caput est cunctorum dierũ. Secundum a luna quæ soli et splendore et magnitudine proxima est, et ex eo mutuat lumen. Tertiũ a stella martis, quæ vesper vocatur. Quartũ a stella mercurij, quam quidem candidum circulum dicũt. Quintum a stella iouis, quam phætontem aiũt. Sextum a veneris stella, Quam luciferum asserũt, quę inter omnia sydera plus lucis habet. Septimũ a stella saturni, quæ sexto cælo locata. xxx. annis fertur explere cursum suũ. Proinde autem ex his. vij. stellis nomina diebus gentiles dederũt, eo q̃ per eosdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere a sole spiritũ a luna corpus, a mercurio ingenium et linguam, a venere voluptatem, a marte sanguinem, a ioue tẽperantiam, a saturno humorem. Talis quippe extitit gentilium stulticia, qui sibi finxerũt tam ridicula figmenta. Apud hæbreos autez dies prima, vna sabbati dicitur, qui apud nos dies dominic⁹ est quẽ gentiles soli dedicauerũt. Secunda sabbati, secunda feria quem sæculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem martis vocãt. Quarta sabbati, quarta feria, qui mercurij dies dicitur a paganis. Quinta sabbati, quinta feria est. i. quint⁹ a die dominico, qui apud gentiles iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, qui apd̃ eosdem paganos veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus a dominico die est quem gentiles saturno dedicauerunt et saturnum nominauerũt Sabbatum autem ex hebreo in latinum requies ĩterpretaẽ, eo q̃ deus in eo requieuisset ab omnib⁹ operib⁹ suis. Meli⁹ autem in vocabulis dierũ deo re Christiano ritus loquendi ecclesiastic⁹ procedit. Tamen si quem forte consuetudo traxerit vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes de quorũ nominib⁹ appellati sunt hi dies, hoĩes fuisse & propter beneficia quæd ĩ mortaliũ quia plurimũ potuerũt et eminuerũt ĩ hoc sęculo

delati sunt eis ab amatorib⁹ suis diuini honores & in diebus & in sideribus, sed primum a nominibus hominum sidera nūcupata, & a siderib⁹ dies sunt appellati. A fando autem ferię nuncupatę sunt ꝙ in eis nobis sit tempus dictionis. i. in diuino / vel humano officio fari, sed ex his festi dies hominū causa instituti sunt, feriati causa diuinorum sacrorū. Partes diei tres sunt, mane. meridies & suprema. Mane lux matura & plena / nec iam crepusculum. Et dictum mane a manu, manum enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari a dijs manibus, quorū conuersatio a luna ad terrā est. Alij putant ab aere quia manus. i. rarus est / atq; pspicuus. Meridies dictus quasi medidies. hoc est medius dies / vel quia tunc purior dies est. Merum eni purum dicitur. In toto eni die nihil clarius meridie, qñ sole medio cælo rutilat. & omnem orbem pari claritate illustrat. Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit, dicta eo ꝙ superest ad partē vltimam diei. Serum vocatum a clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisq; somno tutior sit. Hodie quasi hoc die / & quotidie non cotidie, vt sit quot diebus. Cras quod est postea. Hesternum est ptidie, & dictum hesternum ab eo ꝙ iam dies ipse sit a nobis extraneus & prętereundo alienus. Pridie autem quasi priori die. Perendie. i. per ante die vel in antecessu. i. prius.

De nocte. Cap. xxxi.

NOx a nocendo dicta: eo ꝙ oculis noceat. Quæ iccirco lunæ / ac siderum lucem habet ne indecora esset, & vt consolarentᷣ homines nocte operantes, & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre nō possunt ad sufficientiam tēperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilādiq; effecta est, & vt operis diurni laborem / noctis requies temperaret. Nocte autem fieri / aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cęli spacium peruenerit elanguescit / ac tabefactus efflat suos ignes / aut quia eadem vi sub terras cogit, qua super terras protulit lumen / & sic vmbra terrę noctē facit. Vnde & Virgilius. Ruit oceano nox inuoluēs vmbra magna terrāq; polūq;. Noctis partes septē sunt. i. vesper crepusculum / conticinium / intempestum / gallicinium / matutinum / diluculum. Vespera stella occidentali vocatur / quę solem occiduum sequitᷣ, & tenebras sequētes pręcedit. De qua Virgilius. Ante diem clauso cōponit vesper olympo. Tenebras aūt dictas ꝙ teneant vmbras. Crepusculum est dubia lux. Nam creperū dubium dicimus / hoc est inter lucem & tenebras. Conticinium est. quando omnia silent. Conticescere enim silere, est. Intēpestum est medium & inactuosum noctis tempus, quando agi nihil potest & omnia sopore quieta sunt. Nam tēpus per se non intelligitur nisi per actus humanos, medium autem noctis actu caret. Ergo intēpesta inactuosa quasi sine tēpore hoc est sine actu per quē dignoscitᷣ tp̄s, vnde est. Intēpestiue venisti. Ergo intēpesta dicitur, quia caret tp̄e. i. actu. Gallicinium ꝑpter gallos lucis pnūcios dictū. Matutinū est inter abcessum tenebrarū & aurore aduentū, & dictum matutinū ꝙ hoc tp̄s inchoāte mane fit. Diluculū, quasi iam incipiens parua diei lux. Hęc et aurora quæ solē pręcedit. Est aūt aurora diei clarescētis exordiū, et primus splēdor aeris qui gręce eoos dicitᷣ, quē nos per deriuationē auroram vocamus, quasi eurorā. Vnde est illud. Et letus eois eurus equis. Et iterum. Eoasq; acies.

De hebdomada. Cap. xxxij.

HEbdomada dicta a nūero dierū septē quorum repetitione et mēses et anni et sæcula peraguntᷣ. Hepta eni græci septē dicū hāc nos septimanā vocamus. quasi septē luces. Nā mane lux est. Octauus aūt dies. i. primus est. ad quē redditur, et a quo rursus hebdomadis series orditur.

De mensibus. Cap. xxxiij.

MEnsibus nomen est gręcū de lunę nomine tractum. Luna eni mene græco sermone vocatur. Vnde & apud hebreos menses legitimi nō ex solis circulo, sed ex lunę cursu enumerantur, quod est de noua ad nouam. Egyptij autem primi ꝑpter lunæ velociorem cursum, & ne error cōputationis eius velocitate accideret. ex solis cursu diem mensis adinuenerᷣsit. quo tardior solis motus facilius poterat cōprehendi. Ianuarius mensis a iano dictus, qui fuit a gentilibus cōsecratus / vel quia limes & ianua sit anni. Vnde & bifrons idē ianus pingitᷣ, vt introitus anni & exitus demonstretᷣ. Februaris nuncupatur a februo. i. plutone. cui eo mense sacrificabatur. Nam ianuariū dijs superis / februarium dijs manibus romani cōsecrauerunt. Ergo februarius a februo. i. a plutone, non a febre id est ægritudine nominatur. Martius appellatur propter martem romanę gētis auctorem / vel ꝙ eo tempore cuncta animantia agantur ad marem & ad concubendi voluptatē. Idem appellatur & mēsis nouorum quia anni initium mensis est martius. Idem & nouum ver indicijs. s. gemninum. quia in eo virescentibus fructibus nouis transactorum ꝓbatur occasus. Aprilis pro venere dicitᷣ, quasi aphroditi, græce enim aphroditi venus dicitur / vel quia hoc mense omnia aperiūtur in florem, quasi aperilis. Maius dict⁹ a maia matre mercurij / vel a maioribus natu, qui erant principes reipublice. Nam hunc mēsem maioribus, sequentē vero minoribus romani cōsecrauerūt, vnde & iunius dicitur. Ante eni populus in cēturias seniorū & iuniorū diuisus erat. Iulius vero & augustus de honoribus hominū iulij & augusti cęsarum nūcupati sunt. Nam prius quintilis & sextilis vocabantᷣ, quintilis, qa quintus erat a martio, quē principē anni testantᷣ esse romani, sextilis sīr ꝙ sextus sit. Septēber nomen habet a numero & imbre, qa septimus est a martio & im-

bres habet. Sic & October | nouēber | atq; decēber ex numero & imbribus acceperunt vocabula, quē numerum decurrētem decēber finit, pro eo q̄ denarius numerus pręcedentes numeros claudit. Calendas autem & nonas | & idus propter festos dies romani instituerunt | vel propter officia magistratum. In his enim diebus cōueniebatur in vrbibus. Quidam autem calendas a colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebātur, sicut & apud hebreos. Idus autem plerīq; latinorum ab edendo dictum putant, q̄ hi dies apud veteres epularum essent. Nonę a nūdinis vocatę, nundinę enim sunt publicę conuentiones | siue mercimonia.

℄ De solsticijs & equinoctijs. Cap̄. xxxiiij.

SOlsticium dictum quasi solis statiū, q̄ tūc sole stante crescāt dies | vel noctes. Equinoctium appellatū q̄ tunc dies & nox horarum spacio equali consistunt. Duo sunt autem solstitia, vnum estiuum octauo kalendas iulias, de quo tēpore remeare sol ad inferiores incipit circulos | aliud hyemale, octauo kalēdas ianuarias, quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solsticij dies minimus sicut estiui maximus inuenitur. Item duo sunt equinoctia, vnum vernale | & aliud autūnale. quæ græci ισομεριασ vocant. *Sunt autem hæc equinoctia* die octauo kalēdas aprilis, & octauo kalēdas octobris, quia annus olim in duas partes tantum diuidebatur, hoc est in estiuum & in hyemale solstitium et in duo hemisperia.

℄ De temporibus anni. Cap̄. xxxv.

TEmpora anni sunt quattuor, ver | ęstas | autūnus | & hyems. Dicta sunt autem tempora a cōmunionis tēperamēto, q̄ inuicem se humore siccitate, calore & frigore temperent. Hęc & curricula dicuntur, quia non stant | sed currunt. Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora inter nos menses fuisse diuisa. Quorum tēporum talem veteres discretionem faciunt, vt primo mense ver nouum dicatur | secundo adultū | tertio pręceps. Sic & ęstas in suis tribus mensibus | noua | adulta | & præceps, sic & autūnus | nouus | adultus | & pręceps. Item hyems noua | adulta | & præceps | siue extrema. Vnde est illud Virgilij. Extremę sub casum hyemis. Ver autem dictum q̄ vireat. Tunc eni post hyemē vestitur tellus herbis, & in florem cuncta prorūpunt. Estas dicitur ab estu. i. a calore, & ęstas quasi vesta. i. exusta & arida, nam calor aridus est. Autūnus a tēpestate vocatus, quando & folia arborum cadunt & omnia maturescunt. Hyemē autem ratio hemispherij nūcupauit, quia tunc breuiori sol soluitur circulo. Vnde & hoc tempus bruma dicitur quasi βραχειαημερο. i. breuis dies | vel a cibo, q̄ maior tūc sic vescendi appetitus. Edacitas eni gręce bruma appellatur. Vnde & imbrumari dicunt̄ quibus fastidium est ciborū. Hibernus aūt inter hyemem & vernum est, quasi hiuernus qui plerūq; a parte totam hyemē significat. Hęc tēpora. singulis etiā cęli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tūc ex terris omnia oriūtur. æstas vero meridiano, eo q̄ pars eius calore flagrantior fit, hyems septētrioni eo q̄ frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autūnus occiduo. eo q̄ graues morbos habeat. Vnde & tunc omnia folia arborum defluūt. Vt autem autūnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris & caloris | & compugantia inter se contrariorum aerum.

℄ De annis. Cap̄. xxxvj.

ANnus est solis anfractus, cum peractis trecentis. lxv. diebus ad eadē loca siderū redit. Annus aūt dictus, quia mensibus in se recurrētibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus. i. circulus q̄ in se redeat, vt Virgilius. Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. Sic enim apud ęgyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone. caudam suā mordēte, quia in se recurrit. Alij annum dicunt απο του αναυεουσθαι. i. ab innouatione, renouatur eni semper. Tria sunt autem genera annoꝝ. Aut eni lunaris annus est. xxx. dierum | aut solstitialis qui. xij. cōtinet menses | aut magnus omnibus planetis in eūdem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos. Era singulorum annorum constituta est a cæsare augusto quando primum censu excogitato romanum orbem descripsit. Dicta aūt era ex eo q̄ omnis orbis ęs reddere professus est reipublicę.

℄ De olympiadib⁹ & lustris & iubileis. Ca. xxxvij.

OLympias apud grecos cōstituta apud elidē gręcię ciuitatem, elijs a gētibus agonem & quinquēnale certamē, quattuor medijs annis vacātibus & hoc ob elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt, quadriēnio in vna olympiade supputato. Lustrum vero est pēteteris, id est quinquēnium, quod quinto anno dicitur cōditum propter olympiadas a romanis, adhuc enim cōsules | adhuc æra nondum erant. Est enim quinquēnale tēpus. Ideo vero sic vocat̄ eo q̄ censu per quinquēnium in republica peracto vrbs roma lustrabatur. Iubileus interpretatur remissiōis annus. Est enim hebraicus & sermo & numerus qui septēnis annorum hebdomadibus. i. xl. &. ix. annis texitur in quo clāgebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita resoluebantur | confirmabantur libertates. Hunc numerum etiā in diebus pentecostē & ipsi celebramus post domini resurrectionem remissa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi | suscipientes aduenientem in nos gratiam spiritus sancti.

℄ De seculis & ętatibus. Cap̄. xxxviij.

SEcula generationibus cōstant, & inde secula q̄ sequant̄. Abeūtibus eni alijs alia succedūt. Hunc quidā quinquagesimum an=

num dicūt, quem hebrei iubileū vocant. Ob hanc causam & ille hebręus qui ꝑpter vxorē & liberos amans dñm suū, aure pertusa / seruitio subiungatus / seruire iubetur in sęculū, hoc est vsq; ad annū quinquagesimum. Etas plerūq; dicitur & pro vno anno vt in annalibus / & pro. 7. vt hominis / & pro centū / & pro quouis tēpore. Vnde & ætas tempus quod de multis sęculis instruif. Et dicta ętas quasi ęquitas. i. similitudo ęui. Nam æuū est ætas perpetua, cuius neq; initiū / neq; extremū noscitur. quod græci vocant enoas / quod aliquādo apud eos pro sęculo / aliquādo pro ęterno ponitur. vnde, & apud latinos est deriuatum. Etas autem ꝑprie duobus modis dicitur / aut eni hominis, sicut infantia / iuuentus senectus / aut mūdi, cuius prima ętas est ab adam vsq; ad noe / secunda a noe vsq; ab abrahā / tertia ab abraham vsq; ad dauid / quarta a dauid vsq; ad trāsmigrationem iudæ in babylonē / quinta deinde vsq; ad aduētum saluatoris in carnem / sexta quę nūc agitur vsq;quo mūdus iste finiatur. Quartū decursus per generationes & regna. primus ex nostris iulianus africanus sub imperatore marco aurelio antonino simplicis historię stilo elicuit. Dehinc eusebius episcopus cæsariensis / atq; sanctę memorię. Hieronymus presbyter chronicorum canonē multiplicem ediderunt, historiam regnis simul / & temporibus ordinatam. Dehinc alij atq; alij, inter quos precipue victor turoneñ. ecclesie episcopus recensitis priorum historijs, gesta sequentiū etatum vsq; ad consulatū iustini iunioris imperatoris expleuit. Horū nos temporū summā ab exordio mūdi ad augusti Eraclij imperatoris / vel sumptilani regis gotthorum, quāta potuimus breuitate notauimus tēpora, adiacēte e latere descendente linea temporum, cuius indicio summa preterita sęculi cognoscatur. Quatū decursus per generationes & regna ita inspicitur.

¶ De discretione temporum. Cap. xxxix.

PRima ętas cōtinet in exordio sui creationem mūdi. Primo eni die deus in lucis nomine cōdidit angelos. Secūdo in firmamenti appellatione cęlos. Tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terrę. Quarto luminaria cęli. Quinto animantia ex aquis. Sexto animantia ex terra & hominem quem appellauit Adam.

ADam anno. 230. genuit Seth. a quo filij dei. 230. Seth an. 205. genuit Enos. qui primus cepit inuocare nomen dñi. 435. Enos an. 190. genuit caynan. 625. Caynā an. 170. genuit malaleel. 795. Malaleel an. 165. genuit iareth. 960. Iareth an. 162. genuit enoch qui translatus est. 1122. Enoch an. 165. genuit matusalam. 1287. Matusalā an. 167. genuit lamech. 1454. Lamech an. 188. genuit Noe. Archa edificat. 1642. Noe aūt an. 600. factū est diluuium. 2242.

¶ Secunda ętas.

SEm post diluuium. 11. anno genuit arfaxat a quo chaldei. 2244. Arfaxat an. 135. genuit sala a quo antiqui samarite & indi fuerūt. 2379. Sala an. 10. genuit heber a quo hebrei. 2509. Heber an. 134. genuit falech. Turris edificatur. 2643. Falech an. 130. genuit ragau. Dij primum adorantur. 2773. Ragau an. 132. genuit seruch. Regnum inchoat scytharum. 2905. Seruch an. 130. genuit nachor. Regnum egyptiorum nascitur. 3035. Nachor an. 79. genuit tharam. Regnum assyriorum sycimorūq; exotitur. 3114. Thara an. 70. genuit abraham. Zoroastes magicam repperit. 3184.

¶ Tertia ętas.

ABraham an. c. genuit Ysaac ex Sara libera. Nam prius & Ismael, a quo & Ismaelite. 3284. Ysaac an. 60. genuit iacob. Argiuorum regnum inchoat. 3344. Iacob an. 91. genuit ioseph. Phoroneus græcie leges dedit. 3435. Ioseph an. 110. vixit. Gręcia segetes habere cepit. 3545. Hebreorum seruitutis in ægypto an. 144. Athlas astrologiam inuenit. 3689. Moyses anno. 40. rexit populum in heremo. Hebrei legem & litteras habere ceperunt. 3729. Iosue anno. 27. Erichthonius in troia primus quadrigam iunxit. 3756. Othoniel an. 40. Cadmus litteras græcis dedit. 3796. Aoth an. 80. Fabule ficte sūt. 3876. Delbora an. 40. Apollo medicine artem inuenit et cytharam repperit. 3916. Gedeon an. 40. Mercurius liram repperit & orpheo tradidit. 3856. Abimelech an. 3. Chorus in græcia inuentus est. 3959. Tola an. 22. Priamꝰ regnauit i troia. 3981. Iair an. 22. Carmentis latinas litteras repperit. 4003. Iepte an. 6. Hercules flammis se iniecit. 4009. Abessan an. 7. Alexāder helenam rapuit. 4016. Abdon an. 8. Troia capta est, & æneas in Italiam venit. 4024. Sanson an. 20. Ascanius albam condidit ciuitatem aqua albani. 4044. Heli sacerdos an. 40. Archa testamenti capitur. 4084. Samuel & Saul an. 40. Homerus fuisse putatur. 4124.

¶ Quarta ętas.

DAuid an. 4. Carthago a didone conditur. Gad Nathan & Asaph prophetauerunt. 4164. Salomō an. 40. Tēplū hierosolymis edificaf. 4204. Roboā an. 17. Regnū israel & iuda diuiditur. 4221. Abia an. 3. sub quo achimelech pontifex fuit. 4224. Asa an. 41. Achias amos iehu iohel & azarias ꝓphetauerunt. 4265. Iosaphat an. 25. Prophetauit helias & heliseus abdias & micheas. 4290. Ioram an. 8. Prophetauit helias & helisęꝰ. 4298. Ochozias an. 1. Helias rapif. 4299. Athalia an. 7. Ionadab filiꝰ rachab sacerdos claruit & ioiada pōtifex 4306. Ioas an. 40 Zacharias ꝓpheta occidif iter tēplū & altare. Heliseus morif. 4346. Amasias an. 29. Carthaginē

quidam hoc tempore afferunt conditam, alij non vt supra. 4457. Ozias an. 52. Olympias a græcis instituitur, assyriorũq; regnum in medos transfertur. 4427. Ioathan an. 16. Remus & Romulus nascuntur. 4443. Achaz an. 16. Roma cõditur. 4459. Ezechias an. 29. Senatus romę fit. 4488. Manses an. 55. Sibila samia claruit. 4543. Amon an. 12. Census primum agitur. 4555. Iosias an. 32. Thales philosoph⁹ agnoscitur. 4587. Ioachim an. 11. Nabuchodonosor iudeam capit. 4598. Sedechias an. 11. Templum hierosolymis incensum est. Sapho mulier diuerso poemate claruit. 4609.

Quinta ętas.

Hebreorum captiuitas an. 70. Iudith historia conscribitur. 4679. Darius an. 34. Iudeorũ captiuitas resoluitur. 4713. Xerxes an. 20. Sophocles & euripides tragędi celebranẽ insignes. 4733. Artaxerxes an. 20. Esdras incensam legẽ renouat. 4773. Darius q & nothus an. 19. Hec ętas habuit platonẽ & gorgiã primũ rhetorẽ. 4792. Artaxerxes an. 40. Hester historia scribi. 4832. Artaxerxes q & ochus an. 26. Demosthenes & aristoteles predicanẽ. 4858. Xerxes an. 4. Xenocrates illustris habeẽ. 4862. Darius an. 6. Alexãder hierosolymã cepit. 4868. Alexãder magn⁹ an. 5. Asiã obtinuit. 4873. Ptolemęus an. 40. Machabeorũ liber inchoat primus. 4913 Philadelphus an. 38. Septuaginta interp̃tes agnoscunẽ. 4951. Energetes an. 26. Iesus sapiẽtiæ librum cõposuit. 4977. Philopater an. 17. Ab isto iudęi prelio victi. 40. milia corruerũt armatorum 4994. Epiphanes an. 24. Machabeorũ secũda libri historia cõponiẽ. Romani gręcos obtinuerũt 5018. Philometor an. 35. Scipio africã vicit 5053. Euergetes an. 29. Brut⁹ hispaniã subegit. 5082. Sother an. 17. Thraces romanis subijciũẽ. 5099. Alexãder an. 10. Syria romanis subiecta est. 5109. Ptolemęus an. 8. Rhetorica ars romę cępit. 5117. Dionysi⁹ an. 30. Põpeius iudęã capit. 5147. Cleopatra an. 2. Egypt⁹ romanis subdiẽ. 5149. Iulius cæsar an. 5. Hic primus monarchiã tenuit. 5154.

Sexta ętas.

Octauianus an. 56. Christus nasciẽ. 5210. Tiberius an. 23. Christus crucifigitur. 5233. Caius galicula an. 4. Mattheus euangeliũ scripsit. 5237. Claudius an. 14. Marcus euãgeliũ edidit. 5251. Nero an. 14. Petrus & Paulus necantur. 5265. Vespasianus an. 10. Hierosolyma a tito subuertiẽ. 5275. Titus an. 2. Hic facũdus & pius fuit. 5277. Domitian⁹ an. 16. Ioãnes in pathmos relegatur. 5293. Nerua an. 1. Ioãnes ephesum redijt. 5294. Traianus an. 19. Ioãnes apostolus requiescit. 5313. Adrian⁹ an. 21. Aquila interpres habetur. 5334. Antoninus pius an. 22. Valẽtinus & Marcion agnoscũtur. 5356. Antoninus verus an. 19. Catafrigarum heresis oritur. 5375. Cõmodus an. 13. Theodocion tertius interpres habeẽ. 5388. Elius pertinax an. 1. Nihil habet historiæ. 5389. Seuerus an. 18. Simmachus interpres quartus habetur. 5407. Antoninus caracalla an. 7. Quinta editio hierosolymis inueniẽ. 5414. Macrinus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil gestorũ habet. 5415. Aurelius antoninus an. 4. Sabellij heresis oritur. 5419. Alexander an. 13. Origenes insignis habetur. 5432. Maximus an. 3. Iste germanos vicit. 5435. Gordianus an. 7. Iste de parthis & persis triumphauit. 5441. Philippus an. 7. Hic primus christianus imperator fuit. 5448. Decius an. 1. Antonin⁹ monachus claruit 5449. Gallus an. 2. Nouatus heresim condidit. 5451. Valerianus an. 15. Cyprianus martyrio coronatur. 5466. Claudius an. 6. Iste gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an. 5. Iste christianos p̃sequiẽ 6474. Tacitus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil habet historię. 5475. Probus an. 6. Manicheorum heresis orta est. 5481. Carus an. 2. Iste de persis triumphauit. 5483. Diocletianus an. 20. Iste diuinis libris adustis martyria facit. 5503. Galerius an. 2. Huius breuitas vitæ nihil dignum historię contulit. 5505. Constantinus an. 30. Nycena synodus congregatur. 5535. Constantius an. 24. Antropomorphitarum heresis oritur. 5559. Iulianus an. 2. Hic ex christiano paganus effectus est. 5561. Iouinianus an. 1. Iste iterum christianus effectus est. 5562. Valens an. 14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576. Gratianus an. 6. Priscillianus agnoscitur. 5582. Valentinianus an. 7. Hieronymus in bethleem predicatur. 5589. Theodosius an. 3. Ioãnes anachorita claruit. 5592. Archadius an. 13. Ioannes chrisostomus floruit. 5605. Honorius an. 15. Augustinus episcopus claruit. 5620. Theodosius an. 27. Nestorius heresiarches extitit. 5647. Marcianus an. 6. Calcedonensis synodus agitur. 5653. Leo maior an. 16. Egyptus errore dioscori latrat. 5669. Zenon an. 17. Acephalorum heresis orta est. Corpus Barnabæ apostoli & euangelium Matthei repertum est. 5686. Anastasius an. 27. Fulgentius episcopus predicatur. 5713. Iustinus an. 8. Acephalorum heresis abdicatur. 5721. Iustinianus an. 29. Vvandali in africa a Belisario extinguntur. 5760. Iustinus an. 11. Armeni fidem Christi suscipiunt. 5771. Tiberius an. 7. Longobardi Italiam capiunt. 5778. Mauritius an. 21. Gotthi catholici effecti sunt. 5799. Focas an. 8. Romani ceduntur a persis. 5807. Eraclius an. 27. Huius quinto & quarto religiosissimi principis sisebuti in hispania iudęi baptizãtur. Residuũ sextę ætatis tempus soli deo est cognitum. 5857.

Incipit liber sextus.

¶Incipit liber sextus.

¶De veteri et nouo testamento. Cap. I.

VEtus testamentũ ideo dicitur, quia
veniẽte nouo cessauit. De quo apo
stolus meminit dicẽs. Vera transie
rũt, et ecce oĩa noua facta sũt. Te=
stamẽtũ aũt nouũ ideo nũcupatur
quia innouat. Non enĩ illud discũt
nisi hoĩes renouati ex vetustate p gratiã, et ptinẽ=
tes iam ad testamentũ nouũ, quod est regnũ cęlo=
rũ. Hębrei aũt vet⁹ testamẽtũ Esdra auctore iux=
ta numerũ litterarũ suarũ in. xxii. libris accipiũt.
diuidentes eos in tres ordines. legis. s. et propheta
rũ et agiographorũ. Prim⁹ ordo legis in quinq; li=
bris accipitur, quorũ primus ẽ bresith quod est ge
neris. scđs elesmoth, quod est exodus. tertius vage
era, quod est leuiticus. quart⁹ vagedaber, quod est
numerus. quĩtus elleaddabari, qđ ẽ deuteronomiũ.
Hi sũt quinq; libri moysi, quos hebręi thorat vocãt
latini legẽ appellãt, Proprie aũt lex appellatur, qa
per moysem data est. Scđs ordo est pphetarum in
quo cõtinẽtur libri octo, quorũ prim⁹ iosue bennũ
q latine iesu naue dicitur. secũdus soptlu. quod est
iudicũ. tertius samuel. q est regũ prim⁹. quart⁹ ma
lachim, qui est regũ secũdus, quĩtus esaias, sextus
hieremias. septim⁹ ezechiel. octau⁹ taresra, q dicit
12. prophetarũ qui libri quia sibi p breuitate ad
iũcti sũt pro vno accipiũtur. Tertius est ordo agio
graphorũ. i. sancta scribentiũ, in quo sũt libri no=
uẽ, quorũ prim⁹ iob. secũdus psalteriũ. terti⁹ maf=
loth / quod est pũerbia salomonis. Quart⁹ coeleth
quod est ecclesiastes. quintus syrrasirim, quod est i
cantica cãticorũ. sextus daniel. septimus dabreia
min, quod est verba dierũ hoc est paralypomenon
qui est cristonicon. q in duos libros diuiditur apud
gręcos et latinos. octau⁹ esdas. non⁹ Hester. qui si
mul oẽs. 5. 8. &. 6. fiũt. 22. sicut superius cõprehẽ=
si sũt. Quidam aũt ruth et cinoth, quod latino di=
citur lamẽtatio hieremie, agiographis adiciũt &.
24. volumina testamẽti veteris faciũt iuxta. 24.
seniores q ante cõspectũ dñi assistũt. Quart⁹ est a=
pud nos ordo veteris testamẽti eorũ librorũ q i ca
none hebraico non sũt. Quorũ prim⁹ sapientię li
ber est secũdus ecclesiastic⁹, terti⁹ tobie. quart⁹ iu
dith. quint⁹ et sextus machabeorũ, quos licet iudęi
inter apocrypha separet, ecclesia tñ xp̃i inter diui
nos libros & honorat et prędicat. In nouo aũt testa
mẽto duo sũt ordines, prim⁹ euãgelic⁹, in quo sũt
matthe⁹, marcus, lucas, et ioannes. secũdus aposto
licus, in quo sũt paulus in. 14. epistolis. petr⁹ i duo
bus. ioannes in tribus. iacobus et iudas in singulis
actus apostolorũ et apocalypsis ioanis Sũma aũt
vtriusq; testamẽti trifarie distiguitur idest in histo
ria, in morib⁹, in allegoria, Rursus ista tria multifa
rie diuidũtur, idest qđ a deo, qđ ab angelis vel ab
hoibus gestũ dictũq; sit. quid a prophetis nũciatũ
de cristo et corpore eius, quid de dyabolo et mem=
bris ei⁹. quid de veteri et nouo populo, qđ de prę
senti sęculo et futuro regno atq; iudicio

¶De scriptorib⁹ et vocabulis scrõꝝ librorꝝ, Ca. ii.

VEteris testamenti secũdũ hebreorũ traditio
nẽ hi perhibẽtur auctores. Prim⁹ moyses diui
nę hystorię cosmographiã in quinq; voluminib⁹ edi
dit, quod pentateucũ noiatur Pentateucum autem
a quinq; voluminib⁹ dicitur. Pẽta enĩ gręce quinq;
teucen volumẽ vocatur Genesis liber inde appel=
latur, eo q exordiũ mũdi et generatio sęculi in eo
cõtineat. Exod⁹ vero exitũ ab ęgipto vel egressũ
populi israel digerit, et ex ea causa nomen accepit
Leuitic⁹ appellatur eo q leuitarũ ministeria et di
uersitatẽ victimaꝝ exequit, totusq; in eo ordo leui
ticus annotat Numerorũ liber vocat eo i egressę
de egypto trib⁹ dinumerãtur, et. xl. duarũ per he=
remũ mãsionũ in eo descriptio continet. Deutero
nomiũ greco sermone appellat, quod latine inter
pretatur secõda lex idest repetitio et euãgelicę le
gis pfiguratio, q sic ea habet quę priora sunt vt tñ
noua sint oĩa q in eo replicãt, Iosue liber nomẽ ac
cepit a iesu filio naue cui⁹ historiã cõtinet, scripto
rẽ vero ei⁹ eũdẽ iosue hebręi asseuerãt, in cui⁹ tex
tu post iordanis trãsitũ regna hostiũ subuertũtur,
terra victori populo diuidit et per singulas vrbes
viculos mõtes atq; cõfinia ecclesię celestisq; hieru
salẽ spiritualia regna pfigurantur Iudiciũ noiat
a principib⁹ populi, q prefuerũt in israel post moy
sen et iosue anteq dauid & cęteri reges existerent
Hũc librũ et ruth, edidisse creditur samuel Liber
samuel eiusdẽ samuelis natiuitatẽ et sacerdotiũ et
gesta describit, iccirco et ab eo nomen accepit Et
quis hic liber saul et dauid historiã cõtineat vtriq;
tñ ad samuel referunt, qa ipse vnxit saul in regnũ
ipse dauid in regẽ futurũ. Cuius libri ptimã partẽ
cõscipit idẽ samuel, sequẽtia vero eius vsq; ad cal=
cem scripsit dauid Malachim liber pinde appel=
latur eo q reges iudę israhelitice gentis gestaq; eo
rũ per ordinẽ digerat tempoꝝ. Malachiꝫ enim he
braice latinę regũ interpretatur. Hũc librũ hiere
mias prim⁹ in vnũ volumẽ coegit. Nã antea spar=
sus erat per singulorũ regũ historias. Paralypome
nõ grece dr q nos pterinissorũ vel reliquorũ dice
re possumus, qa ea quę in lege vel regũ libris, vel
omissa, vel nõ plene relata sũt in isto summatim et
breuiter explicantur. Librum iob quidam moysen
scripsisse arbitrãtur, alii vnũ ex prophetis nonnul
li vero eundem iob post plagã sue passionis scripto
rẽ fuisse existimãt, arbitrantes, vt q certamina spe
cialis pugne sustinuit, ipse narraret quas victorias
expediuit. Principia aũt et fines libri Iob apud he
breos prosaica oratione texta sũt, media aũt ipsi⁹
ab eo loco i quo ait. peat dies i qua nat⁹ sũ, vsq; ad
eũ locũ. Iccirco ego me reprẽdo et ago penitẽtiã.
oia heroico metro discurrunt. Psalmoꝝ liber grę=
ce psalteriũ. hebraice nablũ, latie organũ dicitur.

Vocatus aũt liber psalmoꝝ ꝙ vno ꝓpheta canẽte psalteriũ chor⁹ cõsonãdo respõderit. Titul⁹ aũt in psalmis hebraicis ita est. quod interpretať volumen hymnoꝝ. Auctores aũt psalmoꝝ sunt quæ ponuntur in titulis moyses.s. & Dauid, & Salomõ, asaph. ethan, & iditũ & filij choræ heman ezraite & reliquorũ, quos esdras vno volumine cõprehendit. Oẽs autẽ psalmi apud hebreos metrico carmine cõstant esse cõpositi. Nã in more romani flacci & grȩci pindari, nũc alij iãbo currũt nũc elegiaco psonã, nunc sapphico nitẽt trimetro vel tetrametro pede incedẽtes. Salomon fili⁹ Dauid regis israel iuxta numerũ vocabuloꝝ suorum, tria volumina edidit, quorum primus est hebraice masloth, quẽ grȩci parabolas, latini ꝓuerbioꝝ nomināt, eo ꝙ in ipo sub cõparatiua siſitudine figuras verboꝝ & imagines veritatis ostenderit, ipam aũt veritatẽ ad intelligẽdum legẽtib⁹ reseruauit. Scd̃m librũ coeleth vocauit, q grȩce ecclĩasten dicit, latine cõcionator, eo ꝙ sermo ei⁹ nõ specialiter ad vnũ sicut in ꝓuerbijs, sed ad vniuersos gñaliter dirigať, docẽs oĩa quȩ in mũdo sunt caduca esse & breuia, & ob hoc minime appetenda. Tertiũ librũ sirasirim p̃notauit, q in latina lingua vertiť cãtica cãticoꝝ, vbi p epitalamiũ carmẽ cõiũctionẽ xp̄i & ecclĩȩ mystice canit. Dictũ aũt cãticũ canticoꝝ eo ꝙ oĩbus canticis p̃feratur quæ in scripturis sacris habentur, sicut quȩdã in lege dicunť sancta, quib⁹ maiora sunt sancta sanctoꝝ. Horum aũt trium librorũ Carmina, Hexametris, & pẽtametris versibus apud suos cõposita phibentur, vt Iosephus & Hieronymus scribunt. Esaias euangelista potius q̃ ꝓpheta edidit librũ suum, cuius & oĩs textus eloquẽtiæ ꝓsa incedit, canticũ vero hexametro & pẽtametro versu discurrit. Hieremias similiter edidit librũ suũ cũ threnis suis, quos nos lamẽta vocamus, eo ꝙ in tristioribus reb⁹ funeribusq; adhibeãtur, in quibus quadruplex diuerso metro cõposuit alphabetũ. Quoꝝ duo prima quasi sapphico metro scripta sunt, qa tres versiculos qui sibi nexi sũt et ab vna tñ littera incipiũt, heroicũ cõma cõcludit. Tertiũ alphabetũ trimetro scriptũ est. & a ternis litteris. i. terni versus incipiũt. Quartũ alphabetũ simile primo & secũdo habetur. Ezechiel & Daniel a viris, quibusdã sapiẽtibus scripti esse phibenť, quorũ Ezechiel principia & fines, multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel vero claro sermone regna orbis ꝓnũciat & tp̄s aduẽtus xp̄i manifestissima p̃dicatione annotat. Hi sunt quattuor prophetȩ qui maiores vocanť quia ꝓlixa volumina cõdiderunt. Liber aũt. 12. ꝓphetarũ auctorum suoꝝ noĩbus p̃notať, qui ꝓpterea dicunť minores, quia sermones eorum breues sunt. Vnde & cõnexi sibimet inuicẽ in vno volumine continẽtur, quorũ nomina sunt, osee / iohel / amos / abdias / ionas / micheas / naũ / abachuc / sophonias / / aggeus / zacharias / & malachias. Esdræ liber auctoris sui titulo prenotatur, in cuius textu eiusdẽ esdræ neemieq; sermones pariter cõtinentur. Nec queq̃ moueat ꝙ vnus esdræ diciť liber, quia secũdus terti⁹ & quartus nõ habentur apud hebreos, sed inter apocryphos deputãtur. Hester librũ esdras creditur conscripsisse, in quo eadem regina sub figura ecclesiȩ dei populũ a seruitute & morte eripuisse scribitur atq; interfecto hoste aman qui interpretať iniquitas, diei celebritas in posteros mittiť. Liber sapientiȩ apud hebreos nusq̃ est, vnde & ipse titulus græcam magis eloquentiã redolet. Hunc iudȩi philonis esse affirmãt, qui ꝓinde sapiẽtiȩ nominať, quia in eo xp̄i aduẽtus qui est sapientia patris & passio eius euidenter exprimiť. Librum aũt ecclesiasticũ certissime Iesus filius syrach hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni cõposuit, cuius meminit & zacharias, qui liber apud latinos ꝓpter eloquij similitudinẽ salomonis titulo prenotať. Dictus autẽ ecclesiasticus eo ꝙ de totius ecclesiæ disciplina religioseq; conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic liber apud hebreos reperitur, sed inter apocryphos habeť. Iudith vero & tobias siue machabeorũ libri, quibus auctorib⁹ scripti sint minimo cõstat. Habent aũt vocabula ex eorũ nominibus, quorum gesta scribuntur. ❡ Quattuor libros euangeliorũ quattuor euãgeliste singulariter conscripserũt. Primus mattheus cõscripsit euangeliũ litteris hebraicis & sermonibus in iudæa, initians euangelizare ah humana xp̄i natiuitate, dicẽs. Liber generationis Iesu xp̄i filij dauid filij abraham significans descendisse corporaliter ex semine patriarcharum xp̄m, sicut ꝓmissum erat in ꝓphetis per spiritũ sanctũ. Secũdus marcus plenus spiritu sancto scripsit euangeliũ xp̄i eloquio grȩco in Italia, secutus petrũ vt discipulus. Is initium a spiritu prophetali fecit, dicẽs. Vox clamãtis in deserto parate viã dñi, & reliqua, vt ostenderet xp̄m post assumptionẽ carnis, euangeliũ predicasse in mũdo. Ipse oni xp̄s & propheta dictus est, sicut scriptum est. Et ꝓphetam in gentibus posuite. Tertius lucas inter oẽs euangelistas grȩci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus in grȩcia euãgeliũ scripsit theophilo ep̄o, initiũs a sacerdotali spiritu, dicens. Fuit in diebus herodis regis iudeæ sacerdos quidam noĩe zacharias, vt manifestaret xp̄m post natiuitatẽ carnis & predicationẽ euãgelij hostiam fuisse effectũ pro salute mũdi. Ipse est eni sacerdos de quo dictũ est in psalmis. Tu es sacerdos in ȩternum scd̃m ordinem melchisedech. Vbi eñ xp̄s aduenit sacerdotiũ iudȩorum obmutuit, lex & ꝓphetia cessauit. Quartus Ioãnes scripsit euangeliũ vltimus in Asia. incipiẽs a verbo, vt ostẽderet eundẽ saluatorẽ q pro nobis dignat⁹ est nasci & pati, ip̄m ante sȩcula dei verbũ esse ipsum a cȩlo venisse, & post mortẽ iterũ ad cælũ remeasse. Hi sunt quattuor euangelistæ / quos per ezechielẽ sp̄us sanctus significauit in quattuor aĩalibus. Propterea autem

quattuor aialia,qa per quattuor mundi partes fi=
des xpianę religionis, eorū predicatione dissemi=
nata est. Animalia aūt dicta sunt,qm̄ ꝑpter aiam
hois per eos predicatur euangeliū Christi. Nam &
oculis plena erāt intus & foris,qm̄ preuidēt ea euā
gęlica quę dicta sunt a ꝓphetis,& quę ꝓmiserāt in
priori tpe. Cura aūt eoꝝ recta,quia nihil prauum
in euāgelijs est. Et alas senas tegentes crura & fa=
cies suas,reuelata sunt eni q̄ tegebanť in aduentu
xpi. Euangeliū autem interpretatur bona annun
ciatio. Gręce enim eu bonū,angelium diciť annū=
ciatio. vnde & angelus nūcius dicitur. Paulus apo
stolus scripsit epistolas. 14. e quibus nouē septem
ecclijs scripsit,reliquas discipulis suis, Timotheo,
Tito & Philemoni. Ad hæbreos autom epistola a
plærisq; latinis eius esse incerta est propter disso=
nantiam sermonis,eandēq; alij Barnabam cōscri=
psisse, alij a Clemente scriptam fuisse suspicantur.
Petrus scripsit duas nominis sui epistolas quæ ca=
nonicæ,ideo nominantur,quia non vni tantum po
pulo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generali=
ter scriptæ sunt. Iacobus & Ioannes & iudas suas
scripserunt epistolas. Actus apostolorum primor=
dia fidei christianę in gētibus & nascentis ecclesiæ
historiam digerit. Actuū apostolorum scriptorem
Lucam esse constat euangelistam in quo opere na
scentis ecclesiæ infantia texitur, & apostolorū hi=
storia continetur. Vnde & actus apostolorum dici=
tur. Apocalipsin librum Ioannes euangelista scri=
psit eo tēpore quo ob euangelii predicationē in in
sula pathmos traditur relegatus. Apocalypsis aūt
ex gręco in latinū reuelatio interpretatur Reuela
tio eni diciť magnifesta eorū quę abscondita erāt
iuxta qđ et ipse Ioānes dicit, Apocalipsin iesu xpi
quā dedit illi deus palam facere seruis suis. Hi sūt
scriptores sacrorū librorū qui per spiritū sāctū lo
quentes ad eruditionē nostrā,et pręcepta viuendi
et credendi regulā cōscripserūt. Pręterea hęc alia
volumia apocripha nōcupātur. Apocripha aūt di
cta.i.secreta,qa i dubiū veniūt. Est eni eorū occul
ta origo,nec patet partib⁹ a qb⁹ vsq; ad nos aucto
ritas veraciū scripturarum certissima et notissima
successiōe ꝑuenit. In his apocriphis, et si iueniť ali
qua veritas,tamen propter multas falsa nulla ē in
eis canonica auctoritas quę recte a prudentib⁹ idi
cantur non esse eorum credēda quibus ascribunť
Nam multa et sub nominibus prophetarum,et re
centiora sub nominibus apostolorum ab hereti=
cis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocri=
phorum auctoritate canonica diligenti examina=
tione remota sunt.

¶ De bibliothecis. Cap.iii.

BIbliotecа a gręco nomēaccepit,eo q̄ ibi
recōdantur libri. Nā biblio librorū, the
care positio interpretatur. Bibliothecaꝫ
veteris testamēti esdras scriba post in=
censam legeꝫ achaldeis dum iudęi regressi fuisset
in hierusalē,diuino afflatus spiritu reparauit,cun
ctaq; legis ac phophetarum volumina quę fuerūt
a gētibus corrupta correxit,totumq; vetus testa=
mentuꝫ in. 22. libros constituit,vt tot libri essent
in lege quot habebantur et litteræ. Apud græcos
autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus
creditur atheniensium tyrānus,quā deinceps ab a
theniensibus auctā Xerxes incēsis athenis euexit
in persas, lōgoq; post tp̄e Seleucus nicanor rursus
in gręciam rettulit. Hinc studiū regibus vrbibusq;
cęteris natum est comparandi volumina diuersa=
rum gentium,et per interpretes in gręcā linguam
vertendi. De hinc magnus Alexander vel successo
res eius instruendis oīuꝫ librorū bibliothecis aīuꝫ
intenderunt,maxime Ptolemęus cognomētoPhi=
ladelphus,omnis litteraturę sagacissimus,cū stu=
dio bibliothecarum Pisistratū emularetur, non so
lum gentiū scripturas,sed etiā et diuinas litteras
in bibliothecam suam contulit Nam. 70. milia li=
brorū huius temporibus alexādrię inuenta sunt.

¶ De interpretibus. Cap.iiii

DIc etiā et Eleazaro pontifice petēs scriptu
ras veteris testamenti,in gręcā vocē ex he
braica lingua per septuaginta interpretes
trāsferre curauit,quas i alexādria bibliotheca ha
buit. Si quidē singuli i singulis cellulis separati,ita
oīa per spiritū sāctū iterpretati sūt,vt nihil in ali=
cuius eorū codice inuentū esset qđ i cęteris vel in
verborū ordine discreparet. Fuerunt et alii inter=
pretes,q ex hebraica ligua in gręcū sacra eloquia
trāstulerūt sicut aquila,simachus et theodotiō,si=
cut etiā et vulgaris illa interpretatio, cuius auctor
nō apparet.et ab hoc sine noie interpretis quinta
editio nūcupatur. Pręterea sextam et septimā edi
tionē. Origenes miro labore repperit.et cū cęteris
editionib⁹ cōparauit, Presbyter quoq; Hieronim⁹
triū linguarū peritus,ex hebręo in latinum eloqui
uꝫ easdē scripturas cōuertit eloqntēterq; trāsfudit.
Cuius interpretatio merito cęteris antefertur, Nā
est et verborum tenatior,et per ꝑspicuitate senten=
tię clarior,atq; vt pote xp̄iana iterpretatio verior.

¶ De eo qui primum romam libros
aduexit. Cap.v.

ROme primus librorū copiam aduexit Emi
lius paul⁹,persę macedonuꝫ rege deuicto
deinde Lucill⁹ epōtica pręda. Post hos cæ
sar dedit marco varroni negocium causa maxime
biblioth ecæ cōstruendæ Primū aūt romę biblio=
thecas publicauit. Pollio gręcas simul atq; latinas
additis auctoruꝫ imaginibus in atrio quod de ma
nubijs magnificentissimum instruxerat.

¶ Qui apud nos bibliothecā instituerūt Ca.vi.

APud nos quoq; Pāphilus martyr,cuius
vitam Eusebius cesariensis conscripsit
Pisistratum in sacrę bibliothecę studio
primus adequare contendit. Hic enim
in bibliotheca sua ꝑpe. 30. voluminū

milia habuit. Hyeronimus quoq; ac Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quęrentes ordine prosecuti sunt, eorumq; studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt

℄ Qui multa scripserunt. Ca. vii.

MArc⁹ terētius varro apud latinos innumerabiles libros scripsit. Apud grecos quoq; calciter⁹ miris attollitur laudib⁹ q̧ tātos libros edidit quantos qsq; nostrū alienus scribere ppria manu vix possit. De nr̄is quoq; apd̄ græcos Origenes i scripturarū labore tā grecos q̄ latinos operū suorū numeros separauit. Deniq; Hieronimus sex milia librorum eius legisse fatetur. Horuꝫ tñ oiꝫ studia Augustin⁹ ingenio vel scientia sua vicit. vñ tāta scripsit vt diebus ac noctib⁹ nō solū scribere libros ei⁹ qsq̄, sed nec legere quidē occurrat.

℄ De generibus opusculorum. Cap. viii.

OPusculorum genera sūt tria. Primum gen⁹ excepta sunt, quę grece scholia nūcupātur in quibus ea que vidētur obscura vel difficilia, sūmatim ac breuiter perstinguntur. Secunduꝫ genus omelię sunt quas latini verbū appellāt q̄ pferunt in populis. Tertiū tomi, quos nos libros vel volumina nūcupam⁹. Omelię autem ad vulgus loquuntur, tomi vero. i. libri maioris sūt disputatiōis. Dialogus est collatio duorum vel plurimorū, quē latini sermonē dicūt. Nam quos gręci dialogos vocāt, nos sermones vocamus. Sermo autē dict⁹ quia inter vtrūq; seritur Vnde et i Virgilio. Multa inter serebāt. Tractatus est vni⁹ rei multiplex expositio eo q̧ trahat sēsū in multa sētiēdi cōtrectādo secū. Differt autem sermo, tractatus, et verbum. Sermo enim altera eget persona, tractatus specialiter ad seipsum est, verbū autem ad oēs. Vnde et dicitur. Verbum fecit ad populum. Cōmentaria dicta quasi cum mēte. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelij. Nam quicquid breuiter componitur cōmentarium dicitur, quod vero elongatur expositio nominatur. Apollogeticum est excusatio in quo solent quidā accusantib⁹ respondere. In defentione enim aut negatione sola positum est, et est nomen gręcuꝫ. Panegyricum est licentiosum et lasciuiosum genus dicēdi in laudibus regum in cuius compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod maluꝫ a gręcis exortum est, quorum leuitas instructa dicendi facultate et copia incredibili multas mendatiorum nebulas suscitauit. Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribūtur a fastibus dicti. i. potestatibus. Vnde et Ouidii libri factorum dicuntur, quia de regibus et consulibus editi sunt. Proęmia est initium dicendi. Sunt enim proęmia principiis librorū, quę ante causę narrationem ad instruēdas audientiū aures coaptantur cuius nomen pleriq; latinitatis periti sine translatione posuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum præfatio nuncupatur, quasi prelocutio. Præcepta sunt quæ aut quid faciēdum, aut quid non faciendum, sit docens. Quid faciendum, vt dilige dominum deum tuum, et honora patrem tuū et matrē tuaꝫ. Quid non faciendum, vt non męchaberis, non furtum facies. Similiter et gentilium pręcepta vel iubent vel vetant, Iubent faciendum, vt nudus ara, sere nudus. Vetant vt neue inter vites coriluꝫ sere neue flagella, summa pete. Primus autē pręcepta apud hebræos moyses scripsit, apud latinos martius vates primus precepta cōposuit. Ex quibus est illud, postremus dicas, primus taceas. Parabolę et problemata nominibus suis indicant alterius se pscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem præfegerit, quo licet sit vocabulum gręcum, iam tamen pro latino vsurpatur. Et notū est q̧ in parabolis que dicūtur per rerum similitudines rebus de quibus agitur cōparantur. Problemata autem quę latine appellātur propositiones, quęstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit. Quęstio autem est cum quęritur an sit, an quid sit, aut quale sit. Argumentum vero dictum quasi argutum, vel q̧ sit argute inuentum ad comprobandas res, Epistolā proprie gręci vocant, quod interpretatur latine missa. Stola enim siue stoli, missa vel missi. Ante chartę et membranarum vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarum eloquia scribebātur, Vnde et portitores earū tabellarios vocauerunt.

℄ De cęris. Cap. ix.

CEre litterarum materies paruulorū nutrices, ipsę dant ingenū pueris primordia sēsus, quarum studium primi gręci tradidisse produntur Gręci enim et tusci primum ferro in cęris scripserūt, postea romani iusserūt ne graphium ferreum quis haberet. Vnde et apud scribas dicebatur, Cęram ferro ne cędito. Postea institutum est vt cęram ossibus scriberēt sicut iudicat atta, in satyra dicens, Vertamus vomerē in cęram mucroneq; aremus osseo. Graphium autem gręce, latine scriptoriū dicitur. Nam graphi scriptura dicitur.

℄ De chartis. Cap. x.

CHartarum vsum primuꝫ ęgyptus ministrauit, ceptū apud mēphiticā vrbem. Mēphis enim ciuitas ęgyptiorū est vbi chartę vsus inuentus est primum. sicut ait Lucanus, Conficitur bibula mēphitis charta papyro. Bibulā autē papyrum dixit, q̧ humorē bibat. Charta autē dictat q̧ capti papyri tegmē decerptum glutinatur. Cuius genera q̄ plura sūt. Pria et pcipua augustea regia maioris formę in honorē Octauiani augustini appellata. Secūda libyana ob honoreꝫ libyę prouintię. Tertia hieratica dicta eoq̧ ad sacros libros eligebatur, similis augusteę sed subcolorata. Quarta teneotica a loco alexandrię qui ita vocatur vbi filebat. Quinta saltica ab oppido salo. Sexta corneliana a Cornelio gallo prefecto ęgypti primum

cōfecta. Septima emporitica ꝙ ea merces inuoluū tur cum sit scripturis minus idonea.

¶ De pergamenis. Cap. xi.

PErgameni reges cū cartha indigerēt mē brana primi excogitauerūt. Vnde & pgamenarū nomen hucusq; tradēte posteritate sibi seruatū est. Hęc & mēbrana dicunt quia ex mēbris pecudū detrahūtur. Fiebant enī primum coloris lutei .i. crocei. Postea vero romę cādida mēbrana reperta sunt, ꝙ apparuit inabile esse, ꝙ & facile sordescit, acieq; legētium ledant, cū peritiores architecti neq; aurea lacunaria ponēda in bibliothecis putent / neq; pauimenta alia q̄ carysteo marmore. ꝙ auri fulgor hebetat, & carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui nūmulariā discunt denariorum formis in myrteos pānos subijciūt, & gēmarum sculptores, scarabeorum terga quibus nihil est viridius subinde respiciunt, & pictores idē faciunt, vt laborē visus eorum viriditate recreent. Membrana autē aut candida / aut lutea / aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est, quod cōfectore vna tingitur parte .i. crocat̄, de quo Persius. Iam liber & positis, bicolor mēbrana capillis. Purpurea vero inficiuntur colore purpureo in quibus aurū & argentum liquescens patescat in litteris.

¶ De libris conficiendis. Cap. xij.

QVędam genera librorū apud gētiles certis modulis conficiebātur, breuiore forma carmina atq; epistolę. At vero historię maiore modulo scribebātur, & nō solum in cartha vel mēbranis, sed etiā & in momētis elephātis textilibusq; maluarū folijs atq; palmarū. Cuius generis Cinna sic meminit. Hęc tibi areteis multū inuigilata lucernis. Carmina quis ignes nouim⁹ aereos, Leuis in aridulo maluę descripta libello. Prusiaca vexi munera nauicula. Circūcidi libros sicilię primum increbuit. Nam initio pumicabātur, vnde & Catullus ait. Cui dono lepidum nouū libellum, arido modo pumice expolitum.

¶ De librorum vocabulis. Cap. xiij.

COdex multorū librorū est, liber vnius voluminis. Et dictus codex p translationē a codicibus arborum seu vitium, quasi caudex ꝙ in se multitudinē librorꝝ quasi ramorꝝ cōtineat Volumē liber est a voluēdo dictus, sicut apud hebreos volumina legis, volumina ꝓphetarū. Liber est interior tunica corticis q̄ ligno cohæret, in qua antiqui scribebāt, de quo Virgilius sic, alta liberaret in vlmo. Vnde & liber dr̄ in quo scribim⁹, quia ante vsum chartę vel mēbranarū de libris arborū volumina fiebāt .i. cōpaginabātur, Vnde & scriptores a libris arborū librarios vocauerunt.

¶ De librarijs & eorum instrumētis. Cap. xiiij.

LIbrarios constat ante bibliopolas dictos. Librum enī greci biblium vocāt. Librarij aūt idem & antiquarij vocant̄, sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantūmodo vetera, vnde & nomen sumpserunt. A scribēdo autē scriba nomen accepit, officiū exprimens vocabuli qualitate. Instrumēta scribę, calamus / & pēna. Ex his enī verba paginis insigūtur, sed calamus arboris est, pēna auis. cuius acumē in duo diuidit̄, in toto copore vnitate seruata, credo propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouū testamentū signaretur, quibus exprimit̄ verbi sacramentū sanguine passionis effusum. Dictus aūt calamus ꝙ liquorē ponat, vnde & apud nautas calare ponere dicit̄. Pēna aūt a pendēdo vocata .i. volādo. Est enī vt diximus auium. Folia autē librorum appellata / siue ex similitudine foliorum arborū / seu quia ex follibus fiūt .i. ex pellibus quæ de occisis pecudib⁹ detrahi solēt, cuius partes paginę dicunt̄, eo ꝙ sibi inuicē cōpingantur. Versus aūt vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enī ad dextrā primum deducebāt stilum, deinde conuertebātur ab inferiore, rursus ad dextram versus, quos & hodie rustici versus vocāt. Scheda est quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum est, & est nomē græcum, sicut & tomus.

¶ De canonibus euangeliorum. Cap. xv.

CAnones euangeliorum Ammonius alexandrię episcopus primus excogitauit, quem postea Eusebius cęsariēsis secutus plenius cōposuit. Qui ideo facti sunt, vt per eos inuenire & scire possemus qui reliquorū euāgelistarum similia / aut ꝓpria dixerunt. Sunt aūt numero decem, quorum primus cōtinet numeros in quibus quattuor eadē dixerunt, Mattheus / Marchus / Lucas / et Ioānes. Secundus in quib⁹ tres, Mattheus / Marchus / Lucas. Tertius in quib⁹ tres, Mattheus / Lucas / & Ioānes. Quartus in quib⁹ tres, Mattheus / Marchus / Ioannes. Quintus in quibus duo, Mattheus / Lucas. Sextus in quibus duo, Mattheus / Marchus. Septimus in quib⁹ duo. Mattheus / Ioānes. Octauus in quib⁹ duo, Lucas / Marchus. Nonus in quib⁹ duo, Lucas / Ioānes. Decimus in quibus singuli eorum ꝓpria quædā dixerūt, quorum expositio hæc est. Per singulos enī euāgelistas numerus quidā capitulis affixus adiacet, quibus numeris subdita est æra quędā, minio notata quę indicat in quoto canone positus sit numer⁹, cui subiecta est æra, vel bi gratia. Si est æra prima in primo canone / si secūda in secūdo / si tertia in tertio / et sic per ordinē vsq; ad decimū peruenies. Si igitur aperto quolibet euāgelio placuerit scire qui reliquorum euāgelistarum similia dixerunt assumes adiacētem numerū capituli, & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibiq; inuenies qui & quid dixerūt, & ita demū in corpore inquisita loca quę ex ipsis numeris indicātur per singula euangelia, de eisdem dixisse inuenies.

¶ De canonibus conciliorum. Cap. xvj.

CAnon autẽ grece latinæ regula nuncupatur. Regula aũt dicta ꝙ recte dicit, nec aliquãdo aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictã vel ꝙ regat / vel ꝙ normam recte viuẽdi prebeat / vel ꝙ dictorũ paruũq; quid corrigat. Canones aũt generaliũ cõciliorum a tẽporibus constantini cęperũt. In pręcedẽtibus nãq; annis persecutione feruẽte, docendarũ plebiũ minime dabaĩ facultas. Inde christianitas in diuersas hereses scissa est, quia nõ erat licẽtia episcopis in vnũ cõuenire nisi tẽpe supradicti imperatoris. Ipse enĩ dedit facultatẽ xp̃ianis libere cõgregari. Sub hoc etiã sancti patres cõcilio. Niceno de omni orbe terrarum cõuenientes iuxta fidẽ euangelicã & apostolicam, scd̃m post ap̃los symbolũ tradiderũt. Inter cętera aũt cõcilia quattuor esse scimus venerabiles synodos quę totam principaliter fidẽ cõplectunĩ, quasi quattuor euãgelia / vel totidem paradisi flumina. Harũ prima nicea synodus. 318. ep̃orũ cõstantino augusto imperãte pacta est. In qua arrianę pfidiæ cõdẽnata blasphemia. quã de inęqualitate sanctæ trinitatis idẽ arrius asserebat, cõsubstãtialem deo patri deum eadem sancta synodus per symbolum diffiniuit. Secunda synodus. 150. patrum sub theodosio seniore constantinopoli congretata est quæ macedonium spiritum sanctum deum esse negantem condẽnans, consubstantialem patri et filio spiritum sanctum demonstrauit, dans symboli formam quam tota grecorum et latinorum confessio in ecclesiis prædicat. Tertia synodus ephesina prima ducentorum episcoporum sub iuniore theodosio augustino edita est. quæ nestorium duas personas in christo asserentem iusto anathemate condẽnauit, ostendens manere in duabus naturis vnam domini nostri iesu christi personam. Quarta synodus calcedonensis. d. c. xxx. sacerdotũ sub martiano principe habita est in qua euticen constantinopolitanum abbatem verbi dei et carnis vnam naturam pronunciantem, et eius defensorem dioscorum quondam alexendrium episcopum, et ipsum rursum nestorium cum reliquis hereticis vna patrum sententia prędamnauit prędicans eadem synodus, christum dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam diuinæ et humanæ cõfiteamur naturæ. Hæc sunt quattuor, synodi principales, fidei doctrinam plenissime prædicantes. sed et si qua sunt consilia que sacti patres spiritu dei pleni sanxerunt, post istarum quattuor auctoritatem omni manẽt stabilita vigore, quorum gesta in hoc opere condita continentur. Synodum autem ex gręco interpretari comitatum vel cœtum. Concilii vero nomen tractum ex more romano. Tempore enim quo causę agebantur, conueniebant omnes in vnum communiq; intentione tractabant. Vnde et concilium a communi intentione dictum quasi cõsilium. Nã cilia occulorũ sũt, vnde et cõsiliũ, id est cõsiliũ. d. in. L. litteram transeunte. Cœtus vero cõuentus est vel congregatio a coeundo, id est conueniendo in vnum vnde et conuentus est nuncupatus, sicut a conuentu cetus, ita & concilium a societate multorum in vnum.

¶ De cyclo pascali. Cap. xvii.

PAscalem cyclum hyppolitus episcopus tẽporibus alexandri imperatoris primus cõscripsit. Post quam probatissimi auctores Eusebius cæsariensis, theophilus alexandrius prosper quoq; natione aquitanus atq; victorinus amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Cuius quidem rationẽ beatissimus Cyrillus alexandrinæ vrbis episcopus in nonaginta quinq; annos, per quinquies decennouies calculans, quoto kalendas vel luna debeat pascalis solẽnitas celebrari summa breuitate notauit. Cyclus autem vocatus eo ꝙ in orbe digestus sit, et quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate et sine vlla arte Vnde factum est vt cuiusq; materię carmina simplici formitate facta, cyclica vocarẽtur. Hinc et latinæ cyclum dictũ ꝙ ordinem habeat stratũ annorum.

Primus cyclus.

B	c. 2. idus	aprilis	20.
	c. 6. kal.	aprilis	16.
	E. 16. kal.	maij	17.
	c. 6. idus	aprilis	20.
B	e. 9. kal.	aprilis	15.
	E. 2. idus	aprilis	16.
	c. 2. nõ.	aprilis	19.
	E. 8. kal.	maii	20.
B	c. 5. idus	aprilis	16.
	c. 2. kal.	aprilis	18.
	E. 12. kal.	maij	19.
	e. nõ.	aprilis	15.
	c. 5. kal.	aprilis	17.
B	E. 16. kal.	maii	18.
	c. 6. idus.	aprilis	21.
	c. 9. kal.	aprilis	17.
	c. idus	aprilis	17.
B	e. 2. nõ.	apiilis	20.
	E. 8. kal.	maii	21.
	Secundus	cyclus	
	c. 5. idus	aprilis	18.
B	c. 2. kal.	aprilis	20.
	E. 12. kal.	maii	21.
	c. nõ.	aprilis	17.
	c. 5. kal.	aprilis	20.
	E. 16. kal.	maii	20.
B	e. kal.	aprilis	16.
	E. 11. kal.	maii	17.
	c. idus	aprilis	20.
	e. 5. kal.	aprilis	15.
B	E. 15. kal.	maii	16.
	c. 5. kal.	aprilis	19.

	c.8.kał.	aprilis	15.
B	E.idus	aprilis	15.
	c.noñ.	aprilis	18.
	c.5.kał.	aprilis	21.
	E.4.idus	aprilis	15.
	c.kał.	aprilis	17.
B	E.11.kał.	maii	18.
	Tertius	cyclus	
	c.8.idus.	aprilis	15.
	c.4.kał.	aprilis	18.
B	E.15.kał.	maij	18.
	c.5.idus	aprilis	21.
	c.8.kał.	aprilis	17.
	E.18.kał.	maij	18.
B	c.noñ.	aprilis	20.
	E.7.kał.	maij	21.
	c.4.idus	aprilis	17.
	c.4.noñ.	aprilis	20.
B	E.11.kał.	maij	20.
	c.8.idus	aprilis	16.
	c.4.kał.	aprilis	19.
	E.14.kał.	maij	20.
B	c.4.noñ.	aprilis	15.
	c.8.kał.	aprilis	18.
	E.18.kał.	maij	19.
	c.3.kał.	aprilis	15.
B	E.14.kał.	maij	15.
	Quartus	cyclus	
	c.3.idus	aprilis	19.
	c.7.kał.	aprilis	15.
	E.17.kał.	maii	16.
B	c.8.idus	aprilis	18.
	c.4.kał.	aprilis	21.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	apilis	18.
B	E.10.kał.	maii	18.
	c.18.kał.	maij	21.
	c.3.kał.	aprilis	17.
	E.13.kał.	maij	18.
B	c.4.idus	aprilis	20.
	c.7.kał.	aprilis	16.
	E.17.kał.	maii	17.
B	c.7.idus	aprilis	20.
	c.11.kał.	aprilis	15.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	aprilis	16.
	E.9.kał.	maij	20.
	Quintus	cyclus	
B	c.7.idus	aprilis	16.
	c.3.kał.	aprilis	19.
	E.13.kał.	aimj	20.
	c.2.noñ.	aprilis	16.
B	c.7.kał.	aprilis	17.
	E.17.kał.	maij	19.
	c.2.kał.	aprilis	15.
	E.12.kał.	maij	16.
B	c.3.idus	aprilis	18.

	c.3.noñ.	aprilis	21.
	E.16.kał.	maii	15.
	c.6.idus	aprilis	18.
B	c.3.kał.	aprilis	20.
	E.13.kał.	maii	21.
	c.2.noñ.	aprilis	17.
	c.6.kał.	aprilis	20.
B	c.17.kał.	maii	20.
	c.2.kał.	aprilis	16.
	E.12.kał.	aprilis	17.

A Conditione mũdi vſq; ad hunc nouiſſimum cyclum cõputantur anni. 5920. Poſt cuius expletionẽ ad primum exordium recurrẽdũ eſt. Antiquitus eccleſia paſca.14. luna cum iudeis celebrabat quocũq; die occurreret. Quem ritũ ſancti patres in nicena ſynodo ꝓhibuerunt, cõſtituentes nõ ſolũ lunam paſchalẽ & menſem inquirere, ſed etiã & idem reſurrectionis dñicæ obſeruare, & ob hoc paſca.14. luna vſq; ad.21. extẽderũt, vt dies dñicus nõ omitteretur. Paſcę aũt vocabulum nõ grecum, ſed hebraicũ eſt / nec a paſſione, qm̃ paſchũ grece dicit̃ pati, ſed a trãſitu hebreo verbo paſca appellatum eſt, eo ꝙ tunc populus dei ex egypto trãſierit. Vnde & in euãgelio, cũ vidiſſet inquit Ieſus quia venit hora, vt trãſiret de mũdo ad patrẽ. Cuius nox ideo peruigil ducitur ꝓpter aduentum regis ac dñi noſtri, vt tẽpus reſurrectionis eius nos non dormiẽtes, ſed vigilãtes inueniat, cuius noctis duplex ratio eſt / ſiue ꝙ in eadẽ tũc vitã recepit cũ paſſus eſt / ſiue ꝙ poſtea eadẽ hora qua reſurrexit ad iudicãdum venturus eſt. Eo aũt modo agimus paſca, vt non ſolũ mortem & reſurrectionem chriſti in memoriã reuocemus, ſed etiã cætera quę circa eum atteſtat̃ ad ſacramentorum ſignificationẽ inſpiciamus. Propter initiũ enĩ nouę vitę, & ꝓpter nouum hominẽ quem iubemur induere & exuere veterẽ, expurgamus vetus fermẽtum vt ſcimus noua cõſperſio, qm̃ paſca noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Propter hãc ergo vitæ nouitatẽ primus mẽſis nouorum in anni mẽſibus celebrationi paſcali myſtice attributus eſt, ꝙ vero tertiæ ebdomadæ die paſca celebrat̃.i. qui dies occurrit a quintadecima luna vſq; in viceſimã primã, hoc ſignificat, quia ut toto tẽpore ſæculi quod ſeptenario dierũ numero agitur, nũc tertiũ tẽpus hoc in ſacramẽtum apparuit. Primum enĩ tẽpus eſt ante legẽ. Secũdum ſub lege. Tertiũ ſub gratia, vbi iam manifeſtatum eſt ſacramẽtum prius occultũ in ꝓphetico enigmate, Ideo & ꝓpter hęc tria ſeculi tẽpora reſurrectio dñi triduana eſt, ꝙ vero a quartadecima luna vſq; ad 21. per dies. 7. paſcalis dies queritur, hoc fit ꝓpter ipſum numerũ ſeptẽnariũ quo vniuerſitatis ſignificatio ſepe figurat̃, qui etiã ipſi eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis, vnde & Ioãnes apoſtolus i apocalypſi ad ſeptẽ ſcribit eccleſias. Eccleſia

tero in ista adhuc mortalitate carnis cōstituta ꝓpter ipsam mutabilitatē lunę nomine in scripturis significatur. Varia aūt obseruātia opinionū pascalis festiuitatis, interdū errorem gignit. Latini nanq; a.3.noñ. martias vsq; in.3.noñ. Aprilis primi mēsis lunam inquirunt, et si.15. luna die dñico ꝑuenerit in alio die dñico pasca ꝓtrahunt. Greci primi mensis lunam ab.8.idus martias vsq; in diē noñ. aprilis obseruāt, et si.15. luna die dñico incurrerit, sanctum pascha celebrant. Huiusmodi ergo dissensio inter vtrosq; pascalē regulā turbat. Cōmunis annus dicitur qui.12. tantum lunationes hoc est dies cccliiij. habet. Dictus aūt cōmunis, quia sæpe duo ita cōiuncti incedūt, vt inuicē se in pascali solēnitate sequātur. Nam embolisinus annus est semꝑ solus. Embolisinus annus est qui.13. mēses lunares.i. ccclxiiij. dies habere monstraᷓ. Ipse est annus sancto Moysi diuinitus reuelatus, in quo iubentur hi qui longius habitāt, in secūdo mēse pasca celebrare. Embolismus aūt nomen grecū est, quod interpretaᷓ latine super augmentum, eo ꝙ expleat numerum annorū cōmunium quibus.xj. lunares dies deesse cernunᷓ. Embolismi autē anni et cōmunes sic inueniūtur. Si enī a.14. luna pasce precedentis vsq; ad.14. sequētis. ccclxiiij. dies fuerint. Embolismalis annus est, si. cccliiij. cōmunis. Bissextus est post annos.4. vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto anno assem cōpleuerit bissextilem annū facit. Dictus autem bissextus quia bis sexies ductus assem facit quod est vnus dies, sicut quadrātem ꝓpter quater ductū quod est bissextus, quē super dierū cursum in annū sol facit / siue ꝙ nequeat annū sub introducere nisi bissexto noñ. mar. cōputaueris, hoc est et primo die sexto noñ. mar. et addito bis sexto alio die sexto noñ. mar. iteraueris. A sexto autem noñ. mar. vsq; in diē pridie kaᷓ. ianuarias in lunæ cursu bissextus apponiᷓ / atq; inde detrahitur. Intercalares aūt dies iccirco vocanᷓ, quia interponūtur, vt ratio lunæ solisq; cōueniat. Calare enī ponere dicitur, intercalare interponere. Epactas greci vocāt, latini adiectiones annas lunares, quę vndenarium numerū vsq; ad tricenariū in se reuoluunᷓ. Quas ideo ęgyptij adijciūt, vt lunaris emēsso rationi solis equetur. Luna enī iuxta cursum suū.29. semis dies lucere dinosciᷓ et fiūt in annum lunares dies. cccliiij. remanēt ad cursū anni solaris dies.xj. quas ægyptij adijciunt, vnde et adiectiones vocantur. Absq; his nō inuenies lunam quota sit in quolibet anno et mēse et die. Iste epacte semꝑ.xj. kaᷓ. aprilis reperiunᷓ in eadē luna quę fuerit in eo die. Continentur aūt circulo decēnouenali, sed cum ad.29. epacta ꝑuenerint, qui & circulus decēnouenalis, iam sequenti anno nō addes super.29.xj. vt.x. anunncies detractis.30. sed inde reuerteris, vt.xj. ꝓnuncies.

¶ De reliquis festiuitatibus. Cap. xviij.

Festiuitas dicta a festis dieb⁹, quasi festiditas, eo ꝙ in eis solares diuina fit. Quibus cōtrarij sunt fasti in quibus ius fatur.i. diciᷓ. Solēnitas a sacris diciᷓ ita suscepta, vt mutari ob religionem non debeat a solito.i. firmo atq; solido noīata / vel ex eo ꝙ soleat fieri in anno. Celebritas aūt nominaᷓ ꝙ nō ibi terrena, sed cęlestia tm̄ aganᷓ. Pasca festiuitatū omniū prima est, de cuius vocabulo iaꝫ superius dictū est. Pentecostes sicut & pasca apud hebreos celebris dies erat quod post quinq; decadas pasche celebraᷓ, vnde et vocabulum sumpsit. Penta enī grece quinq;, in quo die scd̄m legem panes ꝓpositionis de nouis frugib⁹ offerebāt; Cuius figuram annus iubileus in testamēto veteri gessit, quę nūc iterū per figurā repromissionis ęternā requiem pręfiguraᷓ. Epyphania gręce latine apparitio / siue manifestatio vocaᷓ, eo enī die Christus sideris indicio magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentiū gentiū. Quo die et dñici baptismatis sacramentū, et permutatę in vinum aquę factorū per dñm signorū principia extiterūt. Duæ sunt aūt epyphaniæ, prima in qua natus est Christus et pastoribus hebreorū angelo nūciāte apparuit, secūda in qua ex gentium populo, stella indice, persepis cunabula magis adoraturis exhibuit. Scenophegia solēnitas hebreorū de grgco in latinū tabernaculorū dedicatio interpretaᷓ, quę celebraᷓ a iudeis, in memoriā expeditionis cū ab ęgypto ꝓmoti in tabernaculis agebāt / et ex eo scenophegia. Sceno enī gręce, latine tabernaculū diciᷓ. Quę solēnitas apud hebreos septēbrio mēse celebrabaᷓ. Neomenia apd̄ kalēde, apud hebreos aūt quia scd̄m lunarem cursum mēses supputanᷓ, et grece mene luna appellaᷓ, inde neomenia.i. noua luna. Erant enī apud hebreos ipsi dies kalēdarum, ex legali institutione solēnes, de quib⁹ in psalterio diciᷓ. Canite in initio mensis tuba, in die insignis solēnitatis vestræ. Encenia aūt est noua tēpli dedicatio. Grece enī cenon diciᷓ nouū. Quādo enī aliquid nouū dedicaᷓ encenia dicitur. Hanc dedicationis tēpli solēnitatem iudei octobrio mēse celebrabāt. Dies palmarū ideo diciᷓ, quia in eo dñs et saluator noster sicut ꝓpheta cecinit hierusalem tendēs asellū sedisse perhibeᷓ. Tunc gradiēs, cum ramis palmarū multitudo plebiū, obuiā ei clamauerūt. Osanna, benedictus qui venit in nomine dñi rex israel. Vulgus aūt ideo hūc diem capitaliuium vocat, quia in eo tūc mos est lauandi capita infantium, qui vngēdi sunt, ne obseruatione.xl. sordidata ad vnctionem accederēt. Hoc aūt die, symbolū confitentibus tradiᷓ, ꝓpter cōfinem dñicę pasche solēnitatem, vt qui iam ad dei gratiā percipiēdam festinant, quam confiteātur fidem agnoscāt. Cæna dñica dicta est. eo ꝙ in eo die saluator pasca cum suis discipulis fecerit, quod & vsq; hodie sicut est traditū celebraᷓ, sanctūq; in eo chrisma cōficitur. Sabbatū ab hebreis ex interpretatione vocabuli

fui requies nominatur, q deus in ipso perfecto mũdo requeuisset. Siquidẽ & eo die requieuit dñs in sepulchro vt quietis illi⁹ mysteriũ cõfirmaret, quod iudęis obseruandũ, in vmbra futuri pręceptum est Sed postq̃ Christus in sepultura sua eius figurã adĩpleuit, obseruatio eius quieuit, Dominic⁹ dies ꝓpterea vocatur, quia in eo resurrectiõis dñi nostri gaudiũ celebraẽ. Qui dies nõ iudęis sed Christianis in resurrectione domini declaratus est, & ex illo habere cepit festiuitatẽ suã. Illis enim solũ celebrandũ sabbatũ traditũ est, qui erant antea requies mortuorũ, resurrectio aũt illi⁹ erat qui resurgẽs a mortuis iã nõ morereẽ. Postq̃ aũt facta est talis resurrectio i corpore dñi, vt pręiret i capite ecclesię, quod corpus ecclesię speraret i fine. iam dies dominicus i. octauus, qui et primus celebrari cœpit.

❡ De officijs. Cap. xix.

Officiorũ plurima genera sunt, sed pręcipuum illud, quod i sacris diuinisq; reb⁹ habeẽ. Officiũ autem ab efficiẽdo dictum quasi efficiũ, propter decorem sermonis vna mutata litera, vel certe vt quisq; illa agat quæ nulli officiant, sed prosint omnibus. Vespertinum officium est in noctis initio, vocatum a stella vespere, quæ surgit oriente nocte. Matutinum vero officium est in lucis initio, a stella lucifero appellatũ, quę oritur incho ante mane, Quorum duorũ temporum significatione ostenditur vt die ac nocte semper deus laudetur. Missa tempore sacrificii est, quando cathecumini foras mittũtur, clamante leuita, si quis cathecuminus remãsit exeat foras & inde missa, quia sacramentis altaris interesse nõ possunt qui nondum regenerati noscuntur. Chorus est multitudo ĩ sacris collecta, & dictus chorus q initio in modum coronę circũ aras starent, & ita psallerent. Alii chorũ dixerunt a concordia, quę in charitate consistit quia si charitatem non habeat, respõdere conuenienter non potest. Cũ autem vnus canit, gręce monodia, latine sinciniũ dicitur. cum vero duo canũt, biciniũ appellatur. cum multi chorus. Nam chorea ludicrũ cantilenę, vel saltationes classium sũt Antiphora ex gręco, interpretatur vox reciproca. duobus. s. choris alternatim psallantib⁹ ordine cõmutato, siue de vno ad vnum. Quod genus psallẽdi gręci inuenisse tradũtur. Responsorios itali tradiderũt. Quos inde respõsorios cantus vocant, q alio desinẽte, id alter respondeat. Inter responsorios aũt & antiphonas hoc differt, q in responsoriis vnus versum dicit, in antiphonis aũt versib⁹ alternant chori. Lectio dicitur, quia non cantatur vt psalmus vel hymnus, sed legitur tatũ. Illic enĩ modulatio. hic sola pronunciatio quæritur. Canticum est vox cantantis in lęticia. Psalmus autem dicitur quia cãtatur ad psalteriũ, quo vsũ esse Dauid prophetã in magno mysterio ꝓdit historia. Hæc autẽ duo in quibusdã psalmorũ titulis, iuxta musicã artem, alternatim sibi apponuntur. Nam canticum psalmi est cum id quod organum modulatur, vox posta cantãtis eloquitur. Psalmus vero cãtici, quod humana vox pręloquiẽ, ars organi modulantis imitatur. Psalm⁹ aũt a psalterio dicitur, vnde nec mos est ex alio opere eum componi. Tres autem grad⁹ sunt in cantãdo, primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris. Diapsalma quidã hebreum verbũ esse volunt. quo significatur sẽper. i. q illa quibus hoc interponitur, sempiterna esse cõfirmet. Quidã vero gręcũ verbũ existimant quo significatur interuallũ psallẽdi, vt psalma sit quod psallitur. diapsalma vero interpositũ in psallendo silentiũ, vt quemadmodum simpsalma diciẽ vocis copulatio in cantando, ita diapsalma disiunctio earum. vbi quędã requies distincta continuatiõe ostẽdiẽ. Vnde & illud probabile est, non contingendas sentẽtias in psallendo vbi diapsalma iterposita fuerit, quia ideo interponitur, vt cõuersio sensuũ vel personarũ esse noscatur. Hymnus est canticũ laudantiũ, quod de gręco in latinũ laus interpretatur ꝓeo q sit carmẽ leticię & laudis. Proprie aũt hymni sunt cõtinentes laudem dei. Si ergo sit laus & nõ sit dei, nõ est hymnus. si sit & laus & dei laus & nõ canteẽ, nõ est hymn⁹. Si ergo & in laudẽ dei dr̃, & cãtatur, tũc est hymn⁹. Cui cõtrarium est threnum quod est lamẽti carmen & funeris. Alleluia duorũ verborum interpretatio est, hoc est laus dei, et est verbũ hebreũ. iã eni vnũ est de. x. noibus quib⁹ apud hebręos deus vocatur. Amen significat vere siue fideliter, quod & ipsum hebręũ est. Quæ duo verba, amen & alleluia, nec gręcis nec latinis nec barbaris licet in suã linguã omnino transferre vel alia lingua annunciare. Nã quãuis iterpretari possint, ꝓpter sanctiorẽ tñ auctoritatẽ, seruata est ab apostolis i his ꝓprię linguę antiqtas Tãto enim sacra sunt noia. vt etiã ioãnes in apocalypsi referat se spũ reuelãte vidisse & audisse vocẽ cęlestis exercit⁹, tãquã vocẽ aquarũ multarũ & tonitruũ validorũ dicentiũ amẽ & alleluia. ac ꝑ hoc oportet i terris vtraq; dici sicut i cęlo resonãt. Osanna i alteri⁹ lingue iterꝑtationẽ in toto trãsire nõ põt, Osi eni saluifica interpretatur. anna interiectio est, motum animi significãs sub deprecãtis affectu. integre aũt diciẽ osianna, quod nos corrupta media vocali litera & elisa dicimus osanna, sicut fit in versib⁹ quãdo scandimus. Litera eni prima verbi sequẽtis extremam prioris verbi veniens excludit, & dr̃ hebraice osanna quod interpretatur saluifica. subaudiẽdo vel populũ tuũ vel totum mundũ. Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulũ. Fertũ enĩ dicitur oblatio quæ in altari offerẽ & sacrificaẽ a põtificibus a quo offertoriũ noiatum, quasi ꝓpter fertum Oblatio vocatur quia offerẽ. Dona ꝓprie dei dicuntur. munera hominũ. Nam munera dicuntur obsequia quę pauperes diuitibus loco munerũ soluunt itaq; munus hominũ datur. donũ deo. vnde etiã in tẽplis donaria dicimus. Munera aũt vocãtur, quia

manibus vel accipiuntur vel dantur. Duo sunt aũt quę offerũtur, donũ & sacrificiũ, Donũ dicitur qc quid auro argẽtoq; aut qualibet alia specie efficit̃ Sacrificiũ aũt est victima, & quęcũq; in ara ponũt̃ seu cremantur. Oẽ aũt quod deo datur, aut dedicatur, aut cõsecratur. Quod dedicatur dicẽdo datur. vnde & appellatur, vnde & errãt qui dedicationẽ cõsecrationẽ putant significari. Immolatio ab antiquis dicta, eo ꝙ in mole altaris posita victima cæderet̃, vnde & mactatio post imolationeꝫ est, nunc aũt imolatio panis & calicis conuenit. Libatio aũt tm̃modo calicis oblatio est. Hinc est illud. Et libauit de sanguine vuę, sicut et secularĩũ quidã poetarũ, nunc inquit pateras libate ioui. Libare eñi proprie fundere est, sumptũq; nomen de libero quodã qui in grecia vsum repperit vitis. Hostię apud veteres dicebãtur sacrificia quę fiebant anteq̃ ad hostẽ pergerent Victimę vero sacrificia, quę post victoriã de victis hostib⁹ imolabãtur. Et erant victimę maiora sacrificia, q̃ hostię. Alij victimã dictã putauerunt quia ictu percussa cadebat, vel quia vincta ad aras ducebatur. Holocaustũ illud est, vbi totũ igne cõsumitur quod offertur. Antiqui eniꝫ cũ maxima sacrificia administrarent, solebãt totas hostias in sacrorum cõsumere flãma. et ipa erant holocaustomata. Holo eñi græce totũ dicitur, caustis incensio et holocaustũ totũ incensus. Cerimoniæ apud latinos dicũtur sacrę oĩa quę apud grecos orgia vocãtur. Proprie aũt visum est doctorib⁹ a carendo appellari cerimonias quasi carimonias, eo ꝙ ea quæ in sacris diuinis offerunt̃, In suo vsu his carerẽt homines, quod etiã nomen in vsu est sanctarũ literaꝝ. Alij cerimonias ꝓprie obseruationibus iudęorum credũt, abstinentiã scꝫ quarundã escarum, secũdũ veterem legẽ eo ꝙ obseruantes carebant his reb⁹ quibus se abstinuerũt. Sacrificiũ dictũ quasi sacrũ factũ. quia prece mystica consecratur, in memoriã ꝓ nobis dñicę passionis. Vñ hoc eo iubente corpus Christi & sanguinẽ dicimus. quod dũ sit ex fructibus terræ, sanctificatur & fit sacramentũ, operante inuisibiliter spũ dei. cuius pacis & calicis sacramentũ gręci eucharistiã dicunt, quod latine bona gratia interpretatur, Et quid melius corpore & sãguine Christi? Sacramentũ est in aliqua celebratione, cũ res gesta ita fit vt aliquid sacrificare intelligat̃, quod sancte accipiendũ est. Sunt aũt sacramẽta, baptismũ & Chrisma, corpus et sanguis Christi quę ob id sacramenta dicunt̃, quia sub tegimento corporaliũ rerũ, virtus diuina secretius salutem eorũdẽ sacramentorũ operatur. Vnde & a secretis virtutib⁹ vel sacris sacramenta dñr. Quę iõ fructuose pœnes ecclesiã fiunt, quia sanctus in ea manens spũs, eorũdẽ latenter sacramentorũ operat̃ effectũ. vnde seu per bonos, seu p malos ministros intra dei ecclesiã dispenset̃, tñ quia spiritus sanct⁹ mystice illa viuificat, qui quõdã apostolico in tẽpore, visibilibus apparebat operib⁹, nec bonorũ meritis dispensatoruꝫ amplificatur hęc dona, nec malorum attenuantur, quia neq; q plãtat est aliqd neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Vnde et græce mysterium dicitur quod secretam et reconditam habeat dispensationem. Baptismuꝫ gręce. latine tinctio interpretatur, quæ iccirco tinctio dicitur quia ibi homo spiritu gratiæ in melius inmutatur, & longe aliud q̃ erat efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus. in ipsa intinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum. Vnde in canticis scribitur canticoruꝫ. Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non aliter nisi sub trinitatis designatione id est patris et filii & spiritus sancti cognominatione completur. dicente domino ad apostolos. Ite docete omnes gẽtes baptizantes eos in nomine patris & filii et spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum. ita hoc sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorum. ꝙ autem per aquam baptismum datur, hæc ratio est, Voluit eñi dominus vt res illa inuisibilis per congruentem, sꝫ profecto contrectabilem rem visibile impenderetur elementum, super quod etiam in principio ferebatur spiritus sanctus, sicut aqua purgatur exterius corpus ita latenter eius mysterio per spiritum sanctum purificatur et animus. Cuius sanctificatio ita est. Inuocato enim deo descendit spiritus sanctus de cęlis & medicatis aquis sanctificat easde se ipso, & accipiunt vim purgationis vt in eis et caro et anima delictis inquinata mundetur. Chrysma græce latine vnctio nominatur, ex cuius nomine et Christus dicitur & homo post lauacrum sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio datur, ita per vnctionem sanctificatio spirit⁹ adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & aaron a moyse vnctus est. Quę dum carnaliter fit, spiritualiter proficit, quomodo et in ipsa baptismi gratia visibilis actus est ꝙ in aqua mergimur, sed spiritalis effectus quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix mulier super pedes & ea quę dicitur nõ fuisse peccatrix sup caput Iesu fudisse describitur. Manus impositio ideo fit vt per benedictionem aduocatus inuitetur spiritus sanctus, Tunc enim ille paraclytus, post mundata et benedicta corpora libens a patre descendit. & quasi super baptismi aquam tanq̃ꝫ super pristinam sedem recognoscens requiescit. Nam legitur ꝙ in principio aquis superferebatur spiritus sãctus. Exorcismus græce latine coniuratio siue sermo increpationis est, aduersus diabolum vt discedat, sicut in zacharia. Et ostẽdit mihi Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo domini, & sathan stabat ad dextris eius vt aduersaretur ei. & dixit Dominus ad sathan. Increpet Dominus in te sathan, et increpet Domin⁹ in te qui eligit hierusalẽ. Hoc est exorcism⁹, icrepare & cõiurare aduer-

sus diabolũ. Vnde sciendũ q̄ nõ creatura dei in in
fantib⁹ exorcizatur aut exsufflatur, sꝫ ille sub quo
sunt oẽs qui in pct̃õ nascũtur. Est enim pricep spec
catorũ. Symbolũ per linguam gręcã signuꝫ vel co
gnitio interpretatur. Discessuri enĩ apostoli ad e=
uangelizãdũ in gẽtibus, hoc sibi p̃dicatiõis signũ
vel indiciũ posuerunt. Continet enĩ confessionẽ tri
nitatis & vnitatẽ ecclesię, & oẽ christiani dogma=
tis sacramentũ. Quod symbolũ fidei & spei nostrę
nõ scribitur in charta et atramento, sed in tabulis
cordis carnalibus. Oratio, petitio dicitur Nã otare
est petere, sicut exorare ĩpetrare. Constat aũt ora=
tio loco et tẽpore. Loco, quia nõ vbiqꝫ, cũ prohibe
amur a Christo orare in publico, sed vbi oportuni=
tas dederit, aut necessitas ĩportauerit. Neqꝫ ei con
tra pręceptũ reputatur ab apostolis factũ, quia in
carcere audientibus custodib⁹ orabant et canebãt
deo. De tẽpore vero dictum est, sine intermissione
orare, sed hoc singularibus. Nã est obseruatio qua
rũdam horarũ cõmunium, quę diei interspacia si
gnant. tertia, sexa. nona similiter & noctis, sed ideo
hę orandi horę diuisę sunt, vt si forte aliquo fueri=
mus opere detẽti, ipsum ad nos officiũ temp⁹ ad
moneat, quę tẽpora in scripturis inueniunť. Primũ
enim spiritus sanctus cõgregatis discipulis hora
tertia infusus est. Petrus qua die visionẽ cõmunica
tionis in illo vasculo expertus est, sexta hora oran
di gratia ascenderat. Idem etiã cum Ioanne hora
nona templũ adiit, quando claudũ sanitati refor
mauit. Sed et Danielem legimus hæc tẽpora ĩ ora
tione abseruasse, et vtiqꝫ ex israelis disciplina vt ne
minus q̃ꝫ ter in die adoremus. Debitores enim su=
mus triũ personarum, patris et filii & spiritussan=
cti, exceptis vtiqꝫ et aliis legitimis orationibus quę
sine vlla admonitione debentur ĩ ingressu lucis ac
noctis, siue vigiliarum, sed et cibum nõ prius sume
re q̃ interposita oratione debemus. Priora eni ha=
benda sunt spiritus refrigeria quia priora cęlestia
q̃ terrena. Qui aũt vult orationem suam volare ad
dñm faciat illi duas alas ieiunium et elemosynam
et ascẽdet celeriter & exaudietur. Ieiunium ẽ parsi
moniæ victus, abstinẽtiaqꝫ ciborum, cui nomen est
inditũ ex quadam parte viscerum tenui semper et
vacua. quod vulgo ieiuniũ vocatur. vnde ieiunii no
men creditur deriuatũ, q̄ sui media viscera vacua
et exinanita existant. Ieiuniũ aũt et statio dicitur
Statio aũt de militari exemplo nomen accepit, p̃
eo q̄ nulla leticia obueniẽs castris stationẽ militũ
rescindat. Nã leticia libẽtius tristicia sollicitius ad
ministrat disciplinã. Vñ & milites nũq̃ꝫ inmemores
sacramẽti magis stationibus parẽt. Discernũt aũt
quid ĩ inter ieiuniũ & stationẽ. nã ieiuniũ est indif=
ferẽter cuiuslibet diei abstinẽtia nõ secũdũ legẽ sꝫ
secũdũ p̃priã volũtatẽ. Statio aũt est obseruatio
statutorꝫ dierũ vł tẽporꝫ. Dierũ, vt quartę ferię &
sextę ieiuniũ, ex veteri lege pręceptũ, de qua statio
ne in euãgelio dixit ille, ieiuno bis in sabbato id ẽ
quarta et sexta sabbati. Temporum aũt quæ lega
libus ac p̃pheticis institutionibus terminatis tẽpo
ribus statuta sunt. vt ieiuniũ quarti quinti septimi
& decimi mensis, vel sicut in euangelio. Dies illi in
quibus ablatus est spõsus, vel sicut obseruatio qua
dragesimę quæ in vniuerso orbe institutione apo=
stolica obseruatur, circa cõfinium dñicę passionis
His tertiũ genus quidã adiiciunt, quam xeropha=
giã dicũt abstinentiã scilicet ciborꝫ humentiũ. Vn
de et nomen hoc datũ, eo q̄ siccis quidam escis v=
tantur. Penitentia appellata quasi punitentia, eo
q̄ ipse homo in se penitẽdo puniat quod male ad
misit. Nam nihil aliud agũt quos veraciter pœni=
tet, nisi vt id quod male fecerunt impunitũ esse nõ
signant. Eo quippe modo sibi non parcentibus il=
le parcit, cuius altũ iustumqꝫ iudicium nullus con
tẽptor euadit. Perfecta est autem pœnitentia pręę
terita deflere & futura non admittere. Hæc secun
da in similitudine fontis est, vt si forte impugnan=
te diabolo aliquod peccatũ irrepserit, huius satis=
factione purgetur. Satisfactio autẽ est, causas pec
catorum et suggestiones excludere, et vltra pecca
tum non iterare. Recõciliatio vero est quę post cõ=
plementũ penitentię adhibetur. Nã sicut concilia
mur deo, quando primum a gentilitate conuerti=
mur, ita reconciliamur quando post peccatum pœ
nitendo regredimur. Exomologesis græco voca=
bulo dicitur, quod latine confessio interprætatur,
cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in
lande intelligitur confessio sicut est, confiteor tibi
pater dñe cęli et terræ, aut dum quisqꝫ confiteť sua
peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens est mi
sericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo, exprimi
tur et frequentatur exomologesis, qua delictũ no
strum dño confitemur, non quidẽ vt ignaro, cui⁹ co
gnitioni nihil occultũ est, sed confessio est rei scili=
cet eius quæ ignoratur professa cognitio. Vtile ei
sibi ac iocũduꝫ quisq̃ eẽ existimauerat, rapere adul
terari, furari, sed vbi hęc æternæ dãnationi obno
xia esse cognouit, cognitis his confitetur errorem
Confessio autem erroris, professio est desinendi.
Desinendum ergo a peccatis est dum confessio est
Cõfessio aũt añcedit, remissio seqť. Cęterũ extra
veniã ẽ q pct̃m cognoscit, nec cognitũ cõfiteť. Itaqꝫ
exomologesis p̃sternẽdi & hũilificãdi hois disciplia
ẽ hitu atqꝫ victu, sacco & cinere icubare, corp⁹ sor=
dib⁹ obscurare, aim merorib⁹ deiicere illa q̃ pecca
uit tristi tractatiõe mutare. Letanię gręco noie ap
pellãť, q̃ latine dicũť rogatiões. Inter letanias ve=
ro & exomologesin hoc differt, q̄ exomologesis p̃
sola cõfessiõe pctõrꝫ agiť, letanie vero dicũtur p̃p=
ter rogãdũ dñm & ipetrãdũ in aliquo misericordi
am ei⁹ Sꝫ nũc iã vtrũqꝫ vocabulũ sub vna significa
tiõe habeť, nec dist at vulgo vtrũ letanie, an exomo
logesis dicãť. Supplicatiõis aũt nomeꝫ quodãmõ
ex gẽtilitate retineť. nã ferię aut legitimę erãt apd
eos, aut idictę. Indictę aũt qa pauptas antiqua ro=

quia mutabilis ē.et dū sit qdē bonū,nō tñ eē pōt & summū.Incoporeus aūt vel incoporalis ideo dicit̃ De⁹,vt spūs credat̃ vel intelligatur eē,nō corpus. Nā dū dr̃ spūs ei⁹ significatur substātia. Immēsus, quia cūcta cōcludit:& ipe a nullo cōcluditur,sꝫ oia intra eius oipotētiā coartant̃.Perfect⁹ dr̃, quia nihil ei possit adiici.Attñ de cōsummatōe alicu⁹ facti,perfectio dr̃.Deus aūt q nō est factus,quō est pfectus/sed hocvocabulū devsu nostro sumpsit humana iopia sicut & reliquaverba,quaten⁹ id quod ineffabile estvtcūqꝫ dici possit,qm̄ de deonihil digne humanus sermo dicit sicut sunt & alia. Creator dict⁹,pro totius mūdi rebus ab ipo creatis.Nihil eni est,quod nō originē a deo traxerit.Ipse etvnus,quia diuidi nō pōt,vel quia nihil aliud esse nō pōt,propter quod tantūdē capiat potestatis.Hæc igiturquæ de deo dicta sunt,ad totā pertinent trinitatē,propter vnā & coæternā substantiā/siue in patre/siue in filiovnigenito in forma dei/siue i spiritu sancto.qui vnus spū s est dei patris & filij eius vnigeniti.Sūt aūt et quędāvocabula exvsu nostro ad deū sūpta de mēbris nostris,siue de inferiorib⁹ et quia in ꝓpria natura inuisibilis et incorporeus est,ꝓ efficientijs tñ causarū in ipo rerū species ascribunt̃,vt more locutiōis nostræ facilius seipsuꝫ insinuet,vt quia oia videt,dicatur oculus/propter ꝙ audit oia dicat̃ auris,pro eo aūt ꝙ aduertit̃ ambulat,ꝓ eo ꝙ expectat stat,sic & i cæteris hoꝝ similib⁹ ab humanis mētib⁹ trahit̃ similitudo ad deum sicut est obliuiscēs et memorās.Hinc est quod ꝓpheta dicit.Iurauit dñsexercituū per animā suā nō ꝙ animā deus habeat,sed hoc nostro narrat affectu.Nā et facies dei in scripturis sanctis non caro sed diuina cognitio intelligit̃/eadē ratione qua per faciē cōspectā quisqꝫ cognoscit̃.Hoc eni in oratione dr̃ deo.Ostēde nobis faciē tuā/ac si dicat̃, da nobis cognitionē tuā.Sic&vestigia dei dicūt̃,quia nūc deus per speculū agnoscit̃. Ad perfectū vero oipotēs reperiet̃.dū in futuro facie ad faciē qbusqꝫ electis presentabit̃,vt ipsam speciē cōtēplemur cuius nūcvestigia cōphendere conātur,hoc quem videre ꝑ speculū dñr.Nā & situs & habitus & loc⁹ & tēpus,in deo nō ꝓprie,sed per similitudinē trāslatiue dicūt̃ Quippe sedere sup cherubin dr̃ quod est ad sitū,& abyssus tanq̄vestimētū amict⁹, quod est ad habitū,& anni tui nō deficiēt,quod ad tēp⁹ ptinet,& si ascēdero i cælū tu ibi es.quod ad locuꝫ Nā et in propheta Plaustri portātis fœnum,species ad deū ducit̃.Et hæc oia per figuraꝫ deus quia nihil est hoꝝ ad proprietatem substantiæ eius.

¶ De filio Dei. Cap.II.

MVltis etiā modis Christus appellari i scripturis inuenit̃ diuinis.Nā ipse dei patris vnigenitus filius dū esset æqualis patri,ꝓpter salutē nostrā formā serui accepit.Proindequę dā noia in illo ex dispēsatiōe susceptę hūanitatis assūpta sunt.Christus nāqꝫ chrismate est appellatus,hoc estvnctus.Pręceptū ei fuerat iudæis, vt sacrū cōficerentvnguentū, quo perungi possent hi quivocabātur ad sacerdotiū vel ad regnū.et sicut nūc regib⁹ indumentū purpuræ insigne est regiæ dignitatis,sic illis vnctio sacrivnguenti nomen ac Potestatē regiā cōferebat,et iñ Christi dicti a chrismate quod est vnctio.Nā chrisma gręce,latine vnctio nūcupatur.quæ etiaꝫ dño accōmodauit,facta spiritalis quia spū vnctus est a deo patre,sicut dicitur in actibus apostolorū. Collecti sunt eni in hac ciuitate aduersus sanctū filiū tuū quēvnxisti, non vtiqꝫ oleovisibili,sed gratię dono ꝙvisibili significaturvnguento.Nō est aūt saluatoris propriū nomē Christus,sed cōmunis nūcupatio ptātis. Dum eni dr̃ Christus,cōmune nomen dignitatis est. Dū Iesus Christus,ꝓpriū estvocabulū saluatoris.Christi eni nomē nusq̄ꝫ alibi oino nec in aliqua gēte fuit nisi tm̄ in illo regnovbi Christus ꝓphetabatur& vndevēturus erat.Messias aūt hebraice dicit̃, gręce Christus.latina aūt locutiōevnct⁹.Iesus habraice,gręce sother,latine aūt salutaris.siue saluator interprętatur,pro eo ꝙ cunctis gentib⁹ salutifer venit.Ethimologiā eni nois huius etiā euangelista significat dicēs.Vocabis nomē ei⁹ saluator.quia ipe saluū faciet populū suū.Sicut eni Christus significat regē,ita Iesus significat saluatorē.Nō itaqꝫ nos saluos facit quicūqꝫ rex , sed rex saluator. Quod verbū latina lingua antea nō habebat sed habere poterat,sicut potuit quādovoluit.Emanuel ex hebræo in latinū significat nobiscū de⁹.scꝫ quia per virginē natus de⁹ hoibus in carne mortali apparuit,vt terrenis viā salutis ad cælū aperiret.Ad diuinitatis aūt substantiā quę pertinēt sunt ista, dñs & deus.Deus aūt dictus ꝓpter vnitā cū patre substantiā.Dñs aūt propter seruientē creaturā.Deus aūt & homo,quiaverbū et caro. Vnde et bis genitus dr̃ siue quia ꝑ eū genuit sine matre inæternitate,siue quia mater sine patre in tēpore. Vnigenit⁹ aūtvocatus secundū diuinitatis excellentiā , quia sine fratrib⁹ primo genitus est secundū susceptionē hoīs,in qua per adoptionis gratiā fratres habere dignatus est,quib⁹ esset primogenit⁹. Omousiō patri,ab vnitate substātiæ appellatus. Substantia enivel essentia gręcevsia dicit̃,omo vnū.Vtrumqꝫ igitur coniunctum sonat vna substantia.Hoc enim vocatur omousion,quod est ego et pater vnum sumus,hoc est eiusdem cum patre substantię.Quod nomen et si scriptum in sanctis literis non inueniatur,in assertione tamen totius trinitatis defenditur,quia datur ratio vnde recte dici ostendatur sicut et pater in illis libris nusq̄ꝫ ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atqꝫ credendus non dubitatur.Omousion similis substantiæ, quia qualis Deus,talis est et imago eius. Inuisibilis Deus , et imago eius inuisibilis.Principium sine fine eo ꝙ ab ipso omnia,et quia ante eū nihil.Finis sine principio.vel quia dignatus est in fine tēporum humi-

manorū, aut ex collatione sacrificabat, aut cette
de bonis damnatorum Vnde supplicia dicunt᷑ sup
plicationes quę fiebant de bonis passorum suppli
cia. Sacrę enim res, de rebus execrandoꝝ fiebāt.

℄ Explicit liber sextus.

℄ Incipit liber septimus.

℄ De deo. Cap. I.

Beatissimus Hieronymus vir eruditissim⁹
& multarū linguarū peritus hebræoruȝ
noīm interpretationē primus in linguaȝ
latinā cōuertit. Ex quibus ꝓ breuitate ꝓ
termissis multis, quędā huic operi adiectis interp-
tatiōibus interponēda studui. Vocabuloꝝ eniȝ ex-
positio satis indicat quid velint intelligi. Habēt eni
quędā ex ꝓpriis caussis noīm rationē. In principio
aūt decē noīa ponim⁹, qu ib⁹ apud hebręos de⁹ vo
catur. Primū apud hebręos dei nomē El dr̄, quod
alii deū, alii æthymologiā eius exprimentes Ischy
rios. i. fortē interpretati sunt. iō ꝙ nulla infirmitate
prēmitur, sed fortis est & sufficiēs ad oia ꝑpetran-
da. Secundū nomen Eloi est. Tertiū Eloe, qd̄ vtrū
q; in latinū deus dicitur. Est aūt nomē in latinū, &
græca appellatiōe translatū. Nā deus grece The
os dr̄, quasi Deos, id est timor, vñ tractū est nomē
deus, ꝙ eū colentibus sit timor. Deus aūt ꝓprie no
men est trinitatis pertinēs ad patrē & filiū & spiri-
tū sctm̄, Ad quā trinitatē etiā reliqua q̄ in deo infra
sunt posita vocabula referūtur. Quartū nomē dei
dr̄ sabaoth, quod vertitur in latinū exercituū siue
virtutū, de quo i psalmo ab angelis dr̄. Quis ē iste
rex gloriæ, dn̄s virtutū. Sunt aūt in huiusmodi or
dinatione virtutes multę, vt angeli, archāgeli, pri-
cipatus, & potestates, cunctiq; cęlestis militię ordi-
nes quoꝝ tn̄ ille est dn̄s. Oēs eni sub ipso sunt, eius
q; dominatui subiacent, Quintū nomen Elion qd̄
interp̄tatur in latinū excelsus, quia supra cęlos est,
sicut scriptum est de eo. Excelsus dn̄s, supra cęlos
gloria eius. Excelsus aūt dictus ꝓ valde excelsus.
Ex eni pro valde ponitur, sicut eximis quasi valde
eminens. Sextū nomen Eieie id est qui est. De⁹ eni
solū quia æternus est, hoc est, quia exordiū non ha
bet. essentię nomē vere tenet. Hoc enim nomen ad
sanctū Moysen ꝑ angelū est delatū. Querēti enim
quod esset nomē ei⁹ qui eū ꝑgere p̄cipiebat ad po
pulū ex ægypto liberādū, rn̄dit. Ego sum qui sum
& dices filiis israel q ē misit me ad vos, tanq̄ i ei⁹ cō
paratione, qui vere ē, quia icōmutabilis ē, ea q̄ com
mutabia facta sunt, quasi nō sint. Quod eniȝ dicit᷑
fuit, non est, & quod dr̄ erit, nōdū est. Deus aūt eē
tm̄ nouit, fuisse & futurū esse nō nouit. Solus enim
pater cū filio & spiritu sancto veraciter est. Cuius
essentię cōparatū esse nostrū, nō esse est. Vñ & i col
loquio dicim⁹. Viuit de⁹ / qa essentia vita viuit, quā
mors nō habet. Septimum adonay, quod gn̄aliter
dn̄s iterp̄tat᷑, ꝙ dominet᷑ creaturę cūctę, vel ꝙ crea
tura oīs dn̄atui ei⁹ deseruiat. Dn̄s ergo & de⁹ vel ꝙ
dominet᷑ oīb⁹, vel ꝙ timeat᷑ a cūctis. Octauum la,
quod in deo tantū ponitur quod etiā in alleluya in
nouissima syllaba sonat. Nonuȝ Tetragrāmaton,
hoc est quatuor literaꝝ, quod ꝓprie apud hebræ-
os in deo ponit᷑, iode iode. i. duab⁹ ia. q̄ duplicata i
effabile illud & gloriosū dei nomē efficiūt. Dicitur
aūt ineffabilis, non quia dici nō pōt, sed quia finiri
sensu & intellectu hūano nullatenus potest, & ideo
quia de eo nihil dignū dici potest, ineffabilis ē. De
cimū Saddai. i. oīpotens. Vocatus aūt oīpotēs, eo
ꝙ oia potest, sed a faciēdo ꝙ vult, non a patiendo
quod nō vult. Quod si ei accideret, nequaq̄ esset oi
potens, facit eni quicquid vult, & inde oīpotēs. Iteȝ
oīpotēs, quia ipius sunt oia q̄ vbiq; sunt. Sol⁹ eni to
tius mūdi habet iperiū. Dicūtur aūt & alia q̄dam
in deū substātialiter noīa, vt imortalis, incorrupti-
bilis, icōmutabilis, æternus. vñ & merito cunctę ꝓ-
ponitur creaturæ. Immortalis sicut de eo scriptuȝ
est qui sol⁹ habet imortalitatem, quia in ei⁹ natura
nulla est cōmutatio. Nā oīs mutabilitas nō incon-
uenienter mortalitas dicitur. secūdū quā & anima
mori dr̄, nō quia in corp⁹ vel i aliquā alterā substā-
tiā mutat᷑ & vertit᷑, sȝ in ipa sua sustātia q̄cqd alio
mō nūc ē aut fuit. secūdū id quod destitit eē q̄d e-
rat mortalis vtiq; dep̄hēdit᷑, ac ꝑ hoc sol⁹ de⁹ dr̄ im
mortalis quia sol⁹ icōmutabilis. Incorruptibilis ap
pellat᷑ quia corrūpi & dissolui non pōt nec diuidi.
quicqd ei capit diuisionē & interitū capit. Ille nec di
uidi pōt nec iterire, ide icorruptibilis ē. Incōmuta-
bilis ē, quia sēp manet & mutari nescit. Nec ꝓficit
quia ꝓfect⁹ ē, nec deficit quia ętern⁹. Etern⁹ ē, quia
sine tpe ē. Nō eni habet initiū neq; finē. Hic & sepi
tern⁹, eo ꝙ sit semp ętern⁹. A q̄busdā ętern⁹ ab æ-
there credit᷑ dict⁹, qm̄ cęlū sedes ei⁹ habet᷑, vñ ē illd
Cęlū cęli dño. & hęc ista quatuor vnū significat. nā
vna eadēq; res dr̄, siue dicat᷑ ętern⁹ de⁹ siue imorta
lis siue icorruptibilis, siue imutabilis. Inuisibilis dr̄
quia nūq̄ȝ ꝑ substātiā suā apparuit oculis mortalib⁹
trinitas, nisi ꝑ speciē subiectę creaturę eiusdē cor-
poreę. Nā nemo pōt ipam maiestatē essentię dei vi
dere & viuere, sicut & dictū est moysi. Vñ & Ioan-
nes i ep̄la sua dicit. Deū nemo vidit vnq̄. Res ē ei in
uisibilis iōq; nō oculo sȝ corde q̄rēd⁹ ē. Impassibilis
est, quia nullis ꝑturbatiōib⁹ afficit᷑, quib⁹ fragilitas
humana succūbit. Nō ei attingūt eū vllę passiones
vt libido / iracūdia / cupiditas / timor / meror / inuidia
& cętera. quibus hūana mens turbat᷑, sed cū dicit᷑
de⁹ irasci / aut zelare / aut dolere / nostro vsu dicitur
Apud eū ꝑturbatio nulla ē, apud quē tranq̄llitas su
ma ē. Simplex dr̄ / siue nō admittēdo quod habet /
seu quia nō aliud ē ipe / & aliud qd̄ i ipo ē / sicut in
hoīe, cui⁹ aliud ē eē, aliud sapere. Nā & eē pōt / & sa
piēs nō eē. De⁹ aūt habet essentiā / habet & sapiē-
tiā / sȝ quod habet / hoc & ē / & oia vn⁹ ē, ac ꝓinde si
plex ē, quia nō i eo aliqd accidētis est / sȝ quod ē / et
quid i ipo est essentialiter ē, excepto ꝙ relatiue ad
quācūq; personaȝ est. Summe bonus, quia incōmu
tabilis est. Creatura vero bonū / sed nō summuȝ est

liter ĩ carne nasci & mori, & iudiciũ nouissimũ ipse suscipere. vel quia quicquid agim⁹ ad illũ referim⁹. Et cũ ad eũ peruenerimus, vltra quod q̃ram⁹ non habebimus. Os dei est, quia verbũ ei⁹ est. Naʒ sicut ꝓverbis quę per linguã fiũt sępe dicim⁹, illa et illa lingua, ita & ꝓ dei verbis os ponitur. quia mos ẽ vt ore verba formẽtur. Verbũ aũt ideo dicitur, quia p eũ pater oĩa condidit siue iussit. Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod promisit. Vita quia creauit. Imago dei, propter parẽ similitudinẽ patris. Figura est, quia suscipiens formã serui, operũ virtutisq; similitudinẽ patris in se imaginẽ atq; imensaʒ magnitudinẽ designauit. Manus dei est, ꝙ oĩa per ipsum facta sunt. Hinc & dextera, propter effectũ operis totius creaturę quę per ipʒ formata est. Brachium, quia ab ipo oĩa cõtinetur. Virtus pro eo ꝙ omnẽ potestatẽ patris in semetipso habet, & oẽm celi terręq; creaturã gubernet, cõtineat, atq; regat. Sapientia pro eo ꝙ ipse reuelat mysteria scientiæ et archana sapiẽtiæ. Sed tñ cũ sit pater et spũs sctũs sapiẽtia & virtus & lumen & lux, ꝓprie tñ his noibus filius nũcupatur. Splẽdor aũt appellat̃ propter ꝙ manifestat. Lumen quia illuminat. Lux, quia veritatẽ cõtemplandã, cordis oculos referat. Sol, quia illuminat oẽs. Oriens, quia luminis fons & illustrator ẽ rerũ, & ꝙ oriri nos faciat ad vitã eternã. Fons, quia rerũ oĩm origo est, vel ꝙ satiat sitiẽtes. Ipse quoq; alpha et o, Alpha eni litera nulla pręcedit. Prima est eni literarũ sicut & filius dei. Ipse eĩ se principiũ iudæis interrogantib⁹ esse respondit. Vñ et Ioannes in apocelypsi proprie ipsam literaʒ ponens ait. Ego sum alpha & o, prim⁹ & nouissim⁹. Primus, quia añ eũ nihil est. Nouissimus, quia nouissimũ iudiciũ ipse suscipiet. Mediator, quia inter deũ & hominẽ medi⁹ cõstitutus est vel vt homineʒ ad deũ pduceret. Vnde & illũ gręci mesiten vocãt. Paraclytus, id est aduocatus, quia pro nobis intercedit apud patrẽ, sicut & de eo dicit Ioannes. Aduocatum habemus apud patrẽ Iesum Christum iustum. Paraclytus aũt gręcũ est, quod latine dicitur aduocatus. Quod nomen et filio & spiritui sancto ascribitur, iuxta ꝙ & dominus in euãgelio ait. Rogabo patrẽ et aliũ paraclytũ dabit vobis. Intercessor aũt ideo vocatur, quia pro culpa nostra remouẽda curã gerit, et pro abluendis nostris criminibus curã ipẽdit. Sponsus quia descendens de cęlo adhesit ecclesiæ, vt pace noui testamẽti essẽt duo in carne vna. Angelus dicitur propter annũciationẽ paternę ac suę volũtatis. Vñ et apud prophetã magni cõcilij angelus legit̃, dũ sit deus et dñs angeloꝝ. Missus dicit̃, eo ꝙ apparuit huic mũdo verbũ caro factũ, vnde & idẽ dicit. Ego a patre exiui, & veni in hũc mũdũ. Hõ aũt dr̃ quia nat⁹ ẽ. Propheta, quia futura reuelauit. Sacerdos, quia pro nobis hostiã se obtulit. Pastor, quia custos Magister, quia ostensor. Nazarenus vero a loco. Nazarenus a merito, id est sanctus siue mundus, quia peccatũ nõ fecit. Siquidẽ et de aliis inferioribus rebus nominuʒ species ad se trahit Christus vt facilius itelligatur. Dicit̃ eni panis, quia caro. Vitis, quia sanguine ipsius redẽpti sum⁹. Flos, qa elect⁹, Via, qa per ipʒ ad dñm imus. Ostiũ, quia per ipsum ad dñm ingredimur. Mõs, quia fortis, Petra, quia firmitas est credẽtiũ. Lapis ãgularis, vel qa duos parietes e diuerso. i. de circũcisione et præputio venientes in vnam fabricã ecclesiæ iungit. vel ꝙ pacẽ in se angelis & hominibus facit. Lapis offensionis. quia venieẽs humilis offenderunt in eũ increduli hoies, & fact⁹ est petra scandali, sicut dicit Apostol⁹ Iudęis quidem scandalũ. Fundamẽtũ aũt ideo vocat̃, quia fides in eo firmissima est, vel quia sup eũ catholica ecclesia cõstructa est. Nã & Christus agnus ꝓ innocentia, & ouis ꝓpter patiẽtiã, & aries ꝓpter pricipatũ & hędus propter similitudinẽ. carnis peccati. & vitulus propter ꝙ pro nobis est imolatus. & leo ꝓ regno et fortitudine, & serpens pro morte et sapientia. Idẽ & vermis, quia resurrexit. Aquilla propter ꝙ post resurrectionẽ ad astra remeauit. Nec mirũ si vilib⁹ significationib⁹ figuretur quivsq; ad nostrarũ passionũ, seu carnis cõtumelias descẽdisse cognoscitur. Qui cũ sit coætern⁹ dei patris añ secula filius postq̃ venit plenitudo tẽporis propter salutẽ nostrã formã serui accipiẽs. & factus est fili⁹ dei filius hois. Inde quędã de illo ĩ scripturis sanctis secundũ formã dei, quędã secundũ formã serui dicũtur. Quoꝝ exẽpli gratia duo quędã cõmemorant̃. vt singula ad singula referantur. Secũdũ formam dei, de ipso dixit. Ego et pater vnũ sum⁹, secũduʒ formã serui. Qm̃ pater maior me est. Hoies auteʒ minus intelligẽtes quid pro quo dicat̃, ea quę propter formã serui dicta sunt, volũt transferre ad formã dei, et rursus ea q̃ dicta sunt vt ad se inuicẽ personæ referantur. volunt oĩa esse naturæ atq; substãtię, et faciunt errorem in fide. Sic aũt de filio coniuncta est humana natura, vt ex duabus substãtijs fieret vna persona. Solus igitur homo pertulit crucẽ, sed propter vnitatẽ personę & de⁹ dicitur pertulisse. Hic est quod scribit̃. Si eni cognouissent, nũq̃ dñm glorię crucifixissent Filiũ ergo dei crucifixũ fatemur, nõ ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis, non ex suę naturæ permansione, sed ex nostra susceptione.

De spiritu sancto. Cap. iij.

SPiritus sanctus ideo pręedicat̃ de⁹, quia ex patre filioq; procedit, & substantiã eorum habet. Neq; eni aliud de patre procedere potuit q̃ quod ipse est pater. Spiritus sanctus aũt dict⁹, secũdũ id quod ad aliquid refertur spirãs. Spirans vtiq; spiritu ĩspiratus est, & ex eo appellat⁹ spiritus est. Proprio aũt mõ quodaʒ dicitur spiritus sctũs secundũ quod refertur ad patrẽ & filiũ quod eoꝝ spiritus sit. Nã et hoc nomẽ quod spiritus dr̃ non semp secundũ id quod refertur ad aliquid sed secundũ id quod aliquã naturã signifi-

cat intelligitur. Omnis enĩ incorporea natura spi-
ritus in scripturis sacris appellatur. Vñ non tantũ
patri et filio & spiritui sancto. sed omni rationali
creaturæ & animæ hoc vocabulũ congruit. Ideo
igitur spũs dei sanctus vocatur, quia patris & filij
sanctitas est. Nã cũ sit & pater spũs, & filiꝰ spiritus
& pater sanctus, & filius sanctus, proprie tñ ip̃e vo
catur spiritus sanctꝰ, tanq̃ȝ sanctitas coessentialis
et cõsubstantialis amborũ. Spiritus sanctꝰ ideo nõ
dr̃ genitus ne duo in trinitate filii supplicẽtur. Ideo
nõ prædicatur ingenitus ne duo patres in ipsa tri-
nitate credant̃, Procedens aũt dicitur testionio do
mĩ dicẽtis. Multa adhuc habeo quę vobis loquar
sed nõ potestis illa mõ audire. Veniet aũt spũs ve-
ritatis, q apatre procedit, et de meo accipiet, ille vo
bis indicabit oĩa. Hic aũt non solũ natura proce-
dit. sed semp ad peragenda opera diuinitatis inde
ficienter procedit. Hoc aũt interest inter nascentẽ
filiũ & procedentẽ spiritũ sanctũ, ꝙ filiꝰ ex vno na
scit̃ spũs sanctus ex vtroq; procedit. & ideo dicit a
postolus. Qui aũt spm̃ Christi nõ habet, hic nõ est
eius, Spũs sanctus ex opere etiã angelus intelligit̃
Dictũ est enĩ de illo. Et quę ventura sunt, annũcia
bit vobis. Et vtiq; angelus gręce, latine nuncius in
terpretatur. Vnde duo angeli apparuerũt Loth, ĩ
quibus dñs singulariter appellat̃, quos intelligi-
mus filiũ & spiritũ sanctum. Nã pater nunq̃ȝ legit̃
missus, Spũs sanctus quod dicit̃ paraclytus a cõso
latione dr̃. Paraclysis enĩ gręce, latine cõsolatio ap
pellat̃. Christus enĩ eũ apostolis lugẽtibꝰ misit post
q̃ȝ ab eoꝝ oculis ipse in cęlũ ascẽdit. Cõsolator ei
tristibus mittitur, secundũ illĩ eiusdẽ dñi sententiã
Beati lugẽtes, qñ ipsi cõsolabũtur. Ipse etiã dixit
Tunc lugebunt filii sponsi cũ ablatus ab eis fuerit
sponsus. Item paraclytus pro eo ꝙ consolationem
prestet animabꝰ, quę gaudium tẽporale amittunt
Alij paraclytũ latine oratorẽ vel aduocatũ interp̃
tantur. Ipse enim spiritus sanctus dicit. Ipse docet,
per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta
scriptura inspirata est, Spiritus sanctus ideo septi-
formis nuncupatur propter dona quę de vnita eiꝰ
plenitudine particulatim recipientes quiq; vt di-
gni sunt consequi promerentur. Ipse enĩ spiritꝰ sa
pientiæ & ĩtellectus, spiritus consilij & fortitudinis
spũs sciẽtię et pietatis, spiritus timoris dñi. Spiritꝰ
aũt prĩcipalis in psalmo quinquagesimo legitur,
vbi quia tertio spiritus repetitur, nõnulli trinitatẽ
intellexerunt in deo, quia scriptum est. Deꝰ spũs ẽ
Quod enĩ nõ ẽ corpus & tñ est, videt̃ restare vt spi
ritus sit. intelligũt ergo ibi nõnulli trinitatẽ signifi
cari in spiritu principali patrẽ, in spiritu recto filiũ
in spiritu sancto, spũ sanctũ. Spiritus ideo donum
dicitur. eo ꝙ datur A dando enĩ donuȝ est nuncu-
patum. Notissimum est enĩ dñm iesum Christum
cum post resurrectionẽ a mortuis ascẽdisset in cę-
lum dedisse spiritum sanctum, quo credentes imple-
ti linguis oĩm gentiũ loquebantur. intantum autẽ

donum dei est, inquãtum datur eis, qui per eũ dili
gunt deum. Apud se autẽ deus est, apud nos auteȝ
donũ est. sed sempiterne spiritus sanctus donũ est,
distribuens singulis gratiarũ dona pro vt vult. naȝ
& ꝓphetias quibus vult impartit, & peccata quibꝰ
vult dimittit. nã pctã sine spiritu sancto non domã
tur. Spiritus sanctus inde ꝓprie charitas nũcupat̃
vel quia naturaliter eos a quibꝰ ꝓcedit cõiungit &
se vnum cũ eis esse ostẽdit, vel quia ĩ nobis id agit,
vt in deo maneamꝰ, & ipse in nobis. Vñ et in donis
dei nihil est maius charitate, et nullũ maius est do
nũ dei q̃ȝ spiritus sanctus. ipse est et gratia, q̃ quia
nõ meritis nostris sed voluntate diuina gratis dat̃
inde gratia nũcupatur. Sicut autẽ vnicum dei ver-
bum ꝓprie vocamus nomine sapientię, cum sit vni
uersaliter et spũs sanctus & pater ip̃e sapiẽtia, ita
spiritus sanctus ꝓprie nuncupatur vocabulo cha-
ritatis cum sit pater et filius vniuersaliter charitas
Spiritus sanctus digitus dei esse in libris euange-
liorum aptissime declaratur. Cũ enĩ vnus euãgeli
sta dixisset, in digito dei eijcio dęmonia, alius hoc
idẽ ita dixit, in spiritu dei eijcio dęmonia. vnde et
digito dei scripta lex est data die quinquagesimo
ab occisiõe agni. et die quinquagesimo a passione
domini venit spiritus sanctus. ideo autẽ digitꝰ dei
dicitur, vt eius operatoria virtus cum patre et filio
significetur. vnde et Paulꝰ ait. Hęc aũt oĩa operat̃
vnus atq; idẽ spiritꝰ diuidẽs singulis prout vult.
Sicut autẽ p baptismum in Christo morimur. & re
nascimur, ita spiritu signamur, quod est digitꝰ dei
et speciale signaculum, spiritus sanctus iccirco in
columbę specie venisse scribitur. vt natura eius per
auẽ simplicitatis & innocentię declaretur. Vnde &
dñs. Estote inquit simplices sicut columbę. Hęc eĩ
auis corporaliter ip̃o felle caret, habemus tantum
innocentiã & amorẽ. Spiritus sanctus inde nomi-
ne ignis appellat̃. ꝓpter ꝙ in actibus apostoloruȝ
p diuisionẽ linguarum, vt ignis apparuit qui & in
sedit sup vnumquẽq; eoꝝ. Propterea aũt diuersaꝝ
linguaꝝ gratiã apostolis dedit, vt idonei efficeren
tur fidelium eruditione populorum. Quod vero su
pra singulos sedisse memoratur, id causę est, vt in-
telligatur p plures non fuisse diuisus sed mansisse
in singulis totus sicut fere ignibus mos est. Hãc eĩ
naturã habet ignis accensus vt quanti ad cruem
purpurei splendoris aspexerint, tantis visuȝ suę lu
cis impertiat, tantis ministerium sui muneris tribuat
& ip̃e nihilominus in sua integritate ꝑmaneat, spi
ritus sanctꝰ noĩe aquę appellatur in euangelio, do
mino clamante & dicente. si quis sitit veniat ad me
et bibat. Qui credit in me flumina aquę viuę fluẽt
de vẽtre eius. Euãgelista autẽ exposuit vnde dice
ret. secutus enim ait. Hoc autem dicebat de spiritu
quem accepturi erant credentes in eum, sed aliud
est aqua sacramenti, aliud aqua quę significat spi
ritum dei. Aqua enim sacramenti visibilis est aqua
spiritus sancti inuisibilis est, ista abluit corpꝰ & si-

gnificat quod fit in aia, per illum autem spiritũ sãctũ in ipsa aia mundatur et saginatur. Spirit⁹ sctũs ideo vnctio dicitur. Ioanne apostolo testante. Quia sicut oleũ naturali põdere superfertur omni liquori, ita in pricipio superferebatur spũs sanct⁹ aquis. Vñde et dominus oleo exultationis, hoc est spiritu sancto, legitur fuisse vnctus. Sed et Ioannes apostolus spm sanctum vnctinne mvocat dicens. Et vos inquit vnctionem quã accepistis ab eo permaneat in vobis, & non necesse habebitis vt aliquis doceat vos. sed sicut vnctio eius docet vos de omni re ipse enim spiritus sanctus vnctio est inuisibilis.

¶ De eadem trinitate. Cap. iiij.

TRinitas appellatur q fiat totũ vnum ex quibusdã tribus, quasi trinitas, vt memoria intelligẽtia, & voluntas. in quibus mens habet in se quẽdã imaginem diuinæ trinitatis. Nam dũ tria sint, vnum sunt quia et singula in se manẽt et oia in oibus. Pater igitur et filius et spiritus sanctus, & trinitas et vnitas. Idẽ eni vnum, idez et tria. in natura vnũ, in personis tria. Vnũ propter maiestatis cõmunionem, tria propter psonarum proprietatẽ. Nam alius pater, alius filius, alius spirit⁹ sanctus, sed alius quidem nõ aliud, quia pariter simplex, pariterq; incõmutabile bonũ et coeternum. Pater solus non est de alio, ideo solus appellat̃ igenitus. Filius solus de patre est natus ideo solus dr̃ genitus. Spiritus sanctus sol⁹ de patre et filio ꝓcedit. ideo solus amboꝝ nuncupatur spũs. in hac trinitate alia sunt appellatiua noĩa, alia propria sũt. Propria sunt essentialia, vt deus, dñs, oĩpotens, incõmutabilis, imortalis. Et inde ꝓpria quia ipsam substantiã significant, qua vnum sunt. Appellatiua vero pater et filius & spiritus sanctus, ingenit⁹ & genitus et ꝓcedens. Eadẽ et relatiua, quia ad se inuicẽ referuntur. Cũ eĩ deus dicitur, essentia est, quia ad seip̃m dicitur. Cũ vero dicitur pater et fili⁹ & spiritus sanctus, relatiue dicunt̃, quia ad se inuicẽ referunt̃. Nã pater ad seip̃m, sed ad filiũz relatiue dicitur, quia est ei filius. sic et filius relatiue dr̃, quia ẽ ei pater. sic et spiritus sanctus, quia est patris filijq; spiritus. His eni appellationibus hoc significatur q ad se referuntur nõ ip̃a substãtia qua vnum sũt. Proinde trinitas in relatiuis psonarum nominib⁹ ẽ. Deitas nõ triplicatur sed in singularitate est. quia si triplicatur, deorũ inducimus pluralitatẽ. Nomẽ aũt deorũ in angelis et sanctis hominib⁹. ideo pluraliter dr̃ ꝓpter q nõ sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi dij estis. De patre aũt & filio & spũ sancto ꝓpter vnã & æqualem diuinitatẽ nõ nomen deorum, sed dei esse ostenditur. sicut ait Apostolus. Nobis tñ vnus deus, vel sicut voce diuina dicitur. Audi israel dominus deus tuus de⁹ vn⁹ est. sc3 vt et trinitas sit, et vnus dñs deus sit. Fides apud græcos de trinitate hoc mõ est vna vsĩa. ac si dicatur vna natura aut vna essentia. Tres hypostases. quod resonat in latinum. vel tres psonas. vl tres substãtias. Nã latinitas ꝓprie nõ dicit de deo nisi essentiam, substantiam vero non proprie dicit sed abusiue, quoniam vere substantia apud grecos psonam intelligitur non natura.

¶ De angelis. Cap. v.

ANgeli grece vocãtur, hebraice maloth latine vero nuncij interp̃tãtur. ab eo q dñi voluntatẽ populo nunciant. Angelorũ autem vocabulum, officij nomen est nõ naturæ, semp enim spiritus sunt sed cum mittunt̃ vocantur angeli. Quibus ideo pictorũ licentia pennas facit. vt celerem eorum in cũcta discursum significet, sicut et iuxta fabulas poetarum, venti pennas habere dicuntur. ꝓpter velocitatem sc3. Vnde scriptura sacra dicit qui ambulat sup pennas ventorum. nouem autem esse ordines angelorũ sacræ scripturę testantur, id est angeli / archangeli / throni / dominationes / virtutes / pricipat⁹ / potestates / cherubin / et seraphin. Quorum officiorũ vocabula cur ita dicta sint. interp̃tãdo exequimur. Angeli vocant̃ ꝓpter q de cęlis ad annunciandum hoibus mittunt̃. Angelus eni græce latine nuncius dicit̃. Archangeli gręca lingua, latina summi nuncij interp̃tant̃. Qui enim parva vel minima annunciãt angeli, qui vero summa archãgeli nuncupant̃. Archangeli dicti, eo q primatum teneant inter angelos. Archos enim græce, latine princeps interp̃tatur. Sunt eni duces et principes sub quorũ ordine vniculq; angelorum officia deputata sunt. nam quia archangeli angelis p̃sunt. Zacharias ꝓpheta testatur dicens. Et ecce angelus q loquebatur in me egrediebatur. & alius angel⁹ egrediebatur in occursum eius & dixit ad eum. curre & loquere ad puerum istum dicens / absq; muro habitabitur Hierusalem. Si eni in ip̃is officijs angeloꝝ nequaq̃3 potestates supiores inferiores disponerent. nullo mõ hoc quod homini diceret angelus ab angelo cognouisset. Quidem autẽ archãgelorum priuatis noibus appellantur. vt p vocabula ip̃a in opere suo quid valeant designautur. Michael hebraice in linguam nostrã vertitur / quis vel deus. Quando aliquid in mundo mire virtutis fit / hic archangelus mittitur. Et ex ip̃o ope nomẽ est eius / quia nemo valet facere quod facere preualet Deus. Gabriel interp̃tatur fortitudo dei. Vbi eni3 potentia diuina vel fortitudo manifestatur. gabriel mittitur. Vñ & eo tpe quo erat dominus nasciturus & triumphaturus de mundo / gabriel mittitur ad Mariã / vt illu3 annunciaret, qui ad debellãdas aereas potestates humilis venire dignatus est. Raphael interp̃tatur curatio / vel medicina dei. Vbicunq; eni curandi & medendi opus necessarium ẽ. hic archangel⁹ a deo mittitur / & inde medicina dei vocatur. Vnde et ad tobiam idem archangel⁹ missus oculis eius curationem adhibuit / et cæcitate detersa visum ei restituit. nominis eni iterp̃tatione et angeli officium designatur. Vriel iterp̃

tatur ignis dei,sicut legimus apparuisse ignem in rubo.Leginus etiã ignem missum esse de super & implesse quod p̃ceptum est.Throni autem et dominationes & principatus et potestates &virtutes quibus vniuersam cęlestẽ societam apostolus complectitur,ordines angelorũ et dignitates intelligũtur.&pro hac ipsa distributiõe officioruz,alii throni,alij dominationes,alij principatus, alij potestates dicũtur.pro certis dignitatib⁹quibus inuicem distingũtur.Virtutes angelicę quędã ministeria p̃hibentur per quę signa & miracula in mũdo fiunt. ꝓpter quod etvirtutes dicuntur.Potestates sunt quibusvirtutes aduersę subiectę sunt,et inde potestatũ nomine nuncupantur,quia maligni spirit⁹eoꝝ potestate coercentur,ne tm̃ mundo noceant,quãtũ cupiunt.Principatu ssunt hi qui angelorũ agminibus presunt.Qui pro eo ꝙ subditos angelos ad explandũ ministerium diuinum disponunt, principatusvocabulum acceperũt Nã alij sunt qui administrant,alij qui assistunt,sicut per Danielẽ dicitur Milia miliũ ministrabant ei &decies milies cẽtena milia assistebant ei.Dñationes sunt hi,qui etiãvirtutibus & principatib⁹ p̃eminẽt,qui ꝓ eo ꝙ ceteris angeloꝝ agminibus dominantur,dominatiões vocãtut.Throni sunt agmina angelorũ qui latino eloquio sedes dicũtur.&vocati throni,quia illis cõditor p̃sidet& per eos iudicia sua disponit.Cherubin aũt & ipsi sublimes cęloꝝ potestates,& angelica ministeria p̃hibentur,qui ex hebręo in linguã nostrã interpretantur scientiæ multitudo.Sũt aũt sublimiora agmina angelorũ,qui pro eo ꝙvicini⁹ positi,diuina sciẽtia ceteris amplius pleni sũt. cherubin plenitudo scientię appellãtur.Ipsa sunt duo illa aĩalia supra propiciatotiũ archæ ficta ex metallo,ꝓpter significandum angelorum prẽsentiaz in quoꝝ medio ostenditur deus.Seraphin quoq; similiter multitudu est angelorũ,qui ox hebreo ĩ latinũ ardẽtes vel incendentes interpretantur. Qui iccitco ardentes vocãtur,quia inter eos & deũ nulli alij consistunt tanto magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde et ipsi velãt faciẽ& pedes sedẽtis in throno dei,et iccirco cętera anglorũ turba videre dei essentiã plene nonvalet,quoniã seraphin eã tetigit.Hæc igiturvocabula agminũ angeloꝝ,ita sũt specialia ordinũ singulorũvt tñ sint ex parte cõia oim.Nam dum troni sedes dei ĩ quorundam angelorum ordine specialiter designẽtur tñ per psalmistam,qui sedes supet cherubin, dicit̃ Sed ideo isti ordines angelorum priuatis nominibus appellãtur,quia hocipsuz officiũ in ꝓprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint oibus cõmunia ꝓprie tamen hæc noĩa suis ordinibus deputãtur. Vnicuiq;etiã sicut prędictuz est,ptopria officia sunt iniũcta.quę eos ꝓmeruisse in mũdi cõstat exordio.nam quia angeli et locis & hominibus p̃sũt per prophetam testatur angelus dicens. Princeps regni persarum restitit mihi. Vnde apparet nullum esse locũ cui angeli nõ præsint. Pręsunt enim & auspicijs operum oim.Hic est ordo vel distinctio angelorum qui post lapsum malorũ in cęlesti vigore steterunt.nã postq̃z apostatę angeli ceciderunt, hic p̃seuerantia ęternę beatitudinis solidati sunt. Vnde et post cęli creationẽ in principio repetit̃.fiat firmamentum,et vocatum est firmamentum cęlum,nimirũ ostendẽs ꝙ post ruinã angeloꝝ malorũ,hi qui p̃mãserũt, firmitatẽ æternæ perseuerantiæ cõsecuti sunt,nullo iam lapsu aduersi,nulla superbia cadẽtes,sed firmiter mundi amore et cõtemplatiõe manentes,nihil aliud dulce habent,nisi eũ a quo creati sunt.ꝙ aũt duo seraphin in Esaia leguntur.figuraliter veteris et noui testamenti significationẽ ostẽdũt. Faciẽ vero et pedes operiunt dei quia p̃terita añ mundum,& futura post mundum scire nõ possum⁹,sed media tm̃ eoꝝ testionio cõtẽplamur. Singulis sena salas habent,quia fabricam tm̃ mundi,quę in sex diebus facta est,in pręsenti sęculo nouimus ꝙ clamant ter sanctus,alter ad alterũ trinitatis in vna diuinitate demõstrat mysteriũ,

¶De hominibus qui quodam præsagio nomen acceperunt. Cap. VI.

PLæriq; primoruz hoim ex proprijs causis originem noĩm habent. Quibus ita prophetice indita suntvocabula,vt aut futuris,aut pręcedentibus eorum causis cõueniant. In quibus tñ manẽte speciali sacramento nunc tantum ad literam intellectum historię prosequimur. Vbi autẽ ęthymologię interp̃tationem nõ attingimus,solam ipsam ęthymologiã in latinum ponimus. ꝙ autem vnum nom̃ hebraicũ,aliterq; aliter interpretatur.hoc secundum accentuum & literarum euenit diuersitatem vt in varijs significationib⁹noĩa cõputitur. Adam sicut beatus Hieronymus tradit,homo terrenus siue terrę rubra interp̃tatur. Ex terra eni facta ẽ caro,et humus hoĩs faciendi materies fuit. Eua interpretatur vita,siue calamitas siue ve. vita quia origo fuit nascendi / calamitas et ve / quia p p̃uaricatiõnẽ causa extitit moriendi. A cadendo eni nomẽ sumpsit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiã vita & calamitas appellatã / quia sępe mulier viro causa salutis est / sępe calamitatis & mortis origo / quod est ve. Cain possessio interp̃tatur,vñ ęthymologiam ipsius exprimens pater eius ait. Cain. possedi hoĩem per deũ. Idem & lamentatio / eo ꝙ pro interfecto abel interfectus sit / & pœnã sui sceris dederit. Abel luctus interp̃tatur,quo noĩe pręfigurabatur occidendus. Idem & vanitas / quia cito solutus est atq; subtractus. Seth interp̃tatur resurrectio / eo ꝙ post fratris interfectionez natus sit / q̃si resurrectionez fratris ex mortuis suscitaret. Idẽ & positio / quia posuit eũ deus pro abel. Enos iuxta proprię lingue varietatẽ / homo vel vir dr̃. Et cõgrue hocvocabulum habuit. de eo enim scriptuz ẽ Tunc eni initium fuitvocandi nomen dñi / licz plę

riq; hebreorũ arbitrentur q tunc primum in noie
domini & similitudine eius fabricata sunt idola.
Enoch dedicatio. In ipsius enim noie ciuitatẽ post
ea edificauit. Cain Cainã, lementatio vel possessio
eorũ. sicut enim cain possessio, ita deriuatiuum no
mẽ quod est cainam facit possessio eorum Matusa
lẽ interpretatur mortuus est. Euidens æthymolo
gia nois, quidam enim eum cum patre translatum
fuisse & diluuiũ præterisse putauerunt. Ob hoc si=
gnanter transfert, mortuus est. vt ostenderetur eũ
nõ vixisse post diluuium. sed in eodem cataclysmo
fuisse defunctũ. Soli enim octo homines in archa
euaserunt diluuiũ. Lamech, percutiens. Iste enim
pcussit & interfecit cain. Quod etiã ipse postea p=
petrasse vxoribus cõfitetur. Noe requies interpre
taẽ, pro eo q sub illo oia retro opera quieuerunt p
diluuiũ. Vnde et pater eius vocans nomen ei⁹ noe
dixit. Iste requiescere nos faciet ab oibus operib⁹
nostris. Sem dr̃ nominatus, eo q nomen ex posteri
tatis præsagio accepit. Ex ipso eni patriarchæ et
prophetæ & populi & apostoli dei. Ex eius quoq;
stirpe & Christus, cuius ab ortu solis vsq; ad occa=
sum magnũ est nomen in gentibus. Cham calidus
quia ipse ex præsagio futuri cognominatus ẽ. Po=
steritas eni eius eam terræ partem possedit, quę vi
cinio sole calentior est. Vnde ægyptus vsq; hodie
ægyptiorum lingua chain dicit. Iaphet, latitudo.
Ex eo eni populus gentiũ nascitur, et quia lata est
ex gentibus multitudo credẽtium ab eadẽ latitu=
dine iaphet dictus est. Chanaan filius cham inter=
pretatur motus eorũ. Quod quid est aliud nisi op⁹
eorũ? Pro motu enim patris. i. pro opere eius male
dictus est. Arfaxat, sanans depopulationẽ. Chushe
braice ethiops interpretaẽ, a posteritate sui gene=
ris nomen sortitus. Ab ipso eni sunt propagati æ=
thiopes. Nẽbroth interpretatur tyrannus. Iste eni
prior arripuit insuetã in populos tyrannidem & ip
se aggressus est aduersus deũ impietatis ędificare
turrẽ. Heber trãsitus, Etymologia eius mystica est
q ab ei⁹ stirpe trãsiret deus, nec perseueraret i eis
translata in gẽtibus gratia. Ex ipso enim sunt ex=
orti hebrei. Falech, diuisio, cui pater propterea ta
le nomen inposuit, quia tunc nat⁹ ẽ quãdo per lin
guas terra diuisa est. Thara exploratio ascẽsiõis
Melchisedech rex iustus, rex quia ipe postea impe
rauit salẽ, iustus pro eo q discernens sacramenta
legis et euãgeliį, nõ pecudũ victimas, sed oblatio=
nẽ panis et calicis in sacrificiũ obtulit. Loth, decli
nans, factis eni sodomorũ nõ consensit, sed eorum
illicita carnis incendia declinauit. Moab ex patre
totũ nomen æthymologiã habet. Concepit eni eũ
primogenita filia de patre. Ammõ cuius causa no
men reddiẽ, fili⁹ populi mei, sic deriuaẽ vt ex pte sẽ
sus nois, ex parte ipse sit sermo. Ammi eni a quo di
cti sunt ammonite, vocaẽ populus meus. Sarai in=
terpretaẽ princeps mea, eo q esset vnius tñmodo
domus materfamilias. Postea causa nois immuta=
ta, ablata de fine i litera dicit sara. i. princeps. Oim
quippe gentium futura princeps erat. sicut et dñs
pollicitus fuerat abraham. Dabo tibi ex sara filiũ,
& benedicã ei, & erit in gentes, sed & reges populo
rũ erunt ex eo. Agar, aduena vel cõuersa. Fuit eni
ægyptia cõplexui abrahe diuina causa generandi
data quę post cõtẽptum angelo increpante cõuer
sa est ad sarã. Cethura. thymiama interpretaẽ. If=
mael, interpraetaẽ auditio dei, sic eni scriptum est.
Et vocauit nomẽ eius ismael. quia exaudiuit eum
deus. Esau trinomi⁹ est / & ex ppriis causis varie nũ
cupaẽ. Dr̃ enim Esau. i. ruffus ob coctionẽ. s. rufę lẽ
tis. ita appellatus cui⁹ edulio primogenita pdidit.
Eodõ aũt ob ruborẽ copis dict⁹ ẽ, quod latine san=
guineus dr̃. Seir vero q fuerit hispidus & pilos⁹ qñ
eni nat⁹ ẽ / tot⁹ sicut pellis pilosus erat, atq; idẽ trib⁹
noib⁹ appellaẽ. Esau. i. rufus. Edom. i. sanguineus.
Seir. i. pilosus, quia nõ habuit lenitatẽ Rebecca pa
tientia / siue q̃ multuz accepit. Lia, laboriosa vtiq;
generãdo. Plurimos eni dolores q̃z rachel fecũdi=
tate pariendi expta est. Rachel interp̃taẽ ouis, p
ea eni iacob pauit oues laban. Zelpha, os hiãs. Ba
la, inueterata. Dina trãsfereẽ i causaz. Iurgij ei in si
chimis causa extitit. Thamar, amaritudo pro viris
mortuis. Eadẽ & cõmutans. Mutauit eni se in ha=
bitũ meretricis quãdo cũ socero suo cõcubuit. Pha
res, diuisio, ab eo q diuiserit mẽbranulã secũdarũ
diuersoris. i. phares fortit⁹ est nomẽ. Vñ & pharisei
qse quasi iustos a pplo separabãt diuisi appellabãt
zara frater ei⁹ in cui⁹ manu erat coccinũ, interp̃ta
tur oriẽs, siue quia prim⁹ apparuit, siue quia pluri
mi ex eo iusti nati sunt, vt in libro paralypomenõ
cõtineẽ, zara. i. oriẽs appellatus est. iob, in latinum
vertiẽ dolens, & recte dolens ppter pcussionẽ car=
nis & passiões dolorũ Calamitates eni suas nois
ęthymologia pfiguravit. Pharao nomẽ est non ho
minis sed honoris sicut et apud nos augusti appel
lanẽ reges, cũ pprijs noib⁹ censeantur. Exprimiẽ
aũt in latinũ pharao, denegãs eũ, vtiq; deuz / siue
dissipator ei⁹. Populi eni dei fuit afflictor. iamnes /
marin⁹ siue vbi est signũ ei⁹, Cessit eni & deficit si=
gnum eius corã signis moysi. vñ & dixerunt magi.
Hic digit⁹ dei est. Mãbres / mare pellicinz siue ma
re in capite. Moyses deniq; interp̃tatur sumpt⁹ ex
aqua. inuenit ei eũ ad ripã fluminis expositũ filia
pharaonis / quẽ colligẽs adoptauit sibi / vocauitq;
nomen ei⁹ moyses / eo q de aqua sũpsisset eũ. Aa=
ron / mõs fortitudinis interp̃tatur / ppter q thuri=
bulũ accipiẽs in medio supstitũ & intereptorũ ob
uiã stetit & ruinã mortis quasi quidã mõs fortis ex
clusit. Eleazar / dei adiutoriũ. Balach / p̃cipitãs si=
ue deuorãs. Balaã / vanus populus. Finees / ori p=
cens / trãsfixit eni pugiõe zãbri cũ scorto madiani
tide & dñi furorẽ placauit vt pceret / zãbri / stella la
cessiens vel amaricãs. Proprie eni nomen ab ama=
ritudine vocatuz q peccãdo amaricauerit populũ
Raab / latitudo vel fames siue ipetus. iosue interp̃

taẽ saluator. Ipe eni in figura Christi populũ a de
serto saluauit, & in terrã repromissiõis induxit. Ca
lech. quasi cor aut canis. Gothoniel tẽpus ei⁹ deus
vel respõsio dei. Aoth / gloriosus. Berach / fulgurãs
Delbora / apis vel loquax. Apis / quia fuit ad bellũ
prõptissima, dimicans aduersus sisarã, quo perem
pto cecinit Canticũ inde loquax. Isachel / ascensio.
Gedeon / experimentũ iniquitatis eoꝝ. Frequenti
bus ei documẽtis informatus est quasi presagio cõ
tra hostes futurã victoriã expediret, ex quo futuro
experimento ethymologiã nois sumpsit. Abimelech
pater meus rex. Thola vermicul⁹, vel coccinũ. Iair
illuminãs. Iepte apetiẽs vel apert⁹. Esebon, cogi-
tatio siue vinculũ meroris. Abdo, seruus ei⁹ Samsõ
sol eoꝝ vel solis fortitudo. Fuit eni virtute clarus &
liberauit israel de hostib⁹ eoꝝ. Dalida paupcula
vel situla. Booz in fortitudine, siue in quo robur.
Noemi, quã interpretari possumus consolatã, eo ꝙ
marito & liberis peregre mortuis, nurũ moabiti-
dẽ in cõsolatione sua tenuit. Ruth interp̃taẽ festi-
uans. Alienigena ei erat ex populo gentili, quę re-
licta patria festinauit trãsire in terrã israel, dicens
socrui suę. Quocũq; prexeris pergã. Anna gratia
ei⁹ iterp̃taẽ, quia dum esset prius sterilis natura, po
stremo dei gratia fœcũdata est. Heli, deus me⁹. Of
ni, discalciatus. Filius ei fuit heli electus i ministe-
riũ sacerdotis, cui⁹ amissionẽ suo expressit vocabu
lo Apostolus eni ait. Calciati pedes in præparatio
nẽ euãgelij pacis. Et ꝓpheta, ꝙ̃ speciosi pedes qui
annũciãt pacẽ. Iste ergo discalciatus interpretaẽ,
vt eius noie veteris testamenti sacerdotiũ a veteri
populo significareẽ ablatũ. Finees frater ofni, os
mutuũ interp̃taẽ quo significatur sacerdotij vete-
ris & doctrinę silentiũ. Samuel nomen eius Deus.
Iesse, in sole sacrificiũ vel incensum. Saul, petitio i
terp̃tatur. Notũ est ei quõ hebræorum popul⁹
eũ sibi regẽ petierit, & accepit nomẽ, nõ secũdum
deũ, sed secundũ suã voluntatẽ. Dauid, fortis ma-
nu interp̃tatur, quia fortissimus in prælijs fuit. Ipse
et desiderabilis, in stirpe. s. sua, de quo dixerat pro
pheta. Veniet desideratus cũctis gentibus. Salo-
mon tribus noibus fuisse perhibetur. Primũ voca-
bulũ eius salomon dr̃. i. pacificus, eo ꝙ in regno ei⁹
pax fuerit, Secundũ nomẽ idida, eo ꝙ fuerit dile-
ctus & amabilis dño. Tertiũ vocabulũ eius coleth
quod grece appellaẽ ecclesiastes, latine conciona-
tor, ꝙ ad populũ loquereẽ. Ionatham, colũbę do-
nũ. Absalon, patris pax p antiphrasin, eo ꝙ bellũ
aduersus patrẽ gessisset, siue ꝙ in ipso bello dauid
placatus fuisse legiẽ filio, adeo vt etiã magno cum
dolore extinctũ plãgeret. Roboã, latitudo populi,
& ipm per antiphrasin ꝙ decẽ tribubus ab eo se-
paratis, duę tantũ ei relictę sint, Abia pater domi-
n⁹, vel pater fuit. Asa, tollẽs siue sustollẽs. Iosaphat
dñi iudiciũ. ioram qui est excelsus. Ocbozias, app
hendens dñm. Athalia, tẽpus dñi. ioab, spirãs, vel
dñi robur. Aazias, populũ tollẽs. Ozias, fortitudo
Dñi. Azarias, auxiliũ dñi. Ozias aũt ipse est qui &
azarias duplici noie, ipe est qui illicitũ sibi sacer-
dotij vẽdicare conatus, lepra in frõte ꝑcussus est.
ioathan / est perfect⁹ pulchrã ęthymologi ĩ nois ha
bet. Fecit eni rectũ in cõspectu dñi & portã templi
ędificauit excelsam. Achaz, appꝫhendẽs. Ezechias
fortis dñs, Manasses, obliuiosus. Per multa eni sce
lera & sacrilegia reliquerat, & oblitus fuerat dñi.
siue ꝙ oblitus deus peccatoꝝ illi⁹. Amon fidelis vl'
honestus. iosias / vbi est incẽsum dñi. Propria ęthy
mologia nois. iste est eni qui simulachra cõbussit.
ioachã / robustus / ioachim, vbi est pręparatio Elia
chim / dei resurrectio. iechonias / p̃paratio domini.
Sedechias / iustus dñi. Hieroboã, iudicatio domini
siue causa populi vel vt quidã aiũt diuisio iterp̃taẽ
ꝓ eo ꝙ in regno eius diuisus sit populus israel / &
pręcisus a regno stirpis dauid. Diuisionis ei popu
li causa iste extitit, zambri psalmus / vel canticum
meũ vel hymnũ. Amri crispans me⁹. Achab / frater
patris. iezabel / fluxus sanguinis vel fluẽs sanguie,
sed meli⁹ vbi est sterquiliniũ. Pręcipitata eni deor
sum, comederũt carnes ei⁹ canes, sicut p̃dixerat he
lias. Et erũt inquit carnes iezabel sicut sterc⁹ super
faciẽ terrę. Ochozias, appꝫhendẽs deũ. iesu ipse ve
ro est. ioathan robustus. Sella / vmbra ei⁹ vel peti
tio. Manaen cõsolãs. Phaceas, aperiẽs. Nabugodo
nosor, ꝓpheta lagunculę angustę, siue ꝓphetans
istiusmoi signũ ꝑ somnio. s. futurorũ quod vidisse
narraẽ & daniel interp̃tatus est, siue sessio in agni-
tione angustię ꝑ his qui in captiuitatẽ ab eo ducti
sunt. zorobabel apud hebræos ex tribus integris
noibus traditur eẽ cõpositus. zo, iste, ro, magister.
babel ꝓprie babiloniũ sonat / & efficitur nomẽ zo
robabel, iste magister de babylone. in babilone ei
ortus est, vbi et princeps gentis iudeæ extitit.

De patriarchis. Cap. vij.

QVorundã patriarchaꝝ æthymologiæ
notandę sunt. vt sciam⁹ qd in suo voca
bulo resonent. Nã plęriq; eoꝝ ex cau-
sis ꝓpriis noia acceperũt. Patriarcha
interp̃tatur patrum priceps. Archos ei
gręce princeps est. Abraã primũ vocatus est, pa-
ter videns populũ ꝓpter israhelitas. s. tm̃. postea
appellatus est Abrahã, quod trãsfertur pater mul
tarum gentiũ / quod erat adhuc p fidem futurum.
Gentiũ aũt nõ habetur in noie. sed subauditur / iu
xta illud. Erit nomẽ tuũ Abrahã / quia patrem mul
tarũ gentiũ posui te. isaac / ex risu nomẽ accepit.
Risit eni pater quãdo ei ꝑmissus admiratus i gau
dio. Risit & mr̃ quãdo p illos tres viros ꝑmissus est
dubitãs in gaudio. Ex hac ergo cã nomẽ accepit.
isaac interptatur risus. Sciẽdũ aũt ꝙ quatuor i ve
teri testamẽto absq; vllo velamine noibus suis an-
teq̃ꝫ nascerẽtur vocati sunt. ismael. isaac. salomon
& iosias Lege scripturas. iacob / supplãtator inter
p̃tatur / siue ꝙ in ortu plãtã nascẽtis fratris app̃-
hẽderit / siue ꝙ postea fratrẽ arte deceperit / vñ &

Esau dixit. Iuste vocatū est nomen eius iacob, sup
plantauit n me. ecce secūdo. israhel vir vidēs deū
Tūc eni hoc nomen accepit qñ tota nocte luctat⁹
vicit in certamine angelū, & oriēte lucifero bene-
dictus est. inde ꝓpter visionē dei israel appellat⁹ ē.
sicut & ipe ait. Vidi dñm facie ad faciē & salua fa-
cta est aīa mea. Ruben interp rætaẽ visionis filius,
siue vidēs filiū. Sic eni qñ eū peperit lya vocauit no
men eius ruben dicēs. quia vidit deus humilitatem
meā. Symeō interp̄taẽ auditio dei. Sic ei dixit lya
qñ eū peperit. quia exaudiuit me de⁹. Leui addit⁹
Dixit ei lya, qñ peperit eū non ābigens de amore
viri. Nūc mecū erit vir meus. quia peperi ei tres fi-
lios. Iuda cōfessio dẽ. qñ eni eū peperit lya, laudez
dño retulit dicens. Nūc super hoc cōfitebor domi
no. & ob id vocatus est iuda. A cōfessiōe itaq; nom
eius est dictū, quod est gratiaꝝ actio. Isachar inte r
p̄taẽ ē merces. is quippe dẽ est, achar merces . hoc
aūt ideo. quia mādragoris filij ruben, introitū viri
qui racheli debebaẽ ad se emerat lya, vnde & dū na
tus est dixit lya. Dedit deus mercedē meā. Zabulū
interp̄taẽ habitaculū. Sextū eni hunc filiū genue
rat lya, ꝓpterea iā secura dixit. Habitabit mecum
vir meus. Vnde & filius ei⁹ vocatus est habitaculū.
Neptali, de cōuersatione siue cōparatiōe, cā nois
eius est. vnde & dixit rachel, cū eū peperisset ancil
la eius bala, Habitare me fecit deus habitatiōe cū
sorore mea. Dan interp̄taẽ iudiciū. Bala dū eū pe
perisset, dixit rachel dña eius, iudicauit me dñs et
exaudiēs dedit mihi filiū. Causaꝫ nois expressit. vt
ab eo ꝙ iudicasset dñs, filio ancillę iudicii nomē i-
poneret. Gad ab euētu siue ꝓcinctu vocat⁹ est. qñ
ei eū peperit zelfa, dixit dña eius lia, in fortuna. i.
qđ dẽ in procinctu vel euentu. Aser, beatus dẽ. Dū
eni peperisset eū zelfa dixit lia. Beata ego, & bea-
tificant me mulieres. & ab eo ꝙ beata dẽ ex ęthy-
mologia nois beatū vocauit, Ioseph ab eo ꝙ sibi a
liū filiū addi mator optauerat. vocauit augmentū
Hūc pharao sapheneth appellauit quod hebrai-
ce abscōditorū reptorē sonat. ꝓ eo ꝙ obscura som
nia reuelauit et sterilitatē prędixit. Tñ quia hoc no
men ab ęgyptio ponit, ipsius lingue debet habere
rationē. Interp̄taẽ ergo saphaneth ęgyptio ser-
mone, saluator mūdi eo ꝙ orbē terrę ab imminen
te famis excidio liberaret. Beniamin interpretaẽ fi
lius dexteræ, quod est virtutis. Dextera eni appel-
latur iamin. Mater quippe eius moriens, vocaue-
rat nomē eius bēnoni. i. fili⁹ doloris mei. Pater hoc
mutauit, filiū dextrę noians. Manasses dictus ab
eo ꝙ si pater eius oblit⁹ laborū suoꝝ, Ita enim he-
braice vocaẽ obliuio. Effraim eo ꝙ auxerit eū de
us & ex hoc vocabulo in linguam nostrā transfer
tur augmentum.

¶ De prophetis Cap. viij.

QVos gētiles vates appellant / hos nostri ꝓ
phetas vocāt, quasi prefatores, quia por-
ro fantur & de futuris vera predicūt. qui
aūt a nobis ꝓphete in veteri testamento videntes
appellabātur, quia videbāt ea quę ceteri non vide
bāt. & prospiciebāt ea quę in mysterio abscondita
erāt. Hinc ē quod scriptū est in samuele. Eam⁹ ad vi
dentē. Hinc Esaias. Vidi inquit dñm sedentem su
p solium excelsū & eleuatū. Et ezechiel. Apti sūt
cæli & vidit visiones dei. Quorundā aūt propheta
rū æthymologię noim ānotādę sunt. Vocabula ei
eoꝝ satis ostendunt quid in futuris factis dictisq;
suis p̄nunciassent. Helias interp̄tatur domin⁹ de⁹.
Ex futuri igiẽ presagio sic vocaẽ. Nā dū altercare
tur in sacrificio cū quadringētis sacerdotib⁹ baal,
innocato noie dñi, descēdit de cęlo ignis super olo
caustū. Quod cū vidisset oīs populus cecidit in fa-
ciē suā & ait. Dñs ipe est deus. Ex hac igiẽ cā tale
prius nomē accepit, ꝓ eo ꝙ per eū postea cogno-
uerit populus dominū deū. Idē & fortis dominus i
terp rętatur, vel ꝓpter ꝙ interfecit eosdem sacer-
dotes vel ꝓpter ꝙ achab aduersitatem tollerauit,
Heliseus domini sal⁹ iterp̄taẽ. vocabulū aūt & ꝗdē
ex futuri presagio suscepit. Deniq; & multas virtu
tes fecit, & famē pellēs populuꝫ a morte saluauit.
Nathan, dedit siue dātis. Esaias interp̄tatur salua
tor domini. & merito. saluator ē ei vniuersaꝝ, gētiū
eiusq; sacramēta āplius ꝗ ceteri predicauit. Hiere
mias / excelsus domini, ꝓ eo ꝙ dictū est ei. Ecce cō
stitui te sup gētes & regna. Ezechiel fortitudo dei
Daniel iudiciū dei. siue quia in presbyterorū iudi-
cio sentētiā diuinę examinatiōis exhibuit dū rep
ta eoꝝ falsitate susannā ab interitu liberauit, siue
ꝙ visiōes & somnia quib⁹ ꝑ singula quedā enigma
ta futura monstrabāẽ, sagaci mēte discernēs ape-
ruit. Hic & desyderioꝝ vir appellatus est, quia pa
nē desyderij nō māducauit, & vinū cōcupiscētię nō
bibit. Oseę saluator aut saluās. Dū eni irā dei i po
pulū israel ob crimē idolatrię ꝓphetasset, domui
iudę salutē ꝓnūciauit. Propter quod ezechias rex
iuda sublatis idolis quę p̄cedētes reges cōsecraue
rāt, tēplum domini purgasse ac purificasse mōstra
tur. Iohel domin⁹ deus, siue icipiēs deo vel fuit dei
Hoc eni eius vocabulum resonat æthymologia in
certa. Amos populus auulsus. Prophetia enim ei⁹
ad populum fuit israel, quia iā auulsus erat a do-
mino, & aureis vitulis seruiebat. siue auulsus a re-
gno stirpis Dauid. Naū, germē siue cōsolator. In-
crepat ei ciuitatē sanguinuꝫ, & post euersionē illi⁹
cōsolaẽ syon dicēs, Ecce sup mōtes pedes euāgeli
zātis & ānunciātis pacē. Abachuc āplexās, qui avl
ex eo ꝙ amabilis domino fuit vocatur āplexatio,
vel ꝙ in certamē cum deo cōgrediẽ, āplexantis. i.
luctantis fortit⁹ ē nomē. Nullus eni tam audaci vo
ce ausus est deū ad disceptationē iusticiæ ꝓuoca-
re / cur in rebus humanis & mundi istius tanta re-
rum versareẽ iniquitas. Micheas / quis hic vl quis
iste. Cōminaẽ samariæ ob causam simulachroruꝫ
illo mō de quo heliu dẽ. Quis ē iste inuoluēs senten
tias? Sophonias speculum vel archanum domini i

terp̄tať, vtrūq; ad ,pphetā cōuenit. Ipsi enī sciunt mysteria dei. Vñ ad Ezechielē dr̄. Speculatorē te posui domui isral'. Et alibi. Nō facit dñs quicq̄ nisi reuelauerit seruis suis ,pphetis. Abdias seruus dñi sicut ei moyses famul⁹ dñi, & ap̄lus seruus Christi, ita iste legat⁹ ad gētes missus, videt & p̄dicat que ,pphetali digna sunt mysterio & seruitute, inde seruus dñi. Ionas interp̄tatur colūba siue dolēs. Colūba ,p gemitu, qñ i vētre ceti triduo fuit. Dolēs autē vel ,ppter tristiciā quā habuit de salute niniuitaꝝ vel ,ppter hederē subito arescētē, cui⁹ vmbraculo tepebatur cōtra solis ardorē. ipe ē & amathi sarep tanę viduę fili⁹, vt iudęi affirmāt quē suscitauit Helias, matre postea ad eū dicēte. Nunc cognoui qm̄ vir dei es tu, & verbū dñi i ore tuo verum ē. ob hāc cām ipsum amathi vocatū. Amathi enī ex hebræo i latinā linguā veritas dr̄, & ex eo q̄ verū helias locutus est, ille qui suscitatus ē filius nūcupatus ē veritatis. zacharias memoria dñi. lxx ei anno desolatiōis tēpli cōpleto zacharia p̄dicāte memoratus ē dñs populi sui, iussuq; darij reuersus ē dei populus & reędificata ē vrbs & tēplū. Aggeus, i latinū festiuus & lętus resonat. Destructū enī tēplū ędificādū ,pphetat, & post luctū captiuitatis, regressionis lęticiā prędicat. Malachias interp̄tatur angelus domini. i. nūcius. Quicquid ei loquebať quasi a domino essent mādata ita credebātur. & inde ita nomē ei⁹. lxx. transtulerunt dicētes. Assumptio verbi dñi sup israel, i manu angeli ei⁹. Esdras adiutor. Nemias cōsolator a dño. Quodā enī p̄sagio futuri nomina ista sortiti sunt. Fuerūt ei i adiutoriū & consolationē oi illi populo redeunti ad patriā. Nā & tēplū dñi iidē reędificauerūt, & muroꝝ ac turriū opus ipsi restaurauerūt. Anania gr̄a dei interp̄tataf Idē & sidrach, lingua chaldęa, quod iterp̄taf decorus meus. Azarias auxiliū dñi. Idē & abdenago, quod i latinū vertiť, seruiēs taceo. Misael qui populus dñi, Ipse & misach, quod iterp̄tatur ris⁹ vl' gaudium. Azia, frater meus. Semei, audiēs dñm. Asah cōgregās. Idithū trāsiliēs eos, siue saliēs eos. quos dā ei iherētes humo, curuatos in terrā & eaq̄ i imo sunt cogitātes, & in rebus trāseūtib⁹ spē ponentes trāsiluit canēdo iste qui vocaf trāsiliēs. Eman, accipiēs, vel formido eorum. Ethā robust⁹. Barachia benedictus dñi, vel benedictus dominus. Olda districtio siue diuerticulū. Iudith, laudēs vel cōfitens dño. Hester, absconsa. zacharias, memoria dñi. ob hoc quia canit, memoriale testamēti sui sancti. Ioānes baptista. dñi gr̄a, eo q̄ fit limes ,pphetię, p̄nuncius gratię, siue initiū baptismatis, per quod gratia ministratur. Hi sunt ,pphetę veteris noui q; testamēti, quoꝝ finis Christus, cui dr̄ a patre. Et ,pphetā in gentibus posui te. ¶ Prophetiæ autē genera sunt septē. Primū genus extasis, quod est mētis excessus sicut vidit petrus vas illud summissum de cęlo in stupore mētis cū varijs aialibus. Secundū genus visio, sicut apud Esaiā dicentē. Vidi dñm sedētem sup solium excelsum. Tertium genus somniū, sicut iacob subnixam in cęlo scalam dormiens vidit. Quartum genus per nubem, sicut ad moysen, & ad iob post plagam loquitur deus. Quintum genus vox de cælo / sicut ad abraham sonuit dicens. Ne inicias manum tuā super puerū. Et apud saulum in via. Saule saule quid me perseqūris? Sextum genus, accepta parabola, sicut apud salomonē in prouerbijs / & apud balaam, cum euocaretur a balach. Septimum genus / repletio sancti spiritus / sicut pene apud omnes prophetas. Alii tria genera visionum dixerunt esse. Vnum secundum oculos corporis / sicut vidit abrahā tres viros sub ilice mambre / & moyses ignem in rubo et discipuli transfiguratum dominum in monte inter moysen & heliam et cętera huiusmodi. Alterū secundū spiritū quo imaginamus ea quę per corpus sentimus / sicut vidit Petrus discum illum summitti de cælo cum varijs animalibus, & sicut esaias deum in sede altissima non corporaliter sed spiritualiter vidit. Nō enim deum forma corporea circumterminat / sed quem admodum figurate / non proprie multa dicuntur / ita etiam figurate et multa monstrantur. Tertiū genus visiōis est quod neq; corporeis sensibus, neq; vlla parte animę qua corporaliū regimagines capiūtur, sed per intuitū mentis. quo intellecta conspicitur veritas, sicut daniel prędit⁹ mēte vidit qđ balthasar viderat corpe. Sine quo genere, illa duo vel ifructuosa sunt, vel etiā in errorē mittunt. Oia tñ hæc genera spiritus sanctus moderaf. Habere autē prophetiā, nō solū bonus, sed etiam malus potest. Nā inuenimus saulem regē prophetasse. Persequebaf enim sanctum dauid, et impleatus sancto spiritu prophetare cępit.

¶ De apostolis. Cap. ix.

APostoli missi interptætantur. Hoc enī eoꝝ nomē indicat. Nā sicut gręce angeli, latine nūcij vocāť, ita gręce apostoli, latine missi appellātur. Ipos enī misit Christus euāgelizare per vniuersū mundū, ita vt quidam persas indosq; penetrarent docētes gentes et faciētes i noie christi magna & incredibilia miracula, vt attestātibus signis & prodigijs crederetur illis, in his quę dicebāt et viderant. Habēt ei plęriq; eoꝝ ex his causas suorū vocabulorū. Petr⁹ a petra nomē accepit, hoc est a Christo. sup quē fundata est ecclesia. Non ei a petro petra sed petrus a petra nomen sortitus est, sicut nō christus a Christiano, sed Christianus a christo vocaf. ideoq; ait dñs. Tu es petrus & super hanc petram ędificabo ecclesiā meā, qa dixerat petr⁹ Tu es christus fili⁹ dei viui. Deide ei dñs, sup hanc inqt petrā quā cōfessus es ædificabo ecclesiā meā. Petra enim erat christus, sup quod fundamētū etiā ipse ædificatus est petrus. Cephas dictus, eo q̄ in capite sit cōstitut⁹ apostolorū. Cephalin ei gręce caput dicif

et ipsum nomẽ in petro syrum est. Simon bariona ĩ linguã nostrã sonat filius colũbæ, & est nomẽ syrũ pariter & hebreũ. Bar quippe syra lingua fili⁹ ione hebraice colũba, vtroq; sermone dr̃ bariona. Alij simpliciter accipiũt, q̃ simon. i. petrus filius sit ioãnis, iuxta illã interrogationẽ. Simon ioãnis diligis me, & volũt scriptorũ vicio deprauatũ, vt pro bar ioãna hoc ẽ filio ioãnis, bariona scriptũ sit, vna detracta syllaba. Ioanna aũt interp̃tatur dñi gratia. Et fuisse cõstat petrũ trinomiũ, petrũ, cephã, & simon bariona. Simon aũt hebraice interp̃taẽ audiens. Saulus hebraico sermone tẽtatio dictus eo q̃ prius in tẽtatione ecclesiæ sit versatus. Persecutor enĩ erat, inde nomẽ habebat istud, q̃ñ p̃sequebatur Christianos. Postea mutato noĩe de saulo factus est Paulus. quod iterp̃taẽ mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab oriẽte vsq; ac occasum euãgeliũ Christi in oĩbus gentib⁹ prædicauit. Electus sicut in actibus apostolorum spũs sanctus dicit, segregate mihi barnabã & paulũ ad opus ad quod elegi eos. Latino aũt sermone paulus a modico dictus. vnde & ipse ait Ego sum minimus oim apostolorũ. Quãdo enĩ saulus, sup̃bus elat⁹, q̃ñ paulus, humilis, modicus. Ideo sic loq̃mur paulo post videbo te. i. post modicũ. Naʒ quia modicus factus est, ipse dicit. Ego eĩ suʒ nouissim⁹ oim apostoloꝝ, & mihi minima oĩu sanctoꝝ data est grã. Cephas aũt & saulus, ideo mutato nomine sunt vocati, vt essent etiã ipo noĩe noui sicut abrahã et sara. Andreas frater petri carne, & coheres gratia. secundũ hebraicã æthymologiã interp̃taẽ decorus siue respõdẽs, sermone aũt græco, a viro virilis appellatur, Ioannes quodã vaticinio ex merito nomẽ accepit, interp̃tatur ei, in quo est gratia vel domini gratia. Amplius enĩ cũ cæteris apostolis dilexit Iesus. Iacobus zebedei a patre cognominatur, quẽ relinquens cũ ioanne, verũ patrẽ secuti sunt. Hi sunt filij tonitrui, qui etiã boanarges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est iacobus filius zebedei frater ioannis, qui post ascẽsionẽ dñi ab herode manifestaẽ occisus. Iacob⁹ alphei ob distinctionem prioris cognominat⁹ qui dr̃ filius zebedei, sicut iste filius alphei. Cognomentũ igiẽ ambo a patre sũpserunt. Iste est iacobus minor qui ĩ euãgelio frater dñi noĩatur, quia maria vxor alphei, soror fuit matris dñi, quã mariã cleophę ioannes euãgelista cognominat. a p̃atre siue a gentilitate familiæ, aut qua cũq̃ alia cã ei nomẽ ipõnẽs. Alpheus aũt hebreo sermone in latinũ exprimiẽ millesimus siue doctus. Philippus os lãpadorũ, vel os manuũ. Thomas, abyssus vel geminus, vñ græce didymus appellatur. Bartholomeus, filius suspẽdentis aquas, vel filius suspendẽtis me, syrum est non hebreũ. Matheus in hebreo donatus exprimitur. Idẽ & appellatus leui ex tribu a qua ortus fuit In latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus & in apostolatũ translatus. Simon chananeus, ad distinctionẽ simonis petri, de vico galileę chana, vbi aquas dñs mutauit in vinum ipse est qui in alio euengelista scribitur zelotes. Chana quippe zelus ĩterprętaẽ. Iudas Iacobi qui alibi appellatur lebbeus, figuratum nomen habet a corde, quod nos diminutiue corculũ possumus appellare, ipse in alio euangelista. Thadeus scribitur, quẽ ecclesiastica tradit historia, missum edessem ad abagarũ regẽ, Iudas scariotis, vel a vico in quo ortus est, vel ex tribu isachar vocabulũ sũpsit quodã præsagio futuri in condemnationem sui. Isachar enim interprętatur merces, vt significaretur precium proditoris quo vendidit dominum sicut scriptum est. Et apprehẽderunt mercedem meam. xxx. argenteos, precium quod appreciatus sum ab eis. Mathias qui inter apostolos sine cognomine solus habetur. interprętaẽ donatus, vt subaudiatur pro iuda, ipse enim in locũ ei⁹ elect⁹ est ab apostolis, cum pro duob⁹ sors mitteretur. Marcus. excelsus mandato, vtiq; proptor euãgelium altissimi quod prædicauit. Lucas ipse consurgens, siue ipse eleuans, eo q̃ eleuauerit prædicationem euangelij post alios. Barnabas, fili⁹ p̃phetæ, vel filius consolationis.

De reliquis in euangelio nominibus. Cap. x.

Maria illuminatrix siue stella maris Genuit enĩ lumen mundi, sermone aũt syro maria dña nuncupatur, & pulchre, quia dominũ genuit. Helizabeth dei mei saturitas, vel domini mei iuramentũ. Magdelena turris. Martha, irritans, vel prouocans vel p̃uocãs, sermone autẽ syro interprætatur dominãs. Nathanael, donum dei, quia deus. i. simulatio, dono dei in eo non fuit, Zebedeus, donatus siue fluẽs iste. zacheus, iustus siue iustificatus, siue iustificandus, syrũ est nomen non hebreũ. Lazarus adiutus, eo q̃ sit a morte resuscitatus. Herodes, pelliceus, vel gloriosus clara ęthymologia. Cayphas, inestigator aut sagax, aut vomẽs ore, Iniquo ei ore suo iustũ cõdẽnauit, q̃uis hoc mysterio prophetali' annũciasset. Põti⁹, declinans cõciliũ, vtiq; iudęorũ. Accepta eni aqua, lauit man⁹ suas dicẽs. Innocẽs ego sũ a sanguine iusti hui⁹. Pylatus os malleatoris, quia dũ Christum ore suo & iustificat & cõdẽnat, morte malleatoria vtraq; ferit. Barrabas filius magistri eoꝝ. abiq; dubio iudeoꝝ magistri qui ẽ diabolus, homicidioruʒ auctor, qui vsq; hodie regnat in eis.

De martyribus. Cap. xi.

Martyres græca lingua, latine testes dicuntur vnde et testimonia græce, martyria nuncupãtur. Testes aũt ideo vocati sunt. quia propter testimoniũ Christi passiones sustinuerunt, et vsq; ad mortem pro veritate certauerunt. Quod vero nos non testes, quod latine vtiq; possumus dicere, sed græce martyres appellamus familiarius ecclesiæ auribus hoc græcum verbum sonat. Sicut multa græca nomina quibus pro

latinis vtimur. Martyrũ primus in nouo testamen
to stephanus fuit, qui hebreo sermone interpræta
tur norma, ꝙ prior fuerit in martyrio ad imitatio
nẽ fideliũ. Idẽ aũt ex græco sermone i latinũ verti
tur coronat⁹, & hoc ꝓphetice, vt quod sequeretur
in revaticinio quodã futuri, prius invocabulo reso
naret. Passus est eĩ & quod vocabatur accepit. Ste
phanus enĩ corona dr̃, humiliter lapidat⁹, sed sub
limiter coronatus. Duo aũt sunt martyrii gña, v=
num in aperta passiõe, alterũ in occulta animi vir=
tute. Nã multi hostis isidias tollerãtes, & cũctis car
nalibus desyderijs resistẽtes, per hoc ꝙ se oĩ potẽ=
ti deo in corde mactauerũt, etiã pacis tẽpore mar
tyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tempus
existeret, martyres esse potuerunt.

¶ De clericis. Cap. xii.

Cleros & clericos hinc appellatos, quia ma
thias sorte elect⁹ est, quẽ primũ per aposto
los legim⁹ ordinatũ. Cleros enĩ grece sors
vł hereditas latine dr̃. Propterea ergo dicti sũt cle
rici qui de sorte sunt dñi, vel quia dñi partẽ habẽt
Gñaliter aũt clerici nũcupantur oẽs qui i ecclesia
Christi deseruiunt. quoꝝ gradus & noia hæc sunt.
Ostiarius / psalmista / lector / exorcista / acolyt⁹ / sub
diaconus / diacon⁹ / presbyter / episcop⁹. Ordo epi
scopoꝝ quadripartitus est. i. in patriarchis / archie
piscopis / metropolitanis, atq; episcopis. Patriar=
cha greca lingua summus patrũ interpretatr̃, quia
primũ. i. apostolicũ retinet locũ, & ideo quia sum=
mo honore fungitur, tali noie censetur, sicut roma
nus, anthiochenus & alexandrinus. Archiepiscop⁹
grecovocabulo ꝙ sit summus episcopoꝝ. Tenet
enĩ vicẽ apostolicã & presidet tã metropolitanis ꝗ̃
epis ceteris. Metropolitani aũt a mẽsura ciuitatũ
vocãtur. Singulis enĩ prouinciis preeminẽt, quoꝝ
auctoritati et doctrinæ & potestati ceteri sacerdo
tes subiecti sunt, sine quib⁹ nihil reliquos eposage
re licet, sollicitudo enĩ totius ꝓuincie ipie epis cõ
missa est. Oẽs aũt superius designati ordines vno
eodẽq; vocabulo epi nominãtur, sed ideo priuato
noie quidã vtuntur ꝓpter distinctionẽ potestatum
quã singulariter acceperunt. Patriarcha patrum
princeps. Archon enĩ princeps. Archieps princeps
eporum, sicut metropolitanus a mensura ciuitatũ.
Epat⁹ aũt vocabulum inde dictũ, ꝙ ille qui super
efficitur. super intendat, curam. s. gerens subditoꝝ
scopin enim græce latine intendere dicitur. Epi=
scopi aũt grece latine speculatores intepretãrur.
Nã speculator est prepositus in ecclesia dict⁹ eoꝙ
speculeť atq; pspiciat populoꝝ ifra se positorum
mores & vitã. Pōtifex princeps sacerdotũ ẽ, quasi
via seqnentiũ. Ipse & sũmn⁹ sacerdos, ipse & ponti
fex maximus nũcupatr̃. Ipse enĩ efficit sacerdotes
atq; leuitas, ipse oẽs ordines ecclesiasticos dispo=
nit, ipse quid vnusquisq; facere debeat ostendit.
Antea autem pontifices reges erant. Nam maio=
rum hæc erat consuetudo, vt rex esset etiam sacer
dos et pontifex, Vnde et romani imperatores pon
tifices dicebantur. Vates a vi mẽtis appellatos cu
ius significatio multiplex est. Nam modo sacerdo
tem modo prophetam significat, modo poetã. An
tistes sacerdos dictus, ab eo ꝙ ante stat. Primus est
enim in ordine ecclesiæ, et supra se nullum habet.
Sacerdos autem nomen habet compositũ ex gre
co et latino, quasi sacrum dans, sicut enim rex a re
gendo ita sacerdos a sacrificando vocatus est. Con
secrat enĩ et sanctificat. Sacerdotes autem genti=
lium flammes vocabantur. Hi in capite habebant
pileum in quo erat breuis virgula desuper habẽs
lanæ aliquod. quod cum per æstum ferre non pos
sent, filo tantum capita religare ceperunt, Naȝ nu
dis eos penitus capitibus incedere nefas erat, vn=
de a filo quo vtebãtur flamines dicti sunt, quasi fi=
lamines, verum festis diebus filo deposito pileum
imponebãt pro sacerdotii eminẽtia. Presbyter gre
ce latine senior, interpretatr̃, nõ pro etate vel decre
pita senectute, sed propter honoreȝ & dignitatem
quã acceperunt, presbyteri nominentur. Vnde et
apud veteres idem epi et presbyteri idem fuerunt.
quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis. Ideo
aũt & presbyteri sacerdotes vocãtur, quia sacrum
dant / sicut et epi qui licet sint sacerdotes, tamẽ põ
tificatus apicẽ nõ habent, quia nec chrismate fron
tẽ signant, nec paraclytũ spiritũ dant, quod solis
deberi episcopus lectio actuũ apostoloꝝ demon=
strat, leuite ex noie auctoris vocati. De leui ei leui
te exorti sunt, a quibus in templo dei mystici sacra
mẽti ministeria explebãtur. Hi grece diaconi, lati
ne ministri dicuntur, quia sicut in sacerdote cõse=
cratio, ita in diacono ministerii dispẽsatio habetur
Hypodiacones grece quos nos subdiaconos dici=
mus, q ideo sic appellãtur, quia subiacent precep=
tis & officiis leuitarũ. Oblatiões eĩ in tẽplo dei a fi
delib⁹ ipi suscipiũt, & leuitis superponẽdas altari
bus deferũt. Hi apud hebreos nathinnei vocantur
¶ Lectores a legẽdo, psalmiste a psalmis canẽdis vo
cati, Illi enĩ predicãt popolis quid sequãtur, isti ca
nunt vt excitẽt ad cõpunctionẽ animos audientiũ.
licet & quidã lectores ita miserãter pronũcient, vt
quosdã ad luctum lamentationẽq; cõpellant. Ideȝ
etiã & pronunciatores vocantur, ꝙ porro annun=
cient tãta eĩ & tã clara erit eorũ vox, vt ꝗuis longe
positorũ aures adipleant. Cantor aũt vocatus, q̃a
vocẽ modulatr̃ in cãtu. Hui⁹ duo gña dicũť in arte
musica, sicut ea docti hoies latine dicere potuerũt
præcẽtor et succentor. Precentor. s. qui vocem præ
mittit in cãtu. Succentor aũt qui subsequenter ca
nendo respõdet. Concentor aũt dicitur quia cõso=
nat qui aũt non consonat, nec concinit, nec cantor
nec cõcentor erit. Acolythi grece latine cerofera=
rii dicuntur a deportãdis cereis qñ euangelium le
gẽdum est aut sacrificium offerẽdum. Tunc eĩ ac=
cenduntur luminaria ab eis et deportãtur, non ad
effugãdas tenebras, dũ sol eodẽ tẽpore rutilet, sed

ad signũ leticię demõstrãdũ, vt sub typo luminis
corpalis illa lux ostẽdat̃. De qua ĩ euãgelio legitur
Erat lux vera q̃ illuminat oẽm hoiem veniẽtẽ ĩ hũc
mũdũ. Exorcistę ex greco ĩ latinũ adiurãtes siue
ĩcrepãtes vocat̃. Inuocãt eĩ sup cathecuminos vĩsu
p eos qui habẽt spm̃ ĩmũdũ, nomẽ dñi Iesu. adiu-
rãtes p eũ vt egrediat̃ ab eis. Ostiarij idẽ & ianito
res, q̃ i veteri testamẽto electi sunt ad custodiã tẽpli
vt nõ egrederet̃ eũ ĩmũdus ĩ oĩ re. Dicti aũt ostia-
rij, q̷ pręsint ostijs tẽpli. Ipsĩ enĩ tenẽtes clauẽ oĩa
intꝰ extraq; custodiũt, atq; iter bonos & malos ha
bentes iudiciũ, fideles recipiũt, & respuũt ĩfideles.

De monachis. Cap. xiii.

MOnachus gręca ethymologia vocatus eo
q̷ sit singularis. monas eĩ gręce singulari
tas dr̃. Ergo si solitariꝰ iterp̃tatur vocabu
lũ monachi, quid facit ĩ turba qui solꝰ ẽ? Plura autẽ
sũt gña monachoꝝ, Cęnobitę, quos nos ĩ cõeviuẽ
tes possumꝰ appellare. Cęnobiũ enĩ plurimorũ est.
Anachoritę sunt, qui post cęnobialẽ vitã deserta pe
tũt, & soli habitãt p deserta, & ab eo q̷ pcul ab ho
minibꝰ recessert̃, tali noie nũcupat̃, sʒ anachoritæ
heliã & ioannẽ, cęnobitę apostolos imitant̃. Here
mitę hi sunt q̃ & anachoritę ab hoim cõspectu re-
moti heremũ & desertas solitudines appetentes,
Nã heremũ dr̃ quasi remotũ. Abba aũt syrũ nom
significat ĩ latinũ pater quod Paulꝰ romanis scri-
bẽs exposuit dicẽs. In quo clamamꝰ abba pater. in
vno noie duabus vsus linguis. Dicit eĩ abba syro
noie patrẽ, & rursus latine noiat itidem patrem.

De cęteris fidelibus nominibus Cap. xiiij.

CHristianis quãtũ interp̃tatio ostẽdit devn-
ctiõe dr̃ siue de noie anctoris & creatoris.
A Christo eĩ christiani sũt cognomiati, si-
cut a iuda iudęi, De magistri quippe noie cogno-
mẽ sectatoribꝰ datũ ẽ. Christiani aũt oli iudęis q̃si
ob opprobriũ nazarei vocabãt̃, p eo q̷ dñs nr̃ at-
q; saluator a vico quodã galileę nazarenꝰ sit appel
latus. Nõ se aũt gloriet̃ christianũ, q̃ nomẽ hʒ & fa
cta nõ hʒ. vbi aũt nomẽ secutũ fuerit opꝰ, certissie
ille ẽ christianꝰ, quia se factis ostẽdit christianũ, am
bulãs sicut & ille ãbulauit a quo & nomẽ traxit. ca
tholicꝰ vniuersalis siue generalis iterp̃tat̃. Nã gręci
vniuersalẽ catholicõ vocãt. Orthodoxus ẽ recte
credẽs, & vt credit recte viuẽs. Ortho eĩ gręce recte
dr̃, doxo glorię, hoc ẽ vir recte glorię. Quo noie nõ
põt vocari, q̃ aliter viuit q̃ credit. Neophytꝰ gręce la
tine nouellꝰ & rudis fidelis vel nup renatꝰ iterp̃tari
põt. Cathecuminꝰ dictꝰ p eo q̷ adhuc doctrinam fi
dei audit, necdũ tñ baptismũ pcepit. Nã cathecu
minꝰ gręce auditor dr̃. Cõpetẽs vocatur qui post in
structionem fidei cõpetit gratiã christi, idẽ & a pe-
tẽdo cõpetẽtes vocati sunt. Laicus popularis. Laos
enĩ gręce populus dr̃. Proselytus. i. aduena & circũ
cisus, quia miscebatur populo dei, græcum est.

Incipit liber octauus.

De ecclesia et synagoga. Cap. I.

ECclesia gręcũ est, quod in latinũ vertit̃
cõuocatio, ppter q̷ oẽs ad se cõuocet.
Catholica vniuersalis κατaολον, id
est secũdũ cotũ. Nõ enĩ sicut cõuẽticu
la hereticoꝝ ĩ aliquibꝰ regionũ ptibus
eo artat̃, sed per totũ terraꝝ orbẽ dilatata diffun-
dit̃. Quod etiã apostolus approbat ad romanos di
cẽs. Gratias ago deo meo p oĩbꝰ votis, quia fides ve
stra ãnũciat̃ ĩ vniuerso mũdo, siue q̷ ĩ vnitatẽ cun-
ctos cõiũgit credẽtes. Hic & vniuersitas ab vno co
gnomiata ẽ, ppter quod ĩ vnitatẽ colligit̃. Vñ dñs
ĩ euãgelio. Qui mecũ nõ colligit spargit. Cur autẽ
ecclesia cũ vna sit a ioanne. vii. scribunt̃ nisi vt vna
catholica septiformi plena spũ designet̃, sicut et
de dño nouimꝰ dixisse salomonẽ. Sapiẽtia edifica
uit sibi domũ, & excidit colũnas septẽ, q̃ tñ septẽ
vna eẽ nõ ambigit̃, dicẽte apostolo. Ecclesia dei vi-
ui q̃ est colũna & firmamentũ veritatis. Inchoauit
aũt ecclesia a loco vbi venit de cœlo spũs sanctꝰ &
ĩpleuit vno loco sedẽtes Pro peregrinatiõe aũt pre
senti ecclesia syon dicit̃, eo q̷ ab huiꝰ peregrinatio
nis lõgitudine posita, promissionẽ rerũ cęlestium
speculet̃, & iccirco syon. i. speculatio nomẽ accepit
Pro futura vero patrię pace, hierusalẽ vocat̃. Nam
hierusalẽ visio pacis iterp̃tat̃. Ibi enĩ absorpta oĩ
aduersitate. pacẽ quę est Christus præsenti posside
bit obtutu. Synagoga gręce latine cõgragatio dr̃
quod pprĩũ nomẽ iudęoꝝ populus tenuit. Ipsorũ
eĩ pprie synagoga dici solet, q̃uis & de ecclesia di-
cta sit. Nostrã vero apl̃i nũq̃ synagogã dixerũt, sʒ
semp ecclesiã, siue discernẽdi cã, siue q̷ iter cõgre
gationẽ, vñ synagoga, & cõuocationẽ vñ ecclesia
nomen accepit, distet aliquid q̷. s. cõgregari & pe
cora solẽt, quoꝝ et greges proprie dicimus, cõuo-
cari autem magis est vtentium ratione. sicut sunt
homines.

De religione et fide. Cap. ii.

DOgma a putando philosophi noiauerũt,
id est hoc puto esse bonũ, hoc puto esse ve
rũ. Religio appellata q̷ per eã vni deo re
ligamus aias nostras ad cultũ diuinũ, vi-
quo seruiendi. Quod verbũ cõpositum est a religẽ
do. i. eligendo. vt ita latinum videbatur religio, si-
cut eligo. Tria sunt aũt quę religionis cultu ad co
lẽdum deũ in hoibus perquirunt̃. i. fides, spes, cha
ritas. In fide quid credẽdum, in spe quid sperandũ
in charitate quid sit amãdũ. Fides ẽ qua veraciter
credimꝰ id quod neq̃q̃ videre valeamꝰ. Nã credere
iã nõ possumus quod videmus. Proprie aũt nomen
fidei inde est dictum, si omnino fiat quod dictum ẽ
aut promissuʒ. Et inde fides vocata, ab eo q̷ fit il-
lud quod inter vtrosq; placitum est quasi inter de-
um et hominem hunc et fœdus. Spes vocata q̷ sit
pes pgrediẽdi q̃si ẽ pes. vñ ecõtrario desperatio. de
ẽ ei ibi pes, nullaq; pgrediẽdi facultas ẽ, qa dũ q̃s p
peccatũ amat futurã gloriã non sperat. Charitas

greçe latine dilectio interp̄tatur, q̄ duos in se liget. Nā dilectio a duobus incipit, quod est amor dei et proximi. de qua apostolus. Plenitudo inquit legis est dilectio. Maior est aūt hęc omnibus, quia qui diligit, & credit & sperat. Qui aūt non diligit q̄uis multa bona faciat, frustra laborat. Ois autem dilectio carnalis, non dilectio sed magis amor dici solet. Dilectionis aūt nomen tantum in melioribꝰ rebus accipi solet.

¶ De heresi & scismate. Cap. iij.

HEresis grece ab electione vocat̄, q̄. s. vnusquisq; id sibi eligat quod melius sibi esse videt̄ vt philosophi perpatetici, academici, epicurei, & stoici, vel sicut aliqui peruersū dogma cogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserūt. Inde ergo heresis dicta gręca voce ex interpretatiōe electiōis, quia quisq; arbitrio suo ad instituēda siue ad suscipienda quęlibet ip̄e sibi eligit. Nobis vero nihil nostro ex arbitrio inducere lꝫ, sꝫ nec eligere quod aliq de arbitrio suo iduxerit, apostolos dei habemus auctores, qui nec ip̄i quicq̄ ex suo arbitrio quod inducerēt elegerūt, sed acceptā a Christo disciplinā fideliter nationibus assignarūt. Itaq; si etiā angelus de cęlis aliter euāgelizauerit, anathema vocabit̄. Secta a sequendo & tenēdo noīata. Nā sectas dicimꝰ habitꝰ aīoꝝ, ac instituta circa disciplinā vel ꝑpositū quē tenendo sequunt̄, lōge alia in religionis cultu opinātes q̄ꝫ cęteri. Scisma a scissura aīorū nomē accepit. Eodē enī cultu eodēq; ritu credit vt cęteri, solo cōgregationis delectat̄ discidio. Fit aūt scisma cū dicūt hoīes nos iusti sumus, nos sc̄tificamus imūdos & cętera similia. Sup̄stitio dicta eo q̄ sit sup̄flua aut sup̄statuta obseruatio. Alij dicūt a senibus, quia multis annis superstites p̄ ętatē delirant & errāt sup̄stitiōe quadā, nesciētes q̄ vetera colāt, aut q̄ veterū ignari asciscunt. Lucretiꝰ aūt sup̄stitionē dicit sup̄stantiū rerū. i. cælestiū & diuinoꝝ q̄ sup̄ nos stant, sed male dicit, hereticorū aūt dogmata vt facile possit agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

¶ De heresibus iudæorum. Cap. iiii.

IVdæi cōfessores interpretant̄. Multos ei ex his sequitur cōfessio, quos antea p̄fidia possidebat. Hebræi trāsitores dicunt̄. Quo noie admonētur, vt de peioribus ad meliora transeant & pristinos errores relinquāt. Pharisęi & saducęi inter se contrarii sunt. Nā pharisęi ex hebręo in latinū interp̄tātur diuisi, eo q̄ traditionū & obseruationū suaꝝ quas illi deuterosis vocāt, iusticiā pręferūt, vñ et diuisi vocātur a populo quasi p̄ iusticiā. Saducęi interp̄tantur iusti, vendicant enim sibi q̄ non sunt, corporis resurrectionē negāt, & aiam interire cū corpore prędicāt, Hi quiq; tm̄ libros legis recipiunt, ꝑphetaꝝ vaticinia respuunt. Essęi dicūt ip̄m esse Christū, q docuit illos omnē abstinētiā. Morbonei dicūt ip̄m esse Christū, qui docuit illos in oi re sabbatizare, Genistæi dicti eoq; de gñe abrahe esse se gloriant̄. Nā cū in babyloniā venisset populus dei plęriq; reliq̄ntes vxores suas, babylōicis mulieribꝰ adheserūt. Quidā aūt israeliticis tm̄ cōiugiis contenti, vel ex eis geniti dū reuersi essent de babylonia, diuiserūt se ab oi populo & assūpserūt sibi hoc nomē iactātię. Meristęi appellati eo q̄ separēt scripturas, non credētes oibus ꝑphetis, dicētes alijs & alijs spiritibꝰ illos ꝑphetasse. Meris ei grece latine pars dicit̄. Samaritę dicti q̄ legē solaꝫ custodiant. Nā prophetas nō recipiunt. Himero baptistę eoq; quotidie vestimenta sua et corpora lauant.

¶ De heresibus Christianorum. Cap. v.

QVidā etiā heretici qui de ecclesia recesserunt ex noīe auctoꝝ suorū nuncupāntur, quidā vero ex causis quas eligentes instituerunt. Simoniani dicti a simone magicę disciplinę perito cui petrus in actibus apostolorū maledixit ꝑ eo q̄ ab apostolis spiritus sancti gratiā pecunia emere voluisset. Hi dicūt creaturā nō a deo, sed a virtute quadā superna creatā. Menādrini, a menādro mago discipulo simonis nuncupati, qui mūdū non a deo, sed ab angelis factū esse asseruit. Basilidiani a basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum iesum abnegauit. Nicolaitę dicti a nicolao diacono ecclesię hierosolimorū, qui cū stephano & ceteris cōstitutus est a petro, qui propter pulchritudinem relinquens vxorē dixerat vt qui vellet ea vteretur & versa est in stuprū talis consuetudo vt inuicē cōiugia cōmutarent̄. Quæ ioannes in apocalypsi improbat dicēs. Sed hoc habes quia odisti facta nicolaitarū. Gnostici ꝑpter excellētiā scientię se ita appellare voluerūt. Animā naturā dei esse dicunt, bonū & malū deū suis dogmatibus fingunt. Carpocratiani a carpocrate quodā vocāt̄, q dixit Christū hoiem fuisse tm̄ & de vtroq; sexu ꝑgenitum. Chirintiani a chirintho quodā nūcupati. Hi inter cetera circūcisionē obseruant mille annos post resurrectionē in voluptate carnis futuros prędicant. Vnde et grece ciliaste latine miliciastæ sūt appellati. Nazarei dicti qui dū Christū qui a vico nazarenꝰ est appellatꝰ, filiū dei cōfiteantur, oīa tñ veteris legis custodiūt. Ophitę a colubro noīati sunt. Coluber enim gręce ophi dicit̄. Colunt enim serpenteꝫ dicētes ipsum in paradisium induxisse virtutis cognitionē. Valentiniani a valentino quodam platonico sectatore vocati, qui Conas id est secula quædam in originem dei creatoris iduxit. Christū quoq; de virgine nihil corporis assempsisse sed per eaꝫ quasi per fistulam transisse asseruit. Apellitę quoꝝ Apelles princeps fuit, qui creatorē angelū nescio quē gloriosum, superioris dei faciēs deū legis israel, illū igneū affirmās, Apellitę quorū auctor apelles, qui dixit Christū nō deum in veritate, sed hominem in fantasia apparuisse. Archonciaci a principibus appellant̄, qui vniuersitatē quam deꝰ cōdi

dit opa esse archāgelorꝫ defēdūt. Adamiani vocati q̄ ade imitantur nuditatē. vnde & nudi orant, & nudi inter se mares feminęq; cōueniūt. Caimani ꝓpide sic appellati qm̄ cain adorāt. Sethiani nomē acceperunt a filio adā qui vocatus est seth, dicētes eūdem esse Christū. Melchisedechiani vocati ꝓ eo q̄ melchisedech sacerdotē dei nō hoīem fuisse ſꝫ virtutē dei esse arbitrantur. Angeli vocati, quia angelos colūt. Apl'ici hoc sibi nomen iō p̄sumpserunt q̄ nihil possidētes propriū nequaq̄ recipiāt eos qui aliquid in hoc mundo vtunť. Cerdoniani a cerdone quodā noīati, quia duo contraria principia asseŕt. Marcionistę a marcione stoico philosopho appellati, qui cerdonis dogma secutus alterū bonū, alterum iustū deū asseruit, tanq̄ duo principia creatoris & bonitatis. Atroteritę ab oblatione vocati. Panā eni & caseum offerunt, dicentes primis hominibus oblationē a fructib⁹ terrę, & a fructibus ouium fuisse celebratā. Aquarij appellati, eo q̄ aquā solā offerūt in calice sacramenti. Seueriani a seuero exorti, vinū non bibūt, vetus testamentū et resurrectionē non recipiunt. Taciani a taciano quodā vocati qui & encreatite dicti, quia carnes abominanť Alogij vocantur, tanq̄ꝫ sine verbo. Logos eni gręce verbū dr̄. Deū ei verbū non credunt, respuantes io annis euangeliū & apocalipsim. Catafrigis nomē ꝓuincia catafrigia dedit, quia ibi extiterūt auctores eorꝫ mōtanus prisca & maximilla fuerunt. Hi aduentū sancti spūs, nō apostolis sed i se traditū asserūt. Catharoe ꝓter mundiciā ita se nominaueŕt. Gloriātes eni de suis meritis negāt poenitentib⁹ veniā peccatorꝫ. Viduas si nupserint tanq̄ꝫ adulteras dānant. Mūdiores se cęteris prędicant. Qui nomen suū si cognoscere vellent, mūdanos se potius q̄ mūdos vocarēt. Pauliani a paulo samosateno exorti sunt, qui dixit nō semp fuisse Christū sed a maria sūpsisse initiū. Hermogeniani ab hermogene quodā vocati qui materiā non natā introducēs deo nō nato eā cōparauit, matrēq; elementorꝫ et deaꝫ asseruit. quos apostolus ip̄robat elemētis seruientes. Manichei a quodā p̄sa extiterunt qui vocat⁹ est manes. Hic duas naturas & substātias introduxit. i. bonā & malā, & aias ex deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit, testamentū vetus respuit, nouū ex pte recepit. Canoniani. i. latine sine lege dicunť Antropomorphitę dicti ꝓ eo q̄ simplicitate rustica deū habere hūana mēbra q̄ i diuinis libris scripta sunt arbitrāť. Antropos eni gręce latine homo interp̄tatur, ignorātes vocē dn̄i qui ait. Spūs ē de⁹ Incorporeus est eni nec mēbris distinguiť, nec corporis mole censeť. Heraclitę ab auctore hæraclio exorti. Monachos tm̄ recipiūt, cōiugia respuūt, regna celorū paruulos habere nō credūt. Nouatiani a nouato romę vrbis presbytero exorti, qui aduersus corneliū cathedrā sacerdotalē conatus inuadere heresim instituit, nolēs apostatas suscipere, & rebaptizās baptizatos. Mōtani heretici dicti, q̄ tempore p̄secutionis in mōtibus latuerunt, qua occasiōe se a catholicę ecclię corpore diuiserūt. Ebionitæ ab ebiōe dicti, siue a pauptate. Christū ei p ꝓuectū solū verū iustū putant. effectū. Vn̄ cōpetenter ebionei ꝓ paupertate intelligētiæ appellati sunt. Hi semi iudęi sunt, & ita tenēt euangeliū vt legem carnaliter seruēt, aduersus quos ad galatas apostolus scribens inuenitur. Fotiniani a fotino gallo grę cie syrmie ep̄o nuncupati, qui ebionatarū heresim suscitās asseruit Christū a maria p ioseph nuptiali coitu fuisse cōceptū. Aeriani ab aerio quodaꝫ nūcupati sunt. Hi offerre sacrificiū pro defunctis spernunt. Ethiani ab ethio sunt vocati. Idēq; eunomiani ab eunomio quodā dialectico ethii discipulo, ex cuius noīe magis innotuerūt. dissimilē patri asserentes filiū & filio spm̄ sanctū. Dicūt etiā nullum īputari pctm̄ in fide manentium. Origeniani ab origene auctore exorti sunt, dicētes q̄ nō possit filius videre patrē nec spūs sanctus filium. Animas quoq; in mundi principio dicūt peccasse & pro diuersitate pctōrꝫ e cęlis vsq; ad terras lapsas diuersa corpora quasi vincula meruisse, eaq; causa factū fuisse mundū. Noetiani a quodā noetio vocati qui dicebāt Christū eundē esse & patrem & spiritū sanctū, ipsamq; trinitatē in officiorꝫ noībus non in personis accipiunt. Vn̄ & patripassiani vocāť, quia patrē passum dicat. Sabelliani ab eodē noetio pullulasse dicūtur, cuius discipulū perhibēt fuisse sabelliū, ex cuius noīe maxime innotuerūt, vnde et sabelliani vocati sunt. Hi vnā p̄sonā patris & filij & spiritus sancti astruunt. Arriani ab arrio alexandrino p̄sbytero orti sunt, qui coęternū patri filiū non agnoscens, diuersas in trinitate substātias asseruit cōtra illud quod ait dn̄s. Ego & pater vnū sumus. Macedoniani a macedonio cōstantinopolitano episcopo dicti sunt, negātes deū esse spiritū sanctuꝫ Apollinaristę ab apollinare vocati sūt, dicētes Christuꝫ corpus tm̄ mō sine aīa suscepisse. Antidicomaritę appellati sunt, ꝓ eo q̄ Marię virginitati cōtradicūt asserētes eā post Christū natā viro suo cōmixtā fuisse. Metāgismonitę ideo tale nomen acceperť quia angios gręce vas dr̄. Asserunt eni sic esse in patre filiū tanq̄ꝫ vas minus intra vas mai⁹. Patriciani a quodā patricio nūcupati sūt qui subāꝫ hūanę carnis a diabolo cōditā dicunt. Coluthiani a quodaꝫ coluthio noīati qui dicūt deū nō facere malū contra illud quod scriptuꝫ est. Ego dn̄s creans mala. Floriani a florino qui ecōtrario dicūt deū creasse mala, cōtra id quod scriptū est. Fecit deus oīa bōa Donatistę a donato quodā afro nūcupati, qui numidia veniens totā pene africā sua persuasione decepit, asserēs minorē patre filiū & minorē filio spiritū sctm̄. & rebaptizās catholicos. Bonosiani a bonoso quodā ep̄o exorti ꝓdūtur, qui Christū filium dei adoptiuū nō proprium asserunt. Circūcelliōes dicti eo q̄ agrestes sunt, quos cotopitas vocant, supradictę heresis habētes doctrinā. Hi amore mar

tyrij semetipsos perimunt. vt violenter de hac vita discedētes martyres nominanī. Priscilianistæ a priscilino vocati. qui in hispania ex errore gnosticorū & manicheoꝝ pmixtum dogma cōposuit. Luciferiani a lucifero syrmię ep̄o exorti qui ep̄os catholicos qui cōstātij psecutiōe perfidię arrianoruꝫ cōsentiētes erāt & postea correpti, redire in catholicā delegerunt, dānantes siue quod crediderāt, siue quod se credidisse simularent, quos ecclesia catholica materno recipit sinu tanq̄ petrū post fletū negatiōis. Hanc illi matris charitatē sup be accipiētes, eosq; recipere nolētes a cōione recesserunt. & cū ipso lucifero auctore suo qui mane oriebaī cadere meruerunt. Iouinianistę a iouiniano quodam monacho dicti, asserentes nullā nuptiarū & virginū esse distātiā nullūq; inter abstinētes, & simpliciter epulātes esse discrimē. Eluidiani ab eluidio nominati, qui dicunt post natuꝫ Christum alios marīā filios de viro ioseph peperisse. Paterniani a paterno quodā exorti, qui inferiores corporis partes a diabolo factas opinanī. Arabici nuncupati eo ꝙ in arabia exorti sunt. dicētes aīam cū corpore mori atq; in nouissimo vtrūq; resurgere. Tertulianistę dicti a tertuliano presbytero africanę prouincię ciuitatis carthaginēsis, aīam imortalē eē, sꝫ corpoream p̄dicātes, & aīas hoim pctōꝝ post mortē in dæmōes verti putātes. Tesserescedecaditę dicti q̄d .xiiii. luna pascha cū iudęis obseruādū cōtendūt. Nam tesseres quatuor deca decē significat. Nyctages a somno nuncupati, ꝙ vigilias noctis respuant, supstitionē esse dicentes, iura temerari diuina qui noctē ad requiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho exorti. Hi liberum arbitriū diuinę gratię anteponūt, dicētes sufficere voluntatē ad iplenda iussa diuina. Nestoriani a nestorio constantinopolitano ep̄o nuncupati, quia beatam virginē Mariam non dei, sed hois tm̄mō asseruit genitricē, vt aliam psonam carnis, aliam faceret deitatis, nec vnū Christū in verbo dei & carne credidit sed sepatim atq; seiūctim alterū filium dei, alterum filium hoins p̄dicauit. Euticiani dicti ab eutice cōstātinopolitano abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere in duabus naturis. Sed solam i eo asseruit diuinam naturam esse. Acephali dicti .i. sine quē sequunī heretici, Nullus eni eoꝝ reperitur auctor a quo exorti sint. Hi trium chalcedonēsiuꝫ capituloꝝ ipugnatores duorum in Christo substātiarum pprietatē negant, & vnam i eius psonā naturam p̄dicant. Theodosiani & gaianitę appellati a theodosio & gaiano, qui tēporib⁹ Iustiniani principis i alexandria populi puersi electione vno die sunt ordinati ep̄i. Hi errores euticetis & dioscori sequētes chalcedonēse cōcilium respiūt ex duabus vnam in Christo naturā asserunt, quam theodosiani corruptam gaianitę incorruptam esse contendunt. Gnoitę et tritoitæ a theodosianis exorti sunt. ex quib⁹ gnoitę ab ignorantia dicti quia peruersitate a qua exorti sunt id adijciunt. ꝙ Christi diuinitas ignoret futura q̄ sunt scripta de die & hora nouissima, nō recordātes Christi psonaꝫ ī esaia loquētis, dies iudicij in corde meo. Tritoitę vero vocati ꝙ sicut tres psonas i trinitate, ita quoq; tres astruunt deos eē, cōtra illud scriptuꝫ est. Audi israel dn̄s de⁹ tu⁹, deus vnus est. Sunt & alię hereses sine auctore & sine noibus ex quib⁹ alię triformē putāt deum esse, alię Christi diuinitatem passibilem dicunt, aliæ Christi de patre natiuitati initium tēporis dant, aliæ liberationē hoim apud inferos factā Christi descēsione nō credunt, aliæ aīam imaginē dei negant, aliæ aīas cōuerti in dęmones & in quęcunq; aialia existimant, aliæ de mundi statu dissētiunt, alię innumerabiles mundos opinanī, aliæ aquam deo coęternam faciunt, alię nudis pedibus ambulant, aliæ cum hoibus non manducant. Hæ sunt hereses aduersus catholicam fidē exortę & ab apostolis & sc̄tis patrib⁹ vel cōcilijs p̄damnatę quę dum in se multis erroribus diuisę, inuiceꝫ sibi dissentiunt cōi tn̄ noie aduersus ecclesiam dei cōspiraut. Sed & quicunq; aliter scripturam sanctam intelligit, q̄ sensus spiritus sancti flagitata quo conscripta est, licet de ecclesia nō recesserit tamen hereticus appellari potest.

De philosophis gentium. Cap. vi.

Philosophi græca appellatiōe vocātur qui latine amatores sapiētię interp̄tanī. Est enī philosophus q diuinaꝝ & humanarum rerum scientiam habet. & oēm bene viuēdi tramitē tenet. Nomē philosophorum primum a pythagora ferī exortum. Nā dum antea gręci veteres sophistas .i. sapiētes aut doctores sapiētię semetip̄os iactantius noiarent, iste interrogatus quid pfiteretur, verecūdo noīe philosophū .i. amatorē sapiētię se eē rn̄dit, qm̄ sapientē profiteri arrogantissimum videbaī. Ita deinceps posteris placuit. vt quantalibet de rebus ad sapientiam ptinentibus doctrina quisq; vel sibi vel alijs videretur excellere, nō nisi philosophus vocaretur. Idem aūt philosophi triplici genere diuiduntur. Nā aut phisici, sūt aut æthici, aut logici. Physici dicti quia de naturis tractant. Natura quippe physis græce vocatur. Ethici quia de moribus disputant. Mos enim apud græcos ęthis appellatur. Logici auteꝫ quia in naturis et morib⁹ rationē adiungunt. Rō ei gręce logos dr̄. Diuisi sunt autē & hi in heresib⁹ suis, habētes quidē noia ex auctorib⁹. vt platonici epicurei, pythagorici, alij a locis cōuenticuloꝝ et stationum suarum, vt peripatetici. stoici, achademici. Platonici a platone philosopho dicti. Hi enī aīarum creatorem esse deum, corporum angelos asserunt, et post multos annorum circulos in diuersa corpa redire aīas dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus eni fuit athenis, quam psīanactia appellabant. In qua picta erant gesta sapientium atq; viro

rum fortiū historiæ. In hac porticu sapientes philosophabantur, ex qua & stoici dicti sunt. Gręce eni porticus stoa dr̄. Hanc sectā primus ȝeno instituit. Hi negāt sine virtute effici queq̄ȝ beatum. Oē peccatū vniforme esse asserūt dicentes sic, ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̄ȝ qui aurū. qui mergū occiderit q̄ qui equū. Nō eni aial crimen sed animus facit. Hi etiā aiam cum corpore perire dicunt. Aiam quoq; virtutē cōtinentiæ esse negant, affectant gloriam æternā cū se fateantur non esse æternos. Achademici appellati a villa platonis achademia athenarū vbi idē plato docebat. Hi omnia incerta opinātur. Sed sicut fatendū est, multa icerta & occulta eē q̄ voluit deus excedere hois itelligentiā, sic tā plurima esse quę possint & sens⁹ penetratione cōpręhendi. Hāc sectā archesilaus cyrenaicus philosoph⁹ repperit, cui⁹ sectator fuit democritus, qui dixit tanq̄ in puteo alto, ita vt fund⁹ nullus sit, ita in occulto iacere veritatē. Peripatetici a deambulatiōe dicti eo ꝙ Aristoteles auctor eorū deābulans disputare solitus esset. Hi dicūt quādam particulā aiæ esse ęternaȝ, de reliquo magna ex p̄te esse mortalē, Cinici ab imundicia ipudētiæ nūcupati. Cōtra humanam eni verecundiam i propatulo coire cū cōiugibus eis mos erat, censentes licitū honestūq; esse palā cū vxoribus cōcumbere quia cōiugiū iustū est, publice id prędicantes agēdū eē. vt canes in vicis vel plateis. Vñ & a canibus quorū vitam imitabanť etiaȝ vocabulū nomēq; traxerūt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho amatore vanitatis nō sapiētiæ. quē etiam ipsi philosophi porcū noiauerūt, qua si volutās in ceno carnalē voluptatē corporis summū bonum asserēs qui etiā dixit nulla ꝓuidentia diuina instructū eē aut regi mundū sed originē rerū atomis. i. insecabilib⁹ ac solidis corporib⁹ assignauit, quorum fortuitis cōcursionib⁹ vniuersa nascanť & nata sint. Asserunt aūt deū nihil agere oia cōstare corporibus, aiam nihil aliud eē q̄ corpus. Vnde & dixit. nō ero postea q̄ȝ mortuus fuero. Gymnosophistæ nudi per opacas indię solitudines phibentur philosophari, adhibētes tm̄ genitalibus tegmina Gymnoei ex eo dictū est, ꝙ iuuenes nudi exercerentur in campo, vbi pudēda sola tantū operiunt, Hi & a generando se cohibent, Theologi aūt idē sunt qui & physici. Dicti aūt tgeologi q̄m in scripturis suis de deo dixerunt, quorū varia cōstat opinio quid deus esset, dū quererent. Quidam ei corporeo sēsu hūc mundū visibilē ex quatuor elemētis, deū eē dixerť vt Dionysius stoicus. Alij vero spiritaliter intellexerūt mentē eē deum, vt Thales milesius. Quidam aim in oibus cōmanentem & lucidū vt pythagoras. Quidam deū sine tēpore incōmutabilē, vt plato. Quidam mentē solutam vt Cicero. Quidam & spm̄ & mentem, vt Varro. Inuentuȝ eni solūmodo deū nō vt inuenerunt exposuerunt, quia euanuerť in cogitatiōib⁹ suis. Dicentes eni se eē sapiētes stulti facti sunt. Itē platonici quidem deum curatorē & arbitrū & iudicem asserunt. Epicurei ociosū & inexercitatū. De mūdo aūt platonici affirmant incorporalē stoici corporalē. Epicurus atomis, pythagoras ex numeris, heraclitus ex igne, vñ & Varro ignē mūdi aim dicit, ꝓinde ꝙ i mūdo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis, q̄ȝ vanissime, qui cum est inquit in nobis, ipsi sumus, cum eximormur. Ergo & ignis cū de mundo per fulgura proficiscitur, mūdus emoriť. Hi philosophorū errores etiam apud ecclesiam iduxerunt hereses. Inde æonas & formæ, nescio quę inde apud arriū trinitas nois, & apud valētinū platonicus furor. Inde marcionis deus melior de tranquillitate, a stoicis eni venerat. & vt aia interire dicatur, epicurus obseruať, & vt carnis resurrectio negeť. de vana oim philosophorū schola sumiť, & vbi materia cū deo equatur Zenonis disciplina ē, & vbi quid de igneo deo legiť. heraclit⁹ interuenit. Eadē materia apud hereticos & philosophos volutatur, idem etractatus implicantur.

De poetis. Cap. vii.

Poetæ inde sunt dicti, sicut ait tranquillus Cū primum homines exuta feritate rōnē vitæ habere cæpissent, seq; ac deos suos nosse, cultū modicum ac sermonē necessariuȝ cōmēti sibi vtriusq; magnificentiam ad religionē deorum suorum excogitauerunt. Igiť vt tēpla illis domib⁹ pulchriora & simulachra corporib⁹ ampliora faciebant, ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putauerunt, laudesq; eorum & verbis illustrioribus & iocundioribus numeris extulerunt. Id gen⁹ quia forma quadam efficiť, quæ poetes dicitur, poema vocitatum est, eiusq; fictores poetæ, Vates a vi mentis appellatos Varro auctor est, vel a viendis carminibus, id est flectēdis, hoc est modulandis, & proide poetæ latine vates, oli scripra eorum vaticinia dicebātur, ꝙ vi quadā & quasi vesania iscribendo cōmouerētur vel ꝙ modis verba cōnecterenť, viere eni ātiqs pro vicire ponentibus, etiā p furorē diuini eo dē erāt noie, quia & ipsi quoq; plęraq; versib⁹ efferebāt. Lyrici poetæ dicti a potu lyrm. i. a varietate carminum. Vñ & lyra dctā. Tragœdi dcti ꝙ initio canētibus p̄mium erat hircus, quē gręci tragos vocāt. Vñ & Orati⁹. Carmie q tragico vilē certauit ob hircum. Iā dehic sequentes tragici multum honorem adepti sunt, excellētes i argumētis fabularū ad veritatis imaginem fictis. Comœdi appellati siue a loco quia circa pagos agebāt, quos græcicomas vocāt, siue a cōmessatiōe. Solebāt eni p⁹ cibuȝ hoies ad eos audiendos venire. Sȝ comici priuatorum hoim p̄dicāt acta, tragici vero res publicas & regum historias. Itē tragicorum argumēta ex rebus luctuosis sunt, comicorum ex rebus letis Duo sunt autē genera comicoꝝ. i. veteres et noui. Veteres q et ioco ridiculares extiterunt vt Plaut⁹

actius & Terentius. Noui qui et satyrici a quibus
gñaliter vicia carpuntur, vt Flacc⁹, Persius, Iuue-
nalis & alij. Hi eñ vniuersoꝝ delicta corripiūt, nec
vitabāt eis pessimū quęq; describere, nec cuiuslibet
pctā moresq; reprehendere. Vñ & nudi pingunt
eo ꝙ p eos vicia singula denudāt. Satyrici aūt di-
cti, siue ꝙ pleni sint oī facūdia siue a saturitate &
copia. De plurib⁹ eni simul rebus loquūtur, seu ab
illa lāce quę diuersis frugū vel pomoꝝ generibus
ad tēpla gentiliū solebat deferri, aut a satyris no-
men tractū, qui multa habēt ea q̄ p vinolentiā dicū
tur. Quidā aūt poetę theologi dicti sunt, qm̄ de di
is carmina faciebāt. Officiū aūt poetę ī eo est vt ea
q̄ vere gesta sunt, in alias species obliquis figuratio
nibus cū decore aliquo cōuersa trāsducant. Vñ &
Lucanus iō ī numero poetaꝝ nō ponitur quia vi-
detur historias cōposuisse nō poema. Apud poetas
aūt tres characteres eē dicēdi, vnū in quo tantum
poeta loquitur, vt est in libris Virgilij georgicoruꝫ
Alium dramaticum in quo nusq̄ poeta loquitur,
vt est i comedijs et tragędijs. Tertiū mixtū, vt est i
eneide. Nā poeta illic & ītroductę psonę loquunt.

¶ De sibyllis. Cap. viii.

Sibyllę gñaliter dñr oēs fœmine vates lin-
gua greca. Nā syos eloico sermone Deus
belen greci mentē nuncupāt quasi dei mē
tē. Proinde igitur quia diuinā voluntatem
hoibus iterptari solebāt, sibyllę notatę sunt. Sicut
eni oīs vir ꝓphetans vel vates dicitur vel propheta.
ita oīs fœmina prophetās sibylla vocatur. Quod
nomē ex officio nō ex ꝓprietate vocabuli est. Decē
aūt sibyllę a doctissimis auctorib⁹ fuisse traduntur
Quaꝝ prima de psis fuit. Secunda libyca. Tertia
delphica, in tēplo apollinis delphi genita, quæ an
te troiana bella vaticinata est, cuius plurimos ver
sus operi suo homerus iseruit. Quarta cimmeria ī
italia. Quinta erythrea noīe eriphyla, i babilōe or
ta, quę grecis iliū petentib⁹ vaticinata est, periturā
esse troiā & Homerū mendacia scripturum. Dicta
aūt erythrea quia in eadē insula ei⁹ inuēta sunt car
mina. Sexta samia quę phemonoe dicta ē a samo
īsula, vnde fuit cognomiata. Septima cumana no
mine amalthea quę nouē libros attulit Tarquinio
prisco in quibus erāt decreta romana conscripta.
Ipa est et cymea, de qua Virgili⁹ Vltima cymei ve-
nit iā carminis ętas. Dicta aūt cumana a ciuitate
cumas, quę est ī cāpania, cui⁹ sepulchrum in sicilia
adhuc manet. Octaua hellespontia i agro troiano
nata q̄ scribitur Solonis & Cyri fuisse tēporib⁹. no
na phrygia quę vaticinata ē ancyre. Decima tybur
tina noie albunea. Quaꝝ oim carmina efferūtur, ī
quib⁹ de deo et de Christo et de gētib⁹ multa scrip
sisse manifestissime cōprobātur. Celebrior aūt in-
ter cęteras ac nobilior erythrea perhibetur.

¶ De magis. Cap. ix.

Magorū primus zoroastes rex bactrianorū
quē Ninus rex assyriorū pręlio interfecit
de quo Aristoteles scribit ꝙ vicies centū milia ver
suū ab ipso cōdita indicijs voluminū eius declarē
tur. Hanc artem multa post sæcula Democri-
tus āpliauit quando & hypocrates medicinę disci
plina effloruit. Apud assyrios autē magicę artes co
piosæ sunt testāte Lucano. Quis noscere fibra fa-
cta queat, quis ꝓdat aues quis fulgura cæli seruet
& assyria scrutetur sidera cura. Itaq; hæc vanitas
magicaꝝ artium, ex traditione angeloꝝ maloruꝫ
in toto terrarū orbe plurimis sęculis valuit, et per
quādā scientiam futuroꝝ et infernoꝝ & inuocatio
nes eoꝝ inuenta sunt auspicia / augurationes, et ip
sa quę dicuntur oracula & necromātia. Nec miruꝫ
de magoꝝ prestigijs, quoꝝ intātum prodiere ma
leficioꝝ artes, vt etiā moysi simillimis signis resiste
rent vertētes virgas in dracones, aquas in sangui-
nē. Fertur et quędā maga famosissima Circe q̄ so
cios Vlixis mutauit in bestias. Legitur et de sacri-
ficio quod Archades deo suo lycęo immolabat, ex
quo quicūq; sumerēt, in bestiarū formas cōuerte-
bātur. Hic apparet nō esse ī totuꝫ dubiū q͛d nobilis
ille poeta scripsit de quadā fęmina, q̄ magicis arti
bus excellebat. Hęc inquit se carminibus promit
tit soluere mētes. Quas velit ast alijs duras immit
tere curas. Sistere aquā fluuijs & vertere sidera re
tro. Nocturnosq; ciet manes, mugire videbis sub pe
dibus terrā, & descēdere mōtibus hornos. Quid
plura? Si credere fas est de phitonissa vt prophetę
Samuelis animā de īferni additis euocaret, et viro
rum pręsentaret cōspectibus. si tñ aiam prophetæ
fuisse credamus et nō aliquā fantasmaticā illusio-
nē sathanę fallacia factā. Prudētius quoq; de mer-
curio sic ait. Traditur hic extinctas sumpto mode
ramine virge. In lucē reuocasse aias, Ast alios dam
nasse neci. Et post paululū adiecit. Murmure naꝫ
magico tenues excire figuras. Atq; sepulchras sci
re icātare fauillas. Vita itidē spoliare alios ars no
xia nouit Magi sunt qui vulgo malefici ob facino
rum magnitudinē nūcupatur. Hi et elemēta cōcu
tiunt, turbant mentes hominum, ac sine vllo vene
ni haustu violētia tantum carminis interimunt. vn
de & Lucanus. Mens hausti nulla sanie polluta ve
neni incātata perit. Demonibus eniꝫ accitis audēt
ventilare, vt quisq; suos perimat malis artibus ini
micos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sę
pe cōtingunt corpora mortuoꝝ. Necromātii sunt
quoꝝ pcātationibus videtur resuscitati mortui di
uinare & ad interrogata respōdere. Necro ei græ
ce mortuus, mātia diuinatio nuncupatur, ad quos
suscitādos cadaueri sanguis adijcitur. Naꝫ amare
dęmones sanguinē dicunt. Ideoq; quotiēs necro-
mātia fit, cruor aqua miscetur colore sanguinis fa
cilius ꝓuocentur, Hydromātij ab aqua dicti. Est ei
hydromātia in aquę inspectione vmbras dæmonū
euocare. & imagines vel ludificatiōes eoꝝ videre,
ibiq; aliqua ab eis audire, vbi adhibito sanguine
etiā inferos phibentur suscitari. Quod genus diui

nationis a persis dr̃ alatũ. Varro dicit diuinatiõis
quatuor eẽ gña, terrã / aquã / aerẽ / & ignẽ. Hic geo
mentiã / hydromantiã / aeromantiã / piromantiã di
ctã cõstat, diuini dicti, quasi deo pleni. Diuinitate
ei se plenos esse simulãt, & astutia quadã fraudulẽ
tia hoibus futura cõiectãt. Duo sũt aũt gña diuina
tiõis, ars & furor. Incãtatores dicti sunt qui artem
verbis peragũt. Arioli vocati ,pter quod circa a=
ras idolorũ nefarias preces emittũt & funesta sa=
crificia offerũt, hisq; celebritatibus dæmonũ res=
põsa accipiunt. Aruspices nuncupati quasi hora=
rũ inspectores, Dies eĩ & horas in agẽdis negociis
operibusq; custodiunt. & quid per singula tẽpora
obseruare debeat hõ intẽdunt. Hi etiã exta pecu=
dũ inspiciunt, & ex eis futura prędicunt. Augures
vero sunt qui volat⁹ auiũ & voces intendũt, aliaq;
signa rerũ vel obseruatiões iprouisas hoib⁹ occur
rẽtes. Idẽ & auspices. Nã auspicia sunt quę iter fa=
ciẽtes obseruãt. Dicta sũt aũt auspicia quasi auiũ
auspicia. & auguria quasi auiũ garria, hoc est auiũ
voces & linguas. Item auguriũ quasi auigeriũ qd̃
aues gerũt. Duo sunt aũt gña auspiciorum, vnum
ad oculos. alterũ ad aures ptinens. Ad oculos. s. vo
latus, ad aures vox auiũ. Phytones a phytio apolli
ni dicti, q̧ is auctor fuerit diuinãdi. Astrologi dicti
eo q̧ in astris augurãtur. Genediaci appellati pro
pter nataliũ cõsideratione dierũ Geneses eni ho=
minũ p duodeci cęli signa scribunt, syderũq; cursu
nascẽtiũ mores actus & euẽtus prędicare conãtur
s. quis quali signo fuerit natus, aut quẽ effectũ ha=
beat vitę qui nascit̃. Hi sunt qui vulgo mathemati
ci vocãtur. cui⁹ supstitionis genus cõstellatiões lati
ni vocãt, idẽ notatiões syderũ, quomõ se habet cũ
quisq; nascit̃, Primũ aũt idẽ stellarum interpretes
magi nũcupabãtur, sicut de his legit̃ qui in euãge
lio natũ Christũ annũciauerũt. postea hoc noĩe so
li mathematici. Cuius artis sciẽtia vsq; ad euãgeliũ
fuit cõcessa, vt Christo edito nemo exinde natiuita
tẽ alicuius de cęlo interpretaret̃. Horoscopi dicti,
q̧ horas natiuitatis hoim specul itur dissimili & di
uerso fatu. Sortilegi sunt, qui sub noia fictę religio
nis per quasdã quas sanctorũ sortes vocãt. diuina=
tiõis scientiã profitent̃, aut quarũcũq; scripturarũ
inspectiõe futura ,pmittunt. Salisatores vocati sũt
qa dũ eis mẽbrorũ quęcũq; partes salierit aliqd si
bi exinde ,psperũ seu triste significare prædicunt.
Ad hęc aũt oia ptinent & ligare execrabilis reme
diorũ q̃ ars medicorũ cõdẽnat, siue in p̃cãtatiõib⁹
siue i caracteribus vel in qbuscunq; rebus suspẽdẽ
dis atq; ligãdis. in quib⁹ oibus ars dæmonũ est ex
quadã pestifera societate hoim et angelorũ malo
rũ exorta. Vñ cunctavitãda sunt a Christiano & oĩ
penit⁹ execratiõe repudiãda atq; dãnãda. Auguri
a aũt auiũ, phryges primi iuenerunt. Pr̃stigiũ ve=
ro mercurius primus dr̃ iuenisse. Dictũ aũt p̃stigiũ
q̧ p̃stingat aciẽ oculorũ. Aruspicinę artẽ primus e
truscis tradidisse dr̃ quidã sages, hic ex horis aru
spicine dictauit, & postea nõ apparuit. Nã dr̃ fabu
lose arãte quodã rustico subito hũc ex glebis exi=
luisse & aruspicinã dictasse qua die & mortuus est
Quos libros romani ex etrusca ligua in propriam
mutauerunt.

De paganis. Cap. x.

Pagani ex pagis atheniẽsiũ dicti vbi ex
orti sunt, ibi ei in locis agrestib⁹ ex pa=
gis gẽtiles lucos idolaq; statuerũt. & ta
li initio vocabulũ pagani sortiti sunt.
Gẽtiles sunt qui sine lege sunt & nõdũ
crediderunt. Dicti aũt gẽtiles quia ita sunt vt fue=
runt geniti. i. sicuti i carne descẽderunt sub pecca=
to. idest idolis seruiẽtes & nedũ regenerati. Proin=
de gẽtiles primitus nuncupãt̃, ipi dicuntur grece
ethnici. Ethnici eni ex greco i latinũ iterpretãt̃ gẽ
tiles. Ethnos enĩ grece gẽs dr̃. Post fidẽ aũt nõ de=
bere vocari gẽtes siue gẽtiles eos qui ex gentibus
credunt, sicut post fidẽ dici iã nõ potest iude⁹, testã
te apostolo, & dicẽte iã Christianis. Q̃ñ cũ gentes
essetis, hoc est ifideles. Apostatę dñr qui post bap=
tismum Christi susceptum ad idolorum cultum &
sacrificiorum contaminationes reuertuntur. Est
autem nomen græcum.

De diis gentium. Cap. xi.

Quos aũt pagani deos asserunt, hoines
oli fuisse ,pdunt̃, & ,p uniuscuiusq; vita
vel merito coli apud suos post mortem
cœperunt, vt apud ęgyptum isis, apud
cretã iouis, apud mauros iuba, apd̃ la
tinos faunus. apud romanos quirin⁹ Eodẽ quoq;
mõ apud athenas minerua, apud samũ iuno. apd̃
paphũ ven⁹, apud lẽnos vulcan⁹. apud naxos liber
apud delos apollo. in quorũ etiã laudib⁹ accesse=
runt et poetę, et cõpositis carminib⁹ i cęlũ eos su=
stulerunt. Nã quorundã adinuẽtiões artium cultu
peperisse dicuntur, vt esculapio medicina, vulca=
no fabrica. Ab actibus aũt vocãt̃, vt mercurius q̧
mercibus pręest, liber a libertate. Fuerunt etiã et
quidã viri fortes aut vrbium cõditores, quib⁹ mor=
tuis hoies q eos dilexerunt, simulacra finxerunt vt
haberent aliquod ex imaginum cõtẽplatiõe sola=
tium, sed paulati hunc errorẽ psuadẽtibus demoni
bus ita in posteris cõstat irrepsisse, vt quos illi pro
sola nois memoria honorauerunt, successores de=
os existimarẽt atq; colerẽt, Simulacrorum vsus ex
ortus est, cum ex desyderio mortuorum cõstituerẽ
tur imagines vel effigies tãq̃ i cęlum receptis, pro
qbus se i terris dęmones colẽdi supposuerunt, & si
bi sacrificari a deceptis & pditis psuaserunt. Simu
lachra autẽ a similitudine nuncupata eo q̧ manu
artificis ex lapide aliaue materia eorũ vultus imi
tãt̃. i quorum honore fingunt̃. Ergo simulachra vl̃
p eo q̧ sunt similia, vel pro eo q̧ simulata atq; cõ=
ficta, vñ & falsa sunt. Et notãdũ q̧ latinus sermo
sit & nõ hebreus. Apud eos. n. idolum siue simula=
chrum semel dr̃. iudei dicunt q̧ ismael prim⁹ simu

lacrũ luto fecerit. Gẽtiles aũt primũ ꝓmetheũ ſimulacra hoĩm de luto finxiſſe phibẽt, ab eoq; natã eẽ artẽ ſimulacra & ſtutuas fingẽdi. Vñ & poetę ab eo hoies primũ factos eẽ cõfingũt figurate, ꝓpter effigies. Apud gręcos aũt cecrops, ſub quo primũ i arce oliua orta ẽ, & athenicẽſiũ vrbs ex mineruę appellatiõe nomẽ ſortita ẽ. Hic prim⁹ oim iouẽ appellauit, ſimulachra repperit, aras ſtatuit, victimas imolauit, neq̃q̃ iſtiuſmõi reb⁹ gręcia vnq̃ viſis. Idolatria idoloꝝ ſeruit⁹ ſiue cultura ĩterpretatur. Nã latria gręce, latine ſeruit⁹ dr̃, q̃ quãtũ ad veraꝫ religionẽ attinet, nõ niſi vni et ſoli deo debeẽ. Hãc ſicut ipia ſupbia ſiue hoim ſiue dęmonũ ſibi exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia hũilitas vel hoim vel angeloꝝ ſanctoꝝ ſibi oblatã recuſat & cui debeẽ oſtendit. Idolũ aũt eſt ſimulacrũ quod hũana effigie factũ & cõſecratũ ẽ iuxta vocabuli ĩterp̃tatiõnẽ. idos ei gręce formã ſonaꝫ & ab eo p diminutionẽ idolũ deductũ, ęque apud nos formulã facit. igitur ois forma vel formula idolũ ſe dici expoſcit. in de idolatria ois circa oẽ idolũ famulat⁹ & ſeruitus. Quidã vero latini ignorãtes gręce iperite dicunt idolũ ex dolo ſũpſiſſe nomẽ, quo diabol⁹ creaturæ cultũ diuini nois iuexit. Dęmones a gręcis dictos aiunt, quaſi Δαιμονασ. i. peritos ac rerũ pręſcios. Pręſciũt eĩ futura multa. Vñ & ſolẽt reſpõſa aliqua dare. ineſt eni illis cognitio rerũ plus q̃ infirmitati hũanę pti ſubtilioris ſenſ⁹ acumie, pti expentia lõgiſſime vitę, pti p dei iuſſu p angelica reuelatiõe. hi corporũ aereorũ natura vigẽt. Ante trãſgreſſionẽ q̃dẽ celeſtia corpa gerebãt lapſi vero i aereã qualitatẽ cõuerſi ſunt, nec aeris illi⁹ puriora ſpacia, ſed iſta caliginoſa tenere pmiſſi ſunt, q eis q̃ſi carcer ẽ vſq; ad tẽpus iudicij. Hi ſunt p̃uaricatores angeli. quoꝝ diabol⁹ priceps ẽ. Diabol⁹ hebraice dr̃ deorſum fluẽs, qa qetus i cęli culmie ſtare cõtẽpſit, ſed ſupbię põdere deorſuꝫ corruẽs cecidit. Gręce vero diabolus criminator vocaẽ, vel q crimina i q̃ ipe illicit ad deũ referat, vel quia electoꝝ inocẽtiã criminib⁹ fictis accuſet. Vñ & i apocalypſi voce angelica dr̃. Proiect⁹ ẽ accuſator fratrũ noſtroꝝ q accuſabat illos i cõſpectu dei nr̃i die ac nocte. Sathanas i latinũ ſonat aduerſari⁹ ſiue trãſgreſſor. ipe ẽ ei aduerſari⁹ qui ẽ veritatis inimicus. & ſp ſctõꝝ virtutib⁹ cõtraire nitiẽ. ipſe & trãſgreſſor qa p̃uaricator effectus, i veritate q̃ cõdit⁹ ẽ nõ ſtetit. idẽ & tẽtator, qa tẽtandã iuſtoꝝ inocẽtiã poſtulat, ſicut i iob ſcribiẽ. Antichriſtus appellaẽ, qa cõtra Chriſtũ vẽturus ẽ, nõ quõmõ qdã ſimplices itelligũt / antichriſtũ dictũ q añ Chriſtũ vẽtur⁹ ſit. i. poſt eũ veniat xp̃s. Nõ ſic ſꝫ antichriſtus gręce dr̃ quod eſt latine cõtrari⁹ Chriſto. Anti eni gręce i latinũ cõtra ſignificat Chriſtũ ei ſe mẽtieẽ dũ venerit & cõtra eũ dimicabit & aduerſabiẽ ſacramẽtis Chriſti vt veritatis eius euãgeliũ ſolnat. Nã & tẽplũ hieroſolymis reparare & oẽs veteris legis cerimonias reſtaurare tẽtabit. Sꝫ & ille antixp̃s ẽ qui negat eẽ dñm Chriſtũ

Cõtrariũs ei Chriſto ẽ. Oẽs ei q exeũt de eccleſia / & ab vnitate fidei p̃ciduntẽ & ipſi antixp̃i ſunt. Bel idolũ babyloniũ ẽ. quod iterp̃taẽ ver⁹. Fuit ẽni hic belus pater nini prim⁹ rex aſſyriorũ quẽ quidã ſaturnũ appellãt / quod nomẽ & apud aſſyrios & apud afros poſtea cultũ ẽ. Vñ & lingua punica Bal deus dr̃. Apud aſſyrios aũt bel vocaẽ quadã ſacrorũ ſuoꝝ rõe / et ſaturn⁹ et ſol. Beelphegor iterp̃taẽ ſimulachrũ ignominię, idolũ ei fuit moab cognomẽto Baal ſup mõtẽ phogor quẽ latini priapũ vocãt deũ hortoꝝ. Fuit autẽ de lãpſaco ciuitate helleſpõti de qua pulſus ẽ & ꝓpter virilis mẽbri magnitudinẽ i numerum deoꝝ ſuoꝝ eũ græci tranſtulerunt & ĩ noie ſacrauerẽ hortoꝝ. Vñ & dr̃ preeſſe hortis ꝓpter eoꝝ fœcunditatẽ. Beelzebub idoluꝫ fuit accaron, quod iterp̃taẽ vir muſcaꝝ. zebub eni muſca vocaẽ. Spurciſſimuꝫ igr̃ idoluꝫ / iõ vir muſcaꝝ vocaẽ / ꝓpter ſordes idolatrię ſiue ꝓpter immundiciã. Belial ſine iugo. Belial hebraice dr̃ idolũ minutaꝝ. Behemoth ex hebrea voce i latinã liguã aial ſonat / ꝓpter q de excelſis ad terrena cecidit / & ꝓ merito ſuo vt aial brutuꝫ effectus ſit. ipe ẽ & leuiathan. i. ſerpẽs de aquis / quia i hui⁹ ſęculi mari volubili verſaẽ aſtutia. Leuiathan autẽ iterp̃taẽ adimẽtuꝫ eoruꝫ quorum. ſ. niſi hoim qb⁹ i padiſo ſemel p culpã p̃uaricatiõis itulit morteꝫ & hãc vſq; ad ęternĩ mortẽ quotidie pſuadẽdo adijcit vel extẽdit. Quędã aũt noia deorũ ſuorum gẽtiles p vanas fabulas ad rões phyſicas conanẽ traducere, eaq; i cauſis elemẽtoruꝫ cõpoſita eẽ iterp̃tanẽ. ſꝫ hoc a poetis totuꝫ fictuꝫ eſt / vt deos ſuos ornarẽt aliqb⁹ figuris quos pditos ac dedecoris infamia plenos fuiſſe hiſtoriæ cõfiteẽ. Omnino eni fingẽdi locus vacat vbi veritas ceſſat. Saturn⁹ origo deoruꝫ & toti⁹ poſteritatis a paganis deſignaẽ. Hunc latini a ſatu appellatum ferunt. quaſi ad ip ſum ſatio oim ptineat rerum. vel a tẽporis lõgitudine q ſaturetur annis. Vñ et eum gręci cronos nomẽ habere dicunt. i. tẽpus / q filios ſuos ferẽ deuoraſſe / hoc ẽ annos quos tẽpus ꝓduxerit i ſe reuoluerit / vel eo q ſemia vñ oriuntur iterum redeunt. Hunc cęli patris abſcidiſſe genitalia dicunt / qa nihil i cęlo de ſeminib⁹ naſcitur. Falcẽ tenet iquit ꝓpter agriculturã ſignificãdã vel ꝓpter tẽpora & annos q i ſe redeãt. vel ꝓpter ſapiẽtiã q it⁹ acuta ſit. in aliqb⁹ autẽ ciuitatib⁹ ſaturno liberos ſuos gentiles imolabãt / q ſaturnuꝫ poetę liberos ſuos deuoraſſe ſolituꝫ tradiderunt. iouis fertur a iuuãdo dictus / & iuppiter q̃ſi iuu ãs pr̃ / hoc ẽ oib⁹ p̃ſtãs. hunc & priuato titulo iouẽ optimuꝫ dixerẽ / duꝫ fuiſſet inceſtor i ſuis / ipudic⁹ i extraneis / quẽ mõ tm̃ fingũt ꝓpter europę raptuꝫ / fuit ei i naui cui⁹ iſigne erat taur⁹, mõ danaes p ibrẽ aureuꝫ appetiſſe cõcubituꝫ, vbi itelligitur pudicitia mulieris ab auro fuiſſe corruptã, mõ i ſimilitudinẽ aqlę fuiſſe, ꝓpter q pueruꝫ ad ſtupruꝫ rapuerit / mõ ſerpẽtẽ / qa repta uerit / et cygnuꝫ qa cãtauerit. Et iõ nõ figurę iſtæ

sunt,sed plane de veritate scelera. Vñ turpe erat
tales deos credi,quales hoĩes eẽ nõ debeãt.ianum
dicunt quasi mundi vel cęli vel mensiũ ianuã. Du=
as iani facies faciũt propter orientem et occiden=
tẽ.Cũ vero faciũt eũ quadrifrontẽ & ianũ geminũ
appellãt,ad quatuor mũdi partes hoc referũt vel
ad quatuor elemẽta siue tpa. Sꝫ dũ hoc fingũt mõ
strũ nõ deũ faciũt. Neptunũ aquas mũdi p̃dicant
& dictus ab eis neptunus quasi nube tonãs. Vulca
nũ volũt ignẽ,& dictus vulcanus quasi volãs cãdor
vel quasi volicanꝰ,ꝙ p aerem volet.ignis ei de nu
bibꝰ nascit̃ vñ etiã homerꝰ dicit eũ p̃cipitatũ de ae
re ĩ terras ꝙ oẽ fulmẽ de aere cadit.iccirco autem
vlcanus de femore iunonis fingit̃ natꝰ ꝙ fulmina
de uno aere nascunt̃.Claudus aũt dr̃ vulcanꝰ,quia
ꝑ naturã nũq̃ ẽ rectꝰ ignis,sꝫ quasi claudꝰ,eiusmõi
sp̃ẽm motũq; habet.iõ aũt ĩ fabrorũ fornace eun=
dẽ vulcanũ auctorẽ dicũt,qa sine igne nullũ me=
talli genus fundi extẽdiq; põt. Plutõ græce latine
diespiter vel dis pater,quẽ alij orcũ vocãt quasi re
ceptorẽ mortiũ.Vñ & orca nũcupatur vas quod re
cipit aquas.ipse & grece charõ.Liberũ a libera=
mento appellatũ volũt.ꝙ quasi mares ĩ coeundo
peiꝰ bñficiũ emissis seminibꝰ liberent̃ quod idẽ li=
ber muliebri & delicato corpe pingit̃.Dicũt ei mu
lieres ei attributas,& vinũ ꝑpter excitãdã libidi=
nẽ.Vñ & frõs eiꝰ pãpino cingitur,sed iõ coronã vit
teã & cornu habꝫ,quia cũ grate & moderate vinũ
bibitur,leticiã p̃stat,cũ vltra modũ, excitat lites.i.
quasi cornua dat.idẽ aũt & lieus apo tu lyin.i. ab
hac dissolutiõe,ꝙ multo vino mẽbra soluitur. istę
& gręce dionysius,a mõte indię nyso,vbi dr̃ eẽ nu=
tritus.Cęterũ ẽ & nysa ciuitas ĩ qua colitur ideꝫ li=
ber,vñ & nyseus dictus ẽ.Mercurius sermo interp̃
tatur.Nã iõ mercurius quasi medius currens dici=
tur appellatꝰ ꝙ sermo currat iter hoĩes mediꝰ ideo
& hermes gręce ꝙ sermo vel ĩterp̃tatio quę ad ser
monẽ vtiq; ptinet hermenia dr̃.iõ & mercibꝰ p̃esse,
qa intervẽdentes & emẽtes sermo sit medius. Qui
iõ fingitur habere pẽnas,quia citius verba discur
rũt,vñ & velox et errãs inducitur.Alas eiꝰ ĩ capite
et in pedibꝰ,significare volucrẽ fieri p aera sermo
nẽ.Nũciũ dictũ,qm̃ p sermonẽ oĩa cogitata enun
ciãtur.iõ aũt hũc furti magistrũ dicũt,qa sermo a
nimos audiẽtiũ fallit. Virgã tenet qua serpẽtes di=
uidit.i.venena.Nã ballãtes ac dissidẽtes iterp̃tum
oratiõe sedãtur,vñ & secũdũ Liuiũ, legati pacis
caduceatores dicuntur. Sicut ei p feriales bella in
dicebãtur.ita pax p caduceatores fiebat. Hermes
aũt gręce dr̃ apo tes hermias,latine ĩterpres q ob
virtutẽ multarũq; artiũ scientiã trimegistus.i. ter
maximꝰ noiatus est.Cur aũt eũ capite canino fin=
gunt,hęc rõ dr̃,ꝙ iter oĩa aĩalia canis sagacissimũ
genus & p̃spicax habeatur. Martẽ deũ belli eẽ di=
cunt,& martẽ appellatũ,quia p viros pugnatur,vt
sit mars quasi mas lꝫ et tria sint genera cõsuetudi
nũ sicut scytharũ,vbi et fœminę et viri ĩ pugnam
eunt.Amazonũ,vbi solę fœminę. Romanorũ alia
rũq; gẽtiũ,vbi soli mares.itẽ martẽ dicũt,quasi ef
fectorẽ mortiũ.Nã a marte mors nuncupatur. Vñ
et adulterũ dicũt quia belli gerãtibꝰ ĩcertus ẽ ꝙ ve
ro nudo pectore stat,vt bello se qsq; sine formidine
cordis obiiciat. Mars aũt apud gręcos gradiuꝰ dr̃
eo ꝙ ĩ bello gradũ ĩferãt q pugnãt,aut ꝙ impigre
gradiãtur. Apollinẽ q̃uis diuinatorẽ et medicũ vel
lent,ipꝫ tñ solẽ etiã dixerũt,quasi solũ ipm titã q̃si
vnũ ex titãnis q aduersus iouẽ nõ fecit.ipm phebũ
quasi ephebũ,hoc ẽ adolescentẽ. Vnde et sol puer
pigitur,eo ꝙ quotidie oriatur et noua luce nasca=
tur.Pythium quoq; eundẽ apollinẽ vocari aiunt. a
pythone imẽsę molis serpẽte cuꝰ nõ magis venena
q̃ magnitudo terrebat. Hunc apollo sagittarum i=
ctibꝰ sternẽs / nois quoq; spolia reportauit,vt pythi
us vocaretur. Vnde et ob hoc isigne victorię pythia
sacra celebrãda cõstituit. Dianã quoq; sororẽ eius
similiter lunã et viarum p̃sidẽ aiunt. Vnde et virgi=
nẽ eã volunt,ꝙ via nihil pariat,et iõ ãbo sagittas
habere finguntur,ꝙ ipa duo sydera de cęlo radi=
os vsq; ad terras emittunt. Dianã autẽ vocatã,qua
si duanã,ꝙ luna die ac nocte appareat.ipaꝫ et luci
nã asseuerãt,eo ꝙ luceat. Eãdẽ et triuiã eo ꝙ tribꝰ
figatur figuris. De qua virgiliꝰ,tria virginis ora di
anę,qa eadẽ luna eadẽ diana et eadẽ p̃serpina vo=
catur. Sed cũ luna fingitur,sub lustri splendet a=
mictu,cum succicta iacit calamos latonia virgo est
cum subnixa sedet solio plutonia cõiunx. Latonia
autẽ diana,eo ꝙ latonis fuerit filia. Cererẽ.i. terrã
a creãdis frugibꝰ asserunt dictã,appellãtes eã noi
bus plurimis. Dicunt etiã eã et opẽ,ꝙ opere meli=
or fiat terra. Proserpinã,ꝙ ex ea proserpãt fruges
Vestã ꝙ herbis vel varijs vestita sit rebꝰ vel vi sua
stãdo. Eãdem et tellurẽ,et matrẽ magnã fingunt.
turritã cum tympano et gallo et strepitu cymbalo
rum. Matrẽ vocatã ꝙ plurima pariat. magnã ꝙ ci
bum gignat.almã quia vniuersa aĩalia fructibꝰ su
is alit. Est ei alimẽtorũ nutrix terra.ꝙ simulacrũ
eiꝰ cum claui fingitur qa tellus hyeme clauditur ve
re aperitur.vt fruges nascãtur.ꝙ tympanum ha=
bet significare volunt orbẽ terrę ꝙ curru vehitur.
dr̃ qa ipsa ẽ terra q̃ pendet ĩ aere.ꝙ sustinetur rotis
quia mundus rotatur et volubilis ẽ.ꝙ leones illi su
bricunt mãsuetos vt ostendãt nullum genus eẽ ter
rę tã ferum ꝙ nõ subigi possit aut supari ab ea.ꝙ ĩ
capite turritã gestat coronã ostẽdit suppositas ter
rę ciuitates q̃si isignitas turribꝰ cõstare.ꝙ sedes fin
guntur circa eã quia cum oĩa moueãtur ipsam nõ
moueri.ꝙ coribãtes eiꝰ ministri cum strictis gladiis
esse finguntur vt significetur oẽs ꝓ terra sua debere
pugnare.ꝙ gallos huic deæ vt seruirent fecerũt.si=
gnificãt qui semĩe idigeãt terrã sequi oportere. in
ea quippe oĩa reperire / ꝙ se apud eã iactãt / pręci=
pitur inquiunt / vt qui terrã colunt / ne sedeãt / sem
p ei esse quod agãt. Cymbalorum aũt æreorũ so=
nitꝰ ferramentorũ crepitꝰ i colendis agris. et iõ ęre

ꝙ terrā antiqui colebant ære prius ꝗ̄ ferrum esset
inuentū. Eandemvestam & ignem esse perhibent,
quia terrā ignem haberenon dubium est, vt ex ęt-
navulcanoqꝫdatur intelligi. Et ideovirginē putāt,
quia ignis inuiolabile sit elementum. nihilqꝫ nasci
possit ex eo quippe qui oia quę arripuerit assumat
Ouidius i fastis. Nec tu aliquidvestā ꝗ̄ viuam intel
lige flammā. Nataqꝫ de flamma corpora nullavi-
des. Propterea &virgines ei seruire dicũtur, eoꝙ si
cut exvirgine, ita nihil ex igne nascaẗ. Iunonem di
cunt quasi ianonē. i. ianuam pro purgationibꝰ fœ
minarū, eo ꝙ quasi portas matronarum pendat &
naturas nubentiū maritis, sed hoc phi. Poetę autē
iunonē iouis asserunt sororem et coniugem. Igneꝫ
eni & aerem iouem. aquam et terram iunonem in-
terpretantur. Q uotū duorum permixtionevniuer
sa gignuntur. Et sororē dicunt, ꝙ mūdi pars ē. Cō
iugem. ꝙ comixta corda tundit. Vnde et Virgilius
Tū pater oipotens fœcundit imbribus æther. Cō-
iugis in gremiū lętedescendit. Minerua apud græ
cos athena dr̄. i. fœmina, apud latinos autē miner
uāvocatam quasi deam, & munus artium variatū.
Hanc eni inuentricē multorum ingeniorum perhi
bent, & indeeā artem & rationem interpretantur
quia sine ratione nihil potest cōtineri. Quæ ratio
quia ex solo aio nascitur, animūqꝫ esse in capite pu
tant, & in cerebro, ideo eā dicunt de capite iouis es
se natā, quia sensus sapientis qui inuenit oia in ca-
pite est. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingi
tur, ꝙ illic est ois prudentia quę confundit alios, &
imperitos ac saxeos cōprobat, quod & in antiquis
imperatorū statutis cernimus in medio pectore lo
ricę propter insinuandā sapientiā etvirtutem. hęc
minerua & tritonia diciẗ. Triton enim africę palus
est circa quā fertur virginali apparuisse ętate, pro
pter quod tritonia nuncupata est. Vñ & tanto pro
clivius dea credita est. minus origo eius innotuit.
Pallas aūt dictavl̄ ab insula pallente in thracia in
qua nutrita est. vel apo tu palleinto dory. i. ab ha-
stę cōcussione vel ꝙ pallantē gygantam occiderit.
Venerē exinde dicunt nuncupatā ꝙ sinevi fœmi-
na essevirgo non desinat. Hanc greci aphroditivo
cant, propter spumā sanguinis generantē. Aphros
eni grece spumavocatur, ꝙ aūt fingunt saturnum
celio patri genitalia abscidisse, & sanguinē fluxis-
se in mari, atqꝫ eo spumā maris concreta venus na
ta est, illud aiunt. ꝙ per coitum salsi humoris sub-
stantia est, et inde aphroditivenerem dici, ꝙcoitus
spuma est sanguinis, quę ex succovisceꝛum liquido
salsoqꝫ constat. Ideo aūtvenerem vulcani dicunt v
xorē, quiavenereū officium non nisi calore consi-
stit, vnde est. Frigidus invenerē senior, Nā ꝙ satur
nus dr̄ celio patri virilia amputasse quę ī mare ca
dentiavenerē creauerūt ideo fingitur, quia nisi hu
mor de cęlo in terrā descenderit, nihil creatur. Cu-
pidinēvocatū ferunt propter amorem. Est eniꝫ dę
mon fornicationis. Q ui ideo alatus pingitur. quia
nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur.
Puer pingitur quia stultus est et irrationalis amor
Sagittā & facē tenere fingitur, sagittā quia amor
cor vulnerat, facē quia inflammat. Pan dicunt grę
ci, latini siluanū deum rusticorum quam in naturę
similitudinē formauerunt. Vnde & pan dictus est. i
omne. Fingunt eni eum exvniuersali elementoruꝫ
specie, Habet eni cornua in similitudinem radioꝝ
solis & lunę. Distinctā maculis habet pellem, prop
ter cęli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem
ætheris. Fistulā septem calamoruꝫ gestat, propter
harmoniam cęli in qua septem sunt soni & septem
discrimiavocū. Villosus est quia tellus conuestita ē
et agiturventis. Pars eius inferior fœda est, prop-
ter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas
habet, vt soliditatē terrę ostendat, quāvolunt rerū
et totius naturæ deum, vnde et pan quasi oia di-
cunt. Isis lingua ægyptiorū terra appellatur, quaꝫ
isimvolunt esse, Fuit eni isis regina ægyptiorū ina
chi regis filia quę de gręciavenieus ęgyptios litte
ras docuit. et terras colere instituit, propter quod
& terrā eius nomine appellauerunt. Serapis omni
um maximus ęgyptiorū deus. Ipse est apis rex ar-
giuorū qui nauibus trāsiectus in ęgyptū cū ibidē
mortuus fuisset. serapis appellatꝰ est ꝑpterea quia
archa inqua mortuus ponitur, quā sarcophagūvo-
cant, soros grece dicitur. et ibi eumvenerari, sepul
tū cœperunt prius ꝗ̄ templū eius esset instructū, ve
lut soros. Sed apis sorapis primo, deinde vna litte
ra cōmutata serapis dictus est. Apis fuit apud ęgy
ptios taurus serapi consecratus et eo ita cogno-
minatus. quā ęgyptii instar numinis colebāt, eo ꝙ
de futurisda et quędā manifesta signa. apparebat
eni in mēphis. Q uē centū antistites prosequebant
et repētevelut lyphatici precinebant. Huius capi-
tis imaginem sibi in heremovideri fecerunt. Fau-
ni a fandovelut apo tes phones dicti, ꝙ a voce non
signis ostendere viderentur futura. In lucis eni cō
sulebantur a paganis, et responsa illis nō signis sꝫ
vocibus dabant. Genium dicunt ꝙquasi vim habe
ant omnium rerum gignendarum, seu a gignen-
dis liberis. Vnde et geniales lecti dicebantur a gē
tibus, qui nouo marito sternebātur. Hęc et alia sūt
gentilium fabulosa figmenta quę interpretata sic
habentur vt ea non intellecta damnabiliter tamē
adorant. Fatum autem dicunt esse quicquid dii fā
tur. quicquid iuppiter fatur. A fando igitur fatum
dicunt. i. a loquendo. Q uod nisi hoc nomen iam in
alia re soleret intelligi quo corda hominum volu-
mus inclinare, rationabiliter possemus a fando fa
tum appellare. Non enim abnuere possumus esse
scriptum in literis sanctis semel locutus est deus,
duo hæc audiui, et cętera quod enim dictum est, se
mel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est im
cōmutabiliter est locutus, sicut nouit incōmutabili
ter omnia quę futura sunt et quæ ipse facturus est.
Tria autem fata fingūt ī colo, & fuso, digitisqꝫ fila

ex lana torquentib⁹, propter tria tēpora, preteritū quod infuso iam netū atq; inuolutū est, presēs, qđ inter digitos nentis traijcitur, futurū in lana quæ colo implicata est, & quod adhuc per digitos nētis ad fusum tanq̄ p̄ns ad preteritū traiiciendum est. Parcas dicūt cata antiphrasin appellatas, ꝙ mini me parcāt. Quas tres esse voluerunt, vnā que vitā hois ordiatur, alterā que cōtexat, tertiā que rūpat. Incipimus ei cū nascimur, sumus cum viuimus, desinimus cū interimus. Fortunā a fortuitis nomē habere dicunt, quasi deā quādā res humanas diuersis casibus & fortuitis illudentē. Vn̄ et cœcā appellant, eo ꝙ passim in quoslibet incurrēs sine vllo examine meritoꝝ & ad bonos & ad malos venit. Fatum aūt a fortuna separāt, & fortunā quasi sit i his que fortuitu veniūt, nulla palā causa. Fatū vero appositū singulis et statutū aiunt. Aiunt & tres furias fœminas crinitas serpētibus propter tres effectus qui in animis hominū multas perturbationes gignunt. & interdū cogūnt ita delinquere, vt nec fame nec periculi sui respectū habere permittant. Ira que vindictā cupit, cupiditas que desiderat opes, libido que appetit voluptates. Quæ iō furiæ appellātur ꝙ stimulis suis mentē feriant, & quietā esse non sinant. Nymphas deas aquarum putant, dictas a nubibus. Nā ex nubibus aque, vnde deriuatum est, nymphas aquarum deas, quasi numina lympharū. Ipsas aūt dicūt & musas, quas & nymphas, nec imerito. Nā aque motus musicen efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. Nymphas quippe montium oreades dicunt, siluarum dryades, fontiū hamadryades, cāpoꝝ naides, maris nereides, Heroas dicunt a iunōe traxisse nomē. Grece enī iuno hera appellat̄. Et ideo nescio, quis secundū grecorū fabulā heros fuit nūcupat⁹ hoc videlicet velut mysticū significante fabula ꝙ aer iunoni deputetur vbi volunt heroas habitare. Quo nomine appellāt alicuius meriti animas defunctorum quasi heroas idest viros aereos & cœlo dignos ꝓpter sapiētiā & fortitudinē. Penates gētiles dicebāt oēs deos quos domi colebāt. Et penates dicti ꝙ essent i penetralib⁹. i. in secretis. Hi dii quomō vocabāt vel q̄ noia habuerint ignorat̄. Manes dicūtur deos mortuoꝝ quoꝝ potestatē iter lunā & terrā asserūt, a qb⁹ et mane dictū existimāt ꝙ putāt habere, quia manus. i. rar⁹ est. Manes dictos siue quia late manāt pauras, siue qa mites sunt, immanibus ecōtrario noie hoc appellatos. Apuleius aūt ait eos cata antiphrasin dici manes, hoc est mites ac modestos cū sint terribiles & imanes, vt parcas, vt eumenides. Larnas ex hoibus factos demones aiūt, qui meriti mali fuerit. Quaꝝ natura esse dr̄, terrere paruulos & in angulis garrire tenebrosis. Lamias quas fabule tradūt infantes corripere ac laniare solitas, a laniēdo specialiter dictas. Pilosi qui grece panite, latine icubi appellātur, siue inui ab ineundo passim cū aialib⁹. Vn̄ & incubi dicūtur ab incubando hoc est stuprando. Sepe enim improbi existunt etiam mulieribus & earū peragunt cōcubitum, quos demones galli dusios nuncupāt quia assidue hanc peragunt immundiciā. Quē autē vulgo incubonē vocāt, hunc romani faunū ficariū dicunt. ad quē Oratius dicit. Faune nympharū fugientiū amator per meos fines, & aprica rura lenis incedas. Hunc alij satyrum vocant.

Incipit Liber nonus.

De linguis gentium. Cap. I

LInguarū diuersitas exorta est in edificatione turris post diluuium. Nā priusq̄ superbia turris illius in diuersos signorū sonos humanā diuideret societatem vna omniū nationū lingua fuit que hebrea vocatur, qua patriarchæ & prophete vsi sunt, non solum in sermonibus suis, verumetiā in literis sacris. Initio autem quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gētes q̄ lingue, quia ex vna lingua multe gentes sunt exorte. Lingue autem dicte in hoc loco pro verbis que per linguam fiunt genere locutionis illo quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur, sicut os dici, solet pro verbis, sicut man⁹ pro literis. tres sunt autem lingue sacre, hebrea, greca, latina, que toto orbe maxime excellunt. His enim tribus linguis super crucem domini a pilato fuit causa eius scripta. Vn̄ et propter obscuritatem sanctarū scripturarū, harum trium linguarum cognitio necessaria est, vt ad alteram recurratur, dum si quē dubitationē nominis vel interpretationis sermo' vni⁹ lingue attulerit Greca autem lingua inter ceteras gentium clarior habetur. Est eni & latinis & omnibus linguis sonantior, cuius varietas in quinq; partibus discernitur. Quarum prima dicitur cœnedo id est mixta, siue communis, qua omnes vtuntur. Secunda attica, videlicet atheniensis, qua vsi sunt omnes grecie auctores. Tercia dorica quam habent ægyptii & syri. Quarta ionica. Quinta eolia Qua se eolisti locutos dixerunt et sunt in obseruatione grece lingue eiusmodi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispartitus. Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt. id est priscam, latinam, romanam, mixtam. Prisca est qua vetustissimi italie sub iano et saturno sunt vsi incōdita, vt se habent carmina saliorum. Latina quam sub Latino et regibus Tusciæ cæteri in latino sunt locuti ex qua fuerunt. xii. tabulæ scriptæ. Romana quæ post reges exactos a populo romano cœpta est, quem Neuius Plautus, Ennius, Virgili⁹ poetæ, et ex oratoribus. Graccus, Cato, et Cicero, vel cæteri oratores et poetæ effuderunt. Mixta q̄ post imperium latius promotum simul cū moribus &

hominibus in romanā ciuitatem irrupit, integritatē verbi per soloecismos et barbarismos corrūpēs Omnes aūt orientis gentes in gutture linguam et verba collidunt, sicut hebręi et syri. Omnes mediterraneę gentes in palatū sermones feriunt sicut gręci et asiani. Oēs occidentis gentes verba in dētibus frangunt, sicut itali et hispani. Syrus et chaldeus, vicinus hebręo est in sermone consonans in plęrisq; et literarum sono. Quidā autem arbitrantur linguam ipsam esse chaldeā, quia abrahaȝ de chaldeis fuit. ꝙ si hoc recipiť, quomodo in Daniele hebrei pueri linguā quā non nouerant doceri iubentur? Omnem autem linguā vnusquisq; hominū siue gręcā siue latinā siue cęterarū gentiū, aut audiendo potest tenere, aut legendo, aut ex pręceptore accipere. Cum autem omnium linguarū sciētia difficilis sit cuiq̄, nemo tamen tā desidiosus est vt in sua gente positus suę gentis linguaȝ nesciat. Nā quid alius putandus est, nisi animalium brutorum deterior? Illa enim propriæ vocis clamorē exprimunt, iste deterior qui proprię linguę caret noticia. Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cum diceret, fiat lux difficile est īuenire. Nodum enim erāt linguę. Item qua līgua insonuit postea exterioribus hominuȝ auribus maxime ad primum hominē loquens vel ad prophetas, vel dū corporaliter insonuit vox dicentis dei, tu es filius meus dilectus. vbi a quibusdā crediť illa lingua vna et sola quę fuit anteq̄ esset linguarū diuersitas. In diuersis aūt gentibus crediť ꝙ eadē lingua illis deus loquatur qua ipsi hoies vtunť vt ab eis intelligať. Loquitur autem deus hominib⁹ non per substantiā inuisibilē, sed per creaturā corporalē per quā etiā & hominib⁹ apparere voluit qn̄ locutus est. Dicit etiā apostolus. Si linguis hoīȝ loquar & angeloꝝ, vbi queritur qua lingua angeli loquanť, & non ꝙ angelorum aliquę linguę sint, sed per exaggerationē dř. Item quęritur, qua līgua homines in futurum loquāť, nusq̄ reperitur. Nam dicit apostolus. Siue linguæ cessabunt. Ideo autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, nō ex gentibus linguę exortæ sunt.

¶ De gentium vocabulis. Cap. ii.

Gens est multitudo vb vno principio orta, siue ab alia natione, secundum propriā collectionem distincta, vt gręciæ asiæ. Hinc & gentilitas diciť. Gens autem appellata propter generationē familiarum. i. a gignendo sicut natio a nascendo. Gentes aūt a quibus diuisa est terra. xv sunt. De iafeth. xxx. & vna. de chā. xvii. de sem. xxi. quę fiunt. lxxiii. vel potius vt ratio declarat. lxxii. totidēq; linguę per terras esse cœperunt queq; crescendo prouincias & insulas impleuerūt. Filii sem quinq; singulariter gentes singulas procreauerūt Quorum primus elā, a quo elamitę principes persidis. Secundus assur, a quo assyriorum pullulauit imperiū. Tertius arfaxat, a quo gens chaldeorum exorta est. Quartus lydi, a quo lydij. Quintus arā a quo syri. quorum metropolis fuit damascus. Filii arā nepotes sem. iiii. hus et vl & gether & mesa. Hus traconitidis conditor qui inter palestinā & celesyriam tenuit principatum. vnde fuit iob, secundū quod scriptum est Vir erat in terra hus nomine iob. Secūd⁹ vl a quo armenii. Terti⁹ gether a quo carmeni siue carie. Quartus mesa a quo sunt hi q vocantur meones. Posteritas arfaxat filii sem heber nepos arfaxat, a quo hebrei sunt. Iectan filius heber, a quo gens indorum orta est. Sale filius iectan, a quo bactriani, licet eos aliis scytharum exules suspicentur. Ismael filius abraam, a quo ismahelitę, qui nunc corrupto nomine saraceni quasi a sara, & agareni ab agar. Nabaioth filius ismael, a quo nabathei qui ab effrata in mari rubro inhabitāt. Moab et ammon filii loth a quibus moabitæ, et āmonitę. Edom filius esau, a quo idumei. Hæ sunt gētes quę de sem stirpe descendunt, possidentes terrā meridianā. ab ortu solis vsq; ad fœnices, Filij cham quatuor, ex quibus ortæ sunt gētes hæ. Chus a quo æthiopes progeniti. Mesraim, a quo ęgyptij perhibentur exorti. Futh a quo libij. Vnde & mauritaniæ fluuius vsq; in pręsens futh dicitur, omnisq; circa eum regio futensis. Chanaan a quo afri et fœnices & chananeorum decem gentes. Itē ex nepotibus cham. Filij chus nepotis cham sex. Filij chus saba & euilath sabatha rema saba cuca Saba, a quo progeniti & appellati sabęi, de quib⁹ Virgilius. Solis est thurea virga sabeis. Hi sunt et arabes. Euilath, a quo getuli in parte remotiris africę heremo colęientes. Sabatha, a quo sabateni qui nunc astabari nominanť. Rema vero & saba & cuza paulatī antiqua vocabula perdiderunt & q̄ nunc a veteribus habeant ignoratur. Filii rema saba et dadā. Hic autem saba per sin literam scribitur in hebreo. ille autē superior saba per samech a quo appellantur sabęi vocatur autem nunc saba arabia. Dadan a quo gens est æthiopię in occidentali plaga. Filii mesraim. Labi a quo libij qui quōdam futhei vocabantur. Cesloim, a quo philistiim quos veteres allophilos, nos modo corrupte palestinos appellamus. De allophilis ceteræ sex gētes ignotæ sunt, quæ bello æthiopico subuersæ vsq; ad obliuionem præteritorum nominum peruenerunt, Filii chanaan vndecim. ex quo chananeoruȝ decem gentes, quorum terram his expulsis iudæi possederunt. Quorum primogenitus sidon, a quo sidones. vnde vrbs eorum in fœnicę sidon vocatur. Secundus eth, a quo ethei. Tertius iebus, a quo iebusei, quorum fuit hierusalem. Quartus amorreus, a quo amorrei. Quītus gergeseus, a quo gergesei, Sextus eueus. a quo euei. Ipsi sunt gabaonitę a ciuitate gabaon qui in supplices venerunt ad Iesum. Septimus aracheus, qui archas condidit oppidum contra tripolim in radicibus libani situm.

Octauus aseneus a quo asenei. Nonus aradi⁹ a quo
aradei sunt, qui aradū insulā possederūt. angusto
freto a fœcis littore separatā. Dicimus amareus a
quo siriç nobilis ciuitas queuocat̃ cœlis. Vn̄cimus
amatheus. Hę sunt gentes de stirpe chā quę a sido
neusq; ad gaditanū fretū oēm meridianā partē te
nent. Itē tribulus filiorū iafeth. Filii aūt iafęth. vii.
nominātur. Gomer, ex quo galathę.i. galli. Magog
a quo arbitrāt̃ scythas et gotthos traxisse originē
Madai a quo medos existere putāt. Iauan a quo io
nes, qui et greci. vn̄ & mare ioniū. Tubal a quo hi-
beri qui et hispani, licet quidā ex eo et italos suspi
cētur. Moloch, ex quo capadoces sunt. Vn̄ et vrbs
apud eos vsq; hodie maleca dicitur. Tiras ex quo
traces, quorū nō satis imutatū vocabulū est. quasi
traces. Filii Gomer nepotes iafeth. assenes a quo
paphlagones. Gotorma, a quo sunt friges. Filii ia
uan, elisa a quibus gręci elisei qui vocātur eolides.
Vn̄ et lingua quinta grece eolis appellat̃. Tarsis a
quo cilices vt iosephus arbitratur. Vn̄ et metropo-
lis ciuitas eorū tarsis dr̄. Cethin, a quo cithei.i. cypri
a quib⁹ hodie & vrbs cithiū noiatur. Dodani. a quo
rhodii. Hę sunt gentes de stirpe iafeth. quę a tauro
mōte ad aquilonē mediā partē asiæ & oēm europā
vsq; ad oceanū britannicū possident. noia & locis
& gētib⁹ relinquentes, de quib⁹ postea imutata sunt
plurima, cętera pmanēt vt fuerūt. Nā multarū gē
tiū vocabula parti manserūt, ita vt hodie appare-
at vn̄ fuerant deriuata sicut ex assur assyrii, ex he
brei, parti tēporis vetustate ita mutata sūt vt vix ho
mines doctissimi antiquissimas historias pscrutan
tes, nec oīm, sz nec aliquarū ex istis origines gentiū
potuerint reperire. Nā q ex filio chā qui vocabat̃
mesraim ægyptii sint exorti, nulla hoc resonat ori
go vocabuli, sicut nec æthiopū, qui dn̄r ad eū filiū
chā pertinere qui chus appellatus est. Et si oia cō
siderent̃, plurima tn̄ gentiū mutata q̄ manēt iavo-
cabula apparēt, quib⁹ postea noia diuersa, diuersa
dedit rō. Nāq; indi ab ido flumie dicti sunt, qui ab
occidētali parte eos includit. Seres a proprio oppi
do nomē sortiti sunt, gēs ad oriētē sita, apud quos
de arborib⁹ lana cōtexit̃, de quib⁹ ē illud. Ignoti fa
cie sed nō vellere seres. Gāgaridę populi sunt inter
assyrios idosq; inhabitātes circa Gāgem fluuium
vn̄ etiā gāgaridę nūcupati sunt. Hircani dicti sunt
a silua hyrcania vbi sunt plurimę tygres. Bactria-
ni scythę fuerūt q suorū factione a sedibus suis pul
si iuxta bactori orientis fluuiū cōsederunt, ex cui⁹
vocabulo & nomē sortiti sunt. Huius gētis rex fuit
zoroastes inuētor magicę artis. Parti quoq; et ipsi a
scythis originē trahunt fuerunt eni eorū exules, qd
etiā vocabulo eorū manifestat̃. Nā scythico sermo-
ne exules parti dicūt̃. Hi similiter vt bactriani do
mesticis seditionibus scythia pulsi solitudinē iux-
ta hyrcaniā primū furti occupauerunt, deinde plę
raq; finiū eti ī virtute obtinuerunt. Assyrii ab assur
filio sem vocati, gēs potētissima, quę ab eufrate vs

q; ad indorū fines oēm in medio tenuit regionem
Medi a rege suo cognominati putantur. Nāq; ia-
son peliaci regis frater. a peliæ filius thessalia pul-
sus est cū medea vxore sua cum suit priuignus me
dus rex atheniensium, qui post mortē iasonis oriē
tis plagā perdomuit, ibiq; mediā vrbem condidit.
gentemq; medorum nomine suo appellauit, Sed ī
ueniimus in genesi, q madai auctor gentis medorū
fuit. a quo et cognominati vt superius dictum est,
Persæ a perseo rege sunt vocati. qui e græcia asiā
trāsiens ibi barbaras gentes graui diuturnoq; bel
lo perdomuit. Nouissime victor, nomē subiectę gē
ti dedit. Persæ aūt ante cyrū ignobiles fuerunt. &
nullus inter. gētes loci habebātur. Medi semp po-
tentissimi fuerunt. Casdei qui nunc caldei vocātur
a caseth filio nachot fratris abrahę cognominati
sunt. Sabęi dicti απο του σηυεσθαι quod est sup
plicare et venerari quia diuinitatem per ipsorum
thura veneramur. Ipsi sunt et arabes, quia in mon
tibus arabiæ sunt. qui vocātur libanus et antiliba-
nus vbi thura colliguntur, Syri ab sirim vocati p-
hibent̃, qui fuit nepos abrahā ex cethura. Quos
autem veteres assyrius, nunc nos vocamus syros
a parte totum appellantes. Hebręi vocati sunt ab
heber. qui pronepos fuit sem, israhelitę vero ab is
rael filio ysaac. Nam patriarcham hebreorū con
stat fuisse israel, a quo. xii. iudæorum tribus israe-
lis vocabulū sortiti sunt. Iudæis autē scissura de-
cem tribuū nomina imposuit. Nā ātea hebrei siue
israelitę nūcupabātur ex quo aūt i duo regna dei
populus diuisus est tunc duę trib⁹ quę de stirpe iu-
da reges habebāt iudeorū nomen sortiti sunt. Reli
qua pars decem tribuum que in samaria sibi regē
constituit ob populi magnitudinē pristinum nomē
retinuit israel. Samaritanorum gens sumpsit exor
diū ab assyriis qui trāsmigrati habitauerūt in sa-
maria. qui latine interpretātur custodes, eo q cap
tiuato israel isti in terrā regionis eorum ad custo-
diā collocati sunt. Fęnix cadmi frater de thebis æ
gyptiorū in syriā profectus apud sidonē regnauit,
eosq; populos ex suo nomine fęlices, eāq; prouin-
ciā fęniciā nuncupauit. Sidones aūt a ciuitate quę
vocat̃ sidoa traxisse vocabulū phibēt̃. Saraceni di
cti vel quia ex sara genitos se pdicēt, vel sicut gen-
tiles aiūt. q ex origine syrorū sint quasi syrigenę.
Hi per āplā solitudinē habitāt. Ipsi sunt & ismahe
litę vt liber geneseos docet, q sint ex ismahele. Ip
si cedareni a cedar filio ismahelis. Ipsi agareni ab
agar, q vt diximus puerso noie saraceni vocāt̃, qa ex
sara se genitos gloriātur, Philistęi ipsi sunt palesti-
ni, quia. p. literā sermo hebreus non habet. sed pro
eo phi gręco vtūtur. Inde philistęi p palestinis di-
cūtur a ciuitate vtiq; sua. Idē & allophyli.i. alieni-
genę ob hoc quia semp fuerūt inimici israel & lon
ge ab eorū genere ac societate saparati. Chananei
appellati de chanaā filio chā quorū terrā iudęi pos
sederunt. Ex cui⁹ origine fuit emor pr̄ sichē a quo

amorrei sũt nũcupati. egygtii ab ęgypto quodã re
ge suo vocati sunt. Nã ãtea aerei dicebãt. Interptã
tur aũt lingua hebraica ægyptij affligẽtes, eo q af
flixerint dei populũ prius q̃ diuino auxilio libera-
rentur. Armenius ex thessalia vnꝰ de numero ducũ
iasonis, qui ad colchos ꝓfecti sunt, recollecta mul-
titudine quę admisso rege iasone passim vagabat̃
armeniã cõdidit. gẽtiq; ex suo vocabulo nomẽ de-
dit. Limes ẽ ꝑsicus qui scythas ab eis diuidit, scy-
thia cognominatꝰ a quo limite scythæ a quibusdã
perhibent̃ vocati, gẽs antiqssima semꝑ habita. Hi
ꝑthos bactrianosq;. fœminę aũt eorũ amazonũ re
gna cõdiderũt. Massagetę ex scytharũ origine sũt
Et dicti massagetę quasi graues. i. fortes getę. Nã
sic Liuiꝰ argẽtũ graue dicit. i. massas. Hi sunt qui i
ter scythas atq; albanos septẽtrionalibus iugis in
habitant. amazones dictæ sunt q͏ꝑ adustis dextc-
riorib' mãmis essent ne sagittarũ ictus ipedirẽt,
quasi ανευμαζον. Nudabãt eni quaꝝ adusserant
mãmã Has titianus vnimãmas dicit. Nã hoc ẽst a-
mazon, quasi anesmozoin. i. sine mãma. Has iã nõ
esse q͏ꝑ eaꝝ gentes partim ab hercule partim ab a
chille vel ab alexãdro vsq; ad internitionẽ deletæ
sunt i partes asiaticę. Scythię gentes q̃ posteros se
iasonis credũt albo crine nascũt ab assiduis niuibꝰ
& ipsius capilli color gẽti nomẽ dedit & inde dicũ
tur albani. Hoꝝ glauca oculis. i. picta irest pupilla
adeo vt nocte plus q̃ die cernãt, albani aũt vicini a
mazonibus fuerunt. Vgnos antea hunnos vocamꝰ
postremo a rege suo abares appellatos, qui prius i
vltima meotide iter glacialẽ tanaim & massageta
rũ immanes populos habitauerũt. Deinde pnicibꝰ
equis caucasi rupibꝰ feras gẽtes alexãdri claustra
cohibente ruperunt et orientẽ. xx. annis tenuerunt
captiuũ, & ab ægyptijs atq; æthiopibꝰ annuũ ve-
ctigal exegerũt. Troianorũ gens antea dardana a
dardano rege noiata. Nã dardanus et iasiꝰ fratres
e gręcia ꝓfecti ex his iasiusad thraciã, dardanꝰ ad
frigiã ꝑuenit, ibiq; primus regnauit. Postquẽ filius
eius ericthoniꝰ, deinde nepos eius tros, a quo tro-
iani nũcupati sunt. Galathę galli eẽ noscunt̃, q a i
auxiliũ a rege bithynie euocati regnum cum eo p
acta victoria diuiserunt, sicq; deide gręcis admixti.
primũ gallogręci, nũc ex antiquo galloꝝ noie ga
lathę nũcupant̃. Gręci aũ thessali a thessallo, po-
stea a gręco rege gręci sunt nũcupati. Nã gręci ꝓ-
prie thessali dicti sunt. Lapithas aũt gẽtẽ thessalię
fuisse aiũt circa peneon amnẽ oli ihabitãtẽ. a lapi
tha apollis filia nuncupatos. Sicyonii gręci sũt nũ
cupati a sicyonio rege. Hi primũ agialei vocabant̃
a rege agileo q primus sicyoniis iperauit, a quo &
agialea ciuitas nũcupata est, quę nũc peloponesꝰ
vocat̃ a pelope rege suo. Ipsi sunt & archades ab
archade rege iouis & calistę filio dicti Danai a da
nao rege vocati. Idẽ & argiui, ab argo cõditore co-
gnominati. Postq̃ aũt rex gręcorũ apis mortuꝰ est.
huic filius argus successit i regnũ, & ex eo argiui
appellati sunt, qui etiã ab eis post obitũ vt deus ha
beri cœpit, teplo et sacrificio honoratus. Achiei q
& achiui, ab acheo iouis filio dicti. Pelasgi noiati,
quia cũ velis spãsis verno tpe aduenisse italiam visi
sunt vt aues. Primo eni eos Varro italiaꝫ appulisse
cõmemorat. Gręci vero pelasgos a pelasgo iouis &
larisse filio perhibẽt dictos. Myrmidones fuerũt a
chillis socij dolopes pyrri. Dicti aũt sunt myrmido
nes ꝓter astuci I quasi myrmicę. i. formicę. Erato-
sthenes aũt dicit dictos myrmidones a myrmido-
ne duce iouis et eury medusę filio, Cecropi athen
ensiũ regi successit agranus, cuius filia athis noie
& regioni et genti nomẽ dedit. Et ex ea attici co-
gnominati, qui sunt athenienses. Ion vir fortis ex
suo noie, eosdẽ athenienses vocauit iones. Macedo
nes a noie emacionis regis antea emacij nũcupati
sunt, postea macedones dicti a macedõe rege deu
calionis materno nepote. Epyrotę a pyrro achillis
filio prius pyrridę. postea vero a pyrro rege ad ita
liã trãsire pręsumpserunt. Dorus neptuni et elle-
pis filiꝰ fuit. vñ dori originẽ et nomen ducũt. Sunt
aũt pars gręcię gẽtis ex qubꝰ etiã cognominata est
tertia lingua gręcoꝝ, quę dorica appellat̃, Lacedę
mones a lacedęmone semelę ac iouis filio dicti, hi
diu perseuerãtes in bello cõtra messenios veriti ne
diuturnitate pręlij spem prolis perderent. pręcepe
runt vt virgines eorũ cũ iuuenibus domi relictis cõ
cũberẽt, sicq; ex promiscuo virginũ & maritorũ cõ
cubitu, iuuenes de incertis parentibus nati sunt &
ex nota materni pudoris spartani vocati sunt. nam
ipos esse spartanos quos et lacedęmones Sparta-
nos vero ꝓpter repentinos aduẽtus aduersus cad
mũ, quasi de terra contractos, et ex oi parte cõllui
tos i avocatos. Traces ex filio iafeth qui vocatꝰ est
tiras, et orti et cognominati vt superius dictum est
perhibẽtur, licet gentiles eos ex moribꝰ ita dictos
existimẽt q͏ꝑ sint truces. Seuissimi eni omniũ gen-
tiũ fuerunt. Vnde et multa de eis fabulosa memo-
rantur. q͏ꝑ captiuos diis suis litarent. et humanum
sanguinem in ossibus capitum potare soliti essent.
de quibus Virgilius. Heu fuge crudeles terras, fu-
ge littus auarum, quasi crudeliũ et auarorũ. Istro
rum gens originem a colchis ducit, qui missi ad ar
gonautas persequendos, vt a ponto intrauerunt i-
strum fluuium, a vocabulo amnis, quo a mari reces
serant appellati sunt. Romani a romuli nomine
nuncupati qui vrbem romam condidit gentiq; &
ciuitati nomen dedit. Hi ante a saturno saturnij, a
latino latini vocati sunt. Nam latinus italiæ rex fu
it, qui ex suo nomine latinos appellauit. qui postea
romani nuncupati sunt. Hi & quirites dicti, quia q
rinus dictus est romulus, q͏ꝑ semper hasta vtebatur
quæ sabinorum lingua quiris dicitur. Italus quoq;
et sabinus et sicanus fratres fuerunt, ex quibus no
mina populis imposita et regionibus sunt. Nam
ab italo itali a sabino sabini. a sicano sicani, qui et
siculi cognominati sunt. Idem et sicilien-

ses. Tusci italiæ gens est a frequētia sacroꝝ & thu
ris vocata. i. απο του θυειν Vmbri italię gēs ē, sꝫ
galloꝝ veterum ꝓpago q apēnīnon mōtē incolunt
de quib⁹ historię phibent, eo ꝙ tēpore aquose cla-
dis ībribus superfuerint & ob hoc vmbrios græce
noīatos. Marsi gēs italię, dicta a comite liberi mar
sia qvsum illis vitiū ōndit. & ob hoc illi statuā fece
runt, quā postea romani victis marsis tulerūt. Mar
sos aūt gręci tuscos vocāt, quasi οφιουχουσ. ꝙ
multos serpētes habeat, & οφισ serpēs dicatur, il
lęsos aūt eē carminū maleficijs īhabitāt aūt plagā
apennini mōtis simul cū vmbris. Gotthi a magog
filio iafeph noīati putātur, de similitudine vltimæ
syllabę quos veteres magis gestas q̄ gotthos voca-
uerūt, gens fortis & potētissima corpoꝝ mole ar-
dua, armoꝝ genere terribilis. De quib⁹ Luca. Hic
dacus pręmat, inde getes occurrat hiberis. Daci
aūt gotthoꝝ soboles fuerūt, & dictos putāt dacos
quasi dagos, quia de gotthoꝝ stirpe creati sunt. de
quib⁹ ille. Ibis arctos ꝓcul vsq; dagos. Bessi barba-
ri fuerūt qui a multitudine boū sic vocati credunt.
De quib⁹ quidā. Qui colit terrę medio vel ille diui
tis multo boue pilleat⁹ accola ripę. Gipedes pede-
stri prælio magis q̄ equestri sunt vsi, & ex hac causa
ita sunt vocati. Sarmatę patentibus cāpis armati
inequitabant priusq̄ eos lētulus danubio prohibe-
ret, atq; inde ob studiū armorū sarmatę nuncupa
ti existimantur. Lanus fluui⁹ fertur vltra danubiū
a quo alani dicti sunt. sicut & populi īhabitātes iux
ta lemānū fluuiū alemāni vocātur. De qbus Luca
nus. Deseruere cauo tentoria fixa lemano. Lon-
gobardos vulgo ferūt noīatos a ꝓlixa barba & nō
q̄ tōsa. Vādelic⁹ ānis ab extremis gallię erūpēs, iux
ta quē fluuiū īhabitasse, & ex eo traxisse nomē vā
dali phibēt. Germanię gētes dictę ꝙ sint immania
corpora īmanesq; natiōes, senissimis durate frigo
rib⁹, qui mores ex ipo cęli rigore traxerūt, feroces
animi & sēper indomiti raptu venatuq; viuētes. ho
rū plurimę gētes varie armis discolores habitu, li
guis dissonę, et origine vocabuloꝝ icertę vt tolera
tes. sainsi, vari, quadi, tungri, marcomāni, bruteri
camasi, blāgiani, tūbātes, quoꝝ īmanitas barba-
rie etiā in ipsis vocabulis horrorē quedā significat
Sueui pars germanoꝝ fuerūt i fine septētriōis, de
quibus Luca. Fundit ab extremo flauos aquilone
sueuos, Quoꝝ fuisse centū pagos & populos mul
ti tradiderūt. Dicti aūt sueui putanť a mōte sueuo
qui ab ortu initiū germaniæ facit cuius loca inco
luerūt burgūdiones quōdā a romanis subacta ite
riore germania ꝑ castroꝝ limites positi a tyberio
cesare in magnā cōualuerunt gentē, atq; ita nomē
ex locis sūpserunt, quia crebra per limites habita
cula cōstituta burgos vulgo vocāt. Hi postea rebel
les effecti romanis, plus q̄ octoginta milia armato-
rū ripę rheni fluminis īseruerūt & nomē gētis obti
nuerūt, Saxonū gēs ī oceani littorib⁹ & paludib⁹
inuijs sita virtute atq; agilitate habilis. vñ & appel
lata ꝙ sit durū & validissimū genus hoīm, & p̄stās
cęteris piraticis. Frāci a quodā ꝓprio duce vocari
putātur. Alij eos feritate moꝝ nuncupatos existi-
māt. Sunt eteni in illis mores icōditi, naturalis fe-
rocitas aioꝝ. Britānos quidā latine noīatos suspi-
canť, eo ꝙ bruti sint, gēs intra oceanū īterfuso ma
ri, q̄si extra orbē posita, de quibus Virgilius. Toto
diuisos orbe britānos. Scoti ꝓpria ligua nomē ha
bent a picto corpore eo ꝙ aculeis ferreis cū atra-
mēto variaꝝ figuraꝝ stigmate annotēť. Galli a cā
dore corporis nūcupati sunt. Galla ei gręce lac di
ciť. Vñ & virgili⁹ sic eos appellat, cū ait de his. Tū
lactea colla aura innectūtur. Secundū diuersitatē
enī cęli & facies hoīm & colores, & corporū quāti
tates & aioꝝ diuersitates existunt. Inde romanos
graues, gręcos leues, afros versipelles. gallos na-
tura feroces atq; acriores ingenio peruidemus, qđ
natura climatū facit. Galli aūt senones antiquitus
xenones dicebātur, ꝙ liberū hospitio recepissent,
postea. x. ī. s. lrām cōmutata est. Vacca oppidū fuit
iuxta pyreneū a quo sunt cognomiati vaccei. de q-
bus crediť dixisse poetā. Lateq; vagātes vaccei. hi
pyrenei iugis ꝑ amplā mōtis hitant solitudinē. Idē
et vascones quasi vaccōes. c. in. s. litera demutata.
quos Cneus pōpeius edomita hispania & ad trium
phū venire festināš de pyrenei iugis deposuit, & in
vnū oppidū cōgregauit. Vñ & cōuenarū vrbs no-
mē accepit. Hispani ab hibero amne, primū hibe-
ri. postea ab hispalo hispani cognomiati sunt. Gal
lici a cādore dicti, vnde & galli. Reliqs ei hispaniæ
populis cādidiores existunt. Hi gręcā sibi originez
asserunt. Vnde & naturali igenio callēt. Si quidem
post finē troiani belli teucrū mortē aiacis fratris ī-
nisum patri telamoni dū non reciperet in regnum
cyprū cōcessisse, ibiq; vrbē noie antiquę patrię sa-
laminā cōdidisse ide galletiā ꝓfectus expositis se-
dib⁹ ex loco nomē gēti dedisse. Astures gētes his-
panię vocati eo ꝙ circa isturā flumē septi mōtibus
siluisq; crebris inhabitāt. Cātabri gēs hispaniæ a
vocabulo vrbis. & hiberi amnis cui insidūt appella
ti. Hoꝝ aimus ꝑtinax & magis ad latrocinandum
& ad bellandū, vel ad perpetiēdū verbera semper
parati. Celtiberi ex gallis, celticis fuerūt, quoꝝ ex
noie appellata est regio celtiberia. Nā ex flumine
hispaniæ hibero vbi cōsederunt, et ex gallis q celti
ci dicebātur, mixto vtroq; vocabulo celtiberi nun-
cupati sunt. Afri appellari ab vno ex posteris abra
hæ qui vocabatur afer qui dř duxisse aduersus liby
am exercitū, et ibi victis hostibus cōsedisse, eiusq;
posteros ex noie attaui & afros & africā nuncupas
se. Pęni aūt carthaginenses sunt a phœnicibus nū
cupati qui cū didone profecti sunt. Tyrios vero a
tyria vrbe phœnicū nuncupatos, de qua ꝓfecti sūt
& i africę littus venerunt. Getuli getę dňr fuisse, qi
genti agmine a locis suis nauib⁹ cōscendētes loca
syrtiū in libya occupauerunt, & quia ex getis vene
rāt deriuato noie getuli cognominati sunt. Vñ et

opinio est aqud gotthos ab antiqua cognatione mauros cōsanguinitate ꝓpinquos sibi vocare. africā aūt ītio habuere libyes, deide, afri. post hoc getuli, postremū mauri & numides. Mauri & numide vt afri putant, sic sūpserunt et exordiū et vocabulū. Nā postq̄ in hispania hercules īteriit, & exercitus ei⁹ cōpositus ex varijs gētib⁹ amisso duce passim sibi sedes q̄rebāt & ex eo numero medi & persæ & armeni nauib⁹ i africā trāsuecti ꝓxima mari loca occupauere, sꝫ persæ dū materiā in agris pro cōstruendis domicilijs nō iuenirēt, & ignara ligua cōmertiū ꝓhiberēt, per patētes agros et diuersas solitudines vagabāt, & a papulationibus vagabūdis semetipos ꝓpria ligua numides appellauerūt i. sine oppido vagos & errātes. Medi aūt cū libiis se miscuerāt, qui ꝓxima hispania habitabāt quorūꝫ nom̄ paulatī libyes corrupere barbara ligua mauros ꝓpter medos appellātes lꝫ mauri ob colorēꝫ a grecis vocarēt. Greci eni nigrū mauron vocant. Estifero quippe calore afflati spēꝫ atri coloris ducūt Massylia ciuitas africę ē nō lōge ab atlāte & hortis hesperidū et a qua ciuitate massyli vocati sunt, quos nos corrupte massulos vocamus, de quib⁹ virgilius. Hinc mihi massyliæ gentis mōstrata sacerdos. Gaulalū gentes sunt a meridie vsq; occeanūꝫ hesperium peruagātes. His nomē gauloen insula dedit quę est iuxta æthiopiā, vbi nec serpēs nascit nec viuit. Garamātes populi africę sunt ꝓpe cirenas īhabitātes, a garamāte rege apollinis filio nominati qui ibi ex suo noīe garama oppidū cōdidit Sūt aūt ꝓximi gētibus æthiopū. De quib⁹ virgili⁹ Extremi garamātes. Extremi aūt quia seui & a cōsortio humanitatis remoti. Hesperij vero sunt q circa hispaniā cōmorantur, Nā hispania hesperia dī Ethiopes dicti a filio cham qui vocatus est chus, ex quo originē trahunt. Chus eni hebraica ligua ęthiops īterp̄tat. Hi quondā ab indo flumine consurgētes. iuxta ægyptum inter nylū et oceanū. i. meridie sub ipa solis vicinitate insederūt, quorum tres sunt populi, hesperi. garamantes. et indi. Hesperi sunt occidentis, garamātes tripolis, indi orientis. Trogoditæ gētes ęthiopū ideo nūcupati q̄ tanta celeritate pollent, vt feras cursu pedū assequant. Panphagij & hii ī æthiopia sunt, quib⁹ esca est quicquid mādi pōt, et oīa fortuitu gignētia, vn̄ & appellati. Ichiophagi q̄ venādo in mari valeant, et piscibus tātū alāt. Hi post idos mōtanas regiōes tenēt quos subactos alexāder magnus, piscibus vesci ꝓhibuit. Antropophagi gēs aspertima, sub regione syricuꝫ sita, qui quia humanis carnib⁹ vescunt, iō antropophagi noiant, Itaq; sicut his, ita et ceteris gētibus p sæcula aut a regibus, aut a locis, aut a moribus, aut ex quibuslibꝫ aliis caussis īmutata vocabula sunt, ita vt prima origo nois eoꝶ tēporum vetustate nō pateat. Iā vero hi q antipodæ dnr eo q̄ cōtrarij eē vestigijs nostris putāt, vt quasi sub terris positi aduersa pedib⁹ nostris calcēt vestigia, nulla rōne credendū est, quia nec soliditas patit, nec centrū terre, sed neq; hoc vlla historiæ cognitione firmat, sed hoc poetę quasi rōcinādo coniectāt. Titanas aūt quosdā in grecia ferunt fuisse robustos, et excellētes virib⁹ populos quos ferunt fabulę ob irata cōtra deos terra ad eius vltionē creatos. Vnde et titanes dicti sunt id est abvltione q̄ quasi vlciscendę matris terrę causa ī deos armati existerent, Quos fabulæ a ioue bello fuisse superatos atq; extinctos fingunt, propter q̄ e cęlo iactis fulminibus interierunt.

De regnis et militię vocabulis. Cap. III.

Regnū a regibus dictū. Nā sicut reges a regendo vocati, ita regnum a regibus. Regnū vniuersę natiōes suis queq; tēporibus habuere, vt assyrij, medi, ꝑsę, ægyptij, gręci, vel romani, quoꝶ vices sors tēpoꝶ ita voluitauit alteruꝫ ab altero soluerēt. iter oīa aūt regna terrarū duo regna ceteris gloriosa tradūtur, assyriorū primo, deiñ romanorū vt tēporib⁹ et locis īter se ordinata atq; distincta sunt. Nā sicut pri⁹, et hoc posteri⁹, ita illud ī oriente. hoc in occidente exortū est. Deniq; ī illi⁹ fine, hui⁹ initiū cōfestim fuit. Regna cętera cæteriq; reges velut appēdices istoꝶ habent. Reges a regendo vocati, sicut eni sacerdos a sanctificando, ita et rex a regendo. Nō aūt regit qui nō corrigit. Recte igitur faciēdo regis nomen tenetur, peccādo amittit. Vñ et apud veteres tale erat ꝓuerbium. Rex eris si recte facias, si non facias nō eris. regiæ virtutes p̄cipuę duę, iustitia / et pietas. Plus aūt in regibus laudat pietas. Nā iustitia p se seuera ē. Cōsules appellari a cōsulendo. sicut reges a regendo, et sicut leges a legendo Nā cum romani reguꝫ supbā dñationē nō ferrent, ānua imperia binosq; cōsules sibi fecerunt. Nā fastus regius, nō beniuolētia cōsulentis, sed supbia domināntis erat. Hinc igit cōsules appellati, vel a cōsulendo ciuibus vel a regendo cuncta cōcilio. Quos tñ ideo mutandos per ānos singulos elegerunt, vt nec īsolēs diu maneret / et moderatior cito succurreret. Inde autem duo partes, quia vnus rē ciuilē / alter rem militareꝫ administrabat, Regnauerūt autem ānis quadringētis saxaginta septē. Procōsules subiecti erant cōsulibus / et dicti procōsules eo q̄ vice cōsulis fungerent sicut ꝓcurator curatoris. i. actoris. Excōsules autē dicti qiā a cōsulatu exierint, siue discessernt peracto vicis suæ āno. Dictatores quinto āno post reges expulsos romani sibi creauerunt. duꝫ gener tarquinij ad iniuriā soceri vindicādā igentē aduersus romā collegisset exercitum. Hi quinquennij tēporis iperio vtebāt. Plus eni erāt honore q̄ consules q ānuas potestates tenebāt. et dicti dictatores quasi pricipes et pręceptores. Vnde et magistri populi noiabāt. vnde et edicta dicuntur. Cęsaruꝫ nomen a Iulio cœpit. qui bello ciuili cōmoto primus romanorum singularē obtinuit principatum Cęsar autem dictus q̄ cęso mortuæ matris vtero

prolatus eductusq; fuerit, vel q̃ cũ cesariæ nat⁹ sit
a quo & imperatores sequẽtes cesares dicti eo q̃ co
mati essent. Qui eni ex secto vtero eximebant ceso
nes & cesares appellabãtur. Iulius aũt dictus, quia
a iulio æneę filio originẽ duxit, vt cõfirmat virgili⁹
a magno demissum nomen iulo, Imperatorũ autẽ
nomen apud romanos eorũ tantũ prius fuit, apud
quos summa rei militaris consisteret, et ideo impe
ratores dicti ab iperãdo exercitui, sed dum diu du
ces titulis iperatoriis fungerentur, senatus censuit
vt augusti cesaris hoc tm̃ nomen esset, eo q̃ is disti
gueretur a ceteris gentiũ regibus quod & sequẽtes
hactenus vsurpauerũt. Solet eni fieri vt primi re-
gis nomen etiã reliqui possideant, sicut apud alba
nos ex siluij noie oẽs reges albanorũ siluii appella
ti sunt. sicut & apud persas arsacidæ, apud ægyp-
tios ptolomei, apud atheniẽses cecropide. August⁹
ideo apud romanos nomẽ iperij est, eo q̃ oli auge
rent rẽpublicã amplificãdo. Quod nomen primit⁹
senatus octauiano cesari tradidit, vt quia auxerat
terras, ipso noie et titulo cõsecraretur. Dum autẽ
idẽ octauianus iam cesar & imperator appellaret,
vel augustus, pastea vero dum ludos expectaret, &
pronunciatũ esset illi a populo vt vocaret et domi
nus, statim manu vultuq; aduerso indecoras adula
tiones repressit et dñi appellationẽ vt homo decli-
nauit, atq; in sequẽti die oẽm populũ grauissimo e
dicto corripuit dñmq; se post hæc appellari, ne a
liberis quidẽ suis permisit. Fuit eni filius aciię quę
nata est de sorore Iulii cesaris. Reges aũt ob hanc
causam apud grecos basilei vocãtur, q̃ tanq̃ ba-
ses populũ sustinent. Vñ et bases coronas habent
Quãto ei quisq; magis preponitur tãto ãplius pon
dere laborum grauatur. Tyranni grece dicunt idẽ
latine et reges. Nã apud veteres inter regẽ et tyrã
nũ nulla discretio erat. Pars mihi pacis erat dex-
trã tetigisse tyrãni. Fortes eni reges tyranni voca-
bãtur. Nã tyro fortis de quibus dñs loquit dicens.
per me reges regnãt & tyrãni per me tenent terrã.
Iam postea in vsum accidit tyrãnos vocari pessimos
atq; improbos reges luxuriose dñationis cupidita
tẽ et crudelissimã dñationẽ in populis exercentes.
Princeps et dignitatis mõ significatur & ordinis si
cut est illud virgilianũ. Princeps ardentez coniecit
lãpada turn⁹ pro primus, aut dictus princeps a ca
piendi significatione q̃ primus capiat, sicut muni
ceps ab eo q̃ munia capiat. Dux dict⁹, eo q̃ sit du
ctor exercitus, sed non statim quicunq; principes
vel duces sunt, etiã reges dici possunt. In bello aũt
melius ducẽ nominari cõuenit q̃ regez Nã hoc no
men exprimit in prelio ducentẽ. Vnde et Virgilius
Ducis euãdri. Salustius. Quo cupidi⁹ i ore ducis se
se quisq; bonũ. Non dixit in ore cõsulis. Monarchę
sunt qui singularem possident principatuz, qualis
fuit alexander apud græcos, & iulius apud roma-
nos. Hic et monarchia dr̃ Monos quippe singulari
tas græco noie, archia pricipatus est. Tetrarchæ
sunt quartã ptem regni tenentes. Nã tetra quatu-
or sunt qualis fuit apud iudæã philippus. Patricij ĩ
devocati p eo q̃ sicut patres filijs, ita prouideant
reipublicæ. Prefecti dicti q̃ pretoria potestate prę
sint. Pretores idem qui et prefecti quasi prepposito-
res. Presides vero dicti, quia alicui⁹ loci tutelã presi
dialiter teneut. Tribuni vocati q̃ militibus siue ple
bibus iura tribuunt. Chiliarchę sunt qui mille præ
sunt militibus, quos nos millenarios nũcupamus,
& est grecũ nomen. Cẽturiones dicti eo q̃ centũ p̃
sunt militibus, sicut quinquagenarii qui in capite
sunt quinquaginta militũ sicut decani ab eo q̃ de
cẽ militibus p̃erunt. Miles dictus, quia mille erãt
ãte in numero vno vel quia vnus est ex mille elect⁹
Romulus aũt primus ex populo milites sumpsit &
appellauit. Liber vero primus militię ordinem do
cuit. Miles aut ordinarius dr̃, aut extraordinarius
Ordinarius est qui p ordinẽ militat nec adhuc ali-
quẽ cõsecutus est gradũ honoris. Est eni gregari⁹
i. humilis militię. Extraordinarius est qui ob virtu
tẽ p mouetur ex ordine. Emeriti dicũtur veterani
solutiq; militia, qui iã in vsu prelii nõ sunt, quia me
reri militare dr̃, a stipendiis scilicet quę meret. Idẽ
& veterani dñr, quia iã in vsu prælii nõ sunt, sz post
multos militię labores quietis suffragiũ consequũ
tur. Equestres milites dicti, eo q̃ equo sedeãt. Itez
militat ille in equestri ordine. Tyrones dicũtur for
tes pueri q̃ ad militiã delegãtur atq; armis gerea
dis habiles existunt. Hi enim non ex sola professio
ne natiuitatis, sed ex aspectu et valitudine corpo-
ris existimãtur, Vnde et tyrones dicti qui quiq; an-
teq̃ sacramento p bati fuerint milites nõ sunt. Ro-
manę aũt militię mos fuit puberes primo exerceri
armis. Nam sextodecimo anno tyrones militabãt,
quo etiã solo sub custodibus agebãt, de quib⁹ Vir-
gilius. Et primo flore iunctus. Seruos sane nũq̃ mi
litasse constat, nisi seruitute deposita, excepto hã-
nibalis tempore, cum post cãnense prælium in tãta
necessitate fuissent romani, vt ne liberãdorum qui
dem seruorũ daretur facultas. Desertores vocati,
eo q̃ desertis militarib⁹ officiis euagãtur. Hi in ali
os numeros militię nomen dare phibent, sed si nõ
magni tẽporis culpã cõtraxerint, cęsi numeris suis
restituuntur. sed et qui deserũt exercitũ ad hostes
trãseuntes, & ipsi desertores vocũtur. Cõscripti mi
lites dicũtur, quia in tabulis cõferuntur ab eo qui
eos ducturus est, sicut trãscripti vocãtur, cũ de alia
in aliã legionẽ trãseunt et inde trãscripti, quia no-
mine dãt vt trãscribãtur. Optiones dicti q̃ sint ele
cti. Nã optare eligere est, sicut est illud. Optauitq;
locum regno. i. elegit. Excubitores dicuntur, p eo
q̃ excubias semper agunt. Sunt eni ex numero mi
litum, & in porticibus excubãt propter regalẽ cu-
stodiã. Excubiæ aũt diurnę sunt, vigilię nocturnæ
vnde & vigiles. Velites erãt apud romanos genus
militię, a volitãdo vocati. Lecti enim agilitate iu-
uenes cũ armis suis post terga equitum consede-

bāt,et mox cum ad hostes ventū esset,equis desi-
liebāt,et continuo pedites ipsi ex alia parte equiti
bus per quos aduecti fuerāt dimicātibus,hostemp
turbabāt. Ab his igitur velitibus elephāti quandā
hānibalis retroacti cum regi iā a suis non possent,
fabrili scalpro inter aures adacto necabātur. Ca-
stra sunt vbi milites steterint. Dicta aūt castra qua
si casta,eo ꝙ illi castraretur libido. Nā nunq̄ his in
teruat mulier. Militia autez a militibus dicta,aut a
multis quasi multitia,quasi negociū multorū, aut
a mole rerū,quasi moleatia. Legio sex miliū arma
toꝝ est,ab electo vocata quasi lecti.i. armis electi,
ꝓprie aūt ligua macedonuz phallanx,gallorū ca
terua,nostra legio dr̄. Legio aūt habet sexaginta
centurias.manipulos.xxx.cohortes.xii.turmas du
centas,choros.xv. Centuria est pars exercitus i cē
tenos milites diuisa. Vnde et qui his præsunt cētu
riones dicuntur. Succenturiati sunt,non qui in pri-
ma sed qui in secunda centuria sunt,quasi sub pri
ma centuria,tamen structi etiā ipsi & in speculis
positi in bello sunt,vt si prima defecerit, isti quos
sub se diximus,laborantibus primis subueniāt. Vn̄
& ad insidiandū ponitur succentariatus,quasi ar-
mis dolosis instructus. Manipulus ducentoꝝ ē mi
lituz. Manipuli aūt dicti sunt milites,siue quia bel
lū primo manu icipiebāt,siue ꝙ anteq̄ signa essēt
manipulos sibi.i.fasciculos stipulę vel herbę alicu
ius pro signis faciebāt a quo signo manipulares mi
lites cognominati sunt,de quibus Lucanus. Conuo
cat armatos exemplo ad signa maniplos. Turma
xxx.equites sunt. Romani enim equites in vna tri
bu trecenti fuerunt. De singulis enim centuriis de
cem dabantur,et fiebat turma, Cohors quingētos
milites habet. Tria sunt militiæ genera,sacramen
tum,euocatio,coniuratio. Sacramētū in quo post
electionem iurat vnusquisq; miles se non recedere
a militia nisi post completa stipendia.i.militię tem
pora,& hi sunt qui habent plenam militiam. Naz
viginti et quinq; annis tenentur. Euocatio dum
ad subitum bellum,non solum milites,sed et cæte
ri euocātur. Vnde etiā consul solebat dicere. Qui
rempublicā saluā esse vult me sequatur. Coniura-
tio,quę fit in tumultu qn̄ vicinū vrbis periculū sin
gulos iurare non patitur,sed repēte colligitur mul
titudo et tumultuosa in ira cōflatur. Hęc et tumul
tuatio dr̄. In aciæ aūt istę fere formę sunt. Exerci-
tus classis,nodus,cuneus,alę,cornua,agmē quę for
mas et noīa ab ipsis rebus de quibus trāslata sunt
mutuantur. Acies dicta ꝙ ferro armata sit & acu-
mine gladiorum. Exercitus multitudo ex vno ge-
nere,ab exercitatione belli vocata. Classes dictæ,
propter diuisionem exercitus, qui postea manipu
li dicti sunt,vnde et Virgilius. Classibus hic locus est
hic acies certare solebāt. Nā postea & classi cana-
num dicta. Nodus proprie est densa peditum mul
titudo,sicut turma equitum. Nodus aūt dictus ꝓ
difficultate ꝙ vix possit resolui. Cuneus est colle-
cta in vnum militum multitudo. Vnde propter ꝙ i
vnum coit, & ipsa coitio in vnum cuneus nomina-
tus est quasi conneus,eoꝙ in vnum omnes cogunt
Alæ in exercitu.xxx.equites esse dicuntur. Alę au
tem equites ob hoc dicti,quia tegunt pedites ala
rū vice. Cornua vocantur extremitas exercitus ꝙ
intorsa sit, Agmen dicitur cum exercitus iter facit
ab agendo vocatum. id est eundo. Plautus. Quo te
agis & ipse. Est enim exercitus ambulans. Nā ag-
men dr̄,ꝙ in longitudine directum est, qualiter so
let esse cum exercitus portis procedit,quicquid fu
erit aliud abusiue dicitur.

De ciuibus. Cap.iiii.

DE imperiis militiæq; vocabulis exper
te dictum est. deinceps ciuium nomina
summati subiungimus. Ciues vocati ꝙ
in vnum coeuntes viuat & vt vita cōis
et ornatior fiat & tutior. Domus vnius
familiæ habitaculum est,sicut vrbs vnius populi si
cut orbis domicilium totius generis humani. Est
autē domus genus familię siue coniunctio viri & v
xoris. Incipit aūt a duobus,et est nomen græcum.
Familia est liberi legibus suscepti a femore. Genus
autem a gignendo et progenerando dictum,aut a
diffinitione certorum prognatorum,vt nationes q̄
propriis cognationibus terminatę gentes appellā
tur. Populus est humanę multitudinis iuris cōsen-
su et concordi cōmunione sociatus. Populus autē
eo distat a plebibus ꝙ populus vniuersi ciues sunt
connumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autē reli
quum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus er
go tota ciuitas est,vulgus vero plebs est. Plebs aūt
dicta a pluralitate,maior est eni numerus minorū
q̄ seniorum. Populus vero dicitur
id est cętus. vnde populus dictus est. Gręce autem
populus laos dicitur a lapidibus. Vulgus est pas-
sim inhabitās multitudo quasi quisq; quod vult. tri
bus dicuntur tāq̄ curię & congregatiōes distinctæ
populorum,et vocatę tribus ab eo ꝙ in pricipio ro
mani trifarię fuerunt a romulo dispartiti,in sena-
toribus,militibus et plebibus. Quę tm̄ tribus nūc
multiplicatę,nomen pristinum retinent. Senatui
nomen ętas dedit ꝙ seniores essent. Alii a finendo
dictos accipiunt senatores. Ipsi enim agendi facul
tatem dabāt. Senatusconsultus a consulendo & tra
ctādo est dictus,ꝙ sic fit vt consulat & nocere non
possit. Patres autem vt Salustius dicit a curę simili
tudine vocati sunt. Nā sicut patres filios suos ita &
illi rempublicā alebāt, Patres conscripti,quia duz
romulus decem curias senatorum elegisset,nomi
na eorum pręsente populo in tabulas aureas con
tulit,atq; inde patres conscripti vocati. Primi ordi
nes senatoruz dicunt illustres. secundi spectabiles
tertij clarissimi. Iā inferius quartum aliquod genus
non est,q̄uis autem senatoria quisq; origine esset,
vsq; ad legitimos ānos eques romanus erat, dein-
de accipiebat honorem senatorię dignitatis. Cen

ores apud veteres romanos erant. Est enim nomē
censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudica-
re est. Item censores sunt patrimoniorū iudices a
censu ęris appellati. Iudices dicti quasi ius dicētes
populo, siue ꝙ iure disceptent. Iure autem discep-
tare, est iuste iudicare. Non est aūt iudex, si non est
in eo iusticia. Pręsides rectores prouincię sunt di-
cti ꝙ pręsunt. Prętores autē quasi preceptores ci-
uitatis et principes. Idem et quæstores quasi quæ-
sitores, eo ꝙ quęstionibus pręsunt. Cōsilium eni et
causa apud eos est. Proceres sunt principes ciuita
tis, quasi procedes, ꝙ ante omnes honore præce-
dāt. Vnde et capita trabium quæ eminēt extra pa
rietes proceres dicunt. eo ꝙ primo procedāt. Hic
autem ad primores facta trāslatio ꝙ a cętera mul
titudine promineant. Tribuni dicti ꝙ plebi vel iura
vel opē tribuant. Constituti sunt autem sexto anno
post reges exactos. Dum enim plebs a senatu et cō
sulibus pręmeretur, tunc ipsa sibi tribunos quasi p
prios iudices et defensores creauit, qui eorum li-
bertatem tuerentur, & eos aduersus iniuriā nobili
tatis defenderent. Vnde et defensores dicti, eo ꝙ si
bi plebem commissam cōtra insolentiā improbo-
rum defendāt. At contra nunc quidam euersores
non defensores existunt. Numerarii vocati sunt q
publicum numerum ærariis inferunt. Functi ab eo
ꝙ fungantur offico et honore aliquo dicti. Hinc et
defūctos mortuos dicimus qui compleuerunt vitæ
officia. Nihil enim iam faciunt. Municipes in eodē
municipio nati ab officio munerum dicti, eo ꝙ pu
blica munia accipiunt, Munia eni officia sunt. vñ
immunes dicunt qui nullum gerunt officium. Mu
nicipales originales ciues et in loco officium gerē
tes. Decuriones dicti, ꝙ sint de ordine curiæ. Offi-
cium enim curiæ administrāt, vnde non est decu-
rio qui summam non intulit vel curiam participa-
uit. Curiales autem idem et decuriones. Et dicti cu
riales, quia ciuilia munera procurant et exequunt
Principales & magistratus. & duumuirales, curia
lium officiorum ordines sunt. Principales dicti q̄ p̄
sint magistratibus. Magistratus vero ꝙ maiores
sint reliquis officijs. Duūuirales autem qui super
duos viros habent potestatem. Tabellio vocatus
eo ꝙ sit portitor tabellarum. Idem exceptor, idem
& scriba publicus, quia ea tātum quę gestis publi-
cātur scribit. Burgarij a burgis dicti, quia crebra p
limites habitacula constituta burgos vulgo vocāt
vnde et burgundionum genti nomen inhęsit, quos
quondam subacta germania romani per castra di
sposuerunt, atq; ita nomen ex locis sumpserunt.
Collegiati dicuntur, eo ꝙ eorum collegio custodi
isq; deputentur qui facinus aliquod commiserunt.
est enim sordidissimum genus hominum patre in
certo progenitum. Priuati sunt extranei ab officiis
publicis. Est enim nomen magistratum habenti
contrarium & dicti priuati, ꝙ sint ab officijs curiæ
absoluti. Mercēnarii sunt qui seruiūt accepta mer

cede. idem et barones greco nomine ꝙ sint fortes
in laboribus. Baris enim dicitur grauis ꝙ sit for-
tis. Cui contrarius est leuis, id est infirmus. Publica
ni appellantur conductores vectigalium fisci vel
rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exi
gunt, vel qui per negocia sęculi lucra sectantur. vn
de & cognominati sunt. Villicus proprię ville gu-
bernator est. Vnde et a villa villicus nomen acce-
pit. interdum autem villicus non gubernatorē vil-
lę, sed dispensatorem vniuersę domus. Tullio iter
pretante significat, quod est vniuersarum possessio
num & villarum dispensatorem. Actores. idem &
curatores ab agendo & curando vocati. Procurato
res vero eo ꝙ vice curatoris fungātur, quasi prop-
ter curatores, sicut proconsul proconsule. Coloni
sunt cultores aduenę dicti a cultura agri. Sunt eni
aliunde venientes atq; alienum agrum locatum te
nentes ac debentes conditionem genitali solo pro
pter agriculturam sub domino possessoris pro eo
ꝙ his locatus est fundus. Coloni autem quattuor
modis dicuntur. Nam coloni aut romani sunt, aut
coloni latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris
priuati. inquilini vocati quasi incolētos aliena. Nō
enim habent propriam sedem, sed in terra aliena
inhabitant. Differt autem inter inquilinum & ad-
uenam. inquilini enim sunt qui emigrant et non
perpetuo permanent. Aduenę autem vel in-
colę aduenticij perhibentur sed permanentes, & i
de incolę, quia iam habitatores sunt, ab incolendo
indigenę sunt inde geniti, & in eodem loco natiui
inhabitant. incola autem non indigenam sed ad-
uenam indicant. Peregrini dicti eo ꝙ ignorantur
eosdem parentes a quibus exorti sunt, sint enim de
longinqua regione. Vrbani vocantur qui romę habi
tabant. Qui vero in ceteris locis, oppidani. Nā so-
la roma vrbs. cętera oppida. Famuli sunt ex pro-
pria seruorum familia orti. Serui autem vocabu-
lū inde traxerūt ꝙ hi qui iure belli possint occidi a
victoribꝰ conseruabant et serui fiebant. a seruan-
do. s. serui appellati. Ancillę a sustentaculo vocatę
Ancon enim gręce cubitus dicit, Vnde et ancone
dicimꝰ. Mācipiū est quicqd manu capi subdiq; po
test, vt homo, equꝰ, ouis. Hęc enim animalia statim
vt nata sunt, mancipiū esse putant. Nam et ea quę
in bestiarū nūero sūt, tūc videntur mancipiū esse qū
capi siue domari cœperint. ingenui dicti. quia i ge
nere habent libertatem, non in facto sicut liberti.
Vnde et gręci eos eugenes vocant ꝙ sint boni ge-
neris. Libertꝰ aūt vocatꝰ quasi liberatꝰ. Erat enim
priꝰ iugo seruitutis addictꝰ. Liberorū aūt filij apd
antiquos libertini appellabant, quasi de libertis na
ti. Nūc vero libertinꝰ, aut a liberto factꝰ aut posses
sus, Manumissꝰ dicit quasi manu emissꝰ. Apud ve-
teres enim quotiens manumittebant, alapa percus
sos circūagebant et liberos confirmabant, vnde &
manumissi dicti eo ꝙ de manu mitterent. Dediti-
tij primū a deditione sūt nūcupati. Deditio eni qū

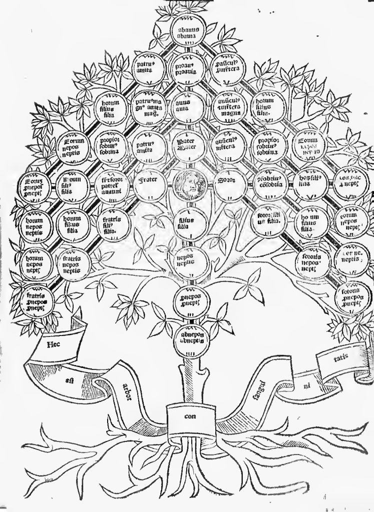
seuicti aut vincendi hostes victoribus tradunt. quibus hęc origo nominis fuit, dum quondam aduersus populum romanum serui armis sumptis dimicassent, victi se dederunt, comprœhensiq; varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidaꝫ postea a dominis manumissi propter suppliciorū notas quas manifeste perpessi sunt, ad dignitatem ciuium romanorum, non peruenerunt. Latini ante Romam cōditam apud Latinos fiebant, nunq̄ per testamentū sed per epistolam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos heredes facere poterant. Ciues romani postea sub consulibus per testamenta in vrbe romana effecti sunt. Dicti auteꝫ ciues romani, quia testamento liberi effecti, in numero romanorum ciuium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe roma commorari, cęteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe roma vel infra septimum ab vrbe miliarium commanerent.

¶ De affinitatibus et gradibus. Cap. v.

Heredis nomen imposuit sensus eris, soluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hereditatis et generis, vt sunt filij et nepotes. Prohæres est qui loco hæredis fungitur quasi pro hærede. Est enim aut institutus, aut sustitutus. Pater est a quo nascit̄ initium generis. Itaq; his paterfamilias vocitat̄. Patratione peracta filium procreet. Patratio eniꝫ est rei venereæ consummatio. Lucretius. Et bene patratio patrum. Gegnitores autem a gignendo, et parentes quasi parientes. Idem et creatores. Crementum enim est semen masculi, vnde animalium et hominum corpora concipiuntur, hinc creatores parentes dicuntur. Mater dicitur ꝙ exinde efficiatur aliquid. Mater enim quasi materia, nam causa pater est. Paterfamilias autem dictus ꝙ omnibus i familia sua positis seruis, tanq̄ pater filijs patria dilectione consulit, seruorumq; conditionem a filioꝶ affectu non discernit, sed quasi vnum membrū amplectitur. Hinc enim exortum est nomen paterfamilias. Qui autem inique dominātur in seruis hoc se nomine nequaq̄ reputent appellari. Materfamilias inde vocatur quia per quandam iuris solemnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suę sunt. Alias sicut matrona est et mater primi pueri, id est quasi mater nati, ita materfamilias illa est quę plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit. Auus pater patris est, ab euo dictus, idest ab antiquitate. Proauus aui pater est, quasi prope auum. Abauus proaui pater, iam longe ab auo. Atauus, abaui pater. Tritauus, ataui pater, quasi tretau⁹, idest quartus supra abauum. Sed tritauus vltimuꝫ cognitionis nomen est Familia autem oritur a patre, terminatur in tritauo. Filius et filia a familia dicti sunt, ipsi enim primi in ordine nascentium existunt. Vnde et cornelia familia stirps ipsa omnis a carnelio orta. Familię autem femore, femur enim genus ē, et stirps ostenditur. Nam familia pro seruis abusiue non proprie dicitur. Stirps ex longa generis significatione vocatur. Gnatus dictus quia generatus. Vnde et per g scribitur. Soboles, eo ꝙ substitutio sit generis. Quadripartitus est autem ordo filiorum ita. Vnigenitus, primo genitus medius, nouissimus. Vnigenitus ꝙ sit vnicus, nec āte nec post vllus. Primogenitus, ante quem nullus. Medius inter omnes. Nouissimus post omnes. Idem et minimus, a monade. Nouissimus autem propter ꝙ nouus, quia ceteri pręcedendo antiquiores existunt. Quattuor enim modis filij appellātur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura veluti cum dicuntur filij abrahę iudęi. Imitatione vt ipsius abrahę fidem imitantes ex gentibus, dicente euāgelio Potens est deus de lapidibus istis suscitare filios abrahę, vel sicut eosdem iudęos dominus filios esse dicit diaboli, a quo non nominati vel non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoq; quod humana consuetudine nulli licet nescire vel sicut nos deo non natura, sed adoptione dicimus, pater noster qui es in cęlis. Doctrina, sicut apostolus filios suos appellat eos quibus euangelium pręadicauit. Filii autem ideo in legibus liberi appellantur, vt isto vocabulo secernentur a seruis, quia sicut seru⁹ in potestate domini est, sic filius in potestate est patris. Inde etiam filio fit emancipatio. vt sit liber a patre. sicut fit seruo manumissio, vt sit liberatus a domino. item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filii ex libero et ancilla seruilis cōditionis sunt. Semper enim qui nascitur deteriorē parentis statum sumit. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii quos sola natura genuit, non honestas coniugii. idem et pueri a pube. Adoptiuus filius est qui aut patre iusto aut auo aut proauo cuius potestate per emancipationem ē traditus in alienam potestatem qui vtrinsq; fert nomen, vt flauius ęmilius vel scipio paulus. Gemini sunt non duo tantum simul nati, sed etiam plures. De geminis auteꝫ vno abortiuo, alter qui legitime natus fuerit vopiscus nominatur. Posthumus vocatur eo ꝙ post hūationem patris nascitur idest post obitum. iste et defuncti nomen accepit, sic eniꝫ lex voluit vt qui de defuncto nascitur defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. est autem hoc nomen gręcum et in latinitate deficit. Huic contrarius est spurius qui de matre nobili & de patre ignobili nascitur. Item spurius patre icer to matre vidua genitus velut tantum spurii filius quia muliebrē naturam veteres spurium vocabant velut απο τουσ πορου hoc est seminis non patris nomine. Eosdem et fauonios appellabāt, quia quędam animalia fauonio spiritu hausto concipere existimantur. Vnde et hi qui non sunt de legitimo matrimonio matrem potius q̄ patrem sequun

tur. Latini autem spurii quasi extra puritatem. i. quasi immundi. Nepos est qui ex filio natus est. Dictus autem nepos quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc et posteritas quasi postera ætas. Nepos autem vtriusq; sexus est. Nam vt nepotis dicamus in iure est propter discretionem successionis admissum. Pronepos est qui ex nepote conceptus natusq; est. Et dictus pronepos quasi nat⁹ porro post. Ex hoc quoq; gradu incipit vocari & progenies, quasi porro post geniti. Nam filii et nepotes non sunt progenies, quia non est in eis lõga posteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur, ita superius proaui attauiq; progenitores appellantur, quasi porro generantes. Pronepos dictus quia propter nepotem. Abnepos, quia seiungitur a nepote, est enim inter illum et nepotẽ pronepos. Adnepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis filius, quia post nepotem, quartus in ordine est quasi tetranepos. Minores autem non dicimus nisi quotiens gradum deficit nomen vt puta filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos. Vbi isti gradus defecerint, merito iam dicimus minores, sicut et maiores dicimus post patris aui proaui abaui attaui tritauiq; vocabulum.

HOc loco necessarium est exponere quemadmodum gradus cognationis numerentur, Qua in re imprimis admonendi sumus q̃ cognationum aliȩ supra numerantur, aliæ infra, aliæ ex transuerso, quæ etiam a latere dicuntur. Superior cognationem parentum. inferior liberorum. Ex transuerso fratrum sororumve, eorumq; qui ex his progenerantur, et consequenter patrui amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem & inferior cognatio a primo gradu incipit, at ea q̃ ex transuerso numeratur a secundo. Primo gradu est supra pater, infra filius filia. Secundo supra auus auia, infra nepos neptis. Ex transuerso frater et soror. Tertio supra proauus proauia, infra pronepos proneptis. Ex transuerso fratris sororisq; filius filia. et consequenter patruus amita auunculus matertera. Patruus est patris frater, qui græce πατρωσ vocatur. Auunculus est matris frater, qui apud græcos propie μητρωσ appellatur et ꝓmiscue θειοσ dicitur. Amita est patris soror, matertera vero est matris soror, vtraq; θειοσ vel apud quosdam γηθισ appellatur. iiii. gradu supra abauus abauia, infra abnepos abneptis. Ex transuerso fratris sororisq; nepos neptis, et consequenter patruus magnus, amita magna. i. aui frater & soror. Consobrinus consobrina. i. qui quæve ex fratribus aut sororibus progenerantur. Sed quidam recte consobrinos eos proprie putant dici qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi consororinos. Eos vero qui ex duobus fratribus progenerantur proprie patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus sorores nascantur. sorores patrueles vocantur. At eos qui ex fratre et sorore progenerantur amitinos proprie dici. Amitȩ tuȩ filii consobrinum te appellant, tu illos amitinos. Quinto gradu supra atauus atauia, infra atnepos atneptis, ex transuerso fratris sororisq; pronepos pronepotis, & cõsequenter propatruus proamita. i. proaui frater et soror. proauunculus promatertera. i. proauiæ frater & soror. Itẽ fratris patruelis sororis patruelis consobrini et consobrinæ, amitini et amitinæ, fili⁹ filia, propior sobrinus sobrina. Hi sunt patrui magni, amitȩ magnȩ, auunculi magni. materterȩ magnæ, filius filia. Sexto gradu sunt supra, tritauus tritauia, infra trinepos trineptis. Ex transuerso fratris sororisq; abnepos abneptis. et consequenter abpatruus, abamita. i. ab aui frater et soror, ab auunculus abmatertera. i. abauiæ frater et soror. Item sobrini sobrinȩq;. i. qui quæve ex fratrib⁹ sororibus vel patruelibus vel consobrinis vel amitinis progenerantur. Hactenus ostendisse sufficiat quemadmodum gradus cognationis numerantur. Namq; ex his palam est intelligere quemadmodum vlterius quosq; gradus numerare debemus, Quippe semper narrata quæq; persona gradum adiiciat, vel longe facilius sit respondere quoto quisq; gradu sit q̃ propria cognationis appellatione quemq̃ denotari. Agnationis gradus eodem modo numerentur. Sed cum magna veritas occulata fide q̃ per aures animis hominum infigitur, ideo necessarium duximus post narrationem graduū etiã eos in præsenti libro inscribi quatenus possint et ex auribus et ex oculorum inspectione adolescẽtes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. Stemmata dicuntur ramusculi quos aduocati faciunt in genere cum gradus cognationum partiũtur, vt puta ille filius ille pater. ille auus, ille attauus et cæteri quorum figuræ hæ sunt.

abauus abauia
patru9 amita
proau9 proauia
auus auia
Pater Mater
Frater
Soror
filius filia
nepos neptis
abnepos abneptis
Hec
est
arbor
con
sangui
ni
tatis

ℭ De agnatis et cognatis. Cap.vi.

AGnati dicti eo q accedāt pro natis dū de
sunt filij. Q ui ideo prius in gēte agnoscū
tur, quia veniunt per virilis sex⁹ personas.
veluti frater eodem patre natus vel fratris fili⁹ / ne
pos vel ex eo. Item patruus cognati dicti, quia sunt
& ipi ꝓpinquitate cognationis cōiūcti. Q ui de p⁹
agnatos habentur. quia p fœminini sex⁹ ꝑsonas ve
niunt, nec sunt agnati, sꝫ alias naturali iure cogna
ti. Proximus propter proximitatē sanguinis appel
latus. Cōsanguinei vocati eo q ex vno sanguine, id
est ex vno patris semine nati sunt. Nā semē viri spu
ma est sanguinis ad instar aq̄ in scopulos collisę, q̄
spumā candidā facit, vel sicut vinū nigrū q in cali
ce agitatū spumā albentē reddit. Fratres dicti . eo
q sint ex eodē fructu. i. ex eodē semine nati. Germa
ni vero de eadē genitrice nascēdo manētes non vt
multi dicūt, de eodē germine, q tm̄ fratres vocant,
ergo fratres ex eodē fructu, germani ex eadē geni
trice manentes. Vterini vocati eo q sunt ex diuer-
sis patribus & vno vtero editi. Nā vterus tm̄ mulie-
ris est. Q uatuor aūt mōis fratres dñr in diuinis scri
pturis, natura, gēte, cognatione, affectu. Natura vt
esau & iacob, andreas & petrus, iacobus & ioānes
Gēte, vt oēs iudęi fratres inter se vocant. vt in deute
ronomio. Si aūt emeris fratrē tuū q ē hebrę⁹. Et a
postolus. Optabā inquit ego anathema esse a Chri
sto ꝓ fratrib⁹ meis qui sunt cognati mei secunduꝫ
carnē q sunt israhelitę. Porro cognatiōe fratres vo
cāturqui sunt de vna familia id est patria, quas la
tini paternitas interp̄tātur, cū ex vna radice multa
generis turba diffundit, vt in genesi dixit abrahā
ad loth. Nō sit rixa inter me & te & inter pastores
meos & pastores tuos, quia fratres sumus. Et cer-
te loth nō erat frater abrahę sed filius fratris eius
arā. Q uarto mō affectu fratres dicti, qui i duo scin
dunt speciale et cōmune. speciale quo oēs Christia
ni fratres vocantur. vt Ecce q̄ bonū et q̄ iocunduꝫ
habitare fratres in vnū. In cōe aūt cū & oēs hoīes
ex vno patre nati, pari inter nos germanitate con-
iūgimur, scriptura loquēte. Dicite his qui oderunt
fratres nostri vos estis. Germana ita intelligitur, vt
germanus eadeꝫ genitrice manās Soror aūt vt fra
ter. Nā soror est ex eodē semine, dicta q sola cum
fratribus in sorte agnationis habeat. Fratruꝫ filii
patrueles dicti eo q patres eorū germani fratres i
ter se fuerunt. Cōsobrini vero vocati q aut ex soro-
re & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, qua
si cōsobrini. Fratrueles aūt matertere sunt filii. So
brini cōsobrinoꝝ filii. Thius grecū nomē ē. Patru⁹
frater patris est, quasi pater alius. Vnde et discedē
te patre pupillū prior patruus suscipit, & quasi fi-
liū lege tuetur. Auunculus est matris frater, cuius
nomē formā diminutiui habere videtur, quia ab a-
uo venire mōstratur. Amita ē soror patris, quasi a-
lia mater. Matertera est soror matris. quasi altera
mater. Socer est qui filiā dedit. Gener est qui filiam
duxit. Gener aūt dictus q asciscatur ad augēdum
gen⁹. Socer aūt & socrus quod generū vel nurū si
bi associauit. Vitricus aūt q vxorē ex alio viro filiuꝫ
aut filiā habētē duxit. Et dict⁹ vitricus quasi noui
tricus, q a m̄re supducatur nouus. Priuignus est q
ex alieno patre natus est, & priuignus dici putatur
quasi priuigenus. qa prius genitus. Vñ & vulgo añ
natus. Vocabula aūt a gēte hęc vidētur declinata,
genitor genitrix agnati agnatę, cognati cognatæ
ꝓgenitores ꝓgenitrices, germani germanæ. Hæc
cōsanguinitas dū se paulati ꝓpaginū ordinib⁹ di
rimēs vsq; ad vltimū gradū subtraxerit, & ꝓpinqui
tas esse desierit, eā rursus lex matrimonii vinculo
repetit & quodā mō reuocat fugientē. Ideo aūt vs
q; ad sextū generis gradū cōsanguinitas cōstitu-
ta est, vt sicut sex ętatib⁹ mūdi gñatio & hoīs stat⁹
finit, ita ꝓpiquitas gñis tot gradib⁹ terminaretur.

ℭ Item de prædictis affinitatibus.

AVctor mei generis pater mihi est, ego illi fi
lius aut filia. Patris mei pr̄ mihi auus est.
ego illi nepos aut neptis. Patris mei auus
mihi proauus, ego illi pronepos aut ꝓneptis. Pa-
tris mei proauus mihi abauus est, ego illi abnepos
aut abneptis. Patris mei abauus mihi attauus est,
ego illi adnepos aut adneptis. Patris mei attauus
mihi tritauus est, ego illi trinepos aut trineptis.

ℭ De patruis.

PAtris mei frater mihi patruus est, ego illi
fratris fili⁹ aut filia. Patrui mei pr̄ mihi pa
ter magnus ē, ego illi filii fratris aut filia.
Patrui mei auus mihi propatruus ē, ego illi filij fi
lię nepos aut neptis. Patrui mei ꝓauus mihi adpa
truus ē, ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

ℭ De amitis.

PAtris mei soror mihi amita est, ego illi fra
tris fili⁹ aut filia. Amitę meę mr̄ mihi ami
ta magna ē, ego illi filię fratris fili⁹ aut filia
Amitę meę auia mihi ꝓamita ē, ego illi neptis fil⁹
aut filia. Amitę meę ꝓauia mihi abamita ē, ego illi
neptis nepos aut neptis.

ℭ De auunculis.

MAtris meę frater mihi auunculus est, ego
illi sororis filius aut filia. Auūculi mei pa
ter mihi auūcul⁹ magnus ē, ego illi filij so
roris filius aut filia. Auūculi mei au⁹ mihi proauū
cul⁹ ē, ego illi filii nepos aut neptis. Auūculi mei ꝓ
auus mihi abauūcul⁹ ē, ego illi neptis fili⁹ aut filia

ℭ De materteris.

MAtris meę soror mihi matertera est, ego il
li sororis filius aut filia. Materteræ meæ
soror mihi matertera magna ē, ego illi so
roris nepos aut neptis. Auię meę soror mihi abma
tertera est, ego illi sororis pronepos aut proneptis
Proauiæ meæ soror mihi ꝓmatertera ē, ego illi ne
ptis filius aut filia.

ℭ De coniugiis.

VIr sexū significat, nō cōiugiū, nisi adiece
ris vir ei⁹. Maritus vero ēt sine adiectione
cōiugē sonat, & a mare marit⁹, quasi mas

Est eni nomen prime positionis, quod facit in diminutione masculus, & derivatione marit⁹. Spõsus a spõdẽdo vocatus. Nã ante vsum tabellarũ matrimonii cautiões sibi inuicẽ emittebant in quib⁹ spõdebãt se inuicem consentire in iura matrimonii, & fideiussores dabant. Vnde et admissum est vt sponsum dicamus virũ a spondendo & spõsã similiter. Ceterũ proprie spõdere velle est. Ergo spõsus non quia promittitur, sed quia spõdet & sponsores dat. Arrabo dicta, quasi arrabona. Quod eni datur ꝓ cõiugio, bñ datur coniugiũ bonum est, quod vero causa fornicationis aut adulterii, malũ est, iccirco arrabo nõ est. Dicta aũt arra a re pro qua traditur. Est aũt arra nõ solum sponsio coniugalis, sed etiã pro qualibet ꝓmissa re data vt cõpleatur. Proci nuptiarũ petitores a precãdo et petendo dicti. Pronuba dicta eo ꝙ nubẽtibus preest, queq; nubentẽ virũ cõiungit, & ipsa est & paranympha, nã nympha sponsa in nuptiis, & nympha pro lauationis officio quod et ad nomẽ nubẽtis alluditur. Cõiuges appellati ꝓpter iugũ quod imponitur matrimonio cõiungendis. Iugo ei nubẽtes subiici solent propter futurã concordiã ne separent̃. Cõiuges aũt verius appellãtur a prima despõsatiõis fide, q̃uis adhuc iter eos ignoret̃ cõiugalis cõcubitus, sicut ioseph mariẽ cõiunx vocatur, inter quos nec fuerat nec futura erat carnalis vlla cõmixtio. Nuptẽ dictẽ ꝙ vult⁹ suos velẽt. transl atũ nomẽ a nubib⁹ quib⁹ tegitur cẽlum, Vñ & nuptiẽ dictẽ dũ eꝙ ibi primũ nubẽtiũ capita velantur. Obnubere ei cooperire est. Cui cõtraria innuba hoc est innupta, quẽ adhuc vultũ suum nõ velat. Vxores vocatẽ quasi vnxiores. Moris eni erat antiquitus vt nubentes puellẽ simul venirent ad limen mariti, & postes anteq̃ ingrederent̃ ornarent laneis vittis, & oleo vngerẽtur. Ex iñ vxores dictẽ quasi vnxiores, quẽ ideo vetabãtur limina calcare, ꝙ illic ianuẽ et coeant & separẽtur. Matrona est quẽ iam nupsit, & dicta matrona quasi mater nati, vel qa iã mater fieri potest vñ et matrimonium dictũ. Distinguitur aũt iter matronã et matrẽ matrẽq; familias. Nã matronẽ, quia iã in matrimonio cõuenerunt. matres quia genuerũt, matresfamilias quia iã per quãdã iuris solẽnitatẽ in familiã mariti trãsierunt. Monogam⁹ dictus qui vni tantũ nupsit. Mono eni apud grẽcos vnũ dr̃, gamos nuptiẽ interpretãtur. Bigamus aũt et trigam⁹ a nũero vxorũ vocatus, quasi duarũ vel triũ marit⁹. Vidua vocata ꝙ cũ viro vno fuerit, nec circa cõsortiũ alterius viri post mortẽ primi cõiugis adheserit. nã q̃ alteri post mortẽ prioris viri nupserint, viduẽ nõ dñr. Itẽ vidua dicta ꝙ sola sit, nec circa cõsortiũ alterius viri coniugalia iura custodiat. Fratris vxor fratrissa vocatur. Mariti frater leuir dr̃. Duoꝝ iter se fratrũ vxores ianitrices vocãtur, quasi eandẽ ianuã terẽtes, vel ꝑ eãdẽ ianuã iter habentes. Viri soror glos appellat̃. Sororis vir speciale nomẽ nõ hꝫ nec vxoris frater. Matrimoniũ est nobiliũ iusta cõuentio & cõditio. Cõiugiũ est legitimarũ personarũ inter se coeũdi et copulandi nuptiæ. Cõiugium est dictũ quia coniuncti sunt, vel a iugo quo in nuptiis copulẽtur, ne resolui aut separari possint. Connubiũ aũt nõ a nupta sed a nubẽdo formatũ. Dicitur aũt cõnubiũ, cñ ẽquales ĩ nuptiis coeunt, vt puta ciues romani, pari vtriq; dignitate. Cõnubiũ autẽ nõ est cũ ciuis romanus cũ latina iungit̃. Quotiẽs aũt cõnubiũ nõ ẽ filii patrẽ nõ sequũt̃. Hymenẽus dr̃ a quodã hymenẽo qui prim⁹ ꝓspere vsus ẽ nuptiis, vel apo tu hymenẽos, quẽ mẽbranẽ virginitatis ẽ claustrũ. Cõtuberniũ ẽ ad tẽpus coeundi conuentio vñ et tabernaculũ quod mõ huc mõ illuc ꝑ figitur. Repudiũ est quod sub testimonio testiũ vel presenti vel absenti mittit̃, diuortiũ est quotienscũq; dissoluto matrimonio, alter eoꝝ alteras nuptias seqũtur. Diuortiũ aũt dictũ a flexu viarũ, hoc ẽ vias in diuersa tẽdentes. Friuolum est cũ eo aĩo separãtur vt rursum ad seinuicem reuertentur. Nã friuolũ est velut quassẽ mẽtis & fluxẽ nec stabilis. Proprie aũt friuola vocãtur, fictilia vasa inutilia. Tres aũt ob causas ducitur vxor. Prima est causa prolis de qua legitur in genesi, et bñdixit eis dicens. Crescite & multiplicamini. Secũda causa adiutorii, de qua ibi in genesi dicitur. Non est bonum hominẽ esse solũ, faciamus ei adiutorium simile sibi. Tertia causa innocẽtiẽ. Vñ dicit apostol⁹, vt qui se nõ continet nubat. In eligẽdo marito quatuor spectari solent, virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his sapiẽtia potẽtior est ad amoris effectũ. Refert hẽc quatuor Virgilius de ẽnea ꝙ his dido impulsa est in amorẽ eius. Pulchritudine, quẽ sese ore ferẽs Virtute, q̃ forti pectore et armis. Oratione, heu quibus ille iact⁹ fatis quẽ bella exhausta canebat. Genere, Credo equidem nec vana fides genus esse deorum. Itẽ in eligẽda vxore quatuor res impellũt hominẽ ad amorẽ, pulchritudo, genus, diuitiẽ, mores Melius tũ st in ea mores querãtur q̃ pulchritudo. Nunc aũt illẽ quẽruntur, quas diuitiæ aut forma. non quas probitas morũ cõmẽdat. Ideo aũt fœminẽ sub viri potestate consistunt, quia leuitate animi plẽrũq; decipiuntur. Vnde et ẽquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde et veteres voluerunt fœminas innuptas q̃uis perfectẽ ẽtatis essent, propter ipsam animi leuitatẽ in tutela consistere.

¶ Finit liber nonus.

¶ Incipit liber decimus de quibusdam vocabulis nominum per alphabetum distinctis.

ORigo quorũdã noĩm. i. vnde veniant nõ pene oibus patet. Proinde quẽdã noscendi gratia, huic operi intericcimus. Licet origo nominum, vnde veniant, a philosophis eaꝫ teneat rationem, vt per dominationem homo ab humanitate, sapiens a sapientia nominetur, quia prius sapiẽtia deinde sapiens, tamen claret alia specialis in origine quorũdã noĩm causa, sicut homo ab hu-

mo. vnde proprie est appellatus ex quibus exempli gratia quędam in hoc opere posuimus.

AEros vir fortis et sapiēs. Auctor ab augēdo dictus. Auctorē fœminino gñe dici nō posse. Nā quędā sunt quę in fœminino genere poni non possunt vt cursor. actor ab agendo. Alūmus ab alendo vocatus, licet & qui alit & qui alitur alūnus dici possit. i. & qui nutrit & qui nutrit, sed melius tñ qui nutritur. Amicus per deriuationē quasi animi custos. Dictus aūt proprie amicꝰ ab hamo. i. a cathena charitatis, vñ & hami ꝙ teneāt. Amator turpitudinis, quia amore torqtur libidis. Amabilis aūt ꝙ sit amore dignus. Amasius eo ꝙ sit pronus ad amorē. Astutus ab astu vocatus, qđ ē callidi & cauti nois, qui possit sine periculo fortiter aliqd facere. Argutus quia argumentū cito inuenit in loquendo. Acer, in vnāquāq; formā vegetꝰ ac nimius. Alacer a velocitate et cursu, quasi diceret aliger. Armiger ꝙ arma gerat. Alacris, letus, alacriter gestiēs, & nullius rei nouitate turbatꝰ. Agilis ab agēdo aliqd celeriter. sicut docilis. Aemulꝰ, eiusdē rei studiosus, quasi imitator & amabilis, alias inimicus inuenitur. Aequus est secūdū naturā iustus, dictus ab ęqualitate hoc est ab eo ꝙ sit ęqualis, vñ & ęquitas appellata ab ęqualitate quadā scȝ. Aequus, eo ꝙ sit alteri ęqualis euo. i. coetaneus. Arrogans, eo ꝙ multū rogetur, & ille multū fastidiosus sit. Audax proprie pro arrogāte ponif. Animosus, eo ꝙ sit ais et viribus plenus. Animatꝰ quasi aio auctus, & quasi aio firmatus. Aelatus, p eo ꝙ seipsum super mensurā eleuet, dū magnus sibi videtur de his quę agit. Attollens ꝙ se eleuet et erigat. Ambitiosus ꝙ honores ambiat. Auidus dictus ab auēdo, auere enī cupere est. Hinc et auarꝰ. Nā quid est auarum esse? progredi vltra q̄ sufficit. Auarus ex eo dictus ꝙ sit auidus auri et nunq̄ opibus expleatur, et quantū plus habuerit tantū plꝰ cupiat. Flacci super hoc cōcordante sententia, qui ait, Sēper auarus eget. & Salustius ꝙ neq; auaricia copia neq; inopia minuatur. Amarus a sapore translatū nomen habet. Est ei insuauis, nec nouit queq; ad consortiū suum aliqua inuitare dulcedine. Adulter violator maritalis pudoris, eo ꝙ alterius thorū polluit. Anceps huc illucq; fluctuens ac dubius istud an illud capiat, & in qua parte declinet anxius. Atrox ꝙ sit tetris moribus. Abstinius a temeto. i. vino quasi abstinēs a vino. Ablactatꝰ, ꝙ sit a lacte ablatus. æger ꝙ agatur infirmitate vel tristicia ad tēpus. ægrotus ꝙ sit ęger frequentius, sicut iratus & iracundus. ærūnosus, a rumine dictꝰ ꝙ per inopiā miser factus esuriat et sitiat. Auspex eo ꝙ auium auspicia intendat. sicut auceps, et aues capiat. Astrosus ab astro dictus quasi malo sydere natus. Aenormis eo ꝙ normā & mensuraȝ excedat. abactor est fur iumentorum et pecorū queȝ vulgo abigeū vocāt, ab abigendo. s. atramus & albatus, ille a veste nigra, iste ab alba. aduena eo ꝙ aliunde adueniat, alienigena, qui ex alia gente genitus est, et non ex ea vbi est. Itē alienigena ꝙ ex aliene regionis sit et non etꝰ vbi est. accola eo quod adueniens terrā colat, agricola a colendo agro, sicut siluicola, assecla eo quod sequatur aliquē lucri causa. assiduus dicebatur apud antiquos, qui assibus ad ærariū expensum conferendis pręerat, et i negociis quoq; publicis frequens, vñ et per s nō p d scribendum est. apparitor nominatus quod appareat vt videatur, & pręsto sit ad obsequiū. attentus vt aliquid audiens teneat, attonitus veluti furore quodā instinctus atq; stupefactus. Dictus aūt attonitus a tonitrui strepitu quasi tonitruo stupefactus & vicinn fulgore aut tactu proximus. allectus quod sit palā electus. abactus, quod sit ab actu remotus. abortiuus eo quod non oritur, sed aboriaf, et excidat. adoptiuus qui est palā adoptatꝰ in filiū. ambo, ab eo quod est αμφω nomen de gręco latinū factū litera tercia demutata. alius de multis dicitur. alter vero e duobus vocatur, æquimanus appellatur qvtraq; manu gladio incunctanter vtitur.

BEatus dictus, quasi bene auctꝰ. s. ab habēdo quod vult, et nihil patiendo quod nolit. Ille aūt vere beatus qui habet oia quę vult bona, et nihil vult mali. Ex his enī duobus beatus homo efficitur Bonus a venustate corporis creditur dictꝰ, postea et ad aim traslatum nomen. eū autem dicimus bonum cui non pręualet malum cumq; optimum qui peccat minimum. Benignus est vir sponte ad benefaciendum paratus et dulcis alloquio. Non aūt multum distat benignus a bono, quia et ipse ad benefaciendum videtur expositus. Sed in hoc distat quia potest bonus esse et tristior, & bene quidē facere et pręstare quod poscif, non tñ suauis nouit esse consortio. Benignus autē sua cunctos nouit inuitare dulcedine. Beneficus a bñfaciendo alteri dictus. Vnde et beneficiū vocatur quia proximo prodest. Beniuolus, quia bñvult. Nō tñ dicimus beneuolus, sicut nec maleuolus. sæpe eni ex duabus artibus cōpositum nomen, aut priorē aut sequentem literā corrumpit. Nam beneuolentia absurdum sonat, Blādus dulcis et inuitans ad familiaritatem sui. Brutus, quasi obrutus, quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudētia Vnde et ille Iunius brutꝰ ex sorore tarquinii superbi genitus cum eundem casum timeret quē frater inciderat, qui ob diuitias et prudentiam ab auunculo fuerat occisus, vtilem temporis stulticiaȝ simulauit. Vnde etiam Brutus est cognominatus. dum vocaretur Iunius. Balbus a ballando potiusq̄ a loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde et blesus quia verba frangit. Bucco garrulꝰ, qđ cęteros oris loquacitate non sensu exuperet. Bilosus quod sit semper tristis ab humore nigro qui bilis vocatur. Barburrus. stultus ineptus. Biothanatus quod est bis mortuus. Thanatos enīȝ gręco sermone mors dicitur.

CLarus a coelo ꝙ splẽdeat. Vnde & clara di es ꝓ splẽdore coeli. Cęlitus a cęlo dict⁹ ꝙ sit sublimis & altus quasi cęlestis. Cast⁹ primũ a castratione nuncupatus, postea placuit a veteribus etiã eos sic nominari, qui perpetuã libidinis abstinentiã pollicebãtur. Cęles dict⁹, quia iter sibi facit ad cęlũ. Cęlebs cõnubii expers qualia sunt noia in cęlo quę absq; cõiugibus sunt. Et cęlebs dr̃, quasi cęlo beatus. Cęlicola, eo ꝙ cęlũ colat. Est ei ãgelus. Continens nõ solũ in castitate dicitur, sed in cibo & potu, in ira quoq; et vexatione mentis et detrahendi libidine. Et cõtinẽs dr̃ qui se a multis malis abstineat. Clemẽs misericors a beo ꝙ cluat, i. ꝓtegat & tueatur, sicut solet patronus clientẽ. Concors a cõiunctione cordis est appellatus. Naʒ sicut cõsors dicitur qui sortem iungit. ita ille concors dicitur qui corde iungitur. Cõcionator, multitudinis allocutor. Cõsolator vnius allocutor, Et inde dict⁹ cõsolator, ꝙ soli se applicet cui loquitur, et solitudinẽ leuat alloquio. Hinc et solatiuʒ. Consult⁹ est qui consulitur, cui cõtrarius est incõsultus, qui non accipit cõsilium. Cõstans dictus, ꝙ vndiq; stat, nec in aliquã partẽ declinari põt. Confidens ꝙ sit i cũctis fiducia plenus. Vñ et Cicilius. Si cõfidẽtiaʒ habes cõfide oĩa. Cautus a cauẽdo dictus. Callidus, fraudulentus quia celare nouit et male perit⁹. callidũ aũt veteres non pro astuto tm̃ sed etiã ꝓ astute docto ponebãt. Hunc & versutũ ab eo, ꝙ animũ cito vertat. Cupidus a cupiendo multũ. i. accipiendo vocatus. Clamosus quasi calamosus, a calamo. s. ꝙ sonet. Calũniator falsi crimis accusator, a caluando. i. frustrando et decipiendo dictus. Calculator a calculis. i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenẽtes nũeros cõponebãt. Compilator qui aliena dicta suis permiscet, sicut soleut pigmẽtarii i pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondã accusabatur mãtuanus illevates cũ quosdã vers⁹ Homeri transferẽs suis permiscuit, et cũ cõpilator veterũ ab ęmulis diceretur, ille respõdit magnarũ esse virium clauẽ herculi extorquere de manu. Contumax ab eo ꝙ contẽnat. Chromaticus, quia nõ cõfunditur nec colorẽ mutat. Graece eni chroma color vocat̃. Cõtumeliosus. quia velox est & tumet in verbis iniurię. Cõtentiosus ab intentione vocatus qui nõ ratione aliqua, sed sola pertinacia vindicat Contẽptibilis, vel quia cõtẽptui habilis, vl̃ quia cõtemptus & vilis id est sine honore, Crudelis, hoc ẽ crudus, quem gręci homon appellant, per trãslationẽ quasi non coctus nec vsui habilis. Est enĩ asp & arduus. Carnifex ꝙ carnẽ afficiat. Cruciarius eo ꝙ sit cruce dignus, Collega a colligatione sociatis & ãplexu amicitiæ dict⁹. Coetaneus, quasi cõpar ętatis. Cõplex qui vno pc̃tõ vel crimine alteri est applicatus ad malũ. Ad bonũ vero nunq̃ dicimus cõplicẽ, Cõsors eo ꝙ ad eũ pars pertinet, Nã sortem veteres pro parte ponebant. Cõsors ergo ꝙ sit cõmunis sorte. Celer appellatus a celeritate, quia qñ visus exigit velocius facit. Cõfinialis ab eo ꝙ sit genere vel loco affinis. Colon⁹ a Colonia. vel ab agro colendo dictus. curator ꝙ corã ferat pueris qui adhuc eius ętatis sunt, vt negocia sua satis administrare non possint. cognitor a cognoscẽdo causam dictus. clientes, prius colẽtes dicebãtur a colendis patronis. captus. captiuus dr̃ quasi capite diminutus ingenuitatis, fortuna eni ab eo excidit, vnde & avitis peritis capite diminutus dr̃. colonus a colũna vocatus, eo ꝙ erectus et firmissimus sit. cõptus, a coma dictus, ꝙ sit formosus capillis vel quia comã nutrit. calamistratus a calamistro. i. acu ferrea in calami similitudine facto ĩ quo crines obtorquẽtur, vt crispi sint, quẽ ĩ cinere calefacere solẽt q capillos crispunt, vt calamistrati sint. corpulẽtus ꝙ sit corpore validus, & lẽtis carnib⁹. crassus a saginato corpore, a creando carnes. comessor a comedendo satis. Est eni gulę acvẽt. i immoderate deditus. pessimus de vino aquã faciens. candidus, can⁹ dictus a cãdore, & cãdidus quasi cãdore datus. Studio eni accedit cãdor. Nã album vocari naturę est clodus, caruus, crispus. cęcus appellatus ꝙ careat visu est eni luminibus amissis. cęcus est qui vtroq; oculo nõ videt. caduc⁹ a cadendo dictus. i. lunatic⁹ eo ꝙ certo lunę tẽpore patiatur. cõfusus a cõfusione sceleris appellatus. Inde cõfusio. cõuulsus dicit̃ cui sua vi aliqua adimunt̃. Vñ & cõuuls⁹ nauis cui eminẽtia vi tẽpestatis adimunt̃. Vñ & Virgili⁹. Vix septẽ cõuulsæ vndis, quasi mutilatę. cõsumpt⁹ totus sumptus & deuorans. cõsiliatrix ob societateʒ flagitiosæ cõsensionis dicta eo ꝙ intercurrat alienũq; nũdinet corpus. Hãc etiã & lenonem vocant. circõforanus qui aduocationuʒ causa circũ fora & cõuentus vagatur. collegiatus. carpentarius.

DOminus ꝑ deriuationem dictus quod domui ꝑsit & cũctę familię dominet̃. Disertus doctus a differẽdo dictus, disposite eĩ differit, doct⁹ a dicẽdo vñ & doctor. Docilis nõ quod sit doctus, sʒ quia doceri põt est ei igeniosus et ad discendũ aptus. Discipulus a disciplina dictus. Disciplina aũt a discẽdo vocatur. Dispẽsator vocatur cui creditur administratio pecuniarũ & iõ dispẽsator, quia pri⁹ qui dabãt pecuniã nõ numerabãt eã sʒ appẽdebãt. Diues ab ære vocat⁹ vel diu descẽs. Decorus perfectus a decẽ dr̃. Dulcis. Decẽs cõposit⁹ a nũero decẽ dr̃. Hic & decorus & decibilis. Direct⁹ eo quod in rectũ venit. dilectus a diligẽtia. Hęc sũt ei signa diligẽdi. Diligẽs. Delibut⁹ de oleo vnct⁹ vt arletę solẽt, vel ĩ ceromate pueri. Hic & Delibutũ gaudio. i. supfluũ vel plenum. Delicat⁹, quod sit delitiis pastus, viuẽs in epulis, et nitore corporis. Defessus, semp infirmus quasi diu fessus, Debilis quod per bilem fact⁹ sit fragilis. bilis enim humor est affic iens corpus. Decolor quod desitei color. Desperatus vulgo vocatur mal⁹, ac perditus, nec iam vllius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægrorum qui affecti et sine

ſpe deponunt̃. Cõſuetudo aũt erat apud veteres,
vt deſperati añ ianuas ſuas collocarẽt, velvt extre
mũ ſpiritũ redderent terræ, velvt poſſent a tranſe
untibus forte curari, qui aliqñ ſimili laborauerant
morbo. Degener aũt ꝙ ſit ignobilis, aut ꝙ ſit ipa
ri gene, aut ſi dũ ſit optimo gñe natus, inhoneſtæ
tñviuit. Decrepitus ꝙ morti ſit propior, & quaſi ad
mortis tenebras vertat, ſicut crepuſculũ tẽpus no-
ctis. Alii dicũt decrepitũ, nõ qui ſenectute anulſꝰ ẽ
ſed qui iã crepare deſierit. i. loqui ceſſauerit. Deꝑ-
ciatus ab eo ꝙ ſit vilis, nec aliquo precio dignꝰ. Di
rus prẹparcus & teter, & quaſi diuina ira in id actꝰ
Nã dirũ dicitur quod diuina infertur ira. alias di-
rus manus. Dehiſcens, valde hiſcens. Hic ei de au
gẽtis eſt vt deamare deſidere. Deſpiciẽs, eo ꝙ de-
orſum aſpiciat, vel cõtẽptui habeat. Doloſus, inſi-
dioſus vel malignus, ab eo ꝙ deludat. Vt eni deci-
piat occultã maliciã blãdis ſermonibus ornat. Du
bius incertus, quaſi duarũ viarũ. Delator dictus eo
ꝙ detegat quod latebat. Dilator, quia differt ad ꝓ
ferendum. Deſidioſus. tardus, piger a deſidẽdo vo
catus. i. valde ſedẽdo. Itẽ & reſidens a reſidendo.
De ei hic augẽtis eſt. Delirus mente defectꝰ ꝑ ẹta-
tẽ apo tu lirã, vel ꝙ a recto ordie et quaſi a lira ab
erret. Lira ẽ eni arationis genꝰ cũ agricolẹ facta ſe
mẽte dirigũt ſulcos. i quos ois ſeges decurrit. De-
mẽs idẽ ꝙ amẽs. i. ſine mẽte, vel ꝙ diminutionẽ ha
beat mẽtis. Deſipiens eo ꝙ minꝰ ſapere incipit q̃ ſo
lebat. Dãnatus & dãnabilis, quoꝝ prior iã additꝰ ẽ
ſequẽs põt adduci. Degulator, eo ꝙ ſit gulẹ deditꝰ

ELoquens, ꝓfuſus eloquio. Exertus i lo
quẽdo expeditus. Exerere ei ꝓferre vel
expedire eſt. Eruditus quia nõ rudis ſꝫ
iã doctꝰ. Exptꝰ multũ peritꝰ. Ex eni hic
pro valde ponit̃ ſicut excelſus, quaſi val
de celſus, & exuniꝰ quaſi valde eminẽs. Efficax di-
ctus, quia nullã difficultatẽ habet in qualibet re fa
cienda. Hinc & efficiens a faciendo dictꝰ. Expesꝙ
ſit ſine ſpe, Expers, quia extra ptẽ, caruit ei parte.
Exors quia extra ſortẽ ẽ. Exul, quia extra ſolũ ſu
um eſt, quaſi trans ſolũ miſſus, aut extra ſolũ vagꝰ
Nã exulare dicũtur qui extra ſolũ eunt. Extorris,
quia extra terrã ſuã eſt, quaſi exterris, Sꝫ proprie
exterris cũ vi expulſus ſit, & cũ terrore ſolo patrio
eiectus. & extorris ex terra ſua expulſus. Exterris
extra terrã, aut extra terminos ſuos, quia exterret̃
Exterminator, nõ ille qui vulgo dr̃ ἐξοριστος, ſꝫ
qui deiicit et expellit a terminis ciuitatis. Extermi
natus ab eo ꝙ ſit extra terminos terminos ſuos e-
iectus. Sic & extremꝰ ab eo ꝙ ſit alienẹ terrẹ. Egẽs
& egenus, ſine gẽte & ſine genere, indigẽs & ege-
nus. Exiguus, multũ egens. ex enim pro valde po-
nitur. Exilis, tenuis, ꝙ poſſit q̃uis per anguſtum ex
ire, ſiue ſine ilis. Exeſus quia percomeſus. Eſt eni
aridus tenuis et exilis. Exhauſtus quia cõſumptus
eſt et inanis effectus. Exanguis, ꝙ ſit extra ſangui
nẽ. Exanimis eſt mortuus. exanimis autem et exa
nimus dicimꝰ, & ſicut vnanimꝰ et vnanimis, inermꝰ
et inermis, et hoc noſtro arbitrio ſubiacet. Exuſtꝰ
dr̃ de quo nihil ſupereſt, quaſi valde vſtus. Ex enĩ
pro valde ponitur. Exoſus ab odio dictus. Nam
antiqui et odi dicebant, & exoſus ſum. Hinc eſt ex
oſus quo vtimur, licet iã oſus non dicamus. Exiti-
oſus eo ꝙ multis exitio ſit. Executor ab equendo.
Idẽ & exactor. Effrator ꝙ ſit expugnator clauſtro
rum. Efferatus mẽte ferina effectus, & vltra huma
nũ modũ excedẽs. Effrenatus ab eo ꝙ ſit prẹceps
& pronus et ſine freno rationis. Eunuchus grẹcũ
nomen eſt, quod eſt ſpado. Horũ quidã coeunt, ſed
tñ virtus in ſemine nulla eſt. Liquorẽ eni habent &
emittunt, ſed ad gignendum inane atq; inualidũ
Effeta ab eo ꝙ ſit frequenti fẹtu exhauſta. Partus
enim eam aſſiduus debilem reddit.

DIctus eſt facundus, quia facile fari poſſit,
Facetꝰ qui iocos & luſus geſtis & factis cõ
mẽdat a faciendo dictus. Frugilis a fruge
nominatus, id eſt fructu vel parſimodia, ſiue vt alij
volũt modeſtiẹ tẽperãtia. Fẹnerator qui pecuniã
deponit apud debitorẽ, quaſi fẹnoris actor. Nã fẹ
nus pecunia eſt. Fẹnerator aũt latine dr̃ et qui dat
mutuũ et qui accipit. Flamines pontifices idolorũ
Fẹlix dr̃ qui fẹlicitatem dat. fẹlix qui accipit, & fe-
lix per quẽ datur fẹlicitas. vt fẹlix tẽpus, fẹlix locus
Fidelis pro eo ꝙ ſit ab eo id quod dicit vel promit
tit bonũ. Facilis a faciendo nec tardus. Firmus vi
de et formoſus. Fortis quia fert aduerſa vel quecũ
q; acciderint, ſiue a ferro quod ſit durus nec molli
atur. Formoſus a formo dictus. Formũ enĩ veteres
calidũ & feruens dixerũt. Feruor enĩ ſanguinẽ mo
uet, & ſanguis pulchritudinẽ. Fẹdus nomẽ habet
ab hirco & ab edo. f. littera addita. Hũc veteres in
graui ſignificatione ponebãt. vt ſanguine fedãtẽ
quos ipſe ſacrauerat ignes. Fragilis dictꝰ, eo quod
facile frãgi poſſit. Feſſus, quaſi fiſſus, nec iã iteger
ſalute, eſt aũt generale. Dicimus enĩ feſſus animo
vt Terentius. Feſſus vale recedit. & feſſus corpore
quod magis eſt proprium. & feſſus rerũ a caſu mo
rientiũ. Fatigatus quaſi fatis agitatus. Formidolo
ſus a formo. i. ſanguine dictus cũ ſe acute ad præ-
cordia fugiens cõtrahit ſanguis. Nã timor ſangui
nem gelat, qui coactus gignit formidinem vnde ẽ
illud. Gelidusq; coit formidine ſanguis. Formido-
loſus aũt cum ſit timidus, & timendum ſignificat
Fatuus ideo exiſtimatur dictus, quia neq; quod fa
tur ipſe. neq; quod alii dicũt intelligit. Fatuos ori-
ginẽ ducere quidam putant a miratoribus fatuæ
fauni vxoris fatidicẹ, eoſq; primum fatuos appel-
latos. quod prẹter modum obſtupefacti ſunt vati-
ciniis illius vſq; ad amantiã. Fauor ab eo quod fa
ueat et cõſentiat. Fictor appellatus a fingendo &
cõponendo aliquid, ſicut qui capillos mulierum li
nit & pertractat vngit & nitidat. Fallax quod fan-
do. i. loquendo decipiat. Feruidus iracundus. Ira
enim inflammat. Frendens quod mirando frãgat

dentes et comprimat. Fremens id est cũ furore voci ferans. Ferox ab eo quod ferocitatẽ exerceat vt bestia. Fur a furuo dictus est. i. a fusco. Naȝ nocturno vtitur tẽpore. factiosus inter opprobria cũ seditiosum accipi volumus, cum vero gratiosum, potentẽ et quasi magnę factionis. facinorosus a facti commisso nominat⁹, facit eni quod alteri nocet. femellarius fęminis deditus, quem antiqui mulierariuȝ appellabant. flagitiosus eo quod frequentius flagitet atq; appetat libidinẽ. furcifer dicebatur oliȝ qui ob leue delictum cogebatur a dominis ignominiæ magis q̃ supplicii causa furcã circa viã ferre, prędicãs peccatum suum, & monere cęteros ne quid simile peccarent. futilis vanus superflus loquax. Et est methaphora vasis fictilibus quę cassa et rimosa nõ tenent ea quę inieceris. fornicari⁹. fornicatrix est, cuius corpus publicũ et vulgare ẽ. hęc sub arcuatis prosternebantur, quę loca fornices dicuntur vnde & fornicarię. Virgili⁹ atq; aduerso fornicę. fęcunda a fętu dicta quasi fętu abũda. Est eĩ partu frequẽs. fęta pręgnans. Flens quasi lachrymas fluens. fugitiuus nemo recte dicitur, nisi q dominum fugit. Nã si paruulus puer a nutrice aut a scholis discesserit, fugitiuus non est.

GLoriosus, a frequẽtia claritatis dictus pro c g littera cõmutata. Gloriosus a laurea dictus que datur victorib⁹. Gnarus sciens, cui cõntrarius est ignarus nesciens. Grauis venerabilis. Vñ & cõtemptibiles leues dicimus. Grauis ꝓ cõsilio & constãtia dictus, qui nõ leui motu dissilit, sed fixa cõstãtie grauitate cõsistit. Grãdis. Gracilis. Grãdeuus quod sit grãdis ęuo. Gratus, graciam seruans. Sed tñ & aio & corpore dr̃. Gratific⁹ ab eo quod gratis faciat bonũ. Gratios⁹ quod pl⁹ vnicuiq; q̃ meretur tribuit. Garrulus proprie dicit̃ qui vulgo verbosus appellatur accedẽte lęticia nec valens nec volẽs tacere sumptũ nomen a graculis auib⁹ quę importuna loquacitate semper strepũt, nec vnq̃ quiescũt. Ganeo luxuriosus, et tanq̃ in occultis locis & subterraneis. quę ganea gręci vocãt Glutto a gula, id est gulosus.

HVmilis quasi humo acclinis. Honorabilis q̃ si honore habilis, hoc est aptus. Honest⁹ ꝙ nihil habeat turpitudinis. Nã quid est honestas, nisi honor perpetuus? id est quasi honoris status. Humanus quod habeat circa hoies amorẽ & miserationis affectuȝ, vnde & humanitas dicta. qua nos inuicẽ tuemur. Habilis quod sit ad habendũ cõmodus atq; aptus. Honerosus plus q̃ honeratus, sicut scelerosus plusq̃ sceleratus. Hirsutus ab eo quod sit hirtus & pilis horridus. Hypocrita gręco sermone. in latinũ simulator interptat̃. Qui dũ intus malus sit bonũ se palã ostendit. Hypo ei falsum, crisin iudiciũ interpretatur. Nomen aũt hypocritę tractũ ẽ a specie eoꝝ qui in spectaculis cõtexta facie incedunt. distinguentes vultum ceruleo minioq; calore et ceteris pigmẽtis habentes simulacra foris linthea, gypsata et vario colore distincta nonnũq̃ et colla et manus creta perungentes vt ad personę colorẽ peruenirent et populũ dum i ludis agerent fallerent. modo in specie viri modo in fœminæ, mõ tonsi, modo criniti anili & virginali cęteraq; spẽ ętate sexuq; diuerso vt fallant populũ dum in ludis agunt. Quę spẽs argumenti translata est in his, qui fallo vultu incedunt, & simulãt qđ non sunt. Nam hypocritę dici non possunt ex quo foras exierint. Humatus quod sit humo tectus id ẽ sepultus.

INgeniosus dictus ꝙ intus vi habeat gignẽdi q̃libet artẽ. Inuentor dictus ꝙ in ea q̃ quęrit venit. Vnde et ipsa quę appellatur inuẽtio si verbi originem retractemus, quid aliud resonat nisi quia inuenire ẽ in id venire quod quęritur? Interpres ꝙ inter partes medius sit duarum linguarum dum transfert. Sed et qui inter deũ quem interpretatur & homines quibus diuina indicat mysteria intepres vocatur. Iuridicus quia legũ iura dicit. Indolis proprie est imago quędã futurę virtutis Iustus dict⁹ quia iura custodit & scđm legem viuit. innox ꝙ nõ noceat. innocuus cui nocitũ nõ sit, sed apud veteres vtrunq; indifferens est. ilaris gręcuȝ nomẽ est. iocũdus eo ꝙ sit semp iocis aptus, & ilaritati, a frequẽtia, sicut iracũdus. iocosus iocis vlus inclytus gręcum nomen est, Nã clyton gręci gloriosum dicũt. illustris nomẽ lęticię est ꝙ clareat multis splendore gñis, vel sapientiæ vel virtutis cui cõtrarius est obscure natus. idoneus quasi duplũ habens donũ. incolumis a colũna nomen habet, quasi erectus fortis & stabilis. immarcessibilis incorruptus & sempitern⁹, ꝙ sit sine marcore atq; lãguore, intemeratus incorruptus & nulla temeritate violatus, infirmus, quia sine forma id est sine calore. imbecillis, quasi sine baculo fragilis et incõstans. manis, leuis, inconstans, quia nõ est stabilis, sed quod placet ei rursus displicet. iactans vel arrogans ẽ q maiorum institutis non acquiescit, sed propriã quãdã viam iusticiæ & sanctitatis inquirit. iracund⁹ dictus, qui accenso sanguine in furorẽ cõpellit̃. Vt eĩ flãma dicitur, et ira inflammat. incentor ab eo ꝙ incendat atq; inflãmet. incentor quia praua suggestione ad vicia cor aliorum succendit et persuadendo inflammat. inexpiabilis ꝙ nunq̃ expietur, nunq̃ purgetur. inlaudabilis, non quia laudatus non sit sed quia laudari non meruit. iratus, ira actus. impius, quia sine pietate religionis est. iniquus proprie dictus quia non est equus, sed inęqualis, inter impium autem et iniquum hoc distare nonnunq̃ solet quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. impius nanq; pro infideli ponitur & dictus impius ꝙ sit a pietate religionis alienus. iniquus vero dicitur pro eo ꝙ non est ęqu⁹ sed prauis operibus maculatur ne christianitatis nomine censeatur. inimicus quia non est amicus, sed est aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt,

fraus et terror. Terror quod timēt. Fraudis malu3
quod passi sunt. Inuidus dictus ab iuidēdo felicita
ti alteriꝰ. Inuidiosus est qui ab alio patit̄ iuidiā. In
uisus, odiosus, ab inuidia & 3elo dictꝰ. Intestabilis
cuius testimoniū nō valet, & quod dixerint irritum
improbatūq; sit. Infamis nō bone fame. Improbꝰ
dictꝰ quod instat etiā prohibenti. Importunus inge
tus, quia non habet portū, idest quietē, Vnde et im
portuni quasi in naufragiū cito ferūtur. Infrenis,
hoc est qui frenis nō regitur vt numide infreni. In
frendēs proprie est inter se cōprimens dētes. Nam
& frendere significat dētibus frāgere. Vñ nefrēdes
infantes qui nec dū dentes habent. Ingluuiosus a
gula & voracitate dictus. Ingloriosus quod sit sine
gloria, idest sine triūphis, Itē iglorius imemor glo
rie. Informis, ingēs nō quod nō habeat formā, sed
quod vltra formā magnitudinē habeat. Inuetera-
tus, eo quod sit multi veterisq; vsus in malicia. In-
manis, quia nō bonus, sed crudelis et terribilis. ma
nū enī bonū dr̄. Vñ & cata antiphrasin, dii manes
minime boni. Immunis minime munificus vt est in
prouerbio veteri. Immunē ciues odere sui. Itē imu-
nis qui nō facit munia. i. officio nō fungit̄. est ei om
ni priuilegio vacuus. Indēnis, eo quod sine dāno vi
uat & sine vlla culpa atq; periculo. Iners sine arte
& ob hoc ne operi quidē vlli aptus. Inermis vel sine
armis, vel sine viribꝰ. Nā semp arma ꝑ viribꝰ acci-
piuntur. ignauus ignarus vie. i. rationis et vite. igna
rus nō gnarus, idest insciꝰ hoc ē sine naribꝰ, olfecis
se eni veteres scisse dicebāt. ignarus aūt duo signi
ficat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur. immemor
qui oblitus est, perdit eni memoriā. inscius quia si
ne sciētia est. idiota iperitus grecū est, imperitus si
ne peritia. incōsultus ab eo quod nō accipiat con-
siliū. itē incōsultus, quia ē sine consilio & inscius re
rū atq; ignarus. ineptus apto cōtrarius est, quasi i
aptus. inops qui sine terra est. opē ei terrā intelligi
mus, quia opē fert fructificando. Alii inopem intel
ligunt, nō sepultum, inhumatum, cui nec animam
mane habēti surrexit tumulꝰ. ignobilis, eo quod sit
ignotus et vilis & obscuri gñis, cuiꝰ nec nomē qui-
dē scit̄. ircosus, qa sudore corporis fetido pudet. i-
gnotus ignobilis, vel ex improuiso veniēs. improui
sus dictus eo quod subito fit & nō porro ante visus
index proditor, ab indicādo. indigena vocatus, qđ
inde sit genitus. i. i eodē loco natus. impudens ab
eo quod pudor & pudicitia procul abest. impudicꝰ
a pudice vocatꝰ. Pedorē ei & fetorē dicit. incestꝰ ꝓ
pter illicitā cōmixtionē vocatus, quasi incastus, si-
cuti qui virginē sacrā vel affinitati sue proximam
stuprauerit, internecida ē, qui falsū testamentū fe-
cit & ob id hominem occidit. inficiator negator q
nō fatetur sed cōtra veritatē mēdaciū nititur. im-
postor mendax commendator. iterceptor proprie
dicitur qui inter duos de medio tolliter. insidiosus
quod insideat. Nā proprie isidere est dolose aliquē
expectare. Vñ & insidie noiate sunt. incicta id est si
ne cinctu, quia precingi fortiter vterus non permit
tit. inuestis id est sine veste, nondum eni3 habet sto
lam quod est signum maritalis virginitatis, iscur-
ra vocatur quia causa esce quemlibet conlectatur

❡Katholicus, vniuersalis. Grecum enim nomen ē
Karus grecum nomen est, sicut et karitas. Vnde et
eukaristia sacrificium. i. bona gratia.

LVculentus ab eo quod sit lingua carus &
sermone splendidus. Lector dr̄ a legendo
id est percurrendo, Vñ et nauis dr̄ legere
quicquid transit. Nā legit, transit preterit vt cre-
bris legimus freta concita terris. item lector a col
ligendo animo que legit quasi collector, sicut illud
Qui legitis flores. Loquax non est eloquens. Locꝰ
a latitudine. Locuples. quasi loculis plenus. et pos
sessionum plurimarum possessor quemadmodum
docet Tullius de re publica in libro secundo, mul-
ta quae editione ouium et boum, quod tūc erat res
in pecore & in locorum possessionibus ex quo pe-
cuniosi et locuplotes vocabātur. Liberalis dictus
ab eo quod libenter donet nec murmuret. Largus
abundans affluens. Longus a linea dictus propter
quod sit porrectus. Longeuus quasi lōgi æui & lō
gi temporis. Longanimis siue magnanimis eo qđ
nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa su
stinenda patiens ē. Cui cōtrariꝰ est pusillanimis an
gustus & in nulla tribulatione subsistens. De quo
scribit̄. Pusillanimis vehementer insipiens. Leuis
ob incōstantiam vagationis appellat̄, quia leui mo
tu mētis nunc ista nunc illa desiderat. Lubricꝰ ab
eo quod labitur. Labēs iterdū velox vt labere nym
pha polo, & labere pennis. Cursus eni lapsu cele-
rior est. Latro insessor ē viarū, a latēdo dictꝰ. Meliꝰ
aūt latro quasi latero a latere insidiator vie. Lani
sta gladiator. i. carnifex, tusca ligua appellatꝰ a la
niando, scilicet corpora. Lacessitor per translatio-
nē dictꝰ a canibꝰ vel a feris, quæ solent lacerādo ꝓ
uocare. Leno consiliator stupri eo quod mētes mi
serorū blandiat, & deliniendo seducat. Libidinosꝰ
ab eo quod faciat quod libet. Libidinosꝰ a libero q
puellarū corpore pingitur. Luxuriosꝰ quasi solutꝰ
i voluptates, vñ et membra loco mota, luxa dicūt.
Lasciuꝰ dictꝰ quod sit luxꝰ. idest solutꝰ et vanꝰ. Lym
phaticꝰ quod aquā timeat quē greci hypodropho
bam vocant. Lymphaticꝰ proprie dr̄, qui viciū ex a
qua cōtrahit. cuiꝰ viciū ē huc atq; illuc currere, aut
a furore aq̄ sūpto vicio. Sed poetæ in hoc genꝰ no-
minis pro furiosis vsurpāt. Luridꝰ ꝙ sit pallidꝰ, a lo
ro dictꝰ quod hmōi habeat cutē. Leprosꝰ a pruritu
nimio ipsiꝰ scabiei dictus. vñ & per. p. scribi debet.
Luscus quod lucē ex parte sciat, sicut lusciciosus q
vespere nihil videt. Luscos coclites dixerunt anti-
qui. Vnde et cyclopas coclites legimꝰ dictos quod
vnum oculum habuisse perhibentur. Lotus, laua-
tus, idest mundus. Lupa meretrix a rapacitate vo
cata quod ad se rapiat miseros et apprehendat

Misericors a cõpatiendo alienę miseriæ vocabulũ est sortitus. & hinc appellatã misericordiã quod miserũ cor faciat dolentis alienã miseriã. Non aũt occurrit vbiq; hæc æthymologia. Nã est in deo misericordia sine vlla cordis miseria. Mactus magis auctus glotia, et ẽ nomen tractũ a sacris. Quotiens enĩ thus aut vinum super victimam fundebatur dicebãt mactus ẽ taurus vino vel thure, hoc ẽ, cumulata est hostia & magis aucta. Munificus dicitur, quia alicui munera multa dat, vel quia munus suũ, id est officiũ quod debet adimplet, sic et munifex, quia munera fert. Magnanimus ab eo quod fit magni animi et magnæ virtutis. Cui cõtrarius est pusillanimis. Manificus a magna faciendo vocabulũ traxit. Mãsuet⁹ mitis vel dñs quasi manu assuetus Modestus a modo dictus & tẽperie, nec plus quicq̃ nec minus agẽs Mitis lenis & mãsuetus & cedens improbitatibus et ad substinendã iniuriã quasi tacens et mut⁹. Mutus quia vox eius non est sermo nisi mugitus. Vocalem enim spiritũ per nares quasi mugiens emittit. Memor vel qui memoriã tenet. vel qui memoria tenetur. Magister maior in statione. Nã steron grȩce latine statio dicitur. Minister, minor in statione, siue quia officium debitũ manib⁹ exequit. Maior, minor, minimus a numero monadis, quod eũ non fit alter. Maxim⁹ aut meritis, aut ȩtate, aut honore, aut facũdia, virtute, aut oib⁹ magis eximius. Modic⁹ puus sed abusiue cȩterũ rationabilis. Moderat⁹ a modo. scꝫ & tẽperamẽto. Mediocris quod modicũ illi sufficiat. Miser proprie oo quod omnẽ felicitatẽ amiserit. Secũdũ aũt Ciceroneꝫ proprie mortuus, qui in tusculanis miseros mortuos vocat propter quod iam amiterũt vitã. Miserabilis quod fit miseriæ habilis. Mestus naturaliter tristis nõ casu. Est ei a natura mẽtis & animi, vñ & mestus. Mẽdicus dictus, quia minus habet vnde vitã legat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenũ & manum extendere quasi manu dicere. Mendax quod mentẽ alterius fallat. Malignus quia malicię votũ ad opus peragit. Malus appellatus a nigro felle, quod gręci melan dicũt vnde et melãcolici appellãtur homines, qui et conuersationẽ hũanã refugiunt, & amicoꝶ carorum suspecti sũt. Maliciosus deterior malo, quia frequenter mal⁹. A malo aũt peior dr̃, a bono deterior. Melior dictus quasi mollior, nõ durus aut ferreus, nam melius quasi mollius. Minax a facie oculorum quando furiose ardescunt, vt amplius vidẽs pertimescat. Minator & monitor. Sed monitor dicitur cũ pręnunciat bona, minator cũ pręnunciat aduersa. mulctator, eo quod blandis verbis mulceat ad declinandũ animum. translatio a mulso id est quod acetum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordib⁹ stomachũ. Metatores appellãtur qui castra designãt a metiendo, scilicet vt Lucanus. Hesperios audax veniam metator in agros. mollis quod vigorẽ sex⁹ eneruati corporis dedecoret, & quasi mulier emolliatur. Macer a macie, & macies a macia, eo quod inmoderata libido macros faciat siue a maceratione, Mãcus manu ancus. Moribũdus morienti similis, sicut vitabũdus vitanti similis. Quando enĩ dicimus moriturus est, moribundus aũt nõ vere, sꝫ vere similis morienti est. Meretrix dicta quod preciũ libidinis mereatur. Inde et meritorię tabernæ Nã et milites cũ stipendia accipiunt mereri dicũtur. Morior a morte vocatus eo quod nõ vigeat intellectu. Mulio dictus a mulis eo quod pręsidet iis dẽ vehiculis. manifestũ dr̃ qđ in manu ẽ promptũ.

Nobilis nonvilis, cuius et nomẽ & genus scitur. Nubilis ad nubendũ habilis. Nemo ab homine tractũ est, id est ne homo. quod est pro nullo. Nullus aũt quasi ne vllus. Nihil cõpositum est ex ne et illo. Hilũ aũt varro ait. significare medullam eius ferulę quam gręci ασφοδελον vocant, & sic dici apud nos nihilum quomodo apud græcos ουδετεν. Neq̃ a malo plęriq; distinguunt, aliũ perniciosũ, aliũ nugas existimantes vt ait monatius. Hic adolescens nequaq̃ nõ malus id est nugas perniciosus. Alii cõfundunt quasi vtrũq; vnũ idẽq; significẽt. Nequitiam ex eo quod nihil sit veteres dictum esse voluerunt. Neuter neq; ille neq; iste, quasi diceret nec vterq;. Nefarius non dignus farre, quo primo cibi genere vita hoim sustẽtabatur. Nefandus id est nec nominandus quidem nec dicendus. Nutritor quasi neuter eruditor. Nũcius est et qui nunciat et quod nunciatur. id est angelus. καινααλλεδειο sed nunci⁹ ipse homo genere masculino id vero quod nũciatur genere neutro. vt hoc nuncium & hæc nuncia. Nazareus id est sanctus dei. Nazarens olim dicebatur qui sanctaꝫ comam nutriebat. et nihil contaminatum accipiebat, abstinens se a vino, omniq; sicera quæ mentẽ ab integra sanitate peruertit. Nugas autem hebręum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vt dicit Sophonias. Nugas qui a lege recesserant vt nosse possimus linguam hebraicam omnium linguarum esse matrem. Nugigerulus appellatus ab eo quod sit turpis nuncius. Negligens quasi nec legens. Nepos dictus a genere quodam scorpionum qui natos suos consumunt excepto eo qui dorso eius insederit. Nam rursus ipse qui seruarus fuerit consumit patrem. Vnde homines qui bona parentum per luxuriam consumunt nepotes dicũtur. Hinc quoq; nepotatio pro luxuria ponit, qua certe quæq; res consumuntur. Niger quasi nubiger quia non serenus sed fusco coopertus est, vnde et nubilũ diem tetrũ dicimus.

ORthodoxus rectę glotiæ. Oratot ab ore vocat⁹ / a perorãdo noiatus. i. dicẽdo. Nã orare dicere ẽ. Obaudiẽs ab aure eo q̃ audiat i

perantē. Ospes qȝ inserat ostiis pedes. Ospes facilis
aptus et ostio patēs. Vnde et ospitalis homo dicit᷑.
Osor inimicus ab odio dict⁹, sicut amator ab amo
re et est gnis cōis. Odibilis odio habilis. Obsit⁹ ob
sessus. idest vndiqȝ insidus cōuallat⁹. Obscenus ipu
re libidinis a vicio obscuro dictus. Obtunsus hebe
tior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus. Obni
xus cōtransus & conabūdus dr. Obnoxius qa obli
gatus est nexibus culpę. Oblectator quasi cū lacte
& fraude, vt terētius. nisi me lactasses amantē, vn
et oblectare dictū est. Obtrectator malignus & qui
obstringillādo, officiendoqȝ nō sinat quēpiā ꝓgre
di et augescere. Orbus qui liberos non habet, qua
si oculis amissis. Opifex qȝ opus faciat aliquod. O-
pilio custos ouium quasi ouilio.

PRudens quasi porrovidens, perspicax est
eni & incertorū prouidet casus, Patēs di
ctus a pauēdo, Pauere eni ferire est, percu
titur eni et tollerat. Perfect⁹ cui nihil iam
adipisci potest. Huic nomini apud grāmaticos cō
paratio nō adiicitur, quia si dixeris ille perfectior
est, iste perfectus non erit. Pulcher a specie cutis di
ctus qȝ ē tubēs pellis. postea trāsiit hoc nomē i ge-
nus. Nā pulchritudo hoīs aut in vultu est, vt os hu
merosqȝ deo similis, aut in capillis, vt nanqȝ ipse de
corā cęsariē. aut i oculis, vt lętos oculis afflarat ho
nores, aut in candore, vt quale manus addūt ebo
ri decus, aut in linamētis, vt te multo plus figura
et liniamenta hospitis delectabant, aut in proceri
tate, vt turnus vertitur in mediis, et tota vertice su
pra est, Pellex a pelliciēdo. Perspicax splendidus,
eo qȝ pluceat. Perpetuus perēnis. Perennis ab eo qȝ
sit ꝑpetuus annis. Pręsul vocatus qui pręest sollici
tudine, Pręposi tus appellatus eo qȝ sit subiectorū
ac famulantiū ordinator vel rector. Patroni a pa-
tribus dicti sunt, qȝ hmōi affectū clientib⁹ exhibe-
ant, vt quasi patres illos regāt. Pedagogus est cui
paruuli assignātur. Gręcū nomē est, & est cōposi-
tū ab eo qȝ pueros agat. i. doceat, & lasciuientē re
frenet ætatē. Pręsens dictus qȝ sit ꝑ sensibus. i. co-
rā oculis, qui sensus sunt corporis. Prior qȝ primus
sit ordine & primus quasi pręeminens. Prim⁹. Po-
sterior. Postremus. Potens rebus late patens. vnde
& potestas qȝ pareat illi quaqua velit, et nemo īter
cludat, nullus obsistere valeat. Pręopimus pręcęte
ris opib⁹ copiosus. Pecuniosus. Tulli⁹ primū cos di
ctos refert qui plurimā habuissent pecuniā. i. peco
ra. Ita ei et antiqui eos appellabāt. Paulatī aūt p
abusionē in nomen aliud deuolutū ē, Pertinax pro
prie dicitur qui in proposito suo ad victoriam per
seuerat. Antiqui eni vicia dicebāt, quam nos victo-
riam, credo qȝ inde dicatur herbavitia. i. victoria-
lis. Pernix a pernitendo tractum est. i. in conatibus
perseuerendo. Alii pernicem velocē intelligūt pe-
dibus. Nam pernicitas pedū est, vt pernicib⁹ ignea
plantis, sicut celeritas ꝑennarū est, vt celeriqȝ fu-
ga sub sydera lapsæ. Piger quasi pedibus ęger. est

eni tardus ad incedendū, quod nomen perusū trā
sit ad animū. Pernox peruigilans nocte. Persene-
rens, ardens. strenuus laboriosus. Pertinax impu-
dēter tenens quasi pertinens. Petulans nunc qui-
dē pro audace et improbo ponitur, oli autē acerbi
flagitatores et proprie argētariorum coactorum
pueri qȝ precia rerū crebrius et asperius exigebāt
a petendo petulātes vocati sunt. Procax proprie i-
dē quod petax. Nā procare est petere. Vnde et nu
ptiarū petitores proci dicūtur. Prodigus sumptuo
sus atqȝ consumptor qui oīa porro agit et quasi ꝓ
icit. Profugus proprie dicitur qui procul a sedib⁹
suis vagatur. quasi porro fugatus. Peregrinus lon-
ge a patria positus, sicut alienigena. proiect⁹ qua
si longe et, procul iactus sicut et ꝓduxit. quasi por
ro illū duxit, & prouocauit quasi illū porro voca-
uit. proiectus quasi pręiectus ac proiectatus. Vn-
de & proiectaqȝ saxa pachynni. i. porro iactata. ꝓ-
scriptus cuius bona palam et aperte scribunt bo-
nisqȝ fisci agglomerantur, pręscriptus ordinem si-
gnificat, sicut et pręscriptiones apud iurisconsul-
tos. procinctus expeditus et armatus. Vnde & i ꝓ
cinctu. i. cum belli causa arma sumebant. præcin-
ctus eo qȝ ante se ponat aliquid quo pręcingit᷑. Vn
de qȝ de Dño dictū est, præcinthus est lintheo & la
uit pedes discipulorū suorum. prædo est qui popu
lando alienā inuadit prouinciam. prædo ab abigē
do prædas dictus, et pręd o qui prędā habet. præ-
dator hic est cui de præda debetur aliquid. plagi
ator apo tu plagio, idest obliquo. qȝ non certa via
gradiatur, sed pelliciendo dolis. pirratæ sunt præ
dones maritimi ab incendio nauium transeuntiū,
quas capiebant dicti, Nam pyrra ignis est. pugilla
tor, qui de manu in manum nummorū aliquid sub
trahit. peculator, pro eo qȝ sit pecuniæ publicę de
fraudator. proditor, pro eo qȝ detegit. Item prodi-
tor perditor. vt vnius ob iram prodimur. perfidus,
quia fraudulentus est et sine fide, quasi perdens fi
dem. periurus, quia perpere iurat, idest male iurat
periurus autem in verbo non habet. Nam peiero,
et deiero dicimus. prævaricator, male fidei aduo-
catus, et qui vel in accusando nocitura vel in defe
rendo profutura prætereat, aut inutiliter dubieqȝ
ponat mercedis gratia licet corruptus. Cicero. qd
enim tam preuarum, idest valde varum. pellax, do
losus et fallax a pelle, idest vultu. Foris enim vt fal
lax arridet. sed nequitiam intus gerit, profan⁹ qua
si porro a fano. Sacris enim illi non licet interesse.
parricida proprie dicitur interfector parentis q̄-
tus quidam veteres hunc parenticidam dixerunt,
qui hominem occiderat, quoniam parricidium et
homicidium in quocumqȝ intelligi possit, cum sint
homines hominibus pares. Persecutor non sem-
per pro malo intelligitur. Vnde persecutor perfe-
cte secutus. publicanus est ille qui vectigalia pu-
blica exigit, vel est ille qui publica negocia sæcu-
li lucra sectatur, Vnde et cognominatus est. pec-

cator a pellice.idest meretricevocatus,quasi pelli
cator,quod nomēapud antiquos tñ flagitiosuȝ si
gnificabat,postea trāsiit hoc nomē in appellatio=
nē oīm līquorū,Peccator item pectoris caterua co
gnominatus,pro eo inhibi oculta delictoꝝ cōdun
tur.Prostituę meretrices a prosiliendo in meritori
is i fornicibus.Pellex apud gręcos ꝓprie dr̄ in lati
nis cōcubavel cōcubina.Dicta aūt a fallacia,id est
versutia sub dolositatevel mēdacio.Procuruus,q̄=
si per lōgū curuus.Pauidus ē quēvexat trepidatio
mētis habet eni cordis pulsationē, cordis motum.
Nā pauere ferire est,vñ et pauimentū.Petrę antē
et rupes a duricia saxoꝝ nominātur. Pusillanimis
a pusillo aio.Petulcus dictus ab appetēdo.Vñ etiā
& meretrices petulcasvocamus. Productus quasi
porro ductus.Pisinnus a pusione dictus. Pellicanꝰ
vir sanctus solitudini deditus.

QVestor a querēdo dictus quasi q̄sitor.Quę
stuosus,q̄rimoniosus Querulus,quia quæ
relā ifert.Quietus ꝙ sit ipse sibi aio securꝰ
neminem tangens.

REligiosus ait Cicero a relegēdo appellatq̄
retractat quasi relegit ea q̄ ad cultū diuinū
ptineāt.Hi sunt dicti religiosi ex relegēdo
tanq̄ ex eligēdo eligētes,ex diligēdo diligētes. Ra
tiocinator dictus vir magnus,quia de oibus rebus
quas esse mirabiles cōstat possit reddere rationeȝ
Retractator repetitor.Nā retractare est repetere
quod omiseras.Resipiscens eo ꝙ mētē quasi post
insaniā recipiat,aut quia resapit qui sapere desie=
rat.Castigat eni scipm demētiæ & cōfirmat aiȝ su
um ad rectꝰ viuēdū. Cauens ne iterū corruat.Re
pentinus a repēte. Repēte aūt & aduerbiū & nom
pōt eē.Robustꝰ fortis , validus a fortitudine robo=
ris arboris appellatus.Rapidus velox pedibꝰ. Ra
ptor eo ꝙ corruptor.Inde & rapta,eo ꝙ corrupta
est.Reus a re de qua obnoxius est,& reatus a reo
est nuncupatus.Reus maiestatis primū dictꝰ q ad
uersus rēpublicā aliquid egisset aut quicūq; hosti
busconsēsisset.Dictus aūt reus maiestatis.quia ma
ius est ledere patriā q̄ ciuē vnū.Postea aūt& hi rei
maiestatis dicti sunt qui aduersus maiestatē prin=
cipis egisse viderētur,vel qui leges iutiles reipubli
cę detulerāt,velvtiles arrogauerāt.Rixosꝰ a rictu
canino dictus.Semper enim ad cōtradicendū pa=
ratus est.& iurgio delectatur,et prouocat conten=
dentē,Rusticꝰ dictꝰ ꝙ rus operetur idest terram.

SApiens dictus a sapore,quia sicut gustus a
ptus ē ad discretionē saporis ciboꝝ,sic sa=
piēs ad dignoscētiā rerū atq; causaꝝ ꝙ vnū
quodq; dignoscat atq; sensu veritatē discernat cui
cōtrarius est insipiens ꝙ sit sine sapore,nec alicu=
ius discretionis vel sensus,Studiosus quasi studiis
curiosus.Sanctus aveteri consuetudine appellatꝰ
eo ꝙ hi q purificari volebāt sanguine hostię tange
bātur & ex hoc ancti nomē acceperunt. Sincerus
quasi sine corruptiōe. Cui cōtrarius est insincerus

viciatus corruptus.Supremus,summus ab eo ꝙ su
pereminеat.vñ & sup̄me pater diximus. Suauis.
sublimis ab altitudine vocatus honoris.Nam pro
prie sublime dr̄ quod in alto ē,vt sublimēq; ferēs ad
sydera cęli.Speciosus a specievel ab aspectu , sicut
formosus a forma.Solers ꝙ sit sollicitus in arte et
vtilis.Solers eni apud antiquos dicebatur q erat
oi bona arte instructus.Terentius. Adolescentē so
lertē dabo.Supstitiosus ait Cicero appellatꝰ,q to=
tos dies precabatur et immolabat vt sibi sui li=
beri superstites essent.Sollicitus qui solers& citus
atq; irrequietus.Sedulus familiare verbū Terentii
hoc est sine dolo.Alias assiduus.Sodales dñr q ad
symbolū cōuenire cōsuerunt.quasi suadētes,alias
sodales ꝙ simul sodeant,Socii dñr propter pericu
li aut operis societatē,quasi in vna caligavī in vno
vestigio manētes.Stultus hebetior corde,sicut qui
dā ait.Ego meipm stultū esse existimo,fatuū esse
nō opinor.idest obtusis quidē sensibus,nō tñ nullis
stultus est qui per stuporē nō mouetur iniuria se=
uitiā eni p̄fert,nec vltus est,nec vlla ignominia cō=
mouetur ad dolorē.Segnis.i.sine igne ingenio ca
rens.Se aūt sine significat,vt sedulus sine dolo.Se
curus quasi sine cura.i.frigidus,per quos iutiles ac
cepimus.Stupidus sæpius stupēs.Supbus dictꝰ,q̄=
si super vult videri q̄ est.Qui ei vult super gredi qd
est,superbꝰ ē.Susurro de sono locutiōis appellatus
quia nō in facie alicuiꝰ,sed in aure loquitur de al=
tero detrahēdo.Seditiosus qui dissentionē aioꝝ fa
cit,& discordias gignit,quē gręci diastisin dicunt.
Seuerus,quasi satisverus tenet eni sine pietate iu
sticiā.Simulator dr̄ a simulacro.Gestat eni simili=
tudinē eius quod nō est ipse.Suasor decipiēs.i.i su
am fortē trahens.Scrupulosus animi minuti & a=
speri.Scrupo ē ei harena durior.Sacrilegus dicit
ab eo ꝙ sacra legit.i.furatur,Sicariusvocat q ad
perpetrandū scelus telis armatus est.Sica eni gla
dius est,a secando vocatus.Sceuus sinister atq; p=
uersus.i.a peruersitate.Est eni pessimi & crudelis
animi.Scœnicus q in theatro agit.Theatrum enīȝ
scœna ē.scorta q̄ a gręcis quoq; scythę vocabātur
quo defricātur pelles,quibus corruptela fit.spurcꝰ
ꝙ sit ipurus scelerosus sceleribus plenus vt lapido
sus locus et harenosus.Plus aūt scelerosus q̄ scele
ratus.sator seminator vel pater a semine. scurra q
sectari quēpiā solet cibi gratia,a sequendo igit in
scurras cōstat appellatos.Idē assecla a sequendo.
satelles ꝙ adhæreat alteri,siue a lateris custodia
suffectus in loco alterius suppositus. quasi suffatꝰ
Tñ et cōsulē suffectū dicimus eū qui pro alio sub=
stituit.secūdus quia secus pedes,& tractus est ser=
mo a sequētibus seruis pedisequis.Vñ et secunda
fortuna dr̄,ꝙ secūdū nos est.i.prope nos. Inde et
res secūdę.i.prosperę.secūdę aūt a sequēdo sunt.
dictę.stipulator promissor.Stipulari eni promittere
est,ex verbis iurisperito[illegible]ā stipulū firmū ap
pellauerūt.sanus a sang[illegible]quia sine pallore est

Sospes salutis hospes. Salus a sale nomen accepisse putatur. Subtilis ab extenuatiōe dictus. Seqster dr̄ qui certantib⁹ medius interuenit, qui apud grecos oinesus dr̄, apud quez pignora deponi solent. quod vocabulū ab obsequēdo factū est q eius q electus sit vtraq; pars fidē sequat̄. Sessilis. q nō videtur stare sꝫ sedere. Surdus a sordibus humoris aure cōceptis, & q̄uis multis casibus accidat nomen, tñ eger ex predicto vicio retinet. Siccus q sit excusatus. siue per antiphrasin q sit sine succo. Sepultus dictus est, eo q sit sine palpatione vel sine pulsu. i. sine motu. sagio ab exigēdo dictus. sutor a suēdis pellib⁹ nominatur. subulcus porcorū pastor sicut bubulcus a cura boum.

T Vtor qui pupillū tuet̄, hoc est intuetur, de quo i cōsuetudie vulgari dr̄. Quid me mones & tutorē & pedagogū olim obrui. Testes q testamēto adhiberi solēt sicut signatores q testamētū signēt. Tetricus mōs i sabinis asperrimus. vñ & tristes hoīes tetricos dicun⁹. Taciturn⁹ i tacēdo diuturn⁹. Trutinator examinator, ex iudicii libra perpendēs recta trāslatiōe a trutina que ē gemina pōderū lancis. Tristis. Tenax, nūmi cupidior, q teneat interdū et pertinax. Truculēt⁹, toruus terribilis, eo q sit toruo vultu & turbulento aspectu vt torua leena, & cernim⁹ astātes nec quicq; lumine toruo. Turbidus terribilis. Teter ab obscura tenebrosaq; vita. Teterrim⁹ pro fero nimiū. Tetrū eni veteres pro fero dixerunt, vt enni⁹. Tetros q; elephātes. Terribilis quia timorē habet et timet̄ Tergiuersator q aim quasi tergū vertat huc & illuc nec facile qualis sit intelligitur. Temulētus a temeto. i. vino ductus. Timidus q timeat diu a sanguine, nā timor sanguinē gelat, qui coactus gignit timorē. Turpis q sit informis et torpeat.

V Ir a virtute. Vtilis ab vtendo bñ sua vel q bñ quid vti possit, sicut docil' q doceri possit. Verus a veritate. Hic & verax maior ē veritas q̄ verus quia nō veritas a vero, sꝫ verus a veritate descēdit. Veridicus quia verū dicit, & veritatis assertor est. Verecūdus quia verū factū erubescit. Viridis vi et succo plenus quasi vi rudis. Venustus pulcher, a venis. i. sanguine. Viuēs. i. viuus. Varius, quasi nō vnius vie, sꝫ incerte mixteq; sententie Versutus, eo q eius mēs in quolibet actu ad quālibet fraudē facile vertit̄. Vñ & versutia dr̄ contorta sentētia. Plautus. Versutior est q̄ rota figularis. Vilis a villa, nullius eni vrbanitatis est. Versipellis eo q in diuersa vultū & mētē vertat. iñ & versut⁹ & callidus. Violētus quia vim infert. Vecors mali cordis & male cōscientie. Vagus quia sine via. Vanus a venere ethymologiā trahit. Itē vanus inanis fals⁹, eo q sine memoria euanescat. Vesanus porro sanus. Vinolētus q & satis bibit & difficile inebriat̄. Vexatus. i. portatus, ab eo [illegible] est veho vexo vecto vt vexasse sit portasse. [illegible]us eo q venenum mortis causa parauit aut [illegible], aut vēdidit. Vector quasi vehitor. Est aūt vector & qui vehit. & qui vehitur Venator quasi venabulator a venatione. s. que bestias premit. Quatuor autez sunt venatorū officia vestigatores. indagatores, illatores, pressores.

¶ Incipit liber vndecimus.

¶ De homine et partibus eius. Cap. I.

N Atura dicta ab eo q nasci aliquid faciat. Gignendi eni & faciendi potēs est. Hunc quidā deū esse dixerūt, a quo oia creata sunt & existūt. Genus a gignendo dictū cui deriuatū nomē a terra ex qua oia gignūtur. Ge eī græce terra dr̄. Vita dicta propter vigorē, vel q vi teneat nascēdi atq; crescēdi. vñ & arbores vitā habere dicūtur, quia gignūtur et crescūt. Homo dict⁹, qa ex humo factus est, sicut in genesi dr̄, et creauit deus hominē de limo terre. Abusiue aūt pronūciat̄ ex vtraq; substātia tot⁹ hō. i. ex societate aie et corporis. Nā ꝓprie hō ab humo, Greci aūt hoiez ātropū appellauerūt, eo q sursum spectet subleuatus ab humo ad cōtēplationē artificis sui. Quod Ouidius poeta designat cū dicit. Pronaq; conspectant aialia cetera terrā. Os homini sublime dedit, celūq; videre iussit, & erectos ad sydera tollere vultus. Qui iō erectus celū aspicit, vt deū querat, nō vt terrā intēdat, veluti pecora, que natura ꝓna & vētri obedientia finxit. Duplex est aūt hō, interior & exterior, Interior hō aia, exterior hō corpus. Aia aūt a ventis nomē accepit, eo q vētus sit. Vnde et vent⁹ grece aios dr̄, quod ore trahētes aerē viuere videat̄ sed apertissime falsum ē, quia multo prius gignit̄ aia quā cōcipi aer ore possit, quia iā in genitricis vtero viuit. Nō est igitur aer aia, quod putauerūt quidā qui nō potuerūt incorporeā eius cogitare naturā. Spiñ idē esse quod aiam euāgelista pronūciat dicēs. Potestatē habeo ponēdi aiam meā, & rursus potestatē habeo sumēdi eā. De hac quoq; ipsa dñi aia passiōis tēpore memoratus euāgelista ita ꝓtulit dicēs, et inclinato capite emisit spiñ. Quid ē eī emittere spiñ nisi quod aiaz ponere, Sed aia dicta ꝓpter quod viuit, spūs aūt vel pro spirituali natura vel pro eo quod spiret in corpore, Itē aim idem esse quod aiam, sed aia vite est, aius cōsilii. Vñ dicūt phi etiā sine aio vitā manere, & sine mente aiamā durare, vñ & amētes, nā mētē vocari vt sciat, animū vt velit. Mēs aūt vocata quod emineat i aia vel quod meminit. Vñ & imemores amētes dicunt̄ quapropter nō oia sꝫ quod excellit i aia mens vocat̄, tanq̄ caput ei⁹ vel oculus. Vñ & ipe homo secūdū mētē imago dei dicit̄. Ita aūt hec oia adiuncta sunt aie vt vna res sit. Pro efficientus ei causarū diuersa noia sortita est aia, Nā & memoria mens est vñ & imemores amētes, dū ergo viuificat corpus aia est, dū vult aius est, dū sit mēs ē, dū recolit memoria ē, dū rectū iudicat rō ē, dū spirat spūs ē, dū aliqd sensit sensus est, Nā iñ aius sensus dr̄, ꝓ his q̄ sentit, vñ & sentētia nomen accepit. Corpus dr̄ eo

ꝙ corruptum perit. Solubile enim atq; mortale est et aliquando soluendum. Caro autem a creando ē appellata. Crementum enim semen est masculi, vnde animalium et hominum corpora concipiuntur Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem ex quatuor slementis compacta est. Nam terra in carne est, aer in habitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elemēta suam queq; partem, quibus quid debetur compage resoluta Caro aūt & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper ī corpore caro. Nam caro est quæ viuit, idem et corpos. Corpus quod non viuit, id est non caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum, aut sine vita est cooditum. Interdum et cum vita corpus et non caro, vt herba et lignum. Sensus corporis quinq; sunt vt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi. Vnde et pręsentia nuncupantur ꝙ sint præ sensibus, sicut præ oculis quæ præsto sunt oculis. Visus est qui a philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam asseuerant aut externa æthera luce, aut interno spiritu lucido per tenues venas a cerebro venientes atq; penetratis tunicis in aerem exeuntes, et tunc commixtione similis materiæ visum dantes. Visus dictus ꝙ viuacior sit cęteris sensibus ac præstantior siue velocior. ampliusq; vigeat quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit vt ea quæ ad alios pertinēt sensus videre dicamus, veluti cum dicimus. Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cętera Auditus appelatus ꝙ voces hauriat, hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris odore attactus, tacto enim aere sentitur, sic & olfactus ꝙ odoribus afficiatur. Gustus a gutture dict⁹ Tactus eo ꝙ pertractet & tangat, et per omnia mēbra frigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus Duo autem tactus genera sunt. Nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur. Vnicuiq; autē sensui propria natura data est. Nā quod vidēdū est, oculis capitur, quod audiendum est auribus, mollia & dura tactu æstimāt sapor gustu, odor naribus dicitur. Prima pars corporis caput, datumq; illi hoc nomen eo ꝙ sens⁹ et omnes & nerui inde initium capiant, atq; ex eo oīs vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ quæ consulit corpori, quodammodo personā gerit. Vertex est pars qua capilli capitis colliguntur & in qua cæsaries vertitur, vnde et nuncupantur. Caluaria ab ossibus caluis dicta per defectionem, et neutraliter pronunciatur. Occipitum capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel sit capitis retrorsum. Capilli vocati quasi capitis pili facti, vt in decorem pręstent & cerebrum aduersus frigus muniant, atq; a sole defendant. Pilli autem dicti a pelle de qua prodeunt sicut et pilum dicitur a pila vbi pigmentum coutunditur, Cæsaries a cædendo vocata, ideoq; tantum virorum est. Virum enim tonsum decet mulierem non decet. Comæ sunt proprie non cæsi capilli, et est grecus sermo. Nam comas græci caimos a secaudo nominant. Vnde et cirri tondere dicunt, vnde et cirri vocantur quod etiam idē græci mallonem vocant. Crines proprie mulierum sūt Dicti autem crines eo ꝙ vittis discernentur. Vnde et discriminalia dicuntur a quibus diuersi religātur. Tempora sunt quæ caluarie dextra lęuaq; subiacent Quæ ideo sic nuncupantur, quia mouentur ipsaq; mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutautur. Facies dicta ab effigie ibi est enī facta tota figura hominis et vniuscuiusq; personæ cognitio. Vultus vero dictus, eo ꝙ eum voluntas ostenditur animi, secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde et differunt sibi vtraq;. Nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusq; naturali aspectu, vultus autem animorum qualitates significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est, hęc imago quędam animi mentisq; motum specie sua exprimit, dum vel lęta vel tristis est. Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occultant, ne qua incidentis iniurię offensione lędantur, siue quia lumen occultum habent, id est secretum vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animę existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, vnde et animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem et lumina. Et dicti lumina ꝙ ex eis lumen manat, vel ꝙ ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus accepta visui proponendo refundant. Pupilla est medius punctus oculi in quo vis est videndi, vbi quia paruę imagines a nobis videntur, propterea pupillę appellantur. Nam paruulli pupilli dicuntur. Hanc plęriq; pupillam vocant. Vocatur autem pupilla ꝙ sit pura atq; impolluta vt sunt puellę. Physici dicunt easdem pupillas quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio. Circulus vero quo a pupilla albę partes oculi separantur discreta nigredine, corona dicitur, ꝙ rotunditate sui ornet ambitum pupillę. Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorum ex similitudine voluorum. Palpebrę sunt sinus oculorum, a palpitatione dictę, quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem aut assiduo motu reficiant obtutum. Munitę sunt autem vallo capillorum vt et apertis oculis si quid inciderit repellatur et sono conniuentibus tanquam inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis quibus se vtræque clausę contingunt, extant adnoti ordine seruato capilli tutelam oculis mistrantes, ne ira-

ruētes facileiiurias excipiāt,& ex eo noceāt,vtpul
uer is vł cuiuſcūq; craſſioris materię arceāt tactū
aut ipſum quoq; aerē concidendo mirificēt,quo te
nuē atq; ſerenum faciant viſum. Lachrymas qdaꝫ
a laceratione mentis putant dictas,alii exiſtimant
ideo quia grecī daſſiriavocāt. Cilia ſunt tegmina,
quibus cooperiuntur oculi,& dicta cilia ꝙ celēt o=
culos regētq; tuta cuſtodia. Supercilia dicta quia
ſuperpoſita ſunt ciliis,quę iccirco pilis veſtita ſunt
vt oculis munimēta prætendāt,& ſudorem a capi
te defluentem depellāt. Intercilium vero eſt mediū
illud inter ſupercilia,quod ſine pilis eſt. Genæ ſūt
inferiores oculorum partes,vnde barbę inchoant.
Nā gręce genos barbę. Hinc & genęꝙ inde incipi
ant gigni barbę. Malę ſunt eminentes ſub oculis p
tes ad protectionem eoꝝ ſuperpoſitæ. Vocatē aūt
malę ſiue ꝙ infra oculos promineāt in rotundita=
te,quę græci mella appellāt,ſiue ꝙ ſint ſupra ma
xillas. Maxillę per diminutionem a malis,ſicut pa
xillus a palo,taxillus a talo. Mādibullę ſunt maxil
larum partes ex qua et nomen factum. Barbā vete
res vocauetunt ꝙ virorum ſit non mulierū. Auribꝰ
inditum nomen a vocibus hauriendis. vnde & Vir=
gilius. Vocēq; his auribus hauſit,aut quia vocē ip=
ſam greci audenliden vocāt ab auditu. Per immu=
tationem eni littere aures quaſi audes nuncupatę
ſunt. Vox ei repercuſſa per anfractus earum ſonuꝫ
facit,quo ſenſum excipiāt audiendi. Pinnula ſum=
ma pars auris,ab acumine dicta. Pinnū enim āntl
qui acutum dicebāt. vnde & bipēnis & pinna. Na=
res iccirco nominātur quia per eas vel odor vel ſpi
ritus manare nō deſinit,ſiue quia nos odore admo
uent vt nouerimus aliquid,ac ſciamꝰ. vnde ecōtra
inſcii ac rudes iguari dicuntur. Olfeciſſe enim vete
res ſciſſe dicebāt. Terentius. Ac nō notis ex menſi
bus prius olfeciſſent q̄ ille quicq̄ cęperit. Nariuꝫ re
cta pars,propter ꝙ ęqualiter ſit in longitudine et
rotunditate porrecta colūna vocatur extremitas
eius pyrula a formula pomi pyri. Quę vero dextra
lęuaq; ſunt,pinnulę ab alarum ſimilitudine,medi
um autem interfinium. Os dictuꝫ ꝙ per ipm quaſi
per oſtium & cibos intus mittimus & ſputum foris
proiicimus,vel qui ibi ingrediuntur cibi inde egre
diuntur ſermones. Labia a lambando nominata,
quod autem ſuperius eſt,labium dicimus, quod i
ferius eo ꝙ groſſius ſit labrum. Alii virorum labra
mulierum labia dicuntur. Lingue a lingendo cibū
putat Varro nomen impoſitum. Alii ꝙ per articu=
latos ſonos verba ligat ſicut enim plectrum cor=
dis. Ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit
ſonū. Dentes gręci oduntes vocant,et inde in lati=
num nomen trahere videntur. Horū primi p̄ciſo=
res dicuntur,quia omne quod accipitur ipſi prius
incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum
duo in dextra maxilla,& duo in ſiniſtra ſunt. Et di
cti canini,quia ad ſimilitudinem caninorū exiſtūt
& canis ex ipſis oſſa frangit ſicut & homo,quia qđ
non poſſunt priores præcedere illis tradunt vt cō
fringāt. Hos vulgus pre longitudine et rotundita=
te colomellos vocant. Vltimi ſunt molares,qui con
ciſa a prioribus atq; confracta ſubigunt,et molūt
atq; immaſſant,vnde et molares vocati ſunt. Den
tium autem numerum diſcernit qualitas ſexus. nā
in viris plures,in fœminis pauciores exiſtunt. Cin
giuę a gignendis dentibus nominatæ. Factæ ſunt
autem etiam ad decorem dentium,ne nudi horro
ri potius q̄ ornamento exiſterent. Palatum noſtrū
ſicut cęlum ſurſum eſt poſitum,et inde palatum a
polo per deriuationem,ſed græci ſimiliter palatū
vranon appellant,eo ꝙ pro ſui concauitate cæliſi
militudinem habeat. Fauces a fundendis vocibus
nominatę,vel ꝙ per eas famur voces. Arterię voca
tæ,ſiue ꝙ per eas a pulmone aer,hoc eſt ſpiritꝰ fer
tur,ſeu ꝙ arctis & anguſtis meatibus ſpiritum vita
lem retineant,vnde vocis ſonos emittunt ,qui ſoni
vno modo ſonarent,niſi lingue motus diſtantis vo
cis efficeret. Toles gallica lingua dicūtur,quas vul
go per diminutionem tuſillas vocant,quæ in fauci
bus turgeſcere ſolent. Mentum dicitur ꝙ inde mē
dibulę oriantur,vel ꝙ ibi iungantur. Gurgulio a
gutture nomen trahit,cuius meatus ad aures per
tendit,habens viam qua vox ad linguam tranſmit
titur vt poſſit verba collidere. Vnde & garrire di=
cimus. Rumen proximum gurgulioni quo cibus &
potio deuoratur. Hinc & beſtiæ quę cibum reuo=
cant ac remandūt,ruminare dicuntur. Sublingui
um,operculium gurgulionis,quaſi parua lingua,
quæ foramen linguę recludit operitq;. Collum di=
ctum ꝙ ſit rigidum et rotundum. vt columna baiu
lans caput & ſubſtentans,quaſi capitolium, cuius
anterior pars gula vocatur. poſterior ceruix. Cer=
uix autem numero ſingulari membrum ipſum ſi=
gnificat. Nam pluraliter contumaciaꝫ ſępe demō
ſtrat Cicero in verrinis. Pretorem tu accuſas fran=
gere ceruices. Humeri dicti quaſi armi. ad diſtictio
nem hominis a pecudibus mutis vt hi humeros,il=
li armos habere dicuntur. Nam proprie armi qua
drupedi ſunt. Ala ſummi humeri pars poſterior.
Brachia a fortitudine nominata ſunt. Bari eni gręce graue et forte ſignificat. In brachiis enim thori
lacertorum ſunt,& inſigne muſculorum robur
exiſtit. Hi ſunt thori ideſt muſculi,& dicti tho=
ri ꝙ illic viſcera torta videantur. Cubitus dictus ꝙ
ad cibos ſumendos in ipſo cubamus. Vlna ſecun=
dum quoſdam vtriuſq; manus extenſio eſt,ſecun=
dum alios eſt cubitus,quod magis verum eſt, quia
græce olonos cubitus dicitur. Alæ autem ſub bra
chia ſunt appellatæ,eo quod ex eis in modum ala
rum motus brachiorum inchoet,quas quidam aſ=
cellas vocant,quod ex his brachia cillentur ideſt
moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Hos qui=
dam ſub hircos vocant,propter ꝙ in plęriſq; homi

nibus hircoꝝ fetorez reddant. Manus dicta sit totius corporis mun⁹. Ipsa ei cibū ori ministrat, ipsa operatur oīa atq; dispensat, per eaz accipim⁹ & damus. abusiue aūt manus etiam ars vel artifex. vñ et manus precium dicimus. Dextra vocatur a dando ipsa ei pignus pacis datur ipsa fidei testis atq; salutis adhibetur. & hoc est illud apud Tullium. Fidē publicā iussu senatu dedi id est dextrā. Vnde apostolus dicit. Iacobus & Ioannes dextras dederunt mihi, & reliqua. Leua ꝙ aptior sit ad leuādū. Sinistra aūt vocata quasi sine dextra, siue ꝙ rē fieri sinat. A sinēdo enim sinistra est nūcupata. Palma est manus expansis digitis sicut contractis pugnus. Pugnus aūt a pugillo dictus sicut palma ab expansis palmę ramis. Digiti nuncupati, vel quia decē sunt, vel quia decēter iuncti existant. Nā habent in se & numerum perfectū & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus eo ꝙ iter cæteros virtute polleat et potestate. Secundus index & salutaris seu demōstratorius, quia eo fere salutamus vel aliquid demōstramus. Tertius ipudicus, ꝙ plęrumq; per eum probra isectatio exprimitur. Quartus annularis in eo ꝙ in ipso ānulus geritur. Idē & medicinalis ꝙ eo trita collyria a medicis colligunt. Quintus auricularis pro eo ꝙ eo aurē scalpimus. Vngulas ex gręco vocam⁹, illi eī has onices dicunt. Truncus media pars corporis a collo vsq; ad iguina. De quo Nigidius, caput collo vehitur, trunc⁹ sustinetur coxis & genib⁹ cruribusq;. Thorax a græcis dr̄ anterior pars trunci a collo vsq; ad stomachū quā nos dicimus archā, eo ꝙ ibi archanū sit. i. secretū quo cęteri a rcentur. Vñ et archana & ara dicta quasi res secretę cui⁹ eminētes pulpæ māmillę dicūtur. Inter quas pars illa ossea pectus dr̄, ad extra aūt leuaq; costæ. Pectus vocatum ꝙ sit pexū inter eminētes māmillarum partes, vnde & pectinen dicim⁹ ꝙ pexos capillos faciat. Māmillę vocatę, qa rotondę sunt quasi mallę per diminutionem. s. Papillę capita māmarum sunt, quas infantes suggentes cōpręhendunt. & dictę papillę ꝙ eas infantes q̄si papant dum lac sugunt, proinde māmilla est omnis eminentia vberis papilla vero breue illud vnde lac trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte vberta, vel quia vuida, humore. s. lactis in more mvuarum plena. Lac vim nominis a colore trahit ꝙ sit albus liquor. Leucos enim græce album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur. Nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento consumptū, naturali meatu fluit in mammas & earum virtute albescens lactis accipit qualitatem. Cutis est quę in corpore prima ē appellata, ꝙ ipsa corpori superposita incisionem prima patitur. Cutis enim græce incisio dicitur, eademq; pellis & externas iniurias corporis tengendo pellat pluuiasq; et ventos solisq; ardores perferat. Pellis autem mox detracta subacta iam corium dicitur. Corium autē per deriuationem caro appellatur q̄ eo tegatur, sz hoc in brutis animalibus proprium est. Poti corporis gręco nomine appellātur, qui latine proprie spiramenta dicuntur, eo quod per eos viuific⁹ spiritus exterius ministretur. Aruina est pinguedo cuti adhętens. Pulpa est caro sine pinguedine, dicta quod palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plæriq; etviscum vocant, propter quod glutinosa sit. Membra sunt partes corporis. Artus quibus colligant mem bra, ab arando dicti. Nerui græca deriuatione appellata, quos illi neura vocant. Alii latine vocatos neruos putant eo quod artuum coniunctiones inuicem his inhæreant. Maximam autem viriū substantiam neruos facere certissimum est. Nam quāto fuerint densiores tanto propensius augescere firmitatem. Artus dicti quod colligati inuicem neruis artantur. i. stringantur quorum diminutiua sūt articuli. Nam artus dicimus mēbra maiora vt brachia, articulos minora membra vt digitos. compagia capita sunt ossiuz dicta eo quod sibi compacta neruis velut glutino quodam adhæreant. Ossa sūt corporis solidamenta. In his enim positio omnis robutq; subsistit. Ossa autem ab vsto dicta propter quod cremarentur a b antiquis siue vt alii putant ab ore eo quod ibi pateant. Nam vbiq; cute visceribusq; abtecta celantur. Medullę appellatæ quod madefaciant ossa. Irrigant enim et confortāt. Vertibula sunt summæ ossium partes, nodis crassiorib⁹ cōglobata, dicta eo quod ad inflexionē mēbroꝝ illa vertantur. Cartillagines ossa mollia & sine medulla, quod genus auriculę & narium discrimen & costarum extremitates habent, siue opercula ossium quę mouentur. Et dictę cartillagines quod leni a tritu careant dolore dum flectantur. Costas appellari quidam putant quod ab ipsis interiora custodiantur, et toto mollicies ventris vallata saluetur. Latus quia iacentibus nodis latet. Est enim leua pars corporis, dextro autem lateri habilior motus est, lęuo fortior, & honeri ferendo accommodatior. Vnde et lęua nuncupata quod aptior sit ad leuandum aliquid et portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ensem pharetram et reliqua onera. vt expedita sit dextra ad agendum. Dorsum est a ceruice vsq; ad renes. Dictum autem dorsuz quod sit superficies durior corporis in moduz saxi fortis & ad portandum & ad perpetiendum. Terga quia in ea supini iacemus in terra quod solus homo potest. Nam muta animalia tantum aut in ventre aut latere iacent. vnde in animalibus terga abusiue dicuntur. Scapula a scandendo dicitur, interscapilium spacium quod inter scapulas est. vnde & nominatum. Palæ sunt dorsi dextra lęuaq; eminētia mēbra, dicta quod in luctando eas pręmimus, q̄d græci palin dicūt. Spina est iunctura dorsi dicta eo q̄d habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ spondilia appellantur propter partem cerebri, quę fertur p eos lōgo tractu ad cęteras corporis partes. Sacra spina ē ima ppetue spinę, quā gręci ironostoi vocāt

quoniã primũ infante cõcepto nascitur, ideoq; et
hostia id primũ a gentib⁹ diis suis dabatur vnde et
sapientia sancta dr̃. Renes ait Varro dictos q̃ riui
ab his obscęni humoris nascãt. Nã venę et medul
lę tenuẽ liquorẽ desudãt in renibus, qui liquor rur
sus a renib⁹ calore venereo resolut⁹ decurrit. Lũbi
ob libidinis lasciuiã dicti, quia in viris causa corpo
reę voluptatis in ipsis est, sicut i vmbilico, fęminis.
Vñ & ad iob in exordio sermonis dictũ est. Accin-
ge sicut vir lũbos tuos vt in his esset resistendi præ
paratio, i quib⁹ libidinis est vsitata dominãdi occa
sio. Vmbilicus est medius locus corporis, dict⁹ q̃ sit
vmbus illoꝝ. Vñ & vmbo appellatur locus i medio
clypei a quo depẽdet. Ex eo ei infans in vtero pen
det, ex eo etiã & nutrit̃. Iliũ gręco sermone appel-
latũ, q̃ ibi obuoluam⁹ nos. gręce ei ilios obuoluer̃
dr̃. Clunes vocatę, q̃ sint iuxta collũ quod est lõga
o, Nates q̃ in ipis innitimur dũ sedem⁹. Vñ & cõglo
bata ẽi eis caro, ne p̃mẽti corporis mole ossa dole
rent. Genitalia, corporis partes sunt, vt nomẽ ipm
docet, gignendæ sobolis acceperũt vocabulum q̃
his procreat̃ & gignit̃, Hęc & pudẽda pro verecun
dia siue a pube. Vñ & indumẽto operiunt̃. Dñr au
tẽ ista & inhonesta, quia nõ habẽt eã speciẽ deco-
ris, sicut mẽbra quę in promptu locata sunt. Idẽ &
veretrũ quia viri est tm̃ sine q̃ ex eo virus emittit̃.
Nã virus proprie dr̃ humor fluẽs a natura viri. Te
sticuli per diminutionẽ a testibus dicti quoꝝ nũe-
rus icipit a duob⁹. Hi ei semẽ calamo ministrant,
quod ab spinę medulla & renibus & lũbis suscipi
unt ad graciã procreandi. Viscus est pellis in quo
testiculi sñt. Posteriora vero vocata quod retro sũt
& a vultu aduersa ne dũ aluũ purgam⁹ inquinare-
mur aspectu. Meatus inde appellatus, quia p eũ
meãt. i. egerũt stercora. Femora dicta sunt q̃ ea p
te a fœmina sexus viri discrepet. Sunt aũt ab igui
nib⁹ vsq; ad genua. Fęmina aũt per deriuationeꝫ
femorum partes sunt, quibus in equitando tergis
equoꝝ adhærem⁹. Vñ & pręliatores oli sub fœmi
nibus equos amisisse dicebãtur. Coxę quasi cõiun-
ctę axes. In ipsis ei femora mouẽtur, quoꝝ conca-
ua vertebra vocãtur, quia in eis capita femorũ ver
tũtur. Suffragines, quia subtus frãguntur. i. flectũ
tur, nõ supra sicut in brachiis. Genua sunt cõmissio
nes femorũ & cruriũ, & dicta genua eo q̃ in vtero
sint genis opposita. Cohęrent ei sibi ibi, & cognata
sunt oculis lachrymaꝝ indicib⁹ & mię. Nã a genis
genua dñr. Deniq; cõplicatũ gigni formariq; ho-
minẽ dicunt, ita vt genua sursũ sint quib⁹ oculi for
mãtur, vt caui, ac rotondi fiant. Ennius. Atq; ge-
nua se prosternunt stati lachrymãtur. Voluit eieos
natura vterũ maternũ reinemotari, vbi quasi i te-
nebris cõsedebant anteq̃ ad lucẽ venirent. Crura
dicta, quia his currim⁹ & gressum facimus. Sũt au
tẽ sub genibus vsq; ad suras. Tibię vocatę quasi tu
bę. sunt enim et longitudine et specie similes. Ta-
lus dictus a tolo, Nã tolus est eminens rotunditas.
Vnde et fastigium templi rotundi tolus vocat̃. Ta-
lus auteꝫ sub crure est. subtalo calcanei. Pedes ex
græca æthymologia nomen sortiti sunt. Hos eniꝫ
gręci podas dicunt, quia alternis motibus solo fixi
incedũt. Plantę a planicie nuncupatę, quia nõ ro-
tundę vt in quadrupedib⁹ ne stare non possit bipes
homo sed planę atq; longiores formatę sunt vt sta
bilius corpus efficerẽt. Sunt aũt plãtę anteriores p
tes, quę etiã ex multis ossibus cõstant. Calcis pri-
ma pars plãtæ, a callo illi nomen impositũ, quod
terrã calcamus, Hinc & calcaneus, solum inferior
pars pedis, dictũ quia eo terræ vestigia iprimimus
sed et solũ dicitur oẽ quod aliquid sustinet quasi so
lidũ, vñ & terra solũ pedis q̃ totã corporis moleꝫ
portat. Viscera non tm̃ intestina dicimus, sed quic
quid sub corio est, a visco quod est inter carnẽ & cu
tẽ. Item viscera vitalia. i. circũfusa cordis loca, qua-
si viscosa, eo q̃ ibi vita. i. aĩa cõtinetur. Itẽ viscera ca
pita neruorum, ex sanguine & neruis copulata. ea
dẽ lacerti siue mures, quia sic in singulis mẽbris cor
dis loco sunt, vt cor in media parte totius corporis
appellãturq; a noie similium aĩalium sub terra de
litescẽtiũ. Nam inde musculi a murium similitudi
ne. Idẽ etiã & tori, q̃ illic viscera torta videãt̃. Cor a
gręca appellatiõe deriuatũ. quod illi cardiã dicũt
siue a cura. In eo enim oĩs sollicitudo & scientię cã
manet. Quod iõ pulmoni vicinum est, vt cuꝫ ira ac
cenditur, pulmonis humore tẽperetur. Huius duæ
arterię sunt, de quibus sinistra plus sanguinem ha
bet dextra plus spm̃, vnde & in dextro brachio pul
sum inspicimus. Pręcordia sunt loca cordis vicina
quib⁹ sensus percipitur, & dicta pręcordia eo q̃ ibi
sit principium cordis et cogitationis, Pulsus voca-
tus q̃ palpitet, cuius indicio aut infirmitatem itel
ligimus, aut salutẽ. Huius duplex est motus, aut si
plex, aut cõpositus. Simplex est qui ex vno saltu cõ
stat. Cõpositus est qui ex pluribus motibus inordi
natus & inęqualis existit. Qui motus certa habent
spacia, dactylicũ percussum q̃diu sine vicio sunt. si
quando vero citatiores sunt, vt dorcadazontes, ãt
leuiores, vt mirmicizontes mortis signa sunt. Ve-
næ dictę eo q̃ viæ sunt natantis sanguinis atq; vi-
ti per corpus omne diuisi quib⁹ vniuersa membra
irrigantur. Sanguis ex gręca æthymologia nomẽ
duxit quod vegetetur et substantetur et viuat. San
guis autem est dum in corpore est, effusus vero cru
or dicitur eo q̃ effusus decurrit, vel ab eo q̃ currẽ
do corruat. Alii autem cruorem iterpretantur san
guinem corruptum qui emittitur. Alii autem voca
tum sanguinem q̃ suauis sit. Sanguis autem nõ est
integer nisi in iuuenibus Nã dicunt physici minui
sanguinem per ętatem, vnde in senibus tremor ẽ.
Proprie autem sanguis animæ possessio est. Inde
genas lacerare mulieres in luctu solent. Vñ & pur-
pureæ vestes & flores purpurei mortuis p̃bẽt. pul
mo ex gręco trahit vocabulũ. Græci enim pulmo-
nem pleumon vocant, eo q̃ cordis flabellum sit in

quo pneuma.i.spũs inest,per quod & agitantur et
mouẽtur. Vñ & pulmonesvocati sunt. Nam grece
pneuma spũs dr̃,qui flẽdo & exagitãdo aerẽ emit
tit & recipit,a quo mouẽt pulmões& palpitãt ad a
periẽdo sevt flatũ capiãt,restringẽdo se vt eiiciant
Est ei organũ corpis.Iecur noĩe habet eo ꝙ ignis
ibi habeat sedẽq in cerebro subuolat,iñ ad oculos
cęterosq; sensꝰ & mẽbra diffundit,et calore suo ad
se succũ ex cibo tactũ vertit in sanguinẽ quẽ ad v=
sum,pascẽdi nutriẽdiq; singulis mẽbris prebet. In
iecore aũt cõsistitvoluptas & cõcupiscentia, iuxta
eos qui de physicis disputãt.Fibrę iecoris sunt ex
tremitates.sicut extremę ptes filiorꝫ siue quasi lin
guę eminẽtes.Dictas aũt fibras quod apud gẽtiles
ĩ sacris ad phœbi aras ferebãtur ab ariolis,qbꝰ ob
latis atq; succẽsis respõsa acceperũt.Splen dictꝰ a
supplemẽto,ex cõtraria parte iecoris nevacua exi
steret.Quẽ qdã etiã risus cã factũ existimãt. Nam
splene ridemꝰ,felle irascimur,corde sapimꝰ ieco=
re amamꝰ.Quibꝰ quatuor elemẽtis cõstãtibꝰ inte
grũ est aĩal.Fel appellatũ ꝙ sit folliculũ gestãshu
morẽ qvocatur bilis. Stomachus gręce osvocatur
eo ꝙ ostiũvẽtris sit,& cibũ excipiat,atq; in itestina
trãsmittat.Intestina dñr,eo ꝙ corporis interiore p
te cohibẽtur,quę iccirco lõgis nexibꝰ in circulorũ
ordinata sunt modũ vt susceptas escas paulatĩ di=
gerãt,& superadditis cibis nõ ĩpediant. Omẽtum
mẽbranũ quod cõtinet intestinorꝫ maiorẽ parteꝫ
quod epitholin grecivocãt.Disseptũ intestinuꝫ qd
discernitvẽtrẽ & cętera intestina a pulmone vel a
corde.Cęcũ intestinũ ꝙ sit sine foramine & exitu,
quod greci tisonenteron dicunt.Ieiuna tenue inte
stinũ,vñ & ieiunium dr̃.Vẽter aũt & aluus & vterꝰ
inter se differũt.Vẽter ẽ q acceptos cibos digerit,
& apparet extrĩsecus, pertinetq; a pectore ad in=
guinẽ,& dictꝰ vẽter ꝙ per totũ corpusvitę alimen
ta trãsmittat.Aluꝰ ẽ q cibũ recipit,& purgari solet
Salustius,Simulãs sibi aluũ purgari.Et vocat al=
uus ꝙ abluat.i.purget,Ex ĩpo ei sordes stercoruꝫ
defluũt.Vterũ solę mulieres habẽt,in quo cõcipi=
unt ad similitudinẽ caliculi.Tñ auctoresvterũ pro
vtriusq; sexusventre plerũq; ponũt nec poetę tñ=
mõ,sed & cęteri.Vocatꝰ aũ tvterus ꝙ duplex sit,&
ab vtraq; ĩ duas se diuidat partes,quę ĩ diuersũ dif
fusę ac replexe circũplicãtur in modũ cornu arie=
tis,vel quod iterius ĩploat fętu.Hic & vter ꝙ aliqd
intrinsecus habuerit.vt mẽbra & viscera.Aqualicu
lus aũt proprie porci est,hinc ad vẽtrẽ translatio.
Matrix dr̃ ꝙ fętus in ea generetur,semen enim re
ceptũ cõfouet cõfotum corporat,corporatũ in mẽ
bra distiguit.Vuluavocata,quasi valua.i.ianua vẽ
tris,vel ꝙ semẽ recipiat,vel ꝙ ex ea fętus proce=
dat.Vesica dicta quasi vas aquę,quia sicut vas a=
qua,ita de renibus vrina collecta cõplet & humo
re distiguit.Cuiusvsus involucribꝰ nõ habet. Vri=
na aũt dicta siue quodvrat,siue quia ex renibꝰ ege
ritur.Cuius inditio & salus & egritudo mõstratur.

Qui humorvulgo lotiũ dr̃,eo ꝙ lota.i.munda ve=
stimenta efficiant,Semẽ est quod iactũ sumit aut
a terra aut ab vtero ad gignendũ vel fructꝰ vel fæ
tus.Est ei liquor ex cibi & corporis decoctione fa=
ctus ac diffusus per venas atq; medullas. qui inde
desudatꝰ in modũ sentinę cõcrescit in renibus ere=
ctusq; p coitũ & in vtero mulieris susceptꝰ , calore
quodã nõ viscerũ,& mẽstrualis sanguinis irrigatio
ne format in corpꝰ.Mẽstrua supuacuus mulieruꝫ
sanguis.Dicta aũt mẽstrua ,ppter circuitũ lunaris
luminis,quo solet hoc euenire profluuiũ. Luna ei
gręce mene dr̃,hęc & muliebria nũcupãt.Nã mu=
lier solũ mẽstruale aĩal est.Cuius cruoris contactu
fruges nõ germinãt,acescũt musta, moriunt her=
bę,amittũt arbores fętus, ferrũ rubigo corrũpit,
nigrescũt ęramẽta.Si qui canes iñ ederit in rabieꝫ
efferunt.Glutinũ asphalti,quod nec ferro nec aqs
dissoluit,cruore ipso pollutũ spõte dispergit.Post
plurimos aũt dies mẽstruos iõ semen nõ est germi
nabile,quia iã nõ ẽ mẽstrualis sanguis a quo pfu=
sum irriget.Tenue semen locis mulieribꝰ nõ hęre
re.Labitur ei nec habetvi hęrẽdi.Similiter & cras
sumvĩ nõ habet gignẽdi.quia muliebri sãguini mi
sceri nõ põt,ppter nimiã sui spissitudinẽ.Hic & ste
riles mares & fœminas dicunt fieri.vel per nimiaꝫ
seminisvel sangainis crassitudinẽ,vel ,ppter nimiã
raritatẽ.Primũ aũt aiunt cor hoĩs fingi in eo ꝙ sit
& vita hominis & sapientia,deinde quadragesimo
die totũ corpus expleri quod ex obortionibus vt fe
rũt collectũ est.Aliĩ fętus a capite dicũt sumere ex
ordium.Vñ & in auiũ fętibus primum oculos fingi
in ouis videmus.Fętus aũt nominatus ꝙ adhuc ĩ
vtero foueatur.Cuius fęcunde dicuntur folliculus
qui simul cum infante nascitur cõtinetq; eũ. Dictꝰ
ita,quia eũ cum editur sequitur.Nasci aũt patri=
bus similes aiunt.si paternũ semen validꝰ sit ,ma=
tribus,si matris,hac ratione similes exprimitvultꝰ.
Qui aũt vtriusq; parentis figurã reddunt,equali=
ter mixto paterno maternoq; semine cõcipiuntur
Auorum proauorũ similes fieri,quia sicut in terra
multa semina occulta,ita & in hoibus semina ce=
lãtur figuras parẽtũ reddítura.Ex paterno aũt se
mine puellas nasci & ex materno pueros,quia om
nis partus cõstat ex duplici semine cuius pars ma
ior cum inualuerit,occupat similitudinẽ sexus. In
corpore nostro quędã tñ vtilitatis causa facta sunt
vt viscera,quędã & vtilitatis & decoris vt sensus in
facie et in corpore manus ac pedes.Quorum mẽ=
brorꝫ & vtilitas magna est et species decentissima
Quędam tñ decoris,vt mãmillę in viris et in vtro=
q; sexu vmbilicus.Quędã discretionis vt in viris ge
nitalia barba prolixa,pectus amplum,in mulieri=
bus lenes genæ et angustum pectus,ad concipien
dos autem et portandos fętus renes et latera dila
tata.Quod ad hominem et ad partes attinet cor=
poris ex parte dictum est,consequenter ętates eiꝰ
subiungam.

¶ De ætatibus hominis. Cap.II.

GRadus ætatis sunt sex,infantia,pueritia, a
dolescentia,iuuentus,grauitas.atq; senect⁹
Prima ętas infantia est pueri nascētis ad lu
cem quę porrigit⁹ in septē annos. Secūda ętas pue
ricia.i.pura & nec dū ad generādū apta,tēdēs vsq;
ad.xiiii.annū. Tertia adolescētia adgignēdū,adul
ta quę porrigitur vsq; ad.xxviii.annos. Quarta iu=
uentus firmissima oim etatū finiēs i quinquagesi=
mo anno. Quita ętas senioris.i.grauitas quę est de
clinatio a iuuētute in senectutē nōdū senectus, sed
iā nō iuuētus,quia senioris ętas est quā græci pres
byten vocāt. Nā senex apud gręcos non pres byter
sꝫ geron dr̄. Quę ętas a quinquagesimo anno inci
piens septuagesimo terminatur. Sexta ętas est se=
nectus,quę nullo annoꝝ tēpore finitur,sed post qn
q; illas ętates quātūcū q; vitę est, senectuti deputat̄
Seniū aūt pars est vltima senectutis,dicta ꝙ sit ter
minus sextę ætatis. In his ergo sex spaciis philoso
phi vitā descripserūt humanā,i quib⁹ mutat̄ & cur
rit & ad mortis terminū peruenit. Pergamus ergo
breuiter per prędictos gradus ætatū,ętymologias
eaꝝ i hoie demonstrantes. infans dicitur hō primę
ætatis. Dict⁹ aūt infās qa adhuc fari nescit.i.loq nō
possit. Nōdū ei bn̄ ordinatis dētibus minus est ser
monis expressio. Puer a puritate vocatus,quia pu=
rus est,& necdū lanuginē floręq; genaꝝ habēs. hi
sunt ephebi.i.a phębo dicti,necdū viri,sꝫ adolescē
tuli lenes. Puer aūt trib⁹ mōis dr̄,pro natiuitate, vt
Esaias. Puer natus ē nobis,ꝑ ętate, vt octenis decē
nis. Vn̄ et illud iā puerile iugū tenera ceruice gere
bat, ꝑ obsequio & fidei puritate, vt dominus ad ꝓ
phetā. Puer me⁹ es tu,noli timere. dū iā Hieremias
lōge pueritię excessisset ānos. Puella est paruula q̄
si pulla. Vn̄ & pupillos non pro conditione, sꝫ ꝑ ęta
te puerili vocam⁹. Pupilli aūt dicti,quasi sine oculis
hoc ē a parētibus orbi. Hi aūt vere pupilli dn̄t quo
rū patres añ decesserūt q̄ ab eis nomē acciperent
Cęteri orbi vocāt̄. Orphani idē qui & pupilli, illud
eni gręcū nomē ē,hoc latinū. Nā & i psalmo vbi le
gitur. Pupillo tu eris adiutor, gręcus habet orpha
no. Puberes a pube.i.a pudēdis corporis nūcupa=
ti. ꝙ hęc loca tūc primū lanuginē ducūt, Quidam
aūt ex annis pubertatē,existimāt.i.eñ puberē esse
qui.xiiii.annos expleuerit q̄uis tardissie pubescat.
Certissimū aūt puberē eē qui & ex habitu corporis
pubertatē ostendit & generare iā possit. Puerpere
sunt quę annis puerilib⁹ pariūt, vn̄ & Horati⁹. Lau
dat̄ in primo prole puerpera nato. Et dictę puer=
perę,vel ꝙ primo partu grauātur,vel quod primū
pueros pariant. Adolescēs dict⁹ eo ꝙ sit ad gignen
dū adult⁹,siue a crescere et augeri. Iuuenis vocat⁹
ꝙ iuuare posse incipiat. vt in bobus iuuēci cū a vi=
tulis discesserint. Est ei iuuenis i ipo ętatis icremē
to posit⁹,& ad auxiliū ꝑparat⁹. Nā iuuare hois est
op⁹ aliquod cōfitētis,sicut aūt tricesim⁹ pfectę ęta
tis ē annus i hoib⁹,ita in pecudib⁹ ac iumētis terti⁹
robustissimus est. Vir nūcupatus ꝙ maior in eo vis
est q̄ in fœminis, vn̄ et virtus nomē accepit, siue ꝙ
vi agat fœminā. Mulier vero a mollicie tāq̄ molier
detracta littera vel mutata appellata est mulier.
Vtriq; ei fortitudine & ibecillitate aioꝝ vel corpo
rū separant̄. Sꝫ iō virtus maxima viri, mulieris mi=
nor, vt patiens viro esset.i.ne fœminis repugnanti
bus libido cogeret viros aliud appetere, aut i aliū
sexū proruere. Dr̄ igit̄ mulier scd̄ꝫ fœmineū sexū
nō scd̄m corruptionē integritatis & hoc ex lingua
sacrę scripturę. Nā Eua stati facta de latere viri sui
nondū cōtacta a viro mulier appellata est, dicente
scriptura. Et formauit eā in mulierē. Virgo a viri=
diore ętate dicta est, sicut & virga, sicut & vitula. A
lias ab icorruptione quasi virago, ꝙ ignoret fęmi
neā passionē. Virago vocata quia vt vir agit, hoc ē
opera virilia facit, & masculini vigoris ē. Antiqui ei
fortes fœminas ita vocabāt. Virgo aūt nō recte vi=
rago dr̄, si nō viri officio fungitur. Mulier vero si vi
rilia opera facit recte virago dr̄, vt amazona. Quæ
vero nūc fęmina antiquit⁹ vira vocabat̄, sicut a ser
uo serua, sicut a famulo famula, ita a viro vira. hic
& virginis nomē quidā putāt, fęmina vero a parti=
b⁹ fęnoꝝ dicta vbi sex⁹ a viro distiguit̄. Alii græca
æthymologia fęminā ab ignea vindictā putant, qa
vehemēter cōcupiscit. Libidinosiores ei viris fęmi
nę sunt, tā i mulierib⁹ q̄ in aialib⁹. Vn̄ nimi⁹ amor
apud antiquos fœmineus vocabatur. Senior ē ad=
huc viridior. Oui. in sexto li. Senior iter iuuenēq; se
nēq;. Terentius. Quo iure sumus. Adolescētior nō
vtiq; magis ē adolescēs, sed min⁹ vt senior minus ē
sene. vbi cōparatiuus gradus minus significat a
positiuo. Ergo senior nō satis sicut iuuenior inter
iuuenem & senem, sicut pauperior inter pauperē
Senes dictos quidā putant a sensus diminutiōe eo
ꝙ iā pro vetustate desipiāt. Nā physici dicūt ho=
mines stultos esse frigidioris sanguinis prudentes
calidi. Vn̄ & senes in quib⁹ necdū calet, minus sapi
unt. Inde est quod cōuenit sibi infantū ætas & se=
nū. Senes ei per nimiā ętatē delirāt, pueri ꝑ lasciui
am & infantiā ignorāt quod agāt. Senex aūt tan=
tū masculini gn̄is ē. sicut anus fęminini. Nā an⁹ dr̄
sola mulier. Anus aūt appellata a multis ānis, qua
si annosa. Nā si cōmune esset nomē, cur diceret. Te
rentius senē mulierē. Hinc et vetula quia vetusta.
Sicut aūt a sene senectus, ita ab anu anilitas noia
ta est. Canicies aūt vocata a cādore, quasi candici
es, vn̄ est illud. Florida iuuentus, lactea canicies,
prout diceret candida. Senectus aūt & multa bōa
secū affert, & mala, Bona, quia nos a potentissimis
dn̄is liberat, voluptatibus iponit modū, libidis frā
git ipetus, auget sapientiā, dat maturiora cōsilia.
Mala aūt quia seniū miserrimū est debilitate et o
dio. subeūt eni morbi tristisq; senectus. nā duo sūt
quib⁹ minuūtur corporis vires. senectus et morbus
Mors dicta ꝙ sit amara vel a marte qui est effector
mortiū siue a morsu hois primi quo ille vsu pomi

mortē meruit. Tria sunt aūt gña mortis acerba, ī-
matura, naturalis. Acerba infantiū, imatura iuue-
nū, matura .i. naturalis senū. Mors aūt ex qua par
te orationis declinetur incertū est. Nā sicut ait cæ
sar, nō pōt mortu⁹ aliqua facere post mortē suam.
ita hō nō pōt scire eius originē .i. mortuus ab eo ꝙ
est morior ī participio pręteriti tēporis intus exire
debuit per vnū .s. u nō per duo. Nā vbi geminata est
litera u nomē est non participiū, vt fatuus arduus.
Cōuenienter itaq; factū est vt queadmodū id quod
significat nō pōt agēdo, ita et ipsū nomē non pos-
sit loquendo declinari. Oīs aūt mortuus aut fun⁹ ē
aut cadauer. funus est si sepeliat̄. Et dictū fun⁹ a fu
nib⁹ accēsis, quos añ pheretrū papyris cæra circū
datis ferebāt. Cadauer aūtē si insepultū iacet. naz
cadauer noīatur a cadendo. quia iā stare nō potest
Quod dū portat̄ exequias dicim⁹, crematū reliq-
as, cōditū iā sepultū, corpus aūt cōsuetudine vt il-
lud. Tū corpora luce carentū. Defunctus vocatus
quia cōpleuitvitæ officiū. Nā dicim⁹ defuuctos of-
ficio, quia officia debita cōpleuerūt, vñ est et hono
ribus functus. Hic ergo defunctus ꝙ ab officio vitę
sit deposit⁹, siue ꝙ sit die funct⁹. Sepultus aūt di-
ctus eo quod iam sine pulsu & palpitatione est id
est. sine motu. Sepelire aūt est condere corpus.
Nā humare obruere dicim⁹ hoc ē humuz inicere.

¶ De portentis. Cap. III.

POrtenta esse ait Varro quę cōtra natu
rā nata videntur, sed nō sunt cōtra natu-
rā quia diuina volūtate fiunt, cū volun
tas creatoris cuiusq; cōditę rei natura
sit. Vñ & ipsi gētiles deū mō naturā mō
deū appellāt. Portētū ergo fit nō cōtra naturā, sed
cōtra quā est nota natura. Portenta aūt & ostenta
mōstra atq; prodigia ideo nūcupant̄, quod porten
dere atqz ostēdere mōstrare atq; prędicere aliqua
futura videntur. Nā portenta dicta perbibēt̄ a por-
tendo .i. prçostēdendo. Ostēta aūt quod ostendere
quicq̄ futurū videant̄. Prodigia quod porro dicant
id est futura predicāt. Mōstra vero a monitu dicta
quod aliquid significandū demonstrent siue quod
stati monstrent quid appareat, & hoc ꝓprietatis ē,
abusione tñ scriptoꝝ plerūq; corrūpitur. Quędaz
aūt portentoꝝ creationes in significationibus fu-
turis cōstituta videt̄. Vult eī deus interdū vētura si
gnificare per aliqua nascentiū noxia. sicut & p sō-
nos et per oracula qua ꝑmoneat et significet qui-
busdā vel gentib⁹ vel hoibus futurā cladem, quod
plurimis etiā experimētis probatū est, vt in tēpori
bus Xerxis regis. Tūc quippe lepus ex equa crea
ta, dissolui regnū eius portēdit. Alexādro ex mulie
re mōstrū creatū est, quod superioris corporis par
tes hois, sed mortuas habuerit, inferiores diuersa
rū bestiaꝝ, sed viuētes significasse repentinā regis
interfectionē, superuixerāt ei deteriora meliorib⁹
Sz hæc mōstra quę in significatiōib⁹ dātur, nō diu
viuūt, sed cōtinuo vt nata fuerit occidūt. Inter por
tentum aūt et portentuosum differt. Nā portenta
sunt quę transfigurantur, sicut fertur in vmbria mu
lierē peperisse serpentē. Vñ Luca. Matrēq; su⁹ cō-
terruit infans. Portētuosa vero leuē sumūt mutati
onē. exēpli causa cū sex digitis nati. Portenta igit̄
vel portētuosa existūt alia magnitudine ne totius
corporis vltra cōmunē hoim modū quātus fuit titi
on in nouē iugerib⁹ iacens Homero testāte. Alia p
uitate totius corporis, vt nani, vel quos gręci pyg-
meos vocāt, eo quod sit statura cubitales. Alia ma
gnitudine partiū, veluti capite informi, aut super
fluis mēbroꝝ partibus, vt bicipites et trimani vel
scinoduntas quibus gemini procedūt ordine den
tes. Alia defectu partiū in quib⁹ altera pars pluri-
mū deficit ab altera, vt man⁹ a manu vel pes a pe
de. Alia discissione, vt sine manu, aut capite gene-
rata quos gręci steresios vocāt. Alia per numeria,
qñ solū caput aut erus nascit̄. Alia quę i parte trās
figurāt̄ sicut qui leonis hñt vultū vel canis vel tau
rinū caput aut corpus, vt ex pasiphæ memorat ge
nitū minotaurū, quod gręci etheromorphiā vocāt
Alia q̄ ex oi parte transfigurant̄ in alienæ creatio
nis portētū, vt ex muliere vitulū dicit historia gene
ratū. Alia q̄ sine trāsfiguratione mutationē habēt
locoꝝ, vt oculos in pectore vel in frōte, aures supra
tēpora vel sicut Aristoteles tradidit quēdā in sini-
stra parte iecur, i dextera splen habuisse. Alia scdꝫ
cōnaturationē, vt in alia manu digiti plures cōna
turati et coherētes repetiūt̄ in alia minus siue in
pedibus. Alia secundū imaturā & itēperatā crea-
tionē, sicuti hi qui dētati nascuntur siue barbati vl̄
cani. Alia cōplexu plurimaꝝ differentiaꝝ. sicut il
lud qđ prędixim⁹ in alexādro multiforme porten
tū. Alia cōmixtione generis vt androgyni & her-
maphroditę vocāt̄. Hermaphroditę aūt nuncupa
ti eo quod in eis vterq; sex⁹ appareat. Herma quip
pe apud gręcos mascul⁹ ē, aphrodi fœmina nūcu
pat̄. Hi dextrā mamillā virilē / sinistrā muliebrā ha
bētes vicissim coeundo & gignūt & pariunt. Sicut
aūt ī singulis gētibus quędā mōstra sunt hominuz
ita in vniuerso gñe hūano q̄dā mōstra sunt gētium
vt gigātes cinocephali cyclopes &c. Gigantes di-
ctos iuxta gręci sermonis ęthymologiā qui eos ge
gines existimāt .i. terrigenas eo quod eos fabulose
pariēs terra imensa mole & similes sibi genuerit.
Ge ei terra appellatur genis genus licet & terræ fi
lios vulgus vocet. quoꝝ genus incertū est. falso au
tē opinat̄ qdā iperiti de scripturis sacris preuarica
tores angelos cū filiab⁹ hoim añ diluuiū cōcubuis
se / et exinde natos gigātes .i. nimiū grandes & for
tes viros / de qb⁹ terra cōpleta est. Cenocephali ap
pellāt̄ / eo quod canina capita habeāt / quosq; ipse
latrat⁹ magis bestias q̄ hoies cōfitet̄. hi i idia nascū
tur. Cyclopes quoq; eadē idia gignit. & dicti cyclo
pes eo quod vnum oculū in fronte media habere
perhibēt̄, Hi & agriophagite dñr propter quod so
las feraꝝ carnes comedunt, Lemnias in libya cre

dunt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. Alios sine ceruicibus gigni oculos habētes i humeris. In vltimo aūt orientis mōstruosæ gētiū facies scribūtur. Alię sine naribus ęquali totius oris planicie informes habētes vult⁹. Aliæ labro subteriore adeo prominēti, vt i solis arboribus totā ei⁹ eo faciē contegāt dormiētes. Aliis concreta ora esse modico tantū foraminis calamis auenaꝶ pastus hauriētes. Nōnulli sine linguis eē dicuntur inuicē sermonis vtētes nutu siue motu. Panothiosi apud scythā esse feruntur tā diffusa aurium magnitudine vt oē corp⁹ ex eis cōtegant. Panei greco sermone oē othi aures dñr. Artabatitę in æthyopia pronivt pecora ābulare dñr. quadragesimū eni annū null⁹ supgreditur. Satyri homūtiones sunt aduncis narib⁹, cornua in frontib⁹ habēt, & caprarum pedibus similes qualē in solitudie antonius sanct⁹ vidit. Qui etiā interrogat⁹ a dei seruo respōdisse fertur dicēs. Mortalis ego sum vnus ex accolis Heremi quos vario delusa errore gentilitas faunos satyrosq; colit. Dñr quidā & siluestres hoies quos nōnulli faunos ficarios vacāt. Sciopodū gens fertur esse in ęthiopia singulis crurib⁹ & celeritate mirabili, quos iñ sciopodas gręci vocāt, eoꝙ per æstū in terra resupini iacētes pedū suoꝶ magnitudine adūbrenť. Antipodes in libya plātas versas habēt post crura & octenos digitos i plātis. ypodopes in schitia sunt humanā formā & equinos pedes habētes. In india ferūt esse getē q̄ macrobii nūcupātur. xii. pedū statura habētes. Est & gens ibi staturæ cubitalis, quos gręcia cubito pygmęos vocāt, de qua supra dicimus. Hi mōtana Indiæ tenēt quib⁹ ē vicin⁹ oceanus. Perhibēt & in eadē india eē gentē fęmineaꝶ quę quiquennes cōcipiuūt & octauum vitæ annū nō excedunt. Dñr autē & alia hoiꝫ fabula portēta quę nō sunt, sꝫ ficta et in causis rerum īterpręlantur vt geryonē hispanię regē triplici forma proditum. Fuerunt ei tres fratres tantæ cōcordiæ vt in trib⁹ corporibus quasi vna aia esset. Gorgones quoq; meretrices crinitas serpētib⁹ quę ferunt aspicientes se conuertere in lapides. habentes vnum oculum quo inuicē vtebātur. Fuerūt aūt tres sorores vnius pulchritudinis, quasi vni⁹ oculi q̄ ita spectatores suos stupescere faciebāt vt vertere eos putarētur in lapides. Sirenas tres ferunt fuisse ex parte virgines & ex parte volucres habētes alas et vngulas, quaꝶ voce altera tibiis tertia lyra canebat. Quę illectos nauigātes sub cātu in naufragia trahebāt. Secundū veritatē autē meretrices fuerť quę trāseuntes qm̄ ad egestatē deducebāt. his fictę sunt inferre naufragia. Alas autē habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quę inde in fluctib⁹ cōmorasse dñr, quia fluct⁹ venerē creauerunt Scyllā quoq; ferunt fęminā capitib⁹ succictā caninis cum latratib⁹ magnis ꝓpter fetū siculi maris ī quo nauigātes verticib⁹ i se cōcurrentium vndaꝶ exterriti, latrare existimēt vndas quas sorbentes æstus vorago collidit. Fingunt et mōstra quędā irrationabilium animātium, vt cerberuꝫ inferoruꝫ canē tria capita hebentē, significantes per eum tres ætates per quas mors hominē deuorat. i. infantiaꝫ iuuentutē, & senectutē. Quē quidā iō dictum cerberum putāt quasi creoboros. i. carnē vorās. Dicunt et hydrā esse serpentē cum nouē capitibus quę latine scedera dr̄, quod vno cęso tria capita excrescebāt. Sꝫ cōstat hydrā locum fuisse euominentē aquas vastātē vicinā ciuitatē, i quo vno clauso meatu multi erumpebāt. Quod Hercules vidēs, loca ipsa exussit, et sic aquę clausit meat⁹. Nā hydra ab aqua dicta est Huius mētionē facit Ambrosi⁹ i similitudine heresum dicēs. Heresis ei velut q̄dā hydra fabulaꝶ vulnerib⁹ suis creuit, et dum sępe reciditur pullulauit ignis debito icendio peritura. Fingunt et chymerā triformē bestiā, ore leo, postremis partib⁹ draco, media caprea. Quā quidā philosophi nō aial sed cilicię mōtē eē aiūt, quibusdā locis leones et capras nutriētē, quibusdā ardētē, quibusdā plenā serpētib⁹. Hunc bellerephōtes habitabilē fecit vñ chymerā dr̄ occidisse Cētauris. i. hoibus equo mixtis spēs vocabuluꝫ dedit, quos quidē fuisse equites thessalorum dicunt, sed pro eo ꝙ discurrentes in bello velut vnum corpus equoꝶ et hoim viderētur, inde cētauros fictos asseruerunt. Porro minotaurum nomē sumpsisse ex tauro et hoie, qualē bestiā dicunt fabulose in labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouid. Semibouēq; virum, semiuirumq; bouē. Onocentaurum autem vocari eo ꝙ media hominis species, media asini esse dicatur, sicut et hypocentauri, ꝙ equorum hominumq; in eis natura coniuncta fuisse putatur.

De transformatis. Cap. iiii.

SCribuntur autem et quædam mōstruosæ hoiꝫ trāsformatiōes & cōmut iōes i bestias, sicut de illa maga famosissima circe q̄ socios quoq; vlixis mutasse fertur i bestias et de archadib⁹ qui sorte ducti trāsnabāt quoddā stagnuꝫ, atq; ibi cōuertebātur i lupos. Nā et Diomedis socios ivolucres fuisse cōuersos, nō fabuloso mendacio, sed historica affirmatione cōfirmāť. Sed et quidā asserunt stripas ex hoinibus fieri. Ad multa ei latrocinia figuræ sceleratoꝶ mutanť, et siue magicis cātib⁹ siue herbaꝶ veneficio totis corporib⁹ in feras trāseunt. Sequidem et per naturaꝫ plęraq; mutationem recipiunt, et corrupta in diuersas species transformātur, sicut de vituloꝶ carnib⁹ putridis apes, sicut de equis scarabei, de mulis locustę, de cancris scorpiones. Ouid. Cōcaua litorei si demas brachia cācri, Scorpi⁹ exhibit, caudaq; minabitur vnca.

Incipit liber duodecimus.

De pecoribus et iumentis Cap. I.

OMnibus animātibus Adā primus vocabula indidit, appellās vnicuiq; nomen ex præsenti institutione, iuxta cōditionem natu=

ræ cui seruiret gentes aũt vnicuiq; aĩalium et pro-
pria lingua dederũt vocabula. Non aũt secundũ
latinã linguã atq; grecã aut quarũlibet gẽtiũ bar-
barorũ noĩa illa imposuit Adã, sed illa lingua quę
ante diluuiũ vna fuit quę hebrea nũcupatᵣ. Latine
aũt aĩalia siue animantia dicta ꝙ animãtur vita &
moueanᵣ spiritu. Quadrupedia vocata, quia qua-
tuor pedibꝰ gradianᵣ, quę dũ sunt similia pecoribꝰ
tñ sub cura humana nõ sunt, vt cerui, dãmę, ona-
gri &c. sed neq; bestię sunt, vt leones, neq; iumen-
ta, vt vsus hoim iuuare possint. Pecus dicimus om
ne quod hũana lingua & effigie caret. Proprie aũt
pecorũ nomẽ his aĩalibus accõmodari solet q̃ sũt
aut ad vescendũ apta vt oues & sues, aut vsui hoim
cõmoda vt equi et boues. Differt aũt inter pecora
et pecudes, nã veteres cõiter in significatione oĩm
aĩaliũ pecora dixerunt, pecudes aũt tm̃ illa aĩalia
quę eduntᵣ, quasi pecuedes. Gñaliter aũt omẽ aĩal
pecus a pascendo vocatũ. Iumenta inde noĩa tra-
xerunt, ꝙ nostrum laborẽ vel onus suo adiutorio
sub uectando vel arãdo iuuent. Nã bos carpẽta tra
hit & durissimas terræ glebas vomere vertit. Equꝰ
et asinus portãt onera, & hoim in gradiendo labo
rẽ tẽperant. Vñ & iumẽta appellãtᵣ eo ꝙ iuuent ho
mines, sunt ei magnaꝝ virium aĩalia. Eadẽ quoq;
armẽta, vel ꝙ sint apta armis .i. bello, vel ꝙ his in
armis vtimur. Alii armẽta tm̃ boues intelligũt ab
arando, quasi aramenta vel ꝙ sint cornibus arma
ta. Discretio est aũt inter armenta & greges. Naꝫ
armẽta equoꝝ & bouum sunt, greges vero capra-
rũ et ouiũ. Ouis molle pecus lanis, corpore iner-
me, aĩo placidũ, ab ablatione dictũ, eo ꝙ veteres i
initio nõ tauri, sed oues in sacrificio mactarentur.
Ex his quasdã bidẽtes vocãt eo ꝙ inter octo dẽtes
duos altiores habẽt, quas maxime gẽtiles in sacri
ficiũ offerebãt. Veruex vel a viribus dictꝰ quod cæ
teris ouibus sit fortior, vel quod sit vir .i. masculus,
vel quod vermẽ in capite habeat, quorum excitati
pruritu inuicẽ se cõcutiunt et pugnãtes cũ magno
ĩpetu feriũt. Aries vel apo tu areos .i. a mare voca-
tus vñ apud nos in gregibus masculi mares dicũᵣ
siue quod hoc pecus a gẽtilibꝰ primũ aris est ĩmo-
latũ. Aries quod aris ĩponeretur. Vñ est illud. Ari-
es mactatur ad arã. Agnũ q̃q̃ et gręci vocẽt apo tu
agno, quasi piũ, latini tñ ideo hoc nomen habere
putãt eo quod pre cęteris animãtibus matrẽ agno
scat, adeo vt etiã si in magno grege errauerit, stati
balatu recognoscat vocẽ parentis. Edi ab edendo
vocati. Parui ei pinguissimi sunt et saporis iocundi
vñ et edere, inde et eduliũ vocaᵣ. Hircus lasciuiuꝫ
aĩal et petulcũ et feruens semper ad coitũ cuiꝰ ocu
li, ad libidinẽ in transuersum aspiciunt. Vñ et nom
traxit. Nã hirci sunt oculoꝝ anguli scd̃m Suetoni
um, quia natura adeo calidissima est, vt adaman-
tẽ lapidẽ quẽ nec ignis nec ferri domare valet ma
teria, solus huius cruor dissoluat. Maiores hirci ci
nisi dñr a fluuio cinife in lybia vbi grãdes nascunᵣ

Capros et capras a carpẽdis virgultis quidã dixerᵣ
Alii quod captent aspera. Nõnulli a crepitu crurũ
vñ eas creas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes,
quas gręci pro eo quod acutissime videant απο
του λερκεσθαι .i. dorchas appellauerunt. Morã
tur eĩ in excelsis mõtibꝰ, et q̃uis de longiquo, vidẽt
tñ oẽs qui veniũt. Eędẽ aũt et capreę eędẽ ibices,
quasi auices, eo quod instar auiũ ardua et excelsa
teneãt, et in sublimibꝰ ĩhabitent, ita vt de sublimi-
tate vix humanis obtutibus pateant, vñ et meridia
na pars ibi aues vocat qui nili fluentis inhabitant.
Hæc itaq; animalia vt diximꝰ ĩ petris altissimis cõ
moranᵣ, vt si qñ feraꝝ vel hoim aduersitatẽ persen
serit de altissimis saxoꝝ cacuminibꝰ sese pręcipitã
tes in suis se cornibꝰ illęsas suscipiũt. Cerui dicti a
po ton ceraton .i. a cornibus. Cerata eni gręce cor
nua dñr, hi serpentiũ inimici, cũ se grauatos infir-
mitate persenserint, spũ nariũ eos extrahũt de ca
uernis et superata pernicie veneni eoꝝ pabulo re-
parãᵣ. Dictainũ herbã ipsi prodiderunt. Nã ea pa
sti excutiunt acceptas sagittas. Miratur aũt sibilũ
fistulaꝝ, erectis auribus acute audiunt, summissis
nihil, si qñ ĩmẽsa flumina vel maria transnatãt, ca
pita clunibus præcedẽtiũ superponũt sibiq; inui-
cẽ succedẽtes, nullũ laborẽ ponderis sentiũt. Tra-
gelaphi a gręcis noĩati qui dũ eadẽ spẽ sint, vt cer
ui villosos tñ habent armos, vt hirci et mẽta ꝓmis-
sis hirta barbis, qui nõ alibi sunt q̃ circa phasidem
Hinnuli filii sunt ceruorũ ab innuere dicti quia ad
nutũ matris abscõdũᵣ. Dammula vocata quod de
manu effugiat, timidũ aĩal et ibelle, de quo Mar-
tialis. Dente timetur aper, defendũt cornua ceruũ
Imbelles dãmę, quid nisi p̄da sumus. Lepus quasi
leuipes, quia velociter currit. Vñ et græce ꝓ cursu
lagos dicitur. velox est aĩal & satis timidum. Cuni-
culi genus aĩalium agrestium, dicti quasi caniculi,
eo ꝙ canum indagine capiantur, vel excludantur
a speluncis. Sus dicta ꝙ pascua subigat. id est ter-
ra subacta escas inquirat. Verres ꝙ grandes habe
at vires. Porcus quasi sporcus. Ingurgitat eni se cę
no, luto immergit, limo illinit. Hora. Et amica luto
sus. hinc etiã spurcicia vel spurius nũcupatur. Por
corum pilos setas vocamus. & setas a sue dictas, a
quibus & sutores vocantur ꝙ ex setis suant .i. con-
suant pelles. Aper a feritate vocatus ablata .f. litte
ra & subrogata p. Vñ et apud gręcos syagros .i. fe
rus dr̃. Omne eĩ quod ferum est et inmite abusiue
agreste vocamus. Iuuencus dictus ab eo quod iuua
re incipiat hoĩm vsus in excolenda terra, vel quia a
pud gentiles ioui semper vbiq; iuuencus imolaba
tur, nunq̃ taurus. Nã in victimis etiam ætas consi-
derabatur. Taurus græcum nomen est, sicut & bos
Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas,
pilis in contrarium versis, caput circũ flectunt flexi
bilitate qua volunt, tergi duricia oẽ telum respuũt
immiti feritate. Bouem græci boeten dicunt. Hũc
latini trionem vocant eo ꝙ terram terat quasi te-

tionem.Neuius. Trionũ hic moderator rusticus,
cuius latitudo pelliũ a mento ad crura. Palearia
dñr a pelle ĩpa,quasi pellearia,quod est generosi
tatis in boue signum.Boũ in sociis eximia pietas.
Nã alter alterum inquirit cũ quo ducere collo ara
tra consueuit,& frequenti mugitu piuꝫ testatur af
fectum si forte defecerit.Vacca dicta quasi boaca.
Est enim ex qualitate mobiliuꝫ noĩm,sicut leo leę
na,draco,dracęna.Vitulus etvitula a viriditatevo
cati.i.ætate viridi,sicutvirgo.Vitula aũt parua est
& nondũ enixa.Nã enixa iuuenca est aut vacca.
Bubalivocati per deriuationem quod sint similes
bouꝫ, adeo idomiti vtprę feritate iugũ ceruicibꝰ
nõ recipiãt.Hos africa ꝑcreat. Vri agrestes boues
sunt in germania habẽtes cornua intm̃ protensa.
vt regiis mensis insigni capacitate ex eis gerulę fi
ant.Camelis causa nomen dedit,siue quod qñ one
rãtur vt breuiores & humiliores fiãt accubãt.quia
græci cami hũile & breue dicũt.siue quia curuꝰ ẽ
dorso.Camꝰeiverbo gręco curuũ significat.Hoslꝫ
& aliæ regiones mittãt,sed arabia plurimos,Diffe
runt aũt sibi,nã arabici bina tubera in dorso hñt,
reliquaꝝ regionũ singula.Dromeda genus came
loꝝ est minoris quidẽ staturæ,sedvelocioris cursus
vñ & nomen hꝫ.Nã dromos gręce cursus & veloci
tas appellatur.Centum enĩ & ãplius milliaria vno
die pergere solet.Quod aĩal sicut bos & ouis& ca
melus ruminat.Ruminatio aũt dicta est a rumine,
eminẽtegutturis pte,per quã dimissus oĩbus a cer
tis aĩalibus reuocatur.Asinus & asellus a sedendo
dictus,quasi asedus.sed hoc nomẽ quod magis eqſ
cõueniebat,iõ hoc aĩal sumpsit,quia priusq̃ equos
caperent hoĩes huic ptęsidere cęperũt.Aĩal quip-
pe tardũ & nulla rõne renitens,statiꝫvt voluit sibi
hõ substrauit.Onager interp̃tatur asinus ferꝰ. On
quippe gręci asinũ vocãt,agriã ferum. Hos africa
habet magnos & idomitos,& in deserto vagantes
Singuli aũt fęminaꝝ gregibus pręsunt. Nascenti-
bus masculi ʒelãt & testiculos eoꝝ morsu detrun-
cãt,quod cauentes matres eos in secretis locis oc-
cultãt.Asini archadici dicti eo quod ab archadia
primũvecti sint magni & alti.Minor aũt asellꝰona
gro plus necessarius est,quia & laboreꝫ tollerat &
negligentiã prope modũ non recusat. Equi dicti,
eo quod qñ quadrigis iungebãtur eq̃bãtur.pares-
q; forma & similes cursu copulabãtur. Caballus a
cauẽdo dictus,propter quod gradiens vngula im-
pressa,terrã cõcauet,quod reliq̃ aĩalia non habent
Inde & sonipes quod pedibus sonat.Viuacitas e-
quoꝝ multa,exultãt enĩ in cãpis,odorãtur bellum
excitãtur sonitu tubę ad pręliũ,voce accẽsi ad cur
sum prouocãtur.Dolent enĩ cumvicti fuerint, exul
tãt cũvicerint.Quidã hostes in bello sentiũt,adeo
vt aduersarios morsu petẽt.Aliqui auteꝫ proprios
dños recognoscunt,obliti mãsuetudinis si mutent̃
aliqui pręter dñm nullũ dorso recipiunt. Interfe-
ctisvel morientibus dñis multi lachrymas effũdũt
Solius equi est propter hominẽ lachrymari & do-
loris affectũ sentire.Vñ & in centauris equorum&
hoĩm natura permixta est.Solent etiã ex equoruꝫ
mesticia vel alacritate euentũ futuruꝫ dimicaturi
colligere.Etas longęua equis persicis vgnicis epi
roticis ac siculis,in ãnisvltra quinq̃ginta , breuior
aũt hispanis,ac numidis & gallicis frequens opi-
nio est.in generosis equis,vt aiuntveteres,/quatu-
or expectãtur.forma/pulchritudo/meritũ/atq;co
lor.Forma,vt sitvalidũ corpus & solidum robori.
cõueniens altitudo,latus lõgum substrictũ,maxi-
me & rotundę clunes,pectus late patens, corpꝰ oẽ
musculorũ densitate nodosum,pes siccus &cornu
cõcauo cõsolidatus.Pulchrytudo,vt sit exiguũ ca
put,& siccũ,pelle prope ossibus adherente, aures
breues et argutę,oculi magni,nares patulę,& ere
cta ceruix.coma dẽsa & cauda , vngulaꝝ solida-
te fixa rotunditas.Meritũ/vt sit aĩo audax, pedi-
bus alacer,tremẽtibus mẽbris quod est indiciũ foe
titudinis/quiq; ex summa quiete facile cõcitetur/
vel excitata festinatione non difficile teneat̃.Mo-
tus aũt equi in auribus intelligit̃,virtus in mẽbris
tremẽtibus.Color hic precipue expectãdus, badiꝰ
aureus/roseus/myrteus/ceruinꝰ/giluꝰ/glaucꝰscu
tulatꝰ/canꝰ/cãdinus/albꝰ/guttatꝰ niger.Sequẽ-
ti aũt ordine varius ex badio nigroq; distinctꝰ,reli
quusvariꝰcolorvt cinereꝰ deterrimꝰ.Badiũ auteꝫ
ãtiquivadiũ dicebãt/quod inter cętera aĩalia for
tius vadat.ipse est etspadix,quem fęnictaũ vocãt.
Glaucꝰ vero estveluti pictos oculos habens,et quo
dã splendore perfusus.Nã glaucũ veteres dicebãt
albũ.Giluꝰ aũt melinꝰcolor est subalbidus. Gutta
tꝰ albus nigris interuenientibꝰ pũctis.Cãdidus aũt
et albus inuicẽ sibi differunt.Nã albus cũ quodaꝫ
palore est,cãdidusvero niueus et pura luce perfu
sus.Canus dictꝰqui ex cãdido colore et nigro est.
Scutulatꝰvocatus propter orbes quos habet cãdi
dos iter purpureos.Variꝰquodvarias habeat colo
rũ ĩparilũ.Qui aũt albos tm̃ pedeshabẽt petuliap
pellãt̃,qui frontẽ albã calidi.Ceruinꝰest quẽvulgo
guaranem dicũt.Eranẽ idẽvulgus vocat, quod in
modũ erei sit coloris.Myrteꝰ aũt est pressusĩ pur-
pura.Dosinꝰ aũt dictꝰquod sit color eiꝰde asino,i-
dẽ et cinereꝰ.Sũt aũt hi de agresti gñe orti , quos
eq̃feros dicimꝰ,et proinde ad vrbanã dignitatem
trãsire nõ possunt.Mauron niger est. Nigrũ enim
gręci mauronvocãt.Mãnisvero equus breuior est
quẽvulgo brunicũ vel brunitiũ vocãt.Veredos an
tiqui dixerũt,quodvehęrent thędas.i.ducerẽt, vel
quodvias publicas currãt,per quas et rhędas ire
solitũ erat.Equorũ tria sunt genera.Vnũ genero-
sum pręliset oneribꝰ aptũ.Alterum vulgare atq;
gregariũ advehendũ nõ ad equitãdũ aptũ. Ter-
tiũ ex permixtione diuersi generis ortũ,quod etiã
bigenerum dr̃,quia ex diuersis nascit̃,vt mulꝰ.Mu
lus autem a græco tractumvocabulum habet,eo
scꝫ quod iugo pistorũ subactus tardas molẽdo du

cat in gyrū molas. Iudęi asserunt ꝑ ana abnepos
esau equarū greges ab asinis in deserto ipse fece
rit primus ascendi, vt mulorꝫ inde noua cōtra na=
turam aīalia nascerentur. Onagros quoqꝫ ad hoc
admissos esse ad asinas, & ipsum istusmodi reperis
se cōcubitū, vt velocissimi ex his assini nascerent.
Industria quippe humana diuersum aīal in coitu
coegit sicqꝫ adulterina cōmixtione genus aliud ra
perit, sicut & iacob contra naturam colorum simi
litudines procurauit. Nā tales fætus oues illius cō
cipiebāt, quales vmbras arietū desuper ascenden
tium in aquarum speculo contēplabantur. Deniqꝫ
& hoc ipsum in equarum grege fieri fertur, vt ge=
nerosos obiiciant equos visibus concipientiū, quo
eorꝫ similes cōcipere & creare possint. Nā & colū=
barꝫ dilectores depictas ponūt pulcherrimas co=
lūbas iisdē locis quibus illę versant, quo rapiente
visu similes generant. Inde est ꝑ quidā grauidas
mulieres iubēt nullos intueri turpissimos aīalium
vultus, vt cenocefalos & simias, ne visibus occurrē
tes similes fœtus pariāt. Hāc ei fœminarū dicunt
esse naturā, vt quales prospexerint, siue mēte cōce
perint in extremo voluptatis ęstu dum concipiunt
talē sobolē procreant. Etenim aīal in vsu venereo
formas extrinsecas intꝰ trāsmittit, eorūqꝫ satiata
typis raris species eorꝫ in propriā qualitatē. In ani
mātibus bigenera dn̄r quę ex diuersis nascunt, vt
mulus ex equa & asino, burdo ex equo & asina, hy
bride ex apris & porcis, tityrus ex oue & hirco, mu
sino ex capra & ariete. Est autem dux gregis.

¶ De bestiis. Cap. ii.

Bestiarū aūt vocabulum proprie cōuenit
leonibus pardis, tigribus, lupis, & vulpi=
bus, canibusqꝫ & simiis, & cęteris quę vel
ore vel vnguibus sęuiunt, exceptis serpentibus. Be
stiæ aūt dictę a vi qua sæuiūt. Ferę appellatę eo ꝑ
naturali vtantur libertate & desiderio suo ferātur.
Sunt aūt liberę earꝫ volūtates, & huc atqꝫ illuc va
gātur. & quo animus deduxerit, eo ferūtur. Leo=
nis vocabulū ex græca origine influxū est in lati=
nū. Gręce eni leon vocatur, & est nomen notū, ga
ex parte corruptū. Leęna vero totū gręcū est, sicut
dracena, Vt aūt leęna lea dicatur, vsurpatuꝫ est a
poetis. Leo aūt gręce latine rex interpretat, eo ꝑ
sit princeps oīm bestiarꝫ, Cuius genus trifariū dici
tur. E quibꝰ breues, ac iuba crispa ībelles sunt, lon
gi & coma simplici acriores. Aīos eorꝫ frons & cau
da indicat. Virtus eorū in pectore, firmitas in capi
te. Septi aūt a venatoribꝰ terrā cōtuentur, quo mi=
nus cōspectis venabulis terreantur. Rotarꝫ timent
strepitus, sed ignes magis. Cū dormierint vigilant
oculi. Cū ambulāt cauda sua cooperiunt vestigia
sua ne eos venator inueniat. Cū genuerint catulū
tribus diebꝰ & tribꝰ noctibꝰ catulus dormire fertur
Tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tre=
mefactus cubilis locus suscitare dr̄ catulū dormiē
tē. Circa hoīem leonū natura est benigna, vt nisi lę

si nequeant irasci. Patet enim eorū mīa exēplis as
siduis. Prostratis eni parcunt, captiuos obuios re=
patriare permittūt, hoīem nō nisi magna fame in
terimūt. de quibꝰ Lucre. Simisqꝫ leonū &c. Tigris
vocata propter velocē fugā. Ita eni nominant per
se & medi sagittā. Est eni bestia variis distincta ma
culis, virture et velocitate mirabilis, ex cuius nomi
ne flumen tigris appellatur ꝑ is rapidissimꝰ sit oīꝫ
fluuiorꝫ. Has magis hyrcania gignit. Pāther dictꝰ
siue ꝑ oīm aīaliū amicus sit, excepto dracone, si=
ue quia ea sui generis societate gaudet, ꝑ ad ean
dē similitudinē quicquid accipit reddit. Pan ei gręce
oē dr̄. Bestia hæc est minutis orbiculis superpi=
cta ita vt oculatis ex fuluo circulis nigra vel alba
distinguatur varietate. Hæc semel omnino partu=
rit, cuius causę ratio magnifesta est. Nā cū in vtero
matris coaluere catuli, maturisqꝫ ad nascendū viri
bus pollent, odiunt tēporꝫ moras, itaqꝫ oneratā fœ
tibus vuluā tanq̄ obstātē partui vnguibus lacerant
effundit illa partū, seu potius dimittit, dolore coa=
gente. Ita postea corruptis et cicatricosis sedibus
genitale semen infusum nō hęret acceptū, sed irri
tum resilit. Nā Plinius dicit aīalia cū acutis vngui
bus frequenter parere non posse. Viciātur eni itri
secus se mouētibꝰ catulis. Pardus secūdus post pā
therē est genus varium ac velocissimum et preceps
ad sanguinē. Saltu eni ad mortē ruit. Leopardus
ex adulterio leęne et pardi nascitur, et terciā origi
nē efficit, sicut et Plinius in naturali historia dicit
leonē cū parda, aut pardū cū leęna cocūbere, et
ex vtroqꝫ coitu degeneres partus creari vt mulꝰ &
equa ex asino. Rhinoceron a gręcis vocatꝰ latine i
terptatur in nare cornu. Idē et monoceron. i. vni=
cornis, eo ꝑ vno cornu ī media frōte habeat pedū
quatuor, ita acutū et validū vt quicquid īpetierit,
aut ventilet, aut perforet. Nā et cū elephātis sæpe
certamen habet. et in ventre vulneratū prosternit.
Tātę aūt est fortitudinis vt nulla venātium virtute
capiatur, sed sicut asserūt qui naturas aīaliū scrip=
serūt, virgo puella pręponitur quę venienti sinum
aperit, in quo ille oī ferocitate deposita caput po=
nit, sicqꝫ soporatus velut inermis capit. Elephāteꝫ
græci a magnitudine corporis vocatū putāt ꝑ for
mā mōtis pręferat. Gręce eni mōs elepho dicitur.
Apud indos aūt a voce barro vocatur. Vnde & vox
eius barritus dr̄, & dētes eius ebur, rostrū aūt pro=
moscida dr̄ qm̄ illo pabulū ori admouet, et est an=
gui similis, vallo munitus eburneo. Hos boues lu=
cas vocabāt antiqui romani boues, quia nullū aīal
grādius videbāt, lucas quia in lucania illos primos
pyrrhus in pręlio obiecit romanis. Nā hoc genꝰ ani
mātis in rebus bellicis aptū est. In eis ei persę et in
di ligneis turribus collocatis tanq̄ de muro iaculis
dimicāt. Intellectu aūt et memoria multa vigent.
Gregati īcedūt motu quo valent salutāt homines
murē fugiūt, auersi coeunt. qn̄ aūt parturiūt, in a=
quis vel insulis dimittunt fœtus, propter dracones

quia inimici sunt et ab eis iplicati necāť. Biēnio autē portāt fœtus nec amplius q̄ semel gignunt. nec plures sed tm̄ vnū. Viuūt aūt annos trecētos. Apd solā africā & indiā elephāti prius nascebātur, nūc sola eos india gignit. Gryphes vocať, q͏ sit aial pēnatū & quadrupes. Hoc genus feraꝝ in hyperboreis mōtib⁹ nasciť, oī parte corporis leones sunt, alis & facie aquilis similes, equis vehementer infesti. Nā & hoies viuos discerpūt. Cameleon nō habet vnū colorē sed diuersa varietate cōspersus vt pdus. Dictus aūt ita, eo q͏ cameli similitudinē habꝫ & leonis, hui⁹ cameleontis corpusculū ad colores quos videt facillima cōuersiōe variať, quod aialiū aliorū nō est ita ad cōuersionē facilis corpulentia Cameleo pardus dictus quod dum sit vt pardus dibls maculis superasersus, collo equo similis, pedibus bubalis, capite tn̄ camelo similis, hunc ęthiopia gignit. Linx dict⁹ quia in lupoꝝ genere numeratur, bestia maculis distincta terga vt pardus, sꝫ similis lupo. Vñ & ille licos, iste linx. Huius vrinam cōuerti in duriciē pręciosi lapidis dicūt qui liguri⁹ appellať, q͏ & ipsos linces sentire hoc documento probatur. Nā egestū liquorē harenis inquantū potuerint cōtegunt innidia quadā naturę ne talis egestio trāseat in vsum humanū. Linces dicit Plinius extra fœtū vnū nō admittere secundū. Castores a castrando dicti sunt. Nā testiculi eorꝫ apti sūt medicaminibus ꝓpter q͏ cū p̄senserint venatorē ipi se castrent & morsibus vires suas amputāt, de quib⁹ Cicero in scauriada, redimūt se a parte corporis, ꝓpter q͏ maxime expectūtur. Iuuenalis. Qui se eunuchū ipse facit, cupiēs euadere dāna testiculi. Ipsi sunt & fibri qui etiā pōtici canes vocāť. Vrsus ferť dict⁹ quod ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam aiunt eos iformes generare part⁹, & carnē quādā nasci quā mater lābiendo in mēbra cōponit. vñ est illud. Sic format lingua fœtū cū protulit vrsa. Sed hoc imaturitas partus facit. Deniq;. xxx. die generat vñ euenit, vt pręcipitata fœcūditas informis ꝓcreeť. Vrsoꝝ caput invalidū, vis maxima in brachiis & in lūbis. Vñ interdū erecti insistūt. Lupus gręca determinatiōe in linguā nostrā trāsferť. Lupos eni illi licos dicūt. Licos aūt gręce a morsib⁹ appellatur quod rabie rapacitatis queq; iuenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt, quasi leopos q̄d quasi leoni ita sit illi virtus in pedib⁹ vñ qcquid pede p̄ferit, nō vult. Rapax aūt bestia & cruoris appetēs. De quo rustici aiunt Vocē hoiem perdere si eū prior lupus viderit Vñ & subito tacenti dr̄, lup⁹ est in fabula. Certe si se per visuꝫ senserit, deponit feritatis audaciā. Lupi toto anno nō āplius q̄ dieb⁹ xii. coeunt, famē diu portāt, & post longa ieiunia multū deuorāt. Lupos ęthiopia mittit ceruice iubatos, & tāto varios, vt nullū colorē dicāt illis abesse. Canis nomē latinū gręcā ęthymologiā videť habere. Grece eni cinos dr̄, lꝫ eū quidam a canore latratus appellatū ęstimēt, eo quod insonet, vñ & canere. Nihil aūt sagacius canib⁹. Pl⁹ eni sensus cęteris aialib⁹ hn̄t. Nāq; soli sua noia recognoscunt, dños suos diligūt, dñorū tecta defendūt, pro dñis suis se mori obiiciūt voluntarie cū dño suo ad p̄daꝫ currūt, corpus dñi sui etiā mortuū nō relinquuut. Quorū postremo natura est externa hoies esse nō posse. In canib⁹ duo sunt expectāda, aut fortitudo aut velocitas. Catu li abusiue dicunť quarūlibet bestiaꝝ filii. Nā catuli ꝓprie canū sunt. per diminutionē disticti. Licisci aūt dicūtur, vt ait Plini⁹. Canes nati ex lupis, & canib⁹ cū inter se forte miscenť. Solēt & inde fœminas canes noctu in siluis alligatas admitti ad tigres bestias a quibus insiliri & nasci ex eodē fœtu canes adeo acerrimos & fortes vt cōplexu leones ꝓsternāt. Vulpes dicta quasi volupes. Est ei volubilis pedib⁹ & nunq̄ rectis itinerib⁹ sed tortuosis anfractib⁹ currit / fraudulētū animal insidiisq; decipiens. Nā dū habuerit escam fingit mortē / sicq; descēdētes quasi ad cadauer volucres rapit & deuorat. Simię gręcū est nomē. i. pressis naribus / quod suppressis naribus sint / & facie fęda rugis turpiter folliicātib⁹ / licet & capellaꝝ sit pressum habere nasū. Alii simias latino arbitrātur sermone vocatas eo quod multa in eis similitudo rationis humanę scutitur / sed falsū est Hę elementorū sagaces noua luna exultāt / media & caua tristāť. Fœtus quos amāt aū se gestant neglecti circa matrē hęrent. Horū gn̄a quinq; sunt ex quibus circopetici caudas habent. Simia enim cum cauda est quā quidā vocāt. Sfinge villosę sunt comis māmis ꝓminētib⁹ / dociles ad feritatis nomē. Cenocephali / & ipi similes simiis / sed facie ad modū canis vñ & nūcupati. Satyri facie admodū grata / & gesticularis morib⁹ iquieti. Callitrices toto pene aspectu a cęteris distant. Sūt eni in facie ꝓducta barba, & lata cauda. Leōtofonos / bestia modica / et ex eo ita vocata quia capta exuritur eiusq; cinere asperse carnes & positę per cōpita semitaꝝ leones necāt si quātulūcunq; ex illis sumpserint. Strix aial in africa herinacii simile / vocatuꝫ a spinaꝝ stridore quas tergo laxatas emittit / & canes insequentes vulnerat. Enydros bestiola ex eo nuncupata quod in aquis versetur / & maxime in nilo. Quę si iuenerit dormientē crocodilū volutat se in lutū primū et intrat per os eius in ventrē et carpēs oīa ite riora ei⁹ exit viua de visceribus crocodili ipo mortuo. Hicneomon gręce vocat⁹ eo q̄d odore suo & salubria ciborū et venenosa ꝓdantur. De quo Dracontius ait. Pręedicit suillus vi cuiuscūq; veneni. Suillus aūt a setis est nūcupatus. Hic etiā serpētes isegtur / qui cū aduersus aspidē pugnat / caudē erigit / quā aspis maxie obseruat / qui nisi minātē ad quā cū vī suā trāsfert decepta corrumpiť. Musio appellat⁹ q̄d murib⁹ infest⁹ sit. Hūc vulg⁹ captū a captura vocat. Alii dicūt q̄d captat. i. videt. Nā tāto acute cernit vt fulgore luminis noctis tenebras superet. Vñ & a gręcis venit cat⁹. i. ingenios⁹

απο του καιειν. Furo a furuo dictus vñ & fur. te
nebrosus eni et occultos cuniculos effodit, & eiicit
prędā quā inuenerit. Melo vel q̃ sit rotundissimo
mēbro, vel q̃ fauos petat, & assidue mella captet.

De minutis animantibus. Cap. II.

MVs pusillū aīal, græcum illi nomen ē quic
quid vero ex eo trahit latinū fit, Alii dicūt
mures q̃ ex humore terræ nascātur. Naꝫ
mus terra, vnde & humus. His in plenilunio iecur
crescit, sicut quædā maritima augentur, quæ rur-
sus decrescēte luna deficiunt, Sorex latinum ē eo
q̃ rodat, et in modum ferrę præcidat. Antiqui eni
soricē sauricem dicebant, sicut & clodum claudꝫ
Mustella dicta quasi mus longus. Nā telum a lon-
gitudine dictum. Hæc ingenio subdola in domib⁹
vb nutrit catulos suos trāsfert mutatq; sedē. Serpē
tes etiam et mures persequitur. Duo autem gene-
ra sunt mustellarum. Alterum enim silvestre est, di
stens magnitudine quod gręci ictidas vocāt, alte-
rum in domibus oberrans. Falso aūt opinanť qui
dicunt mustellā ore concipere, aure effundere par
tum. Mus araneum cuius morsus araneę, est in sar
dinia animal perexiguum, araneę forma, cui⁹ mor
su prescinduntur tecta, quę solifuga dicitur, q̃ dieꝫ
fugiat. In metallis argentariis plurima est, occulta
reptans, & per imprudentiam supersedentibus pe
stem facit. Talpa dicta, q̃ sit dānata cecitate per-
petua & tenebris. Est enim absq; oculis, semp ter-
rā fodit, & humum egerit, & radices subterfrugib⁹
comedit, quam græci assalā vocāt. Glires dicti sūt
quia pingues eos efficit somnus. Nam gliscere dici
mus crescere. Hyeme enim tota dormiunt, & imo-
biles quasi mortui iacent, tempore æstiuo reuiui-
scunt. Hiricius animal spinis coopertum, quod ex
inde dicitur nominatum eo q̃ subrigit se quando
spinis suis clauditur, quibus vndiq; prętectus ē con
tra insidias. Nā statiꝫ vt aliquid pręsenserit, primū
se subrigit. atq; in globum conuersus, in sua se ar-
ma recolligit. Huius prudentia quędā est. Nā duꝫ
absciderit vuā de vitę supinus se volutat super eam
& sic eā exhibet natis suis. Grillus nomē a sono vo
cis habet. Hic retro ambulat, terram terebrat, stri
det noctibus. Venatur eaꝫ formica circūligata ca
pillo in cauernā eius cōiecta afflata prius puluere
ne se abscondat, ita formicę cōplexibus trahitur.
Formica dicta eo q̃ ferat micas farris cuius soler-
tia multa. Prouidet ei in futurum, & præparat ęsta
te quod hyeme comedat. In messe autem eligit tri
ticum, hordeum non tangit. Duꝫ pluit ei super fru
mentum totum eiicit. Dicuntur in ęthiopia eē for
micę ad formā canis, quę harenas aureas pedibus
eruunt. quas custodiūt ne quis auferat, captantes
q; ad necē persequūtur. Formicoleon ob hoc voca
tus, quia est vel formicarum leo vel certe formica
pariter & leo. Est enim animal paruuꝫ formicis sa
tis infestum, infestum quod se in puluere abscōdit,
& formicas frumēta gestātes interficit. Proīde aūt
leo et formica vocatur, quia aliis animalib⁹ vt for
mica est, formicis autem vt leo est

De serpentibus. Cap. iii.

ANguis vocabulū oīm serpentiū genus
q̃ plicari & contorqueri potest, & inde
anguis & angulosus fit, & nunq̄ rectus
Angues aūt apud antiquos pro gen⁹
locorū erant habiti semper, vñ & Per
sius, Pinge duos angues pueri sacer est lucus. Co-
lubrum constat ab eo q̃ colat vmbras, vel q̃ in lu-
bricos tractus flexib⁹ sinuosis labitur. Nam lubri
cum dicitur quicquid labitur dum tenetur, vt pi-
scis & serpens. Serpens aūt nomē accepit, quia oc
cultis accessibus serpit, nō apertis passibus sꝫ squa
marum minutissimis nisibus repit. Illa autem quæ
quattuor pedibus nituntur, sicut lacertę & stellio-
nes, non serpentes sed reptilia nominantur. Serpē
tes aūt reptilia sunt, quia ventre et pectore reptāt.
Quorum tot venena, quot genera, tot pernicies,
quot species, tot dolores quot colores habenť. Dra
co maior cūctorꝫ serpentiuꝫ siue omnium animan
tium sup terraꝫ. Hunc græci dracontam vocant.
Vnde et deriuatum est in latinum vt draco dicere
tur. quia sæpe a speluncis abstractus, fertur in aerē
concitaturq; propter eum aer. Est aūt cristat⁹ ore
paruo, & arctis fistulis, per quas trahit spm̄ & lin-
guā exerat. Vim aūt non in dentibus, sed in cauda
habet, & verbere potius q̄ rictu nocet. Innoxius au
tē est a venenis, sed ideo huic ad mortem faciendā
venena non esse necessaria, quia si queꝫ ligauerit
occidit. A quo nec elephas tutus ē sui corporis ma
gnitudine. Nā circa semitas delitescens per quas
elephanti solito gradiuntur, crura eorꝫ nodis illi-
gat, ac suffocatos perimit. Gignit aūt in æthiopia,
& in india, in ipso incēdio iugis æstus. Basilic⁹ græ
ce latine interpretatur regulus, eo q̃ rex serpentiū
sit, adeo vt eū videntes fugiāt, quia olfactu suo eos
necat. Nā et hominē si aspiciat interimit. Siquidē
ad eius aspectum nulla auis volans illęsa transit,
sed q̄uis procul sit eius ore cōbusta deuorať. A mu
stellis tñ vincitur, quas illic homines inferūt cauer
nis, in quibus delitescunt. Itaq; ea visa fugit quē il-
la persequitur & occidit. Nihil eni parens ille rerū
sine remedio constituit. Est aūt longitudine semi-
pedalis albis maculis lineatus. Reguli auteꝫ sicut
scorpiones arentia queq; sectantur, et postq̄ ad a-
quas venerint ibiq; aliquē momorderit. hydropho
bas et lymphaticos faciunt. Sibilus idem est qui &
regulus. Sibilo enim occidit, anteq̄ mordeat vel ex
urat. Vipera dicta q̃ vi pariat. Nam cum venter ei⁹
ad partum intumuerit catuli non expectantes ma
turam naturæ solutionem corrosis eius lateribus
vi erūpunt cū matris interitu. Lucan⁹. Viperei co-
eunt abrupto corpore nati. Fertur aūt q̃ masculus
ore inserto viperę semē expuat. Illa aū rex volup-
tate libidis ī rabiē versa caput maris ore receptuꝫ
pręcidit. Ita fit vt parēs vterq; pereat, masculus dū

coit, fœmina dū parturit, Ex vipera aūt fiunt pastili qui tyriaci vocāt a gręcis. Aspis vocata ꝙ mor su venena imittat & aspergat. Ios ei græci venenuꝫ dicūt. et inde iaspis ꝙ morsu venenato interimat. Huius diuersa genera et species et dispares effectus ad nocendū. Fertur aūt aspis cū ceperit pati incantatorē, qui eā quibusdā carminibus propriis euocat, vt eā de cauerna producat, illa cum exire noluerit, vnā aurem in terrā pręmit, alteraꝫ cauda obturat, & operit, atq; ita voces illas magicas non audiens non exit ad incantantē. Dipsas genꝰ aspidis qui latine situla dr̄, quia queꝫ momorderit siti perit. Hypnalis genꝰ aspidis, dicta ꝙ somno necat Hāc sibi cleopatra apposuit, et ita morte quasi sōno soluta ēst. Emorrois aspis nūcupatur ꝙ sanguinē sudet qui ab eo morsus fuerit, ita vt dissolutis venis quicquid vitę ēst per sanguinē euocet. Gręce ei sanguis hema dr̄. Prester aspis semp ora patenti & vaporanti currit. Cuius poeta sic meminit. Oraq; distendens auidus fumantia prester. Hic quē percusserit distenditur, enormiq; corpulentia necatur extuberatū enim putredo sequitur. Septa bificꝰ aspis, qui dū momorderit hominē statim eū cōsumit ita vt liquefiat totus in ore sepentis. Cerastes serpens dictus eo ꝙ in capite cornua habeat similia arietū κερατα enī gręci cornua vocant, sunt autē illi quadrigemina cornicula, quorum ostentationē veluti escam illiciens sollicitata aīalia perimit, totumq; eius corpus harenis tegit, nec vllum indiciū sui pręb et, nisi ea ex parte quas inuitatas aues vel animalia capit. Est aūt flexuosus plusq̄ alii serpētes, ita vt spinā habere non videatur. Scitalis serpens vocatus est eo ꝙ tanta prefulget tergi varietate vt notarū gratia retardet aspicientes, & quia reptando pigrior est, quos assequi nō valet miraculo sui stupentes capit. Tanti autem feruoris est, vt etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus. Et scitale sparsis etiaꝫ nunc sola pruinis, exuuias positura suas. Amphibęna dicta eo ꝙ duo capita habeat, vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex vtroq; capite tractu corporis circulato. Hæc sola serpentiū frigori se cōmittit, prima omnium procedens, de qua idē Lucanus. Et grauis in geminū vrgens caput amphybęna. Cuius oculi lucent veluti lucernæ. Enidris coluber in aqua viuens. Græci enim hydor aquam vocant. Hydros aquatilis serpens, a quo icti obturgescunt, cuius quidā morbū boam dicūt, eo ꝙ fimo bouis remedietur. Hydra draco multoruꝫ capitū, qualis fuit in lerna palude prouincię archadiæ, hęc latine excedra dr̄ ꝙ vno cęso tria capita excrescebāt, sed hoc fabulosum est. Nā constat hydrā locum fuisse euomentē aquas vastātes vicinaꝫ ciuitatē, in quo vno meatū clauso multi erūpebāt. Quod Hercules videns loca ipsa exussit, et aquæ clausit meatus. Nā hydra ab aqua dicta est. Chelydros serpens quasi chersydros dr̄, quia & in aquis et in terris moratur. Nā χερσον dicunt gręci terrā, υδωρ aquam hic per aquam labitur terrā fumare facit quem sic Mācer describit. Seu terga expirant spumātia virus seu terra fumat teter qua labitur anguis. et Lucanus. Tractiq; via fumāte chelydri. Semper enī directus ambulat. Nam si torserit se dū currit statim crepat. Rinatrix serpens aquā veneno inficiens. In quocūq; enim fonte fuerit veneno eū immiscet. de quo Lucanꝰ. Rinatrix violator aquę. Cēcris serpens influxuosa quę semper iter rectū efficit. de qua Lucanus. Et semper recto lapsurus limite cencris. Parias serpens quę semp in cauda ambulat, & sulcū facere videtur, de quo idē Lucanus. Quo contēptus iter cauda sulcare parias. Boas anguis Italię immēsa mole persequit̄ greges armentoꝝ & bubalos, & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & suggēs interimit atq; inde a boū prolatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans, de quo Lucanus. Iaculiq; volucres. exiliunt ei in arboribus & dū aliquod aīal obuiū fuerit iactant se super illud et perimunt. Vn̄ et iaculi dicti sunt, In arabia aūt serpentes sunt cum alis q̄ sirenę vocātur quę plus currunt ab equis, sed etiaꝫ & volare dn̄r, quoꝝ tantū virus est, vt morsum ante mors insequatur q̄ dolor. Obites dicta ꝙ colorē harenę habeat, de qua poeta. ꝙ paruis pictꝰ maculis thebanus obites cōcolor exutis atq; indiscretꝰ harenis adnotus. Seps exigua serpens, que nō solum corpus sed & ossa veneno cōsumit. Cuiꝰ poeta sic meminit. Ossaq; dissoluens cū corpore tabificus seps. Dipsas serpens tantę exiguitatis fertur, vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, q̄ sentiatur, vt facies prę uenta morte nec tristiciam inducat morituri. de quo poeta. Signiferum iuuenem tyrrheni sanguinis aulum, torum caput retro dipsas calcata momordit, Vix dolor aut sensus dentis fuit. Salpinga serpens est quę nō videtur, Cęcula dicta propter ꝙ parua sit, & nō habeat oculos. Centūpeda a multitudine pedum dicta. Brucus est cuius pene totum corpus in ventre colligitur. Lacertus reptilis genus est, vocatus ita ꝙ brachia habeat. Genera lacertorum plura vt botrax, salamādria, saura, stellio. Botraca dicta ꝙ ranę habeat faciem. Nam gręci ranam botracā vocant. Salamandria vocata, ꝙ contra incēdia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cętera enim singulos feriunt, hęc plurimos pariter interimit. Nam si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno. & eos qui eo sederit occidit, qui etiam si vel in puteū cadat vis veneni eius potātes interficit. ista contra incendia repugnans. ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in medis flāmis, sine dolore & consumptione, et non solum quia nō vritur, sed extinguit incendium. Saura est lacertus quæ quando senescit cecantur oculi eius, et intrat in foramen parietis aspicientis contra orientem, et orto sole intendit et illuminatur. Stellio de

colore inditum nomen habet. Est enim tergore pi
ctus lucentibus guttis in modum stellaruz, de quo
Ouidius. Apiumq; colori nomen habet, variis stel-
lat⁹ corpore guttis. Hic autem scorpionibus adeo
cõtrarius traditur vt viso eo pauorem his afferat &
torporem. Sunt & alia vt serpentiuz genera, vt ad
modicę, elephantię, chamedracontes. Postremo q̃-
tus noiz tantus mortium numerus. Omnes autem
serpentes natura sua frigidi sunt, nec percutiũt, ni
si qñ calescunt. Nam quando sunt frigidi nullũ tã
gunt. Vnde et venena eorum plus die q̃ nocte no-
cent. Torpent enim noctis algore et merito, qa fri
gidę sunt nocturno rore. In se enim aducunt vapo
rem corporis gelidę pestis, & natura frigidę. Vnde
& hyeme in nodos torquentur, æstate solluuntur.
Inde est ꝙ dum quisq; serpentium veneno percuti
tur, primum obtupescit, et postea vbi in illo calefa
ctum ipsum virus exarserit, statim hominem extin
guit. Venenũ autem dictum, eo ꝙ per venas vadit
Infusa enim eius pestis per venas vegetatione cor
poris aucta discurrit, & animam extinguit. Vñ nõ
põt venenum nocere nisi hominis tetigerit sangui
nem. Lucanus. Noxia serpentium est admixtio sã
guine pestis. Omne autem venenum frigidum est.
& ideo aĩa quę ignea est fugit venenum frigidum.
In naturalibus bonis quę nobis et irrationabilib⁹
animantibus videmus esse cõmunia, viuacitate q̃-
dam sensus serpens excellit. Vnde & legiť in gene
sĩ. Serpens aũt erat sapientior omnibus pecorib⁹
terræ. Dicit aũt Plinius si crediť, ꝙ serpẽtis caput
etiam si cum duobus euaserit digitis nihilominus
viuit. Vnde et totum corpus obiicit pro capite fe-
rientib⁹. Anguibus vniuersis hebes visus est. Raro
in aduersum contuentur, nec frustra, cũ oculos nõ
habeant, sed in temporibus adeo vt citius audiãt
q̃ aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeri
tate linguam mouet vt serpens adeo vt triplicem
linguam habere videatur cum vna sit. Serpentiuz
humida sunt corpora, adeo vt quaq̃ eunt viam hu
more disignent. Vestigia serpentium talia sunt, vt
cum pedibus carere videantur, costis tamẽ & squa
marum nisibus repant quas a summo gutture vs-
q; ad imam aluum parili modo dispositas habent
Squamis enim quasi vnguibus, costis quasi cruri-
bus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte
ab aluo vsq; ad caput ictu aliquo collidatur, debi-
lis reddita cursum habere non possit, quia vbicũq;
ictus ille insiderit spinam soluit per quam costarũ
pedes & motus corporis agebantur. Serpentes au
tem diu viuere dñr, adeo vt deposita vetere tuni-
ca senectutem deponere, atq; in iuuentutem redi-
re perhibeantur. Tunicę serpentum exuuię nuncu
pantur eo ꝙ is quando senescunt sese exuunt, qui
bus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur auteȝ
exuuię et induuię, quia exuuntur et induuntur. Py
thagoras dicit de medulla hominis mortui quę in
spina est serpentem creari, quod etiam Ouidius in
metamorphoseorum libris commemorat dicens.
Sunt qui cuȝ clauso putrefacta est spina sepulchro
mutari credant humanas angue medullas. Quod
si crediť merito euenit, vt sicut per sepenteȝ mors
hominis, ita et per hominis mortem serpens. Fer-
tur autem ꝙ serpens hominem nudum non sit au
sus attingere.

¶ De vermibus. Cap. V.

VErmis est animal quod plęrunq; de car-
ne vel de ligno vel de quacũq; re terrena
sine vllo concubitu gignitur, licet nonnũ
q̃ et de ouis nascãtur, vt scorpio. Sunt autẽ vermes
aut terræ, aut aquę, aut aeris, aut carnium, aut frõ
dium, aut lignorum, aut vestimentorum. Aranea
vermis aeris, aeris nutrimento cognominata quæ
exiguo corpore longua fila deducit et telę semper
intenta, nunq̃ desinit laborare, perpetuuȝ sustinẽs
in suo labore suspendium. Sanguisuga vermis a-
quatilis, dicta ꝙ sanguinem sugit. Potantibus enĩ
insidiatur, cunq; illabitur faucibus vel vbi vspiam
adhęserit sanguinem haurit, et cum nimio cruore
maduerit euomit id quod hausit, vt recentiorẽ de
nuo sugat. Scorpio vermis terrenus, qui potius ver
mibus ascribitur non serpentibus, animal armatũ
aculeo, et ex eo gręce vocatum, ꝙ cauda figat, &
arcuato vulnere venena diffundat. Proprium est au
tem scorpionis ꝙ manus palmam non feriat. Can
tareda vermis terrenus qui humano corpore stati
vt fuerit applicatus, sui adustiõe vesicas efficit ple
nas humore. Multiplices vermis terrenus, ex mul-
titudine pedum vocatus, qui contra ictum contra-
ctus in globum complicatur. Nascitur sub petris
ex humore et terra. Limax vermis limi dictus ꝙ in
limo vel de limo nascatur. vnde & sordidus sem-
per et immundus habetur. Bombix frondium ver
mis ex cuius contextura bombicinium conficitur.
appellatur autem hoc nomine, ab eo ꝙ euacuetur
dum fila generat, & aer solus in eo remaneat. Eru
ca frondium vermis oleribus vel pampino inuolu-
ta, ab erodendo dicta, cuius meminit Plautus. Imi
tatus nequam bestiam et maleficam inuolutam in
pampino, Implicat se eadem, nec aduolat vt locu-
sta, vt huc illucq; discurrẽs, semipasta dimittat, sed
permanet perituris frugibus & tardo lapsu pigris
q; morsibus vniuersa consumit. Teredonas græci
vocant lignorum vermes ꝙ terendo edant. Hos
nos termites dicimus. Ita enim apud latinos ligni
vermes vocantur quos tempore in opportuno ce-
sæ arbores gignunt. Tinea vestimentorum vermis
dicta ꝙ teneat, et co vsq; insedeat quo erodat. In-
de et pertinax. ꝙ in eandem rem identidem vrge-
at. Vermes carnium emigraneus, lumbricus, asca
ridę, costi, pediculi, pulices, ledex, tarmus, ricinus,
vsia, cimex. Emigraneus vermis capitis vocatur.
Lumbricus vermis intestinorum, dictus quasi lu-
bricus, quia labitur, vel quod in lumbis permane
at. Ascaridæ Costi. Pediculi vermes cutis a pe-

dibus dicti, vñ & pediculosi dñr, quibus pediculi i corpe efferuescũt. Pulicesvero vocati sũt ꝙ ex pul uere magis nutriãtur. Tarmus vermis ẽ lardi. Rici nusvermis est canis, vocatus eo ꝙ heret in auri- bus canũ. Cinos eni grece canis est. Vsia vermis ẽ porci appellata quiavrit. Nãvbi momorderit, ade o locus ardet, vt stati ibi vesicę fiant. Cimex de sími tudine cuiusdã herbę vocat⁹, cuius fetorem habet. Proprie aũt vermis in carne putrefacta nascitur, tinea investimẽtis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo, vermis nõ vt serpẽs apertis passi- bus vel squamarũ nisibus repit, quia nõ est illi spi nę rigor vt colubri, sed indirectũ corpusculi suiptes gradati porrigendo. contractas cõtrahẽdo porre ctas motum explicat sicq; agitatus perlabitur.

¶ De piscibus. Cap. vi.

PIsces dicti vñ & pecus a pascẽdo scilicȝ Reptilia ideo dñr hęc quę natant eo ꝙ reptãdi habeant speciẽ & naturaȝ, q̃uis se in profundũ imergant, tñ in natãdo repunt. Vñ et Dauid ait. Hoc mare ma gnũ & spaciosũ manibus illic reptilia quoꝝ nõ est numerus. Anfinia sunt quędã genera pisciuȝ dicta ꝙ ambulãdi in terris vsum, & natãdi in aquis offi- ciũ habeant. Anfi eni grece vtrũq; dicitur. i. q a in a- quis & in terris viuunt vt focę, crocodilli, hipotami hoc est equi fluuiales. Pecorib⁹ aũt et bestiis & vola tilibus ante hoĩes noĩa iposuerunt q̃ piscibus, quia prius visa sunt & cognita. Pisciũ vero postea paula lati cognitis gñib⁹ noĩa ĩstituta sũt, aut ex similitu dine terrestriũ animalium, aut ex specie propria, siue morib⁹, seu colore vel figura aut sexu. Et simi litudine terrestriũ vt ranę, & leones, & vituli, & ni- gri meruli & paui diuerso colore dorso & collo pi- cti, & turdi albouarii, & cętera, quę sibi iuxta speci es terrestriũ aialiũ noĩa vendicarunt. Ex moribus terrestriũ, vt canes in maria terrenis canibus nun cupati ꝙ mordeãt, & lupi ꝙ improba voracitate a lios persequãtur. A colore, vt vmbrę q a colore vm- brę sunt, & auratę. quia in capite auri colorem ha bẽt, & varii a varietate, quos vulgo tructas vocant. A figura, vt orbis, quia rotundus est, totusq; in capi te costat, & solea ꝙ sit instar calciamentoꝝ solis. A sexu vt musculus ꝙ sit balenę masculus. Eius eniȝ coitu cõcipere hęc belua perhibet̃. Hinc & mascu li cochleaꝝ quorum lacte concipiunt ostreę. Bale nę aũt sunt immensę magnitudinis bestię, ab amit tendo & fundendo aquas vocatæ. Cęteris eni be- stiis maris altius iaciunt vndas. βαλλειν eni grę ce mittere. Cetę dictę τοκιτοσ και τακητη hoc est ob imanitatẽ. Sunt eni ingentia genera belua- rũ & equalia mõtium corpora, qualis cętus exci- pit ionam, cuius aluus tantę magnitudinis fuit, vt instar obtineret inferni, dicẽte propheta. Exaudi- uit me de vẽtre iferni Equi marini quod prima par te equi sunt postrema soluuntur in piscem. Bocas dicunt esse boues marinos quasi boacas. Cerulei a calore appellati. Nam ceruleum est viride cum ni gro vt est mare. Delphines certum habent voca- bulũ ꝙ voces hoim sequantur, vel ꝙ ad simphoni am gregati cõueniant. Nihil in mari velocius istis Nã plęrunq; salientes naues transuolant. Q uãdo aũt pręludunt in fluctibus & vndarũ se motib⁹ sal tu precipiti ferunt, tẽpestates significare videntur. Hi proprie simones nominãtur. Est & delphinum genus in nilo, dorso ferrato qui crocodillos tenera ventriũ secantes interimunt. Porci marini qui vul go vocantur suilli, qui dum escaȝ quęrũt more suis terrã sub aquis fodiunt. Circa guttur eni habent o ris officium, & nisi rostrum harenis immergãt, pa- stum non colligunt. Corui a cordis voce dicti, quia grũniunt pectore, suaq; voce proditi capiuntur. Ti ni grecũ nomen habent. Hi ingrediuntur veris tẽ- pore, intrant dextro latere, lęuo exeunt, hoc ĩn cre duntur facere ꝙ dextris oculis acutius videãt q̃ si nistris. Gladius dicitur, eo ꝙ rostro maiori nato sit & ob hoc naues perfossas mergit. Serra nuncupa ta quia serratã cristam habet, & subter natans na uẽ secat. Scorpio dictus quia ledit dũ manu tollit̃. Tradunt decem cancriscũ oȝimi manipulo alliga tis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locũ cõ- gregari. Aranea genus piscis dictus ꝙ aure fe- riat. Habet enim stimulos de quibus percutit. Cro codillus a croceo colore dictus gignitur in nilo, a- nimal quadrupes in terra & in aquis valens, longi tudine plęrunq; viginti cubitorum, dentium & vn guium immanitate armatum, tantaq; cutis duri- cia, vt q̃uis fortiũ ictus lapidum tergo repercussus sit nõ sentiat. Nocte in aquis die in humo quiescit. Oua in terra fouet, masculus & fœmina vices ser- uant. hunc pisces quidam serratam habentes cri- stam tenera ventrium desecantes interimunt. So- lus animalibus superiorem maxillam mouere dici tur. Hippotamus vocatus ꝙ sit equo similis dorso iuba & hinnitu, rostro resupinato a primis dentib⁹ cauda tortuosa vngulis binis. Die in aquis commo ratur, nocte segetes depascitur, et hunc Nilus gi- gnit. Pagrum quem gręci fagrum ideo nuncupãt, ꝙ duros dentes habeat, ita vt ostreis in mari ala- tur. Dentrix pro multitudine et granditate dentiũ dicitur. Lepus a similitudine capitis nuncupatus Lupum vt dictum est auiditas appellauit piscem i captura ingeniosum, deniq; rete circundatus fer- tur harenas arare cauda atq; ita conditus transire rete. Mullus vocatus ꝙ mollis sit atq; tenerissi- mus cuius cibo tradunt libidinem inhiberi, oculo- rum autem aciem hebetari, homines vero qui his sæpe pasti sunt, piscem olent. Mullus in vino neca tus hi qui inde biberint tedium vini habent. Mugil lis nomen habet. ꝙ sit multum agilis. Nam vbi dis positas senserit piscatorum insidias, confestim re- trorsum rediens ita transilit rete, vt volare piscem videas. Melanurus eo ꝙ nigram caudam habeat & nigras pẽnas. et in corpore lineas nigras. Melã

ei greci nigrũ vocant. Glaucus a colore dictus, eo ꝙ albꝰ sit. greci ei albũ glaucum dicunt. Hic æstate raro apparet, nisi tñ in nubillo. Timallus ex flore nomẽ accepit. Timũ quippe flos appellatur. Nã dũ se specie gratus & sopore iocũdus tñ sicut flos fragrat, & corpore odores spirat. Escarus dictꝰ eo ꝙ solus escã ruminare perhibetur. Deniq; alii pisces nõ ruminãt. Tradũt aũt hunc ingeniosum eẽ. Nã inclusum nassis nõ frõte erumpere, nec infestis viminibꝰ caput inserere, sed aduersum caudę ictibꝰ crebris laxare foras, atq; ita retrorsum redire. Quẽ luctatũ eius si forte alius escarus extrinsecꝰ videat appręhẽsa mordicus cauda adiuuare nisꝰ erũpentis. Sparus a lãcea missili nomẽ accepit ꝙ eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuenta sunt q̃ marina. Nã sparus est telũ rusticanũ missile a spargẽdo dictũ. Australis piscis, siue quia aquaꝝ vndã ore suscepit, siue quia tunc hic piscis oritur. quo tẽpore tẽdere in occasum pliades ceperit Amio saxatilis leua sinistraq; laterībꝰ virgis puniceis perpetuis, alíisq; coloribꝰ designatur. dictus amio, quia non capitur nisi hamo. Echinus paruus et semipedalis pisciculus nomẽ sumpsit ꝙ nauem adhærẽdo retineat, Ruant licet vẽti seuiant pcellę nauis tñ quasi radicata in mari stare videt̃, nec moueri nõ retinendo, sed tñmõ adhęrendo. Hũc latini morã appellauerunt, eo ꝙ cogat stare nauigia. Vranuscopꝰ vocatur ab oculo quẽ in capite habet a quo seinp supra intendit. Millago noiatus quia euolat sup aquã. Q̃notiẽs aũt cernit̃ extra aquã volitãs, tẽpestates mutari designat. Squatus dictꝰ, ꝙ sit squamis acutis. Vñ & eius cute lignum pollitur Ciuitas syrię quę nũc tyrus dr̃, oli sarra vocabatur a pisce quodã qui illic abũdat, quẽ lingua sua sar appellant, ex quo deriuatũ est similitudis huius pisciculos sardas sardinasq; vocari, Allec pisciculꝰ ad liquorẽ salsamẽtorum idoneus, vñ & nũcupatꝰ. afforus pisciculus qui propter exiguitatẽ hamo capi nõ põt. Anguillę similitudo anguis nomẽ dedit, origo huius ex limo. Vñ & qñ capit̃ adeo lenis ẽ vt quãto fortiꝰ presseris, tanto citius elabitur. Ferunt aũt orientis fluuiũ gangẽ anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillę vino necatę qui ex eo biberint tędiũ vini habent. Draco marinus aculeos in brachiis habet ad caudã spectãtes, quę dũ percusserit quaq̃ ferit venenũ fundit. vñ & vocatus. Murenã græci mirenã vocãt, eo ꝙ cõplicet se in circulos hanc fęmininũ tñ sexus esse tradunt & concipere a serpente. ob id a piscatoribꝰ tãq̃ a serpente sibilo euocatur & capitur. Ictu aũt fustis difficulter interimitur, ferula protinus aĩam in cauda habere certũ ẽ. Nã capite percusso, vix eã interimi, cauda stati exanimari. Congrus anguillę similis sed grãdis moratur in cauernis petraꝝ sub aqua. Polipus id ẽ multipes, plurimos eni nexus habet. Iste ingeniosꝰ hamũ appetens brãchiis cõplectitur non morsu, nec prius dimittit q̃ escam circũroserit. Torpedo vocata, eo ꝙ corpus torpescere faciat, si eam quis q̃ viuentẽ tangat. Narrat Plinius secundus ex indico mari torpedo etiã procul & e longiquo, vel si hasta virgaq; attingatur q̃uis preualidos lacertos torpescere, quãlibet ad cursum veloces pedes alligare. Tãta eni vis eius est vt etiã aura coporis sui afficiat mẽbra. Sepia dr̃ quia sepibus interclusa facilius capitur. In coeundo obscęnũ genus, ore ei cõcipit sicut vipera, Cuius attramenti tãta vis est vt lucernę aditũ ęthiopũ videri, ablato priori lumine q̃dã tradunt. Lulligo, tradũt in oceano mauritaniæ nõ procul a lixo flumine tantã multitudinẽ lulliginũ euolari ex aqua vt etiã naues dimergere possit. Cõchæ & cõcleæ hac ex cã vocatę, quia deficiente luna cauantur. i. euacuãtur. Oim eni clausoꝝ maris aĩalium atq; cõcharum incremento lunę membra turgescunt defectu euacuãtur. Luna eni cũ in augmẽto fuerit auget humorẽ, cũ vero in defectu venerit humores minuũtur. Hoc ei physici dicunt Conchæ aũt primę positionis nomen. concleę vero per diminutionẽ quasi cõculę, Concharꝝ multa genera sunt, inter quas & margariti fore quę celoe dicuntur in quarũ carne p̃ciosus calculus solidatur, de quibus tradunt hi qui de animantiuꝫ scripsere naturis, eo ꝙ nocturno tẽpore littora appetũt, et ex cęlesti rore margaritũ cõcipiunt vnde et celoe nominantur. Murex coclea est maris, dicta ab acumine & asperitate, quę alio noie cõchiliũ nominat̃ propter quod circũcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittat. ex quibus purpura tingitur, et inde ostrũ appellatũ, ꝙ hæc tinctura ex textę humore elicit̃. Cancros vocari, quia cõchę sunt crura habẽtes. inimica ostris aĩalia. Eoꝝ eni carnibꝰ viuũt miro ingenio. Nã quia valida testa eius aperiri nõ potest. explorat qñ ostrea clausa testarũ apperiat, tũc cãcer latenter lapillũ inicit, atq; ĩpedita cõclusiõe ostreę carnes corrodit. Tradũt quidã decẽ cancris cum ozimi manipulo alligatis oẽs qui ibi sunt scorpiones ad eum locum coituros. Duo aũt sunt genera cãcrorum, fluuiales & marini. Ostrea dicta ẽ a testa quibus mollicies carnis interior munit̃. gręci eni testũ ostrea vocãt. Ostrea aũt neutro, carnes eius fęminino dicuntur genere. Musculi sunt vt p̃diximꝰ cocleę aquaꝝ, quoꝝ lacte concipiũt ostreæ & dicti musculi quasi masculi. Pelorides a peloro promontorio siciliæ vbi abundant cognominatæ sunt. Vnde virgilius dicit. Ecce autem boreas angusta ab sede pelori. Vngues a similitudine humanarum vnguium dictę. Testudo dictus eo ꝙ tegmine testæ sit adopertus in cameræ moduꝫ. Sunt autem quattuor genera, terrestres, maritimę, lutarię. i. in cęno & paludibus viuentes. Quarum genꝰ fluuiales, quę in dulci aqua viuunt. Tradunt aliqui qd incredibile ẽ, tardius ire nauigia testitudinis pedẽ dextrũ vehentia. Icinus a terrestri icino nomẽ traxit, quẽ vulgus heritium vocat. Huias testula duplex spinis aculeata i modũ castaneaꝝ, quãdo ad

huc operte de arborib⁹ cadũt. Caro eius mollis et
minio similis. Vris trib⁹ mõis dr̃, vt testudo ac pelo
rus & coclea. Nã & quod edimus & vbi caro inest,
vtrũq; dr̃ pelorus. Ranæ a garrulitate appellatæ
eo ꝙ circa genitales strepunt paludes, & sonos vo
cis iportunis clamorib⁹ reddãt. Ex his quędã aqua
ticę dñr, quędã palustres, quędã rubeę ob id quia ĩ
veprib⁹ viuũt grãdiores cunctarũ. Alię calamita-
tes vocãtur, qm̃ inter harũdines fructicesq; viuunt,
minimę oĩm & viridissime mutæ & sine voce sunt.
Agridulę ranæ paruæ ĩ sicco vel agris morantes,
vñ & nũcupatę. Negãt quidã canes latrare quibus
in offa rana viua fuerit data. Sfũgia a fingere. i. ni
tidare & extergere dicta afranius. Accedo a te vt
tibi ceruicẽ fingã lintheo. i. extergã. Cicero. Et fin-
gebatur sfungiis sanguis. i. extergebaẽ, Aĩal autez
esse doceẽ cruore inherente petris, vñ & dũ absci-
diẽ sanguinẽ emittit. Nã alia sunt vmentia in aquis
& discernũt vt pisces, alia quę stant fixa vt ostreæ
icini sfungię. Ex his alias mares dici, eo ꝙ tenues
sint fistulę spissioresq;, alias fęminas quę maiorib⁹
fistulis sunt ac perpetuis, alias duriores quas græ
ci appellãt tragos, & nos hircosas dicere possum⁹
ob asperitatẽ sui. Mollissimũ genus eaꝝ penicilli
vocãtur, eo ꝙ aptę sint ad oculoꝝ tumores, & ad
extergendas lippitudines vtiles. Cãdidæ sfungiæ
cura fiũt. Per ęstatẽ eni ad solẽ sternuntur, & sicut
cęra punica cãdorẽ bibũt. Aialium oim in aquis vi
uentiũ noĩa. c. xliiii. Plinius ait. Diuisa in generib⁹
belaꝝ serpentiũ cõmuniũ terrę, & aquę, cancrorũ
cõcharũ, locustaꝝ. pelerodũ, polippoꝝ, soleaꝝ, la
certoꝝ & luliginũ, & his similia, ex quibus multa
quodã naturę intellectu tẽpoꝝ suoꝝ ordinẽ agno
scũt, quędã vero ĩ suis locis sine mutatione vaganẽ
In piscibus aũt fæminis alię cõmixtiõe masculi cõ
cipiũt & pariunt catulos, alię ponũt oua sine com
mixtione masculi suscepta, quę iidẽ in sequenti sui
feminis iactu perfundũt, & quę hoc munere fuerit
afflata generabilia sunt, quę vero perfusa nõ fue-
rint sterilia perseuerant, aut putrescunt.

¶ De auibus. Cap. vii.

VNum nomen auium, sed genus diuersum;
Nã sicut specie sibi differunt, ita & natu-
ræ diuersitate. Nã alię simplices sunt vt
colũbę, alię astutę vt perdix, alię ad manũ se subii-
ciunt vt accipiter, alię reformidãt, vt garamantes,
aliæ hoim cõuersatione delectãtur, vt hirũdo. aliæ
in desertis secretã vitã diligũt vt turtur, alię solo se
mine reperto pascũtur, vt enser, alię carnes edunt
& rapinis intẽdũt, vt miluus, alię incolę, quę manẽt
in locis sẽp, vt strutio, alię aduẽticię quę propriis
tẽporib⁹ reuertuntur. vt ciconiæ, & hirũdines, alię
cõgrege. i. gregatiuolãtes, vt sturni & coturnices.
alię solinagę. i. solitarię, ꝑpter ĩsidias deprędandi
vt aquilla, accipiter, & q̃cũq; ita sunt alię vocibus
strepũt vt hirũdo, aliæ cantu sedunt dulcissimos vt
cygnus & merula, alię verba & voces hoim imitanẽ
vt psitacus & pica, sed & alia sicut genere ita & mo
ribus innumerabilia. Nã volucrũ quod genera sũt
iuenire quęq̃ nõ posse. Neq; ei oĩs ĩdię ęthiopię aut
scythię deserta quis penetrare posset, qui eaꝝ ge-
nus vel differẽtias nosset. Aues dictę eo ꝙ vias cer
tas nõ habeant, sed per auia quęq; discurrãt. Ali-
tes ꝙ alis ad alta tendãt, & ad sublimia remigio a
laꝝ cõscẽdãt. Volucres a volãdo, nã vñ volare, inde
& ambulare dicim⁹. Vola ei dr̃ media pars pedis si
ue manus, & in aurib⁹ vola pars media alarũ qua
rũ motu pẽnę agitantur. Inde & volucres. Pulli dñr
oim auiũ nati. Sed & aialiũ quadrupediũ nati pul
li dñr, & hõ paruus pullus. Recẽtes igitur nati pul
li dñr, eo ꝙ polluti sunt, vñ & vestis nigra pulla di-
cta est. Alę sunt in quib⁹ pẽnę per ordinẽ fixę volan
di exhibent vsum. Vocatę aũt alę ꝙ his aues com
plexos alant, ac foueant pullos. Pẽna a pendendo
i. a volãdo dicta, vñ & pẽdere. Volucres enĩ pẽnarũ
auxilio mouẽtur qñ se aeri mandãt. Pluma quasi
piluma. Nã sicut pili in quadrupedũ corpore, ita
pluma in auibus. Auiũ noia multa a sono vocis cõ
stãt esse cõposita, vt grus, coruus, cygn⁹, pauo, mil
uus, vlula, cuculus, gracculus &c. Varietas enim
vocis eoꝝ docuit hoies qui noĩarentur. Aquila ab
acumine oculoꝝ vocata. Tãti eĩ cõtuitus esse diciẽ
vt cũ sup maria imobili pẽna feratur, nec huma-
nis pateat obtutibus. de tãta sublimitate piscicu-
los natare videat, ac tormẽti instar descẽdẽs raptã
prędã pennis ad littus pertrahat. Nã & cõtra radi
um solis fertur obtutũ nõ flectere, vñ & pullos su-
os vngue suspensos radiis solis obiicit, & quos vi-
derit ĩmobilẽ tenere aciẽ, vt dignos genere cõser-
uat, si quos vere inflectere obtutũ, quasi degeneres
abiicit. Vultur a volatu tardo noĩata putaẽ, magni
tudine corporis prępetes volatus non habet. Harũ
quidã dicũt concubitum nõ misceri, & sine copula
concipere et generare natosq; eaꝝ pene vsq; ad cẽ
tũ annos procedere, vultures aũt sicut & aquilæ
etiã vltra maria cadauera sentiunt. Altius quippe
volãtes multa quę mõtium obscuritate celãẽ ex al
to illę cõspiciunt. Gradipes apud græcos vocaẽ a-
uis apud nos tarda, eo ꝙ grauivolatu detenta neq̃
q̃ vt cęterę volucres attollitur velocitate pennarum
Grues vero nomen de propria voce sumpserũt, Ta
li ei sono susurrant. Hę aũt dũ properant, vnam se
quuntur ordine litterato de quib⁹ Luca. Et turba
ta perit dispersis littera pennis. Excelsa aũt petũt
quo facilius videant quas petãt terras. Castigat au
tẽ voce quę cogit ad agmen. At vbi raucescit, succe
dit alia. Nocte aũt excubias diuidunt, & ordinem
vigiliarũ per vices faciunt, tenentes lapillos suspẽ
sis digitis, quib⁹ somnos arceant, quod canẽdũ erit
clamor, indicat. Etatẽ in illis color prodit. Nã sene
ctute nigrescũt. Ciconiæ vocatę a sono quo crepi-
tãt, q̃si citanię quẽ sonũ oris poti⁹ eẽ cõstat q̃ vocis
quia eũ quatiente rostro faciunt. Hę veris nunciæ
societatis comites, serpentiũ hostes, maria transuo

lant,in asiam collecto agmine pergunt. Cornices
duces eas pręcedunt et ipse quasi exercitus prose
quuntur. Eximia illis circa filios pietas. Naʒ adeo
nidos ipēsius fouēt, vt assiduo in cubitu plumasex
uant. Quãtum aũt tēpus impenderint in fœtibus
educãdis, tm̃ et ipse inuicē a pullis suis alunť. Olor
auis est quē greci cygnũ appellãt. Olor aũt dict⁹ ꝙ
sit tot⁹ plumis alb⁹ Null⁹ ei meminit cygnũ nigrũ.
Olon ei grece totũ dr̃. Cygnus aũt a canendo ē ap
pellatus eo ꝙ carminis dulcedinē modulatis voci
bus fundit. Ideo aũt suauiter eũ canere dicũt, quia
collũ longũ et inflexũ habet, & necesse est eluctan
tē vocē per longũ et flexuosum iter varias reddere
modulationes. Ferunt in hyperboreis partib⁹ pre
cinētibus citharedis olores plurimos aduolate, ap
teq; admodum cõcinere. Olores aũt latinũ nomen
est, nã grece cygni dr̃r aũ. Nautę vero sibi hũc bo
nã prognosim facere dicũt, sicut Emili⁹ ait. Cygn⁹
in auspiciis semper lętissimus ales. Hũc optãt nau
tę, quia se nõ mergit in vndas. Strurio greco nomi
ne dr̃, quod aĩal in similitudine auis penas habere
videtur, tñ de terra altius non eleuatur. Oua sua fo
uere nigligit. sed proiecta tm̃mõ fotu pulueris ani
mantur. Ardea vocata quasi ardua, id est propter
altos volatus, Luca. Quodq; aus a volare ardea. for
midat ei imbres, & supra nubes euolat, vt procel-
las nubiũ sentire nõ possit. Cũ aũt altius volauerit
significat tempestatē. Hanc multi tantaluʒ nomi-
nant. Fęnix Arabię auis dicta ꝙ colorē fęniceũ ha
beat, vel ꝙ sit in toto orbe singularis et vnica. Nã
arabes singularē & vnicã fęnicē vocãt. Hęc quingē
tis et vltra annis viuens. dũ viderit se senuisse, col-
lectis aromatũ virgultis, rogũ sibi instruit, & con-
uersa ad radiũ solis alarũ plausu voluntariũ sibi i-
cendiũ nutrit, sicq; iteruʒ de cineribus suis resurgit
Cinnomolgus & ipsa arabię auis proinde ita voca
ta ꝙ in excelsis nemorib⁹ texit nidos ex fructibus
cinnami, & qm̃ non possunt ibi cõscendere homi-
nes propter ramoꝝ altitudinē et fragilitatē, eosdē
nidos plũbatis appetunt iaculis, ac si cinnama illa
deponũt, preciis amplioribs vēdunt, eo ꝙ cinamũ
illud magis q̃ alia mercatores probēt. Psitacus in i
dię littorib⁹ gignitur colore viridi, torque puniceo
grãdi lingua et cęteris auib⁹ latiore. Vñ et articula
ta verba exprimit, ita vt si eã nõ videris hoieʒ loqui
putes. Ex natura aũt salutat dicens, aue, vel chere
cętera noia institutione discit, hinc est illud. Psita-
c⁹ a vobis alioꝝ noia discã. Hoc didici p me dicere
cęsar aue, Altiõ pelagi volucris dicta quasi ales o-
ceana eo ꝙ hyeme i stagnis oceani nidos facit pul
losq; eduxit, qua excubãte fertur extento equore
pelagus silentib⁹ vētis cõtinua septē dierũ tranql
litate mitescere, et eius fętibus educãdis obsequiũ
ipsa rerũ natura prębere. Pellicanus auis ægyptia
habitans in solitudinē nili fluminis. vñ et nomen
sumpsit. Nã canopus ęgyptius dr̃. Fertur si verum
sit eã occidere natos suos, eosq; per triduũ lugere,
deinde seipsam vulnerare & aspersione sui sangui
nis viuificare illos. Stymphalidę aues ab stympha
dibus insulis appellatę vbi plurimũ abundãt, ad-
uersus quas hercules sagittis est vsus. Sunt eniʒ pe
lagi volucres in insulis habitantes. Diomedias a-
ues a sociis diomedis appellatas, quos ferunt fabu
lę in easdē volucres fuisse cõuersos, forma fulice si
miles, magnitudine cygnoꝝ colore candidos du-
ris et grandibus rostris. Sunt aũt circa appulliam
in insula diomedia inter scopulos littorum, & saxa
volitãtes, iudicãt inter suos et aduenas. Nã si græ
cus est ꝓpius accedũt et blandiuntur, si alienige-
na, morsu impugnãt et vulnerant, lachrymosis qua
si vocib⁹ dolentes, vel suã mutationem vel regis in-
teritũ. Nã Diomedes ab illyriis interemptus ē. Hę
aues latine diomedię dicũtur, græci eas herodios
dicũt. Memnonides aues ęgyptię appellatę a loco
vbi mēnon perit. Nam cateruatim conuolare dñr
ex ęgyto ad iliũ extra mēnocus sepulchruʒ, et pro
inde illas ilienses mēnonias vocant. Quinto auteʒ
anno ad iliũ veniunt, et cum biduo circũuolauerit
tertia die ineuntes pugnã viciſſim se vnguibus ro-
strisq; dilacerãt. Hercyneę aues dictę ab hercynio
saltu germanię vbi nascuntur, quarũ pennę adeo p
obscurũ emicãt, vt q̃uis nox obtenta dēsis tenebris
sit ad p̃sidiũ itineris dirigendi proiectę interluce-
ant, cursusq; vię pateat indicio plumarũ fulgentiũ.
Onocrotalon gręci vocãt rostro longo. Quorũ duo
genera sunt, aliud aquatile, aliud solitudinis. Ibis a
uis nili fluminis, quę semetipsam purgat rostro in
anũ aquã fundens. Hęc serpētiũ ouis vescit, ex eis
escã gratissimã nidis suis deportans. Meropes eos
dē et gaulos, qui parentes suos recõdere atq; alere
dñr. Coredulus genus volatile, quasi cor edēs. Mo
nedula auis quasi monecula, quę cũ aurũ inuene-
rit aufert et occultat. Cicero ꝓ valerio flacco. Non
plus aurũ tibi q̃ monedulę cõmittendũ. Vesperti-
lio ꝓ tēpore nomen accepit, eo ꝙ lucē fugiens cre
pusculo vesptino circũuolat pręcipiti motu acta et
tenuiſſimis brachiorũ mēbranis suspensa aĩal mu
riũ simile non tã voce resonans q̃ stridore, specie
quoq; volatilis simul et quadrupes, quod in aliis a
uibus reperiri non solet. Luscinia inde nomē sump
sit ꝙ cãtu suo significare solet diei surgentis exor
tũ, quasi Lucinia. Eadē et acredula, de qua Cice-
ro in prenosticis. Et matutinos exercet acredula
cantus. Vlula auis ἀπο τσ υολολυζειν .i. plãctu
et luctu noiata. Cũ eni clamat aut fletum imitatur
aut gemitũ. Vñ et apud augures si lamenteť tristi
ciã tacens ostendere fertur prosperitatē. Bubo a so
no vocis cõpositũ nomē habet, auis feralis, onusta
quidē plumis, sed grauis semp detenta pigricia in
sepulchris die noctuq; versatur, et semp cõmorans
in cauernis, de qua Ouid. Fędaq; fic volucris ventu
ri nuncia luctus. Ignarus bubo dirũ mortalib⁹ omē
Deniq; apud augures malũ portendere ferť. nam
cũ in vrbe visa fuerit solitudinē significare dicunt.

Nocttua dicitur ꝑ eo ꝙ nocte circũuolat,& per di
em nõ possitvidere.Nã exorto splendore solis vis⁹
illius hebetaṫ.Hanc aũt insula cretensis non habꝫ
Et siveniat aliunde stati moritur.Noctua aũt nõ
est bubo,nã bubo maior est.Nicticorax ipsa ẽ no=
ctua,quia noctẽ amat.Est ei auis lucifuga & solez
videre nõ patitur.Strix noturna auis habens no=
men de sonovocis.Q ñ ei clamat stridet.De qua lu
canus.Quod strepitus bubo quod strix nocturna
querunṫ.Hec auis vulgo ãma dṙ ab amando par=
uulos,vñ & lac prebere fertur nascẽtib⁹.Coruus si
ue corax nomẽ a sono gutturis habet ꝙ voce cora
cinet.Fertur hec auis ꝙ editis pullis escã plene ñ
prebeat priusq̃ in eis per pennarũ nigredinẽ simi=
litudinẽ proprii coloris agnoscat.Postq̃vero eos te
tros pluinis aspexerit,in toto agnitos abũdãti⁹ pa
scit.Hic prior in cadauerib⁹ oculoꝝ petit loca.Cor
nix annosa auis apud latinos greco noie appellaṫ
quã aiunt augures hoim curas significationib⁹ a=
gere,insidiarum vias monstrare,futura predicere.
Magnũ nefas hoc dicere vt deus consilia sua cor
nicib⁹ mandet.Huius inter multa auspicia tribuũt
etiã pluuias portendere vocib⁹.vnde est illud Tũc
cornix plena pluuiã vocat improbavoce.Graccu=
lus a garrulitate nuncupatus,nõvt quidã volũt ꝑ
eo ꝙ gregativolent,cũ sit manifestum exvoce euꝫ
nuncupari.Est aũt loquacissimũ genus & vocib⁹ i=
portunũ.Picę quasi poeticę,ꝙ verba in discrimie
vocis exprimãtvt homo.Per ramos eni arborũ pẽ
dulę iportuna garrulitate sonãtes & si linguas in
sermone nequunt explicare sonuꝫ tñ hũanę vocis
imitanṫ.De qua cõgrue quidã ait.Pica loquax cer
ta dñm tevoce saluto.Si me nonvideas esse nega=
bis auẽ.Picus a pico saturni filio nomẽ sumpsit eo
ꝙ in ea auspiciisvtebaṫ.Nã ferunt hanc auẽ qui=
dã habere diuinum illo iudicio,quod i quacũq; ar
bore nidificauerit,clauũ vel quicquid aliud fixum
fuerit,diu herere nõ possit,qui⁹ stati excidat,vbi ea
insederit,iste est picus martius,nã alia est pica.Pa=
uo nomẽ de sonovocis habet,cuius carotã dura ẽ
vt putredinẽvix sentiat,nec facile coquaṫ,de quo
quidã sic ait.Miraris quotiens gẽmantes explicat
alas,si potes hunc sęuo tradere dure coco.Fasia=
nus a faside insula grecię vñ primũ asportatus est
appellatur.Testatur idvetus disticõ illud. Argiua
primo sum trãsportata carina.Añ mihi notũ nil ni
si fasis erat.Gallus castrationevocatus.Inter cęte=
ras ei aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres
eni abcisos gallos vocabãt.Sicut aũt a leone leę=
na,& a dracone dracena ,ita a gallo gallina.Cui⁹
mẽbra,vt ferunt quidã si auro liquescenti misceã=
tur cõsumi.Anas ab assiduitate natandi aptũ no=
men accepit.Ex quo hñe quędã germanæ dñr,ꝙ
plus ceteris nutriãt.Anseris nomen anas dedit per
deriuationẽvel a similitudine,vel ꝙ & ipsa natan=
di frequẽtiã habeat.Iste vigilias noctis assiduitate
clangoris testatur.Nullũ aũt aiãl ita odorẽ homi=
nis sentitvt anser,vñ & cla ngore eius galloꝝ ascẽ
sus in ca pitolio deṗhensus est.Fulica dicta ꝙ caro
eius leporinã sapiat.Lagos ei lepus dṙ,vñ apd grę
cos lagos dṙ,Est ei auis stagnẽsis,habens nidũ in
medio aquę vel in petris quas aquę circũdãt, mari
timoq; semp delectatur profundo. Quę dũ tẽpe=
statẽ ꝑsenserint,fugiens in vado ludit.Mergus ab
assiduitate mergendi nomẽ habet.Sępe aũt dimis
so in profundũ capite aurarũ signa ob fluctib⁹ col
ligunt,& preuidẽtes ęquoris tẽpestatẽ cũ clamore
ad littora tendunt.Nã in pelago grauissimã ęsse tẽ
pestatẽ cõstat cũ ad littora mergi cõfugerit. Acci=
piter auis aio plus armata q̃vngulis, virtutẽ maio
rẽ in minori corpore gestans.Hęc ab accipiendo.i
capiendo nomẽ sumpsit. Est ei auis rapiendis alis
auib⁹ auida,ĩõq;vocatur accipiter,hoc est raptor,
Vnde & paulus Apostolus dicit. Sustinetis
eni si quisvos accipit.Vt ei diceret si quis rapit.di=
xit.si quis accipit.Ferṫ aũt accipitres circa pullos
suos ipios esse.Nã dũ viderint eos posse tẽtare vo
latus nullas eis prebent escas,sed verberãt pennis
et a nido ꝑcipitãt,atq; a tenero cõpellunt ad ꝑdaꝫ
ne forte adulti pigrescant.Capus italia lingua di=
citur a capiendo.Hunc nostri falconẽvocãt,eo ꝙ i
curuis digitis sit.Miluus mollis & virib⁹ & volatu,
quasi mollis auis,vñ & nuncupatus, rapacissimus
tñ,& semper domesticis auibus insidiaṫ. Ossifran=
gusvulgo appellatur auis quę ossa ab alto dimit=
tit & frãgit. Vñ & a frãgẽdo ossa nomẽ accepit.tur
tur de vocevocatur auis pudica & semp in mõtiuꝫ
iugis & in desertis solitudinibus cõmorans. Tecta
eni hoim & cõuersationẽ fugit & cõmoraṫ i siluis.
Quę etiã hyeme deplumata in truncis arborũ cõ
cauis habitare perhibetur.Cui⁹ ecõtrario colũba
hospitia humana diligit,domoꝝ semper blãda in
habitatrix.Colũbę dictę ꝙ eaꝝ colla ad singulas
cõuersiones colores mutent,aues mãsuetę et i ho=
minũ multitudine cõuersantes ac sine felle , quas
ãtiquivenereas nũcupabãt eo ꝙ nidos frequentẽt
& osculo amorẽ cõcipiãt.Palũbes eo ꝙ sint fartæ
pabulo quas vulgus titos vocat,auis casta ex mo=
ribus appellatur ꝙ comes sit castitatis.Nã dicitur
ꝙ amisso corporali cõsortio solitaria incedat , nec
carnalẽ copulãvltra requirat.Perdix de voce nomẽ
habet,auis dolosa atq; immunda.Nã mascul⁹ i ma=
sculũ insurgit,& obliuiscitur sexũ libido preceps.
Adeo aũt fraudulentavt alteri oua diripiens foue
at,sed fraus fructũ nõ habet, Deniq; dũ pulli pro=
prię genitricisvocẽ audierint,naturali quodã insti
ctu,hãc quę eos fouit relinquunt & ad eãdẽ quę ge
nuit reuertunṫ.Coturnices a sonovocis dictę,quas
gręci ortygiasvocãt eo ꝙ vise fuerint primũ in or
tygia insula.Hę aduenien di habent tẽpora.Nam
æstote depulsa maria trãsmeãt.Ortygometra dici
tur auis quę gregẽ ducit,eã terrę propinquãtẽ ac=
cipiter videns rapit,ac propterea cura est vniuer=
sis ducẽ sollicitare externi generis per quã caueãt

prima discrimia. Cibos gratissimos habent semi-
navenenorum quã ob cãm easveteresvesci iterdi
xerũt. Solũ ei hoc aĩal sicut & hõ caducuꝫ patitur
morbũ. Vpupã greci appellãt eo ꝙ stercora hũa-
na cõsideret, & fetẽti pascatur fimo auis spurcissi-
ma cristis extãtib⁹ galeata, sp in sepulchris & hũa
nostercore cõmorãs, Cui⁹ sanguine si se quisq; inun
xerit, dormitũ pergens, dęmones suffocãtes se vi-
debit. Tuquosquoshispani cuculosvocãt, a propri
avoce cõstat noiatos. Hi veniẽdi tẽpus habent. in il
uorũ scapulis suscepti, ꝑpter breues & paruos võ
latus ne per longa aeris spacia fatigati deficiant,
hoꝝ saliuę cicadas gignũt. Oua passeris nido rep
ta comedit & sua obiicit, quę illę suscepta & fouet
& nutrit. Passeres sũt minuta volatilia a paruitate
vocata. vñ & pusilli & parui. Merula antiquit⁹ me
dula vocabaꝛ, eo ꝙ moduleꝛ. Alii merulãvocatam
aiunt, quia sola volat quasi meravolãs. Hęc cũ i oi
bus locis nigra sit, in achaia cãdida est. Hirũdo di
cta quod cibos non sumat resĩdẽs, sed in aere capi
at escas & edat, garrula auis & per tortuosos atq;
flexuosos circuitus puolãs, & in nidis cõstruendis
educãdisq; fętibus solertissima, habens etiã quidã
presciũ, quod lapsura deserat, nec appetat culinia
aliis quoq; auibus nõ impetitur, necvnq̃ præda est
maria transuolat, ibiq; hyeme cõmoraꝛ. Turdi a
tarditate dicti. Hyemis ei confinio se referunt. Tur
dela quasi maior turdus, cuius stercore viscuꝫ ge
nerari putatur. Vñ et prouerbiũ apud antiquos e-
rat, malũ sibi auẽ cacare. Furfuriovocatusqd pri⁹
farre in farinã redacto pasceretur. Ficedulę dictæ
qd ficus magisedãt. Quod panditur versiculo ve-
teri illo. Cum me ficus alat cũ pascar dulcibusvuis
Cur potius nomen nõ deditvua mihi? Carduellus
quod spinis & carduis pascitur. Vñ etiã apud græ
cos achãtis dicta est ab achãtis. i. spinis quib⁹ aliꝛ.
Augures autẽ dicũt & in gestu, et motu, et invola-
tu, & invoce auiũ signa esse cõstituta. Oscines a-
ues vocant quę ore cãtuq; auspiciũ faciunt, vt cor
uus, cornix, picus, Alites q̃volatu ostendere futura
videntur, quę si aduersę sunt inhibę dñr qd inhibe
ant. i. vetãt, si prospere prepetes, et ideo prepetes,
quia oẽs aues priora petuntvolãtes. Tertiã faciũt
speciẽ augurioꝝ in auibus quã cõmunẽvocãt, exv
troq; permixtã. i. cũ aues ex ore et volatu auguria
faciunt, sed fides non habet. Oim aũt gñavolucrũ
bis nascuntur. Primũ eni oua gignuntur, inde ca-
lore materni corporis formanꝛ et aniniãtur. Oua
aũt dicta ab eo qd sintvuida. vñ & vua, eo quod in
trinsecus humore sint plena. Nã humidũ est qd ex
terius humorẽ habetvuidum quod interi⁹, Quidã
aũt putãt ouũ gręcã habere originem noĩs. Illi au
tẽ dicunt oa. u. littera ablata. Oua aũt quędã ina-
nivento cõcipiuntur, sed non sunt generabilia nisi
quę fuerint cõcubitu masculino cõcepta, et semi-
nali spiritu penetrata. Quoꝝ vi tantã dicunt vt li-
gnum perfusum ex eo non ardeat, ac ne vestis qui

dem contacta aduratur. Admixta quoq; calce glu
tinare fertur vitri fragmenta.

¶ Deminutis volatilibus. Cap. viii.

APes dictę vel qd se pedibus inuicẽ alligẽt,
vel pro eo qd sine pedib⁹ nascãꝛ. Nã post
ea & pedes & pẽnas accipiunt. Hę soler-
tes i generãdis mellis officio assignatas incolunt se
des, domicilia inenarrabili arte cõponũt, ex variis
florib⁹ fauũ cõdũt. textisq; cęris inumera prole ca
stra replent, exercitũ & reges habẽt, prælia mouẽt
fumũ fugiũt, tumultu exasperãꝛ. Has pleriq; exp
ti sunt nasci de boũ cadauerib⁹. Nã ꝑ his creãdis
vituloꝝ occisoꝝ carnes verberãꝛ, vt ex putrefacto
cruore vermes creenꝛ qui postea efficiuntur apes.
Proprie tñ apes vocãꝛ ortę de bobus sicut crabro-
nes de equis, fuci de mulis, vespe de asinis. Castros
græci appellãt, qui in extremis ptib⁹ fauoꝝ maio
res creãtur, quos aliqui reges putãt, dicti qd castra
ducãt. Fucus ẽ maior ape, crabrone minor. Dictus
aũt fuc⁹, qd alienos labores edat, quasi fagus. De
pasciꝛ eni quod nõ laborauit, de quo Virg. Ignauũ
fucospec⁹ a pręsepib⁹ arcet. Crabrones vocati a ca
bo. i. cabalo qd ex his creãꝛ, sicut aũt crabrones na
scũꝛ de equoꝝ carnib⁹ putridis, ita ex eis sæpe na-
scuntur scarabei vnde et cognominati sunt. Tauri
vocanꝛ scarabei terrestres ricino similes. Bupre-
stis aĩal est paruũ, simillimũ i Italia scarabeo, lõgi
pedũ. Fallit inter herbas bouẽ maxime, vñ & nomẽ
habet, deuoratũq; tacto felle ita inflãmat vt rum-
pat. Cicendela scarabeoꝝ gen⁹ ẽ, eo qd gradiẽs vel
volãs lucet. Blattę a colore nũcupatę siquidẽ & cõ
prehẽsę manũ tigũt vñ & blatteum colorem dicũt.
Hoc aũt aĩal lucẽvidere nõ patitur cõtraiũ muscę
Nã musca lucipeta, et blatta lucifuga est. Per no-
ctẽ ei tñ ãbulat. Papiliones auiculę sunt quę maxi
me abũdãt florentib⁹ maluis, quiq; vermiculos ster
core suo faciunt nasci. Locusta qd pedib⁹ sit lõgis
veluti hasta. vñ et eã gręci tã maritimã q̃ terrestrẽ
astagon appellãt. Cicades ex cuculoꝝ nascunꝛ spu
to. Hæ i Italia apud reginos multę sunt, nec vsq̃ a
libi. Musca ex gręcovenit, sicut & mus, hęc sicut &
apes necatę in aqua aliquotiẽs postvnius horę spa
ciũ reuiuiscũt. Cinomia gręcevocaꝛ. i. musca cani
na. Nã cinos gręce canisvocatur. Culex ab aculeo
dictus ꝙ sanguinẽ sugat. Habet ei in ore fistulã in
modũ stimuli, qua carnem terebrat vt sanguinẽ bi
bat. Scinifes muscę minutissime sunt, sed aculeis
permolestę, quibus tertia plaga supbus popul⁹ æ-
gyptioꝝ cęsus est. Oestrus aĩal armẽtis aculeis per
molestũ. Oestrũ aũt græcũ ẽ, qd latine asilus vul-
go tauan⁹ vocaꝛ. Bibiones sũt qui i vino nascuntur
quos vulgo musciões a musto appellãt, vñ & Afra
nius. Cũ ad me spectas et fabulari incipis, ex ore i
oculis tuis bibiones inuolant. Gurgulio dicitur, qa
pene nihil aliud est nisi guttur.

¶ Præfatiuncula in librum sequentem.

¶ In hoc libello quasi in quadã breui tabula quas

dū cęli cās situsq; terrarū & maris spacia annotaui mus, vt in modico lector ea percurrat, et compendiosa breuitate æthymologias eorum causasq; cognoscat.

¶ Incipit liber tertiusdecimus.

¶ De mundo. Cap. I.

MVndus est cęlū, terra mare, & quæ in eis sunt opera dei, de quo dicit. Et mundus per eū factus est. Mundus latine a philosophis dicit q in sempiterno motu sit, vt cœluz sol, luna, aer, maria. Nulla eni requies eius elementis cōcessa est ideoq; semper in motu est. Vñ & aïalia Varroni videntur elemēta qm per semetipsa inquit mouētur. Græci vero nomē mundo de ornamēto accōmodauerunt propter diuersitatem elementorū & pulchritudinem siderū. Appellatur ei apud eos cosmos quod significat ornamentū. Nihil eni mundo pulchrius oculis carnis aspicimus. Quatuor aūt esse constant climata mundi. i. plagas. orientē & occidentē septētrionez & meridiē. Oriens ab exortu solis est nuncupatus. Occidēs, q diem faciat occidere, atq; interire. Ascondit enim lumen mundo & tenebras superinduxit. Septētrio aūt a septē stellis axis vocatur quę in ipso reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicit, eo q vertitur, sicut poeta ait. Vertitur interea cælum. Meridies vel quia ibi sol faciat medium diē quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merū eni purū dr. Ianuę cęli duę sunt, oriens & occasus, Nā vna porta sol procedit, alia se recipit. Cardines aūt mūdi duo, septētrio & meridies. In ipis eni uoluitur cœlum.

¶ De athomis. Cap. II.

AThomos philosophi vocāt quasdam in mūdo corporū partes tā minutissimas vt nec vsui pateant, nec tomen. i. sectionem recipiant, vñ & athomi dicti sunt Hi per inane totius mūdi inquietis motibus volitare, & huc atq; illuc ferri dicuntur, sicut et tenuissimi pulueres qui infusi per fenestras radiis solis videntur, et ex his arbores et herbas & fruges oēs oriri, et ex his ignē & aquā et vniuersa gigni atq; cōstare quidā philosophi gentiū putauerunt, Sunt aūt athomi aut in corpore, aut in tēpore, aut in numero, aut in littera. In corpore vt lapis Diuides eū in partes, & partes ipsas diuides in grana, veluti sunt harenę rursumq; ipa harenę grana diuide in minutissimū puluerē donec si possis peruenias ad aliquā minutiā, quę iā nō sit quæ diuidi vel secari possit, hoc ē atomus in corporib⁹ In tēpore vero sic intelligitur atomus. Annū verbi gratia diuides in menses, mēses in hebdomodas, hebdomadas in dies, dies in horas, adhuc partes horarū admittūt diuisionē quousq; peruenias ad tantū tēporis punctū, & quādā momenti stillā, vt p nullam morulā produci possit. & iō iā diuidi non pōt, hoc est atomus tēporis. In numeris vtputa octo diuidūtur in quatuor, rursum quatuor in duo. deinde duo in vnū. Vnus aūt atomus est, quia insecabilis est. sic & littera. Nā orationē diuidis in verba, verba aūt i syllabas, syllabā aūt in litteras. Littera pars minima, atomus est, nec diuidi potest. Atomus ergo est quod diuidi nō pōt, vt in geometria punctus. Nam tomus diuisio grece dicitur, atomus indiuisio.

¶ De elementis. Cap. iii.

GRæci ylen rerum quandam primam materiam dicūt nullo prors⁹ mō formatā, sz oiz corporaliū formarū capacē, ex qua visibilia hęc elementa formata sunt, vñ & ex eius deriuatione vocabulū acceperūt. Hāc ylen latini materiā appellauerūt, iō quia oē informe vnde aliqd faciendū est, semper materia nuncupatur. Proinde et eā poetæ siluā noiauerūt. Nec icōgrue, quia materiæ siluarū sunt. Gręci aūt elementa ictoixia nuncupāt, eo q sibi societatis cōcordia & cōmunione quadā cōueniāt. Nā sic ea iter se naturali quadā ratione iuncta dnr, vt mō originē ab igne repetētes vsq; ad terrā, mō a terra vsq; ad ignē, vt ignis quidē in aera desinat, aer in aquā denset, aqua in terra crassescat, rursusq; terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aerē, aer in ignē extenuet. Quapropter oia elemēta oibus cōstat inesse, sed vnūquodq; eorū ex eo quod āplius habet accepisse vocabulū. Sūt aūt diuina prouidētia propriis animātibus distributa. Nā cęlū angelis, aerē volucribus, mare piscibus, terram hominibus cæterisq; animantib⁹ creator ipse impleuit.

¶ De cęlo. Cap. iiii.

CElum vocatū eo q tanq̄ cęlatū vas ipressa lumina habeat, stellarū veluti signa. Nam cęlatū dr vas quod signis eminētiorib⁹ refulget. Distixit ei eū deus claris luminib⁹ & ipleuit sol. s. et lunę orbe fulgēti, & astrorū micātiū splendētib⁹ signis adornauit. Alias aūt a superiora cælādo. Hoc aūt gręce vranus dr ἀπο του ὁρᾶν. i. a vidēdo, eo q aer perspicu⁹ sit, & ad speculandum purior. Cęlū aūt in scripturis sanctis ideo firmamētū vocat, q sit cursu syderū & ratis legib⁹ fixisq; firmatū. interdū et cęlū pro aere accipitur, vbi venti et nubes et procellę et turbines fiunt. Lucretius cęlū quod dicit aer, et psalmus volucres cęli appellat, cū manifestū sit aues in aere volare, et nos i cōsuetudine hunc aerē cęlū appellam⁹. Nā cum de sereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus, qualis est aer, aliquando quale est cęlum.

¶ De partibus cœli. Cap. v.

ÆEther est locus in quo sydera sunt, & significat eū ignē qui a toto mūdo in altū separat⁹ ē. Sane ęther ē ipm elementū, ęthera vero splendor ætheris, et est sermo grec⁹. Sphæra cœli dicta eo q species eius i rotundū formata est, sed et quicquid tale est a volubilitate sphera a gręcis di, sicut et pilę quib⁹ ludūt infantes. Nā philo-

ſophi dicũt cęlũ in ſphęrę figurã vndiq; eſſe cõue
xũ,oibus partibus ęqualē concludentē terrã i me
dia mundi mole libratã,hunc moueri dicũt. & cuȝ
motu eius ſydera in eo fixa ab oriente vſq; ad occi
dentē circuire,ſeptētrionib⁹ breuiores gyros iuxta
cardinē peragentibus. Axis eſt ſeptētrionis linea
recta,quę per mediã pilã ſphęrę tendit. & dictus a-
xis ꝙ i eo ſphęra vt rota vuluitur,vel quia ibi plau
ſtrũ eſt. Cardines extremę partes ſunt axis,& dicti
cardines eo ꝙ per eos vertitur cęlũ. Poli ſunt circu
li,qui currũt per axē. Hoꝝ alter eſt ſeptētrionalis
qui nũq̃ occidit,appellaturq; boreus,alter auſtra-
lis qui nũq̃ videſ,& auſtronotus dicitur. Et dicti po
li ꝙ ſint axiũ cycli ex vſu plauſtroꝝ a poliendo ſcȝ
noiati,ſed polus boreus ſemꝑ videtur . auſtronot⁹
nunq̃,quia dextra cęli altiora ſũt preſſa auſtri. Cõ
uexa extrema cęli ſunt a curuitate dicta. Nã cõue
xũ curuum eſt. & inclinatũ et in modũ circuli fle-
xũ. Lacteus circulus eſt via quę in ſphęra videtur
a candore dicta quia alba eſt,quã aliqui dicũt viã
eſſe qua circuit ſol,et ex ſplendoris ipſius tranſitu
ita lucere.

❡ De circulis cęli. Cap.vi.

HAbitatio iſta cęli circulorũ diſtincta zo-
nis quaſdã partes tēperie ſua incolere ꝑ-
miſit quaſdã negauit enormitate frigoris
aut caloris. zonę autem ipſe quinq; ſunt.
Quę ideo zonę vel circuli appellanſ eo ꝙ in circũ
ductiōe ſphęrę exiſtũt. Quoꝝ prim⁹ circulus ideo
arcticos appellatur eo ꝙ intra eũ arcturi ſigna in
cluſa perſpiciũtur,quę a noſtris in vrſaꝝ ſpecie fi-
cta ſeptētriones appellãtur. Secũdus circulus ex
eo terinus tropicus dr̃,quia in eo circulo ſol aqui-
lonis finib⁹ ęſtatē faciens vltra eũ circulum nõ trã
ſit,ſed ſtati reuertitur,et inde tropicus appellatur
Tercius circulus himerinus qui a latinis iō equino
ctialis appellaſ eo ꝙ ſol cũ ad eũ orbē peruenerit
ęquinoctiũ facit. Himerinus eni gręce latine dies
dr̃ atq; nox,quo circulo dimidia ſphęrę pars cõſti
tuta perſpicitur. Quartus circulus antarctic⁹ voca
tur,eo ꝙ cõtrarius ſit circulo quē arcticon noiam⁹
Quintus circulus cimerinus tropicus,qui a latinis
hyemalis ſiue brumalis appellatur, ideo quia ſol
cum ad eum circulum peruenit,hyemē his qui ad
aquilonē ſunt facit,ęſtatē aũt his qui auſtri parti-
bus cõmorantur. zodiacus aũt circulus eſt qui duo
decim continet ſigna απο του ζωων.i.ab anima
libus dictus

❡ De aere et nube. Cap.vii.

AEr eſt inanitas plurimũ habens admixtũ
raritatis q̃ cętera elementa de quo Virgi.
Longũ per inane ſenectus. Aer dictus α-
πο του αιρειν,ab eo ꝙ ferat terrã,vel ab eo ꝙ fe
ratur. Hic aũt partiȝ ad cęleſtē parti ad terrenam
materiã pertinet. Nã ille ſubtilis vbi ventoſi ac pro
celloſi motus non poſſunt exiſtere,ad cęleſtē per-
tinet partē,iſte vero turbulentior qui exalationib⁹
humidis corporeſcit terrę deputaſ,quiq; ex ſe mul
tas ſpecies reddit. Nã cõmotus ventos facit,vehe-
mentius concitatus ignes & tonitrua,contract⁹ nu
bila,cõſpiſſatus pluuiã,congelantibus nubib⁹ ni-
uē,turbulentius cõgelãtibus dēſiorib⁹ nubib⁹ grã
dinē,diſtentus ſerenum efficit. Nã aerem denſum
nubē eſſe conſtat,nubē rarefactã & ſolutã aerem.
Nubes dictæ ab obnubendo.i. operiendo cælum
vnde & nuptę ꝙ vultus ſuos velent, vnde et neptu
nus ꝙ nubat.i.mare & terram tegat. Nubes auteȝ
aeris denſitas facit Vēti ei aerē cõglobãt,nubēq; fa
ciunt,vñ eſt illud. Atq; in nubē cogitur aer.

❡ De tonitruo Cap.viii.

TOnitruũ dictũ ꝙ ſonus eius terreat Nam
tonus ſonus. Quę iō interdũ tã grauiter
cõcutit oia,ita vt cœlũ diſcidiſſe videatur
quia cũ procella vehementiſſimi venti nubibus ſe
repente immiſerit.turbine inualeſcēte exitũq; quę
rente nubē quã excauauit ipetu magno pręſcindit
ac ſic cũ horrendo fragore defertur ad aures. Qđ
mirari quis nõ debet,cum veſicula q̃uis parua ma
gnũ tñ ſonitũ diſploſa emittat. Cũ tonitruo aũt ſi
mul & fulgura exprimi,ſed illud celerius videſ,qa
clarũ eſt,hoc aũt ad aures tardius peruenire. Lux
aũt quę apparet añ tonitruũ alibi fulgetra vocaſ.
Quę vt dicim⁹ iō añ videtur,quia clarum eſt lumē
tonitrum autem tardius ad aures peruenit.

❡ De fulminibus Cap.ix.

❡ Fulgur & fulmen ictus cęleſtis iaculi a feriēdo
dicti. Fulgere eni ferire eſt ac percutere. Fulmina
aũt colliſa nubila faciũt. Nã oim reꝝ colliſio ignē
creat,vt in lapidib⁹ cernimus vel attritu rotarum,
vel in ſiluis arborũ,ſimili mõ in nubibus ignis,vñ
& prius nubila ſunt,deīde ignis ex vēto aũt & igne
fulmina certũ eſt in nubibus fieri & īpulſu ventoꝝ
emitti. Ideo aũt fulminis ignē vi habere maiorem
ad penetrandũ,quia ſubtilioribus elemētis factus
eſt q̃ noſter.i.qui nobis in vſu eſt. Tria ſunt aũt eius
noia,fulgur,fulgor,& fulmen. Fulgur quia tangit
fulgor quia incendit,& vrit , fulmen quia findit,i-
deo & cum ternis radiis pinguntur.

❡ De arcu et nubium effectibus. Cap.x.

ARcus cęleſtis dictus a ſimilitudine curua
ti arcus. iris huic propriũ nomen eſt, & di
ctus iris quaſi aeris.i.qđ per aera ad ter-
ras deſcendat. Hic aũt a ſole reſplendet dum ca-
uę nubes ex aduerſe radium ſolis accipiunt & ar-
cus ſpeciē fingunt cui varios colores illa dat res,
quia aqua tenuis,aer lucidus,& nubes caligentes
irradiata iſta varios creat colores. Pluuię dictę qđ
fluant quaſi fluuię. Naſcuntur eni de terræ & ma-
ris anhelitu,quę cũ altius eleuatę fuerint,aut ſolis
calore reſolutę,aut vi ventoꝝ cõpreſſæ ſtillãtur in
terris. Nimbus eſt dēſitas nubis intēpeſta & obſcu
ra,& inde nimbus a nube. Sunt aũt nimbi repenti
nę & precipites pluuię. Nã pluuias vocam⁹ lentas
& iuges,quaſi fluuias,quaſi fluentes,imbres autē

et ad nubes & ad pluuias pertinēt, dicti a grçco vocabulo ꝙ terrā inebrient ad germinandū. Ex his enim cuncta creātur. Vñ & Lucre. Ex igni terra atq; aia nascuntur & ibri. est aūt nomē grçcū. Grando appellata, ꝙ forma eius granoꝝ similitudinē habeat, Hçc aūt ventorū rigore durāt in nube, ac solidātur in niuē, ruptoq; aere soluuntur. Nix a nube vñ venit, & glacies a gelu & aqua quasi glacies idest gelata aqua. Gelu aūt eo ꝙ stringatur tellus Ge quippe terra dī. Tunc aūt maiori gelu stringit terra cū fuerit nox serena. Pruina est matutini temporis frigus, et inde pruinç nomen accepit, quasi sicut ignis vrit. Pyr eni ignis, Vre revero et ad frigus & ad solē pertinet. Nā vno sermone duo diuersa significātur, pro eo ꝙ vnum effectum habent. Similis eni vis est & caloris & frigoris, vñ & vtraq; saxa rūpunt. Nā et calor vrit vt est. Vritur infelix dido. Itē frigus vrit, vt est, aut boreç penetrabile frigus adurat. Ros grçcū est quod illi drosos dicunt. Alii ros putāt dictū, quia rarus est et non spissus vt pluuia. Nebula inde dicta, vñ & nubila ab obnubēdo. i. hoc ē operiendo terrā, siue quod nubes volās faciat. Exalant eni valles humidç nebulas et fiunt nubes, inde nubilū, ide nubes. Nebulç aūt ima petunt cū serenitas est, summa cū nubilū. Caligo vmbra est de similitudine aeris effecta. Et dicta caligo ꝙ maxime aeris calore gignat. Tenebræ dicūtur ꝙ teneant vmbras. Nihil autem sunt tenebræ sed ipsa lucis absentia tenebrç dicuntuꝝ, sicut silētium nō aliqua res est, sed vbi sonus non est, silētiū dī, sic tenebrç non aliquid sunt, sed vbi lux non est tenebræ dnr. Vmbra est aer carens sole, dicta autē quod fiat cū solis obiicimur radiis. Est aūt mobilis & incerta & ex solis circuitu & ex motu locorum, Nā quotiens mouet in sole nobiscum moueri videtur, quia vbiquoq; loco a radiis solis obsistimꝰ, proinde illi lumē auferimꝰ, sic & ingredi nobiscū vmbra & gestus nostros videtur imirari. Lux ipsa substantia, lumen quoda luce manat. i. candor lucis, sed hçc confundunt auctores.

¶ De ventis. Cap. xi.

Ventus aer cōmotus agitatus, & ꝑ diuersis partibus cçli noia sortitur diuersa. Dictus aūt ventꝰ quod sit vehemēs & violētus. Vis eni eius tanta est, vt nō solū saxa & arbores euellat, sed etiā cçlū terrāq; conturbet, maria cōmoueat. Ventorū quatuor spūs principales sūt Quoꝝ primus ab oriente subsolanꝰ, a meridie auster, ab occidente fauonius, a septētrione eiusdem nois vētus aspirat, habentes geminos hincinde vētoꝝ spūs. Subsolanus a latere dextro vulturnum habet, a leuo eurū. Auster a dextris euro austrum a sinistris austro africū. Fauoniꝰ a pte dextra africū, a lçua chorū, Porro septētrio a dextris circiuꝫ a sinistris aquilonē. Hi duodeci venti mūdi globuꝫ flatibꝰ circūagunt. Quoꝝ noia propriis ex causis signata sunt. Nā subsolanꝰ vocatꝰ eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus, eo quod ab eo flat. i. ab occidente. Est eni subsolano cōiunctus. Vulturnus quod alte tonat, de quo Lucre. Altitonās vulturnus & auster fulmine pollens. Auster ab hauriendo aquas vocatus, vñ & crassum aerē facit & nubila nutrit. Hic grçce notus appellat ꝑpter quod interdū corripat aerē. Nā pestilentiā quç ex corrupto aere nascit auster flans in reliquas regiones trāsmittit, sed sicut auster pestilentiā gignit, sic aquilo repellit. Euro auster dictus quod ex vna pte habeat eurū, ex altera austrū. Austro africus, quod coniūctus sit hincinde austro & africo. Ipse & libonotus quod sit libs hinc & inde notus. zephirus grçco nomine appellatus, eo quod flores et germina eiꝰ flatu viuificentur. Hic latine fauonius dī, ꝑter quod foueat quç nascunt, vñ illud. Et zephyro rutis se glefla resoluit. Austro aūt flores soluūtur, a zephiro fiuut. Africus a propria regione vocatus. In africa enim initiū flādi sumit. Corus est quç ab occidēte estiuo flat, & vocatus corus quod ipse ventoꝝ circulū claudat, et quasi choꝝ faciat. Hic antea caurus dictus quē plçriq; argestē dicūt, nō vt īprudēs vulgus agresten. Septētrio dictus eo quod a circulo septē stellarū cōsurgit quç vertēte se mundo resupinato capite ferri vidētur. Circius dictꝰ eo quod choro sit iunctus. Hunc hispani gallicū vocāt, propter quod eis a parte gallicię fiat. Aquilo dictꝰ eo quod aquas stringat & nubes dissipet. Est eni gelidus vētus et siccus. Idē et boreus quia ab hyperboreis mōtibus flat. inde eni origo eiusdē vēti est, vnde et frigidus. natura eni oīm septētrionaliū vētorū frigida et sicca est. australium humida et calida ex oibus aūt vētis duo cardinales sunt, septemtrio et auster. Ethesię aūt flabra aquilonis sunt, quibꝰ nomen inditū est, ꝙ certo anni tēpore flatus agere incipiunt. Eniautos eni grçce annus latine dicitur. Hçc aūt cursum rectū a borea in çgyptum ferunt, quibus auster cōtrariꝰ est Duo sunt aūt extra hos vbiq; spūs magis q̄ vēti, aura et altanus. Aura ab aere dicta quasi aera quod lenis sit motus aeris Agitatꝰ eni aer aurā facit, vñ et Lucretiꝰ. Aereas auras. Altanus qui in pelago est per deriuationeꝫ ab alto. i. mari vocatus. naꝫ alter est flatus in ripis quē diximꝰ aurā. nā aura terra est. Turbo est volubilitas ventoꝝ, et turbo dictus a terra, quotiēs ventus cōsurgit et terrā in circuitū mittit. Tēpestas autē pro tempore dī. sicut vbiq; historiographi solēt dū dicūt ea tēpestate, aut a b statu cçli, quia magnitudine sui multis diebꝰ orit. Verno aūt et autūnali tēpore q̄ maxime fiunt tēpestatates qñ nec plena est çstas, nec plena hyems vñ et mediū et cōfine vtriusq; tēporis ex cōiunctione aerū contrariorum efficiūtur tēpestates. Fragor a fractaꝝ reꝝ nominatus est sonitu, quia sicca quçq; et arida facile frāgit. Procella ab eo quod percellat. i. ꝑcutiat et euellat. Est eni vis venti cum pluuia. Procellç ei aut de fluminibꝰ, aut de ventis fiunt. nihil aūt velocius vē

tis vnde propter celeritatē tam ventos ꝗ̄ fulmina a lata fingunt poete, vt alativiribus austri.

¶ De aquis. Cap. xii.

Qua dicta ꝙ superficies eius æqualis sit. Hinc & æquor appellatū, quia eq̄li ter sursum est. Duo aūt sūt validissima vite humanę elemēta ignis & aqua. vn de grauiter dānant quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarū elementū cęteris omnibus imperat. Aquę enī cęlum temperāt, terrā fęcūdāt, aerem exalationibus suis incorporāt, scādunt in sublime, & cęlum sibi vendicāt. Quid enim mirabilius aquis in cœlo stātibus? Parum sit in tātā per uenisse altitudinem. Rapiunt & secum pisciuꝫ examina, effusę oīm in terra nascentium causa fiunt, Fruges gignunt, arbores, frutices, herbasq; producunt, sordes detergunt, peccata abluunt, potū cūctis animantibus tribuunt.

¶ De diuersitate aquarum Cap. xiii.

Quarū naturę diuersitas multa est. Aliæ enī salsæ, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bithuminis, aliæ curā morborū adhibentes. Nā iuxta romā albulę aquę vulneribus medentur. In italia fons ciceronis oculorū vulnera curat. In ęthiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt, zame fons in africa cano ras voces facit. Ex clitorio lacu italię qui biberint, vini tedium habent. in chio insula fontē esse dicūt, quo hebetes fiunt. In boetia duo fontes, alter memoriā, alter obliuionem affert. Cizici fons amores veneris tollit. Boetię lacus furialis est de quo qui biberit ardore libidinis exardescit, In cāpania funt aquę sterilitatē fęminarūꝫ et virorū insaniā abolere dr̄. In ęthiopia fonte rubro qui biberit, lymphaticus fit. Lechnus fons arcliadię abortus fieri non patitur. In sicilia fontes sunt duo vnus sterilem fœcundat, alter fœcundā sterilem facit. In thessalia duo funt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtroq; varias Clitumni lacus in vmbria maximos boues gignit. Reatinus paludibus iumentorūꝫ vngulas indurari dicunt. In asphaltide lacu iudeę nihil mergi potest quicquid animā habet. In indis sides vocatur stagnum in quo nihil innatat sed oīa imerguntur. At cōtra in alce lacu percidamum oīa fluitāt, nihil mergitur. Mar side fons in phrygia saxa generat. in achaia aqua profluit e saxis stix appellata, quę ilico pōtata iter ficit. Celonium stagnum sicilię tetro odore abigit proximantes. Fons est in africa circa templum ammonis qui humoris nexibus humum stringit. Fauillas etiā in cœspitem solidat. Fons iob in idumea quater in anno colorem mutare dicitur. i. puluerulentum, sanguineuꝫ, viridem, & limpidum, ternis mēsibus in anno tenens ex his vnam colorem. in troglodītis lacus est, ter in die fit amarus, et deinde totiens dulcis. Fons syloa ad radicem montis syon, non iugibus aquis, sed in certis horis diebusq; ebullit. in iudea quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur. in sardinia fontes calidi oculos medentur fures arguunt. Nā cęcitate detegitur eorum facinus. in epiro esse ferunt fontem in quo faces extinguntur accensę, & accenduntur extinctę. Apud garamātes fontem esse ita algentem die vt non bibatur, ita ardentem nocte vt non tangatur. iam vero in multis locis aquę manāt perpetim feruentes tanta vi vt balnea calefaciāt. Quędā enim terrę sunt quę multū sulphuris & aluminis habent. itaq; cus per venas calentes aqua frigida venit in vicino sulphuris calore contacta excādescit, nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enī alumenq; secum ferunt a quę vtramq; materiam igne plenam mitiūq; motibus incalescentem

¶ De maris nomine. Cap. xiiii.

Are est aquarū generalis collectio. Omnis eni congregatio aquaruꝫ, siue salsę sint siue dulces, abusiue maria nūcupātur iuxta illud. Et congregationes aquarum appellauit maria. Proprie aūt mare appellatum eo ꝙ aquę eius amare sint. Equor autem vocatum, quia ęqualiter sursum est, & quis aquę fluentes velut montes erigātur sedatis rursus tempestatibus adequātur. Altitudo enim maris diuersa est, indiscreta tū dor si eius ęqualitas, ideo mare incremētū non capere cum omnia flumina & oēs fontes recipiat. hæc causa est partim ꝙ influentes vndas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde ꝙ amara aqua dulce fluētum consumat, vel ꝙ ipse nubes multū aquarū ad se attrahāt siue ꝙ illā partim venti auferāt, partis sol exsiccet, postremum ꝙ per occulta quędā terrę foramina percolatur et ad caput oīm fontesq; reuolutū recurrat. Maris aūt certum esse colorem sed pro qualitate ventorum mutari. Nā modo flauum est, modo luculentum, modo atrum.

¶ De oceano. Cap. xv.

Oceanum grœci & latini ideo nominant, eo ꝙ circuli modo ambiat orbem, siue a celeritate eo ꝙ ocius currat. item quia vt cœlū purpureo colore nitet, oceanus quasi cianeus. ille est quæ oras terrarum amplectitur, alternisq; estibus accedit atq; recedit. Respirantibus enim in ꝓ fundum ventis aut remouet maria aut resorbet. quiq; a proximis regionibus diuersa vocabula sūpsit, vt gallicus, germanicus, scythicus caspius, hircanus, atlanticus, gaditanus, Nam gaditanum fretum a gadibus dictum, vbi primo ab oceano maris magni limen aperitur. Vnde et hercules cum gadibus peruenisset, columnas ibi posuit sperans illic esse terrarum finem.

¶ De mediterraneo mari. Cap. xvi.

¶ Mare magnũ ẽ quod ab occasu ex oceano fluit & in meridiẽ vergit, deĩ ad septẽtrionẽ tẽdit. Qđ inde magnũ appellatur quia cętera maria in cõparatiõe ei⁹ minora sunt. Istud est & mediterraneum quia per mediã terrã vsq; ad orientẽ pfundit᷑ europã & africã asiãq; disterminans. Cuius primę ptis sinus qui in hispaniis perfundit᷑, hybericus & balearicus appellatur. Deinde gallic⁹ qui narbonensez prouinciã aluit. Mox ligusticus qui iuxta ianuã vrbẽ est proximus. Post hęc tyrrhenus, qui italã attingit, quẽ graeci ioniũ, itali inferum vocãt. Deinde siculis qui a sicilia vsq; ad cretã vadit. Deinde creticus qui in pãphyliã & ægyptũ pertendit. Inde hellespontus qui in septẽtrionẽ retorquens anfractib⁹ magnis iuxta gręcias & illyricũ in angustias septẽ stadiorꝫ stringitur, quo xerxes ponte nauib⁹ facto in gręciã cõmeauit, ibi est abidus. Inde diffus⁹ ab ęquore patente rursus stringitur & facit propõtidẽ, qui mox in quingentos passus coartatur, fitq; bosphorus thracius quo darius copias trãsportauit, inde ponticus sinus amplissim⁹ a tergo męotidis paludibus. Quod mare ex multitudine fluminũ dulcius q̃ cętera nebulosum q; & breuius est. vñ & põticũ vocatum ꝙ sit breuius atq; eos præter focas & tynnos atq; delphinos aliasq; beluas maiores nõ patitur. Sicut aũt terra dum vna sit pro diuersis locis varus appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnũ diuersis noibus nuncupatur. Nã ibericum & asiaticũ a prouinciis dictuz. Ab insulis balearicũ siculũ creticũ, cypriũ, ægeũ, carpaciũ. Nã inter tenedum & chiũ saxũ est i mari potius q̃ insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quã graeci ęga nuncupãt, vñ & ęgeũ mare est dictũ. sic & carpatiũ mare inter ęgyptum & rhodũ ab ĩsula carpato illic posita. A gẽtib⁹ gallicũ ausoniũ, dalmatiũ, lubusticũ. Ab oppidis argolicũ, corinthiũ, tyriũ, adriaticũ. Nã adria quædã ciuitas illirico mari proxima fuit, quę adriatico mari nomẽ dedit. A positione cęli vt superũ, inferũ, ꝙ sit oriens superior, occidẽs inferior. Est autẽ tuscũ & adriaticũ. A memoria ducis vt ionium. Iones quippe dux fuit gręcię. Vñ iones athenienses Hoc mare & tyrrhenum dictum siue ꝙ tusciã allu it. i. tyrrhenium, siue a tyrrhenis nautis qui se i hoc mare pręcipitauerunt. Et sciẽdũ ioniũ sinũ eẽ immensum ab ionia vsq; ad siciliã, & huius partes eẽ adriatcũ, achaicũ, & epiroticũ. A moribus accolarũ, euxinus, axenus antea appellatus est. A casib⁹ hoim qui ceciderunt in mari, vt hellespõtũ, icareũ myrtoũ. Nã myrtoũ mare dictũ a myrtili lapsu ꝙ illic ab oenomao pręcipitatũ sit. Icarus vero cretẽsis vt fabulę ferunt altiora petẽs pẽnis solis calore solutis mari in quo cecidit nomen iposuit. Frixus quoq; cũ helle sorore sua fugiens insidias nouercales conscendit nauẽ signum arietis habentẽ qua liberatus est. Helles autem soror eius perpessa naufragium decidit in mari, & mortua hellesponto mari nomen dedit. Ab ordine fluenti propontidis Nã dictum propontidum, quia pontũ præuenit. idẽ & a trãsitu vel angustis meatib⁹ boũ bosporus ęgyptius aũt pelagus asię darur, gallicus europæ africus lybię. His vt queq; proxima sunt venerunt in partes. Pelagus aũt est latitudo maris sine littore & portu gręco noie apo tu plagia. hoc est a latitudine dictus, vñ & plagia, eo ꝙ sint importuosa.

¶ De sinibus maris. Cap. xvii.

Sinus dicũtur maiores recessus maris, vt in mari magno ionius, in oceano caspius, indicus, persicus, arabic⁹, qui & mare ru brũ qui oceano ascribitur. Rubrũ aũt mare vocatũ, eo ꝙ sit roseis vndis infectũ. Non tñ talẽ naturã habꝫ qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus viciatur gurges, atq; inficitur, quia ois terra quę circũstat pelago rubra est & sanguineo colori proximo. Ideoq; inde minium acutissimum excerpitur, & alii colores, quibus pictura variatur. Ergo cum terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid adhęsum est in colorẽ cadit. Ob hoc etiã i his littoribus gẽmę rubrę inueniunt᷑. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter harenas attritus est, et terrę colorẽ habet & maris Hoc mare in duos sinus scinditur. Ex his qui ab oriente est persicus appellatur, quia ora illius persæ inhabitant. Alter vero Arabicus dicitur ꝙ sit circa Arabiam.

¶ De æstibus & fretis. Cap. xviii.

Aestus ad oceanũ pertinet, fretum ad vtrũq; mare. Nã ęstus est maris accessus vel recessus. i. inquietudo. Vñ & æstuaria per q̃ mare vicissim tam accedit q̃ recedit. Fretũ aũt appellatũ ꝙ ibi semper mare ferueat. Nam fretũ est angustum & qua feruens mare, ab vndarum feruore nominatum vt gaditanum vel siculum. Nam freta dicta Varro ait, quasi feruida. i. feruentia & motum feruoris habentia. Fretum sicilię quod regiũ dicitur. Salustius tali ex causa vocari scribit dicẽs. Italię oli siciliam coniunctam fuisse et dum esset vna tellus, mediuz spacium aut per humiditatẽ abruptũ est aquis, aut per angustiã scissum & inde regium nominatum, quia gręce abruptum hoc nomie nũcupat᷑. Est aũt artissimũ triũ milliũ spacio siciliã ab italia diuidens fabulosis infame mõstris quibus hincinde scylla & charybdis ostẽditur. scyllã acolę saxum in mari immens appellant, simile celebratę formę procul visentibus. Vnde & mõstruosam speciem fabulę illi dederunt, quasi formam hominis capitibus succinctã caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere. Carybdis dicta ꝙ gurgitibus occultis naues absorbeat. Est eni mare verticosum, & inde ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluct⁹ et ter absorbet. Nam accipit aquas vt vomat, vomit rursus vt accipiat. Syrtes autem sunt harenosa in mari loca. Syrtes autẽ Salustius a tractu voca

ri dicit q̄ oīa ad se trahant, appropinquantes vadoso mari hęreāt. Hę aūt ad mare egyptiū vicinæ sunt & pariter admiscentur. Vada vero sunt p quæ in mari vel in fluminibus hoīes vel aīalia pedibus vadūt, q̄ Virg. breuia appellat, gręci braica.

ℭ De lacis & stagnis Cap̄. xix.

SVnt aūt et quędā maria quę non miscent̄ oceani fluctibus, aut mari magno, & dicūtur lacus & stagna. Lacus est receptaculū in quo aqua retinetur, nec miscet̄ fluctib⁹ vt lacus asphalti, vt lacus benacus, & larius, & cæteri quos græci limen. i. stagnos vocāt. Nā fontes labuntur in fluuiis, flumina in freta discurrunt Lac⁹ stat in loco nec profluit, & dictus lacus quasi aquæ locus. Lacus asphalti. i. & mare mortuū vocatuꝫ, ꝑpter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuentiū. Nā neq; pisces habet, neq; assuetas aquas & lętas mergędi vsu patitur aues, sꝫ et quęcūq; viuentia mergenda tētaueris quacunq; arte, dimersa statim resiliunt, & q̄uis vehementer illisa cō festim excutiuntur, sed neq; ventis mouetur, resistēte turbinibus bitumine, quo aqua oīs stagnat̄, neq; nauigationis patiens est, quia oīa vita carentia ī ꝑfundum merguntur. nec materiā vllā sustinet nisi q̄ bithumine illustratur. Lucernā accensam ferū supernatare, extincto demergi lumine. Hoc & mare salinarum dr̄, siue lacus asphalti. i. bithuminis, et est in iudęa inter hierico & ʒoar on. Longitudo ei⁹ vsq; ad ʒoaras arabię dirigitur stadiis septingētis octoginta. Latitudo stadiis centū quinquaginta vsq; ad vicinias sodoꝝ. Lacus tiberiadis ab oppido tiberiade vocatus. quod quondā herodes in honorē tiberii cæsaris condidit. Est aūt in iudęa omnibus lacis salubrior. & sanitatē corporum quodāmō efficacior. Genesar lacus amplissimus in iudęa longitudine centū quadraginta extenditur stadiis, latitudine quadruginta, diffunditur crispantib⁹ aquis aurā non ventis, sed de seipso sibi excreās. Vñ & genesar dr̄ græco vocabulo quasi generans sibi aurā Deniq; per diffusiora spacia lacus frequentib⁹ auris spirātibus agitatur. Vñ et purior haustus ei⁹ & ad potandū dulcis & habilis. Benacus lacus Italię in venetia de quo fluui⁹ nascitur mincius, qui lac⁹ magnitudine sui tēpestates imitatur marinas. Lucrin⁹ et auernus lacus cāpanię sunt. Lucrinus autē dictus, quia olim propter copiam piscium vectigalia magna pręstabat, Auernus autem lacus vocat⁹ q̄ aues ibi super uolitare non possint. Nā antea siluarum densitate sic ambiebatur, vt exalantes inde per angustias aquæ sulphureæ fetor grauissimus supervolantes aues alitu suo necaret. Quam rem Augustus cęsar intelligēs deiectis siluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca. Lacus autē idem & stagnum vbi immensa aqua conuenit. Naꝫ dictū est stagnum ab eo q̄ illic aqua stet nec decurrat.

ℭ De abysso Cap̄. xx.

ℭ Abyssus profunditas est aquarum impenetrabilis, siue speluncę aquaꝝ latentium, de quibus fontes & flumina produnt, vel quę occulte subtereunt vnde & abyssus dictus. Nā oēs aquas siue torrētes per occultas venas ad matricē abyssum reuertuntur. Fluctus dicti q̄ flatibus fiant. Ventoꝝ enī impulsu agitatæ aquæ fluctuant. Aqua est statiua et sine motu ęqualis. Vnda vero eminens liquor qui semper in motu est. Lucretius aereas vndas. i. motus et corpus illud quod refluctuat. Nā nec vnda ꝑ se aqua est, sed aqua in motu quodam et agitatione, quasi abeundo et redeundo vnda vocata. Latex proprie liquor fontis est, et dictus q̄ i venis terræ lateat, Gutta est quę stat, stilla quę cadit. Hinc & stillicidium. quasi stilla cadens. Stiria enim græcum est. i. gutta, inde fit diminutiuum vt dicamus stilla. Dum aūt stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est, dum ceciderit stilla est. Spuma dicta ab eo q̄ spuatur, sordes enim sūe vndaꝝ, vnde et mustū, et ea quę coquūtur spuma purgantur. Hinc et sputum.

ℭ De fluminibus. Cap̄. xxi.

EST aūt fluuius perennis aquarū decursus a fluendo perperiꝫ dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua, fluuius, cursus aquę, Prius aūt flumen q̄ fluuius. i. prior aqua q̄ decursus. Duo sunt fluminum genera vnum torrens, alterum viuum, de quo Virgilius. Donec me flumine viuo abluero. Torrēs est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrēs, quia pluuia crescit, siccitate torrescit. i. arescit, de quo Pacuuis. Flammeo vapore torrens torret. cui gręci ab hyeme nomen dederunt, nos ab ęstate, illi a tēpore quo arescit, nos a tempare quo siccatur. Amnis fluuius est nemore ac frondibus redimitus, et ex ipsa amœnitate amnis vocatur. Decursus proprie finis cursus siue aquarum sit seu quarumlibet rerum. Riui dicti q̄ deriuentur ad irrigādum. i. ad inducendum aquas in agris. Nam irrigare inducere est. Gurges proprie locus altus i flumine. Puteus est locus defossus ex quo hauritur aqua, a potatione dictus. Fons caput est aquę nascētis, quasi aquas fundens. Quidam autem fluuiorū propriis ex causis nomina acceperunt ex quibus nonnulli notandi sunt qui in historiis celebres memorantur. Geon fluuius de paradiso exiens atq; vniuersam ęthiopiam cingens vocatus hoc nomine q̄ incremento suæ inundationis terram ægypti irriget. Ge enim græce latine terram significat. Hic apud ægyptios nilus vocatur, propter limum queꝫ trahit qui efficit fœcunditatē. Vnde et nilus dictus est quasi νεαι λυσ. Nam antea nil⁹ latine melo dicebatur. Apparet autem in nilide lacu, de quo in meridie in versus excipitur ægypto vbi aquilonis flatibus repercussus aquis retro luctātibus intumescit & inundationem ægypti facit. Ganges fluui⁹ quē phison sancta scriptura cognomiat, exiēs de para

diſo pergit ad indię regiones. Dictus aũt phiſon. i
caterua qu ia.x. fluminibus magnis ſibi adiunctis,
ipletur et efficiturvnus. Gãges aũt vocatus a rege
gãgaro indię. Fertur aũt nili modo exaltari & ſu=
per orientis terras erũpere. Tigris fluui⁹ meſopo=
tamię de paradiſo exurgens & pergeus cõtra aſſy
rio„ & poſt multos circuitus in mare mortuũ ĩflu=
ens. Vocatur aũt hoc noie propter velocitatẽ iſtar
beſtię tigridis nimia pnicitate currentis. Euphra=
tes fluui⁹ meſopotamię de paradiſo exurgens co=
pioſiſſim⁹ gẽmis qui per mediã babyloniã influit,
hic a frugib⁹ vel abvbertate nomẽ accepit. Nã he
braice eufrata fertilitas interprætat̃. Meſopota=
miã eteni in quibuſdã locis ita irrigat, ſicut & nil⁹
alexãdriã. Saluſtius aũt auctor certiſſimus aſſerit
tigri & euphratẽ vno fonte manare i armenia, q̃ p
diuerſa euntes longius diuidũtur ſpacio medio de
relicto multoꝝ milliũ, quę tñ terra quę ab ipſtſãbi
tur meſopotamia dicit̃. Ex quo Hieronym⁹ aiad=
uertit aliter de paradiſi fluminibus intelligendum
Indus fluuius orientis qui rubro mari accipit̃. Iſta
ſpes fuit medoꝝ rex ãtiquiſſimus, ex quo orientis
ãnis nomen accepit, qui nunc idaſpes dicit̃. de quo
Luca. Qua medius idaſpes. Accedũt pelago phœ
bi ſurgentis ab igne iã proprior q̃ perſis erã. Qui
dũ ſit fluuius perſarum, di tñ cõtra orientẽ decur
rere Araris fluuius germaniæ. de quo Virgili⁹. Aut
araris parthus bibet, aut germania tigri. Currit ei
per parthiã & aſſyriã. Bactrus fluuius orientis a re
ge bactro vocatus fertur, a quo & bactriani & vrbs
eoꝝ. Coaſpis fluuius perſarũ vocatus eorũ lingua
q̃ mirã aquę dulcedinem habeat, adeo vt perſici
reges q̃diu inter ripas perſidis fuerint ſibi ex eopo
cula vendicarit. Ex hoc ãne quidã cydnũ cilicię flu
uiũ deriuari exiſtimãt. Araxis amnis armenię q ab
vno monte cum euphrate diuerſa ſpecie orit̃. di=
ctus q̃ rapacitate cuncta proſternat. Vñ et cũ ale=
xãder eũ trãſgredi vellet põte fabricato tãta vi in
undauit vt pontẽ dirueret. Hic breuib⁹ interuallis
ab eupbratis ortu caput tollit, ac deinde caſpium
fertur in mare. Fluuius ſyriæ qui vocatur orontes
iuxta ãthiochiæ muros decurrens, qui a ſolis ortu
oriens non longe ab vrbe mari condit̃, quẽ de ori=
ginis ſuę tractu orientẽ veteres latine appellauer̃.
Cuius fluentis ex ipſo ĩpetu frigidioribus & zephi
ris aſſidue ibi ſpirãtibus tota ciuitas momentis p
pe oibus refrigeratur. Iordanis iudeę fluui⁹ a duo
bus fontibus noiatur, quoꝝ alter vocatur ior, alter
dan. His igitur procul ſe a diſtãtibus in vnũ alueũ
fœderatis iordanis deinceps appellatur. Naſcitur
aũt ſub libano mõte, & diuidit iudęã & arabiã. q p
multos circuitus iuxta hierico in mare mortuũ in=
fluit. Euſis caucaſeis mõtibus fuſus cũ plurib⁹ ali
is in euxinũ ſe precipitat mare, vnde & nuncupat̃.
Cydnus amnis ciliciæ a tauro monte progrediens
mirã aquarum habens ſuauitatem, & quia quicqd
cãdidum eſt, cydnum gentili lingua ſyri dicunt. Vñ
amni huic nomen datũ quia tumet æſtate, qñdo
niues ſoluuntur, reliquis anni tẽporibus tenuis eſt
& quietus. Ilas fluuius aſiæ. Pactolus fluui⁹ aſię ha
renas aureas trahens. de quo Virgi. Pactoluſq; ir=
rigat auro, quẽ pro aurato fluore alii chryſoroã vo
cãt, Frinus fluuius aſiæ qui ſmyrneos ſecat cãpos
& ipſe fluctibus aureis & harenis plenus, a quo &
ſmyrna vocata eſt. Meãder amnis aſiæ flexuoſus,
qui recurrentibus ripis inter aſiã & ionã pręcipita
tur in ſinũ, qui meletũ diuidit & prienẽ. Meander
aũt vocatus q̃ ſit flexuoſus & nunq̃ currat rectus.
de quo Ouidius. Quiq; recuruatus ludit meãder i
vndis. Tanus fuit rex ſcythaꝝ primus, a quo tana
is fertur fluui⁹ nũcupatus qui ex riphęis ſiluis veni
ens, dirimit europã ab aſia inter duas mundi ptes
medi⁹ currẽs atq; i põtũ fluẽs. Inachus achaię am
nis argolicos irrigãs cãpos, quẽ rex mach⁹ a ſe no
minauit, qui exordium argiuę genti primus dedit.
Ibi eſt & erymãthus ab erymãtho monte dimiſſus
Padus Italię fluuius a iugis alpiũ fuſus, ex tribus
fontibus oritur ex quibus vni vocabulũ eſt padus,
qui diffuſus i modũ ſtagni amnẽ ſinu dirigit, a quo
et padus eſt nũcupatus. Hic a græcia eridanus co
gnomiatur ab eridano ſolis filio, quẽ phœtontẽ di
cunt qui fulmine percuſſus, in codẽ fluuio deiect⁹
eſt & extinctus. Augetur aũt ex ortu caniſliqueſcẽ
tibus niuibus, & cũ acceſſione. xxx. fluminũ circa
Rauẽnã in adriaticũ mare defert̃. Tyberis Italiæ
fluuius, a tyberino rege albanoꝝ dr̃ appellatus, q
in hunc fluuiũ cecidit, & de exitu ſuo nomen dedit
Nã antea albola antiquũ nomen a colore habuit.
q̃ niuibus albus fit. Ipſe eſt aũt tybris & qui tybe=
ris, ſed tyberis in quotidiano ſermõe tybris i verſu
dr̃. Danubius germaniæ fluuius vocari fertur a ni
uiũ copia quib⁹ magis augetur. Iſte eſt qui i ĩ euro
pa plus oibus famã habet. idem & iſter. quia duz p
innumeras vadit gentes, mutat et nomen, & maio
res ſibi ambiendo colligit vires. Oritur a germani
cis iugibus & occidẽtalibus partib⁹ barbarorũ, p
gẽs cõtra orientẽ ſexagita in ſe fluuios recipit, ſe p
tẽ oſtiis in pontũ ifluit. Rhodanus gallię fluui⁹ ab
oppido rhodo cognominatus eſt quem coloni rho
diorum vocauerũt, qui rapido cõcitus curſu, tyr=
rheni ęquoris freta ſcindens, nõ modicũ ſæpe na=
uigãtiũ facit periculũ, dũ inter ſe maris fluctus &
amnis fluenta decertãt. Rhenus a rhodani ſocieta
te fertur vocatus, qm̃ cum eodez ex vna prouincia
oritur. Eſt autez germanię fluuius inter tres euro
pæ maximos fluuios computatus, qui a iugo alpi=
um vſq; in oceani profunda curſus ſuos dirigit.
ibertus amnis qui quondam totius hiſpaniæ no=
men dedit. Minius fluuius galliciæ nomen a colo=
re pigmenti ſumpſit, qui in eo plurimus inuenitur
Durius a grecis quaſi doricus cognominatus. Ta
gum quoq; fluuium Carthago Hiſpaniæ nuncu=
pauit, ex qua ortus procedit fluuius harenis auri=
feris valde copioſus, Et ob hoc cæteris omnibus

fluuiis hispaniarũ prelatus. Bethis fluuius q̃ & bethycę prouincię nomen dedit, de quo Martial. Bethys oliuifera crinẽ redimite corona, aurea qui nitidis vellera tingis aquis, eo q̃ ibi lanę pulchro colore tingunt. Bethye aũt dictus eo q̃ humili solo decurrat. Bethin eĩ græci humile vel mersuꝫ vocãt Quedã aũt flumina in diluuio soluta mole terraꝝ preclusa sunt quędã vero quę non erãt abyssi tunc preruptis meatibus eruperunt.

De diluuiis. Cap. xxii.

Diluuiũ dictũ q̃ aquaꝝ clade oĩa quę inundauerit deleat. Primũ diluuiũ extitit sub noe qñ hoĩm sceleribus offensus oĩpotẽs toto orbe contecto, deletis cunctis, vnum spaciũ cęli fuit ac pelagi. Cuius hactenus indiciuꝫ videmus in lapidibus quos in remotis mõtibus cõchis & ostreis concretos, sępe etiã cauatos aquis videre solemus. Secundũ diluuium fuit in achaia, iacob patriarchæ, & ogigi tẽporibus, qui elensine cõditor & rex fuit nomenq; loco & tẽpori dedit. Tercium diluuiũ in thessalia moysi vel amphitriõis tẽporibus fuit qui tercius post cecropẽ regnauit, cuius tẽporibus aquaꝝ illuuies maiorem partẽ populoꝝ thessalię absumpsit. paucis per refugia mõtiũ liberatis, maxime in monte pernaso, in cuiꝰ circuitu deucalion tunc regno potiebatur, qui tũc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genꝰ hoĩꝫ grecorũ fabulę ex lapidibus reparatum ferunt ꝓpter hoĩm inscitam cordis duriciam, sed et flumina cum insolitis aucta imbribus vltra consuetudinem vel diuturnitatem vel magnitudinẽ redondãt multaq; prosternunt et ipsa diluuiũ dñr. Sciendũ autẽ flumina cũ supra modũ crescunt, non tm̃ ad præsens iferre dãna, sꝫ etiã & aliqua significare futura

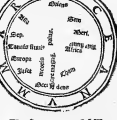
Incipit liber quartusdecimus.

De terra. Cap. I.

Terra in medio mundi regione posita omnibus partibus cęli in modum centri equali interuallo consistẽs, quę singulari nũero totum orbem significat, plurali vero singulas p tes, cuius diuersa noĩa dat ratio. Nã terra a superiori parte qua teritur humus, ab inferiori vel humida terra, vt sub mari, tellus aũt quia fructus eiꝰ tollimus. hęc & ops dicta, eo q̃ opem fert frugibꝰ. Eadem & arua ab arando & colendo vocata. Proprię aũt terra ad distinctionem aquę arida nũcupatur, sicut scriptura ait. Quod vocauit deus terram aridam. Naturalis enim proprietas siccitas est terris. Nã vt humida sit hoc aquarum affinitate sortitur. Cuius motũ alii dicunt ventum esse in concauis eius qui motus eam mouet. Salustius. Venti per caua terrę precipitati rupti aliquod montes tumuliq; sedere. Alii aquã dicunt generalem in terris moueri & eas simul cõcutere, sicut vas, vt dicit Lucre. Alii σφοττοειλη terram vocant, cuius plerumq; latentes ruinę superposita cuncta concutiunt. Terræ quoq; hiatus aut motu aquę inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

De orbe. Cap. II.

Orbis a rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est. Vñ breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndiq; eĩ oceanus circũfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est aũt trifarie. Ex quibus vna pars asia, altera europa, tertia africa, quę & libya nũcupatur. Quas tres partes orbis veteres non ęqualiter diuiserunt. Nam asia a meridie per orientem vsq; ad septentrionem peruenit, europa vero a septentrione vsq; ad occidenteꝫ atq; inde africa ab occidente vsq; ad meridiẽ. Vnde euidenter orbem dimidium duę tenent europa et africa, alium vero dimidium sola asia, sed iõ istę duæ partes factę sunt, quia inter vtramq; ab oceano mare magnum ingreditur, quod eas interiecat. Quapropter si in duas partes orientis et occidentis orbem diuidas, asia erit in vna, in altera vero europa et africa.

De asia. Cap. III.

Asia ex nomine cuiusdaꝫ mulieris ẽ appellata, quæ apud antiquos imperiuꝫ tenuit orientis. Hæc tertia orbis parte disposita, ab oriente ortu solis, a meridie oceano, ab occiduo nostro mari finitur a septentrione meotide lacu & tanai fluuio terminatur. Habet autem prouincias multas et regiones quarum breuiter nomina et situs expediam. Sumpto initio a paradiso. Paradisus est locus in orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex greco in latinum vertitur hortus Porro hebraicę eden dicitur, quod in nostra lingua delitię interpretatur, quod vtrũq; iunctum facit hortuꝫ delitiarũ. Est enim omni genere ligni & pomiferarum ar

borũ cõſitus, habens etiã lignum vitę. Non ibi fri=
gus, non æſtas, ſed perpetua aeris tẽperies. E cui⁹
medio fons prorũpens totũ nemus irrigat, diuidi=
turq; in quatuor naſcentia flumina, cuius loci poſt
peccatũ hois aditus interclusus eſt. Septus eſt enĩ
vndiq; rõphea flãma .i. muro igneo accinctus, ita vt
eius cũ cęlo pene iungatur incendiũ. Cherubi quo
q; .i. angelorũ preſidiũ arcendis ſpiritibus malis ſu
per rõpheę fragrantia ordinatũ eſt vt hoies flãmæ
angelos vero malos angeli boni ſubmoueãt. ne cui
carni vel ſpiritui trãſgreſſionis aditus paradiſi pa=
teat. India vocata ab indo flumine quo ex parte oc
dentali clauditur. Hæc a meridiano mari porrecta
vſq; ad ortũ ſolis, & a ſeptẽtrione vſq; ad montem
caucaſum peruenit, habens gẽtes multas & oppi=
da, inſulã quoq; ataprobanę gẽmis & elephãtis re
fertã, cryſam & argyre auro argẽtoq; fecundas vti
lẽq; arboribus ſolũs nunq̃ carentẽ. Habet & fluui=
os gangen & nidan & ypanẽ illuſtrãtes indos. Ter
ra indię fauonij ſpũ ſaluberrima in anno bis mit=
tit fruges, vicẽ hyemis & æſtatis ethereas patitur.
Gignit aũt tincti coloris hoies elephãtes ingentes
monocerõ beſtiã, pſitacũ auẽ, hebenũ quoq; lignũ
& cinnamũ, & piper & calamũ aromaticũ. Mittit
& ebur, lapides quoq; pręcioſos berillos chryſopaſ
ſos & adamantẽ, carbũculos, ligures, margaritas
& vniones quib⁹ nobiliũ feminarũ ardet ambitio.
Ibi quoq; ſunt & montes aurei quos adire prop=
ter dracones & gryphas, & imenſorum hominum
mõſtra ĩpoſſibile eſt parthia ab indię finib⁹ vſq; ad
meſopothamiã gñaliter nominatur propter iniun
ctã ei virtutẽ parthorũ, & aſſyria & reliquę proximę
regiones eius nomẽ traxerũt. Sunt ei in ea arcau=
ſa, parthia, aſſyria, media, & perſida quę regiones
inuicẽ ſibi cõiũctę initiũ ab indo flumine ſumũt, ti
gri claudũtur locis mõtuoſis & aſperiorib⁹ ſitę ha
bẽtes fluuios hidaſpen & ararim. Sunt ei inter ſe
finib⁹ ſuis diſcretę, noia a propriis auctorib⁹ ita tra
hentes aracuſa ab oppido ſuo nũcupata. Parthiã
parthi ab ſcythia venientes occupauerũt eamq; ex
ſuo noie vocauerunt, Huius a meridie rubrũ mare
eſt, a ſeptẽtrione hyrcanũ ſaltuz, ab occiduo ſolis
plaga meridia, Regna in ea decẽ & octo ſunt por=
recta a caſpio littore vſq; ad terras ſcytharũ. Aſſi=
ria vocata ab aſſur filio ſem, qui eã regionẽ poſt di
luuiũ primus incoluit. Hęc ab ortu indiã, a meridie
mediã tangit, ab occiduo tigrim, a ſeptẽtrione mõ
tẽ caucaſum. vbi portę caſpię ſunt. In hac regione
primus inuẽt⁹ eſt vſus purpuræ. Inde primũ crini=
um & corporũ venerunt. & odores quib⁹ romanorũ
atq; grecorũ effluxit luxuria. Media a perſida a re
gibus medo & perſo cognominatæ, qui ae ſprouin
cias bellãdo agreſſi ſunt. Ex quibus media ab oc=
caſu tranſuerſa parthia regna amplectit, a ſeptẽ=
trione armenia circundaẽ, ab ortu caſpios videt, a
meridie perſidã. Huius terra medicã arborem gi=
gnit, quã alia regio minime parturit. Sunt aũt me

dię duę maior & minor, Perſida tẽdens ab ortu vſ
q; ad indos, ab occaſu mare rubrũ habet, ab aqui
lone vero mediã tangit. ab auſtro armeniã quę pſi
dę annectitur, quibus eſt ſuſa oppidũ nobiliſſimũ.
In perſida primũ orta eſt ars magica ad quã nem
roth gigas poſt confuſionẽ linguarũ abiit, ibiq; per
ſas ignẽ colere docuit. Nã oẽs in illis partibus ſo=
lẽ colunt, qui ipſoruz lingua el dr. Meſopothamia
gręcã æthymologiã poſſidet, ꝙ duobus fluuiis am
biatur. Nã ab oriente tigri habet, ab occiduo eu=
fraten, incipit aũt a ſeptẽtrione inter montẽ taurũ
& caucaſum cuius a meridie ſequit babylonia. de
inde chaldęa, nouiſſime arabia. Eodemon baby=
lonię regionis caput, babylon vrbs eſt, a quo nũcu
pata eſt. tã nobilis vt chaldęa, & aſſyria & meſopo
thamia in eius nomen aliqñ trãſierunt. Arabia ap
pellata .i. ſacra. Hoc ei ſignificare interpretaẽ, eo
ꝙ ſit regio thurifera odores creans. Hic eã græci
eodemon, noſtri beatã noiauernnt. In cuius ſalti=
bus et myrrha & cinnamomũ prouenit. Ibi naſcit
auis fœnix ſardonix gẽma, & hiris melocides & pe
dorata ibi inuenitur. Ipſa eſt et ſaba appellata, aſi
lio chus qui nũcupatus eſt ſaba. Hęc aũt anguſto
terræ tractu ad orientẽ verſus ad perſicuz ſinũ ex
tenditur, cuius ſeptẽtrionalia chaldęa claudit, oc=
caſum ſinus arabicus. Syriã ſyrus quidã perhibeẽ
indigena a ſuo vabulo nuncupaſſe. Hęc ab orien=
te fluuio eufrate ab occaſu mari noſtro, et ęgypto
terminatur, habens a ſeptẽtrione armeniã & capa
dociã, a meridie ſinũ arabicũ. Situs eius porrectus
in imenſam longitudinẽ, in lato anguſtior. Habet
aũt in ſe prouincias comagenã, phœniciã, et pale
ſtinã cuius pars eſt iudęa abſq; ſaracenis & naba=
theis. Comogena prima prouincia ſyrię a vocabu=
lo comage vrbis nuncupata, quę quõdã ibi metro
polis habebatur. Huius eſt a ſeptẽtrione cappado
cia, ab ortu meſopothamia, a meridie ſyria, ab oc=
caſu mare magnũ. Phœnix cadmi frater de thebis
ægyptiorum in ſyriã profectus apud ſidonẽ regna
uit, eãq; prouinciã ex ſuo noie phœniciã appella=
uit. ipſa eſt vbi eſt tyrus ad quã Eſaias loquit. Ha=
bet aũt ab oriente Arabiã. a meridie mare rubruz
Palęſtina prouincia philiſtiin vrbẽ metropoli ha=
buit, quę nunc dicitur aſcalon, ex qua ciuitate om
nis circa eã regio palęſtina eſt nuncupata. Hui⁹ ab
oriente mare rubrũ occurrit a meridiano latere iu
dęa excipitur. a ſeptẽtrionali plaga tyriorũ finib⁹
clauditur, ab occaſu ęgyptio limite terminaẽ. Iudę
a regio palęſtinę, ex noie iudę appellata ex cui⁹ tri
bu reges habuit. Hęc prius chanaã dicta eſt a filio
cham, ſiue a decẽ chananeorũ gẽtibus quib⁹ expul
ſis, eandẽ terrã iudęi poſſederunt, initium longitu
dinis ei⁹ a vico arſa vſq; ad vicũ iuliadẽ porrigitur
i quo iudeorũ pariter ac tyriorũ cõmunis habitatio
eſt. Latitudo aũt ei⁹ a monte lybani vſq; ad tyberi
adis lacũ extendit. in medio aũt iudeę ciuitas hie=
roſolima eſt, quaſi vmblicus regionis totius terræ

variarũ opũ dites, frugibus fertilis, aquis illustris opima balsamis. Vñ scd͠m elementorũ graciã estimauerunt iudei eã promissam patribus terrã fluẽtẽ lacte et melle, cũ hinc illis dei resurrectionis praerogatiuã pollicetur. *Samaria* regio palęstinæ, ab oppido quodã nomen accepit, quod vocabatur samaria ciuitas quondã regalis in isrRael, quę nunc ab augusti noie sebastia nũcupatur. Hęc regio iter iudęã et galileã media iacet, incipiens a vico cui nomen est eleas deficiens in terra acrabato. *Situs* eius natura cõsimilis, nec vllo differẽs a iudęa. Galilea regio palęstinę vocata q͠ gignat cãdidiores hoies q̃ palęstina. hæc aũt duplex est, superior & inferior, sibi tñ cõnexę syrię & phœnici adherẽtes. Terra eaꝝ opima & ferax, & fructibus satis fœcunda. Pẽtapolis regio in cõfinio arabię et palęstinę sita, dicta a quinq; ciuitatib⁹ impioꝝ quę cælesti igne consumptę sunt, terra amplius a hierosolymis oli vberrima, nunc aũt deserta atq; exusta. Nã ꝓ scelere incolaꝝ de cœlo descendit ignis, qui regionẽ illã in cineres ęternos dissoluit. Cuius vmbra quædã & spẽs in fauillis et arboribus ipsis etiã adhuc videtur. Nascũtur enĩ ibi poma virentia sub tanta spẽ maturitatis vt edendi desyderiũ gignant. sicarpas fatescunt, ac resoluuntur in cinerẽ, fumũq; exalant, quasi adhuc ardeãt. Nabathea regio a nabaioth filio ismael nũcupata. iacet aũt inter iudęã & arabiã, et surgens ab eufrate in mare rubrũ porrigitur, et est pars arabię. Egyptus quę prius aeria dicebaẽ, ab ægypto danai fratre postea ibi regnãte noĩẽ accepit. hęc ab oriente syrię ac rubro mari cõiuncta, ab occasu lybiã habet. a septẽtriõe mare magnũ a meridie vero introrsus recedit pertendens vsq; ad æthiopes, regio cęli ĩbribus isueta, et pluuiaꝝ ignara. Nilus solus eã circũfluens irrigat et inundatiõe sua fœcundat, Vñ et ferax frugibus multã partẽ terrarum frumẽto alit, cęteroꝝ quoq; negocioꝝ adeo copiosa, vt ĩpleat necessariis mercibus etiã orbẽ terrarũ. Finis ęgypti canopea, a canope menelai gubernatore sepulto in ea insula q̃ libyę principiũ, et ostiũ nili facit. *Seres* oppidũ orientis a quo et genus sericũ et regio nuncupata est hęc a scytico oceano et mari caspio ad oceanũ orientalẽ inflectitur, nobilibus frondibus fertilis, a q̃bus vellera decerpũtur quę cęterarũ gẽtiuꝫ seres aduſum vestiũ vendũt. Bactrię regioni propri⁹ amnis batros vocabulũ dedit. Partes eius q̃ plenę sũt propaginis, iugis ambiũtur, quę aduersę sunt, indi fluuii fontib⁹ terminãtur. Reliqua includit occ⁹ fluuius. Mittit bactria fortissimos camœlos nunq̃ attrẽtes pedes. Scythia sicut et gotthia, a magog filio iafeth fertur cognominata, cuius terra oli igẽs fuit. Nã ab orienti india, a septẽtriõe per paludes meotides inter danubiũ et oceanũ vsq; ad germanię fines porrigebatur. Postea vero minor effecta a dextra orientis parte, qua oceanus syricus tenditur vsq; ad mare caucasi iugũ deducta est. cui subiacet hyrcania, ab occasu habens pariter gẽtes multas propter terrarũ infœcunditatẽ late vagantes. Ex quibus quędã agros incolunt, quędã portentuosæ, ac truces, carnib⁹ hũanis et eorũ sanguine viuunt. *Scythę* plures terrę sunt locupletes, inhabitabiles tñ plures. Nã dũ in plęrisq; locis auro et gemmis affluant, gryphorum ĩmanitate accessus hoim rarus est. Smaragdis aũt optimis hęc patria est. Cianeus quoq; lapis et crystallus purissimus scythię ẽ. habet et flumina magna oscoꝝ phaside atq; araxan. hyrcania dicta a silua hyrcania, quę scythiæ subiacet, habens ab oriente mare caspium, a meridie armeniã, a septẽtrione albaniam, ab occasu hiberiã. Est aũt siluis aspera, copiosa imanibus feris tigribus pantherisq; ac pardis. De qua Virgi. Hyrcanęq; admorũt vbera tigres. Albania a calore populi nuncupata, eo q͠ albo crine nascãtur. Hęc ab oriente sub mari caspio surgens per ora oceani septẽtrionalis vsq; ad meotides paludes per deserta et inculta extẽditur. Huic terræ canes ingentes sũt tantęq; ferocitatis vt tauros prẽmãt, leones periimãt. Armenia nũcupata ab armeno iasonis thessali comite, qui amisso iasone rege collecta multitudine eius quę passim vagabatur armeniã cępit, & ex suo noie nũcupauit. Sita est aũt inter taurum & caucasum, a capadocia vsq; ad caspiũ mare protensa habens a septẽtrione ceraunios montes, ex cuius collib⁹ tigris fluui⁹ nascitur & in cuius montibus archa post diluuiũ recedisse perhibetur. Duplex est aũt armenia, superior & inferior, sicut duę pannoniæ. Hiberia regio est asię prope pontũ armenię iuncta. In hac herbę tincturę vtiles nascunẽ Cappadociã vrbs ꝓpria noiauit. Hęc in capite syrię sita ab oriente armeniã tãgit, ab occasu asiam minorẽ, ab aquilone mare cimmericũ, & themiscirios cãpos quos habuere amazones, a meridie vero taurũ montẽ, cui subiacet cilicia & isauria vsq; ad cilicũ sinũ qui spectat cõtra insulã cyprũ. Terra eius añ alias nutrix equorũ. Halys amnis ꝑ eaꝫ fluit, qui quondã lydyę regna disiunxit a persis. Asia minor ab oriente cappadocia cingitur, ab aliis partibus vndiq; mari circũdatur. Nã a septẽtione pontũ euxinũ habet, ab occasu propontidẽ, a meridie ægyptiũ mare. Habet prouincias, bithyniã, phrygiã, galathyã, lybiã, cariã, pamphiliã, & isauriã lyciã, atq; ciliciã. Prima asię minoris bithynia ĩ ponti exordio ad solis orientis partẽ, aduersa thracię iacet, multis antea noibus appellata. Nã prius hebrycia dicta, deinde migdonia, mox a bithyno rege bithynia nũcupata. Ipsa est & maior phrygia Nicomedia vrbs ĩ ea ẽ, vbi h ĩnibat fugiens veneni haustu animã expirauit. Galatia dicta a priscis galloꝝ gentib⁹ a quibus extitit occupata. Nã galli in auxiliũ a rege bithynię euocati regnũ cũ eo perãcta victoria diuiserunt sicq; deinde gręcis admixti primũ gallogræci, nunc ex antiquo gallorũ nomine galathę dñr, & eoꝝ regio gallacia nuncupatur

Phrygia dicta a phrygia cecropis filia. Hæc & dar
dania a dardano iouis filio dicta. De quo Homer⁹
ait. Quē primū genuit cœlesti iuppiter arce. hic ei
profectus de corintho ciuitate prim⁹ venit in phry
giā. Est aūt regio troadis superiecta ab aquilonis
parte galacię a meridiana vicina est lycaonię, ab o
riente lydię adheret, ab occidente hellespōto ma-
ri, terminatur. Huius regio troia est quē ex suo no
mine appellauit tros troianoꝝ rex ganymedis pa
ter. Duę sunt aūt phrygię, maior & minor. Maior
phrygia smyrnā habet. Minor vero iliū, lycaoniaꝫ
Cariā harinus fluui⁹ discernit a phrygia. Lydia se
des antiqua regū quā pactoli vnda exrulit in diui-
tias torrentibus aureis. Hęc antea meonia diceba
tur. Quę dū pro breuitate duos fratres reges lydū
& tyrrhenū ferre nō posset, hinc et sorte tyrrhen⁹
cū ingenti multitudine profectus, loca italię occu-
pauit, & tyrrheniā noiauit. Lydia aūt a lydo regis
fratre qui in ꝓuincia remāserat cognominata est.
Cōiungit aūt ab occidente minori phrigię, ab or-
tu smyrnā vrbē habet, quā melas fluui⁹ cigit. Cui⁹
cāpos pactolus & herinus circūfluunt, harenis au
reis ditissimi. Isauria ex situ loci perhibetur cogno
minata, ꝙ vndiqꝫ apta aurarū flatib⁹ pareat. Me
tropoli vrbē seleuciā habet. Cilicia a cilice quodaꝫ
nomē traxit quē ortū fęnice dicūt, antiquioręqꝫ io
ue fuisse asserunt. Plurima iacet cāpis, recipiēs ab
occiduo lyciā, a meridie mare pſicū, a tergo mon-
tis tauri iuga. Hāc cydnus amnis intersecat, matrē
vrbiū habet tarsum. In ea & coricus oppidū ē. Vñ
crocū plurimū & optimū venit, spiramine flagran
tib⁹, et colore pulchrius auro. Lycia nūcupata, ꝙ
ab oriente adiuncta cilicię sit. Nā habet ab ortu ci
liciā, ab occasu & meridie mare, a septētrione cari
am. Ibi est mons chymera qui nocturnis æstibus i-
gnē exalat, sicut i. sicilia ętna, & vesuuius i cāpania

¶ De europa Cap. iiii.

POst asiā ad europā stilum vertimus. Eu
ropa quippe agenoris regis lybiæ filia
fuit quā iouis ab afrıca raptā cretā ad
uexit, & tertiā ptē orbis ex ei⁹ noie ap-
pellauit. iste aūt agenor lybię fili⁹ ex q̄
& lybia. i. africa fertur cognominata. Vñ apparet
prius libiā accepisse vocabulū postea europā. Eu-
ropa aūt in tertiā ptē orbis diuisa incipit a flumie
tanais descendēs ab occasu per septētrionalē ocea
nū vsqꝫ ad fines hispanię, cui⁹ pars orientalis & me
ridiana a ponto cōsurgens tota mari magno con-
iungit, & insulis gadibus finit. Prima europę regio
scithia inferior, q̄ a męotibus paludibus incipiens
inter danubiū & oceanū septētrionalē vsqꝫ ad ger
maniā porrigitur, quę terra gñaliter propter bar-
baras gentes quibus inhabitatur, barbarica dicit.
Huius ps prima alania est, quę ad męotidas palu-
des pertigit. Post hāc dacia vbi & gotbia, deiñ ger
mania vbi plurimā ptē sueui incoluerunt. Germa-
nia post scithiā inferiorē, a danubio inter rhenum
oceanūqꝫ cōclusa cingitur a septētrione & occasu
oceano, ab ortu vero danubio, a meridie rheno flu
mine dirimitur terra diues virū, ac populis nume
rosis & imanibus. Vñ & ꝓpter fœcunditatē gignē
doꝝ populoꝝ germania dicta est, Gignit a ues hir
canias, quaꝝ pēnę nocte ꝑlucent. Visontas quoqꝫ
feras & vrsos atqꝫ alces pturit. Mittit & gēmas, cri
stallū et sucinū, callaicū quoqꝫ virilē, & ceraunum
cādidū. Duę sunt aūt germanię, superior iuxta se
ptētrionalē oceanū, & inferior iuxta rhenū. Proui
cias aūt quas danubius a barbarico ad mediterra
neū mare secludit, prima est misia a messiū prouē
tu vocata. Vñ et eā veteres cereris horreū nuncupa
bāt. hęc aūt ab oriente ostiis danubii iungit, ab eu
ro vero thracię, a meridie macedonię, ab occasu i-
strię copulat. Post misiā aūt pānoni a est. inde ꝓnori
cus ager frigidus & ptius fructuosus. Post quē reti
cus ferax frugib⁹ qui excipit galiā belgicā. Tr acię
tiras iafeth fili⁹ veniens nomen dedisse perhibitur
Alii a sęuitia icolaꝝ thraciā appellatā dixerunt.
huic ab oriente propontis & vrbs constātinopolis
opposita est a septētrione vero ister obtendit, a me
ridie vero mari ęgeo adhęret, ab occasu macedo-
nia illi subiacet. Cuius regionē oli bessoꝝ populū
massagetę sarmatę scithiæ & a lię plurimę natiōes
incoluerunt. Ampla est eni ideoqꝫ plurimas conti
nuit gentes. hebrū fluuiū thraci afundit, qui etiaꝫ
gentes barbarorū plurimas tāgit. Gręcia a gręco
rege vocata, et qui cunctā eā regionē regno incolu
it. Sunt aūt prouincię gręcię septē, quarum prima
ab occidente dalmatia, inde epirus, inde hellas, in
de thessalia, inde macedonia, inde achia, & duę i
mari creta et ciclades. illiricus aūt gñaliter omnis
græcia est, Dalmatia a delmi maxima eiusdē pro
uincię ciuitate traxisse nomē existimat. Adhæret
aūt ab oriente macedonię, a septētrione misię a b
occasu istria terminat, a meridie vero a driatico si
nu claudit. Epirus a pirrho achillis filio cognomi
nata cuius ps chaonia quę āte molossia dicta est a
molosso filio pirrhi quē de ādromacha habuit. Sꝫ
postq̄ occisus est pirrhus orestis insidiis ādroma-
chā helenus suscepit, tenuitqꝫ regnū priuigni qui
successerat patri a quo molossia dicta est ps epiri,
quā helenus postea a fratre chaone quē in venatu
p ignorātiā dr̄ occidisse chaoniā noiauit, q̄si ad so
latiū fratris extincti. hellas dicta a rege helline de
ucalionis & pirrhę filius, a quo et prius græci helli
nes nuncupati sunt. ipsa est & attica terra atta pri
us dicta. Nā granus quidā gręcię idigena fuit, ex
cuius filia attis noie attica terra vocata est. hæc in
ter macedoniā et achaiā media iacet, archadiæ a
septētrionali pte cōiuncta. ipsa est et vera græcia,
vbi fuit athenas ciuitas mr̄ liberaliū litterarum et
philosophorū nutrix, qua nihil habuit gręcia cla-
rius atqꝫ nobilius. in ea est et marathonius cāpus
opinione quondā prelii cruentissimus. helladis a n
tē duę sunt ꝓuincię, boetia et pelopōnesus, Boetia

aũt dicta hac ex causa. Dũ cadmus agenoris filiꝰ
europã sororem a ioue raptã ex precepto genito-
ris quęreret nec reperiret, patris irã formidãs cõfir
mato animo elegit exiliũ. Nã bouis forte conspe-
ctę secutus vestigia ãplexus est sedẽ vbi illa recubu
erat, sicq; locũ de noie bouis boetiã noiauit, vbi &
thebas vrbẽ construxit in qua olĩ ciuilia bella deto
nuerunt, & vbi nati sũt apollo et hercules maior ille
thebanus. Eadẽ est aonia vocata a fonte quodam
apollini & musis cõsecrato qui in eadẽ boetia est,
Polopõnesus secunda pars helladis a pelope re-
gnata atq; vocata. Thessalia a thessalo rege cogno
minata, quę ad meridianã plagã macedoniæ con-
iuncta est, cuius a tergo pieria est. Multa in thessa
lia flumina & oppida, inter quę pręcipue thessalo
nica & thebę, ibi est et mons parnasus quondã a-
pollini consecratus. Thessalia patria achillis & o-
rigo laphithaꝝ fuit, de quibus fertur, ꝙ hi primo
equos frenis domuerint, vnde & centauri dicti sũt,
in thessalia primũ solidi aurei facti sunt domãdo-
rũ quoq; equorum vsus primũ repertus est. Mace-
donię in exordio ab emathio rege emathię nomẽ
erat sed macedo deucalionis maternus nepos post
q̃ ibi accepit principatũ mutauit vocabulũ macę-
doniãq; a suo noie dixit. Est aũt confinis ab orien
te ęgeo mari, a meridie achaię, ab occasu dalmatię
a septẽtriõe mysię, patria alexãdri magni, & regio
aureis venis argentiq; opima. Lapidẽ quã peanitẽ
vocãt ista gignit. Mons olympus in ea est, qui ex-
cellenti vertice tñ attollitur vt in cacumine eiꝰ nec
nubes nec venti sentiãtur. Achaia ab achęo rege &
vrbs & prouincia appellata. Hęc pene insula est.
Nã absq; septẽtrionali parte qua macedonię iun-
gitur, vndiq; septa est mari. Ab oriente enim habet
myrtoũ mare, ab euro creticũ, a meridie ionium,
ab africo & occasu cassiopas insulas, a sola septen
triõali pte macedonię vł atticę terrę adiũgit. huiꝰ
caput est vrbs corinthus grecię decus. inachus est
achaię fluuius. Archadia vero sinus achaię est, vt
platani foliũ, inter ionium & ęgeũ mare exposita,
quã arcas iouis et caliste filius pelasgis in ditionẽ
redactis, ex suo noie archadiã nuncupauit. ipsa ẽ
et sicyonia a sicyone rege, a quo et regnũ sicyonio
rũ est dictũ. Habet aũt archadia fluuiũ magnum
erymãthum, a beston quoq; lapidẽ qui semel accẽ
sus nunq̃ extinguitur. Cãdidissimę etiã merulæ ibi
nascuntur. Pãnonia ab alpibꝰ apeninis est nuncu-
pata quibus ab italia secernitur regio vero fortis &
solo lęta duobus satis acribus fluuiis drauo sauoq;
vallata. Cõiungitur aũt cũ norico et retia habens
ab oriente mysiam, ab euro istriã, ab africo vero al
pes apęninos, ab occasu galliã belgicã, a septẽtrio
ne danubii fontẽ vel limitẽ, qui germaniã galliãq;
secernit. istriã ister amnis vocauit, qui eiꝰ terrã influ
it. ipsa est danubius. Habet aũt istria a septẽtrione
pãnoniã, italia olĩ a gręcis populis occupata, ma-
gna græcia appellata est. Deinde a regis noie sa-
turnia mox et latiũ dicta, eo ꝙ idẽ saturnus a ioue
sedibus suis pulsus, ibi latuerit, postremo ab italo
siculorũ rege ibi regnãte italia nuncupata est. Cu-
ius situs lõgitudine ãplius q̃ latitudine a circio ieu
rũ extenditur, a meridie tyrrheno mari, ab aquilo
ne adriatico claudit, ab occiduo alpiũ iugis finit.
terra in oibus rebus pulcherrima soli fertilitate,
pabuli vbertate gratissima. Habet lacus benacuꝫ
auernũ, atq; lucrinũ fluuios, eridanũ et tyberiꝫ, et
tepentes fontibꝰ baias. Gignit gẽmas serticen li-
guriũ & coralliũ, boã quoq; serpentẽ lincẽ ferã et
diomedias aues. italia aũt & hispania iccirco hes-
perię dictę ꝙ gręci hespero stella nauigẽt, & i ita-
lia & hispania duę quę hac ratione discernũt. Aut
eni hesperiã solã dicis, & significas italiam, aut ad
dis vltimã, et significas hispaniã, quia i fine occidẽ
tis est. Tuscia pars italię, vmbria vero pars Tuscię
Tuscia aũt a frequẽtia sacrorum et thuris vocata
απο του θυειν. Vmbria vero dicitur vt historiæ
narrãt eo ꝙ tẽpore aquose cladis imbribus super
fuerit, & ob hoc vmbria gręce cognominata. Est eĩ
in iugis apęnini mõtis sita in parte italię iuxta me
ridiem. Hetruria ps italię dicta ꝙ eius fines tende
bãtur vsq; ad ripã tyberis quasi, ετεϱοσ οϱοοσ.
Nã ateros significat alteros, oros finis vocatur. Ro
mę eni fines antea vnã tãtum tyberis ripã tenebãt
Alii hetruriã dictã ab hetrusco principe putãt. idẽ
et tyrrhenia a tyrrheno lydii fratre, qui ex sorte cũ
ꝑ populi parte de meonia venit ad italiã. Hæc est et
tuscia, sed tusciã dicere nõ debemus, quia nusq̃ le-
gimꝰ. Tuscia aũt a frequentia sacrificii & thuris di
cta est. απο του θυειν. illic & aruspicia dñr esse re
perta. Apulia vero brundusiũ, quã et olĩ secuti dio
medẽ ducẽ condiderunt. Cãpania habet terras hy
eme anni atq; ęstate vernãtes. Sol ibi mitis. tẽperi-
es grata, aer purus et blãdus, Gallia a cãdore po-
puli nũcupata est. Gala ei gręce lac dr̃. Montes eĩ
et rigor cęli ab ea parte solis ardorẽ excludũt, quo
fit vt cãdor corporũ non coloretur. Hãc ab oriente
alpiũ iuga tuentur, ab occasu occeanus includit, a
meridie prerupta pyrenei, a septẽtrione rheni fluẽ
ta atq; germania, Cuius initiũ belgica, finis aqui-
tania est, regio glebæ vberi ac pabulosa, & ad vsum
animãtium apta, fluminibꝰ quoq; et fõtibꝰ irrigua
perfusa duobꝰ magnis rheno et rhodano fluuiis.
Belgis aũt ciuitas est gallię a qua belgica prouin
cia dicta est. Cisalpina quia citra alpes. Trãsalpina
i. trãsalpes, cõtra septẽtrionẽ. Retia vero ꝙ sit iux
ta rhenum. Aquitania aũt ab obliquis aquis lige-
ri fluminis appellata, quia ex plurima parte termi
nus eius est, eãq; pene in orbe cĩgit. Hispania pri-
us ab ibero amne nũcupata, postea ab hispalo his
pania cognominata est. ipsa est et vera hesperia ab
hespero stella occidentali dicta. Sita est autẽ inter
africã et galliã, a septẽtrione pyreneis montibus
clausa, a reliquis ptibus vndiq; mari cõclusa, salu-
britate cęli equalis, oim frugũ gñibus fęcunda, gẽ

marū metallorūq; copiis ditissima. Interfluunt eā flumina magna bethys, mineus, iberus, & tagꝰ aurū trahens vt pactolus, habet prouincias sex taraconensem, carthginensem, lusitaniā, galetiā, bethicā & trans freta in regione africæ tingitanam. Duę sunt hispanię, citerior quę in septētrionali plaga a pyreneo vsq; ad carthaginē porrigitur, vlterior quę in meridiem a celtiberis vsq; ad gaditanum fretū extendit. Citerior aūt et vlterior dicta, quasi citra et vltra, sed citra quasi citra terras, & vltra vl' ꝙ sit vltima, vel ꝙ non sit post hanc vlla hoc est alia terra.

¶ De libya Cap. V.

Libya dicta ꝙ inde libs fiat, hoc est africus. Alii aiunt epaphum iouis filiū qui memphi in egypto cōdidit ex cassiota vxore ꝓcreasse filiā lybiā, quę postea in africa regnū possedit. Cuꝰ ex noie terra libya ē appellata. Africā aūt noiatā quidā īn putāt, quasi apricā ꝙ sit aperta cęlo vel sole, & sine horrore frigoris. Alii dicunt africā appellari ab vno ex posteris abrahæ de cethura qui vocatꝰ est afer, de qua supra meminimꝰ. Incipit aūt a finibꝰ ęgypti pergens iuxta meridiē ꝑ ęthiopiā, vsq; ad atlātem montē. A septētrionali vero parte mediterraneo mari coniuncta clauditur, et ī gaditano freto finitur, habens prouincias libyā cyrenensem, pāthapolim, tripoli, bizātiū, carthagineꝫ numidiā, mauritaniā sitifensem, mauritaniā cęsariensem, mauritaniā tingitanā, et circa solis ardorem ęthiopiā. Libya cyrenēsis in pte africę prima est, a cyrene vrbe metropoli, quę est in eius finibus nuncupata. Huic ab oriente ęgyptus est, ab occasu syrtes maiores et troglodytę a septētrione mare libycū, a meridie ęthiopię et barbaroꝝ varię nationes, & solitudines inaccessibiles quę etiā basilicos serpētes creāt. Pātapolis gręca lingua a quinq; vrbibus nūcupata. i. cyrene, beronice, ceutria, apollonia, ptolomais, ex quibus ptolomais et beronice a regibus noiatę sunt, Est aūt pātapolis libyę cyrenensi adiuncta. & eius finibus deputata. Tripolitanā quoq; prouinciam græci lingua sua signant de numero triū magnaꝝ vrbiū, ocea, tabarce, loptis magnę, hæc habet ab oriente syrtes maiores & trogloditas, a septētrione mare adriaticū, ab occasu, bizātium, a meridie getulos & garamātas vsq; ad oceanū ęthiopicū pertēdentes. Bizacena regio ex duobus nobilissimis oppidis noiē sortita est, ex qbus vnū adrometus vocatur, alterū bizātiū. Hæc sub tripoli est, patens passuū ducenta vel āpliꝰ milia, fœcunda oleis, & glebis ita prępinguis vt iacta ibi semina incrementa pene centesimę frugis renascātur. zeugis vbi carthago magna ipsa est & vera africa inter bizātium et numidiā sita a septētrione mari siculo iuncta, & a meridie vsq; ad getulorum regionē porrecta, cuius proxima quæq; frugifera sunt, vlteriora aūt bestiis & serpentibus plena atq; onagris magnis in deserto vagātibus. Getulia aūt africę ps mediterranea est. Numidia ab incolis passim vagātibus sic vocata, ꝙ nullā certā haberent sedem. Nā lingua eoruꝫ incertę sedes & vagę numidiæ dr̄. Incipit aūt a flumine amisiga & ī zeugitanum limitē desinit, hn̄s ab ortu syrtes minores, a septētrione mare quod intendit sardiniā, ab occasu mauritaniā sitifensem, a meridie æthiopuꝫ gentes regio cāpis prępinguis. Vbi aūt siluestris ē feras educat, vbi iugis ardua, equos & onagros ꝓcreat. Eximio etiā marmore pręedicatur, quod numidicū dr̄. Habet vrbes pręcipuas hyppone, regiū & sucicadā. Mauritania vocata a colore populoꝝ. Gręci eni nigrū mauron vocāt sicut eni gallia a cādore populi, ita mauritania a nigredine nomē sortita est. Cuius prima prouincia mauritania sitifensis est, quę sitifi habuit oppidū a quo & vocabuluꝫ traxisse rigio perhibeī. Mauritania vero cęsariēsis colonię cęsarię ciuitas fuit et nomē prouicię ex ea datū. Vtręq; igitur sibi coniunctę ab oriente numidiā habent, a septētrione mare magnū, ab occasu flumen maluā, a meridie mōtē astrixim, qui discernit iter fęcundā terrā & barenas iacentes, vsq; ad oceanū, Mauritania tingitana, a tingi metropolitana huius prouincię ciuitate vocata est. Hęc vltima africę exurgit a mōtibus septē, hn̄s ab oriente flumen maluā, a septētrione fretū gaditanū, ab occiduo oceanū atlāticum. a meridie gaulalū gētes vsq; ad oceanū hesperiū pererrātes. regio gignēs feras simias dracones & strutiones. Oli etiā & elephātis plena fuit, quos sola nunc india ꝑturit. Garamātis regionis caput garama oppidū fuit. Est aūt inter cyrenensem et ęthiopiā, vbi est fons qui friget calore diei et calet frigore noctis. Ethiopia dicta a calore populoꝝ ꝙ solis vicinitas torret. deniq; vim sideris prodit hominū color, est eni ibi iugis ęstus. Nā quicquid eius est, sub meridiano cardine est. Circa occiduū aūt montuosa est, harenosa ī medio, ad orietalē vero plagā deserta, cuius situs ab occiduo atlātis montis, ad orientē vsq; in ęgypti fines porrigitur a meridie oceano a septētrione nilo flumine clauditur, plurimas hn̄s gentes diuerso vultu et mōstruosa specie horribiles. Ferarū quoq; et serpentū referta est multitudine. Illic qppe rhinocerota bestia, et camelopardus, basiliscus dracones ingentes, ex quorum cerebro gēmę extrahūtur. Haicynthus quoq; et chrysopassus ibi reperiuntur. Cinnamomū ibi colligitur. Duę sūt aūt ęthiopię, vna circa solis ortū, altera circa occasuꝫ in mauritania. Extra tres aūt ptes orbis, quarta ps trāsoceanū interior est in meridie, quę solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus antipodas fabulose inhabitare prodūtur. Proxima autē hispanię mauritania est, deinde numidia, inde regio carthaginensis, postq; getuliā accipimus, postea ęthiopiā, inde loca exusta solis ardoribus. Sciēdū sane ꝙ quędā prouīcię primum de nomine auctoris appellatę sunt, postea a prouincia gētis no-

men est factū. Nā ab italo italia, & rursus ab italia italus & sicvtimur ipso noie gentis quomō fuit ipꝫ nomen auctoris, vñ deriuarum est nomen prouinciȩ. Ex quo accidit exvno hoie nominari & ciuitatem & regionē et gentē, Prouinciȩ aūt ex causa vocabulum acceperunt. Principatus nāq; gentiū, qui ad alios reges pertinebāt, cum in ius suum romanivincendo redigerent, procul positas regiones ꝓuincias appellauerūt. Patria aūt vocata ꝙ cōis sit oim qui in ea nati sunt. Terrā aūt significarivt ꝑdiximus elementū, terrasvero singulas partes, vt africa italia. Eadem et loca, Nā loca & terrȩ spacia in orbe terraꝝ multas in se cōtinent prouincias, sicut in corpore locus est pars vna, multa in se continens mēbra, sicut & domus multa in se continēs cubicula, sic terræet loca dñr terrarū spacia, quoruꝫ ptes sunt prouinciȩ, sicut in asia phrygia, i gallia retia, in hispania bethica. Nā asia locus est. prouincia asiȩ phrygia, troia regio phrygiȩ, iliū ciuitas troiȩ. Item regiones ptes sunt prouinciaꝝ quas vulgus conuentusvocat, sicut in phrygia troia, sicut in galitia cātabria asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est, cuius partes territoria sunt. Territorū aūt vocatum, quasi tauritorium tritum bob⁹ & aratro. Antiq eū sulco ducto & possessionū & territoriorum limites designabant.

De insulis. Cap. vi.

Insulȩ dictȩ ꝙ in salo sint. i. in mari Ex his quęq; notissimȩ et maxiȩ, quas plurimi veterū solerti studio indagauerūt notādȩ sunt. Britānia oceani insula interfuso mari toto orbe diuisa, a vocabulo suȩ gentis cognominata. Hęc aduersa galliarū pte ad prospectū hispaniȩ sita est. Circuitus ei⁹ quadragies octies. lxxv. millia. multa & magna flumina in ea, fontes calidi, metallorū larga & varia copia gagates lapis ibi plurimus et margaritȩ. Thanatos insula oceani, freto gallico a britānia est varia tenuis separata, frumentariis cāpis & gleba vberi. Dicta aūt thanatos, a morte serpentiuꝫ, quos dū ipsa nesciat, asportata inde terra quoquo gētiū vecta sit, angues illico perimit. Tile vltima insula oceani inter septētrionalē et occidentē plagā vltra britāniā a sole nomen hñtes, quia in ea æstiuū solsticiū sol facit, & nullus vltra eā dies est, vnde et pigrum et concretū est eius mare. Orchades insulæ oceani vltra britāniā positȩ nūero. xxxiii. q̄rū. xx deserte sūt. xiii. colūt. Scotia eadē et hibernia, proxima britāniȩ, insula spacio terrarū āgustior, sed situ fecundior. Hęc ab africo in boreā porrigit. Cuius ptes priores hiberniā et cātabricū oceanū itēdunt, vnde et hibernia dicta. Scotia aūt ꝙ ab scotorum gentibus collitur appellata. Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla, adeo vt aduectos iñ pulueres seu lapillos si quis alibi spserit inter aluearia examina fauos deserāt. Gades insula in fine bethicȩ prouinciȩ sita, quȩ dirimit europaꝫ ab africa, in qua herculis colūnȩ visuntur, et vnde tyrrheni maris faucibus oceani ȩstus immittitur. Est aūt a continenti terra centum. xx. passibus diuisa quā tyrii a rubro mari profecti occupātes. in ligua sua gades id est septā noiauerunt, ꝑ eo ꝙ circūsepta sit mari Nascitur in ea arbor similis palmȩ, cuius gūmis isectum vitrū ceraunium gēmā reddit. Fortunataꝝ insulȩ vocabulo suo significāt oia ferre bona, quasi felices & beatȩ fructuū vbertate. Suapte eni natura ꝑciosarum poma siluaꝝ pturiunt. Fortuitis vitibus iuga colliū vestiuntur. Ad herbarum vicē messis et olus vulgo est. Vnde gentilium error et secularīū carmina poetarum propter soli fecunditateꝫ easdē esse paradisum putauerūt. Sitȩ sunt autē in oceano contra leuā mauritaniȩ occiduo proximæ & inter se interiecto mari discrete. Gorgodes insulȩ oceani obuersȩ promontorio, quod vocatur hesperuceras, quas incoluerunt gorgones fœminȩ, alitȩ pernicitate, hirsuto et aspero corpore, et ex his insulȩ cognominatȩ. Distāt aūt a continenti terra bidui nauigatione. Hesperidū insulȩ vocatȩ a ciuitate hesperide quȩ fuit in finib⁹ mauritaniȩ. Sūt eī vltra gorgodes sitȩ sub atlāteuꝫ litus in intimis maris finibus, in quatū hortis fingunt fabulȩ draconē peruigilē aurea mala seruārem. Fertur eniꝫ ibi esse maris estuariū adeo sinuosis lateribus tortuosum vt visentibus procul lapsos āgueos imitet. Cryse & argire insulȩ in indico oceano sitæ, adeo fecūdȩ copia metallorum vt plȩriq; eas aureā superficiem & argenteā habere prodiderint, vnde et vocabula sortitȩ suut. Taprobana insula idiȩ subiacēs ad eurū, ex quo oceanus indicus incipit. patens in longitudine octingētis septuaginta quinq; millib⁹ passuum, in latitudine sexēta viginti quinq; milia stadioꝝ, scinditur āni interfluo tota margaritis repleta et gēmis. Pars eius bestiis et elephātis repleta est, ptem vero hoies tenent, In hac insula dicūt i vno āno duas esse estates et duas hyemes, et bis floribus vernare locū. Tilos insula est indiȩ ferens oi tēpore folia. Hucusq; oceani insulȩ. Item insulæ quȩ ab hellesponto vsq; ad gades in mari magno constitutȩ sunt. Cyprus insula a ciuitate cypro q̄ i ea est nomen accepit, ipsa est et paphos veneri cōsecrata i carpathio mari vicina austro famosaquōdā diuitiis et maxime eris. Ibi eni prima huius metalli inuentio et vtilitas fuit. Creta insula gręcię ps est ingens cōtra pelopōnesum. Hęc primum a tēperie cœli macaronefon appellata est, deinde creta dicta a crete quodā indigena quē aiunt vnū cretarum fuisse a quibus iuppiter ibi absconditus est et enutritus. Est aūt insula gręcię inter ortū et occasum longissimo tractu porrecta a septētriōe gręcię estibus, ab austro ęgyptiis vndis perfusa. Fuit aūt quondā centum vrbibus nobilis. vnde et hecatompolis dicta est. Prima etiā remis et sagittis claruit, prima litteris iura finxit, equestres turmas prima docuit. Studium musicum ab ideis dactylis in

ea ceptum, capris copiosa, ceruis eget, lupos & vulpes, aliaq; ferarum noxia nusq̃ gignit, serpens ibi nullus, & noctua nulla, & si inueniatur stati emoritur. Larga est aũt vitibus & arboribus. Dictamus herba in creta nascit̃ & alimos quę admorsa diurnam famẽ prohibet. Sphalongos aũt venenatos gignit & lapidem qui ideus dr̃. Abydos insula in europa super hellespõtum posita, ãgusto & periculoso mari separata, & abydos græce dicta ꝙ sit introitꝰ hellespõti maris, in quo xerxes pontẽ ex nauibꝰ fecit, & in gręciã trãsiit. Coos insula adiacens prouincię atticę in qua hippocrates medicus natus est, quæ vt Varro testis est arte laneficii prima in ornamento foeminarum inclaruit. Cyclades insulę antiquitus gręcię fuerunt, quas inde cyclades autumãt dictas, ꝙ licet spaciis longioribꝰ a delo proiectę i orbẽ, tñ circa delũ sitę sunt. Nã orbẽ. κυκλου gręci loquuntur. Quidã vero non ꝙ in orbem digestę sꝫ propter scopulos qui circa eandẽ sunt dictas putãt cyclades. Hę in hellesponto inter ægeum & maleum mare cõstitutę circũdãtur etiã pelasgo myrtoo. Sunt aũt oẽs numero. liii. tenẽtes a septẽtrione in meridiẽ milia quinquaginta ab oriente in occasuꝫ milia ducẽta metropolis earũ rhodus. Delos insula, i medio cycladũ posita. Et dicta delos fertur, ꝙ post diluuiũ quod ogigi tẽporibus notatur, cũ orbẽ multis mensibus cõtinua nox inumbrasset, ante oẽs terras radiis solis illuminata est, sortitaq; ex eo nomen, ꝙ prima manifestata sit visibus humanis. Nã Δελον græci manifestum dicunt. ipsa ẽ & ortygia, eo ꝙ primũ ibi visæ sunt coturnices aues quas gręci ortygias vocãt. in hac insula latona enixa est apollinem & dianã. Delos aũt & ciuitas dicitur et insula. Rhodos cycladum prima ab oriente in qua rosæ capitoliũ dr̃ esse inuentũ dum ibi ciuitas condereť, ex quo & vrbs & insula rhodos ẽ appellata. in hac vrbe solis colossus fuit æreus. lxx. cubitoꝶ altitudine. Fuerunt & alii. c. nũero in eadẽ i insula colossi minores. Tenedos vna ex cycladibus ad septẽtrionẽ sita, in qua oli ciuitas a tene quodã cõdita est, vñ nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit. Nã tenes iste infamatus ꝙ cũ nouerca sua cõcubuisset fugiens in hanc insulã, vacuã cultoribus obtinuit. Vñ & tenedos insula dicta est, sic Cicero. Tenẽ ipsum cuius ex noie tenedos noiatur. Carpathos vna ex cycladibus a meridie posita contra ægyptũ, a qua carpathiũ mare appellatũ est, vocata ꝓpter celerẽ fructuũ maturitatẽ. Est eni inter ægyptũ & rhodũ. Ex hac insula dicunť & carpasiæ naues magnæ & spaciosæ. Cyterea insula vna ex cycladibus a parte occidua sita, cuius porphyris antea nomẽ fuit. Cyterea aũt vocata, ꝙ ibi venus orta sit, Icaria quoq; insula vna de cycladibus, quæ icareo mari nomen dedit. Hæc inter samum & myconiũ procurrentibus saxis inhospitalis est & nullis finibꝰ portuosa. Dr̃ aũt icarũ cretensem ibi naufragio interisse et de exitu hois impositũ nomeꝫ loco.

Nasos insula a dionysio dicta, quasi dionaxõ ꝙ fertilitate vitium vincat cęteras, est auteꝫ a delo. xviii milia passuũ separata, ex qua oli iouis fertur aduersus titanas fuisse profectus. Melos ex nũero cycladũ vna oim insularũ rotũdissima, vñ & nuncupata. Historia dicit ex iasone natũ fuisse filomeluꝫ & plutũ, ex filomelo pariantũ genitum, qui de suo noie paron insulã & oppidũ appellauit. prius autẽ minoia, deinde paros dicta, de qua Virg. Niueãq; paron. Gignit eni marmor cãdidissimũ, quod parium dicunt. Mittit & sordiũ lapidẽ marmoribꝰ quidẽ pręstãtiorem, et inter gẽmas vilissimũ. Chios insula syra lingua appellatur, eo ꝙ ibi mastix gignitur. Syri ei masticẽ chion vocãt. Samo insula est in mari ęgeo, vbi nata est iuno, ex qua fuit sybilla samia, & pythagoras samiꝰ a quo philosophiæ nomen inuentum est. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur, vñ et vasa samia appellata sũt. Sicilia a sicano rege sicania cognominata est. deinde a siculo itali sicilia. Prius aũt trinacria dicta ꝓpter tria acra. i. promontoria, pelorum, pachynum & lilybeum. Trinacria enim gręcũ est, quod latine triquadra dicitur, quasi i tres quadras diuisa, Hęc ab italia exiguo freto discreta, africũ mare prospectãs terris frugifera, auro abundãs, cauernis tñ & fistulis penetrabilis, ventisq; & sulphure plena. Vnde et ibi ætnę mõtis extãt incendia. in cuius freto scylla est & carybdis, quibus nauigia, aut absorbũtur aut colliduntur. Fuit aũt quõdã patria cyclopũ, et postea nutrix tyrãnorum frugum fertilis ac primũ terris oibus cõmissis seminibus aratro proscissa. Principẽ vrbiũ syracusas habet. fontem arethusam, et alpheũ fluuiũ magnoꝶ gñatorẽ equorũ. in ea insula primũ est inuenta comœdia. Achatẽ lapidẽ ipsa primũ ex achate flumine edidit. Parturit et mare eius coraliũ, gignit et sales agrigentinos in igne solubiles crepitãtes in aquis. Ois ãbitus eius claudiť stadiorũ triũ miliũ. Salustiꝰ aũt dicit italię cõiunctã fuisse Siciliã, sed mediũ spacium ĩpetu maris diuisum et per ãgustiã scissũ. Tapsum insula stadiis. x. a sicilia remota iacẽs et planior, vñ nũcupata, de qua Virg. Tapsumq; iacentẽ. Eoliæ insulę sicilię appellatę, ab ęolo ippote filio, quẽ poetę finxerunt regẽ fuisse vẽtorũ, sed vt Varro dicit, rector fuit istaꝶ insulaꝶ, et quia ex earuꝫ nebulis et fumo futuros prędicebat flatus ventorũ, ab iperitis visus est vẽtos sua potestate retinuisse. Eędẽ isulę et vulcanię vocãtur, ꝙ et ipse sicut ętna ardeant. Sunt aũt nouẽ hñtes propria noia, quaꝶ primã lipatus quidã liparẽ vocauit, qui eã añ eolum rexit, Altera hiera vocatur. ꝙ sit collibꝰ eminẽtissimis, reliqua vero. i. strongyle, didyme eriphusa, phenias phœnicusa, euonymos, ericodes, phœcicodes, quę qm̃ nocte ardẽt, eoliæ siue vulcaniæ dñr. Ex hisq̃ dã ab initio nõ fuerunt, quędã postea mari editę vsq; nunc permanẽt. Stoechades insulę massiliensiũ. lxx. miliũ spacio a cõtinenti in fronte narbonensis

prouincię qua rhodanus fluuins in mare exit. Dictę aūt græce stoechades, quasi opere in ordinem sint positę. Sardis hercule procreatus, cuȝ magna multitudine a libya profectus sardiniam occupauit & ex suovocabulo insulę nomen dedit. Hæc in africo mari facie vestigii humani in orīteq; in occidente latior prominet, ferme paribus lateribus que in meridiem & septētrionē vertunt, ex quo ante cōmercium a nauigantibus gręcoꝝ ichnos appellata est Tetra patet in longitudine milia.cxl.i latitudine.xl. In ea neq; serpens gignit, neq; lupus. ſȝ solifuga tm̄ aial exiguū hoibus perniciosuȝ. Venenū quoq; ibi nō nascit nisi herba perscriptores plurimos & poetas memorata apiastro similis que hominibus rictus cōtrahit, & quasi ridentes interimit Fontes habet sardinia calidos īfirmis medelā præbentes, furibus cecitatē, si sacramēto dato oculos aque eius tetigerint. Corsicę insulę exordiū incolæ ligures dederūt appellātes eā ex noie ducis. Nam quędā corsa noie ligus mulier, cū taurū ex grege quem prope littora tegebat transnatare solitū, at q; per interuallum corpore aucto remeare videret, cupiēs scire incognita sibi pabula. taurū a ceteris dig redientē vsq; ad insulā nauigio prosecuta est. cui⁹ regressu insulę fertilitatē cognoscētes ligures ratibus ibi ꝑfecti sunt eāq; noie mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autē insula grece cyrne dr̄, a cyrno herculis filio habitata. de qua Virg. cyrneastaxos. Diuiditur aūt sardinia.xx. miliū, freto cincta ligustici ęquoris sinu ad prospectū italiæ Est aūt multis promontoriis angulosa gignens lætissima pabula & lapidē quem cacocitem græcivocant. Ebissus insula hispaniæ dicta ꝙ a zomo non procul sit, quasi ebozos. Nā.lxx. stadiis ab ea distat Cuius terrā serpentes fugiunt. Huic contraria est colubraria, quę referta est anguib⁹. Baleares insulę hispanię duę sunt, aphrosiades & gymnesi de maior & minor. Vñ & eas vulgus maioricā nuncupāt. In his primū insulis inuenta est funda qua lapides emittūtur, vñ & baleares dictę. βαλλειν ei grece emittere dr̄, vñ & balista, quasi missa, & fundibulū Virgilius. Balearis verbera fundę.

¶ De promontoriis. Cap. vii.

COmmune est insulis vt promineant. Inde & loca eaꝝ promōtoria dr̄r. sic Salustius de sardinia. In oriente latior prominent q̄ i occidente. Sigeum promontorium asię vbi hellespōtus apertius dilatat̄. Dictū aūt sigeū propter literę taciturnitatē, quia prohibitus hospitio a laomedonte troianorū rege simulauit abscessum & in de cōtra troiā cū silentiovenit, quod dr̄. σιγη. Maleū promōtoriū gręce quod intrat mare & per milia quinquaginta protenditur vbi vnda ita seua ē, profequi nauigantes videatur. Hoc aūt promōtorium a maleo rege argiuorum nomē accepit. Pelorum promontorium siciliæ respiciens aquilonem, secundum Salustium dictum a gubernatore hannibalis illic sepulto. Pachynum promontoriū sicilię austrū spectans ab aeris crassitudine dictū. Nā παχυσ est pinguis & crassus. Austro enim perflatur. Lilybeū promontorium sicilię, solis occasū intendens vocatū ab eiusdē nominis ciuitate, quę ibi sita est. Borion promontorium numidię, vocatum ita ꝙ aquilonem intendat. Hoc ipponeregium postea dictum pro eo ꝙ sit æquore interruptum. Calpis hispanię promontorium.

¶ De mōtibus ceterisq; terrę vocabulis. Cap. viii.

MOntes sunt tumores terrarū altissimi dicti ꝙ sint eminentes. Quidā autem propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt qui opinione maximi celebrantur. Mons caucasus, ab india vsq; ad taurum porrectus pro gentium et linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi autem ab orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, propter nimium candorem caucasus nuncupatur Nam orientali lingua caucasum significat candidum. i. niuibus densissimis candicantem. Vnde et eum scythæ qui eidem monti iunguntur croacasinvocauerunt. Casin enim apud eos candor siue nix dr̄. Mons taurus a plærisq; idem vocatur qui & caucasus. Libanus mons phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophetæ, dictus a thure, quia ibi colligitur. Cuius ea pars quę est super eum ad orientalem plagam respiciens, antilibanus appellatur. i. contra libanum. Ararath mons armenię in quo archam hystorię post diluuium resedisse testā tur. Vnde et vsq; hodie ibidem lignorum eius vidētur vestigia. Acroceraunii montes propter altitudinem et fulminum iactus vocati sunt. Gręce enim fulmen ceraunios dicitur. Sunt autem inter armeniam & hiberiam incipientes a portis caspiis vsq; ad fontem tigridis fluuii. Hiperborei montes scythię dicti ꝙ supra. i. vltra eos flat boreas. Siphęi mōtes in capite germanię sunt a perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ριφη grece impetus & ορμη dicitur. Olympus mons macedonię, nimium precessus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. De quo Virgilius. Nubes excessit olympus. Dictus autem olympus quasi ololampus. i. quasi cęlum. Hic mōs macedoniam diuidit a thracia. Athos mons macedonię & ipse altior nubibus, tantoq; sublimis vt in lemnum vmbra eius pertendat, quę ab eo.lxxxviii milibus separatur. Parnasus mons est thessalię iuxta boetiam, qui gemino vertice est erectus in cœlū Hinc in duo finditur iuga cirrha & nisa, vnde & nūcupatus, eo ꝙ in singulis iugis colebantur apollo et liber. Hęc iuga a duobus fratribus citheron et helicon appellantur. Nam helicon dictus ab helicone fratre citheronis Item ceraunii sunt montes epiri a crebris dicti fulminibus Grece enī fulmē ceraunos dr̄. Apœninus mons appellatus quasi alpes, pœnice quia hānibal veniēs ad italiā easdē alpes aperuit, vnde et Virgilius. Alpes imittit apet

tas. Has enī hānibal, post bella hispanię aceto rupit. Iuuenalis. Et montē rupit aceto. Et inde loca ipsa quę rupit a pœninę alpes vocātur. Mons ętna ex igne sulphure dictus, vnde & gehenna. Constat autem hunc ab ea parte qua eurus & africus flat habere speluncas plenas sulphuris, & vsq; ad mare deductas, quę speluncę recipientes in se fluctus vētum creant, qui agitatus ignē gignit ex sulphure, vnde fit quod videtur incendium. Pyrrheneus & ipse a crebris fulminū ignibus nūcupatus. Grece enim ignis pyro vocatur. Iste est qui inter galliā atq; hispaniā, quasi de industria munimentū interiacet. Solurius a singularitate dicitur, ꝙ oibus hispanię mōtibus solus altior videaẛ, siue ꝙ oriēte sole ante radius eius in eo ꝙ ipse cernatur. Calpes mōs in vltimis finibus oceani qui dirimit europam ab africa, quē atlantis finē esse dicūt, de quo Lucan⁹. Hesperiā calpem summū q; impleuit atlantem. Atlas promethei frater fuit & rex africæ, a quo astrologię artē primū dicunt excogitatam. Ideoq; dictus est sustinuisse cęlum. Ob eruditionē igitur eius disciplinę & scientiā cœli nomē eius in mōtem africe deriuatū est, qui nunc carlas cognominatur qui propter altitudinē suā quasi cœli machinam, atq; astra sustentare videtur. Alpes autē proprie montes galliæ sunt. De quibus Virgilius. Aereas alpes Et dicēdo æreas, verbum expressit a verbo. Nam gallorum lingua alpes, montes alti vocantur. Hæc sunt enim quę italię murorū exhibent vicem. Colles sunt pręeminētiora iuga montium quasi colla. Iuga autem montiū ex eo appellata sunt, ꝙ propinquitate sui iungantur. Tumulus est mons breuis, quasi tumens tellus. Itē tumulus, terra congesta, vbi nulla memoria est. Valles sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & connalles depressa loca terrarū inter montes. Cāpus est terrarum planicies. Dictus autē campus ꝙ breuis sit pedibus nec erectus vt montes, sed patens & spacio suo porrectus & iacens, vnde & græce pedion dicitur. Sumpsit autē nomen ex græca ætymologia. Cane enim græce breue dicið. Solū est omne quod sustinet, soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait. Subtrahiturq; solū. Salus sunt vasta & siluestria loca vbi arbores exiliūt in altū. Fauces sunt in angustorum locorum aditus inter arduos montes loca angusta & breuia, dicta a faucū similitudine, quasi foces, Cōfrages loca in quę vndiq; venti currunt. ac sese frangunt, vt Neuius ait. In montes vbi venti frangebant locū. Scabra sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicið a corporis asperitate. Lustra obscura latibula ferarum & luporum cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur per contrarium videlicet, quia parum illustrantur. Lucus est locus densis arboribus septus, solum lucem detrahēs. Potest & a collucendo crebris luminibus dici, quia ibi ꝑpter religionē gentilium cultum q; fiebant. Deserta vocata, quia non

serūtur. et ideo quasi deserūtur, vt sunt loca siluarum & montiū, cōtraria vberrimarū terrarū, quæ sunt vberrimæ glebæ. Deuia sunt loca secreta & abdita quasi extra viā. Ipsa sunt & inuia. Inde & auiaria secreta loca & a via remota, aut tantū adibilia auibus. Vnde est illud. Inculta rubēt auiaria bacis. Amœna loca Varro dicta ait, eo ꝙ solum amorē pręstēt, & ad se amāda alliciāt Veri⁹ Flaccus ꝙ sine munere sint, nec quicq̄ his officia, quasi a munia hoc est sine fructu, vñ nullus fruct⁹ exoluitur. Inde etiā nihil pręstantes imunes vocantur. Aprica loca, quę sole gaudēt, quasi ανευ φρικησ id est sine frigore, siue qđ sint aperto cœlo. Opaca vero loca quasi opta, cœlo aprico cōtraria. Lubricum dici cōstat locū, ab eo qđ ibi q̄s labitur. et lubricū dicitur, nō qđ labitur, sed in quo labið. Estiua sunt loca vmbrosa, quibus per æstatē vitāt' pecora solis ardorem. Statius. Et vmbrosi patuere æstiua licęi. Naualia sunt loca vbi naues fabricātur. Hoc & textrinū vocatur. Statio est vbi ad tēpus stant naues. Portus vbi hyemant Importunū autem in quo nullū est refugium quasi nullus portus. Portus autē locus est ab accessu ventorum remotus, vbi hiberna opponere solēt. Et portus dictus a deportandis cōmercijs. Hunc veteres a baiulandis mercibus baias vocabāt. illa declinatiōe a baia baias, vt a familia familias. Littus est terra quæ & mari vicina. Et dictū littus quia fluctu eliditur, vel qđ aqua alluitur. Cicero in topicis. Litt⁹ est aqua qua fluctus eludit. Circūluuiuꝫ locus quē aqua circūluit. Alluuiū cōsumptio riparū ex aq̄s. Margo est pars cuiuslibet loci, vtputa maris, vnde & nomen accepit Maritima quasi maris itima. Ostia ab ingressu & exitu fluminis dicta in mari. Continens perpetua terra nec vllo mari discreta, quem græci pyron vocant.

¶ De inferioribus terræ. Capi. IX.

Specus est fossa sub terra qua prospici pōt. Spelea græce, spelunca latine, Spiracula appellata oīa loca pestiferi spūs, quē gręci paronia appellant, vel acherontea. Etiam Varro spiraculū dicit huiusmodi locū, & spiracula ex eo dicūtur loca, qua terra spiritum edið. Hiatus pręruptio terrę profunda, quasi hitus. Proprie autem hiatus est hominis oris apertio translata a feris, quarū auidioris adapertione monstratur. Profundū ꝑprie quasi cui⁹ porro sit fundus, Abusiue aūt profundū vel sursum vel deorsum dicitur, vt mare ac terra cęlū q; ꝑfundū, Baratrū nimię altitudinis nomē est, & dictum baratrū quasi vorago atra sciꝫ a profunditate, Herelius inferoꝝ ꝑfunditas atq; recessus. Styx απο τησ στυγοσ. id est a tristitia dicta, eo qđ tristes faciat vel qđ tristitiam gignat. Cocytus locus inferi, de quo Iob ita loquitur, dulcis fuit glareis cocyti. Cocyt⁹ autem nomē accepit græca interpretatione, a luctu & gemitu. Tartarus vel quia illic omnia turbata sunt απο-

τον ταgαιτειν.vel quod veri⁹ est.απο τησ τgη
θεοσ.ia tremore frigoris quod est algere & rige=
re.f.quia luce soleq; caret.Nā neq; illic vapores sūt
qui ex solis luce gignunt,neq; flatus,qui eiusdem
motibus incitātur,sed perpetuus stupor Tartarizi
ei horrere & tremere apud grecos legit. Illic erit
fletus & stridor dentiū.Gehenna est locus ignis &
sulphuris quę putant ita noiatum a valle idolis cō
secrata,quę iuxta murū hierusalem,repleta oli ca
dauerib⁹ mortuoꝝ.Ibi enim hebrei filios suos i=
molabāt demonibus,& appellabatur loc⁹ ipse ge
hennon.Futuri ergo supplicii locus vbi peccatores
cruciandi sunt huius loci vocabulo designatur.Du
plicē aūt esse gehēnā & ignis & frigoris in Iob le=
gim⁹.Inferus appellatur,eo q infra sit.Sicut autē
secundū corpus si pōderis sui ordinem teneant in
feriora sunt oia grauiora,ita secundū spiritū infe
riora sunt omnia tristiora,vnde & in greca lingua
origo nois quo appellatur inferus ex eo q nihil sua
ue ab eo resonare perhibetur sicut aūt cor aialis i
medio eius est,ita & infernus in medio terræ eē p=
hibetur.Vnde & in euangelio legim⁹,in corde ter
ræ.Philosophi autem dicunt q inferi pro eo dicāt
q animę hinc ibi inferantur.

¶ Sequitur liber quintusdecimus

¶ De ciuitatibus. Cap.I.

DE conditoribus vrbiū plęrūq; dissen=
tio inuenitur,adeo vt nec vrbis quidem
romę origo diligēter possit agnosci.nā
Salustius dicit.Vrbē romaꝝ sicuti ego
accepi cōdidere atq; habitauere i in=
tio troiani & cū his aborigines.Alii dicunt ab euā
dro secundū quod Virgilius.Tunc rex Euandrus
romanę conditor arcis.Alii a romulo, vt Ennius,
Huius nate auspiciis illa inclyta roma.Si igit tan=
te ciuitatis certa ratio non apparet,nō mirū si in a
liarum opinione dubitatur.Vñ nec historicos nec
cōmētatores varia dicentes,iperitie condemnare
debemus,quia antiquitas ipsa creauit errorē.Sa=
ne quasdā de quibus aut sanctę scripturę aut histo
rię gentiū certam originem referūt,paucis admo
dū verbis retexere oportet.Primus ante diluuium
cham ciuitatem enoch ex noie filii sui in india cō=
didit,quā vrbem sola multitudine suę posteritatis
impleuit.Primus post diluuium nemroth gigas ba
bylonē vrbē mesopotamię fundauit, hanc semira
mis regina assiriorū ampliauit, murumq; vrbis bi
tumine & cocto latere fecit Vocabulū aūt sumpsit
a confusione,eo q ibi confusę sint atq; permixtæ
linguę ędificantiū turrim.Hui⁹ turris altitudo qn
q; milium centū septuagintaquattuor passuū fuit
Iudei asserunt sem filium Noe quem dicunt mel=
chisedech primum post diluuiū in syria condidisse
vrbē salē,in qua regnū fuit eiusdeꝫ melchisedech.
Hanc tenuerunt iebusei,ex quibus & sortita est vo
cabulū iebus,sicq; duobus noibus copulatis ieb⁹
& salem,vocata est hierusalē,quę postea a salomo
ne hierosolyma,quasi hierosalomonia dicta ē.Hęc
& corruptę a poetis solyma nuncupata est , & po=
stea ab helio adriano helia vocitata est.In ipsa est
& syon,quæ hebraice speculatio interpretatur, eo
q in sublimi constructa sit,& de longe veniētia cō
templetur.Hierusalē aūt pacifica in nostro sermo
ne transfertur. Oppida aūt nobilia,qui vel quę cō
stituerunt.Dionysius qui & liber pater,cū indiā vi
ctor perambulasset,nysam vrbē ex suo noie iuxta i
dum fluuiū condidit & l.milibus hominū ipleuit.
Medus aūt egei filius mediā construxit,vnde & re
gio eius,medię nomen sortita est.Parsinopoli vr=
bē caput persici regni perseus indię filius cōdidit,
famosissimā conferrissimāq; opibus,a quo & per
sida dicta est.Hictesifontem quoq; parthi apud p
thiam condiderunt,in emulationē babylonię vrbis
Susis oppidū perside aiunt mēnonis fratrē consti
tuisse.Dictū aūt susis q immineat suse fluuio, ibi
est regia cyri,lapide cādido & vario,cū colūnis au
reis,& lacunaribus gēmisq; distincta,continens ēt
simulacrum cœli,stellis micātibus presignatū , et
cętera humanis mentibus incredibilia.Bactruꝫ op
pidū bactriani condiderunt ex proprio amne euꝫ
cognominantes qui bactr⁹ vocatur. Carra ciuitas
mesopotamię,transedissam conditā a parthis, vbi
quondā romanus est cęsus exercitus & crass⁹ dux
captus.Edissam vrbē mesopothamiæ condidit nē
roth filius chus postq̄ de babylone migrauit,i qua
& regnauit,quę ante iare cognominata est.ipse &
cōstruxit & calānæ q̄ postea verso noie a seleuco re
ge dicta est seleucia.Philadelphiā vrbē arabię , cō
didit raphaim gēs antiquissima,quā interfecerunt
filii loth.Seleucus vn⁹ ex pueris alexādri post mor
tē eiusdē alexandri occupato regno orientis vrbeꝫ
in syria condidit,eāq; & antiochi patris sui noie an
thiochiam nuncupauit,& syrię caput instituit.ipse
quoq; laodaciā & seleuciā,ipse apamiā & edissam
vrbes construxit,Damascus vrbs syriæ cōdita & nū
cupata a damasco dispensatoris abrahę filio.Hęc
antea in omni syria tenuit principatum. Necdum
eni florebant ibi antiochia,laoditia & apamia, q̄s
vrbes post alexandrum constructas esse cognosci=
mus.Hic est damascus quem abraham futurum si
bi heredem dixerat anteq̄ esset illi promissus Ysa=
ac.Gazam oppidum palestinę condiderūt euei in
qua habitauerunt cappadoces pristinis cultorib⁹
interfectis.Vocata autem gaza eo q ibi cambyses
rex persarū thesauros suos posuit cū bellū ægyp=
tiis intulisset,Persarū enim lingua thesaurū gaza
noiatur.Philistim vrbē condiderunt allophili,ipsa ē
ascalō,de qua superius memorauimus,nuncupata
ex nomine cesloim qui fuit nepos cham,& fili⁹ mes
raim.Dor vrbs fuit quondam potentissima & ver=
savice stratonis turris,postea ab Herode rege iu=
deæ in honorem cæsaris augusti cæsarea nuncu=
pata.In qua cornelii dom⁹,Christi ē ecclesia,& phi

lippi edicule, & cubiculũ quatuor virginũ & ꝓphetarũ. Ioppe oppidũ palestinę maritimũ. ĩdẽ palestini ędificauerunt, vbi saxũ ostenditur, quod vinculorũ andromade adhuc vestigia retinet, cuius beluæ forma eminentior elephãtis fuit. Hiericho a iebuseis cõdita traditur, a quib⁹ & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit Iesus, post quã instruxit aliã ozã de bethel ex tribu effraim. Sed & hæc eo tẽpore quo hierusalẽ oppugnabatur a romanis propter perfidiã ciuiũ capta atq; destructa ẽ, post quã tertia edificata est vrbs q̃ vsq; hodie permanet. Sichem Samarię vrbẽ q̃ latine & grece sichima vocatr̃ ædificauit emor, appellauitq; eã noie sichem filij sui. Ipsa est nunc neapolis ciuitas samaritanorum Bethel vrbẽ samariæ condiderunt iebusei, quę pri⁹ vocabatr̃ luza, sed postq̃ dormiẽs ibi iacob vidit scalẽ innitentem cælo & dixit. vere hic domus dei ẽ & porta cęli, hac ex causa locus nomẽ accepit bethel i. domus dei. Quãdo aũt ibi ab hieroboã vituli aurei fabricati sunt, vocata est bethauen. i. dom⁹ idoli, quę antea vocabatur domus dei. Bethleem iuda ciuitas dauid quę mũdi genuit saluatorẽ a iebuseis cõdita ferr̃, & vocata primũ effrata, qñ aũt ibi iacob pecora sua pauit. eidẽ loco bethleẽ nomẽ quodam vaticinio futuri iposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panẽ qui ibi de cęlo descendit. Ebron ciuitas Iudeæ quę quondã vocabatr̃ arbe condita est a gigantibus ante septẽ q̃ ab eis thanis vrbs ægypti conderetur. Ipsa est arbe, a numero ita vocata ꝙ ibi tres patriarchę sepulti sunt & quartus adã. Ipsa est & membre vocata ex vno amico abrahæ. Samariam a qua omnis regio q̃ circa eã fuit nomẽ accepit, sennacherib rex assyriorũ construxit, vocauitq; samariã. i. custodiã, quia quãdo israel transtulit medos ibi custodes cõstituit. hãc obsidione captã antiochus solo coequauit. Quam postea herodes a fundamẽtis instaurans, in honorẽ augusti augustã. i. sebastiã greco sermone vocauit, ibi sepulti sunt heliseus & abdias prophetę, & quo maior inter natos mulierũ non fuit baptista ioannes. Tiberiadẽ vero herodes alius in iudęa in nomine tiberii cęsaris condidit. Tyrus vrbs phœnicũ condita a phœnicibus fuit. Hęc est ciuitas ex qua aurũ regi salomoni deferebatur, i qua optima purpura tingitur. Vnde & tyria dicitur nobilis purpura. Phœnices a rubro profecti mari sidonẽ vrbem opulentissimã condiderũt, quã a pisciũ copia sidõ appellauerũt. Nã piscem phœnices sidon vocant. Ipsi etiã tyrũ in syria, ipsi vticã in africa, ipponem leptim aliasq; vrbes in ora maritima condiderunt Ipsi thebas in boetia duce cadmo, ipsi postremo i vltima orbis tendẽtes vrbẽ in occeano cõdiderunt eãq; lingua sua gades noiauerũt. Nã mos erat antiquę phœnicũ gẽtis, multis, simul mercãdi causa domo proficisci, & cũ incolarum animos commercio rerũ his ante incognitarum sibi conciliassent, loca quę condendis vrbibus idonea videbãtur capere. Ex his profecta & dido in littus africæ, vrbẽ cõdidit, & carthadã nominauit quod phœnicea lingua exprimit, ciuitatẽ nouã mox sermone verso carthago est dicta, hanc scipio deleuit. Quę autẽ nunc est postea a romanis est condita. Carthago aũt antea byrsa postea tyrus dicta est, deinde carthago. Mẽphin ciuitatẽ ęgypti ędificauit epaph⁹ iouis filius, cum in secunda ægypto regnaret. Hęc est vrbs in qua charta nascitur vbi etiã optimi mathematici fuerunt. Nã hanc vrbẽ magicis artibus deditã pristini vsq; ad presens tẽpus vestigia erroris ostenduut. Thanis metropolis ægypti vbi pharao fuit, & moyses cuncta signa fecit, quę in exodo scibuntur. Hanc construxisse perhibentur titanes. i. gigantes & ex suo noie nuncupauerũt. Eliopolis vrbs ægypti quę latine interpretatur solis ciuitas. sicut. lxx. interpretes arbitrantur. Edificata est autẽ a filiis israel in qua phutifares sacerdos fuit cui⁹ meminit ezechiel. Vrbẽ alexandriã cõdidit alexãder magnus, cuius et nomen detinet. Hanc ei idẽ in terminis regionis africę & ægypti constituit, et caput esse regionis ęgypti iussit. Interiacet autẽ inter ægyptum & mare. quasi claustrum importuosa Hæc est vrbs ægypti, postea versa in alexandriam Thebas ægyptias condidit cadmus, quę inter ęgyptias vrbes numero portarum nobiliores habẽtur ad quas commercia arabes vndiq; subuehunt. hic regio ægypti thebaica dicta est. Thebę aũt et boetiæ sunt & egyptiæ, vno tamen auctore sunt conditę. Prolomais & beronice a regibus ægyptiis noiatę a quibus & ędificatę fuerũt. Cęsareã cappadocię philippus in honorem cęsaris ędificauit. Tarsũ cilicię danaes proles perseus ędificauit, de qua ciuitate fuit paulus apostolus. Natus inquit tarso cilicię. Quidam etiam locus indiæ tarsus vocatur. Seleuciam isaurię condidit seleucus, qui et antiochiam. Ilus autem apollinis filius, in phrygia iliũ condidit. Ammazones ephesum in asia construxerunt. Thescus vero smyrnam construxit, quæ Homero poetæ patria extitit, & smyrna vocata, ꝙ ei⁹ campos hermus fluuius secat. Dioscoria calchorũ vrbem amphitus & circius aurigę castoris & pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam castor & pollux græce dioscori appellantur. Nicomedia a nicomede rege bithinyę ędificata est. Bithynia condita a phœnice quę primum mitandina vocabatur. Constantinopolim vrbem thracię constantinus ex nomine suo instituit. solam romę meritis et potentia adęquatam. Hanc conditam primum a Pausania rege spartanorum et vocatam bizantium. vel quod tantum pateat inter adriaticum mare & propontidem, vel ꝙ sit receptaculum terrę, marisq; copiis. Vnde & eam constantinus aptissimam condere iudicauit, vt receptaculum sibi terra mariq; fieret. Ex quo et nunc nuncupatur Romani imperii sedes, & totius caput est orientis, sicut & roma occidentis. Epirus

ciuitasthtacię cõdita ẽ a pyrrho&cognoiata. Athe
nas in hellade cecrops cõdidit ex suo noie cecropi
am noiauit. Hãc anfixion qui in gręcia tertius post
cecropẽ regnauit, mineruę sacrauit & nomen ciui
tatꝫ athenas dedit. Nã minerua græce athenas di
citur, vñ & mineruã gręci inuẽtricẽ multarũ artiũ
asserũt, quia & litterę & artes diuersoꝝ studioruꝫ
& ipsa phia, veluti tẽplũ athenas habuerunt. Cori
thum in achaia cõdidit corinthus orestis filiꝰ. Hãc
græci corintheãvocãt hoc est administrationeꝫ rei
publice. Thebas boetiæ cadmus a phœnicibꝰ con
didit. Thebis ęgyptiis prius ab eo cõstructis Myce
nas lacedæmonia cõdita a lacedæmone semele fi
lio. Sparta a sparto filio foronei vocata, qui fuit fi-
lius inachi. Ipam aũt esse spartã, quã & lacedæmo
niã ciuitatẽ, atqꝫ inde lacedæmonios spartanos di
ci. Achaia ab acheo cõstructa. Pelops qui apud ar
gos, regnauit pelopõnensium vrbeꝫ cõdit, Cecrops
in insula rhodo rhodũ ędificauit. Carpatus couin.
Aeos tiphonis filius paphũ. Angeus licurgi filiꝰ sa
mũ. Dardanus aũt cõdidit dardaniã. Thessaloni-
cã thessalus gręci filius ędificauit, in qua etiam re
gnauit. Brundusiũ cõstruxerunt gręci. Brundusiũ
aũt dictũ gręce ꝙ brũda caput cerui dicaꝛ, sic ẽ ei
vt & cornua videantur, & caput & lingua in positi
one ipsius ciuitatis. In italia aũt a iano ianiculum,
a saturno saturnia, atqꝫ latiũ conditũ eo ꝙ ibi fugi
ens latuisset cognominatũ. Ab hercule in cãpania
põpeiã qui victor ex hispania põpaꝫ boũ duxerat.
Eneas aũt post excidiũ troiæ, in eandẽ italiãveni-
ens, ab vxoris noie lauiniã condidit. Ascanius vero
relicto lauiniæ nouercę suę regno albã longã con-
didit. Alba autem vocata propter colorẽ suis, lõga
quia longũ oppidũ est, iuxta ꝓlixitatẽ collis i quo
positum est. Ex hac etiã vrbe reges albanoꝝ ap-
pellari cœperunt. Capuã capis siluius rex albano
rũ cõstruxit appellata noie cõditoris, lꝫ sint qui di
cãt a capacitate eã capuã dictã, ꝙ eius terra omnẽ
vitę fructũ capiat, alii a locis cãpestribus in quibus
sita est. Est aũt caput vrbiũ cãpanię iter maximas
romã carthaginẽqꝫ numerata ex qua & prouincia
italiæ cãpania dicta est. Romulus cũ interfecto a-
pud albã amulio, auũ munitorẽ in regnũ restituis-
set, & in eũ locũ vbi nunc roma est deuenit ibiqꝫ se
des posuit. mœnia cõstruxit, vrbẽqꝫ ex noie suo ro-
mãvocauit. Hãc aũt antea euãder dr̃ cõdidisse. vt
est illud. Tũc pater euandrus romanę conditor ar
cis. Ancus Marcus ex filia numę põpilii, natus hic
vrbẽ in exitu tyberis cõdidit. q̃ & peregrinas mer-
ces exciperet & hostem moraret̃, quam ab ipo situ
hostiã appellauit. Galli quidã intestina discordia &
assiduis dissensionibus suoꝝ permoti sedes nouas
querẽtes italiã profecti sunt, sedibusqꝫ propriis tu-
scis expulsis, mediolanũ atqꝫ alias vrbes condide-
rũt. Vocatũ aũt mediolanũ ab eo ꝙ ibi sus medio
lanea perhibet̃ inuenta. Historiis placet a mesapo
græco, mesapię datã originẽ, versa postmodũ i no

9nẽ calabrꝰ ꝑ quã in exordio enotri frater peuceciꝰ
peuceciã nõminauerat. Manto tiresię filia post in
teritũ thebanoꝝ dr̃ delata in italiã mantua condis
se. Est aũt in venetia, quę gallia cisalpina dicitur.
Et dicta mãtua ꝙ manes tueatur. Partenopia a p
tenope virgię quadã illic sepulta appellata, quod
oppidũ postea augustus neapolĩ esse maluit a pro
montorio leucatẽ in quo actis apollinis tẽpluꝫ fuit
bellũ augustus cõtra antoniũ gessit. Quo victorem
vrbẽ in actiaco sinu cõdidit, quã a victoria nicopo
lim appellauit. Palantus parthenioꝝ dux parthe-
nios constituit. Taras neptuni filius fuit, a quo ta-
rentũ ciuitas & cõdita & appellata est. Cuꝫ Cyrus
maritias vrbes græcię occuparet, & focẽses ab eo
expugnatioibus angustiis pręmerent̃, iurauerunt
vt profugerẽt q̃ longissime ab iperio persaruꝫ vbi
nec nomen quidẽ eoꝝ audirent, atqꝫ ita in vltimos
galliæ sinus nauibus profecti armisqꝫ se aduersus
gallicã feritatẽ tuentes, massyliã condiderũt. & ex
noie ducis nũcuparunt. Hos Varro trilingues di-
cit, ꝙ & gręce loquantur & latine & gallice. Nar-
bonã & arelatũ, & pictanis coloni ꝓprii cõdiderũt
Burdegalĩ appellatũ ferunt, burgos gallos primũ
colonos habuerit quibus antea cultoribus adiple
ta est. Terraconã in hispania scipiones cõstruxert̃,
ideo caput est terraconensis prouincię. Cęsaraugu
sta terra conẽsis hispanię oppidũ a cęsare augusto
& sitũ & noiatũ, loci amœnitate & delitiis pręstan
tius ciuitatibus hispanię cunctis atqꝫ illustrius flo-
rens sanctoꝝ martyrum sepulturis. Afri sub hãni-
bale maritima hispanię occupãtes, carthaginem
spartariã construxerũt, quę mox a romanis capta
& colonia facta, nomen etiã prouinciæ dedit. Nũc
aũt a gotthis subuersa atqꝫ in desolationẽ redacta
est, Saguntum gręci ex insula zacynto profecti in
hispaniã cõdiderunt, quã afri postea bello impeti-
tã deleuerunt. Emeritã cęsar augustus ędificauit,
postq̃ lusitaniã, & quasdã oceani insulas cepit dãs
ei nomen ab eo ꝙ illi milites veteranos constituis
set. Nã emeriti dicuntur veterani, solutiqꝫ militia.
Vlixbona ab vlixe est condita & nuncupata, quo
loco sicut historiographi dicunt cęlum a terra &
maria disiunguntur a terris. Hispalim cęsar iulius
condidit. quam ex suo nomine et romę vrbis voca
bulo iuliam romulam nuncupauit. Hispalis auteꝫ
a situ cognominata est, eo ꝙ in solo palustri suffi-
xis profundo palis locata sit, ne lubrico atqꝫ insta-
bili fundamento caderet, Gades oppidum a pęnis
conditum, qui etiam & carthagineꝫ sartariam con
diderunt. Septem oppidum a montibus. vii. quia si
militudine fratres vocati, gaditano imminent fre-
to. Tingis & lixis ciuitates anteus auctor est, quem
hercules fertur luctæ certamine superatum inter-
fecisse. Lix aũt a lixo flumine mauritaniæ nũcupa
ta, vbi antea regia fuit, & sala ꝙ immineat sale flumi
Cęsareã mauritanię oppidũ iuba rex mauroꝝ i ho
norẽ cęsaris augusti cõdidit, quã ex eius nomine cę

sareā apellauit, sicut herodes aliā cęsarē . in pale=
stina quę nunc vrbs est clarissima. Icosiū cęsarien=
sis mauritanię oppidū hercule illuc trāseunte, vi=
ginti a comitatu eius discedentes cōstruxerūt. hāc
ne quis imposito a se noīe priuatim gloriaretur, de
condentiū nūero vrbi icosium nomen est īpositū
Cyrene regina fuit lybię, que ex suo noīe ciuitatē
cyrenē cōdidit, ex qua & lybiā cyrenēsem vocauit.

ℭ De ædificiis publicis. Cap. II.

Ciuitas est hoīm multitudo, societatis vincu
lo adunata, dicta a ciuibus. i. ab ipsis incolis
vrbis pro eo ꝙ plurimoꝝ cōciscat & cōtine
at vitas. Nā vrbs ipsa menia sunt, ciuitas aūt nō sa
xa sed habitatores vocātur. Tres aūt sunt societa
tes, familiaꝝ, vrbiū, gentiū. Vrbs vocata ab orbe,
ꝙ antiquę ciuitates in orbe fiebāt, vel ab vrbo par
te aratri quo muri designabantur, vnde est illud.
Optauitq; locū regno & cōcludere sulco. Loc⁹ enī
futurę ciuitatis sulco designabatur. i. aratro. Cato
Qui vrbē inquit nouā cōdidit, tauro & vacca aret
vbi arauerit murū faciat, vbi portā vult eē aratrū
sustollat & portet, & portā vocet. Ideo autē aratro
circūdabatur dispari sexu iuuencoꝝ propter com
mixtionē familiarū, & imaginē ferentis, fructūq; re
dētis. Vrbs aūt aratro cōditur, aratro vertitur. Vn
de Horatius. Imprimeretq; muris hostile aratrum
Oppidū quidā ab oppositione muroꝝ dixerūt alii
ab opibus recondendis, eo ꝙ sit munitū, alii ꝙ sibi
in eo cōuentus habitantiū opem det mutuā con=
tra hostē. Nā primū hoīes tanq̄ nudi & iermes, nec
cōtra bella hęc præsidia habebāt, nec receptacula
frigoris & caloris, nec ipsi inter se hoīes ab hoībus
satis erāt tuti. Tandē naturali solertia spelūcis sil=
uestribusq; tegumētis tuguria sibi & casa virgul=
tis arūdinibusq; cōtexuerunt, quo esset vita tutior,
ne his qui nocere possent aditus esset. Hęc ē origo
oppidoꝝ quę ꝙ opē darent iccirco oppida noīata
dixerunt. Oppidū aūt magnitudine & męnib⁹ di=
screpare a vico & castello & pago. Ciuitates aūt aut
colonię, aut municipia, aut vici, aut castella, aut pa
gi appellātur. Ciuitas proprie dr̄ quā nō aduenę sꝫ
in ea nati solo condiderūt. Ideoq; vrbes a propriis
ciuib⁹ cōditę ciuitates non colonię nuncupāt̄. Co=
lonia vero est quę defectu indigenaꝝ nouis culto=
ribus adipletur, vñ & colonia a cultu agri est dicta
Municipiū est quo manēte statu ciuitatis ius ali=
quod minoris aut maioris officii a principe impe=
tratur. Dictū aūt municipiū a muniis. i. officiis, ꝙ
tm̄ munia. i. tributa, debita, vel munera reddāt. Nā
liberales & famosissimę causę & quę ex pricipe ꝓ
ficiscūtur ibi nō agunt̄. Hęc enī ad dignitatē ciui=
tatū pertinent. Vici & castella & pagi sunt, q̄ nulla
dignitate ciuitatis ornantur. sed vulgari hoīm con
uentu incolunt̄, & propter paruitatē sui, maiorib⁹
ciuitatibus attribuūtur. Vicus aūt dictus a vicinis
tm̄ habitationib⁹, vel ꝙ vias habeat tm̄ sine muris
Est aūt sine munitione muroꝝ licet & vici dicātur
ipse habitationes vrbis, Dictus aūt vicus eo ꝙ sit
vice ciuitatis, vel ꝙ vias habeat tantum sine mu-
ris. Castrū antiqui dicebāt oppidū loco altissimo
sitū, quasi casam altā, cuius pluralis numerus ca=
stra, diminutiuū aūt castellū est, siue ꝙ castrabāt
licentia inibi habitantiū ne passim vaga hosti pa=
teret. Pagi sunt apta ędificiis loca inter agros ha=
bitātibus. Hęc & cōciliabula dicta a conuentu & so
cietate multoꝝ in vnū. Cōpeta sunt vbi vsus est cō=
uētus fieri rusticoꝝ, & dicta cōpeta ꝙ loca multa i
agris eodē cōpetant, & quo cōuenit̄ a rusticis. Sub
urbana sunt circūiecta ciuitatis edificia, quasi sub
vrbe. Męnia sunt muri ciuitatis dicti ab eo q̄d mu
niāt ciuitatē, q̄si mūimēta ciuitatis. i. tutamēta Mu
niū aūt dictū q̄si manu factū, sic & muri a munitio
ne dicti, quasi muniri, eo ꝙ muniāt & tuāt̄ interio=
ra vrbis. Męnia aūt duplicē hn̄t significationē. Nā
interdū męnia abusiue dici solēt oīa ædificia pu-
blica ciuitatis, vt diuidimus muros & męnia pan=
dim⁹ vrbis. Proprie aūt męnia sunt tm̄ muri. Mur⁹
aūt turribus propugnaculisq; ornat̄. Turres voca
tę ꝙ teretes sint & lōgę. Teres eī est aliquid rotun
dū cū ꝓceritate vt colūna. Nā & q̄uis quadratę āt
late cōstruantur, procul sp vidētibus rotūdę existi
mātur, iō quia oē cuiusq; anguli simulacrū p lōgū
aeris spaciū euanescit atq; cōsumit̄, & rotundū vi
det̄. Propugnacula pinę muroꝝ sunt dicte, quia ex
his propugnat̄. Promurale vero, eo ꝙ sit pro muni
tione muri. Est eī muras proximus añ murū, Por=
ta dr̄, quia pōt īportari vel exportari aliquid. Pro=
prie aūt porta aut vrbis aut castrorū vocat̄, sicut
superius dictū est. Vicus vt prędictū est, ipse habi=
tationes vrbis sunt, vñ & vicini dicti. Vię ipa spacia
angusta quę inter vicos sunt, Plateę perpetuę ac la
tiores vię ciuitatū sunt, iuxta ꝓprietatē linguę grę
ce a latitudine nūcupatę. Platos eni greci latū di=
cunt. Quintanę pars plateę quinta est, qua carpē=
tū progredi pōt. Cloacę dictę ꝙ his percolāt̄ aquę
Has primū romę fecisse dicunt. tarquiniū priscū
vt quotiens pluuiaꝝ inundatio existeret. per eas a
quę extra ciuitatē emitterētur, ne maximis perpe
tuisq; tēpestatibus planiciē vel fundamēta vrbiū
strages aquarū subuerterēt. Imbuli, vel quia sub
uolumina sunt, vel quia sub his ambulant. Sunt eī
porticus hincinde platearū. Forus est exercenda=
rū litiū locus a fando dictus, siue a foroneo rege q
prim⁹ leges gręcis dedit. Hęc loca et prorostra vo
cātur, ideo ꝙ ex bello punico captis nauibus car=
thaginensiū rostrata ablata sunt, & in foro roma=
no pręfixa vt esset huius insigne victorię. Curia di=
citur eo ꝙ ibi cura per senatū de cunctis admistre
tur. Pretoriū eo ꝙ ibi pretor sedeat ad discutiēdū.
Gymnasiū gn̄alis est exercitiorū locus. Tn̄ apud a
thenas locus erat vbi discebatur philosophia & sa
piētię exercebat̄ studiū, Nā gymnasiū grece voca
tur quod latine exercitiū dr̄ hoc est meditatio. Sꝫ
& balnea & loca cursoꝝ & athletaꝝ gymnasia sūt

eo ꝙ illic oēs in suę artis studia exercitētur. Capitoliū rome vocatū, eo ꝙ fuerit romanę vrbis & religionis caput summū. Alii aiunt cū tarquinius prisc⁹ capitolii fundamenta romę aperiret in loco fundamēti caput hoīs literis tuscis notatū inuenit, & proinde capitoliū appellauit. Arces sunt partes vrbis excelsę, atq; munitę. Nā quęcūq; tutissima vrbium sunt, ab arcēdo hostē arces vocantur. Vñ & arcus & arca. Circū romani dictū putant a circuitu equoꝝ eo ꝙ ibi circū metas equi currant. Theatrū autē a spectaculo noīatum απο του θεασθαι ꝙ in eo populus stans desuper atq; spectās ludos scęnicos contēplaretur. Amphiteatrum vero vocatuꝫ ꝙ ex duobus sit theatris cōpositum. Nā āphiteatruꝫ rotundū est, theatrū vero ex medio amphiteatri ē semicirculi figurā habēs. Labyrinth⁹ ē perplexis parietib⁹ edificiū, qualis est aqud cretā a dedalo factus, vbi fuit minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini exitū inuenire non valet. Cuius ędificii talis est situs, vt aperientib⁹ fores tonitruū terribile intus audiat. Descēditur centenis vltra gradibus, intus simulacra, et monstrificę effigies, in partes diuersas transitus inumeri per tenebras, & cętera ad terrorē ingredientiū facta, ita vt de tenebris eius ad lucē venire īpossibile videatur. quatuor sunt aūt labyrinthi, primus egyptius, secundus creticus, tertius in lēno, quartus in italia, oēs ita cōstructi vt dissoluere eos nec vlla sęcula q̄dē possunt. Pharū turris est maxima, quā græci & latini cōmune ex ipi⁹ rei vsu pharū appellauerunt eo ꝙ flāmaꝝ iudicio lōge videatur a nauigātibus qualē ptholemeus iuxta alexādriā cōstruxisse octigentis talentis traditur. Vsus eius est nocturno nauiū cursui ignes ostendere, ad pronunciandavada portusq; & introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant. Nā alexandria fallacibus vadis insidiosus accessus habet. Hinc igitur in portubus machinas ad prelucendi ministeriū fabricatas pharos dicūt. Nā phos lux est, oros visio dr̄. Vñ & lucifer gręce phosphoros appellatur. Cocleę sūt altę & rotundę turres, & dictę cocleę quasi cycleæ ꝙ in eis tanq̄ per circulū orbēq; conscēdatur, qualis est romę. clxxii. pedibus. Thermę appellatę ꝙ caleant. Gręci eni thermon calorē vocāt. Balneis vero nomen indituꝫ a lauatione męroris. Nā græci balanion dixerunt ꝙ anxietatē animi tollat. Hæc & gymnasia dr̄, quia ibi athletę vncto corpore & perfricato manib⁹ exercitātur. Nā gymnasiū gręce latine exercitiū dr̄, gymnos vero nudus. Apoditeriū vbi lauantiū vestimenta ponunt, ab exuēdo dictum απο λυειν enī gręce exuere dr̄. Popina gręc⁹ sermo est qui apud nos propina corrupte dr̄ Est aūt locus iuxta balnea publica vbi post lauacrū a fame & siti reficiuntur. Vñ & propina et propinare dr̄. Pina ei græce famē significat, eo q̄d hic locus famē tollat. Tabernę oli vocabāt ędiculę plebeioꝝ paruę & simplices in vicis, axibus & tabulis clausæ, [illegible] & tabernarię q̄d soleāt cōsedere. Dictæ aūt tabe[illegible]ę q̄d ex tabulis lignisq; erāt cōstructe q̄ nunc et si nō speciē, nomē tñ pristinū retinēt. Macellū dictū q̄d ibi mactētur pecora q̄ mercātib⁹ venundātur. Mercatū aūt a cōmercio noiatuꝫ, ibi eī res vēdere vel emere solitū est, sicut et telonē dicitur vbi merces nauiū et nautarum emolumēta reddūtur. Ibi ei vectigalis exactor sedet, preciū rebus impositurus et voce a mercatoribus flagitās. Carcer est a quo prohibemur exire, et dictus carcer a coercendo. Hinc fronto vt pergræcari potius amœnis locis q̄ coerceri carcere viderentur.

¶ De habitaculis. Cap. iii.

Habitatio ab habendo vocata, vt habitare casas. Domus ex gręca appellatione vocat. Nā domata gręci tecta dicunt Est autē dom⁹ vni⁹ familię habitatio, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domiciliū totius gn̄is hūani. Nā ędificiū antiqui ędē appellauerūt. Alii ędeꝫ ab edēdo quidē sumpsisse nomē existimāt, dantes exēplū de plato. Si vocassem vos in edē ad prādiū Hinc et edificiū, eo q̄d fuit prius ad edendū factū Aula domus est regia, siue spaciosum habitaculuꝫ porticibusq; quatuor cūclusuꝫ. Atriū magna edes est siue amplior et spaciosa domus, et dictum est atrium eo q̄d addātur ei tres porticus extrinsecus. Alii atriū quasi ab igne et ligno atrum dixerunt. Atrū eni fit ex fumo. Palatiū a palāte principe archadum dictum, in cuius honore arcadas palāteū oppidum cōstruxerunt. et regiā in ipsius noie conditā vocauerunt. Thalamum hac ex causa vocatū ferunt. Cum ei raptę fuissent a romanis sabinę, ex quibus cum vna āñ alias specie nobilis cū magna oīm admiratiōe raperet, thalamoni duci eā oraculo respōsum est dari, et q̄m hę nuptię feliciter cessērāt, institutum est vt in oībus nuptiis thalami nomen iteretur. Egyptii quoq; lingua sua loca in qb⁹ nubētes succedunt et incubāt, thalamuꝫ nomināt Cęnaculum dictum a cōmunione vescēdi, vñ cęnobium cōgregatio. Antiqui eni publice et in cōmune vescebantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto delicię luxuriā gignerent. Tricliniū est cęnaculū, a tribus lectulis discumbentiuꝫ dictum. Apud veteres eni in loco vbi cōuiuii apparatus exponebatur tres lectuli strati erāt, in quib⁹ discūbentes epulabātur. Clinon eni gręce lectul⁹ vel accubitus dr̄, ex quo cōfectum est vt triclinium diceret. Cella dicta q̄d nos occultet et celet. Cubiculum vero q̄d eo cubemus, ibiq; dormientes requiescamus. Cubile autē cubādi locus est. Secessus, q̄d sit locus secretus. i. sine accessu. Diuersoriuꝫ dictū eo q̄d ex diuersis viis ibi cōueniatur. Hospitiū sermo gręcus est, vbi quis ad tēpus hospitali iure ihabitat, et iterum inde transiens migrat. Inde et metatum, quia mutatur. Vñ et legitur. Et castramentati sunt ꝑ mutauerūt. Nō eni illic permanet exercitus, sed pertrāsit. Męniana dicta sunt q̄d mænea

mus. Mœnianus collega crassi in foro pro[i]ecit materias vt essent loca in quibus expectãtes insisterẽt que ex nõie eius meniana appellata sunt. Hec & solaria quia patent soli, post hec alii lapide, alii materia edificauere porticibus meniana & foribus & domibus adiecerunt. Tabulata oli͂ lingnee domus fiebãt. Inde nomen permanet tabulatorũ. Apogeum est cõstructũ sub terris ædificiũ, quod nos antrũ vł speluncã dicimus. Solariũ, ꝙ soli et aure pateat, q̃lis fuit locus in quo dauid bersabee lauantẽ aspexit & adamauit. Cũ hierosolimã anthiochus obsideret hircanus princeps iudeoꝝ referato dauid sepulchro tria milia auri talento inde abstraxit, ex q bus. 300. anthiocho dedit vt obsidionem relinqueret, atq; vt facti inuidiã demeret. Fertur ex reliqua pecunia instituisse primus xenodochia quib⁹ aduẽtũ susciperet pauperum et peregrinoꝝ. vnde et vocabulũ sũpsit. Nã ex greco in latinum xenodochium peregrinoꝝ susceptio nuncupatur. Vbi autem egrotantes de plateis colliguntur, nosocomiũ græce dicitur in quo consumpta languoribus atq; inedíis miserorum membra fouentur.

¶ De edificiis sacris. Cap. iiii.

Sacra sunt loca diuinis cultoribus instituta, vtpote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur. Sctã iuxta veteres exteriora tẽpli sunt. Sctã autẽ sctoꝝ locus tẽpli secretior, ad quẽ nulli erat accessus nisi tm̃ sacerdotibus. Dicta aũt sancta sanctoꝝ, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctoꝝ cõparatione sanctiora sunt sicut cantica canticoꝝ, quia cantica vniuersa precellunt. Sanctũ aũt a sanguine hostie nuncupatũ. Nihil eni sanctũ apud veteres dicebatur, nisi quod hostie sanguine esset cõsecratũ aut cõspersum. Item sanctuꝫ quod extat esse sancitũ. Sancire autẽ est cõfirmare & interrogatiõe pene ab iniuria defendere, sic & leges sãcte & mores sancti esse dñr. Propitiatoriũ, oraculũ inter duo cherubin. Et dictũ propitiatoriũ, quasi ꝓpitiationis oratorium. Propitiatio eni placatio ẽ. Oracula dicta eo ꝙ inde respõsa redduntur. et oracula ab ore dicta. Penetralia secreta sunt oraculorum, et penetralia dicta sunt ab eo ꝙ est penitus, hoc est pene intus. Oratoriuꝫ orationi tm̃ est consecratum in quo nemo aliud agere debet, nisi ad quod est factum, vnde et nomen et nomen accepit. Monasterium vnius monachi habitatio est. Mono eĩ apud grecos solus, sterium statio. i. solitarii habitatio. Cenobium ex greco et latino videtur esse cõpositum. Est eni habitaculum plurimorum in cõmune viuentium. Ceno eni grece cõe dr̃. Templi nomẽ gñale, pro locis eĩ quibuscũq; magnis antiqui tẽpla dicebãt. Et tẽpla dicta quasi tecta ãpla, sed et locus designatus ad orientẽ, a cõtẽplatione tẽplũ dicebatur. Cuius ptes quatuor erant, antica ad ortũ, postica ad occasum, sinistra ad septẽtrionẽ, dextra ad meridiẽ spectãs. Vñ et qñ tẽplum construebãt, orientẽ spectabãt equnoctialẽ, ita vt lineæ ab ortu ad occidentẽ misse fierent partes celi, dextra sinistra æquales, vt qui consuleret ac depræcaretur, rectum aspiceret orientẽ. Fana dicta a faunis quib⁹ tẽpla error gentiliuꝫ cõstruebat, vñ et cõsulentes demonum respõsa audirẽt. Delubra veteres dicebãt tẽpla fontes habentia, quib⁹ añ ingressum diluebãtur, et appellari delubra a diluendo. ipse nunc sunt edes cum sacris fontibus in quibus fideles regenerati purificanť et bene quodã præsagio delubra sunt appellata, sunt eni in ablutioneꝫ pctõruꝫ. Fons autẽ in delubris, locus regeneratorum est in quo septẽ gradus in spiritussancti mysterio formãtur, tres in descensu, et tres i ascensu. Septimus vero is est qui et quartus. i. similis filio hominis, extinguens fornacẽ ignis, stabilimentuꝫ pedũ fundamentũ aque, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Basilice prius vocabantur regum habitacula, vnde et nomẽ habẽt. Nã et basileus rex, et basilice regie habitationes. Nunc iõ diuina tẽpla basilice nominãtur, quia ibi regi oĩm deo cultus et sacrificia offeruntur. Martyriuꝫ loc⁹ martyris greca deriuatione, eo ꝙ in memoriã martyris sit constructum, vel ꝙ sepulcha sanctoruꝫ ibi sint martyrium. Arã quidã vocatã dixerunt ꝙ ibi ĩcense victime ardeãt. Alii aras dicunt a precationibus. i. quas greci aras vocãt, vñ contra inprecatio satura dr̃. Alii volunt ab altitudine aras sed male. Altare aut ab altitudine cõstat esse noiatum, quasi alta ara. Pulpitum ꝙ in eo lector vel psalmista positus in publico cõspici a populo possit quo liberius audiatur. Tribunal, eo ꝙ inde a sacerdote tribuãť precepta viuendi. Est eni locus in sublimi constitutus, vñ vniuersa exaudiri possint. Alias tribunal a tribubus denoĩatum, ꝙ ad illum tribus conuoceť. analogium dictũ, ꝙ sermo ĩde prediceť. Nã logos grece sermo dr̃, ꝙ et ip̃m altius situm est.

¶ De repositoriis. Cap. V.

Sacrarium proprie est locus tẽpli in quo sacra reponuntur, sicut donarium est in quo collocãtur oblata, sicut letisternia dicũtur vbi hoies sedere consueuerunt. Ab inferendis igiť et deportãdis sacris sacrarium nuncupatur. Donaria vero eo ꝙ ibi dona reponãtur, q̃ i tẽplis offerri consuerunt, erarium vocatum, quia prius es signatum ibi recõdebatur. Hoc eni oli in vsu erat, auro argẽtoq; nondum signato, ex quorum metallis q̃uis postea facta fuisset pecunia, nomẽ tñ ærarii ꝑmãsit, ab eo metallo vñ pecunia initium sumpsit. Armarium loc⁹ est vbi quarumcunq; artium instrumẽta ponunť. Armamentariuꝫ vero vbi tm̃ tela armorum. vñ Iuuenalis. Quicquid habẽt telorum armẽtaria celi. Dicta autẽ vtraq; ab armis. i. brachiis q̃bus exercẽtur. Bibliotheca est locus vbi reponũť libri. Biblio eni grece liber, theca repositorium dr̃. Prõptuarium dictum eo qđ iñ necessaria victui promunť. i. ꝑferũť, Cellarium dictum, qđ ĩ eo colligãť

ministeria mensaꝝ vel quę necessaria victui super sunt. Inter promptuarium autem & cellariū hoc interest, ꝙ cellarium est paucoꝝ dierum, promptuarium vero temporis longi. Apotheca aūt vel horrea a greco verbū ex verbo repositoria vel reconditoria dici possunt. eo ꝙ in his homines elaboratas fruges reponunt. Vnde & enthicam greco sermone repositā rei copiosā substātiam appellamus

❡ De operariis. Cap. VI.

Ergasteriū locus est vbi op⁹ aliquod fit. Greco enim sermone erga opera sterio statio. i. operaria statio. Ergastula quoq; & ipsa a greco vocabulo nuncupant̄, vbi deputantur noxij ad aliquod opus faciendum, vt solēt gladiatores et exules qui marmora secant, & tn̄ vinculoruꝫ custodiis alligati sūt Gyneciū grece dictum eo ꝙ ibi conuentus fœminaꝝ ad opus lanificii exercendum conueniat. Mulier eni grece τυνε nuncupatur. Pistrinū quasi pilistrinū, quia pilo antea tundebāt granum. Vnde & apud veteres non molitores sed pistores dicti sunt quasi pinsores a pinsendis granis frumenti. Molę enim vsus nondum erat, sed granum pilo pinsebāt vnde & Virgilius. Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo. Clibanus fornax a cliuo dict⁹, ab eo ꝙ in erectione sit collectus. Cliuū eni ascensum dicimus flexuosum. Furnus per deriuationem a farre dictus, qm̄ panis ex eo factus ibi coquitur. Torcular dictum eo ꝙ ibi vuę calcentur atq; extortę exprimantur. Forus est locus vbi vua calcatur, dictus ꝙ ibi feratur vua vel propter ꝙ vua feriatur pedibus vn̄ & calcatorium dicitur. Sed hoc nomen multa significat. Prima species fori locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda vbi magistratus iudicare solet. Tertia quam supra diximus, quā calcatorium nominamus. Quarta spacia plana in nauibus, de quibus Virgilius. Laxatq; foros. Lacus dictus ꝙ ibi decurrit frugum liquor.

❡ De aditibus. Cap. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quē ingredimur & admittimur. Vestibulū est vel aditus domus priuatę, vel spacium adiacens edibus publicis. Et vestibuluꝫ dictuꝫ, eo ꝙ eo vestiūtur fores aut ꝙ aditum tecto vestiat, aut ab stando. Porticus dictus ꝙ transitus sit magis q̄ ibi standum sit quasi porta & porticus eo ꝙ sit aperta. Ianua a iano quodā appellatur cui gentiles oēm introituꝫ vel exitū sacrauerunt. vn̄ Lucanus. Ferrea belligeri compescant limina iani. Est aūt ianua primus domus ingress⁹ cętera inter ianuā ostia vocantur generaliter. Ostium aūt est per quod ab aliquo arcemur igressu ab ostando dictum, siue ostium quia ostendit aliquid intus. Alii aiunt ostium appellari. quia ostem morat̄. Ibi enī aduersarijs nos obiicimus. Hinc et hostia tyberina, quia hostibus sunt opposita. Fores & valuę claustra sunt. Sed fores dr̄ quę foras, valuę q̄ intus reuoluntur, et duplices cōplicabilesq; sunt, sed gnālitervsus vocabula ista corrūpit, claustra ab eo ꝙ claudantur dicta. Fenestrę sunt quibus pars exterior angusta & interior diffusa est quales in horreis videmus, dictę eo ꝙ lucē fenerentur. Lux eniꝫ gręce fos dr̄, quia vel per eas intus positus, homo foras videt. Alii fenestraꝫ putant dictā eo ꝙ domui lucē ministret, cōpositum nomen ex gręco latinoq; sermone. Fos eni gręce lux est. Cardo est locus in quo ostium vertitur & semper mouetur, dict⁹ απο της καρδιας. i. quod quasi cor hoīem totū, ita ille cuneus ianuā regat ac moueat. Vn̄ & prouerbiale est, in cardine rem esse. Limina ostioruꝫ dicta eo ꝙ transuersa sint vt limes, & per ea sicut i agro aut introeatur aut foris eatur. Postes et antes quasi p⁹ & ante stantes. Et antes quia ante stant, vel quia antea ad eas accedimus priusq̄ domum ingrediamur. Postes eo ꝙ post ostium stant.

❡ De partibus ędificiorum. Cap. VIII.

Dictum est fundamentum ꝙ fundus sit domus. Idē & cementū, a cedendo dictū, ꝙ crasso lapide surgat. Paries nuncupatus, quia semper duo sunt pares vel a fronte vel a latere. Siue enim tetragonum siue hexagonum sit, qui se conspiciunt ex pari erunt. Alter enī structura facta deformis est, Parietinas dicimus, q̄ si parietū ruinas, sunt enī parietes stantes sine tecto, & sine habitantibus. Angul⁹ ꝙ duos parietes in vnum coniungat. Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, vt nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur. Camere sunt volumina introrsum respicientia, appellatę a curuo. Camur enim gręce curuū est. Laquearia sunt, quę camerā subtegunt & ornant q̄ et lacunaria dicūtur ꝙ lacos quosdā quadratos vel rotūdos ligno vel gypso vel coloribus habeant depictos cū signis intermicantibus. Principaliter aūt lacus dr̄, vt Lucilius. Resultant edesq; lacusq;. Cui⁹ diminutio lacunar facit. vt Horatius. Neq; aureū mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariū & p antisticon laquariū facit. Absida gręco sermone latine interpretat̄ lucida, eo ꝙ lumine accepto per arcū resplēdeat. Sed vtrū absidē dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguū quidā doctoꝝ existimāt. Testudo est camera tēpli obliqua. Nā i modum testitudinis veteres temploruꝫ tecta faciebāt quę ideo sic fiebant vt cęli imaginem redderet, qd̄ constat esse cōuexū. Alii testudinē volunt esse locū in parte atrii aduersum venientibus. Arcus ędificiorū dicti ꝙ sint arta conclusione curuati. Ipsi & fornices. Pauimēta originē apud gręcos habēt elaborata arte picturę. Lithostrata paruulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores, vocata aūt pauimenta, eo ꝙ pauiantur. i. cędētur. Vn̄ et pauor, quia cœdit cor. Ostracus est pauimentū testaceū, eo qd̄ fractis testis calce admixto feriatur. Testa enim gręci ostra dicūt. Cōpluuiū dictū, quia aq̄ partes q̄ circa

sunt conueniunt. Tesellę sunt e quib⁹ domicilia sternuntur, a tesseris noīata .i. quadratis lapillis per diminutionē. Bases fulturę sunt colūnarū, quę a fundamento consurgunt & suppositę fabricę sustinent pondus. Bases aūt nomen petrę est fortissimę syro sermone. Colūnę pro longitudine & rotūditate vocatę, in quibus totius fabricę pondus erigitur. Antiqua ratio erat colūnarum altitudinis, tertia pars latitudinū. Genera rotundarū quatuor, doricę, ionicę, tuscanicę, corinthęę, mensura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintū genus est earū quę vocantur atticę, quaternis angulis, aut amplius paribus laterum interuallis. Capitoria dicta ꝙ sint colūnarum capita, sicut super collū caput. Epystilia sunt q̃ super capitella colūnarum ponuntur, & est grecū .i. supermissa. Tegulę ꝙ tegant edes, & imbrices ꝙ accipiant imbres. Lateres a laterculi ꝙ lati formātur circūactis vndiq; quatuor tabulis. Canalis dicta ab eo ꝙ caua sit in modū cānę. Sane canalē melius gn̄e fœminino q̃ masculino ꝓferimus. Fistulę aquarū sunt dictę, ꝙ aquas fundant & emittant. Nā stola græce mittere est. Formę earuꝫ pro magnitudine aquę et capacitatis modo fiunt.

¶ De munitionibus. Cap. ix

MVnitū vel munimentū dictū quia manu ē factum. Coors vocata, vel ꝙ coartet cuncta quę interi⁹ sunt .i. cōcludat, vel ꝙ coarceat obiectu suo extraneos et adire prohibeat Vallum est quod molę terrę erigitur, vt custodia prętēdatur. Dictū aūt vallum a vallis. Nā valli fustes sūt quibus vallū munitur. Et valli dicti ꝙ figantur et euellantur, interualla spacia sunt inter capita vallorū .i. stipitum quibus vallū fit, vnde et cętera quoq; spacia dicuntur a stipitibus scꝫ. Agger est cuiuslibet rei aceruatio vnde fossæ aut valles possunt repleri. Agger proprie dr̄ terra aggesta quę vallo facto propius ponitur, sed abusiue et muros et munimenta oīa aggerem dicimus. Maceriæ sunt parietes longi, quibus vineę aliquę clauduntur. Longū enī gręci macron dicunt. Formatū siue formatiuꝫ in africa vel hispania parietes de terra appellant, in forma circūdatis duabus vtrinq; tabulis inferūtur magis q̃ instruuntur. Eiusmōi durant incorruptiventis ignibusq;, omni cemēto fortiores. Sepes munimenta satorū sunt vnde et appellatę. Caulas munimenta ouium vel sepimenta ouilium. Est enī græcum nomen c detracta. Nam græci aulas vocant animalium receptacula.

¶ De tentoriis. Cap. x.

TAbernacula tentoria sunt militūꝫ quibus in itinere solis ardores tēpestatesq; ibriuꝫ frigorisq; iniurias vitāt. Dicta aūt tabernacula ꝙ cortinæ distentæ funibus tabulis appenderentur quę tentoria sustinerent. Tentoriū vocatuꝫ eo ꝙ tēdatur funibus atq; palis, vn̄ et hodie prętēdere dn̄r. Papiliones vocantur a similitudine paruuli animalis volātis, quod maxime abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ lumine accenso conueniunt, et circa volitantes ab igne proxime interire coguntur.

¶ De sepulchris. Cap. xi.

SEpulchrū a sepulto dictū. Prius aūt quisq; in domo sua sepeliebatur. Postea vetitū est legibus fetore ipso carporea yiuentiuꝫ cōtacta inficerentu'. Monumentū idō nuncupatur eo ꝙ mentē moneat ad defūcti memoriā Cū eī non videris monumentū obliuisceris mortuū hoc est illud quod scriptū est. Excidi tanq̃ mortu⁹ a corde. Cū aūt videris monet mentē et ad memoriā te reducit, vt mortuū recorderis. Monumenta itaq; et memorię, pro mentis admonitiōe dictę. Tumulus dictus quasi tumens tellus. Sarcophag⁹ grecū nomen est eo ꝙ ibi corpora assumantur. σαρξ ei grece caro. φαγειν comedere dr̄. Mausolea sūt sepulchra seu monumenta regū a mausoleo rege ęgyptiorū dicta. Nā eo defuncto vxor eius mirę magnitudinis et pulchritudinis extruxit sepulchrū, in tantū vsq; hodie oīa monumēta p̄ciosa ex noīe ei⁹ mausolea nūcupantur. Pyramides est gen⁹ sepulchorū quadratū et fastigiatū vltra oēm celsitudinē quę fieri manu possit, vn̄ et mēsurā vmbrarū egressę nullā habere dn̄r. Tali aūt ędificio surgunt, vt a lato incipiant et in angusto finiant̄, sicut ignis. Pyr eī dr̄ ignis, has ęgypt⁹ habet, Apud maiores eī potētes aut sub montibus aut in montibus sepeliebātur. inde tractum est vt super cadauera aut pyramides fierent, aut ingentes columnę collocarentur.

¶ De ędificiis rusticis. Cap. xii.

CAsa est agreste habitaculū palis atq; virgultis arundinibusq; cōtextū quib⁹ possint homines tueri a vi frigoris vel caloris iniuria Tuguriū casula est quā faciūt sibi custodes vinearū ad tegimē sui, quasi tuguriū siue ꝓpter ardorē solis et radios declinādos, siue vt inde vel hoīes vel bestiolas quę isidiari solent natis frugibus abigāt. Hanc rustici capānā vocāt, qd̄ vnū tm̄ capiat. Tesca quidaꝫ putāt esse tuguria, quidā loca pręrupta et aspera. Magalia ędificia numidarum agrestium oblonga in curuis lateribus tecta, quasi nauiū carinę sint, siue rotunda in modum furnorū. Et magalia dicta quasi magaria, qa magar punici nouā villā dicūt, vna littera cōmutata l pro r magaria teguria.

¶ De agris. Cap. xiii.

AGer latine appellari dr̄ eo qd̄ in eo agāt aliquid. Alij agrū ex gręco noīari manifestius credūt, vn̄ et villa gręce coragros dr̄ Villa a vallo .i. agere terrę nuncupata qd̄ ꝓ limite cōstitui solet. Possessiones sunt agri late patentes publici priuatiq; quos initio non mācipatione, sed quisq; vt potuit occupauit atq; possedit, vn̄ et nuncupati. Fundus dictus qd̄ eo fundatur vel stabiliat̄ patrimoniū. Fundus aūt et vrbanū ędificium et rusticū intelligendū est. Prędiū dictū qd̄ ex oībus pa

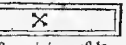
trifamilias maxime preuidetur.i.apparet, quasi p uidiū,vel q antiqui agros quos bello ceperāt vt p de noīe habebāt. Oīs aūt ager vt Varro docet qua drifarius diuidit. Aut ei aruus est ager.i.sationalis aut cōsitus.i.aptus arboribus aut pascuus qui her bis tm̄ & aīalibus vacat, aut florē⁹, qd̄ sunt orti api bus cōgruētes & floribus. qd̄ etiā Virg. in quatuor libris georgicoꝝ secutus est. Rura veteres icultos agros dicebāt.i.siluas & pascua, agrū vero qui co lebāt. Nā rus est quo mel, quo lac quo pecus habe ri potest, vñ & rustic⁹ noīatur, Hec agrestiū prima & ociosa fęlicitas. Seges ager est in quo seritur. vñ & Virg. Illa seges demū votis respondit auari agri colę. Cōpascu⁹ ager dictus, quia diuisorib⁹ agroꝝ relictus est, ad pascēdū cōiter vicinis. Alluui⁹ ager est quē paulatī fluui⁹ in agrū reddit. Arcifini⁹ ager dictus est, quia certis lineaꝝ mensuris nō continet sꝫ arcent fines ei⁹ obiectu fluminū montiū, arboꝝ vñ & i his agris nihil subseciuoꝝ iteruenit. Noua lis ager ē primū pscissus, siue quia alternis annis vacat nouādarū sibi virtū cā. Noualia ei semel cū fructu erūt, & semel vacua. Squalidus ager quasi excolidus q iā a cultura exitit, siue excōsul q a cō sulatu discesserit. Vliginosus ager est vuidus. Naꝫ vuidus dr̄ qui aliqn̄ siccat. Vligo ei humor terreꝰ est naturalis ab ea nuq̄ recedēs. Subseciua sunt pro prie que sutor de materia pcidens quasi superua cua abiicit. Inde & subseciui agri quos in ptica di uisos recusant quasi steriles vel palustres. Itē subse ciua q̄ in diuisura agri nō efficiūt centuariā.i.iuge ra.cc. Area dr̄ tabularū ęqualitas. Dicta aūt area a planicie atq; ęqualitate, vñ & ara. Alii areā voca tā dicunt q pro triturādis frugibus eradat, vel q non triturantur in ea nisi arida. Pratū est cui⁹ feni copia armēta tuentur, cui veteres romani nomē in diderunt, ab eo q ptinus sit paratū, nec magnum laborē culturę desideret. Prata aūt sunt quę seca ri pñt. Paludes dictę a pale pastorali dea q paleas id est pabula nutriant iumentorum.

¶ De finibus agrorum. Cap. viii.

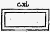
Dicti fines eo q agri funiculis sint diuisi. mē suraꝝ ei ligneę in terraꝝ partiōe tendūt vt dimēsionis ęqualitas teneat. Limites appellati antiquo verbo trāsuersi. Nam transuersa oīa antiq lima dicebāt, a quo & limina ostioꝝ p quę foras & introit, & limites q p eos in a gros foras eatur. Hinc & limus vocabulum accipit cingulū quo serui publici cingebāt obliqua purpu ra. Termini dicti q terrę mēsuras distingūt atq; de clarant. His ei testimonia finiū intelligūt, & agro rū cōtentio & certamen auferī. Limites maximi i agris duo sunt, cardo & decuman⁹. Cardo qui a se ptētrione directus a cardine celi ē. Nā sine dubio celū vertit i septētrionali orbe. Decumanus est qui ab oriente in occidentē per trāsuersuꝫ dirigit, qui pro eo q formā.x. faciat decumanus est appellat⁹ Ager eni bis diuisus figurā denarii numeri efficit. Arca ab arcendo vocata. Fines ei agri custodit eos q; adire prohibet. Trifiniū dictū eo q triū posses sionū fines astringit. Hinc & quadrifiniū q quatu or. Reliqui limites angustiores & inter se distant i paribus interuallis et nominibus designatis.

¶ De mensuris agrorum. Cap. xv.

Mensura est quicquid pondere capacitate longitudine, latitudine, aioq; finitur. Ma iores itaq; orbē partibus, partes in proui ciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, lo ca in territoriis, territoria in agris, agros in centu riis, centurias in iugeribus, iugera in clematib⁹, de inde dimata in actus. pticas. passus, gradus, cubi tos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiserūt. Tā ta ei fuit eoꝝ solertia. Digitus est pars minima a grestiū mensuraꝝ. Inde vncia hñs digitos tres. Pal mus aūt quatuor digitos habet, pes sexdecim di gitos, passus pedes quinq;, ptica passus duos.i. pe des.x. Pertica aūt a portando dicta, quasi portica Oēs aūt precedentes mensurę in corpore sunt vt palmus, pes, passus, et reliqua, sola pertica portat Est enim.x. pedum instar calami in ezechiele, tem plum mensurantis ita.

Actus minimus est la titudine pedum.iiii. longitudine.c.xl.ita

Climata quoq; vndiq; ver sum habent pedes.lx.ita.

Actus quadratus vn diq; finitur pedibus c.xx.ita

Hunc bethyci arpennē dicūt, ab arādo scilicet. Actus duplicat⁹ iugerū facit et ab eo q ē iūctū iugeri nomē accepit

Iugerū aūt cōstat lō gitudine pedū.cc.xl. la titudine.c.xx.ita

Actum prouincię bethy cę rustici agrum vocant. Porcā.i. bethyci.xxx. pedum latitudine et lxxx. longitudine dif finiunt ita.

¶ Sed porca est quę in arando extat, quod defos sum ē lyra. At galli candetū appellant in areis vr banis spaciū.c. pedū, quasi centecū. In agrestibus aūt pedū.cl. quadratoꝝ iustū candetū vocāt. Por

ro stadialis ager habet passus.cxxv.i.pedes.cccccc
xxv.curꝰ mẽsura octies cõputata miliariũ facit,qui
cõstat.v.milia pedibꝰ.Centuria aũt ager est ducen
toꝝ iugerũ quia apud antiquos a centũ iugeribus
vocabaꝛ,sed postea duplicata est mensura, nomẽ
q; pristinũ retinuit,In numero enim centuriæ mul
tiplicatę sunt,nomen tamen non perdiderunt.

❡De itineribus. Cap.xvi.

Ensuras viaꝝ nos miliaria dicimus, græ
ci stadia,galli leuuas,egyptii signes, per=
sę pasangas. Sunt aũt ꝓprio quęq; spacio
Miliariũ mille passibꝰ terminaꝛ & dictũ miliarium
quasi mille adiũ,habẽs pedes quinq; milia.Leuua
finiꝛ passibꝰ mille quingentis.Stadiũ octaua pars
miliarii est,cõstans passibus,cxxv.Hoc primũ her
culẽ statuisse dicũt eũ q; eo spacio determinasse qđ
ipse sub vno spũ cõfecisset,ac proinde stadiũ appel
lasset,qm̃ in fine respirasset,simul & stetisset.Via ẽ
qua põt ire vehiculũ,& via dicta a vehiculoꝝ icur=
su.Nã duos actus capit propter euntiũ & venienti
um vehiculoꝝ occursum.Oĩs aũt via aut publica ẽ
aut priuata.Publica est quę in solo publico est quę
inter actus populo patent. Hæc aut ad mare, aut
ad oppida pertinet.Priuata est quę vicino munici
pio data est.Strata dicta quasi vulgi pedibus trita
Lucretius,Strataq; iã vulgi pedibus detrita viarum
Ipsa est & dilapidata.i.lapidibus strata.Primi aũt
pœni dñr lapidibus vias strauisse, postea Romani
eas per oẽm pene orbẽ disposuerũt,propter recti=
tudinẽ itinerũ,& ne plebs esset ociosa.Ager est me
dia stratę eminẽtia coaceruatis lapidibus strata,
ab agere.i.coaceruatione dicta,quã historici viam
militarẽ dicũt,vt qualis.sæpe viędeprensus in ag=
gere serpens. Iter velitꝰ est via qua iri ab hoĩe qua
qua versum põt.Iter aũt & itiner diuersam hñt si=
gnificationẽ.Iter ei est locus transitu facilis, vñ et
appellamus aditũ.Itiner aũt est itus longę vię & ip
se labor ambulãdi,vt quo velis puenias.Semita iti
neris dimidiũ est,a semi ictu dicta.Semita aũt ho=
minũ est,callis ferarũ & pecudũ.Callis est iter pe=
cudũ inter mõtes angustũ & tritũ,a callo pedũ vo
catũ siue callo pecudũ perduratũ. Tramites sunt
trãsuersa in agris itinera siue recta via dicti ꝙ trãs
mittãt.Diuortia sunt flexus viaꝝ,hoc est viæ in di=
uersa tẽdentes,eadẽ diuerticula sunt,hoc est diuer
sę ac diuersę vię siue semitę trãsuersæ,quę sunt al
terę vię.Biuiũ quia duplex est via.Cõpeta quia plu
res in ea cõpetunt vię.quasi triuiæ,quadriuię . Am
bitus inter vicinoꝝ ędificia locus duoꝝ pedũ & se
mipedis,ad circũeundi facultatẽ relictus,& ab am
bulãdo dictus.Orbita vestigiũ carri ab orbe rotæ
dicta,Porro actus quo pecus agi solet.Cliuosũ iter
flexuosum.Vestigia sunt pedum signa primis plã
tis expressa vocata ꝙ his viæ.pręcurrentium insti
gentur,idest cognoscantur.

❡Incipit liber sextusdecimus.

❡De pulueribus & glebis terræ. Capi.i.

Vluis dictus ꝙ vi & venti pellaꝛ.Tolli
tur enĩ eius flatu nec resistit nec stare
nouit sicut ait propheta. Tanq̃ puluis
quẽ proiicit ventus a facie terrę.Linus
vocatus ꝙ lenis sit.Cœnum est vorago
luti.Cinis ex incendio dicitur.Ab eo eni fit fauilla
ꝙ per ignẽ effecta sit.Nã fos ignis est.Gleba,ꝙ sit
globus.Pulueris enim collectione compingiꝛ & in
vno glomere adunaꝛ.Terra autẽ ligata gleba est,
soluta puluis.Labina eo qđ ambulãtibus lapsum
inferat,dicta ꝑ deriuationẽ labe. Lutũ vocatũ q=
dam per antiphrasin putãt,qđ sit mundũ. Nã om
ne lotum mundũ est. Volutabra appellata,qđ ibi
apri voluẽtur.Vligo sordes lini vel aquę sunt.Sa=
bulum leuissimũ terrę genus.Argylla ab argis vo
cata apud quos primum ex ea vasa cõfecta sunt.
Creta ab ĩsula creta vbi melior est. Creta cymolia
candida est,a cymea italię insula dicta,quarũ alte
ra vestimentorũ præciosos colores emolit,& con
fricato sulphurę,quodam nitore exhilarat, altera
geminis nitorẽ pręstat.Creta argentearea,& ipsa
candida appellata,eo qđ nitorem argẽto reddat.
Terra samia a samo insula dicta,glutinosa,& can
dida & linguæ lenis, medicamẽtis & vasculis ne=
cessaria.Puluis puteolanꝰ in puteolanis italię col
ligitur collibus . opponiturq; ad sustinẽda maria,
fluctusq; frangẽdos, Nã mersus aquis protinus la
pis fit,vndisq; quotidie fortior effectus in saxũ mu
tatur,sicut agrylla igne ĩ lapidẽ vertitur.Sulphur
vocatũ quia igne accẽditur.Vt enim ignis est.Nã
vis eius in aquis feruẽtibus sentitur,nec alia res fa=
cilius accẽditur.Nascitur in insulis ęolijs inter sici
liam & italiam,quas ardere dicũt. Inuenitur & in
alijs locis effosum, Huius genera quatuor.Vnum
qđ foditur translucetq; & viret, quo solo ex oĩbus
medici vtũtur.Alterũ qđ appellant glebã,vsibus
tantũ fullonũ familiate.Tertiũ liquor est.vsus eiꝰ
ad lanas suffiendas,quoniã candorem molliciẽq;
pręstat.Quartũ ad lychina cõficiẽda maxie aptũ.
Sulphuris tãta vis est vt morbos comitiales depre
hẽdat nitore suo ĩpositus ignibꝰ ardescẽs in calice
vini,prunaq; subdita circũferẽs exardescẽtibꝰ re=
pcusso pallorẽ dirũ velut defunctorum effundit.

❡De glebis ex aqua. Cap.ii.

Itumen in iudeę lacu asphaltide emer=
git, cuius gleba supernatãtes nautę sca
phis appropinquãtes colligunt. in syria
aũt limꝰ est passim a terra exestuãs. Spis
satura aũt vtraq; & dẽsitate coeunt,et vtraq; grę=
ci spissa asphalton appellant. Natura eius ardens
et ignium cognata,et neq; aqua neq; ferro rũpitur
nisi solis mulieribus inquinamentis,vtilis ad com
pages nauiũ.Alumen vocatũ a lumine ꝙ lumen
coloribꝰ pręstat tingẽdis. Est aũt salsugo terrę,ef=
ficiturq; hyeme ex aqua et limo,& ęstiuis solibꝰ ma
turaꝛ.Huius species duę sunt,liquidũ & spissum.

Sed quidā dictū putant ꝙ in igne exiliat. Fugit ei ignē dū sit igneus, sed naturā sequitur quia ignis & aqua sep interse inimica sunt. Alij sal a salo & sole vocatū existimāt. Nā aquis maris sponte gignit spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta & sole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei e quib⁹ haurit, dehinc in salinis inde gestus sole siccatur, sed & flumina dēsant in sale, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoq; detractis harenis colligit crescēs cū lunę noctibus, nā in cyrenea hāmoniacus sub harenis inuenit. Sunt et montes natiui salis in quibus ferro cęditur, vt lapis renascens mai⁹ tantę alicubi duricię, vt muros domosq; massis salis faciant, sicut in arabia. In natura quoq; salis differentiæ sunt. Nā alibi suauis alibi salsissimus, cōmune sal in igne crepitat. Tragaseū, nec crepitat i igne nec exilit. Agrigentinū siciliæ flāmis patiens in qua exilit, in igne fluit contra naturā. Sunt & colorꝫ differentiæ. Mēphiticus rufus est. In pte quadam siciliæ vbi ętna mōs est purpureus. Itē in eadē sicilia in pachyno adeo splēdidus & lucidus vt imagines reddat. In cappadocia crocinus effodit. Salis natura necessaria est ad oēm escā. Pulmentis ei saporē dat, excitat auiditatē, & appetitū in oib⁹ cibis facit. ex eo quippe ois victus delectio & sūma ilaritas. Hic & salus nomen accepisse putat. Nihil eni vtilius sale & sole. Deniq; corneavidemus corpora nauticorꝫ, quinetiā pecudes, armenta et iumta sale maxime prouocatum ad pastū, multū largiores lacte multoq; grauiores casei dote. Corpora etiā sal etiā astringit siccat & alligat. Defuncta etiā a putrescendi labe vindicat vt durent. Nitrum a loco suinpsit vocabulū. Nascit eni in oppido vel regione ęgypti nitria, ex quo et medicinę fiunt, & sordes corporū vestiūq; lauant. Huius natura non multū a sale distat, habet eni virtutes salis, & similiter oritur canescentibus littorib⁹ siccitate. Aphronitrū græce latine spuma nitri est, de quo quidam ait Rusticus es nescis quid græco noie dicar, spuma vocor nitri. Grecus es & aphronitrū Colligitur aūt in asia in speluncis distillans, dehinc siccatur sole. Optimū putatur si minime fuerit ponderosuꝫ & maxime friabile, colore pene purpureo. Calchāthū dictū, quia chalcidis est thnnū. i. flos, vnde & apud latinos aeris flos appellat. Fit aūt nunc i multis regionibus olī in hispania de puteis vel stagnis id genus aq̄ habētibus quā decoquebāt, & in piscinas ligneas fundebāt appendētes sup eas restes lapillis extētas qbus lim⁹ i siītitudie viteis acinis adherebat, sicq; eiectū siccabat dieb⁹. xxx. Fit auteꝫ nūc alibi i spelūcis, qđ liqde collectū dehic diffusū i quosdā botros solidat, fit & i scrobib⁹ cauatis quarū e laterib⁹ decidētes a guttę coalescūt fit & salis mō ex flagrātissimo sole. Adeo aūt cōstrictę virtutis est, vt in leonū & vrsorꝫ ora fosum tātāvim habeat ad stringendum vt non valeat mordere.

¶ De lapidibus vulgaribus. Cap. iii.

Lapis a terra tanq̄ dēsior etiā vulgo discernitur. Lapis aūt dictus ꝙ ledat pedē. Lapis mollis est & sparsus. Saxa herent & a montibus excidūtur. Petra grecū est. Silex est lapis durus, eo ꝙ exiliat ignis ab eo dictus. Scopulus a saxo eminēti quasi a speculādo dictus, siue a tegimento nauiū σκεπαζειν. Spelea grece spelūca latine. Est autē rupis cauata. Crepido est extremitas saxi abrupti, vñ & crepido vocata ꝙ fit abrupti saxi altitudo, sicut hęret pede pes dēsusq; vnde & vocat. Cauta aspera saxi i mari, dictę a cauēdo quasi cautę. Nurices petrę in littore, similes nuricis viuis acutissimę & nauibus pniciosę. Icon saxum est qđ humane vocis sonū captans etiā verba loquentiū imitatur. Icon autē grece latine imago vocat, eo ꝙ ad vocē respōdens, alieni efficitur imago sermonis, licet hoc quidē & locorū natura eueniat, ac plerūq; conualliū Calculus est lapillus terrę admixtus, rotundus atq; durissimus & omni puritate lenissim⁹. Dictus autē calculus ꝙ sine molestia breuitate sui calcetur, cui contrarius est scrupus, lapillus minutus & asper, q si inciderit in calciamentum nocet, et molestia est animo, vñ & molestiā animi scrupulū dicimus, hinc et scrupea saxa. i. aspera. Cos nomē accepit ꝙ ferrū ad incidendū acuat. Cos eīm gręco sermone incisio noiat. Ex his alię aquarię sunt, alię oleo indigēt in acuēdo, sed oleū lenē, aquę aciē acerrimā reddunt. Punex vocat eo ꝙ spumę dēsitate cōcretus fiat, & est aridus, candore paruus, tantāq; naturā refrigerandi habēs. vt in vase missus musta deferuere desināt. Rudos artifices appellāt lapides cōtusos & calci admixtos, quos in pauimētis faciēdis supfundūt, vñ et rudera dicunt. Gypsum cognatū calci est, & est gręcū nomē, plura eius genera. Omniū autem optimum lapis specularis. Est ei isignis ędificiorꝫ & coronis gratissimus. Calx viua dicta, quia dū sit tactu frigida, intus occultū continet ignē. Vnde et perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirū aliquid facit. Postq̄ eni arserit aquis incenditur qbus solet ignis extingui, oleo extinguit quo solet ignis accendi. Vsus eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhęrere fortius, nisi calce cōiunctus. Calce e lapide albo et duro melior structurę, ex molle vtilis tectoriis. Arena ab ariditate dicta non ab adhęrēdo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, si manu impressa stridat, aut si in vestem candidā aspersa nihil sordis relinquat.

¶ De lapidibus insignioribus. Capi. iiii.

Magnes lapis indic⁹ ab inuētore vocatus. Fuit aūt in idia primū reptus clauis crepidarū baculiq; cuspidi hęrens cū armenta idē magnes pasceret, postea & passim inuētus. Est autē colore ferrugineus, sed ꝓbatur, cum ferro adiunctus eius fecerit raptū. Nam adeo apprehendit ferrū vt catenam faciat annulorū, vnde &

cum vulgus ferrũ viuum appellat. Liquorẽ quoq; vitri vt ferrũ trahere creditur. Cuius tãta vis est vt refert beatissimus Augustinus ꝙ quidã eundẽ magnetem lapidẽ tenuerit sub vase argẽteo, ferrũq; sup argẽtum posuerit, deinde subter mouente manu cũ lapide ferrum cursim desup mouebat. Vnde factũ est vt in tẽplo quodã simulacrũ ex ferro pẽdere in aere videret. Est quippe & alius i ęthiopia magnes qui ferrũ nõ ambit, sed respuit. Omnis autẽ magnes tãto melior est, quãtomagis cęrule⁹ est. Gagates lapis primũ inuẽtus est in sicilia gagatis fluminis fluore reiect⁹, vñ & noiatus, licet in britãnia sit plurimus. Est autẽ niger planus, leuis, & ardẽs ignis admotus. Fictilia ex eo scripta non delent incẽsus serpentes fugat, demoniacos ꝓdit, virginitatẽ deprehẽdit mirũ qđ accenditur aqua, oleo restinguit. Abeston arcadię lapis ferrei coloris ab igne nomẽ sortitus eo ꝙ accẽsus semel nũq̃ extĩguit. De quo lapide mechanicũ aliqd hũana ars mollita est, ꝙ gẽtiles capti sacrilegio mirarentur. Deniq; in tẽplo quodã fuisse veneris fanum dicũt, ibiq; candelabrũ & in eo lucernã sub diuo sic ardentẽ vt eã nulla tẽpestas nullus imber extingueret. Pyrites psicus lapis fuluus, aeris similãs qualitatẽ, ita est dict⁹ qm plurim⁹ illi sit ignis, siquidẽ facile scitillas emittit, hic tenẽtis manũ si vehementius premat adurit, ꝓpter qđ ab igne nomẽ accepit. Est alius pyrites vulgaris quẽ viuũ lapidẽ appellãt, q ferro vel lapide ꝑcussus scitillas emittit, quæ excipiunt sulphure vel alijs fungis vel folijs, & dicto celerius prębet ignẽ. Hũc vulgus focarem petrã vocat. Selenites latine lunaris interp̃tat, eo ꝙ interiorẽ ei⁹ candorẽ cũ luna crescere atq; deficere aiũt, gignit in psidia. Dionysius lapis fuscus & rubẽtibus notis sparsus. Vocat autẽ ita, qa si aq̃ mixt⁹ cõteratur vinũ fragrat, & ꝙ in illo mirũ est ebrietati resistit. Traci⁹ niger & sonorus nascit in flumie, cui⁹ nomẽ est põtus in equitia. Phrygius lapis ex loco traxit vocabulũ. Nascit eñ in phrygia, colore pallidus, mediociter grauis. Est aũt gleba punicosa. Vritur ante a vino ꝑfusus, flatusq; follib⁹ donec rubescat, ac rursus dulci vino intĩgitur ternis vicibus tingẽdis vestib⁹ tantũ vtilis. Syrius lapis a syria vbi reperit appellat⁹, hic niger fluctuari traditur, cõminutus mergi. Arabicus similis est ebori sine vlla macula. Hic defricat⁹ ad cutẽ succũ dimittit croco similẽ. Iudaicus lapis albus est, atq; in scemate grãdis scriptaris sub inuicẽ modulat⁹, quas gręci grãmas appellãt. Samius a samo isula vbi reperitur vocat⁹, & est grauis & cãdidus, poliẽdi aurũ vtilis. Mẽphitis vocat⁹ a loco ęgypti. & ẽ gemantis naturę. Hic trit⁹ atq; in his quę vrẽda sunt & secanda ex aceto illinitus ita obstupescere facit corpus vt nõ sentiat cruciatũ. Sarcophagus lapis dictus eo ꝙ corpora defunctorꝫ cõdita in eo infra xl. dies absumũtur. σαρξ enim gręce caro dicitur φαγειν comedere. Nascit autẽ in troade, fissiliq; vena sciditur. Sũt & eiusdẽ generis in oriẽte saxa, quę etiã viuẽtib⁹ alligata erodũt corpora, mitiores autẽ seruãdis corporib⁹ nec absumẽdis. Hęmatites appellatus eo ꝙ cote resolut⁹ i colorẽ veniat sanguinis. Est autẽ admodũ liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima ęgypto, babylonia & hispania. Androdamãtus colore niger, põdere & duricia isignis, vñ & nomẽ traxit, pręcipuus reperit in africa. Trahere autẽ in se argẽtũ vel ęs dicit, qa attrit⁹ vt hęmatites in colorẽ redigitur sanguinis. Iscistos iuenitur i vltima hispania, croco similis cũ leui fulgore, facile fricabilis, Amãthon appellat⁹ a veteribus, eo ꝙ si ex ipso vestis fuerit cõtracta cõtra ignẽ resistat, & igni iposita nõ ardeat, sed splẽdore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistẽs oibus, specialiter magorꝫ. Batrachites lapis similis est testę lamiosę scissibilis. Gallactites colore cinere⁹, gustu suauis, sed ideo vocatus ꝙ quidã de se lacteũ attritus dimittat. Obsius lapis niger est trãslucidus, & vitri habẽs similitudinẽ, & ponitur i speculis parietũ ꝓpter imaginum vmbras reddẽdas. Gẽmas multi ex eo faciũt. Nascitur in india & in samo italię. Mitridas lapis euphratis sole repcussus colorib⁹ micat varijs. Ethites lapides repertiũtur i nidis aquilarũ. aiũt binos inuẽtri, marẽ & fœminã, nec sine his parere aquilas. Horꝫ masculus dur⁹ similis gallę subrutilis foemineus vero pusillus ac mollis. Alligati partus celeritatẽ faciunt, etiã aliqbus vulnę excidũt nisi cito parturiẽtibus auferãtur. Fingites cappadocię lapis, duricia marmoris. cãdidus atq; trãslucẽs, ex quo quondã templũ cõstructũ est a quodã rege foribus aureis, qbus clausis claritas intus diuturna erat. Emites lapis ebori similis in quo dariũ cõditũ fertur parioq; similis candore & duricia, minus tantũ põderosus, q purus vocat. Ostracites vocat⁹ ꝙ similitudinẽ testę habeat, vsus eius pro punice. Melanites lapis dictus eo ꝙ melleũ & dulcẽ succũ emittat. Hisiniris lapis asper & idomitus, & oia atterens, ex quo lapide gẽmę terũtur. Chrysites colore similis ocreę inuenit in ęgypto Amites similis nitro, sed durior, gignitur in ęgypto & arabia, nascitur in ęthiopia veluti viridis, sed lacte⁹ cũ resoluitur, remordẽs vehemẽter. Coranus albus est durior q; pario. Molotius veluti viridis & grandis, inuenitur in ęgypto. Tusculan⁹ a loco italię dictus, dissiliri igne traditur. Sauinus lapis fuscus, addito oleo etiã lucere fertur. Est & quidã viridis lapis vehemẽter igni resistens. Sifinius mollis & cãdidus, sed calefact⁹ oleo nigrescit atq; durescit. Lapides quoq; medicinaliũ mortariorꝫ & pigmentorũ vsibus apti, e de suis pręcipuus, & inde colaticus. Thebaicus quoq; & basanites lapides nihil ex sese remittẽtes. Specularis lapis vocatus est ꝙ vitri more trãsluceat, repertus primũ in hispania citeriore, & circa segobricã vrbẽ. Inuenitur eñ sub terra et effossus excidit atq; findit in q̃slibet tenues crustas.

¶ De marmoribus. Capi.v.

POst lapidū genere veniem⁹ ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nā marmora dicunt̃ eximij lapides qui maculis & colorib⁹ cōmendātur. Marmor sermo græcus est, a viriditate vocatus, & q̄uis postea & alij colores inueniātur, nomen tn̄ pristinū a viriditate retinuerunt. Marmorum colores & genera inumerabilia sunt. Non tamen oīa e rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparta sunt et præciosissimi generis, sicut lacedęmoniū viride cunctisq; ilarius, repertū prius apud lacedęmones, vn̄ & vocabulum traxit. Ophites serpentiū maculis simile est, vnde et vocabulū sumpsit. Duo eius genera, molle candidū, nigrum durū. Augusteū & tiberiū in ęgypto augusti et tiberij primū pricipatu reperta sunt. Differētia eorum est ab ophite, cū illud vt prędixim⁹ serpentiū maculis sit simile, hæc maculas diuerso modo colligūt. Nā augusteū vndatum est crispū in vertices, tiberiū sparsa nō cōuoluta canicie. Purpurites ex ęgypto est rubēs cādidis interuenietibus punctis. Nois eius causa q̄ rubeat vt purpura. Basanites ferrei coloris sine duricię, vnde & nomē ei datum est, inuētus in egypto & æthiopia. Alabastrites lapis candidus, intertinctus varijs coloribus, ex quo euangelici illius vnguēti vasculū fuit. Cauant eīn hunc ad vasa vnguētaria, qm̄ optime seruare icorrupta dicit̃. Nascit̃ circa hebes ęgyptias & damascum syrię, cęteris cādidior, probatissimus vero in india Parius cādoris eximij, lychnites cognomento, hic apud paron insulā nascit̃, vnde & parius nūcupatus. Magnitudo eius qua lāces craterasq; nō excedat. Vnguētis et ipse aptus. Coralliticus i asia repert⁹ mēsura nō vltra cubitos binos, cādore pximo eboris, ad quandam similitudinē e diuerso niger. Alabādicus terrę suę noīe nūcupatus purpurę aspectui similis. Iste in oriēte igne liquatur, atq; ad vsum vitri fundit̃. Thebaicus intertinct⁹ aureis guttis inuenitur in parte ęgyptia, script⁹ coticulis ad terēda collyria quadā vtilitate naturali conueniēs. Sienites circa sienē vel thebas nascit̃, trabes ex eo fecisse reges phibētur. Marmora aūt quę in officinis sunt, rupib⁹ gignunt̃, ex qbus iste sienites diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primū vsum insulę cyclades dederūt. Lesbius liuidior est paulo huic, sed & ipse diuersi coloris maculas habēs. Coritheus ammoniacę guttę similis cū varietate diuersorū coloꝝ coritho primū repertus, ex eo colūnæ ingētes liminaq; fiunt ac trabes Charysteum, viride optimū nomē ab aspectu habēs eo q̄ gratū sit his q̄ gēmas sculpunt, eius eīn viriditas reficit oculos. Numidicū marmor numidia mittit ad cutē succum dimittit, croco similem. vnde & nomen accepit, nō crustis, sed in massa, & liminū vsū aptum. Lucullēū marmor nascitur in chio insula cui lucullus cōsul nomē dedit, q delectatus illo primū romā īuexit, solūq; pene hoc marmor ab amatore nomē accepit. Est & limēsis, tephria appellatus, colore cineris cuius lapidis alligatio cōtra serpentes laudatur. Ebur a barro. i. elephāto dictū. Ho. Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris

¶ De gemmis. Capi.vj.

POst marmorū genera gēmę sequunt̃, quæ multū auro decorē tribuūt venustate coloꝝ. Primordia earū a rupe caucasi. Fabulę ferunt ꝑmetheū primū fragmēta saxi eiusdē inclusisse ferro ac digito circūdasse, hisq; initiū cœpisse anulū atq; gemmā. Genera gēmarū innumerabilia esse traduntur, e quib⁹ nos ea tātū quę principalia sunt siue notissima annotabimus. Gēmæ vocatę q̄ istar gūmi transluceāt Preciosi lapides ideo dicti sunt, quia care valēt, siue vt avibus discerni possint, seu q̄ rari sint. Omne eīn qd rarum est, magnum & preciosum vocatur, sicut & in samuelis volumine legitur. Et sermo domini preciosus erat in israel, hoc est rarus.

¶ De viridioribus gemmis. Capi.vij.

OMniū gēmarū virentiū smaradus pricipatum habet. Cui veteres tertiā post margaritas & vniones tribuūt dignitatē. Smaragdus animi viriditate dicit̃. Omne enim satis viride smaradū dicit̃. Nullis eīn gēmis vel herbis maior q̄ huic austeritas est. Nā herbas virētes frondesq; exuperat, inficiēs circa se viriditate repcussum aerē. Sculpētibus quoq; gēmas nulla gratior oculorū refectio est. Cuius corpus si extentū fuerit sicut speculū ita imagines reddit. Quippe Nero cęsar gladiatoꝝ pugnas in smaragdo spectabat. Genera ei⁹. xij. sed nobiliores scythici, q in scythica gēte repertunt̃. Secundū locū tenēt bactriani. Colligūtur eīn in cōmissuris saxoꝝ flante aquilone. Tunc eīn tellure deoperta intermicāt, quia his vētis harenæ maxime mouent̃. Tertiū ęgyptij habēt. Reliqui in metallis ærarijs inueniūtur, sed viciosi. Nā aut ęre aut plumbo aut lapillamētis, vel salis similes notas habēt. Smaragdi autē mero & viridi pficiūt oleo q̄uis natura imbuant̃. Calcosmaragdus dicta q̄ viridis sit, & turbida aeris venis. Hæc in ægypto vel cypro insula nascitur. Prasius provirridante colore dictus, sed vilis. Cuius alterū genus sanguineis punctis abhorret. Tertium distinctuz virgulis tribus cādidis. Berillus in india gignitur, gētis suę lingua nomen habens, viriditate similis smaragdo, sed cū pallore. Politur autē ab indis in sexāgulas formas, vt hebetudo coloris repcussione angulorū excitet̃. Alter polit⁹ nō habet fulgorem. Genera eius nouē. Crisoberillus dictus eo q̄ pallida eius viriditas in aureū colorē resplēdeat, & hunc india mittit. Crisopassus indicus est colore porri succum referēs, aureis interuenietibus guttis, vn̄ & nomē accepit, quē quidā berillorū generis iudicauerūt Iaspis de greco in latinū viridis gēma īterpretat̃. Iasq ppe viride, pinnasin gēma dr̄. Est autē smaragdo subsimilis & crassi coloris Species ei⁹ decē & septē. voluūt aūt qd i iaspidē gēmā &

thię gēma, cęruleo coruſcās nitore purpura interdum & punctualis intermicātibus auratis puluiſculis varias Roditis roſea eſt & eo nomē accepit.

¶ De candidis. Cap. x.

Margarita prima candidarū gēmarū, quā inde margaritā aiunt vocatā, ꝙ in cōculis marinis hoc genus lapidū īueniatur. Ineſt enī in carne cochleæ calculis natus. ſicut in carne oſtreę præcioſiſſima margarita reperiri dicaẽ, vel ſicut in cerebro piſcis lapillus. Gignitur autē de cœleſti rore, quē certo anni tēpore cōculę hauriunt. Ex quibus margaritis quędā vniones vocantur. aptū nomē habētes, ꝙ tm̄ vnus nunq̄ duo vel plures ſimul reperiātur. Meliores autem candidę margaritę, q̄ quę flaueſcunt. Illas enī aut iuuētus, aut matutini roris cōceptio reddit candidas, has ſenectus, vel veſpertin⁹ aer gignit obſcuras Pedorus ſecūda poſt margaritā candidarū gemmarū, de qua quęritur in quo colore numerari debeat totiens iactati ꝑ alienas pulchritudines nois adeovt decoris pręrogatiua vocabulo facta ſit. Aſterites gēma candida eſt incluſum lucē continens, veluti ſtellā intus ambulantē, redditq; ſolis candidantes radios, vñ et nomē accepit. Galacites lactea ē quę attrita reddit ſuccum albū, ad lacteū ſaporē fœminis nutriētibus illigata fœcūdat vbera, Infantum quoq; collo ſuſpēſa ſaliuā facere fertur, in ore aūt liqueſcere & memoriā adimere. Mittunt eā nilus & achlaous amnes. Sunt qui ſmaragdū albis venis circūligatū glactiten vocāt. Galatias grandinis & candorē pręfert & figurā. duricia quoq; inuictavt adamas, etiā in igne poſita manet ſuū frig⁹. Solis gēma candida eſt, traxitq; nomen ꝙ ad ſolis ſpeciē in orbē fulgētes ſpargit radios. Solētes trāſlucet candido melleoq; fulgore cōtinens lunę imaginē quā iuxta curſum aſtri ipius perhibēt in dies ſingulos minui atq; augeri, naſcit̄ in pſida. Cymedia inuenitur in cerebro piſcis eiuſdē nois, cādida & oblonga. Pręſagite his ferunt magi ſigna tranquillitatis vel tēpeſtatis. Beloculus albicans pupillam cingit nigrā e medio aureo fulgore lucentē, & propter ſpeciem aſſyriorū regi belo dicatā, vnde & appellata. Emipelas dicitur, cum in cādida gēma ſupne enigricat color, vñ & nomē habet. Exebenus ſpecioſa & cādida q̄ aurifices aurū poliunt.

¶ De nigris. Cap. xj.

Achates reperta primū in ſicilia iuxta flumene eiuſdē nois, poſtea plurimis ī terris. Eſt autē nigra habēs in medio cirtulos nigros & albos iunctos & variatos ſimilis hęmatiti. Magi ſuffitu earū ſi credit̄ tēpeſtates auertūt, flumina ſiſtunt. Abſictos nigra & ponderoſa diſticta venis rubētibus. Hęc excaleſacta igni ſeptē dieb⁹ calorē tenet Egypti illa nigra eſt radice cærulea facie, ex egypto vbi īuenitur vocata. Medea nigra eſt, a medea illa fabuloſa inuēta. Habet venas aerij coloris, ſudorem reddit crocū ſaporem vini. Veientana italica gēma eſt a veiētibus reperta, nigra facie, albis intermicātibus notis. Baruptos nigra eſt cū ſanguineis & albis notis. Meramelas nigra vena, quēlibet colorē ſecans ꝑ mediū. Veneris crinis nigerrimi nitoris, cōtinens in ſe ſpeciē rufi crinis. Tricun⁹ ex africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, ab radiente nigrū, e medio ſanguineū, e ſummo ocreę. Dionyſia nigris mixtis rubentib⁹ notis, ex aqua trita, vinum fragrat, & odore ſuo ebrietati reſiſtere putatur Pyrites nigra quidem ſed attritu digitos adurit.

¶ De varijs. Capi. xij.

Pangus varius ex oibus pene coloribus cōſtans vñ & nominātur Olea barbari nois ex fuluo, & nigro viridiq; & candido eſt. Mitridax ſole ꝑcuſſa, coloribus micat varijs gignitur in pſida Droſelitus, varius nois cauſa, quia ſi ad ignem applicet̄, velut ſudorē mittit. Opallus diſtinct⁹ diuerſarū colore gēmarū. Eſt eñ in eo carbūculi tenuior ignis, amethiſti fulgēs purpura, ſmaragdi nitens viriditas & cuncta pariter ſub quadā varietate lucētia. Nomē habet ex patria, ſolo enī eū parturit india. Pōticę a pontio dicūtur, genere diuerſo, nunc ſanguineis, nunc auratis guttis micātes, aliæ habētes ſtellas, alię lōgis chorū ductibus lineatę. Hexocōthalithus in parua magnitudine multicolo, vñ & hoc nomen ſibi adoptauit. Tam diuerſis enī notis ſparſus eſt, vt ſexaginta gēmarū colores in paruo eius orbiculo deꝑhendātur, naſcitur autē in libya apud troglodytas. Murina apud parthos gignit̄, ſed ꝑcipua in germania, humorē ſub terra putant calore denſatum. vnde & nomē ſumpſit. Varietas eius in purpurā cādoreq; & ignē cum quibuſdā colorum repercuſſionibus quales in cœleſti arcu ſpectantur. Cuius contraria cauſa cryſtallū facit, gelu concreto vehementiore.

¶ De cryſtallis. Capi. xiij.

Cryſtallus reſplēdēs & aquoſus colore tradit̄ ꝙ nix ſit glacie durata ꝑ ānos, vñ & nomen ei gręci dederūt. Gignit̄ aūt in aſia & cypro maxie in ſeptētlonū alpibus, vbi nec ęſtate ſol feruētiſſimus īuenitur. Ideoq; ipſa diuturna & annoſa duricia reddit hāc ſpeciem quę cryſtallus dicit̄. Hic oppoſitus radijs ſolis adeo rapit flāmā, vt aridi fungis vel folijs ignem prębeat. Vſus eius etiā ad pocula deſtinatur. Nihil aūt aliud q̄ frigidum pati poteſt. Adamas indicus lapis paruus & īdecorus ferrugineū habēs colorē & ſplendorē cryſtalli. Nunq̄ aūt vltra magnitudine nuclei auellanę repertus. Hic nulli cedit materię, nec ferro q̄dē nec igni, nec vnq̄ incaleſcit, vñ & nomē gręca interpretatiōe indomita vis accepit. Sed dū ſit īuictus ferri igniſq; contēptor, hircino rumpitur ſanguine recēti et calido maceratur, ſicq; multis ictib⁹ ferri perfringitur. Cuius fragmēti ſculptores pro gemmis inſignēdis ꝑforādiq; vtuntur. Hic autē diſſi-

gratiæ & tutelę esse gestātibus quod credere nō fi
dei sed superstitionis est. Topazion, ex virēti gene
re est omniq; colore resplendēs, inuēta primū in A
rabię insula in qua troglodytę prędones fame &
tēpestate fessi, cū herbarꝵ radices effodérent erue
runt. Quę insula postea quęsita nebulis cooperta
tandē a nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc loc⁹
& gemma nomen ex causa accepit. Nam topazin
trogloditarum lingua significationē habet querē
di. Est aūt amplissima gēmaꝵ, eadē sola nobiliū li
mā sentit. Genera ei⁹ duo. Callaica colore viridis sꝫ
pallens & nimis crassa, nihil iocundius, aurū decēs
vū & appellata. Nascit̄ in india vel germania in ru
pibus gelidis oculis modo extuberans. Molochi-
tes spissus virens, & crassior q̄ smaragdus, a colore
malue nomē accepit, i reddēdis laudata signis na
scit̄ in arabia. Eliotropia viridi colore & nubilo stel
lis puniceis superspersa cū sanguineis venis Causa
nōis de effectu lapidis est. Nā deiecta in labris ęne
is radios solis mutatur sanguineo repercussu. Ex-
tra aquā aūt speculi modo solem excipit. deprehē
ditq; defectus eius subeuntē lunā ostendēs mago
rū īpudentie. Manifestissimū in hoc quoq; exēplū
est, q̄ admixta herba eliotropio quibusdā additis
precantationibus gerentē conspici negant. Gigni
tur in cypro & in africa, sed melior ī æthiopia. Sag
da gēma prasini coloris apud chaldęos. Cuius tan
ta vis est vt permeantes naues e profundo petat. &
carinis ita tenaciter adhereat, vt nisi abrasa parte
ligni vix separetur. Myrrhites dicta est q̄ i eo myr
rhę vis est. Cōpressus aūt vsq; ad odorē nardi spi-
rat suauitatē aromatis. Reperitur in arabia vel æ
gypto. myrrhę coloris & odoris, vnde & nomē ac-
cepit. Melecros, bicolor ex vna parte viridis, ex al-
tera melli similis. Coaspis a flumine persarū dicta
est ex viriditate fulgoris aurei.

¶ De rubris gemmis Cap. viii.

Corallius gignit̄ in mari rubro forma ramo
sus colore viridis, & maxime rubens. Bacę
eius vel vię candidę sub aqua & molles, de
tractę cōfesti durant̄ & rebescūt tactuq; ꝓtinus la
pidescūt. Itaq; occupari euelliq; retibus solet aut a
cri ferramento pręcidi, qua de causa corallius voci
tatur. Quantū aūt apud nos margaritū indicū ꝓ-
ciosum est, tētum apud indos corallius. Hunc magi
fulminibus resistere affirmāt, si creditur. Sardi⁹ di
cta, eo q̄ primū reperta sit a sardis hęc rubruꝫ ha
bet colorē, marmoribus pręstās, sed inter gēmas vi
lissima. Genera eius quinq;. Onyx appellata q̄ ha
beat in se permixtum candorem in similitudinem
vnguis humanę. Gręci enim vnguem onycem di-
cunt. Hanc india vel arabia gignit, distans autē in
uicem. Nam indica igniculos habet albis cingēti-
bus zonis, arabica autem nigra est cum candidis
zonis. Genera eius quiq; Sardonix ex duū noiꝫ so
cietate vocata ē. Est ei ex onycis cādore & sardo.
Constat autem trib⁹ coloribus. subterius nigro me
dio candido, superius minio. Hęc sola in signando
nihil cerę auellit. Reperitur aūt apud indos & ara
bes detracta torrentib⁹. Genera eius quinq;. Hæ-
matites rubore sanguineus ac propterea hęmati-
tes vocatus. Hęma quippe sanguis est. Gignitur in
æthiopia quidē, sed principalis in arabia & in afri
ca inuenitur. De qua promittunt magi quidaꝫ ad
coarguendas barbarorū insidias. Succinus quem
appellant gręci electron fului cereiq; coloris. fert̄
arboris succus esse, & ob id succinū appellari. Ele
ctrum aūt vocari fabulosa argumentatio dedit. nā
q; phœtonte fulminis ictu interempto, sorores ei⁹
luctu mutatas in arbores populos lachrymis ele-
ctrū omnibus annis fundere iuxta eridanū amneꝫ
& electrū appellatum, quoniam sol vocitatus sit e
lectrum plurimi poetę dixerūt. Constat aūt non es
se succū populi sed pineę arboris. Nā accensus te-
de nidori fragrat. Nascitur aūt in insulis oceani se
ptētrionalis, sicut gūmi, dēsaturq; vt crystallū rigo
re vel tempore. Ex ea fiunt decoris gratia agresti
um fœminarū monilia. Vocati aūt a quibusdā har
paga eo q̄ attritu digitoꝵ accepta caloris anima
folia paleasq; & vestium fimbrias rapiat, sicut ma
gnes ferrū. Quocūq; aūt mō libeat tingit̄. Nā au-
cuse radice cōchylioq; inficitur. Ligurius vocatus
q̄ fiat ex vrina lyncis bestię tempore indurata. Est
autem sicut & succidum fulua, attrahens spiritu
folia propinquantia.

¶ De purpureis. Cap. ix.

INter purpureas gēmas principatū a-
methistus indicus tenet. Amethist⁹ pur
pureus est, permixto violaceo colore, &
quasi rore nitor & leniter quasdā flam
mulas fundens. Alterū eius genus de-
scendit a hyacynthis. Causam nominis eius assert̄,
quasi sit quidā in purpura illius non ex toto igneū
sed vini colorē habens. Est autē sculpturis facilis.
Genera eius quinq;. Saphirus cęruleus est cū pur-
pura, habens pulueres aureos sparsos, optimus a-
pud medos, nusq̄ tamen perlucidus. Hyacynth⁹ ex
nominis sui floris vocatur. Hic in æthimologia in
uenitur, cęruleum colorem habens optim⁹ qui nec
rarus est, nec densitate obtusus sed ex vtroq; tem
peramento lucens purpuraq; refulgens, hic auteꝫ
nō rutilat ęqualiter, sed cum facie cęli mutatur. Se
reno enim perspicuus est atq; gratus, nubilo corā
oculis euanescit atq; marcescit. in os missus frigi-
dus est, in scrulpturis durissimus, nec tamen inui-
ctus. Nam adamante scribitur & signatur. Hiacyn
thizōto indicus est, hiacynthū prope referēs. Qui
dā aūt eorum crystallis similes capillamētis inter
currentibus obscurantur ex quo etiam vitro nomen
illorū est. Amethistizontas appellatur, quia ei⁹ ex-
tremus igniculus in amethisti violam exit. Celido
nia ex hirundinū vocata colore. & duorum est ge-
nerum, quarū vna ex altera parte purpurea, & alia
purpurea nigris īterueniētib⁹ maculis. Cyanea scy

det cū magnete lapide,intantū vt iuxta positꝰ fer
rū nō patiatur abstrahi magneti. aut si admotus
magnes cōprehenderit,rapiat atq; auferat. Fertur
quoq; in electri similitudine venena deprehendere
metus vanos expellere,maleficis resistere artibus.
Genera eius sex. Galatias grādinū & candorē & fi
gurā adamantinā duriciȩ habet. Etiā in igne posi
tus manet suū frigus Cerauniorū duo genera sūt
Vnū quod germania mittit crystallini simile splē=
det tñ ceruleo,& si sub diuo positū fuerit fulgorē
rapit sidereū. Cerauniū alterū hispania i lusitanis
littoribus gignit cui color pyropo rubentiet qua=
litas vt ignis. Hȩc aduersus vim fulgurū opitulari
fertur,si credimꝰ. Dicta aūt ceraunia, qm̄ alibi nō
inuenitur q̄ in loco fulminis ictui proximo. Grȩce
eī fulmen ceraunos dr̄. Iris apud arabiā in mari ru
bro nascitur coloris crystallini, sexangulata dicta
ex argumento ignis. Nam sub tecto percussa sole
spēs & colores arcus cȩlestis i ꝓximos parietes imi
taẗ. Astrion ex india est crystallo ꝓpinqua, in cuiꝰ
centro stella lucet fulgore lunȩ plenȩ. Sūpsit antē
nomen ꝙ astris opposita,fulgorē rapit ac egerit.
Electria quasi electoria. Invētriculis eī gallinatiis
inueniẗ,crystallina specie,magnitudine fabȩ. Hac
in certaminibus inuictos fieri magi volunt,si credi
mus. Enidros ab aqua vocata. Exundat enī aqua
ita vt clausam in ea putes fontanā scaturiginē. Om
niū ardentiū gēmaꝝ principatū carbunculus ha
bet. Carbunculus aūt dictus ꝙ sit ignitus vt carbo
cuius fulgor nec nocte vīcitur. Lucet eī in tenebris,
adeo vt flāmas ad oculos vibret. Gñ̄a eiuꝰ duodeci
sed prestātiores q videntur fulgure & velut ignem
effundere. Carbūculus aūt grȩce anthrax dicitur,
Gignitur in libya apud troglodytas. Anthracites
vocatus ꝙ sit & ipse coloris ignei vt carbunculus,
sed cādida vena prȩcinctus,cuius ꝓprium est,ꝙ ia
ctatus in ignē,velut inter mortuos extinguiẗ,at cō
tra quis perfusus exardescit. Sandasirus nasciẗ i in
die loco eiusdē nōis. Species eius ꝙ veluti intra lu
cido igne intus fulgente aureæ guttæ. Constat in=
ter oēs quātus numerus stillarū accedit,tāto & ꝑ=
ciū accedere. Lychnis ex eodē gñ̄e ardentiū est,ap
pellata a lucernorū flagrantia,gigniẗ in multis lo
cis,sȝ ꝓbatissima apud indos. Quidā eā remotio=
rē carbunculū esse dixerūt. Huius duplex facies,
vna quȩ purpura radiat,altera q̄ cocci rubore a so
le excalefacta,aut digitoꝝ attritu paleas & car=
thaꝝ fila ad se rapere diciẗ. Sculpturis resistit,ac si
qñ sculpta fuerit,dū signa iprimit,quasi quodā a=
nimali morsu partē cȩrȩ retentat. Genera eiꝰ qua
tuor. Carcedonia hoc est quod & lychnis facere di
ciẗ,q̄q̄ multo vilior prȩdictis,nasciẗ apud nasamo
nas,ibre vt ferūt diuino,inueniẗ ad repercussū lu=
nȩ plenȩ. Oīa aūt gñ̄a sua sculpturȩ resistunt. Ala
bādina dicta ab alabāda asiȩ regiōe,cuiꝰ color ad
calcedoniū vadit,sed rarus. Dracōtides ex cerebro
draconis eruiẗ quȩ nisi viuenti abscisa fuerit non
ignescit. Vñ & eā magi dormientibus draconibus
amputāt. Audaces eī viri,explorant draconū spe
cus & spargūt ibi gramina medicata ad incitād ī
draconū soporē,atq; ita somno sopitis capita dese
cant & gēmas detrahunt. Sunt aūt cādore translu
cido. Vsu earū oriētis reges ꝑcipue gloriāẗ. Chry
sopassus ȩthiopicꝰ ē quē lapidē lux cœlat, prodit
obscuritas. Nocte enī igneus est,die aureꝰ. Phlogi
tes ex persida est ostentās intra se quasi flāmas æ=
stuātes quȩ nō exeant. Syrtites vocata,qm̄ in litto
re syrtiū inuēta primū est i parte lucaniȩ. Color eiꝰ
croceus intus stellas cōtinēs elāguidas,& sub nubi
lo renitētes. Ermiscion inter gratissimas gēmas a
spiciẗ & ex igneo colore radians auro,portās secū
in extremitatibus candicam lucem.

¶ De aureis. Cap. xiiii.

SVnt quȩdā gēmaꝝ gñ̄a spē metalloꝝ vel
lapidū cognominata. Chrysopis aurū tm̄
videtur esse. Chrysolitꝰ auro similis ē,cuȝ
marini coloris similitudine,hūc æthiopia
gignit. Crysolectrus similis est auro,sed in colorē
electri vergens matutino tm̄ aspectu iocūdꝰ. rapa=
cissimus igniū,& si iuxta fuerit celerrime ardescēs
Chrysolansis ex auro & igne vocata. Aurea est eni
die & nocte ignea,hanc æthiopia gignit. Ammo=
chrysus harenis auro intermixtus nūc brachteaꝝ
nūc pulueris habet quadrulas,gigniẗ in persida.
Leochrysus,colore aureo interueniēte cādida ve
na. Melectrisis dicta,ꝙ veluti per aurū sincerū, sic
hȩc gēma transluceat Chrysocolla gignitur in idia
vbi formice eruūt aurū. Est aūt auro similis & ha
bet naturā magnetis,nisi ꝙ augere aurū traditur
vnde & nuncupaẗ. Argirites similis argēto habēs
stigmata aurea. Androdoma argenti nitorem ha=
bet,& pene adamas quadrata semper tesseris. Ma
gi putant nomen impositū ab eo ꝙ aioꝝ ipetꝰ vel
iracūdias domare & refrenare dicaẗ,si credimus.
gignitur in mari rubro. Calcitis aerii coloris ē. Cal
cofanus nigra est,sed lapidi illisa ȩris tinnitū red=
dit. Balanites duo sunt gñ̄a,suburidis & corinthȩ
ȩris similitudinē mediā secāte flāmea vena. Sede=
ritis a cōtēplatione ferri nihil dissonat. In malefici
is quoquō si inferaẗ discordias excitat. Ideus da=
ctylus ex insula creta est ferrei coloris,causa nomi
nis eiꝰ,quia pollicē humanū exprimit. Ethiopicus
ferrei coloris est,qui dū teritur nigrū succū emit=
tit. zimilianicius in euphratis alueo legiẗ proconi=
sio marmori similis medio colore glauco,veluti o=
culi pupilla internitens. Arabica ex patria dicta,
aspectu eburnea est. Efestitis speculi naturā habet
in reddēdis imaginibus q̄q̄ rutilet, experimentum
eius,si feruēti aquȩ addita stati refrigeret,aut si so
li opposita aridā materiā accendat, nascitur in co
rico. Ostracites lapidosus colore testaceo durior.
Altera achati similis nisi ꝙ achates politura pin=
guescit,duriori tanta inest vis,vt aliȩ gēmȩ sculpā
tur fragmentis eius. Glossa petra similis est liguȩ

humanę, vñ & nomen sumpsit. Fertur aũt deficiẽte luna e cęlo cadere, cui nõ modicã magi tribuũt potestatẽ. Nã ex eo lunares motus excitari putant Sunt & quedã gẽmarꝫ genera cognominata ab animalib⁹. Echites vipereas maculas exprimit. Carcine marini cãcri coloris est. Scorpiter scorpionẽ & colore & effigie refert. Mirmicites formicę raptantis effigiẽ imitatur. Tao pauoni est similis. Hieracites accipitris coloris. Etlites aquilę. Egoptalmus caprino oculo similis. Licoptalmus quatuor colorũ ex rutilo sanguineũ in medio nigrũ, cãdidus cingit vt luporꝫ oculus. Meconites papauer exprimit Sunt & quedã gẽmę quibus gentiles in superstitionibus quibusdã vtunt. Liperia suffita oẽs bestias euocare tradunt. Anancitide in necromãtia dęmonũ imagines euocare dñr. Sinocitide vmbras inferorꝫ euocatas tenere pagani aiunt. celonites oculus est indicę testudinis, varius & purpureus. Per hunc magi ipositũ linguę futura prenuuciari fingunt. Bronia a capite testudinum e tonitruis cadi putaĩ & restringere fulminis ictus. Hienia lapis in oculis hienę bestię inuenitur. Qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eũ prędicere dicunt. Sed et corallius tẽpestati et grãdini resistere ferĩ. Põtica est gẽma quędã liuore perlucida, habẽs stellas rubeas, interdũ & aureas. Dicũt per eã interrogare dęmones et effugare. In quibusdã gẽmarũ generib⁹ veras a falsis discernere magna difficultas est, quippe cũ inuentũ sit ex vero genere alteri⁹ in alia falsa transducere, vt sardonices q̃ ternis glutinãtur gẽmis ita vt deprehendi non possint. Figũt eni eas ex diuerso genere nigro cãdido minioq; colore. Nã et pro lapide p̃ciosissimo smaragdo quidã vitrũ arte inficiunt, et fallit oculos subdole quędã falsa viriditas, quoadusq; non est qui probet simulatũ & arguat, sic & alia alio atq; alio mõ. Neq; ei est sine fraude vlla vita mortalium. Omnes autẽ non transslucidas gemmas cœcas appellari eo ꝙ densitate sua obscurentur.

¶ De vitro. Cap. xv.

VItrũ dictũ ꝙ visui perspicuitate transluceat. In aliis eni metallis quicquid intrinsecus cõtinetur abscõditur, in vitro vero quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur & quodãmõ clausus patet. cuius origo hęc fuit. In parte syrię q̃ fenicis vocaĩ finitima iudeę circa radicẽ montis carmeli palus est ex qua nasciĩ belus, amnis quiq; miliũ passuũ spacio in mare fluens iuxta ptolomaidẽ, cuius harenę de torrente fluctu sordibus eluũtur. Hic fama est pulsa naue mercatorꝫ nitri, cũ sparsim per littus epulas pararẽt nec essent pro attollendis vasis lapides glebas nitri ex naui subdiderunt, quib⁹ accensis p mixta harena littoris translucentes noui liquoris fluxisse riuos & hanc fuisse originẽ vitri. Mox vt est ingeniosa solertia non fuit cõtenta solo nitro sꝫ et aliis mixturis hanc artẽ studuit. Leuibus ei aridisq; lignis cõcoquitur adiecto cupro ac nitro cõtinuisq; fornacibus vt ęs liquatur massęq; fiũt. Postea ex massis rursus funditur in officinis, et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cęlatur. Tingitur etiã multis modis ita vt hiacynthos saphirosq; et virides imiteĩ & onyces, vel aliarũ gẽmarꝫ colores, neq; est alia speculis aptior materia vel picturæ accõmodatior. Maximus tñ honor in cãdido vitro proximoq; in chrystalli similitudine. Vñ & ad potandũ argẽti metalla & auri repulit. Vitrũ oli fiebat & in italia, & p gallias & hispaniã harena alba et molissima pilla molaq; terebatur. dehinc miscebaĩ tribus partibus nitri põdere vel mensura, ac liquata in alias fornaces trãsfundebatur. Quę massa vocabatur admonitrum, atq; hæc recocta fiebat vitrũ purũ et candiduꝫ. In genere vitri et osianus lapis annumeratur. Est aũt virens interdũ et niger aliqñ et translucidus, crassiore visu, et in speculis parietũ p imagine vmbras reddente, gẽmas multi ex eo faciunt. Hunc lapidẽ et in india et i italia et ad oceanũ ĩ hispania nasci tradunt, Fertur aũt sub tiberio cęsare quendã artificẽ excogitasse vitri tẽperamentũ vt flexibile esset et ductile. Qui dum admissus fuisset ad cęsarẽ potrexit phialã cęsari. Quã ille indignatus in pauimentum piecit. Artifex aũt sustulit phialã de pauimento, quę cõplicauerat se tanq̃ vas ęneum, Dein de malleũ de sinu ptulit et phialam correxit. Hoc facto cęsar dixit artifici. Nunquid alius scit hãc cõditurã vitrorꝫ! Postq̃ ille iurans negauit alterũ hoc scire, iussit eũ cęsar decollari ne dum hoc cognituꝫ fieret, aurum p luto haberetur et oim metallorum precia abstraherẽtur. Et renera quia si vasa vitrea nõ frãgerentur melius essent q̃ aurũ et argentum.

¶ De metallis. Cap. xvi.

MEtallum dictum gręce απο του μεταλλον ꝙ natura eius ea sit vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi Septẽ autẽ sunt genera metallorũ, aurum, argentum, æs, electrum, stannum, plumbum, et quod domat omnia ferrum.

¶ De auro. Cap. XVII.

AVrum ab aura dictũ. i. a splẽdore. ꝙ repercusso aere plus fulgeat. vñ & Virgilius. Discolor vñ auri p ramos aura refulsit hoc est splẽdor auri. Naturale ei est vt metallorũ splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hic & aurati dicti quorũ fulgor splẽdidos reddit. Obrizum aurũ dictũ, ꝙ obradiet splendore. Est enim coloris optimi, qđ hebręi opham gręci cairũ vocant. Brachtea diciĩ tenuissima lamina. απο του βραχειρ, qđ est ηχειν. i. a crepitãdo. lamina. Pecunia prius de pecudibus, & pprietatẽ habebat & nomẽ De corio eñ pecudũ nũmi incidebanĩ et signabãtur. Postea a saturno ęreus nũmus inuẽtus est. Ipe eñ signari nũmos et iscribi cõstituit. Propterea et

ęrarium saturno a gentibus consecratũ est. Alij vt
superius pecuniã a pecudibus appellauerũt, sicut
a iuuando iumẽta dicta sunt. Omne eñi patrimo=
niũ apud antiquos peculiũ dicebatur a pecudib⁹,
in quibus eorũ constabat vniuersa substãtia. Vnde
et pecuarius vocabatur q erat diues, modo vero
pecuniosus. Antiquissimi nõdũ auro argẽtoq; in=
uento, ære vtebãtur. Nã prius ęrea pecunia in vsu
fuit, post argẽtea, deinde aurea subsecuta, sed ab
ea qua cœpit & nomẽ retinuit. Vnde et ęrariũ di=
ctum, quia prius tantũ in vsu fuit, & ipm solũ recõ
debatur, auro argẽtoq; nondũ signato, ex quorũ
metallis q̃uis postea facta fuisset pecunia, nomen
tñ erarij pmansit ab eo metallo vnde initiũ sum=
psit. Thesaurũ iuxta gręcã proprietatẽ απογησ
τεσεοσ, a positione, hoc est a reposito noiat̃. Nã
thesis posito dicitur & est nomẽ ex græco latinoq;
sermone cõpositum. Nam thesis gręci repositũ di
cunt Latini autem qd̃ iunctum sonat repositũ au
rum. Auraria nomẽ habet ab auro. Tributa vero
eo q antea per tribus singulas exigebantur, sicut
nunc per singula territoria. Sic autẽ in tres partes
diuisum fuisse romanũ populũ constat, vt qui pręe
erant in singulis partibus tribuni dicerẽtur. Vnde
etiã sumpt⁹ quos dabant populi tributa noiarũt.
Vectigalia sunt tributa a vehendo dicta. Stipen=
diũ a stipe pendẽda nominatũ. Antiqui eñi appen
dere pecuniã soliti erãt magis q̃ annumerare. Mo
neta appellata est quia monet ne qua fraus i me=
tallo vel põdere fiat. Numisma est solidus aureus
vel argenteus siue ęreus, qui ideo numisma dicit̃,
quia nominibus pricipũ effigiebusq; signabatur.
Prius nummus argirus nũcupabatur, quia q̃pluri
mũ ex argẽto percutiebatur. Nũmi autẽ a numa
romanorũ rege vocati sunt qui eos primũ apud la
tinos imaginibus notauit, & titulo nois sui pręscri
psit. Folles dicũtur a sacculo quo cõduntur, a cõti
nẽte id qd̃ cõtinetur appellatũ. In numismate tria
quęruntur, metallũ, figura, & põdus. Si ex his ali=
quid defuerit, numisma non erit. Tria sunt autem
genera argẽti & auri et æris, signatũ, factũ, infe=
ctum. Signatũ est qd̃ in nũmis est. factum est qd̃ in
vasis & signis. infectũ quod in massis est, qd̃ & gra
ue dicitur, id est massa. In noticiã autẽ formarum
metalla ita venerunt. Dũ enim quacũq; causa ar-
dẽtes siluę excoquerẽt terram ex calefactis venis
fudit riuos cuiuscũq; structurę, siue igitur æs illud
fuerat, siue aurũ cũ in loca terræ depressiora de=
curreret, sumpsit figuram in quã illud vel pfluẽs
riuus vel excipiens lacuna formauerat. Quarũ re=
rũ splendore capi hoies cũ ligatas attollerẽt mas
sas viderũt in ea terrę figurata vestigia in quę ex=
cogitauerũt liq̃factas ad oẽm formã posse deduci.

¶ De argento. Cap. xviij.

ARgentũ non longe a gręca appellatione
distat. Hoc eñi illi argirũ vocant. Sed mi=
rum in modũ illud dũ candidũ sit, ipres=
sum corpori lineas nigras reddit. Argentũ viuum
dictũ q excidat materias in qbus inicitur. hoc & li
quidũ quia pcurrit. Inuenit̃ specialiter in metallis
siue in argẽtarijs fornacibus guttarũ concretione
tectis inhærens, sæpe etiã in stercore vetustissimo
cloacarũ vel puteorũ limo. Fit etiã & ex nimio im=
posito conculę ferreæ patena testea superposita,
cũ circũlito vasculo circũdãtur carbones, sicq; ar=
gentũ viuum ex nimio stillat, sine hoc neq; argen
tũ, neq; ęs inaurari põt, Tantę autẽ virtutis est, vt
si sup sextariũ argenti viui centenariũ saxum su=
perponas, oneri statim resistat. Sin vero auri scru
pulũ, leuitatẽ eius raptim sinu recipit, ex quo in=
telligitur nõ pondus sed naturn esse cui cedit. Ser
uatur autẽ melius in vitreis vasis, nã cęteras mate
rias perforat. Potui autẽ datũ, interficit ponderis
causa. Argẽti purgamẽta, litargyros, quã nos spu
mã argenti appellamus. Fit aũt ex argento et plũ
bo mixta.

¶ De ære. Capi. xix.

AEs a splendore aeris vocatũ sicut au=
rum & argẽtum. Apud antiquos autẽ
priore æris q̃ ferri cognitus vsus. ære
quippe primi pscindebãt terrã, ęre cer
tamina belli gerebãt, eratq; in precio
magis æs, aurũ vero & argentũ pter inutilitatẽ
reiiciebantur. Nunc versa vice iacet ęs, aurũ sum=
mo cessit honore. sic voluenda æris cõmutat tẽpo
ra rerũ. & qd̃ fuit in precio, fit deniq; nullo hono-
re. Vsus æris postea transijt in simulacris, in vasis,
in ædificiorũ structuris, maxime & ad perpetuita=
tẽ monumentorũ, etiã publicę in eis cõstitutiones
sciptæ sunt. Cypriũ ęs in cypro insula prius reper
tum, vnde & vocatũ, factum ex lapide eroso, quẽ
cathmiã vocãt, & est ductile, huic si addatur plum
bum colore purpureo fit. Auricalcũ dictum q &
splendorẽ auri et duriciã ęris possideat. Est autẽ
nomẽ compositũ ex lingua latina et gręca. Es eñi
sermone gręcorũ calco vocatur. Fit autẽ ex ęre et
igne multo ac medicaminibus pducitur ad aureũ
colorẽ. Corintheũ est omniũ cõmixtio metallorũ,
qd̃ casus primũ miscuit corintho cũ caperetur in=
censa. Nã dum hanc ciuitatẽ hãnibal cepisset oẽs
statuas ęneas & aureas & argẽteas in vnũ rogum
congessit, et eas incẽdit. Ita ex hac cõmixtione fa
bri sustulerunt et fecerunt parapsides. Sic corin=
thea nata sunt ex omnibus in vnũ, nec hoc nec il=
lud. Vnde et vsq; in hodiernũ diem, siue ex ipo. si=
ue ex mixtione eius, ęs corintheũ vel corĩthea va=
sa dicuntur. Huius tria genera. vnum candidũ ad
argenti nitorẽ accedens, alterũ in quo ipsius auri
fulua natura est, tertiũ in quo ęqualis cunctorũ tẽ=
peries. Coronariũ, ex ductili ære tenuatur in lami
nas, taurorumq; felle tinctũ speciem auri in coro=
nis histrionũ præbet. Vnde et appellatũ. Pyropũ
igneus color vocauit. Nãq; in singulas vncias ęris
aditis auri scrupulis senis p̃ tenui brachtea igne=

scit flāmasqȝ imitatur, vñ & pyropum dr̄. Regulare ęs dr̄ quod ab aliis ductile appellatur, quale omne cyprium est. Ductile aūt dicitur eo ꝙ malleo producatur, sicut cōtra fusile quod tm̄ funditur. Nam malleis fragile est. Siquidē omne ęs diligenti⁹ purgatis igne viciis excoctisqȝ regulare efficitur. Campanū quoqȝ inter oīa genera ęris vocatur a campania prouincia, quę est in italię partibus, vtensilibus & vasis oībus probatissimū. Es oē frigore magno melius fundit̄. ęs rubiginē celerius trahit nisi oleo perungatur, seruari aūt id optime etiā in aliqua pice tradunt. Inter oīa metalla ęs vocalissimū est, & maximę potestatis, ideo & ęnea limina. vñ & Virg. In foribus cardo stridebat ęneis. Origo æris catmia & calciteus. Purgamenta ęris catmia & origo & ęris flos. Catmia gignitur in metallorūȝ ęris atqȝ argenti fornacibus insidente nitore. Nāqȝ vt ip̄e lapis ex quo fit ęs catmia vocatur, sic rursus in fornacibus existit, & noīs sui originem recepit, ęris flos fit seu gignit̄ cōflationib⁹ resoluto atqȝ reliquo ęre perfusa frigida aqua. Repētina ei densatione tanq̄ de succo reparatur flos. Eruginē ęs quoqȝ creat. Nā laminę ęreę super vas aceti asperrimi sarmentis superpositę atqȝ ita distillātibus quod ex eo cecidit in ipsum acetum teritur & cribratur.

De ferro. Cap. xx.

Errū dictū ꝙ farra. i. semina frugūȝ terræ cōdat. Idē & calybs, a calybe flumine vbi ferrū optima acie tēperatur. Vñ & abusiue dr̄ calybs ipsa materies vt vulnificusqȝ calybs. Ferri vsus post alia metalla repertus est, cuius postea versa in opprobriū species. Nā vnde prius tellus tractabatur, inde mō cruor effundit̄. Nullū aūt corpus tā densis inter se cohērentibus & implicitis elemētis q̄ ferrū. vñ inest illi duricia cū frigore Ferri aūt metallū pene vbiqȝ reperitur, sed ex omnibus generibus palma serico ferro datur. Seres enī hoc cū vestibus suis pellibusqȝ mittunt. Secunda pthico, neqȝ alia genera ferri ex mera acie tēperantur. Ceteris enī admiscetur mollior cōplexus. Differentia ferri plurima, iuxta terrę genus. Nam aliud molle, plumboqȝ vicinū, rotarꝫ & clauū vsibus aptū. Aliud fragile & ęrosum culturę terrę cōueniēs. Aliud sola breuitate placet, clauisqȝ calligatiis. Aliud rubiginē celerius sentit. Tricturę vocāt hę omnes ꝙ in aliis metallis a stringendo apte vocabulo iposito. Aquarum vero summa differentia est, quibus ferrū candens imergitur quo vtilior fiat, sicut birbilis in hispania et thiras sonacomus in italia, in acuendo ferro oleo delectatior fit acies, vñ & tenuiora ferramenta oleo restringi mos est, ne aqua in fragilitatē durentur. A ferro sanguis human⁹ se se vlciscitur. Contactū nāqȝ celerius rubiginē trahit. Cū ferro magnes lapis concordiā habet. Sola ei hęc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetqȝ longo tēpore. Ex eodē lapide architectus quidam alexandrię templū concamerauerat, vt in eo simulactū ferro in aere pendēte videretur. Ferrū accēsum igni nisi duretur ictibus corrūpit̄. Rubens nō est habile ad tundendū, neqȝ anteq̄ albescere incipiat. Aceto vel alumine illitum ferrū fit ęris simile. Purgamenta ferri rubigo & scoria. Rubigo est vicium rodens ferrū vel segetes, quasi rudigo mutata vna littera, hæc et erugo ab erodendo. Nā erugo viciū est ferri ab erodendo dicta, non ab æramento. Scoria vero purgamēta et sordes sunt quę igne excoquūtur. Et dicta scoria, quia de ferro excutit̄. Rubigine aūt caret ferrū si cerusa et gypso et liquida pice perungitur. Item rubigo ferramentum nō viciat, si eadem medulla ceruina vel cerusa mixta rosaceo vngatur.

De plumbo. Cap. xxi.

Lumbum dictū, ꝙ ex eo primum pilis factis maris altitudo tentata est. Huius vero gña sunt nigrum et cādidū, sed meli⁹ candidū, quod prius in insulis atlantici maris inuentum est. Siquidē et in lusitania et in gallicia gignitur sumpta terra harenosa et coloris nigri et ponderis grauis interueniunt et minuti calculi maxime de torrentibus siccatis, lauant eas harenas. et quod subsidit coquunt in fornacibus. Inueniuntur et in aurariis metallis aqua missa calculi nigri et graues. et dum aurū colligitur cū eo remanent. Postea separati conflētur, et in plumbū albū resoluuntur. Inde et eadem grauitas plumbi q̄ auri. Nigrum plumbū circa cantabriā abundat, cui⁹ origo duplex est. Aut enī solū ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur. mixtisqȝ venis conflat̄. Huius primus in fornacibus liquor stannum est, secundus argentum quod remanet superaddita vena rursusqȝ conflata fit nigrum plumpum. India neqȝ plumbum neqȝ ęs habet gēmis tm̄ et margaritis hęc permutat. Nigro plumbo fistulis lamnisqȝ vtimur. Laborosius in hispania et gallia eruitur plumbum. Nā in britannia summo terrę corio.

De stanno. Cap. xxii.

Tanni ęthimologia απο Χορiζων. i. separans dr̄ et secernens. Mixta enī et adulterata inter se per ignem metalla dissociat et ab auro et argento ęs plumbūqȝ secernit, alia quoqȝ metalla ab igne defendit, et cū sit natura ęris ferriqȝ durissima, si absqȝ stāno fuerit vritur et crematur. Santum illitum ęreis vasis saporem facit gratiorem et compescit virus eruginis. Specula etiam ex eo temperātur. Cerusa quoqȝ ex eo sicut ex plumbo conficitur.

De electro. cap. xxiii.

Lectrū vocatum ꝙ ad radiū solis clarius auro argentoqȝ reluceat. Sol enīȝ a poetis electrū vocatur. Defecatius ē enim hoc metallū oibus metallis. Hui⁹ tria genera. Vnum quod ex pini arboribus fluit quod succinū dr̄. Alterum metallū qd̄ naturaliter inuenitur, et in precio habetur Tertiū

ꝙ fit de tribus partibus auri & argenti vna. Quas
partes etiã si naturale soluas inuenies. Vñ & nihil
interest, natũ sit an factũ, vtrũq; eni eiusdẽ naturę
est. Electrũ quod est naturale eiusmõi naturę ē, vt
in cõuiuio & ad lumina clarius cunctis metallis ful
geat et venenũ prodat. Nam si ei infundas vene=
num stridorem edit & colores varios in moduz ar
cus cęlestis emittit.

℄ De ponderibus. Cap. xxiiii.

Ponderũ ac mensurarꝫ iuuat cognoscere
modũ. Nam oĩa corporalia sicut scriptum
est a summis vsq; ad ima in mensura & nu
mero & põdere disposita sunt atq; formata. Cun=
ctis corporeis rebus pondus natura dedit, suũ quo
q; regit oĩa pondus. Primus moyses in heremo fili
is israel põdera & mensuras dedit. Primus fidõ ar
giuus ponderũ rationẽ in græcia constituit, & licet
alii antiquiores extiterint, sed iste hac arte experiẽ
tior fuit. Pondus dictũ eo ꝙ in statera librarꝫ pen=
deat, hinc & pensum. Abusiue aũt põdus, libra v=
na est. Vñ etiam dipondium dictũ est quasi duo põ
dera, quod nomen adhuc in vsu retinetur. Trutina
est gemina ponderũ lances æquali examine pen=
dens facta propter talenta & cẽtenaria appenden
da sicut momẽtana pro parua modicaq; pecunia.
Et hæc moneta vocata. Eadem & statera nomẽ ex
numero habens ꝙ duabus lancib⁹ & vno in medio
stilo librata æqualiter stet. Examen est filũ mediũ
quo trutinę statera regitur & lances ęquantur. vn
de & in lanceis amentum dr̃. Campana regione ita
hę nomen accepit vbi primũ eius vsus repertus est
Hæc duas lãces non habet sed virga est signata li
bris & vnciis & vago pondere mensurata. Vnicuiq;
aũt ponderi certus est modus noibus propriis desi
gnatus. Calcus minima pars põderis quarta pars
oboli est, cõstans lentis geminis granis. Appella=
tur aũt calcus, ꝙ sit paruulus sicut & lapis calcul⁹
qui adeo minimus est. vt sine molestia sui calcetur
Siliqua vicesima quarta pars solidi est, ab arboris
semine vocabulũ tenens. Cerates oboli pars media
est habens siliquã vnã semis. Hunc latinitas semi o
bolũ vocat. Cerates aũt gręce latine siliqua cornu
um interpretatur. Obolus siliquis tribus appendit
habens cerates duos, calcos quattuor. Fiebat eniz
olĩ ex ęre ad instar sagittę, vnde & nomen a gręcis
accepit, hoc est sagitta. Scrupulus sex siliquarꝫ põ
dere cõstat. Hic apud gręcos grãma vocatur. Scru
pulus aũt dictus per diminutionẽ a lapillo breui q
scrupus vocatur. Drachma octaua pars vnciæ est,
& denarij pondus argenti tribus cõstans scrupulis
i. xviii. siliquis. Denarius aũt dictus, quia pro decẽ
nũmis imputatur. Solidus nũcupatur, quia nihil il
li deesse videtur. Solidũ eĩ antiqui integrũ dicebãt
et totũ. Ipse quoq; numisma vocatur, pro eo ꝙ no=
minibus principũ effigiebusq; signetur. Ab initio
vero vnũ numisma vnus argenteus erat. Hoc eniz
ab assiriis cępit. Dicũt eni iudęi ꝙ abraham in ter
rã chanaan primus hanc aduexerit formã. Solid⁹
apud latinos alio noĩe sextula dr̃, ꝙ de his sex vn=
cia cõpleatur. Hunc vt diximus vulgus aureũ soli=
dũ vocat, cuius tertiã partẽ ideo dixerũt tremissaz
eo ꝙ solidũ faciat tremissus. Sextula bis assumpta
duellã facit, ter posita staterã reddit. Stater autez
medietas vnciæ est, appendẽs aureos tres, vñ & vo
catur stater ꝙ tribus solidis stet. Hic & semiuncia
quia semis habet de vncia. Hic & semissis quia põ=
deris semis est, quasi semiassis. Quadrantẽ hebręi
similiter quadrantẽ vocant, & vocatur quadrãs, ꝙ
vncię quartã partem appendat. Sicel qui latino ser
mone siclus corrupte appellatur, hebręũ nomẽ est
habens apud eos vncię pondus. Apud latinos aũt
& grecos quarta pars vncię est, & stateris medietas
drachmas appendens duas. Vnde cũ in litteris di
uinis legitur siclus vncia est, cũ vero in gentilium,
quarta pars vncię est. Vncia dicta ꝙ vniuersitatem
minorꝫ ponderũ sua vnitate vinciat. i. cõplectatur
Cõstat aũt drachmis. viii. i. scrupulis. xxiiii. Quod
proinde legitimũ pondus habetur, quia numerus
scrupulorꝫ ei⁹ horas diei noctisq; metitur, vel quia
librã efficit duodecies cõputatus. Libra. xii. vnciis
perficitur, et inde habetur perfecti ponderis gen⁹
quia tot cõstat vnciis, quot mensibus annus. Dicta
aũt libra ꝙ sit libera & cuncta intra se pondera p̃
dicta cõcludat. Mna in põderibus centũ drachmis
appenditur, et est nomen gręcũ. Talentũ aũt sum
mum esse põdus perhibetur in gręcis. Nã nihil est
calco minus nihil talento maius. Cuius variũ apud
diuersas gentes pondus habetur. Apud romanos
eni talentum est saptuaginta duarꝫ librariuz, sicut
Plautus ostendit qui ait duo talenta esse. c. xliiii. li
bras. Est aũt triplex. i. minus, mediũ, summum, mi
nus. l. mediũ. lxxii. librarũ, summũ. c. xx. cõstat. Cẽ=
tenariũ numeri nomen est eo ꝙ centũ librarũ põ=
deris sit. Quod pondus propter perfectionem cen
tenarij numeri instituerunt romani.

℄ De mensuris. Cap. xxv.

Mensura est res aliqua mõ suo vel tempore
circũscripta. Hęc aũt corporis est aut, tẽ=
poris. corporis est vt hoim, lignorꝫ et colũ
narũ longitudo vel breuitas. Sed et solẽ istũ ꝓpriã
sui orbis habere mẽsurã quod geometrici perscru
tari audẽt. Tẽporis vt mẽsurã horarũ et dierum et
annorꝫ. Vnde et metiri pedes horarꝫ dicim⁹ hoc ẽ
mẽsurare. Proprie aũt mensura vocata, ꝙ ea fru=
ges metiuntur atq; frumentũ. i. humida et sicca &
modios, arrabones, vrnas, & amphoras. Mensura=
rũ pars minima cochlear quod est dimidia pars
drachmę, appendẽs siliquas. ix. Qui triplicatus cõ
culã facit. cõcula drachma vna et dimidia adiplet
cyathi pondus. x. drachmis appendit qui etiã a q=
busdã causatus dr̃. Oxifalus fit, si quinq; drachmę
adduntur ad. x. Acitabulus quarta pars eminę est
xii. drachmas appẽdens. cotula emina est habens
cyathos. vi. quę iccirco cotula vocat, quia gręco ser

mone cotę incissio dicitur, et emina sextarij in duo ęqua inciditur & cotulā facit. Emina autē appendit librā vnā, quę geminata sextariū facit. Sextarius duarū librarū est qui bis assumpt⁹ bilibris nominatur, assumptus quater fit greco noie chenix. Quinquies cōplicatus, quinarē, siue gomor facit. Adice sextū congium reddit. Nā congius. vj. metitur sextarijs a quo & sextarij nomen dederūt. Cōgiū autē a congiēdo. i. per augmentū crescēdo vocatur. Vnde postea pecunia beneficij gr̄a dari cœpta congiariū appellatū est. Vnusquisq; eni̅ sui tēporis imperator fauorē populi captans adijciebat vt largior videretur in donis. Coogiariū autē specialiter mēsura est liquidoꝝ, cuius & rē simul & nomen a romanis impositū inuenimus. Metreta est mensura liquidoꝝ. Hęc a mēsura accepit nomen. Metron eni̅ mensurā dicunt gręci, & inde appellata metreta, licet & vrna & amphora, & reliqua huiusmodi noīa mensurarum sint, tamen ista hoc nomen a denarij numeri pfectione accepit. Metrum ad omnē mensurā pertinet. Metron eni̅ gręce, latine mensura dicitur. Nā & cyathum mensura est, & amphora mensura est, et quicqd plus minusve capit mensura est. Sed ideo hoc nomē specialiter sibi assumpsit, ꝙ sit mēsura perfecti numeri. i. denarij. Modius dictus ab eo ꝙ sit suo modo pfectus. Est autem mensura librarū. xliiij. id est sextarioꝝ xxij. Cui⁹ numeri causa inde tracta est eo ꝙ in principio deus. xxij. opera fecerit. Nā prima die septē opera fecit, id est materiam iformē, angelos, lucē, cœlos superiores, terrā, aquam atq; aerē. Secūda die firmamentū solum. Tertia die quatuor maria, semia, sationes atq; plantaria. Quarta die tria, solem & lunā & stellas. Quinta die tria, pisces & reptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quatuor, bestias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta sunt oīa. xij. genera in diebus sex. Et. xxij. generationes sunt ab adam vsq; ad Iacob, ex cuius semine nascitur oīs gens israel. Et. xx. libri veteris testamenti vsq; ad Hester. et. xxij. literarum elementa sunt quibus constat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius. xxij. sextariorū a Moyse secundū sacrę legis mensurā effectus. Et q̄uis diuersę gētes huic mensuræ pōdus vel adijciāt ignoranter vel detrahant apud hebręos cōstitutione diuina tali ratione seruat̄. Modius eni̅ a modo dictus. Hinc & modica. i. moderata. Modicis eni̅ modius nomē imposuit. Nā modica ꝓ paruis abusiue non proprie dicimus. Satum genus est mensurę iuxta morē prouincię palestinæ, vnū et dimidiū modiū capiens. Cuius nomen ex hebręo sermone tractuꝫ est. Satum eni̅ apud eos nomiatur sumptio siue leuatio, eo ꝙ qui metitur eandē mensurā sumat ac leuet. Est & aliud satum mensura sextarioꝝ. xxij. capax quasi modius. Batus vocatur hebraica lingua ab olearia mola quę bath apud eos vel bata noiatur, capiens quinquaginta sextaria, quę mensura vna molæ vice proteritur. Amphora vocata ꝙ hinc & inde leuetur. Hæc gręce a figura sui dicta dicitur, ꝙ eius ansę geminatæ, videātur aures imitari. Recipit aūt vini vel aquę pedē quadratū, frumenti vero modios italicos. Cadus gręca amphora est continens vrnas tres. Vrna mensura est, quem quidā quartariū dicunt. Proprie autē vrna vas est qd̄ pro condēdis defunctoꝝ cineribus adhiberi solet, de quo poeta. Cœlo tegitur, qui non habet vrnā: Medimna est mēsura quinq; modiorum. Medimna autē latina lingua vocatur, id est dimidia eo ꝙ quinq; modijs metiatur qui est dimidius numerus a perfecto denario. Artabo mensura est apud ęgyptios sextariorū. lxxij. composita ex numero propter. lxxij. gentes vel linguas, quę orbem impleuerunt. Gomor. xv. modioꝝ onus appendit. Corus. xxx. modiis impletur. Hic ex hebraico sermone descendit, qui vocatur cora a similitudine collis. Coria enim hebraice colles appellātur. Coaceruati enim modij. xxx. instar collis videntur, et onus cameli efficiunt.

¶ De signis. Capi. xxvi.

Ponderis signa plærisq; ignota sunt & inde errorē legentibus faciunt. Quapropter formas eorū & caracteres ita vt a veterib⁹ signata sunt subiciam⁹.

Littera significat dimidium obolum

Virgula æqualitat iacens et porrecta simpliciter significat obolum

Geminata virgula duo oboli sunt.

Latinum significat obolos tres

Latinum significat obolos quattuor.

Latinū demōstrat obolos. v. Oboli vero sex propterea caracterē non habēt eo ꝙ ivna drachma sex veniant, quod est pondus denarij argentei.

Littera significat siliquas. viii. id est tremissem.

Latinum significat numisma gręcum id est solidum.

Iota adiuncta beta significat dimidiū solidum.

Virgulę duę ex vno angulo a leua i dextrā sediuidentes, significat drachmā quam etiam olcem appellant.

N latinum adiuncto gamma gręco significat semiunciam.

Gamme autem grecę litterę o latinũ in fine adiunctum significat vnciam.

Lauda grecum, per medium sui latinũ abiunctũ significat libram.

kappa grecum circa finẽ cornuñ adiũcto v greco significat cyathum

Si vero o latinũ habuerit adiunctum, eminam demonstrat quam greci cotylem vocant.

Xi grecum si acceperit iunctum e latinum significat sextarium.

Si o latinum adiunctum habuerit, indicat acitabulum, quod greci oxiphalon vocant.

μ grecum superposito n latino significat mna.

A latinum in fine habens lauda græcum significat talentum.

Alpha grecũ in dextro brachio superiori o littera coniuncta chenix est.

¶ Incipit liber decimusseptimus.

¶ De auctoribus rerum rusticarum. Cap̄. I.

SCribendi rusticarũ rerum solertiam apud grecos primus Hesiodus Boeti⁹ humanis studiis cõtulit. Deinde Democritus magn⁹ quoq; carthaginensis in. xxviii. voluminibus studiũ agriculationis cõscripsit, Apud romanos, autẽ de agricultura primus cato instituit, quam deinde marcus terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminũ extulit. Nec minus studiũ habuerũt postmodum Cornelius celsus & Iulius acticus, emilianus siue columella insignis arator, qui totũ corp⁹ eiusdẽ disciplinę cõplexus est. Primũ ad aratrũ boues iunxisse ferunt quẽdam priuatũ hominẽ & fulminatũ noie homogyrũ. Quidã aũt osirim dicũt esse artis huius inuentorẽ quidã triptolemũ. Et hic questio est quõ prima ceres ferro in græcia vertere teerã instituit, sed ferro qualicũq; non specialiter vomere aut aratro. Stercorandi agri rationẽ primus induxit quidã noie stercus in italia, cuius ara apico dedicata est romę. Hic plura instrumenta agriculturæ repperit, Primusq; agros firmauit. Eũdem quidã saturnum putauerunt vt maiorẽ illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo splendide sonaret et dignitatem tituli compararet.

¶ De cultura agrorum. Cap̄. II.

CVltura est qua frumẽta vel vina magno labore querũtur, ab incolẽdo vocata Diuitię aũt antiquoꝝ in his duobus erant, bñ pascere et bene arare. Cultura agri cinis, aratio, itermissio, incensio stipulaꝝ, stercoratio, occatio, runcatio. Cinis est incendiũ per quod ager inutilẽ humorẽ exsudat. Aratio dicta, quia de ęre prius terrę culturã exercebant, anteq̃ ferri fuisset vsus reptus Duplex est aũt aratio. vernalis et autũnalis. Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit. Stercoratio est lætaminis aspersio. Sterc⁹ autẽ vocatũ vel quia sternitur in agris, vel extergi oporteat quicquid sordidũ in ciuitate redundat, siue quod verius est ad stercen qui et stercutius dict⁹. Idẽ & fimus est, qui per agros iacitur. Et dictus fimus ꝙ fiat imus. i. stercus, qui vulgo letamen vocatur eo ꝙ suo nutrimento læta faciat germina, reddatq; pinguia arua & fecũda. Occatio est cũ rustici satione facta bobus dissimilis grandes glebas cędunt, & ligonibus frãgũt & dicta occatio, quasi obcęcatio, ꝙ operiat semina. Occare igitur est operire terrã semina, vites et arbores. Rũcatio est a terra herbas euellere. Nã rus terra est Sulc⁹ a sole vocatus, ꝙ proscissus solem capiat. Veractuꝫ dicitur quasi vere actũ. i. verno aratum. Proscissio est aratio prima cũ adhuc durus est ager. Satio dicta est quasi semis actio, vel quasi satoruꝫ actio, serere autem vocatũ quia hoc sereno cęlo faciendũ est, non per imbres. Hinc est et illud virgilianũ. Nudus ara sere nudus. Messis a metendo id est a recidendo dicta. Seges aũt de semie dicta ꝙ iacim⁹ siue a sectiõe

¶ De frumentis. Cap̄. III.

PRima ceres cœpit vti frugibus in grecia & habere segetes translatis aliunde seminibus. Huius meminit Ouidius dicẽs. Prima ceres vnco glebã dimouit aratro. Prima dedit fruges, alimentaq; initia terris. Frumenta sunt proprie quę aristas habent, fruges aũt reliqua. Frumenta aũt vel fruges a frumendo hoc est a vescẽdo dicta. Nã frumẽ dicitur summa pars gulę. Primitię proprie sunt quę de frugibus pręcerpũtur. Triticũ vel a tritura dictũ, ꝙ purissimũ horreo condatur, vel quia granũ eius cõmolitur et teritur Far dicitur eo ꝙ initio frãgeretur. Apud antiquos enĩ mollaꝝ vsus nondũ erat, sed frumentũ in pila missum frangebãt, et hoc erat genus molãdi. Adoreũ tritici genus, quod ideꝫ vulgo semen dr̃. Ador quondã appellatum ab edendo, quia primo eo vsi sunt hoies, siue quia in sacrificio ipsius generis panis ad aras offerebatur. Vñ adorea sacrificia dicũtur. Siligo genus tritici a se lecto dictũ Nam in pane species eius pręcipua est. Trimense triticũ ideo nuncupatũ, quia satũ post tres menses colligitur. Nã vbi propter aquã aliãve causam matura satio omissa est, pręsidiũ ab hoc petitur. Alica grecũ nomen est Alicastrũ simile est alicę pondere et bonitate pręcipua. Ordeũ dictum qđ prę cęteris generibus frumenti aridũ ante fiat, vel qđ spica ei⁹ ordines habeat. Horum tria genera. Primũ hexaticuꝫ vocatur. eo qđ spica eius sex ordines habeat, quod quidã canterinum appellant, qm̃ aialia meli⁹ q̃ tri

ticum pascit, & hoies salubrius q̃ malũ triticũ. Al=
terũ disticũ, eo ꝙ duos ordines habeat, hocp̃igriq;
calaticũ vocãt. Tertiũ trimẽse, quia dũ cogit neces
sitas verno seminatur & celeriter colligit. Scandu
la a diuisiõe vocata duplex ei est, scanditur. i. diui=
dit. Centenũ appellatũ eo ꝙ in plerisq; locis iactis
seminis eius incrementũ frugibus centesimũ rena
scat. Hinc & miliũ a multitudine fructus vocatum
Panitiũ dictũ ꝙ in multis regionib⁹ ex eo panis vi=
ce hoies sustẽtent, quasi panis viciũ. Pistũ a pasto.
Sisaniũ grecũ nomen est. Farrago a farre dicta est
eni herba ordeacea adhuc viridis, nec dũ grauis
ad maturitatẽ turgentibus. Spicã de maturis fru=
gibus abusiue dicim⁹. Nã proprie spica est, cũ per
culmi folliculũ. i. extremũ tumorẽ aristæ adhuc te
nues in modũ spiculi eminẽt. Arista appellata. ꝙ
prius ipsa arescat. Culmus & ipse calamus spicę q
a radicib⁹ nascit. Et dictus culmus quasi calamus.
Folliculus est theca frumẽti, in qua granum serua
tur interius. Hęc super spicã vallo instructa, muni=
mẽ pretẽdit ne auiũ minoꝝ morsib⁹ spica suis fru
ctibus exuatur, aut vestigiis proteratur. Stipulę sũt
folia seu vaginę quib⁹ culm⁹ ambitur atq; fulcitur,
ne pondere frugis curuetur quę ambiũt culmum.
Et dicta stipula quasi vsta & quasi vstipula, stipula
dicta ab vsto collecta eni messe vritur propter cultu
ram agri. Itẽ stipula vel quia pars eius vrit pars in
terdũ pro palea pręciditur. Palea a quibusdã voca
ri dr̃, ꝙ pala ventiletur, vt frumenta purgent. Gen
tiles aũt paleã a quadã pale frugũ nutrice voca=
uerũt. quã cererẽ esse volũt. De qua Virg. Te quoq;
magna pales, & te memoranda canemus. Itẽ alij a
pabulo nuncupatã dicunt paleã ꝙ ea primũ sola i
pascẽdis aialibus præbebatur Cuius natura ex cõ
trario tãto est frigida, vt obruptas niues fluere nõ
sinat, adeo calida, vt maturescere poma cõpellat.

¶ De leguminibus. Cap. iiii.

Legumina a legẽdo dicta, quasi electa ve=
teres ei meliora queq; legebãt. siue ꝙ ma
nu legant, nec sectiõeꝫ requirãt. Legumi
nũ plurima gña, ex quibus fabula, lens, pisa, fase=
liũ, cicer, lupinũ, gratiora in vsu hoĩm videntur. Fa=
ba gręca ęthymologia a vescẽdo vocabulũ sumpsit
quasi faga. Fage ei grece comedere dr̃. Primũ eni
hoĩes hoc legumine vsi sunt. Hui⁹ species duę qua
rũ altera cõmunis, altera ęgyptia fabafresa dicta
eo ꝙ eã hoies frendãt. i. frangãt, & molando cõmi
nuãt. Lens vocata ꝙ humida & lenta est, vel ꝙ adhę
reat humi. Faselũ aũt & cicer gręca noĩa sũt, sꝫ fa
seliũ vile genus leguminis, quia oẽ abundãs vile est
hoc aũt semen abundans inuenitur. Lupinũ græ=
cum si ipsum noĩẽ est, de quo Virg. Tristesq; lupi=
ni, quia vultũ gustantis amaritudine contristãt, vñ
& illud prę amaritudine nec vermis nec vllũ aial co
medit. Medica, vicia, erbũ pabuloꝝ optima sunt.
Medica dicta quia medis translata est in græciam
tẽpore quo eã xerxes rex persaꝝ inuasit. Hæc se=
mel seritur & decẽ annis permanet ita vt quater vl̃
sexies possit per annũ recidi. Vicia ꝙ vix ad tripli
cẽ pueniat fructũ cũ alia legumina prouentũ ha=
beant fertilẽ, vñ & Virg. Vt tenuis fœtus vicię. Pisa
ꝙ ea pẽsat aliquid auri minutũ. Nã pis aurũ dicit.
Erbũ a græco trahit vocabulũ. Hoc eni illi orobã
dicũt, quod dũ sit quibusdã pecorib⁹ infestuꝫ tau=
ros tamen pingues efficit.

¶ De vitibus. Cap. V.

Vitis plãtationẽ primus noe istituit rudi ad
huc sęculo. Apud gręcos aũt inuentorẽ vi
tis liberũ patrẽ appellari. Vñ & eũ genti=
les post mortẽ deũ voluerunt. Vitis dicta, ꝙ vi ha=
beat citius radicãdi. Alij putant vites dictas, ꝙ inui
cẽ se vittis innectãt, vicinisq; arborib⁹ reptando re
ligẽtur. Est ei eaꝝ natura flexibilis, quia quasi bra
chijs quibusdã quicqd cõprehenderint stringunt.
Labrusca est vitis agrestis, quę in terrę marginib⁹
nascit. Vñ & labrusca dicta a labris & extremitati
bus terrę. Codex dict⁹ quasi caudex, sic ei veteres &
clodũ pro claudo dixebãt. Sarmẽtũ a serẽdo. Mal
leolus est nouell⁹ palmes inat⁹ prioris anni flagel=
lo cognoiatusq; ob similitudinẽ rei, ꝙ in ea parte
quã decidit ex veteri sarmento ꝓminẽs vtrũq; mal
lei specię prębeat. Spadones sunt surculi fruge ca
rentes, ex ipsa appellatione ꝙ sint inhabiles fru=
ctu & sterilitate affecti. Sagittã rustici vocãt nouis=
simã partẽ surculi, siue quia lõgi⁹ recessit a matre
ex qua ꝓsilijt seu quia acuminis tenuitate teli spe
ciẽ pfert. Sũmitates vitiũ & fruticũ flagella nũcu
pant eo qđ flatu agitent. Palmes vitis materia mol
lis qui p nouella brachia emissus fructũ affert. Nã
ideo rustici partẽ vitis palmitẽ dicũt. Palmes enim
deriuatũ nomẽ est, quod nomẽ παραγωγον dici
tur qđ a palma deriuet. Palma eni habet nomen
πρωτοτυπον qđ dr̃ principale ab eo quod ex se
deriuatũ faciat. Pãpinus est foliũ cuius subsidio vi
tis a frigore vel ardore defendit, atq; aduersũ oẽꝫ
iniuriã munit. Qui ideo alicubi intercisus est, vt &
solẽ ad maturitatẽ fructus amittat & vmbrã faciat
Et dict⁹ pãpinus quod de palmite pẽdeat, Caprio=
li dicti qđ capiãt arbores, sunt eni cincinni siue vn=
cioli, quibus se innectere vites & suspendere solent
arboribus quo ãminiculo freti palmites ventos ac
turbines continere queant, & sine lapsu periculoꝝ
fructus suos sustineant, ac sese vaga ꝓceritate dif
fundant. Corymbi sunt annuli qui proxima queq;
ligant & cõprehendũt ne longius laxati palmites
ventoꝝ flatib⁹ dissipẽt. Vuę dictę qđ intrinsec⁹ hu=
more sint plene succiq; & pinguedinis. Nã humidũ
est qđ exterius humorẽ habet. Vuidũ quod interi⁹
Acinus botrus est. Racemus est botrionis pars, &
botrio græcum est. Suburbanę vuę quędam dicũt
quia fructus earum ad escam veluti pomum in vrbi
bus vẽdit. Cõmendat enim eas & species et saporis
iocunditas, ex quibus sunt, pręcoquę, duracię, pur

pureę,dactyli,rhodię,libyę,ceraunię,stephanię,tri
pedianę,vnciarię,cidonitę.Pręcoquęvocatę ꝙ ci=
to maturescā,& ante oēs sole coquāt. Has græci
lagos dicuntꝙ currāt ad maturitatēvelociterVt le
pus.Durabiles aūt per totā hyemēveniculę & nu=
mesianię.Purpureę a colore dr̄.Dactili a longitu
dine.Rhodię & libycę a regionibus nūcupatę sūt.
Ceraunięvero ꝙ rubeātveluti ignis,Stephanitę a
rotūditate.Vnciarie a magnitudine.Genera autē
vuaꝝ q̄vino deseruiūt plurima.Ex quib⁹ aminea
dicta quasi sine minio.i.sine rubore.Albū eivinum
reddit,quę cū sitvnius nois non vnā speciē reddit.
Amineę duęgeminę ab eo dictę ꝙ duplices vuas
mittunt.Aminea lagana,quia plus oībus lanescit
lanugine.Rubiliana dicta,quia eiusmateria rubet
Fecinia minuti acini& durę cutisvuas habet,nobi
litate aminiā sequitur,fœcūditate pręcedit Quaꝫ
proinde fecinīvocāt,ꝙ plus q̄ cęterę feces afferat
Apianævinū dulce faciūt,quas nisi cito legas, plu
uiis & vētis & maxime apibus infestāt,quaꝝ dep̄=
datiōe apianę cognoīatę sunt.Balanitę a magnitu
dine nomē sumpserunt.Balanin eni gręce grande
vocat.Biturica a regione nomē sortita est, turbies
ꝙ pluuias & colores fortissime sustinēs,nec in ma=
cra terra deficiens,huius meriti & basilica est.Argi
tis gręculavitis,generis albi fertilis,vastā materiā
& breuē & latū foliū mittens.Cuius fructū nisi pri
mo tēpore colligas,aut ad terrā decidit, aut humo
re putrescit.Inerticula nigra est quā gręci amara=
cionvocāt,bonivini & leuis a quo etiā nomen tra=
xit,ꝙ iners in tādendis neruis habeatur q̄uis gu=
stu nō sit hebes.Mareoticęa regione ægypti mare
otis dictę,vn̄ priusvenerunt,sunt eni & albę&nigrę
Elbolę,quas quidāvarias appellāt,neq; purpureę
neq; nigrę ab elbo colore ita dictę,subalbi tn̄ mu=
sti.Elbū est eni nigrū cādidūq; colore. Naꝫ elbum
nec albū necnigrū est.Tertius locusvitiū quo sola
fœcunditate cōmēdant abundātia copiosa,multū
q;vini fluens.Viticionia vuas grādes magis q̄ mul
tas habet.nomē aūt inde hoc smens ꝙ multūvi=
ni fluat.Syriaca vel quia de syria allatavel quia ni
gra est.Multa aūt generavitium sunt,quę tn̄ muta
tione loci & qualitatē & nomē amittnut. Vitibus i
ter cętera magis ista conueniunt,oblaqueatio,pu=
tatio,propaginatio,fossio.Oblaqueare est circa co
dicem terrā aperire & velut lacus efficere. Hoc ali
qui excodicare appellant.Putare est virgāvitę sup
u acuā resecare,cuius flagellis luxuriant.Putare ei
dicitur purgare.i.amputare.Traducere transduce
re.Propaginarevero flagellumvitis terræ submer
sum sternere & quasi porro pangere.Hinc propa=
gines ac propagare et protendere dicuntur. Fode
revero est foueam facere,quasi fouere.

¶De arboribus. Cap.vi.

ARborū nomen siue herbaꝝ,ab aruis infle=
xū credit,eo ꝙ terris fixis radicib⁹ adhæ=
rēt.Vtraq; aūt ideo sibi pene similia sunt,
quia exvno alterū gignit.Nā dū sementē i terraꝫ
ieceris,herba prius orit,dehic cōsota surgit in ar=
borē & infra paruū tēpus,quā herbāvideras arbu
stā suspicis.Arbusta arbor nouella & tenera in qua
insertio fieri pōt.Et dicta arbusta,quasi arboris ha
sta.Alii arbustū locū in quo arbores sunt volūt ac=
cipere,sicut salictū,sic&viretavbivirgulę nouellæ
& virētes sunt.Arbor aūt & fructifera & sterilis, ar
bos aūt nō nisi fructifera.Genere aūt fœminino ar
bores dicimus,pomavero neutro.Fructex breuis ē
appellat⁹,ꝙ terrā fronde tegat,cui⁹ plurale nomē
frutecta,arbor alta est.Siluavero spissum nemus&
breue.Silua dicta quasi xilua.ꝙ ibi ligna cędant
Nā gręci xilon lignum dicunt.Multa ei latina no=
mina gręcā plęrūq; ęthymologiā recipiunt.Nem⁹
a numinibus nuncupatū,quia pagani ibi idola cō
stituebāt.Sunt eni nemora arboresmaioresvmbro
sę frondib⁹.Lucus ē dēsitas arboꝝ solo lucē detra
hens,tropoantiphrasin eo ꝙ nō luceat,siue a luce,
ꝙ in eo lucebāt funaliavel cerei,propter nemoruꝫ
tenebras.Saltus est dēsitas arboꝝ altavocata hoc
noīe,eo ꝙ exiliat in altū & in sublime consurgat.
Auiaria secreta nemora,dicta ꝙ ea aues frequen=
tāt.Recidiua arboꝝ sunt,quę aliis sectis repullu=
lāt.Alii recidiua a cędendo dicūt,quia post casum
nascuntur.Alii recidēdo & repullulando dixerunt.
Ergo recidiuūvbi mors aut casus.Insitio dr̄ cū fis
so trūco surculus fęcūdę arboris sterili iserit.aut o
culoꝝ īpositio cū inciso corticę libro alienę arbo=
ris germē imittitur.Plātę sunt raptę de arboribus
Plantaria vero quæ ex seminibus nata sunt cum
radicibus,& a terra propria transferunt. Cespites
fructices sunt quasi cuspides vel quasi circa pedes
Frondes dicti ꝙ ferantvirgulta vel vmbras, sunt
aūt causa vmbraꝝ.Oculi nodi sunt ex qbus fron=
des exeūt.Radix appellat ꝙ quasi radiis qbusdā
fixa terris in profunda dimergit.Nā phisici dicūt
parē eē altitudinē radicū & arboꝝ.Alii radicē a si
militudine radioꝝ dictā putant,vel quia si eradat
nō repullulat.Trūcus ē statura arboris insistēs ra=
dici.Corticēveteres vocabāt.Dict⁹ aūt cortex qd̄ co
rio lignū tegat.Liber est corticis pars interior, di=
ctus a liberato cortice.i.ablato.Est eī mediū qddā
inter lignū & corticē.Rami sunt qui de trunco ma
nāt,sicut a ramusculis cętera.Surculi a pręcisione
serrę nūcupati.Virgultū ē,qd̄ de radice pullulat.
Ramus qui de ipso robore arboris,virga q̄ de ra=
mis.Proprie aūt virgultū appellatur qd̄ ad radicē
arboris nascit & quasi inutile ab agricolis ampu=
tat.Et hinc dictūvirgultū,quia exvirga tollit. Vir
ga aūt a vi vel a virtute dr̄,qd̄vim in se multā ha=
beat,vel a viriditate,vel quia pacis indiciuꝫ est qd̄
vim regat.Vnde hacvtuntur magi ad placādos in
ter se serpentes & iccirco in ea hos sustinent illiga
tos.Hac etiam philosophi ac reges et magistri &
nuncii & legativtuntur.Flagella dicunturvt pędi
xim⁹ summę arboꝝ partes ab eo qd̄ crebros ven=

torum sustinent flatus. Cimas vocatas dicuut quasi
comas. Folia gręce filia dicuntur. ide & ad nos hoc
nomen per deriuationē translatum est. Flores no-
minati, q̄ cito defluant de arboribus, quasi fluores
q̄ cito soluantur. In his duplex gratia coloris & o-
doris. Austro eni flores soluuntur, zephiro fiunt.
Germen dicimus surculum pręgnantē a gerendo,
vnde & germinatio Fructus nomen accepit a fru-
mine. i. eminēte gutturis parte qua vescimur. Inde
& fruges. Fructus aūt proprie dicūtur agro⁊ & ar
bo⁊ quibus vtimur. In aīalibus vero a busiue & trās
latiue vocari fructum, Poma dicta ab opimo. i. co-
pię vbertate. Matura dr̄ quia apta sunt ad man-
dandū, sic & imatura. quia prius q̄ matura fiāt, du
ra sunt ad mandendū, Ligna dicta quia incensa cō
uertuntur in lumen. Vn̄ & liciniū dr̄ q̄ lumen det,
astula a tollendo nūcupata quasi abstula. Fomes
est abstula quæ ab arboribus excutitur, recisione
aut austulę ambustę, aut ligno cauata a fungis no
mine accepto, q̄ ita capiat ignē de quo Virg. Ra-
puit in fomite flammā. Torris lignū adustū quem
vulgus ticionē appellat, extractū foco semiustū &
extictum. Quisquilię stipulę iınixtę surculis ac fo
lijs aridis, sunt aūt purgamenta terra⁊. Caries pu
tredo ligno⁊, dictum hoc nomie qd̄ eueniat lignis
virtute carentibus.

¶ De propriis noibus arborum. Cap. vii.

PAlma dicta, quia manus vitricis ornat⁹ ē
vel q̄ oppāsis est ramis, in modū palmæ
hominis. Est eni arbor insignevictorię, p
ceroq; ac decoro vultu, diutumisq; vestita
frondibus & folia sua sine vlla successione conser-
uans. Hanc græci fœnicem dicunt, q̄ diu duret. ex
noīe auis illius arabię quę multis annis viuere phi-
betur. Quę dū in multis locis nascatur, nō in omni
bus fructus perficit maturitatē. Frequēter aūt inæ
gypto & syria. Fructus aūt eius dactilia digitorū si
militudine nuncupati, quorū etiam noia variantur
Nā alii appellantur palmulę, similes mirabolani,
alij thebaici, qui et nicolai. Alii mucales, quos græ
ci cariatos vocant. Laurus a verbo laudis dicti. hęc
eni eū laudibus victo⁊ capita coronabātur. Apud
antiquos aūt laudea noīnabatur, postea d littera
sublata & subrogata r, dicta est laurus vt in auricu
lis, quę initio audiculę dictę sunt, et medidies quæ
nunc meridies dr̄. Hanc arborem gręci daphnē vo
cant, q̄ nunq̄ deponat viriditatē, inde illa potius vi
ctores coronantur. Sola quoq; hęc arbor vulgo ful
minari minime creditur. Malū a græcis dictū, q̄ sit
fructus eius pomorum oim rotundissimus, vnde &
hæc sunt vera mala, quę vehementer rotunda sunt
Malū matianū a loco vocatum vn̄ prius aduectuʒ
est. Nā multę arbores noia ex prouinciis & ciuita-
tibus de quibus allatę sunt acceperunt. Virgilius.
Amantibus qui ex malo queri soleat ostendit. Ma
lacidonia nomen sumpsit ab oppido quod est in in
sula creta, de qua gręci dicere solent, vrbium cre-
tensium matrem sidoniā, ex cuius primo cidonitū
conficitur. Fit quoq; ex ea et vinū, quo languentiū
disideria falluntur. Nā specie & gustu & odore cu
iuslibet vini veteris imaginē repręsētat. Malomel
lū dulcedine appellatū, q̄ fructus eius mellis sapo
rē habeat, vel q̄ in melle seruetur, vnde & quidam
Si tibi cecropio saturata cidonia melle. Ponantur
dicas hęc melli mella placent. Malū punicum dici
tur et q̄ ex punica regione sit genus eius transla-
tum. Idē & malogranatum, eo q̄ inter corticis ro-
tunditatē granorum contineat multitudinem. Ar-
bor aūt malogranata generis est fœminini, pomū
vero est neutri generis. Flores malo⁊ a græcis ap
pellati sunt quitinas, latini caducum vocant. Agre
stium aūt malorum flores gręci balaustion appel-
lauerūt. Quorū alij albi, alij purpurei, alii rosei re
periuntur, similes floribus mali punici. Negāt me
dici mali punici cibo nostra corpora nutriri, sʒ eo
sic opinantur vtendū vt mendicare potius non ale
re videatur. Malū persicū cuius breuis admodum
vita concessa est, trium generum esse fertur, dura-
cenum, armeniacum & persicum, Duracenū nun-
cupatur, eo q̄ pomum eius in gustu acoreʒ referat
Armeniacum dicitur, q̄ primum genus eius ab ar
menia sit aduectum. Persicum vocatū q̄ eam ar-
borē primus in ęgypto seuerit perseus, a quo seori
undos ptolomei ferebāt. Hęc in persida fructū ge-
nerat interfectorium, apud nos autem iocundū ac
suauem. Horum aliud pręcox, aliud vocatur ęstiuū
Medica arbor cuius nomen etiā carminibus man-
tuanis inclaruit, asportata primum a medis, vn̄ &
vocabulū sumpsit. Hanc gręci cedromelam, latini
citriāvocant, q̄ eius pomū ac folia cedri odorē re-
ferat. Malum eius inimicum venenis, & hoc est qd̄
idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illo foue
ri animā. Hęc arbor omni tempore plena est po-
mis quę in ea partim matura, partim acerba, par-
tim adhuc in flore sunt posita, quod in cęteris ar-
boribus rarum est. Mella quam gręci loton appel
lant, quę vulgo propter formam & colorē faba sy
rica dicitur. Arbor enim est magna fructum ferēs
comestibilē maiorem pipere gustu suauem vnde &
mella vocata est. Coquinella, quam latini ob colo-
rem primum vocant, alij a multitudine enixi fruct⁹
nixam appellant. Cuius generis damascena meli-
or, a damasco oppido vnde prius asportata est di-
cta, cuius solum pomum stomachum mederi pro-
batur. Nam cætera noxia prohibentur. Hæc sola
arbor gummi glutinosum & compactiuum distil-
lat quo et me dici et scriptores vtuntur. Oleomella
nascitur in palmaria syrie ciuitate ex eo ita appel-
lata, qd̄ ex trunco oleū defluat in crassitudine mel
lis saporis suaui. Pomelida sorbo simil', mediocris
arbor, et flore candido, dicta quod dulcis sit ei⁹ fru
ctus & acuto sapore commixtus. Hæc arbor ętate
durat exigua. Melosos arbor in africa punica lin-
gua vocata, ex qua profluit lētus succ⁹, qui a loco

amoniacus noiatur. Mespila arbor spinosa, fructu
similis malorũ, sed paulo breuiore, vnde et appel
lata, ꝙ pilulę formã habeant eius poma. Pyrus vo
catavidetur, ꝙ in ignis speciem formata. Naꝫ hoc
genus pomi ab amplo incipit & in angustũ finit, si
cut ignis. Pyrus aũt arbor, fructus eius pyra est. Cu
ius multę species ex quibus crustumia suntpyra ex
parte rubẽtia, ab oppido crustumio noiata. Poma
pyri fumẽtis ĩposita vel si pauca, vehemẽter onero
sa esse dñr. Cerasus a ceraso vrbe ponti vocata. nã
lucullus cũ cerasum ciuitatẽ ponti delesset, hoc ge
nus pomi inde aduexit & a ciuitate cerasum appel
lauit. Arbor aũt cerasus, pomũ cerasum dr. Hoc ẽt
& ante lucullum erat in italia, sed durum, vnde &
cornum appellatũ est. Est autem arbor apta astili
bus. Vnde et virgilius. Bona bello cornus. Ficus la
tine a fœcunditate vocatur. Feracior, est enĩ arbo-
ribus ceteris. Nã terq; quaterq; per singulos ãnos
generat fructũ, atq; altero maturescente alter obo
ritur. Hinc & carice a copia noiatę. Ficus ægyptia
fœcundior fertur, cuius lignum in aqua missum illi
co mergitur, & cũ in limo aliquãdiu iacuerit, dein
de in superficiẽ sustollitur. versa vice naturę, qñ ma
defactũ debuit humoris pondere residere. Antea
athletę fecis alebãtur prius q̃ eos pythagoras exer
citator ad carnis vsum qui fortior cibus esttranstu
lisset. A senibus in cibo sępius sumptę ficus rugas
eoꝝ ferunt distẽdere. Tauros quoq; ferocissimos
ad fici arborẽ colligatos repente mãsuescere dicũt
Caprificus appellata, eo ꝙ parietes quibus innasci
tur carpit. Rũpit eni & prodit ex latebris quib⁹ cõ
cepta est. Alii caprificũ putant dictũ, ꝙ ficus arbor
eius remedio fœcũdetur. Morus a græcis vocata
quã latini rubũ appellant, eo ꝙ fructus vel virgul
ta eius rubent. Est eni morsus siluestrla fructu saf-
ferens, quibus in deserto pastoꝝ fames ac penuria
confouetur. Huius folia superposita serpenti ferũ
tur interimere eum. Sycomorus sicut & mor⁹ græ
ca noia sunt. Dicta aũt sycomorus, eo ꝙ sit folijs si
milis moro. Hanc latini celsam appellant ab alti-
tudine quia non est breuis vt morus. Nux appella
ta ꝙ vmbra vel stillicidiũ folioꝝ eius proximis ar-
boribus noceat. hunc alio nomine latini iuglandẽ
vocãt, quasi iouis glandẽ. Fuit eni hæc arbor con-
secrata ioui. Cuius pomum tantã vim habet vt mis
sa inter suspectos herbarũ vel fungorũ cibos, quic
quid in eis virulẽtũ est exudet rapiat atq; extiguat.
Nuces aũt gñaliter dñr oia poma tecta corio du-
riori, vt pineę, nuces, auellanę, glandes, castaneę, a
migdalę. hinc & nuclei dicti eo ꝙ sint duro corio te
cti. At contra poma omnia mollia mala dicta, sꝫ cũ
adiectione terraꝝ in quibus antea nata sunt, vt psi
ca, punica, matiana, cidonia &c. Amigdala græcuꝫ
nomen est, quod latine nux longa vocatur. hanc a
lij nuclicam vocant quasi minorẽ nucem, de qua
Virgilius, cum se nux plurima siluis induit in florẽ
Cunctis enim arbotibus ptiot se flore vestit et ad
ferenda poma arbusta sequentia præuenit. Auella
næ ab auellano cãpanię oppido vbi abundãt co-
gnoiatę sunt. hæc a gręcis põticę appellãtur, eo ꝙ
circa ponticũ mare abundãt. Castaneã latini a grę
co appellant vocabulo. hanc eni græci castaneã vo
cant, propter quod fructus eius gemini in modum
testiculorum intra folliculũ reconditi sunt, qui dũ
eiciuntur quasi castrantur. hæc arbor semel vt ex-
cisa fuerit tanq̃ silua expullulare consueuit Vel po
ma ex omnibus nucibus fortissima sunt. nam in ci-
bo sumpta difficile digerũtur, virides stringunt, co
ctę aũt minus. Ilex ab electo vocata. huius eni arbo
ris fructum homines primũ ad victum sibi elegerũt
vnde et poeta. Mortales primi ructabant gutture
glandẽ. Prius enim q̃ frumenti vsus esset, ãtiqui ho
mines glandẽ vixerunt. Suberies arbor, ex qua va-
lidissimus cottex natorius extrahitur. Et ideo ap-
pellata suberies, eo ꝙ fructus eius sues edunt, por-
corum sunt enim alimenta non hominuꝫ. Et dicta
suberies quasi suhedies. Fagus & esculus arbores
glandiferę, ideo vocatę creduntur ꝙ harum fructi
bus olim homines vixerunt, cibumq; sumpserunt,
escamq; habuerunt. Nam esculus ab esca dicta. Fa
gus vero a græco vocabulum traxit. Fage eni græ
ce comedere dicitur. Silicon quam latini corrupte
silicam vocant, ideo a gręcis, tale nomen accepit,
eo ꝙ ligni eius fructus dulcis. Xilo quippe dicunt
ligum, licon dulce. huius arboris pomo succus ex-
pressus acatia a græcis dicitur. Pistatia ꝙ cortex
pomi eius nardipistici odorem referat. Pin⁹ arbor
picea, ab acumine foliorum vocata. Pinum eni an
tiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pi
tin, aliam græci peucem vocant, quam nos piceaꝫ
dicimus, eo qđ desudet picem. Nam & specie sibi
differunt. In germanię autem insulis huius arbo-
ris lachryma electrum gignit. Gutta enim deflu-
ens rigore vel tepore in soliditatem durescit, & gẽ
mam facit de qualitate sua nomen accipiens. i. suc
cinum, eo ꝙ succus sit arboris. Pinus creditur pro
desse cunctis quę sub ea seruantur, sicut nux noce
re omnibus. Abies dicta quod prę cęteris arborib⁹
longe eat, & in excelsum promineat. Cuius natura
expers est terreni humoris, ac proinde habilis atq;
leuis habetur, de qua Virgilius. Et casus abies vi-
sura marinos, quia ex ea naues fiunt. hanc quidaꝫ
gallicum vocant propter candorem. Est autem si-
ne nodo. Cedrus quam gręci cedros vocant, quasi
ceomenes driosioron, id est arboris humor arden-
tis, cuius folia ad cypressi similitudinem respõdẽt.
Lignum vero iocundi odoris est, & diu durans, nec
a tinea vnq̃ exterminatur de qua Persius. Et cedro
digna locutus, scilicet propter durabilem perpe-
tuitatem. Vnde et in tẽplis propter diuturnitateꝫ
ex hoc ligno lacunaria fiunt. huius ligni resina ce-
dria dr, quę in conseruandis libris adeo est vtilis, vt
perliniti ex ea nec tineas patiebãtur, nec tempore
cõsenescant. Nascitur in creta africa atq; syria. Cy

pressus grece dicitur ꝙ caput eius in rotunditate ī
acumen erigitur. Vnde & cononvocatur, idest alta
rotunditas. Hinc & fructus eius conus, quia rotun
ditas eius talis est vt conum imitetur. Vnde & coni
fere cyparissi dicuntur. Huius lignū cedro pene ꝑ
ximā habet virtutē. tēploꝝ quoq; trabibus aptum,
impenetrabili soliditate nunꝙ oneri cedit, sed ea ꝙ
in principio fuerit firmitate perseuerat, Antiqui cy
pressi ramos prope rogū cōstituere solebāt vt odo-
rē cadauerū dum vrerentur comprimerent iocun-
ditate odoris sui. Iuniperus grece dicta siue ꝙ ab ā
plo in angustū finiat vt ignis, siue ꝙ conceptū diu
teneat ignem, adeo vt si prunę ex eius cinere fuerit
opertę, vsq; ad annū perueniant. Pyr eni apud gre
cos ignis dicitur. Iuniperus aūt alia parua alia ma
gna est. Hebenus in india & æthiopia nascit̄, quæ
cęsa durescit in lapidē, cuius lignū nigrū est, & cor
tex leuis, vt lauri, sed indicū maculosum est in par
uis distinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicuꝫ vero
qđ prestantius accipitur, in nullo est maculatuꝫ, sꝫ
est nigrum leue & corneum. Est autem mareotica
palus in india, vnde hebenus venit. Lucanus ma-
reotica inquit. Hebenus aūt crepundiis illigat̄, vt ī
fantē visu nigra non terreant. Platanus a latitudīe
folioq; dicta, vel ꝙ ipsa arbor patula sit & ampla.
Nā platos greci latū vocant. Expressit huius arbo
ris scriptura & nomē & formā dicēs, quasi platan⁹
dilatata sum in plateis. Est aūt tenerrim⁹ foliis ac
mollib⁹ & vitiū similis. Quercus siue quernus dicta
ꝙ eo soliti erant dii gentiū querentib⁹ responsa da
re arbor multū annosa, sicut legitur de quercu mā
bre sub qua habitauit abrahā, quę fert̄ vsq; ad con
stantini regis imperiū per multa secula perduras-
se. Huius fructus glādula appellatur. E quib⁹ vna
agrestis onfaticis dicta parua forma, sed firmo cor
pore atq; nodoso, quę medicaminibus & incaustis
adhibetur, altera balanis lenis, ac leuis, ac nimiuꝫ
perforata. Lucernaꝝ tm̄ vsibus necessaria. Fraxi-
nus vocari fertur, ꝙ magis in asperis locis monta-
nisq; fragis nascatur. hinc per deriuationē fraxin⁹.
sicut a monte montanus. De quo Ouidius. Et fra-
xinus vtilis astis. Taxus venenata arbor, vnde toxi
ca venenata exprimuntur. Ex hac arcus parthi & a
liæ gentes faciunt, vn̄ & poeta. Itireos taxi torquē
tur in arcus. Itireos aūt dicit parthicos. Acer colo
rib⁹ ipar. Robur aūt gn̄aliter dr̄ ex oī materia que-
quid ē firmissimū. Alnus vocat̄ ꝙ alat̄ amne. Proxi
ma ei aq̄ nascit̄, nec facile extra vndas viuit. Hinc &
tenera & mollis, quia in humecto loco nutrit̄. Vln⁹
nomē accepit, ꝙ vliginosis locis & hūidis melius ꝑ
ficit. Nā ī mōtanis & asperis min⁹ letata est. Larex
cui hoc nomē a castello laricino inditū est, ex qua ta
bulę regulis affixę, flāmā repellūt, neq; ex se carbo
nē ambustę efficiūt, Populus dicta ꝙ ex eius calce
multitudo nascat̄. Cui⁹ gen⁹ duplex ē. Nā altera est
alba. altera nigra. Alba aūt popul⁹ dicta, quia fo-
lia ei⁹ vna pte sunt alba, altera viridia. Hęc igit̄ bi-
color habēs, quasi noctis & diei notas quę tēpora
ortu solis occasuq; cōstāt. Generat etiā resinā cir-
ca eridanū fluuiū, vel vt alii memorant in finib⁹ sy
riæ. Tiliā dicunt vocatā, eo ꝙ vtilis sit ad vsum telo
rū nitore & lenitate iaculandi. Est eni genus mate
riæ leuissime. Salix dicta ꝙ celeriter saliat, hoc ē ve
lociter crescat, arbor lenta vitib⁹ vtilis vinciendis.
Cuius seminis hanc dicūt esse naturā, vt si quis il-
lud in poculo hauserit liberis careat, sed & fœmi-
nas infœcūdas efficit. Populus aūt & salix & tilia
materię sunt & ad sculpturā aptę. Vimen vocatur
eo ꝙ vim habeat multā viroris. Natura eni ei⁹ ta-
lis est vt etiā si arefacta abluat̄ virescat, deinde ex-
cisa atq; in humo fixa radicib⁹ seseipsa dimergat.
Mirice, quā latini tramariciā vocāt, ex amaritudi-
ne noīata, Gustus ei eius nimis amarus est. Hęc ar
bor in solitudine et saxoso humo nascit̄, ex qua ēt
arbore maleficis artibus mistra. i. odia concitari di
cunt̄. Mirtus a mari dicta, eo ꝙ magis littorea ar-
bori sit. Vn̄ & Virgilius. Littora myrtetis lętissima
& amātes littora myrtę. Hinc est qđ & a grecis my
rene dicitur. Medicorum autem libri hanc arbo-
rem aptā scribunt mulierum necessitatibus pluri-
mis. Lentiscus qđ cuspis ipsius lentus sit & mollis,
Nam lentum dicimus quicquid flexibile est, vnde
& lentum vimen et vites. Virgilius. Et lentę vites,
pro flexibiles. Huius fructus oleuꝫ desudat, cortex
resinam, quę mastix appellat̄, cuius plurima & me
lior in chio insula gignitur. Terebinth⁹ arbor, grę
cum nomen generans resinam omnium resinaruꝫ
prestantiorē. Buxus grecū est nomen ex parte a la
tinis corruptū. Pixos enim appellatur apud eos ar
bor semper viuens & leuitate materię elementoꝝ
apicib⁹ apta, vnde & scriptura. Scribe buxo Rodā
darum quod corrupte vulgo lorandrū vocatur qđ
fit foliis lauri similis, flore vt rosa, arbor venenata.
Interficit enim animalia, & medetur serpentiū ve-
xationes. Herbitū vocauerūt pastores eo qđ vice
herbę prębeatur pecoribus vbi desunt pascua. tur
biscus, qđ de vno cespite ei⁹ multa virgulta surgūt
quasi turba. Stipata vocata propter qđ ex ea stipē
tur tecta. Hinc & stipula per diminutionē. Arundo
dicta qđ cito arescat. Hanc veteres cānā vocauerūt
arundinē vero postea. Varro dixit. Sane sciendum
qđ latinū cāna de lingua hebrea sumptū est. Apud
eos eni calamus cāna dr̄. Cicuta aūt est quod est in
ter cānaꝝ nodos, dicta qđ lateat. In indicis stagnis
nasci arundines calamiq; dicuntur ex quoꝝ radici
bus expressum suauissimum succū bibunt, vnde &
Varro ait. Indica nō magnū in arbore crescit arū-
do. Illius & lētis pmitur radicib⁹ humor. Dulcis cui
nequeāt succo cōdere mella. Sābucus mollis & p-
uia arbor. Rhamnus genus est rubi quod vulgo sen
ticē vrsinā appellāt, asperū nimis & spinosū. Sētix
dctā a situ qđ ē terra iculta i ꝙ sētices spinęq; nascū
tur Maiores aūt nr̄i oēm arborē spinosā veprem di
cebāt, qđ vi prędat. Oleaster dict⁹ qđ sit foliis oliuę

similibus sed latioribus, arbor iculta atq; siluestris amara atq; infructuosa. Cui insertus oliuæ ramus, vim mutat radicis, & vertit eam in propriam qualitatem. Lachyma oleastri arboris duplex est. Alia eni gūmi simulat sine vllo qualitatis morsu, alia amoniaci guttā ex distillatione collectā ac remordentē. Oliua grece oleum dicitur, ex quo in latinum tractū est vt oliua dicatur. Olea autem ipsa arbor est fructus oliua, succus oleū. est aūt arbor pacis insignedi, cuius fructus diuersis nominibus appellaẽ. Orcades oliuę gręca ęthymologia a similitudie testiculorum vocatæ quos græci oros vocant. Radiolæ, pro eo ꝙ oblōgæ sunt in modū radiorꝫ. Paphię a papho insula dictę, vnde prius allatę sūt. Licinię eo ꝙ optimū dent lumen. Nam lignus lumen est. vnde et lignum nomen accepit, quia aptum ē flammis et luminibus. Pausia quā corrupte rustici pausiā vocant viridi oleo & suaui apta. Et dicta pausia ꝙ pauiatur. i. tundatur, vne et pauimentuꝫ. Syria dicta pro eo ꝙ de syria est allata siue quia nigra ē. Crustumia idē & volemis dicta eo ꝙ volā compleat magnitudine, hoc est mediam manū, vnde & inuolare dicimus. Quidā autem volemū gallica lingua bonum et magum intelligunt columbades appellatę. Oleū autē ac olea noīatur. Nam vt dicimꝰ olea est arhor, vnde deriuatum sit oleuꝫ. Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur spanum, a græcis onfation appellatū. Quod autem ex fuluis et nondū maturis fuerit expressum viride appellatur. Quod vero ex nimium maturis cōmune. diciẽ. Ex his ad vsum vitæ primum est spanum, secundū viride, tercium cōmune. Amurca olei pars aquosa ab emergendo dicta. i. ꝙ ab oleo se mergat. & fex eius sit. Hanc gręci amurcen vocāt ex latina ligua trahentes vocabulū. Gumē gręcum nomen est, hoc enim illi gūmi dicunt. Resinā græci retinam vocāt Rhea enim gręce dẽ quicquid manat. Est enim lachryma sudore exhalata lignorum, vt cerasi, lentisci, balsami, vel reliquarum arborū siue virgultorꝫ quæ sudare produntur, sicut & odorata orientis ligua, sicut gutta balsami, ac ferularum vel succinorum cuius lachryma durescit in gēmam. Prima est resina trebinthina oim pręstantior. Afferturauteꝫ ex arabiæ patria atq; india et syria cypro & africa ex insulis quoq; cycladibus. Secunda est lentiscina quæ mastix vocatur hæc ex chio insula deportatur Tercia pinalis quarū alia pitines, alia peucine, alia liquida, alia arida, et afferuntur ex tyrrhena colofonia. Vñ etiam nomen colofonia resina sumpsit Pix græcum nomen est, quam illi pissam vocant. Alij volunt ex pino picē vocari. Hec a græcis appellatur donia, nos ramalē dicere possumus, cuius probabilis splendens lenis & munda. Creandarum arborꝫ naturaliter tria sunt genera, aut ei sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cętera vsus inuenit fauente natura, Oia poma latine neutri generis esse dñr, arbores aut fœminini fere sūt generis exceptis paucis, vt hic oleaster hoc siler, Virgi. vt molle siler. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluam quidam volūt facere discretionem, vt hęc buxus de arbore dicamꝰ buxum vero de ligno composito.

De arboribus aromaticis. Cap. viii.

Aromata sunt quęq; fragmentis odoris quę india vel arabia mittit siue alię regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur, siue ꝙ aris imposita diuinis inuocationibus apta videantur, seu ꝙ sese aeri inserere ac misceri probantur. Nam quod est odor nisi aer contactus? Tus arbor arabię imensa atq; ramosa lenissimi corticis, ramis ad aeris q̄litatem, amigdalę modo succum aromaticum fundens album, & masticatione velut in puluere solutum, et cum frangitur intus pingue est & igni appositū facile ardescens. Et appellatur apud nos masculus, eo ꝙ sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum & pene scabrosum minus optimum. Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dignoscitur sūa proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit, gummi vero liquescit calefactum. Tus autē sine aspiratione a tundendo dicitur, quia dum gummi guttę ex arbore cadunt in glebis miscentur. dū vero glebę in puluerem rediguntur tus capitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc et libanum vocatum a monte arabię vbi sabei sūt Nam mons eorum libanus dicitur vbi tura colligūtur. Myrrha arabię arbor altitudinis quinq; cubitorum, similis spinę quam achantum dicunt. Cuiꝰ gutta viridis atq; amara, vnde & nomen accepit myrrha. Gutta eius sponte manens pręciosior est, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius arabes ignibus fouent, quorum fumo satis noxio nisi ad odorem storacis occurrant plęrumq; insanabiles morbos contrahunt. Myrtha autem tragoditę ab insula arabię dicta vbi melior colligitur & purior, Storax arbor arabię similis malo cedonij cuius virgulę inter caniculę ortum cauernatim lachrymam fluunt. Distillatio eius in terraꝫ cadens munda non est, sed cum proprii corticis scrobe seruatur. Illa autem quę virgis & calamis inhęserit, munda est & albida, dehinc fulua fit solis causa & ipsa storax calamites pinguis resinosa, odoris iocundi humecta et veluti mellosum liquorem emitens. Storax autem dicta ꝙ sit gutta arboris profluens et congelata. Nam gręci stiriam guttam dicunt. Gręce autem stirax latine storax dicitur. Bidella indię et arabię arbor, cuius lachryma melior arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis ęqualiter cęrea, & quę facile molliatur, neq; ligno vel terrę commixta amara odoris boni. Nam ex india sordida est, nigra et maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi, qui non ita amarificat gu

ftu. Mastix, arboris lentici gutta est. Hęc granomastix dicta est, quia in modum granorum est Melior autem in chio insula gignitur, odoris boni, candoris cęre punicę. Vnde & splendorem cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina vel ture Piperis arbor nascitur in india, et in latere montis caucasi, quod soli obuersum est, folia eius ad iuniperi similitudinem. Cuius siluas serpentes custodiunt, sed incolę regionis illius, cum mature fuerint incendunt & serpentes igne fugantur, et ide ex flāma nigrum piper efficitur, Nam natura piperis alba est, cuius quędam diuersus est fructus. Nam qđ immaturum est piper longum vocatur, quodincorruptum ab igne piper album. Quodvero cute rugosa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem et nomen. Piper si leue estvetustuз est, si graue nouellum. Vitanda est autem mercatoruз fraus Solent enimvetustissimo piperi humecto argenti spumam aut plumbum aspergere vt ponderosum fiat. Aloa in india atq; arabia gignitur arbor ponris suauissimi ac summi. Deniq; lignum ipsius vice thymiamantium altaribus adoletur, vnde et nomen traxisse creditur. Cynnamomum dictū ꝙ cortex eius in modum cannę sit rotundus & gracilis. Gignitur autem in indię et æthiopię regionib⁹ fruticę breui duorum tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgularum. Nā quod in crassitudine extenditur despectui est, quod vero gracilius prouenerit eximium. Quod cū frangitur visibile spiramentum emittit, ad imaginē nebulę seu pulueris. Amomum vocatum ꝙ veluti odorem cynamomi referat. Nascitur in syria & armenia, fructex eius botruosum semen reddens sibi connexum flore albo veluti violę, folijs similib⁹ brionię, odore etiam bono somnos suauificat. Casia nascitur in arabia, virga robusti corticis & purpurei, folijs vt piperis. Est autem virtutis cynamomi similis, sed potētia inferior, vnde pro cynnamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admiscetur. Calamus aromaticus a similitudine calami vsualis vocatur. Gignitur in india multis nodis geniculatus fuluus fragrans spiritus suauitate. Qui cum frangitur in multas fit partes scissilis, similās gustu casiam cum leua crimonia remordenti. Balsami arbor in iudęa intra terminos tantum .xx. iugerum erat. Postea q̄ eadem regione romani potiti sunt etiam latissimis collibus propagata est stirpe similis vitis, folijs similis rutę, sed albidiorib⁹, sēperq; manentibus. Arbor autem balsamum, lignū eius xilobalsamum dicitur, fructus siue semen carpobalsamū succus opobalsamū. Quod ideo cum adiectione significatur, eo ꝙ percussus ferreis vnguilis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttā distillat. Cauerna eni greco sermone oppe dicit cuius guttam adulterant admixto cyprino oleo vł melle. Sed sincera probatur a melle, si cū lacte coagulauerit, ab oleo si instillata aquę aut admixta facile fuerit resoluta, pręterea & si lanee vestes ex ipsa pollutę non maculantur. Adulteratur quidem neq; cum lacte coegulat, et vt oleum in aqua supernatat, & vestem maculat. Balsama autem si pura fuerint tantamvim habent, vt si sol excāduerit, sustineri non possint in manu.

¶ De herbis aromaticis siue cōibus. Cap. ix.

Extant et quarundam herbarum nomina q̄ ex ex aliqua sui causa resonāt habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum ethymolagiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina. Folium dictum ꝙ sine vlla radice innatans in indię littoribus colligatur. Quod ligno pręforatum siccant indi atq; reponunt. Fertur aūt paradisi esse herbaз gustu nardū referens. Nardus herba est spicosa, vnde est gręcis nardos tacos appellata, quaruз alia indica, alia syriaca vocatur, non quod in syria nascatur sз quod mons in quo inuenitur, alio latere indiam spectat, alio syriam. Est autem indica multiformis, sed melior syriaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odorissima cyperum similans. Quod si multum in ore tardauerit linguam siccat. Nardus celtica a regione gallię nomen traxit. Nascitur enim sępius in ligurie alpibus et in syria frutice paruo radicib⁹ in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantū ppter odorem bonum Tyrsi eius atq; radicule vtiles probātur vsibus nostris. Costum radix herbe ē nascentis in india arabia, & syria, sed melius arabicum, est enim album & leue, suaue, iocundi odoris indicum colore nigro et leue, vt ferula, syriacuз vero pondere graue, colore buxeo, odore acro, summum tamen album, leue, aridum, gustū incendēs & est virtutis ignee emictualis. Crocum dictum ab oppido cicilie, quodvocatur coritiū, q̄q̄ et alibi nascatur, sed non tantumvel talequale in cilicia. Vnde & a potiori parte nomen accepit. Nā multe res nomina sumpserunt a locis vbi plus proueniunt & aliquid melius. Optimum est auteз quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua, porrecte longitudinis, integrū, et neq; in fragmenta comminutū inspiratione bona, & cum carpitur manus inficiēs et leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit, aut vetustum, aut infusum agnoscitur. Adulteratur autē admixto croco magmate. Augendi quoq; ponderis causa spuma argenti contrita adicitur & proditur, si puluerulentum reperitur, atq; decoctum ab odore proprio fuerit laptum. Crocum magma expressis aromatibus crocini vnguenti atq; informato sedimine in pannusculos fit, et ideo sic appellat̄ Asarum nascitur in vmbrosis montibus casiæ similibus, inter que flos iuxta radicem purpureus in quo semen continetur vuarum simile, a radicibus pluribus atq; tenuissimis & bene redolentibus, & ē virtute similis nardo. Fū nascitur in ponto, folijs oleastro similib⁹. Quiparū a grecis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. Radix est iunci triangu

li folijs porri similibus. radicibus nigris siue conti
guis in similitudinem oliuatum odorissimis atq; a
cerrimis. Nascitur in paludib⁹ atq; vacuis locis. tra
ditur etiam alia species quipari q̃ in india nascitur
& appellatur lingua eorum zinziber. Iris illirica a
similitudine iris celestis nomen accepit. Vnde & a
latinis argumen dicitur. Iris qđ flos eius coloris va
rietate eundem arcum celestem imitetur. Illyrica
autem dicitur, quia in illyria plurima et violentissi
ma est, species eius folijs gladioli similibus, radice
aromatica, odoris boni. Acorum folijs iridis simili
bus radicibus acerrimi odoris, sed iocundi prop=
ter quod et aromatica est. Meu folijs pastinace si=
milibus. Cardamomũ herba quã vulgus nasturgũ
vocat Squinũ melius quod i euphrate nascit̃ q̃ qđ
in arabia fuluum multifloꝝ, purpureum, tenue, o=
doris rosei, cum manu confricatur, gustu multũ in
cendit linguam atq; mordet. Huius flos squinoan
tos dicitur. Antos enim græce flos nuncupatur.
Thimum appellatum qđ flos eius odorem refert.
de quo Virgilius. Redolẽtq; thimo fragrantia mel
la. Epithimum grecum nomen quod latine dicitur
flos thimi. Nam flos græce thimuȝ vocatur Est au
tem flos tymbre similis Sansucus est quem latini a
maracum vocant cuius nominis vsum Virgili⁹ etiã
advenerẽ referens ait. Vbi mollis amaracus illum
Floribus & dulci spirans amplectitur vmbra. Ap=
ta est autem hęc herba vnguentis. Vnde et nomen
traxit amaracus a puero cuiusdam regis, qui casu
lapsus dum ferret vnguenta nouum & grauissimũ
ex confusione odorem creauit. Iacynthus herba ẽ
habens florem purpureum. Traxit autem nomen
a puero quodã nobili, qui in saltibus inter purpu=
reos flores repertus, est interfectus, deditq; nomẽ
herbę puerilis funeris casus. Est autem radice et
flore volui similis, pueros a pubertate retinens.
Narcissus herba fabulose impositum nomen ha=
bet a quodã puero, cuius membra in hunc florem
transierunt, qui & nomen narcissi in appellatione
custodit, & decus pulchritudinis a candore retiet
foliorum. Rosa a specie floris nuncupata, qđ ruti=
lanti colore rubeat. Lilia lactei floris herba, vnde
& nuncupata quasi liolia cuius dum candor sit in
folijs, auri tamen species intus effulget. Viola pro
pter vim doloris nomen accepit. Huius genera sũt
tria, purpureum, album, melinum. Achantus her=
ba ęgyptia semper frondens spinis plena, flexibili
virgultu. In cuius imitatione arte vestis ornatur, q̃
achantina dicitur, & aliter achantis dicta. Hędera
dicta qđ arboribus reptando adhęreat, de qua Vir
gilius. Inter vitrices hęderam cibi serpere lauros.
Alij hęderam aiunt vocatã qđ hędis supra lactis a
bundantiã in esca a veteribus præbeatur. hęderæ
frigidæ terrę indices scpm phisicos. Nã antiphar
macon ebrietatis est si quis potus hedera coronet̃
Fleborum memorant gręci circa elleborũ quendã
fluuium plurimum gigni inde atq; a gręcis appel
lari. hunc romani alio nomine veratrũ dicunt, pro
eo qđ sumptũ mentem in sanitatem reducit. Duo
sunt aũt genera, album et nigrum. hanc aũtem pe
riti loquuntur escam esse et alimoniam coturnicũ
eo qđ naturali quodã temperamento sui corporis
vim pabuli nocentis euitant. Etenim siue ratione
medicinę plęrumq; ad salubritatẽ humani quoq;
corporis temperatur, cui videtur esse contrarium,
quanto magis proprietate naturę ad cibum profi=
cit quod medicinali manu conuertitur ad salutem.
Acone portus est bithynię, qui prouentu malorum
graminum vsq; ad eo celebris est vt noxias herbas
aconitãs illinc nominemus. Naȝ toxica venena ex
eo dicta ꝙ ex arboribus taxeis exprimantur, maxi
me apud cantabriã. Euphorbiũ dictũ ꝙ eius suc=
cus oculoꝝ acuat visum, cuius vis tanta est vt du=
ris carnibus super adiecta citius coqui compellat.
Nascitur in multis locis, sed plurima in maurita
nia Laser herba nascitur in monte oscobagi, vbi &
ganges fluuius oritur, cuius succus dictus primũ
lasir, quoniam manat in modũ lactis. Deide vsu de
riuante laser nominatũ est. hoc & a quibusdã opi
um cyrenaicũ appellatur, qm̃ & apud cyrenas na=
scitur. Aloe herba amarissimi sucus. Panace her=
ba fragrantis odoris, tyrso ferulę similis, ex quo ꝓ
fluit succus qui opopanacis dicitur, croceus & pin
guis, odore grauis & amarissimus. Galbanum est
genus pigmenti albi cresceus in monte amomo sy
rię, alias succus est ferulę. Dictus est mons crete ex
quo dictamũ herba nomen accepit, ꝓpter quã a=
pud Virgi. Cerua vulnerata saltus peragrat. Tan
tę eni potentię est dictamum vt ferrum a corpore
expellat, sagittas excutiat vnde et eius pabulo fe
rę percussæ, sagittas corpori inhærentes eiciunt.
hanc quidã latinorum pologium martis dicunt ꝓ
pter belli tela excutiẽda. Mandragora dicta ꝙ ha
beat mala suaue olentia in magnitudinẽ mali ma
tiani, vnde et eam latini malum terrę vocant. hãc
poetę antropomorpheos appellant, qđ habeat ra=
dicem formam hominis simulantem. Anthropos ẽ
gręce latine dicitur homo, cuius cortex vino mix=
tus ad bibendũ datur his quorũ corp⁹ propter cu
raȝ secandũ est vt soporati dolorẽ non sentiãt. hu
ius species sunt duę. Fœmina folijs lactucę simili=
bus mala generans in similitudinẽ prunoꝝ. Mascu
lus vero folijs betę similibus. Papauer herba som
nifera, de qua Virgilius. Leteo perfusa papauera
somno. Soporẽ eni languentibus facit. Eius alia ẽ
vsualis, alia agrestis, ex qua fluit succus quẽ opion
vocãt. Colocintida cucurbita agrestis et vehemen
ter amara, quę similiter vt cucurbita flagella ꝑ ter
rã tendit. Dicta aũt colocintida qđ sit fructu rotun
do atq; folijs vt cucumis vsualis. Centaureã gręci
vocãt quoniã a chirone centauro fertur reperta.
Eadem & limnisios quia locis humectis nascitur.
Eadem & fel terrę propter amaritudineȝ dictum.
Glycitiza gręce ex eo dicta qđ dulcem radicẽ ha=

beat. γλυκυ enim greci dulce dicunt. Eadem ad ipsos quia sitientibus sitim sedat. Draconteavocata q; hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq; draconis imitetur, vel quod eam herbã vipera timeat. Chelidonia ideo dicitur vel quod ad uentu hirundinum videtur erumpere, vl quod pullis hirundinum si oculi auferantur matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur. heliotropium nomen accepit primo quod æstiuo solstitio floreat vel quod solis motibus folia circunacta conuertat. Vnde et a latinis solsequia nuncupatur. Nam & sole oriente flores suos aperit, item sero claudit cum sol occubuerit. Ipsa est quam latini incubum siluaticum vocant. hæc & verrucaria quod extinguat verrucas, ex aqua potata, vel in cataplasmate posita abstergat, Pantaphilon a numero foliorum dicta. Vnde & eam latini quinq; folium vocant, herba adeo vt purificationi, et templis adhiberi a gẽtilibus solita esset. Isopus herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamento per isopi fasciculos aspergebantur agni sanguine qui mundari volebant. Nascitur in petris hęrens saxo radicibus. Reubarbarum siue reupõticum, illud quod trans danubium in solo barbarico, illud quod circa ponticum colligitur nominatum est. Reu autez radix dicitur, Reubarbarum ergo quasi radix barbarica. Reuponticum quasi radix pontica. hyosciamos a gręcis a latinis herba calicularis dicitur, quod caliculi eius in figuram cantarorum nascantur, vt est mali punici, quorum ora serrata sunt habentes intrisecus semina papaueri similia. hęc herba insanavocatur, quia vsus eius periculosus est. Deniq; si bibatur vel edatur insaniam facit, vel sõni imaginem torpidam. hanc vulgus milimindrum dicit, propter quod alienationem mentis inducit. Saxifragavocata quod semen eius petras in vesica frangat atq; comminuat. Gentiana nomen sumpsit vt medici memorant, ab inuentore radicibus aristolocię similibus. Nascitur sub alpibus gallię, atq; asię. Satureia calida & prope ignita. Vnde illi et nomen inditum credunt, quod pronos facit inverem. Satyrium dicta a satyris propter incendiuz libidinis, quamvulgus stincum vocat, venerem enĩ suscitat. Eadem & orchis quod radix eius in modũ testiculorum sit, quos gręci ορχει vocant Item & leporina, propter quod caulem mollem emittat. Vrtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Est eĩ igneę omnino naturę, & tactu perurit, vnde et prurigine facit, & vtilis valde ad sanguinem stãgnãdum. Artemisia herba dianęa gẽtilibus consecrata est, vnde & nuncupata. Gręce enim diana artemis dicitur. Est autem apta medicis & potu sumpta aufert dolorem cordis. Camimelos herba gręce dicta, quod mali matiani odorem habeat, sitq; breuis terręq; vicina. Camidrios a gręcis appellata qđ sit breuis & per terram strata et minuta foliis paruissimis. Pęon quidam medicus fuit, a quo pęonia herba perhibetur inuenta vt homerus dicit. hanc quidam glesidẽ vocant, quod dulcis saporis sit, vel pentorobinam, a numero granorum, velvt alii dactilosam a digitorum similitudine. Nascitur in siluis. Boglossos a gręcis dicta eo quod folia asperrima in modum linguę bouis habeat. Quę miruz in modum ob sapientiam nutriendam vino infundẽda a veteribus memoratur. Conuiuij quoq; illaritatem prebere fertur pro olere etiam sumitur. Arnoglossos. i. agni lingua, quę a romanis plantago dicitur. quod planta eius cito adhęreat terrę. hac multi pro olere vescuntur. Erpillos quę apud nos serpillus vocatur pro eo quod radices eius longe serpiant. Eadem & matris animola, propter quod menstrua moueat. Aristolocia dicitur quod mulieribus fœtis optima sit. Nam superfessa post partũ matricem beneficio vaporis expurgat. huius herbę genera sunt duo, quarum vna aristolocia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat. Altera aristolocia longa, quia longam radicem habet cum ramis et foliis longioribus. Quam etiã & dactilin vocant, quod sit radice robore digitali & longa. Erigonon a gręcis dicitur quod vere primo senescat. Vnde et eam latini herbam senetionẽ vocant. Nascitur per macerias. Psillios dicta quod semen simile pulicis habeat. Vnde eam latini herbã pulicarem vocant. Gerabotane ideo a gręcis nomẽ accepit, quod remediis ac ligamentis hoim & turificationibus sacerdotum a gentilibus apta probaretur. Vnde et eam pontifices sagmen appellabãt quasi sancimen, hęc et verbena, quia pura, proficit fibrolicis si bibatur. Paliurus herba asperrima & spinosa, pungens et retinens, vulnerans appropinquantem sibi & adunco dente comprehendens. Strutios quam quidam herbam lanariam vocant eo quod plerią; lanam ex ea lauent. Nascitur in locis cultis. Cimicia propter similitudinem cimicis. Vnde et eam gręci corionem vocauerunt. Nascit̃ i locis asperis atq; incultis. Marubium quod gręci prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis. Pollegium apud indos pipere preciosius est, habet autem virtutem termanticam calefacit, et deducit, extenuat et purgat & digerit. Absinthium gręcum nomen cuius probabilius est quod in ponti regione nascitur, vnde & absinthiũ ponticum nominatur. Simpatus gręce dictus eo quod tantam in radice virtutem habeat, vt frusta carnis aspersa i cacabo coagulet. Polypodion herba, cuius radix hispida atq; crinita, vt est polipus, ex quo deriuatum est vt polipodion diceretur. Nascitur in teneris petrarum terris siue quercubus vicinis. Polios herba a gręcis, latinis omnorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus & i duris locis, de vna radice multas et tenues fibres mittit seminis plenas, in summitate habens quosdã corymbos canescentes odore graui et subdulce, succus eius aqua cocta a serpentibus percussos

sanat sparsa in domo vel incensa omnes serpentes
fugat.Scamonea quam latini acridium vocat. her
ba succi plena,quę colligit̄ sub cauata radice. De
niq; terram sub rotunda cauitate fodiunt . tamen
suppositis aut cochleis,aut nuci folijs excipit̄ suc
cus,atq; siccatus aufertur.Venit autem sępius ꝓ
babilior ex mysia asię.Huic contrarius atq; falsus
ex syria atq; iudea.Daucos herba folijs fœniculi si
milis tyrso bipalmis.Citocatia dicta quod ventreꝫ
cito depurget,quam vulgus corrupte citociam vo
cat.Lappa dicta quod habeat caulem ingentem ꝑ
terram dispositam.Hęc herba a gręcis philantro
pos vocatur,quod vestibus hominum inhereat ob
asperitatem sui.Nascitur iuxta muros.Capillū ve
neris vocatum,siue quod elapsos post alopiciā ca
pillos recreat,vel quod capillorūꝫ fluores coerce
at,vel quod sit virgulis nigris lenibus cuꝫ splendo
re,quasi capilli.nascitur in aquosis locis.Rubia di
cta quod radix eius sit rubra,vnde et colorare la
nas perhibetur.Ancusa cuius radix contrita digi
tos inficit.Est enim colore sanguineo, vnde etiam
pictoribus ad purpuram efficiendam vsui est . Ca
meleon quę latine vascarago vocatur eo quod vi
scum gignat,in quo hęrent aues quę propria volū
tate descendunt ad escam.Cicuta,propter qd i tyr
so geniculatos nodos habeat occultos vt canna,si
cut dicitur fossa cęca quę occulta est.Hęc potui da
ta interficit.Hanc in carcere socrates bibit et expi
rauit.Persius dicit.Sorbitio quem tollit dira cicu
tę.Hęc dum hominibus venenum fit,capellas effi
cit pingues.Trifolium est quod gręci trifillum vo
cant,quod sit folijs trinis et per singulas annota
tiones.Flomos quam latini herbam lucernareꝫ vo
cant,ad eo quod ad lychnia proficiat . Eadem et
lucubros quod lucem prebeat vmbris.Piretrō grę
ce dicta quod radicem incendiosam atq; coaceruā
tam.Altea malua agrestis,siue malueviscus,sed al
tea quod in astum surgat,& viscus quia glutinosa
est.Origanum quod latine colora interpretatur,ꝓ
pter quod infusum coloret vinum.Hęc autem her
ba calida est,deducit etiam flegma & mingitur.Ti
timallum vocabulum sumpsit quod foliorum co
mam ad radium solis circunacta conuertat. Nam
gręci solem titan vocant,mallonē comam, ex quo
confectum est vt titimallum diceretur.Huius speci
es septem diuersis locis nascentes.Strignos quę la
tine herba salutaris vocatur,propter quod dolorē
capitis et stomachi incendium mitigat. Eadem &
vua lupina propter semen eius vuę simile.Pilogo
nos quem latini herbam sanguinariam vocant .ꝓ
pter quod missa in naribus sanguineꝫ moueat. Am
brosia quam latini apium siluaticum vocant.de q̄
Virgilius.Ambrosięq; comę diuinum vertice odo
rem Spirauere.Apiagol dicta quod flores ei⁹ apes
maxime appetunt.Rosmarinum quaꝫ latini ab af
fectu herbam salutarem vocant,cuius folia fœnicu
li sunt similia atq; aspera,& rotatim terrę prostra
ta.Menta agrestis quam gręci calaminti,nostri vul
go nepeta vocauerunt,maioris virtutis et vehemēs
in calore.Genicularis herba substernitur ob scor
pionum vim repellendam.Gladiolus quod sit foli
is gladii similibus tyrso cubitali floribus purpure
is.Agaricum radix vitis albę.Atfolidos,quam lati
ni a colore albutium vocant,Scilla quod nocens sit
de qua superstitio gentilium dicit,quod si integra
ad limen suspendatur,omnia mala fugat.Campe
tos a gręcis dicta qd terrę adhereat,& odorem pi
ni habeat.hanc latini cucurbicularem vocant qd
ex parte odorem cucurbitę referat. Stafisagria
hoc est herba quinq; digitorum,huius semen com
masticatum,humorem nimium capitis deducit,gu
stu amarum,nascitur in locis amœnis.Splenos di
cta qd splenē auferat,siue scolopendrios eo qd fo
lia ipsius scolopendro animali sint similia. Nasci
tur in humidis petris.Nec caulem,nec florem,nec
semen habet,folia ipsi⁹ superficie viridia sunt, sub
ter rufa et damnosa,splenē curat.Voluus appella
tus qd radix eius volubilis sit & rotunda. Stoecas
in insulis stoecadibus nascitur,vnde et nuncupa
tur.Cyclaminos gręce dicta a quodam qui cyclos
vocatus est,qui primus virtutem huius herbę inue
nit,siue qd habeat radicem rotundam.Gręci enim
cycla rotundum vocant,cuius radix aut succus si
vino fuerit admixtus ebriosos facit.Nascitur i sil
uosis locis & agrestibus.Ampelos leuce siue brio
nia,quam latini vitam albam vocant.vel a quali
tate coloris,vel qd eius radix cōtrita & corpori in
fricata teneriorem & candidiorem cutem reddat.
Nam succus baccarum eius lacvberibus siccis red
dit.ampelosmelena.i.vitis nigra , eadēq; labrusca
folia hederę similia in nmnibus maior q̄ vitis alba
baccas similiter habens quę immaturitate nigre
scunt,vnde & vocabulum sumpsit. Viticella her
ba a latinis appellata,qd sicut vitis quicquid proxi
mum habuerit apprehendat.Corimbis quos a nu
los appellamus.Buptalmō florem habet croceuꝫ
oculo similem,vnde & a gręcis nomen accepit. est
autem caulle molle folijs coliandri similibus. Na
scitur iuxta muros ciuitatum. Flomos,quam lati
ni verbascum vocāt quarum altera est mascul⁹ al
bidioribus folijs atq; āgustioribus, altera fœmina
folijs latioribus atq; nigris. Ferula vocata a medul
la.Nā illā Varro tradit esse ferulę medullā,quā o
podelō gręci vocāt. Nōnulli a feriendo ferulā di
cunt.hāc enim pueri & puellę vapulare solent , hu
ius succus glabanum est.Papyrum dictum qd igni
& cereis est aptum.Pyrō enim grece ignem dicūt.
Iuncus dr̄ eo qd iunctis radicibus hereat. Scyrpus
a quo segetes teguntur sine nodo,de qua Ennius
Querunt in scyrpo soliti qd dicere nodum. Et in ꝓ
uerbio.Qui inimicus est etiā in scyrp nondum que
rit.Fucus genus herbe est de qua tingitur vestis di
cta quia mentitur alienum colorem. Vnde & Virgi
lius. Discet mentiri lana colores.Alga nascitur in

aquis ſtantibus.Ita deniq; nomen ſumpſit ab algo
re aquę,vel quod alliget pedes,quia craſſa eſt, fo=
lijs aquam ex parte ſuperantibus. Vlua & typ⁹her
bę circa fontes & paludes ſtagniſq; naſcuntur.Ex
quibus vlua ideſt alga mollis,& quodammodo fū
gus dicta abvligine. Typusvero quę ſe ab aquis in
f lat.Vnde etiam ambitioſorum et ſibi placentiuʒ
hominum tumor typus dicitur.Carix acuta herba
& duriſſima ſparto ſimilis,de qua Virgilius.Et ca
rice paſtus acuta.Spartus frutex virgoſus ſine fo=
lijs ab aſperitate vocatus.Volumina enim funium
quę ex eo fiunt aſpera ſunt.Gramen a ſitu potius
dictum quod plurimorum agrorum ſit.Vnde illud
græci agreſte vocauerunt,licet omnis herba gra=
men vocetur ab eo quod germinetur ſicut robur
omnis ligni cutis,ſpecies ab eo qd ſit firmiſſima. fi
lix a ſingularitate folii dicta. Deniq; ex vna virgula
altitudine cubitali vnum ſciſſum folium gignitur
res implicata velut pēna.Auena per u litteram her
ba eſt,per.b.vero lorum quo equi retinentur. Aue
na herba ſeminalis ſegeti & milis.Virgi.Vrit enim
lini campum ſeges,vrit auenę penitus & pro cala
mo aliquotiens.zizania qd poetę ſemper infelix lo
lium dicunt qd ſit inutile et infœcundum. Fenum
dictum qd eo flamma nutritur,Fos enim flamma
eſt.Fenum qd eſt palea per e ſolam ſcribendū. fœ
num quod eſt lucrum per o & e ſcribitur.Manipu=
lum dicimus facem feni Et dictus manipul⁹ quod
manum impleat.

De oleribus. Cap.x.

HOrtus nominatur quod ſemper ibi aliqd
oriatur nam cum alia terra ſemel in an=
no aliquid creet,hortus nunq̄ ſine fructu
eſt.Olus ab alendo dictum, eo quod pri=
mum homines ab oleribus alerentur anteq̄ fruges
& carnes ederent.tentum enim pomis arborum et
oleribus alebantur,ſicut animalia herbis . Caulis
eſt generaliter herbarum et olerum medius frutex
qui vulgo tyrſus dicitur,quod a terra ſurſum cōſcē
dat,ex quo deriuatum eſt vt ſpecialiter quoddam
genus olerum caulis diceretur,quia tyrſus ipſi⁹ am
plius cęteris oleribus coaleſcit,ideſt creſcit. Eſt au
tem generale nomen.Omnis enim frutex caulis di
citur.Caulium autem ſunt genera quinq;.i.cuma=
num pompeianum arcinum ſabellicum brucium.
Cima dicitur quaſi coma.Eſt enim ſummitae ole=
rum vel arborum in qua vigens virtus naturalis ē
Malua genus herbę hortulanę quę ex parte græ=
co vocabulo appellat̄.απο του μαλακιξεσθαι
eo quod molliendi aluum ſoluendiq; naturam ha=
beat.Cuius ſucco ſi quis ſe oleo mixto perunxerit
ab apibus negetur feriri.Folia eius ex oleo trita &
impoſita ſcorpionibus creduntur auferre torporē
Paſtinaca vocata quod radix eius precipuus paſt⁹
ſit hominis. Eſt enim odoratu iocunda,cibo dele=
ctabilis.Rapa dicta a rapiendo.i. comprehenden=
do.Eſt autem radice amplior nape, ſapor dulcior
& folio tenuior.Napus a ſimilitudine,niſi quod fo
liís latior,& radicis guſtu ſubacrior eſt. Nominsau
tem affinitas in vtriſq; inde pene communis , quia
vtrumq; ſemen in alterum viciſſim mutatur.Nam
rapa in alio ſolio,vt Emilianus ait , per biennium
mutatur in napum,in alio vero napus tranſit i ra=
pam.Napocaulis ex duobus operibus compoſitū
nomen habet,quia dum ſit ſapore napo ſimilis nō
in radice ſed in tyrſo conſcendit vt caulis. Sinapis
appellatur quod foliis ſit ſimilis napis. Hęc aucto
res aiunt calidam virtutem habet & egeritur , ſed
ſtringit vrinam crudum in cibo ſumptum, ſtoma=
cho contrarium coctum vero in olere iuuat ſtoma
chum,ſemen autem eius tritum cum aceto ſerpen
tinum vulnera curat.Raphanum græci nos radi=
cem vocamus,eo quod totus deorium nititur dum
reliqua olera in ſumma magis proſiliant. Cuius ſe
mine macerato quiſquis ſuas manus infecerit,ſer=
pentes impugne tractabit.Siquidem ex ipſius ra=
dice etiam ebur albeſcit.In cibo quoq; veneno ob
ſiſtit.Nam contra venena radices,nuces,lupini ci=
tria,apium,ruta proſunt,ſed contra futurum non
contra acceptum venenum.Vnde et apud veteres
ante alias epulas hæc ſolebant menſis apponi.La
ctuca dicta eſt quod abundantia lactis exuberet ,
ſeu quia lacte nutrientes fœminas implet. hæc & ī
viris veneris vſum coercet. Lactuca agreſtis ē quā
ſarraliam nominamus,eo quod dorſum eius in mo
dum ſerræ eſt.Intubus græcum nomen eſt Et intu
bus quod intus ſit tofus.Cepa vocatur quia non a
liud eſt niſi tantum caput.Aſcalonia nūcupata ex
vna vrbium paleſtinæ quæ aſcalon dicitur.vñ pri
us aduecta eſt.Alium dictum quod oleat. Vlpicum
appellatum alii odoreʒ habeat.faſelos vocari aiūt
a faſelo inſula græciæ,vbi non procul mons olym
pus eſt.Porrum cuius duo genera ſunt,capitatum
& ſectile. Capitatum maius ſectile paruulum. Beta
apud nos oleris genus,apud græcos littera eſt. cli
tum genus oleris ſaporis euanidi quaſi vilis beta.
Cucumeres quod ſint interdum amari, qui dulces
naſci perhibentur ſi lacte mellito eorum ſemen in
fundatur.Cucurbita apopores... Sane pepo, melipe
po,ozimum græca nomina ſunt,et origo eorum la
tinis incerta.Olus molle atriplex braſſica,oliſatrū
Naſturtium ſapor appellauit.quod acrimonia ſui
naſum torqueat.fungi quod aridi ignem acceptū
concipiant. fos enim ignis eſt,vnde et eſca vulgo
dicitur quod ſit fomes ignis & nutrimentum.alijdi
cunt fungos vocatos quod ſint ex eorum genere q
dam interemptorii,vnde et defūcti.Tubera tumor
terræ prodit eaq; cauſa nomen illi dedit. Volui ap
pellati,quod ſint volubiles et rotundi . aſparagus
quod ſit ſpinoſa et aſpera,et frutex eius ex qua gi
gnitur.Capparis a grecis nomen ſumpſiſſe vide=
tur quod habeat rotunda in ſummitatibus ſemi=
nū capitella.armoracea hoc eſt lapſana. Lapiſtrū
Lapacia,hec in cibo ſumpta ſtomachum confor=

tat, venerem reprimit. Carduus genus herbę spinosæ. huius natura mordax & subaustera est & mollis frigidus & indigestus succus eius alopicias curat. Eruca quasi vrtica qđ ignitę sit virtutis, et in cibo sepe sumpto veneris incendium moueat. Huius species duę, quarum altera vsualis, altera agrestis acrioris virtutis, vtraq; tamen, veneris cõmouens vsum

¶ De odoratis oleribus. Cap. xi.

Apium dictum qđ ex eo apes. i. caput antiquorum triumphantium coronabañ. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populum capite preferebat, nunc oleastruz, nũc apium. Cuius radices efficaciter pugnant cõtra insidias venenorum. Eius generis sunt petrosilenon iposilenon, & oleosilenon. Petrosilenon vocatũ qđ sit simile apio & nascatur in petris, montibusq; preruptis, quod nos petrapium dicere possumus. Sile non eni grece apium dicitur, sed est summum ac ꝓbabile macedonicum gustu suaue, & odore aromatico. Iposilenon dictum qđ sit durum et austerum, Oleosilenon qđ mollior folio & caule tenerum. Feniculum latini vocant, qđ eius tyrsi seu radicis succus acuat visum, cuius virtus traditur vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olꝰ græci maratron vocant. Ligusticum a regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in liguria, odore aromatico & gustu acre. Aneson græci dicũt, siuevt latini anesum, herba omnibus cognita acerrime feruens. Coriandrum ex greco nomine sumptum, quod illi corion vocant, cuius semen in dulci vino datum, proniores reddit in venerem, si supra modum dederis amentiam nutrit. Canos etiam ex coriandro infici traditum est. Ruta dicta quod sit feruentissima, cuius altera agrestis, atq; virtute acrior, sed vtraq; feruentissima comprobatur. Hanc venenis repugnare mustellę docent. quę dum cum serpente dimicauerint cibo eius armantur. Inula quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum leni acrimonia. Menta genus herbę odoriferę, huius genera sex.

¶ Incipit liber decimusoctauus.

¶ De bellis. Cap. I.

Primus bella intulit Ninus assiriorum rex. Ipse enim finibus suis neq̃ q̃ contentus humanæ societatis fœdus irrumpens exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare aut subiicere cœpit vniuersamq; asyam vsq; ad libyę fines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine grassari alterna cęde. Quatuor autem sunt genera bellorum. i. iustum, iniustum, ciuile, plusq̃ ciuile. Iustum belluz est quod ex predicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est quod de furore non de legitima ratione initur. De quo in republica. Cicero dicit. Illa iniusta bella sunt quę sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi aut propulsandoruz hostium causa, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paruis interiectis subdidit. Nullum bellum iustum haberi videtur nisi denunciatũ nisi dictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum ē inter ciues orta seditio, et concitati tumultus, sicut inter syllam & marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusq̃ ciuile bellum est vbi non solum ciues concertant, sed & cognati, quale actum est inter cęsarem & pompeium, quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cuz fratre dimicauit, et pater aduersus filium arma portauit. Lucanus. In fratrum ceciderunt premia fratris Item. Cui ceruix cęsa parentis cederet. Bella itaq; dicuntur interna, externa, seruilia, socialia, pyratica. Nam pyratica bella sunt sparsa latronum manus per maria myoparonibus leuibus et fugacibus, non solum nauium cõmeatus, sed etiam insulas prouinciasq; vastantibꝰ Quos primum Cneus pompeius post multam vastationem quam terra mariq; diu egerat, mira celeritate compressit ac superauit. Sicut autem belluz vocatum quod contra hostes agitur, ita tumultus qui ciuili seditione concitatur. Nam seditio est dissentio ciuium, dicta quod seorsum alii ad alios eãt Alii estimant dissentionem animorum seditionem vocari, quam grçci diabasin vocant. Quo autem differat vtrumq; Cicero docet. Potest enim inquit esse bellum vt tumultus non sit. Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est autem aliud tumultus nisi perturbatio tanta vt maior timor oriatur, vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus q̃ bellum. in bello vacationes valent, in tumultu non valent. Differt autem bellum, pugna, et prelium. Nam bellum vniuersum dicitur, vt punicum. Huius partes sunt pugnę, vt cannensi, termensis. Rursum in vna pugna multa sunt prelia. Aliud enim in cornibus. aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur est totum, pugna vnius diei, pręlium pars pugnę est. Bellum antea duellum vocatum. eo quod duę sunt partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem. alterum victum. Postea detracta littera d. et mutata u in b dictuz est bellum. Alii per antiphrasin putant bellum quod sit horridum, vnde & illud Bella horrida bella. cum bellum contra sit pessimum. Prelia dicuntur a premendo hostis hostem. Vnde est prelia ligna quibus vua premitur. Pugna vocata eo quod initio vsus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primo bellum pugnis incipiebant. Vnde et pugna etiam duorum est aliquando et sine ferro. Quattuor autem in bello aguntur, pugna. fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur a pacto sumptum. Posterius autem

pax accipitur, fœdus primũ initur. Fœdus est pax quę fit inter dimicãtes, vel a fide vel a fecialib9, id est sacerdotibus dictum. Per ipsos enĩ fiebant fœdera, sicut per seculares bella, Alij fœdera putant a porca fœde & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei qui a pace resilisset. Virgilius. Et cesa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. et dictę induciæ quasi indies ocia.

¶ De triumphis. Cap. ii.

OMne regnum seculi huius bellisquęritur. victoriis propagatur. Victoria dicta ꝙ vi. i. virtute adipiscatur. Hoc est enĩ ius gentiũ vim vi expellere. Nã turpis est dolo quęsita victoria certa aũt victoria est, vel ocisio hostis, vel expoliatio, vel vtrunq;. Non est aũt iocunda victoria quę per ĩmensa detrimenta contingit. Et hoc est quod laudat Salustius. duces victoriã in cruẽto exercitu deportasse. Pompa dicta est gręca significatiõe απο του πομπευσθαι hoc est publice ostentari. Præcedit aũt victoria pompam, ideo ꝙ ituris ad certamen primum est victoriæ votum. Tropheum dictũ απο της τροπης, idest a conuersione hostis & fuga. Nam ab eo ꝙ hostẽ quis fugasset merebaẽ tropheũ, ꝙ occidisset triumphum, qui dictus est απο της τριαμβης, idest ab exultatiõe. Plenæ enĩ victoriæ triumphus debetur, semiplenæ tropheum, quia nondũ plenã consecutus est victoriã. Non enĩ obtinuit, sed fugauit exercitũ, Hęc tñ noia scriptores confundunt, Tranquillus aũt triumphum latine dicit potius appellatũ, ꝙ is qui triumphans vrbẽ ingrederetur, tripartito iudicio honoraretẽ. Nã primũ de triumpho duci contendendo exercitũ iudicare solitũ erat, secundo senatũ, tercio populuȝ. Erat aũt apud romanos mos vt triũphantes quadrigis veherẽtur, ex illo ꝙ soliti sint priores duces hoc habitu bella inire. Quicũq; aũt in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui vero sine conflictu fugientẽ prostrasset, laurea, eo ꝙ hęc arbor sine spinis est. Namq; & purpureã & palmatam totam triũphantes induebantur, & scipionẽ cũ sceptro in manu gerebãt, ad imitationẽ victoriæ scipionis, licet & scipio bacul9 sit quo hoies innituntur, vnde & ille primus cornelius scipio appellatus est, quia in foro pater eius cęcus innixus eo ambulabat. Super scipionẽ aũt aquila supersedebat ob indiciũ ꝙ per victoriã quasi ad supernã magnitudinẽ accederẽt. Inde & colore rufo periniebantur, quasi imitarentur diuini ignis effigiẽ. Quod vero a carnifice contingebãtur, id erat indicio vt ad tantum fastigium euecti, mediocritatis humanæ cõmonerentur. Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internitione aut dispersione. Salustius. Hostes inquit oppressi, aut dilapsi forent, Sic et vtrunq; Virgi. Internitiõe, vt submersasq; obrue puppes. Dispersione, vt age & disiice corpora ponto. Spolia hostium preda, manubiæ, exuuię partes. Præda a prędendo vocata. Manubiæ eo ꝙ manibus detrahuntur, Hæ & exuuię ab exuendo dictę, quia exuuntur. Hæ & partes a pari diuisione pro personarum qualitate & laborũ iusta decisione, Spolia auteȝ a palliis quasi expallia victis enim detrahuntur.

¶ De signis. Cap. iii.

SIgna bellorum dicuntur ꝙ ex his exercit9 & pugnãdi & victorię receptui accipit symbolum. Nam aut per vocem tubę aut per symbolum admonetur exercitus legionum. Principalia signa aquile, dracones, & pilę. Aquilę ideoꝙ eadem auis iouis in armis auspicio fuerit. Naȝ dũ idem iouis aduersus titanas proficisceretur, aquilã ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelę suę auspicatus eaȝ legioni signum dedit, quo factum est vt deinceps militum signis committeretur. Cuius Lucanus meminit dicens. Signa pares aquilas & pila minantia pilis. Draconũ signa ab apolline morte phitonis serpentis inchoata sunt. Dehinc a gręcis & romanis in bello gestari cœperunt. Pilam in signo cõstituisse fertur augustus propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas vt magis figurã orbis ostẽderet Vexillum & ipsum signũ bellicũ tractũ, nomẽ habens a veli diminutione quasi vellilum. Sub romulo aũt fasciculos fœni pro vexillis milites habuerũt Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fasces fœni ꝙ manum impleant. Cętera signa diuersis prælata agminibus secundum militarem consuetudinem existunt per quę exercitus permixtione præliorum agnoscitur.

¶ De buccinis. Cap. iiii.

BVccina est qua signũ datur in hoste, dicta a voce quasi vocina. Nam pagani agrestesq; ab omnem vsum buccina ad competa conuocabantur, proprie ergo hoc agrestib9 signum fuit. De quo Propertius. Buccina cogebat priscos ad arma quirites. Huius clangor buccinaȝ dicitur. Tubam tyrtheni primum inuenerunt vnde Virgilius. Tyrrhenusq; tubę mugire per aera clangor. Hanc enĩ a tyrrhenis prędonibus excogitataȝ dicunt cũ dispersi circa maritimas oras nõ fale ad ꝗcũq; prede occasiõem voce aut buccina conuocarentur vento plęrunq; obstrepente. Hic postea bellicis certaminibus adhibita est, ad denunciãda signa bellorum vt vbi exaudiri præco præ tumultu non poterat. sonitus tubæ clangantis attingeret. Tuba autem dicta quasi toffa. i. caua. item tuba ꝗsi tibia. inter tubam autem et buccinam veteres discernebant. Nam buccina insonans sollicitudineȝ ad bella denunciabat. Virgilius. Qua buccina signum dira dedit. Tuba autem pręlium idicabat vt At tuba terribilem sonitum. Cuius sonitus vari9 est. Nam interdum canitur vt bella committantur interdum vt insequentur eos qui fugiunt, & interdum receptui. Nam receptus dicitur quo se exercitus recipit. Vnde et signa receptui canere di-

cuntur.Classica sunt cornua quę connocādi causa erant facta,& a calēdo classica dicebātur.De quibus Virgilius.Classica iamq; sonant. Apud amazones aūt non tuba sicut a regibus sed a regina sistrovocabatur fœminarum exercitus.

¶ De armis. Cap.v.

A Rma generaliter omnium rerum instrumenta sunt,vndevbi reponuntur armaria dicta sunt,Idem arma & tela oim generū sed arma sunt quibus ipsi tuemur.tela quę emittimus.Nā arma duplicata idest quibus percutimur vel quibus tegimur.Arma autē proprie dicta sūt eo q armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicū tur,idest humeris vt latus hinc asta per armos acta tremit,vel απο του αρηοσ.i.a marte

¶ De gladiis. Cap.vi.

GLadius generaliter dr̄ ensis in plęlio, sꝫ ensis ferrum tantum,gladius vero totus. Proprie aūt appellatur gladius quod gulaꝫ diuidit idest ceruicem secat. Ad hoc enim primū est factus.Nam cętera membra securibus magis cędūtur,collo gladio tm̄.Acies autem gladii ab acumine dicta est.Capulus vocatur,vel quia caput ē gladij,vel quia ibi capitur vt teneatur.Nam alibi aci es ferri non finit Mucro non tantū gladij est,sed cuiusbibet teli acumen,dictus a longitudine.Naꝫ macron greci longum dicunt.hinc & machere Machera autem est gladius longus ex vna parte acutus. Framea vero gladius ex vtraq; parte acutus quaꝫ vulgo spatam vocant.Framea autem dicta qa ferrea est,Nam sicut ferramentuꝫ,sic framea dicitur ac proinde omnis gladius romphea.Spata a passione dicitur græco vocabulo quoniam patin græce dicitur pati vnde & patior & patitur dicimus. Alij spatam latine autumant dictam eo q spaciosa sit.i lata et ampla.Vnde & spatula in pecoribus.Semis patium gladius est a media lōgitudine spatę appel latus,nō vt iprudēs vulgus dicit sine spacio,dū sagitat velocior fit.Pugio a pungēdo & transfigendo vocatur.Est eni gladius paruus & bisacutus lateri adherens,Idē & clunabulū dictū,q religetur ad clunē.Celidoniacus gladius,ferrū est latum cuius duplex mucro ac bifurcus in modū caudę hirundineç formatur,vnde & celidoniacus dr̄. Sicca a siccando dicta est. Est enim gladius breuis quo maxime vtuntur qui apud italos latrocinia exercent. a quo & siccarii dicti sunt. Tanquillinus aūt dicit,dū cuiusdam gladiatoris in ludū emissi gladius curuatus fuisset,ex acie recta procurrit vnus ad eum corrigendum,tīq; a pugnante rūsum est,sicca pugnabo,inde siccę nomen datum est. Secures signa sunt,quę ante cōsules ferebantur,ne aut vsum perderent belli,aut vacante socio aspectum amit terēt gladiorum.Quas & hispani abvsu francorum per deriuationem franciscas vocant.

¶ De astis. Cap.vii.

¶ Asta est contus cum ferro,cuius diminutiuuꝫ facit astile. Nomen autem asta ab astu subsumpsit.vnde & astutia.Contus ferrum non haber,sꝫ tātum cuspide acuta est.Virgilius. Ferratasq; trudes & acuta cuspide contos.Contus aūt quasi conitus. Est ei conitus acuta rotunditas.Trudes amites sūt cū liniato ferro,quę gręci aplustria dicunt Trudes aūt dicuntur ab eo q trudunt & detrudūt.Virgili⁹ Ferratasq; trudes. Venabula dicta q̄si venatui habilia. Excipia quia venieētē excipiunt quasi excipia bilia.Excipiunt eni apros,expectant iusciipiūtq; leones,intrant vrsos,sit tm̄ firma manus.Lācea est asta amētū hñs ī medio. Dicta aūt lācea q ęqua lance.i.ęquali amento ponderata vibratur. Amentuꝫ quia media asta religatur vt iaculetur.Claua ē q̄lis fuit herculis,dicta q sit clauis ferreis iuicem religata.et est cubito semis facta in longitudine.Hæc & cateia quam Horatius caiā dicit. Est ei gen⁹ gallici teli ex materia q̄ maxime lenta,quę iactu nō q dē longe ,ppter grauitatē euolat,sed quo peruenit vi nimia pfringit,q si ab artifice mittaꝛ, rursū redit ad eum qui misit Huius meminit Virgilius dicens. Teutonico ritu soliti torquere cateias Vnde & eos hispani & galli teutonicos vocant Falarica eni est telum ingens torno factum habens ferrum cubitale et rotunditatem de plumbo in modum sphe ræ in ipsa sūmitate,dicitur etiā & igneꝫ habere affixum. Hoc aūt telo pugnaꝛ de turribus quas falas dici manifestū est.Iuuenalis.Cōsulis ante falas delphinorūq; & columnas.A falis igitur dicta est falarica,sicut a muro muralis. Sane falaricaꝫ Lucan⁹ dicit neruis mitti tortilibus et quędam machina vt nunc vibrata fabrica neruis. Virgilius vero ait turnum manu falarica iaculasse.Pila sunt arma iaculorum atq; telorum a torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus. Signa paresq; aquilas& pila minantia pilis.Cuius singulare pilum dicitur Telum vocatur secunduꝫ gręcā ęthymologiā απο του τηλοθεν quod longe iaci potest, q̄q̄ abusiue dicatur & gladius vt est illud At non hoc telū mea quod vi dextra versat. Proprie autem teluꝫ a longitudine dicitur. vnde & mustela diciꝛ q longior sit q̄ mus. Cuspis astile amentatuꝫ a cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius. Et pastoralē pręfixa cuspide myrtū. Proprie aūt cuspis posterior ps hastę est

¶ De sagittis. Cap.viii.

SAgitta a sagaci ictu idest veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primum cretenses vsi sunt. Quibus pennæ ideo vt diximus aglutinantur vt leues sint & peruolent scutatos. Spicula sunt sagittæ vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupate. Scorpio & sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, virus quo figit infundit, vnde et scorpio nomen accepit.

De pharetris. cap.ix

PHaretra sagittarũ techa, a ferendo iacula dicta, sicut & pheretrũ vbi fun⁹ deferꝫ que ideo ethymologiam cõmunez habet quia pharetra mortem. pheretrũ mortuũ portat. coriti proprie sunt arcuũ thecę, sicut sagittarũ pharetrę Vagina appellatur eo ꝗ in ea mucro vel gladi⁹ basuletur. Theca ab eo quod aliquid receptũ tegat. c littera pro g posita. Alii greco nomine thecam vocari asserũt qđ ibi reponatur aliquid. Inde bibliotheca liboꝝ repositio dicitur. dolones sũt vaginę ligneę inter quas latet pugio sub baculi specie. dolones aũt a dolo dicti sunt qđ fallant & decipiant ferro cũ speciem preferant ligni. Hos vulg⁹ greco nomine oxos vocant. i. acutos. Vñ & apud medicos acut⁹ morbus oxea vocatur. Arcus vocatur eo quod arceat aduersarium. Inde et arces dicuntur a quibus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quod sint curuati artius.

De fundis. Cap.x.

DIcta est funda ab eo ꝗ ex ea fundantur lapides. i. emittantur. Harum vsus primum in insulis quę baleares dicutur inuentus ẽ Virgilius balearis verbere fundæ. Balista gen⁹ tormenti ab emittendo iacula dicta. Bali enim græce mittere dicitur. Torquentur enim verbere neruorum et magna vi iacit aut astas aut saxa. Inde & fũdibalus quasi fundens & emittens. Contra balistã testudo valet. Series enim fit armorum vmbonib⁹ inter se colligatis.

De ariete. Cap.x.

ARieti nomen species dedit, eo ꝗ cũ impetu impigit murũ in modum arietuz pugnantium. Valide enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur. eaq; suspẽsa funibus multoꝝ manus ad murũ impellitur. deinde retrorsuz ducta impetu maiore destinatur, sicq; ictibus crebris concussum muri lat⁹ cedit. cauatum irrumpit ac fenestram facit. Contra impulsum arietis remedium est saccus paleis plenus & in eum locuz dimissus quo aries percutit. laxo enim saccorum sinu ictus arietis illisus mollitur Duriora. n. mollioribus facilius cedunt. Plutei sunt crates corio crudo ĩtextę. quę in opere faciẽdo hosti obiiciũtur. Muscul⁹ cuniculo siĩis fit quo murus perfoditur. ex quo & appellaꝫ, quasi murusculus.

De clypeis. Cap.xii.

CLypeus est scutum maius dictus ab eo ꝗ clepet. i. celet corp⁹, periculisq; subducat, απο του κλεπτειν. Oppositus enim sua defẽsione ab astis & iaculis corpus munit. Clypeus peditũ est, scutum equitum. Scutum appellatum eo ꝗ la se excutiat telorum ictum. Vt eni telis resistaꝫ clypeus ante fertur. Vmbo scuti pars media est, q̃si vmbilicus. Ancile vocatur scutũ breue & rotundũ. De quo Virgi. Leuaq; ancile gerebat. Et ancile dictum ab ancisione ꝗ sit ab omni parte veluti ancisum ac rotundum. Ouidius. Idq; ancile vocãt ab oĩ parte recisum. Quaq; notes oculis angulus omnis abest. Pelta scutum breuissimum in modum lunæ medię. Cuius meminit liber regum. Fecit rex salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato. Cetra scutum loreum sine ligno, quo vtuntur afri & mauri De quo poeta Leuã creta tegit Parma leuia arma quasi paruus clype⁹ Dicitur aũt & testudo scutũ. Nã in modũ testitudinis fit clypeus. Est & testudo scutoꝝ cõnexio curuata in testitudinis modũ. Nanq; in armoꝝ gñib⁹ milites etiã ab aialibus noia sumuntvt aries. Et salustius in modum inquit heritij militaris.

de loricis. Cap.xiii.

LOrica vocaꝫ eo ꝗ loris careat, solis eni circulis ferreis cõtexta est. Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æris cõcatenata, in modum squamæ piscis, et ex ipso splendore squamarum & similitudine nuncupata est. de cilicijs autem & poliuntur & reguntur loricę.

de galeis. Cap.xiiii.

CAssis de lamina est, galea de corio. Nam galeros corium dicitur. Cassidem autem a tuscis nominatam dicunt. Illi enim galeã cassim dicunt, credo a capite. Apex est quod in summa galea eminet, quo figitur crista quam græci conon dicunt, Nam conus est curuatura quæ in galea prominet & supra q̃ cristę sunt.

de foro. Cap.xv.

ESt forus exercendarum litium locus, a fando dict⁹ vel a phoroneo rege q prim⁹ grecis legẽ dedit. Qui loc⁹ & rostra vocaꝫ ab eo ꝗ ex bello punico captis nauibus carthaginũ, rostra ablata sũt, & in foro romano prefixa, vt esset huius insigne victoriæ. Constat autem forus causa, lege, & iudice. Causa vocatur a casu quo euenit. Est enim materia & origo negocij, necdum discussionis examine patefacta, quę dum proponitur causa est, dum discutitur iudiciũ est, dũ finitur iusticia, vocatũ autẽ q̃si iurisditio, & iusticia quasi iuris stans. Iudiciũ autẽ prius inquisitio vocabatur. Vnde et actores iudiciorum, & prepositos quęstores, vel quęsitores vocamus. Negocium multa significat, modo actũ rei alicuius cui contrariũ est ociũ, modo actionẽ causæ quod est iurgium litis, Et dictũ negociũ quasi nec ocium. i. sine ocio. Negociũ aũt in causis, negociatio in cõmertiis dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur. Iurgium dictũ quasi iuris garriũ eoꝙ hi qui cãm dicũt iure disceptẽt. Lis a cõtẽtione litis pri⁹ nomẽ sũpsit. de qua Virg. Limes erat positus litẽ vt discerneret agri. Causa aut argumẽto aut ꝓbatiõe cõstat. Argumentũ nũq̃ testib⁹, nũq̃ tabulis dat ꝓbationẽ, sꝫ sola inuestigatiõe iuenit veritatẽ, vnde & dictũ argumẽtũ. i. argutũ inuentum Probatio aũt testibus & fide tabularũ cõstat. In oĩ aũt iudicio sex ꝑsonę reqrũꝫ, iudex, accusator, re⁹,

& tres testes. Iudex dictus, quasi ius dicens populo siue q iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Nō est aūt iudex si nō ē in eo iusticia. Accusator vocatus quasi adcausator, quia ad cām vocat eū quē appellat. Re⁹ a re qua petit nuncupatur, quia q̄uis sceleris cōsci⁹ nō sit, reus tñ dr q̄diu i iudicio ꝑ re aliqua petit. Testes antiqt⁹ supstites dicebāt, eo q sup statū causę ꝑferebāt. Nūc pte oblata nois testes vocātur. Testis aūt cōsideratur, cōditiōe, natura, & vita. Cōditiōe si liber, nō seruus. Nā sępe seruus metu dn̄antis testimoniū supprimit veritatis. Natura, si vir nō fœmina. Nā variū & mutabile semper fœmina. Vita si innoscēs & integer actu. Nā si vita bona defuerit, fide carebit. Nō enī pōt iusticia cū scelerato hr̄e societatē. Duo sūt aūt gn̄a testiū, aut dicēdo id qd viderit, aut ꝑferēdo id qd audierit. Duob⁹ aūt mōis testes delinquunt, cū aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

De spectaculis, Cap. xvi.

Spectacula vt opinor, gn̄aliter noīantur voluptates, quę nō per semetipsa inquinant, sed ꝑ ea quę illic gerūt. Dicta aūt spectacula eo q hoib⁹ publica ibi prębeat ispectio hęc & ludicra nūcupata, q in ludis gerant, aut in scęnis. Ludo҄ origo sic traditur. Lydii ex asia trāseuntes in hetruria cōsederūt, duce tyrrheno, qui fratri suo successerat in regno. Cōtentione igitur in hetruria inter cęteros ritus superstitionū suarū spectacula quoq religionis noie instituerunt. Inde romani arcessitos artifices mutati sunt, et inde ludi a lydis vocati sunt, Varro autem dicit ludos a lusu vocatos. q iuuenes per dies festos solebant ludi exultatiōe delectare populū. Vnde & eum lusum iuuenum & diebus festis & templis & religionibus deputabāt. Nihil iam de causa vocabuli, dum re. causa idolatria fit. Vnde & promiscue ludi liberalia vocabant ob honorem liberi patris. Ob hoc despiciēda ē originis macula, ne bonum æstimes quod initiū a malo accepit. Ludus autem, aut gymnibus est aut circensis, aut gladiatorius, aut scęnicus.

De ludo gymnico. Cap. xvii.

Gymnicus ludus est velocitatis ac viriū gloria Cuius locus gymnasiū dicitur, vbi exercēt athletę, & curso҄ velocitas cōprobat. Hinc accidit vt oīū prope artiū exercitia gymnasia dicātur. Antea .n. in locis certantes cincti erāt ne nudarentur post relaxato singulo repente prostratus & exanimatus est quidā cursor, quare ex cōsimili decreto tunc arconipomenes vt nudi deiceps omnes exercitarentur permisit. Ex illo gymnasiū dictum est, q iuuenes nudi exercētur in campo vbi sola tātum pudenda operiuntur.

De generibus gymnicorum. Cap. xviii.

Genera gymnicorum quinq, i. saltus. cursus iactus, virtus, atq luctatio. Vn̄ ferunt quēdā regē tot filios adolescētes habentē, totidē generibus de regno iussisse contendere.

De saltu, Cap. xix.

Saltus dictus quasi exilire in altum. Est eni saltus altius exilire vel longius.

De cursu. Cap. xx.

Cursus a velocitate crurum vocatur. Est eni cursus celeritas pedum.

De iactu. Cap. xxi.

Iactus dictus a iaciendo, vnde & piscatorium rete iaculū dicitur. Huic arti vsus est atrepto lapides procul ferire, astas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

De virtute. Cap. xxii.

Virtus est immensitas virium i labore & pondere corporis.

De luctatione. Cap. xxiii.

Luctatio alterum complexu vocata, quibus commus certantes innitent, qui gręca appellatione athletę vocantur. Locus itē luctationis palestra dicitur.

De palestra. Cap. xxiiii.

Palestrā aūt vel ἀπο του πωλησ .i. a luctatione vel ἀπο του παλλειν .i. a motu rumę fortis nominatā dicunt. s. q in luctando cum medios arripiant fere quatiunt, idq apud græcos πρλλειν vocatur. Quidā opinantur artem luctendi vrsorū contentione mōstratā. Nanq inter cęteras feras eos solos & erigi congressos & subsidere celeriter ac reuerti, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu abigere sese more luctantium dicunt.

De agone. Cap. xxv.

Quę latini certamina, gręci agones vocāt, a frequētia qua celebrātur. Siquidē & omnē cœtū atq cōuentū agona dici. Alii qm circulis & quasi ανευτωνιασ .i. sine angulo locis ederentur nuncupatos agones putant.

De generibus agonum. cap. xxvi.

Agonum genera fuisse, imensitas viriū, cursus celeritas, sagitādi peritia, standi patiētia, ad citharam quoq vel tibias incedendi genus, de motibus quoq, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoq belli, & naualis prælii perpetiendorumq suppliciorum cerramina

De ludis circensibus. cap. xxvii

Ludi circenses sacrorum causa deorum ac gentilium celebrationibus instituti sunt, vnde & qui eos spectant dęmonum cultibus inseruire vidētur. Nam res equestris antea simplex agebatur, & vtiq communis vsus huius reatus non erat. Sed cum ad ludos coactus est naturalis vsus, ad dæmoniorum cultum translatus est. Itaq castori et polluci deputantur hæc species quibus equos Mercurio distributos historiæ docent. Sed & neptunus equestris ludus est quem Græci Ippon vocant, Sed et Marti et Ioui in ludis equi sunt consecrati et ipsi quadrigis præsunt. circenses autem ludi ideo dicti vel a circumeundo, vel quod ibi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur,

quos quadrigę circuibãt,& ide dicti circẽses ab ensibus circa quos currebãt siqnid ẽ in littore circa ripas fluminũ cursus agitãtes gladiosin ordine ripę litore ponebãt,& erat artisequũ circa pericula torquere. inde et circẽses dicti putãt q̃si circũ enses.

¶ de circo. cap̃. xxviii.

Circus soli principaliter cõsecratus est a paganis cui ędes medio spacio & effigies de fastigio ædis emicat,quod nõnulli putauerunt sub tecto cõsecrandũ,quẽ in aperto habent. Est aũt circus omne illud spacium quod circuire equi solent. Hũc romani dictũ putant a circuitu equoꝝ. eo q̃d ibi circũmetas equi currãt. Græci vero a circe filia solis quę patri suo hoc genus certaminis instituit asserũt nuncupatũ. Fuit aũt maga & venefica,& sacerdos demonũ. in cuiꝰ habitu & opere magicę artis,& cultus idolatrię recognoscit̃.

¶ de ornamentis. cap̃. xxix.

ORnamenta circi,oua,meta,obeliscꝰ, carcer Oua honoris castoris et pollucis scribunt,q̃ illos ouo editos credendo de cygno et ioue non erubescunt. Fingunt aũt circensia romani ad causas mundi referre, vt sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusant.

¶ de metis. cap̃. xxx.

MEtum quippe appellatione proprie terminum ac finẽ mũdi designare volũt ab eo quod aliquis emensurꝰ finis est,siue ad testimonium orientis occidentisq; solis.

¶ de obelisco. cap̃. xxxi

OBeliscũ messeres rex ęgypti primus fecisse fertur tali ex causa. cũ quodã tẽpore nilus violẽti inundatione ęgyptũ nocuisset, indignatus rex tãq̃ pœnas a flumine exigeret sagittaꝫ in vndas misit. Nõ multo post grauiualitudine correptꝰ, lumen amisit, qui post cęcitatẽ visu recepto duos obeliscos soli cõsecrauit. Obeliscus eni sagitta dr̃; qui ideo in medio circo ponit̃,quia per medium mũdũ solꝰ currit. Medio auteꝫ spacio ab vtraq; meta cõstitutꝰ obeliscus, fastigiũ sũmitatẽq; cœli significat cũ sol ab vtroq; spacio medio horaꝝ discrimine transcendit. Sũmo obelisco suppositum est quoddã auratũ in modum flammę formatum, q̃m sol plurimum caloris atq; ignis habet.

¶ de carceribus. capi. xxxii

IN circo vnde emittuntur equi carceres dicerunt ab ea re qua et ille carcer qui est in ciuitate,quod vt ibi homines damnati atq; inclusi, ita hic equi coercentur ne exeant anteq̃ signum emittant.

¶ De aurigis. Cap̃. xxxiii

¶ Ars circi auriga & currus, equites vel pedites, auriga proprie dictus q̧ currum agat & regat siueq̧ feriat iunctos equos. Nam aurit ferit dicimus, vt latus aurit apertum. Ipse est & agitator. i. verberator ab agendo dictus. Aurigę autem duobus coloribus sunt quibus speciem idolatrię vestiunt. Nam prasinus terrę, venetus cælo & maria paganis dedicatus est.

¶ De quadrigis. Cap̃. xxxiiii.

ERichthonius aũt qui regnauit athenis primus quatuor equos iunxisse fert̃. sicut Virgi. auctor est dicẽs. Primꝰ erichthoniꝰ currus & quattuor ausus iũgere equos, rapidisq; rotis insistere victor. Fuit eni minervę & vulcani filiꝰ de caduca in terram libidine vt fabulę ferũt procreatus, portentum demoniacum, immo diabolus qui primo iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigę productę sunt.

¶ De curru. Cap̃. xxxv.

DIctus est aũt currus a cursu, vel quia rotas habere videtur, vnde & currum quasi cursum. Quadrigarũ vero currus duplici temone olim erant perpetuoq; & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus cristenes sicyonius tantũ medios iugauit eosq; singulos ex vtraq; parte simplici vinculo applicauit, quos græci siraforos, latini funarios vocant, a genere vinculi quo prius alligabantur.

¶ De equis quibus currunt. Cap̃. xxxvi.

QVadrigæ & bigæ, trigæ & seingæ a numero equorum & iugo dictę. Ex quibus quadrigas soli, bigas lunę, trigas inferis, seiugas ioui desultores lucifeto & hespero sacrauerunt. Quadrigas ideo soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur ver & ęstateꝫ autũnum et hyemen. Bigas lunę, quoniam gemio cursu cum sole contendit, siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterũ candidum. Trigas diis inferis, quia hi per tres ętates homines ad se rapiunt, id est per infantiam iuuentutem atq; senectutem. Seiuga maximus currus ioui, propter quod maximum deorum suorum euꝫ esse credunt. Ideo autem rotis quodridas currere dicunt, siue quia mundus iste circuli sui celeritate trãscurrit, siue propter soleꝫ quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius. Inde petefecit radijs rota candida cęlum.

¶ De septem spacijs. Cap̃. xxxvii

QVadrigę spacia septẽ currunt referentes hoc ad cursum septẽ stellaꝝ, quibꝰ mũdũ regi dicũt, siue ad cursum septẽ dierũ pręsentiũ, quibus peractis vitę terminus cõsummatur quorum finis est arcus. i. iudicium.

¶ De equitibus. Capi. xxxviii.

POrro equites singulares ideo currere dicũt quia singulariter vnusquisq; cursũ vitę huiꝰ peragit, atq; transit, alius alio tempore sequens alium per vnam tamen viam mortalitatis vsq; ad propriam metam mortis.

¶ de desultoribus. Capi. xxxix.

DEsultores noiati, q̧ olim prout quisq; ad finẽ cursus venerat, desiliebat & currebat siue de equo in equum iterum transiliebat.

¶ De peditibus. Cap.xl.

PEdites autem aiunt. propterea pede currere, quia pedib⁹ curritur mortalitati. ob hoc a superiore parte currunt ad inferiora.i.ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in seculo nullę reliquię sunt. Recto spacio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc igitur propterea fingunt, vt vanitates suas & sacrilegia excusare conentur.

¶ De coloribus equorum. Capi.xli.

CIrca causas quoq; elementorum iidem gẽtiles etiam colores equorum iunxerunt, roseos, eniꝫ soli.i.igni, albos aeri, prasinos terræ, venetos mari assimilãtes. Itẽ roseos æstati currere voluerunt, ꝙ ignei coloris sint, & cuncta tunc flauescant. Albos hyemi ꝙ sit glacialis & frigoribus vniuersa canescant. Veri prasinos viridi colore, quia tum pampinus densatur, Item roseos currere marti sacrauerunt, a quo romani exoriuntur, & quia vexilla romanorum cocco decorantur, siue ꝙ mars gaudeat sanguine. Albos zephiris & serenis tempestatibus prasinos flori & terræ, venetos aquis vel aeri, quia ceruleo sũt colore, luteos idest croceos igni & soli, purpureos iri sacrificauerũt quẽ arcum dicimus ꝙ is plurimos colores habeat. Sicq; dum hac spectatione deorum cultibus atq; elementis mundialibus prophanantur, eosdem deos atq; eadem elementa proculdubio colere nascunt. Vnde animaduertere debes christiane ꝙ circũ numina immunda possideant. Quapropter alienus erit tibi locus, quem plurimi sathanę spiritus occupauerunt, Totum enim illum diabolus et angeli eius repleuerunt.

¶ De theatro. Cap.xlii.

THeatrum est, quo scęna includitur, semicirculi figuram habens, in quo stantes omnes inspiciunt. Cuius forma primum rotũda erat sicut & amphiteatri. Postea ex medio amphiteatro theatrum factum est. Theatrum autem a spectaculo nominatum ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι ꝙ in eo populus stans desuper atq; spectans ludos contemplaretur. Idem vero theatrum idem & prostibulꝫ, eo ꝙ post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur. Idem & lupanar vocatum ab eisdem meretricibus quę propter vulgati corporis leuitatem lupę nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt vocatę a rapacitate, ꝙ ad se miseros rapiant et apprehendant. Lupanaria autem a paganis constituta sunt, vt pudor infœlicium mulierum ibi publicaretur, et ludibrio haberentur tam hi qui facerent q̃ quæ putarentur.

¶ De scęna. Cap.xliii.

SCęna autem erat locus infra theatrũ in modum domus instructa cũ pulpito. Qui pulpitus orcistra vocabatur vbi cantabant comici, tragici, atq; saltabant histriones & mimi. Dicta autem scęna græca appellatione eo ꝙ in speciem domus erat instructa, vnde & apud hebreos tabernaculorum dedicatio a similitudine domiciliorum scęnophagia appellabatur.

¶ De orcistra. Cap.xliiii.

ORcistra autem pulpitus erat scœnę, vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poetę, comœdi, & tragœdi, ad certamen conscendebant, hisq; canentibus alij gestus edebãt. Officia scęnica, tragœdi, comœdi, themelici, histriones, mimi, & saltatores.

¶ De tragœdis. Cap.xlv.

¶ Tragœdi sunt qui antiqua gesta atq; facinora sceleratorum regum luctuoso carmine spectãte populo concinebant.

¶ De comœdis. Cap.xlvi

COmœdi sunt qui priuatorum hominum acta dictis aut gestis canebãt, atq; stupra virginum & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

¶ De themelicis. Cap.xlvii.

¶ Themelici autem erant musici scęnici qui in organis & lyris & cytharis præcinebant & dicti themelici quod olim in orcistra stantes cantabant super pulpitum, quod themele vocabatur.

¶ De histrionibus. Cap.xlviii.

HIstriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum exprimebant. Hi autem saltando etiam historias & res gestas demonstrabant. Dicti autem histriones siue ꝙ ab histria id genus sit adductum siue quod perflexas historiis fabulas exprimerent quasi histriones.

¶ De mimis. Cap.xlix.

MImi sunt dicti gręca appellatione ꝙ rerũ humanarum sint imitatores. Nam habebant suum auctorem, qui anteq̃ mimum agerent fabulam pronunciaret. Nam fabulę ita cõponebãt a poetis vt aptissime essent motui corporis.

¶ De saltatoribus. Cap.l.

SAltatores autem nominatos Varro dicit ab arcade salio, quem æneas in italiam secum adduxit, quiq; primo docuit romanos adolescentes nobiles saltare.

¶ Quid pro patrono agatur. Cap.li.

ESt plane in artibus scęnicis, liberi & veneris patrocinium quę priuata & propria sunt scęnę, de gustu & fluxu corporis. Nam molliciem libero et veneri imolauerunt, illi per sexuꝫ, illi per luxũ dissoluti. Quę vero ibi vocibus & modis & organis & lyris transiguntur, apollines, & musas & mineruas & mercurios patronos habent. Quod spectaculuꝫ odire debes christiane, quoꝝ odisti auctores

¶ De amphiteatro. Cap.lii

AMphiteatrum locus est spectaculi, vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladia

torius dictus quod in eo iuuenes vsum armorũ diuerso motu condiscant, et modo inter se aut gladiis aut pugnis certantes, modo contra bestias incedentes, vbi non odio sed pręmio illecti, subeunt ferale certamen. Amphiteatrum dictum ꝙ ex duob⁹ theatris sit factum. Nam amphiteatrum rotundũ est, theatrum vero ex medio amphiteatro est, semi circuli figurnm habens.

¶ De ludo equestri. Cap̃. liii.

GEnera gladiatorum plura. Quorũ primõ ludus equestrium. Duo enim equites pręcedentibus prius signis militaribus vnus a porta orientis alter ab occidentis præcedebant in equis albis cum aureis galeis minoribus & habilioribus armis, sicq; atroci perseuerantia pro virtute sua iniebant pugnam dimicantes quousq; alter in alteri⁹ morte prosiliret, vt haberet qui caderet casum, gloriã qui perimeret. Quę armatura pugnabat marti duelli causa.

¶ De retirariis. Cap̃. liiii.

¶ Retirarius ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat rete quod iaculum appellatur vt aduersum cuspide insequente operiret, implicitumq; viribus superaret. Quę armatura pugnabat neptuno tridentis causa.

De secutoribus. Cap̃. lv.

Sequor est ab insequendo retirarium dictus Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam quæ aduersarii iaculum impediret vt anteq̃ ille fetiret rete iste superaret. Hæc armatura sacrata erat vulcano. ignis enim aquam semper insequitur ideoq; cõ retiario componebatur, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt.

¶ De laqueatoribus. Cap̃. lvi.

LAqueatorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos cõsecutosq; prostrare. amictos vm bone pelliceo.

De velitibus. Cap̃. lvii.

VElitum pugna erat, vt vltro citroq; tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna & spectantibus grauior q̃ reliquę, Velites autem vocati sunt siue a volitatione, siue a ciuitate hetruscorum quę veletes vocabatur.

¶ De ferali certamine. Cap̃. lviii.

¶ Ferarum pugna erat missas bestias iuuenes excipere & pugnare aduers⁹ eas vltroneo funere certare, non crimine sed furore.

¶ De horum execratione ludorum. Cap̃. lix.

Hæc quippe spectacula crudelitatis & inspectio vanitatum, non solum hominum vitiis sed & dęmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse habet christiano cum circensi insania cum impudicitia theatri cum amphiteatri crudelitate, cum atrocitate harenę cum luxuria ludi. deũ enim negat qui talia pręsumit, fidei christianę pręuaricator effectus, qui id denuo appetit quo in lauacro iamptidem renunciauit. i. diabolo pompis & operibus eius

¶ De alea. cap̃. lx.

ALea idest ludus tabulę inuenta a græcis in ocio troiani bellia quodam milite nomine alea, a quo et ars nomen accepit Tabula luditur pirgo, calculis tesserisq;.

¶ De pirgis. cap̃. lxi.

Pirgus dictus, ꝙ per eum tessere pergant siue ꝙ turris speciem habeat. Nam græci turrim pirgum vocant.

¶ De calculis. lxii.

CAlculi vocati ꝙ leues sint & rotundi, vnde & calculus dicitur lapis breuis qui sine molestia sui breuitate calcetur. itẽ calculi ꝙ p vias ordinales eant quasi per calles.

¶ de tesseris. cap̃. lxiii.

¶ Tesserę vocatę quia quadratę sunt ex partibus omnibus. Has alij lepusculos vocant, eo ꝙ exiliendo discurrunt. Olim autem tesserę iacula appellabantur a iaciendo.

¶ de figuris aleæ cap̃. lxiiii.

QVidam autem aleatores sibi videntur phisiologice per allegoriam hanc artẽ exercere & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibent, propterea tria seculi tempora pręterita, pręsentia, & futura. quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senariis locis distĩctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tempora argumentantur. inde et tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

¶ de vocabulis tessararum. cap̃. lxv

IActus quisq; apud veteres lusores a numero vocabatur vt vnio, binio, trinio, quatrio, quinio, senio. Postea appellatio singulorũ mutata est, & vnionem canem trionem suppum, quatrionem planum vocabant.

¶ de iactibus tessararum. cap̃. lxvi.

IActus tessararum ita a peritis aleatoribus componitur vt afferat quod voluerit, vtputa seniorem qui eis in iactu bonum affert. vitant autem canem quia damnosus est, vnum enim significat.

¶ de calculorum motu. cap̃. lxvii.

CAlculi partim ordine mouentur, partim vage ideo alios ordinarios, alios vagos appellant. At vero qui moueri omnino non possunt, incitos dicunt. Vnde & egentes homines inciti vocantur, quibus spes vltra procedendi nulla restat.

¶ de interdictione aleæ, cap̃. lxviii.

¶ Ab hac arte fraus & mendaciũ et periuriũ nũq̃ abest, postremo & odium, damna rerum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legib⁹ fuit

¶ de pila. cap̃. lxix.

Pila proprie dicitur ꝙ sit pilis plena. Hęc & spęra a ferendo vel feriendo dicta. De qua quarũ genere et pondere dorcatius sic tra

tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere cer=
uæ. Vnica donec erit gemina superaddita libræ.
Inter species pilarum sunt, trigonaria, & arenata
Trigonaria est qua inter tres luditur. Arenata qua
in grege dum ex circulo astantium spectantiumq;
emissa. vltra iustum spacium pilam excipere lusũ=
q; inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellãt,
cum duo cominus ex proximo ac pene coniunctis
cubitis pilam feriunt. Suram dicitur dare, qui pilã
crure prolato feriendam collusoribus prebet.

¶ Incipit liber nonusdecimus.

¶ De nauibus. Capi. i.

ARtium quarundam vocabula quibus a
liquid fabricatur, vel instrumenta arti
ficium vel quę misterium exibent, atq;
aliquid huiuscemodi, deinceps exper=
te notanda studui artifex generale no
men vocatur, ꝙ artem faciat, sicut aurifex qui au=
rum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant. Nau=
clerus dominus nauis est appellatus ita ꝙ nauis i
sorte eius sit. Cleros enim grece sors dicitur Cęteri
autem in naui contributione sunt. Guberno qui &
gubernator quasi cohibernator, ꝙ cohibeat pru=
dentia sua hiberna. i. tempestates maris. Nauta a
naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro
nauta poetice dicitur, sicut mauors pro mars. Naꝫ
rectum est nauta Remex vocatus ꝙ remum gerit,
sic autem remex quomodo tubex dicitur. nomina
tiuo casu. Epipaca gręco sermone appellatur qui
latine dicitur superueniens. Hic nihil habet nego
cii. sed naulo dato in alias terras transire disponit
Nauem quidem perhibent dictam, ex eo ꝙ gnarũ
rectorem querat. i. peritum sapientem strenuum, q
continere et gubernare nouit, propter maritima
pericula & casus, vnde est illud salomonis. Intelli=
gens gubernacula possidebit. Lydii autem primũ
nauem fabricauerunt, pelagi incerta petentes, pui
um mare vsibus humanis fecerunt. Rates primuꝫ
& antiquissimum genus nauigii est erudibus tignis
asseribusq; conserrum, ad cuius similitudinem fa=
bricatę naues ratarię dictę nunciam rates abusiue
naues. Nam proprie rates sunt conexę inuicē tra=
bes. Trieris nauis magna quam gręci durconāvo=
cant. de qua esaia dicitur. Non transibit per eam
trieris magna. Carpasia nauis a carpado insula no
minata sicut rhodo a rhodia, sicut ab alexandria
alexandrina. Liburnę naues dictę a libiis, naues ei
sunt negociatorum. de quibus Horati⁹. Ibis libur
nis inter alta nauium, Rostratę naues dictę ab eo
ꝙ in fronte rostra ęrea habebant propter scopu=
los ne feriantur & collidantur. Longę naues sũt q̈s
dromones vocamus, dictę eo ꝙ longiores sint cęte
ris. cuius contrarius musculus curtum nauigium.
dromo autem a decurrando dicitur. Cursum enĩꝫ
gręci dromum vocant, Classis dicta a gręco vocabu
lo Απο του καλου. i. lignis. vnde & calones naui
culę quę ligna militibus portant. Auquiroman⁹ di
ctus ꝓ eo ꝙ celeritate sui anchoris & instrumentis
reliquis nauiũ vehendis sit aptus. Phaselus est na=
uigium, quod nos corrupte baseluꝫ dicim⁹, de quo
virgi. Pictisq; phaselis. Scapha quæ & catascop⁹ na
uium, quod latine speculatorium dicitur Barca est
quę cuncta nouius cōmertia ad littus portat. Hãc
nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit
gremio, vbi autem appropinquauerit portui, red=
dit vicem barca naui quam accepit in pelago. Pa=
ro nauigium piratarum aptum, et ex his ita voca=
tum. Cicero. Tunc se fluctigero tradit mandatq; pa
roni. Et alibi. Parumculis ad littus ludit celeribus.
Myoparo quasi minus paro idem & carabus. Est
enim parua scapha ex vimine facta quæ contexta
crudo corio genus nauigii prebet, quibus vtun=
tur germanorum pirate in oceani littoribus vel pa
ludibus ob agilitatem. De quibus historia gens
inquit saxonum myoparonibus non viribus nitun
tur fugę potius q̄ bello parati. Celeones quas græ
ci celecras vocant. i. veloces biremes vel triremes a
giles & ad misterium classis aptę. Ennius. Labitur
vnctę carina per ęquora cana celonis. Biremes au
tem naues sunt habentes remorum ordineꝫ gemi
num. Triremes et quatriremes trium et quattuor
ordinum, sic et pentiremes, et hexeremes quinos vl'
senos ordines habentes. Actuarię naues sunt quę
velis simul & remis aguntur. Hippoganus in quos
transuehere solitum est. Potonium nauigium flu=
minale. tardum et graue, quod non nisi remigio ꝓ
gredi potest. Hinc et traiectus. i. extentus. Est eniꝫ
funis latus vnde et transenna dicitur extentus fu=
nis. Lembus nauicula breuis quę alia appellatio=
ne dicitur et cymba & caupillus, sicut & lintris. i. ca
rabus, qua in pado paludibusq; vtuntur. Carabus
parua scapha ex vimine facta quę contexta crudo
corio genus nauigii prebet. Portemia nauicula na
uicula syriaci generis lata & sine carina, a porren=
do vocata. Vtuntur his in pannonia. Trabarię am
nicę naues quę ex singulis trabibus cauantur, quę
alio nomine littorarię dicuntur. Hę et caudicę ex
vno ligno cauatę factę, & inde caudicę, quia a qua
tuor vsq; ad decem homines capiunt.

¶ De partibus nauium et armamentis. Capi. ii.

PVppis posterior pars nauis est quasi p⁹
Prora anterior, quasi priora. Cumba lo
cus imus nauis, ꝙ aquis incumbat. ca=
pina a currendo dicta quasi currina. fo
ri nauium latera concaua a ferendo o=
nera dicta, siue tabulata nauium quę sternuntur, di
cta ab eo ꝙ incessus ferant, vel foris emineant. de
quibus Virg. Laxantq; foros. columbaria in sum=
mis lateribus nauium loca concaua per quę emi=
nent remi dicta credo ꝙ sit similia latibulis colum
barum in quibus nidificant. Agea vię sunt vel loca
in naui per q ad remiges hortator accedit. de qua
Ennius. Multa foro ponet & agea longa re
pletur. Transtra sunt tabulę vbi sedent remiges di

cta ꝙ in transuerso sit, quæ Virgilius iuga appellat. Remia a remouendis & decutiendis fluctibus dicti, sicut tonsores a tondendis & decutiendis capillis. Palmula est extrema latitudo remia palma dicta qua mare impellitur. Antemnę autem dictæ quando ante amnem sint positæ, Pręterfluit enim eas amnis. Cornua extremę partes antemnarū sūt dicta per tropum ab animali in animale. Malus est arbor nauis qua vela sustinentur. Malus autem dictus, quia habet instar mali in summitate vel qa quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur quorū volubilitate vela facilius eleuantur. Modius est cui arbor nauis insistit ob similitudinez mensuralis vasis dictus. Carceria sunt in cacumine arboris. Troclez, quasi f litteta, per quę funes trahuntur. Cinna Lucida consulgent alti carceria mali, Troclez autem vocatæ ꝙ rotulas babeant, trocos enim græce rota dicitur. Parastatæ stipites, sunt pares quib⁹ arbor nauis sustinetur. Cato. Malum deligatū parastatę iunctę. Clauus est quo regitur gubernaculum. De quo Ennius, vt clauum rectum teneaz nauimq; gubernem. Porticulus malleus in manu portatus quo modus signumq; datur remigantibus. De quo plautus. Ad loquendum atq; tacendū tu te habes porticulum, a portando igitur porticulus. Tonsilla vncinus ferreus vel ligneus ad quem in littore defixum funes nauium illigātur. De quo Ennius tonsillas rapiunt configunt littus ad vncas. Anchora dens ferreus ex gręca ęthymologia nomen ducit. ꝙ quasi hominis manus comprehēdat vel scopulos vel harenas. Nam manus græce circa dicitur. Apud grecos autem aspirationem non habet. Nam ancira, vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur, Pulumi sunt machinę quibus naues deducuntur et seducuntur in portum. Pons scala nauium.

¶ De velis. Cap. iii.

Vela greci armena dicunt, proinde ꝙ aere mouentur. Apud latinos autem vela a volatu dicta. Vnde est illud. Velorum pandimus alas. Genera velorum acateon, pidromos, dalum, artemon, siparum, mendicum. Ex quibus acateon velum maximum & in media naui constitutū. Epidromos velum secundæ amplitudinis, sed ad puppim. Dalum enim minimum velum, & ad proram defixum. Artemon dirigendę potius nauis cā commendatum q̄ celeritatis. Siparum genus veli vnum pedem habens quo iuuari nauigia solent in nauigatione quotiens vis venti languescit. De quo Lucanus. Summaq; tendens sipara velorum perituras colligit auras, quod ex separatione existimāt nominatum, Pes, extremus angulus veli quoniam sic nautæ loquuntur.

¶ De funibus. Cap. iiij.

¶ Funes dicti ꝙ antea in vsum luminis fuerint circundati cęra vnde et funalia. Restes siue ꝙ rates contineant, seu ꝙ in his retia tendantur. Rudētes sunt funes nauium ex nimio stridore ita dicti. Spiræ autem funes sunt quibus in tempestatibus vtuntur, quas nautici suo more curcubas vocant. Spirę autem a sparto vocatæ. Propes funis quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo turpili⁹. Quasi cum ventus fert nauem in mare secundus, si qs ꝓpedō misit si veli sinistrum. Tormentuz funis in nauibus longus quo prora ad puppim extēditur quo magis constringantur Tormenta autem a tortura dicta sunt restes funesq;. Saphon funis in prora positus. De quo cecilius. Venerio cursu veni ꝓ plato pede vsq; ad saphonem. Opiffera funis quo cornibus antemnę dextra sinistraq; tendūtur retrouerso ꝓ. Pesnestum funis quo nauis in littore religatur ad palū. Mitra funis funis qua nauis media vincitur. Anquina funis naui est quo ad malum antemna constringitur. de qua cinna. Atq; anquina regit stabilē fortissima cursum. Remulcum funis quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgi⁹. Hic mea me longo succedens prora remulco. Lętantem gratis sistit in hospitijs. Struppi vincula loro vel lino facta quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Libius. Tumq; remos iussit religare struppis. Catapo rates liea cum massa plumbea qua maris altitudo tentatur. Lucilius. Hanc cataporatem puer eodez defert, vnctum plumbi pauxillum rudis linią; mataxam.

¶ De retibus. cap. v.

Vocata sunt retia siue a retinendis piscib⁹ siue a restibus quibus tenduntur. Minus autem rete siplagium dicitur a plagis. nā proprie plagas dici funes illos quibus retia tendūtur circa imam & summam partem. Funda genus est piscatorij retis dicta ab eo ꝙ in fundum mittat. Eadem etiam a iactando iaculum dicitur. Plautus Probus quidem antea iaculator eras. Tragum genus retis ab eo ꝙ ttahatur nūcupatū ipm est & verriculū. Verrere enim trahere est. Nassa ex viminib⁹ tanq̄ rete contextum. cassis genus venatorij retis ꝙ capiat. Hinc est ꝙ incassum dicim⁹. i. sine cā. quasi sine cassib⁹ sine quib⁹ venatio inanis est. conopeū rete in similitudinem tentorii contextum ꝓpter muscas & culices excludendos, quo magis alexādrini vtūtur, quia ibi ex nilo culices copiosi nascūtur, vnde & conope dicit. nā conopea ęgypt⁹ est

¶ de fabricis siue fornacibus. cap. vi.

A Faciendo ferrum Faber impositū nomē habet. Hinc deriuatū est nomen ad alias artiū materias, fabros vel fabricas dicere sed cū adiectione, vt faber lignari⁹, & reliqua propter operis. s. firmitatem. In fabroruz aūt fornace gentiles vulcanū auctorem dicūt, figuraliter ꝑ vulcanū ignem significantes sine quo nullum metalli gen⁹ fūdi extendiq; potest. Nichil est enim pene qd igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentū, alibi plumbū, alibi miniū. alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in ęra soluuntur

igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum per
ficitur, igne cremato lapide cementa & parietes li
gantur. Lapides nigros ignis coquendo candificat
ligna candida vrēdo obfuscat. carbones ex pruna
fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles. de pu
tribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta
restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet
& medicaminis vsum. Nam sepe viri prodest. Pesti
lentię quoq; quę obscuratione solis contrahitur au
xiliari certum est. In opere quoq; aliud gignit pri
mis ignibus, aliud secūdis, aliud tertijs. Habet quo
q; et aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est
qui vsui humano, alius qui iudicio paret diuino, si=
ue qui de cęlo fulmen astringit, siue qui de terra p
vertices montium eructuat, Ignis autem dictus ꝙ
nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elem
tum assumens cuncta quę rapit. Fabrica duabꝰ re
bus cōstat, ventis & flammis. Flāma vero proprie
fornacis est dicta ꝙ flatu folium excitetur. Fornax
vero ab igne vocata. Fos enim ignis est, Caminꝰ est
fornax, & est græcum nomen deriuatum a cauma
te .i. a calore. Fauilla est deserta igne scintilla. Pru
na est q̄diu ardet, cum autem extincta fuerit car=
bo nominatur. Pruna autem a perurendo dicta est
carbo vero quod flamma caret. Quidum interisse
dicitur maioris fit virtutis. Nam iterum incensꝰ for
tiore luce calescit. Cuius tanta est etiā & sine igne
firmitas vt nullo humore corrūpatur, nulla vetu=
state vincatur, extinctus enim tantum incorrupti=
biliter durat vt hi qui limites figunt eos ī fossos ter
ra substernant, & lapides desuper figant ad conui
cendum litigatorem, vt fixum lapidem post quan=
talibet secula limitem esse agnoscant.

¶ de instrumentis fabrorum. Cap̄. vii.

INcus est in quo ferrum tunditur, a cæ=
dendo dictus eo ꝙ illic aliquid cuda=
mus. i. feriendo producamus. Cudere e
nim cedere & ferire est. Veteres autem
non incudem vocabant, sed intudeꝫ eo
ꝙ in ea metallum tuneatur. i. tendatur, vnde & tu
dis malleus a tundendo. i. tendendo dictus Malleꝰ
vocatur, quia dum quid calet & malle est cędit & ꝓ
ducit. Marcus malleus maior, & dictus marcus q̄d
maior sit ad cędendum & fortior, Marcellus me=
diocris. Marcullus malleus pusillus. Lucilius. Et
velut in fabricam feruens cum marcullus ferrum
multorum magnis ictibus tundit. Forcipes quasi
ferricipes eo ꝙ ferrum candens capiant, teneantq;
siue q̄d ab his aliquid foruum capimus & tenemꝰ,
quasi fomicapes. Nam foruum est calidum, vnde
& feruidum, vnde et formosos dicimus quibus ca=
lor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat. Li
ma dicta eo ꝙ lene faciat. Nam limum lene est. cili
um est vnde operantur argentarii, a quo et cęlata
vasa dicuntur.

¶ de fabricis parietum. cap̄. viii.

¶ In fabricis parietum atq; tectorum gręci inuen
torem dędalum asserunt. iste enim primus didicis=
se fabricam a minerua dicitur. Fabros autem siue
artifices gręci tectores vocant. i. instructores Archi
tecti autem cementarii sunt qui disponunt in fun=
damentis. Vnde & apostolus de semetipso quasi sa
piens inquit architectus fuudamentum posui. Ma
tiones dicti a machinis in quibus insistunt propter
altitudinem parietum.

¶ de dispositione. cap̄. ix.

Edificiorum partes sunt tres, dispositio, con
structio, venustas, dispositio est areę vel solij
et fundamentorum descriptio.

¶ de constructione. cap̄. x.

COnstructio est laterum & altitudinis ędifi=
catio. constructio autem vel instructio voca
ta eo q̄d instrigat & coherere faciat, vt lapi
des luto, & ligna & lapides inuicem sibi. Nam & i
tinctio ferri in aqua instructa est. Nisi enim candēs
intingatur, stringi & coherere non pōt, ferrū. item
constructio a multitudine lapidum et lignorum di
cta. vnde et strues. Aliud est enim ędificatio, aliud
instauratio. Nam ędificatio noua constructio est. i=
stauratio vero quod reparatur ad instar prioris. nā
instar veteres pro similitudine ponebāt. inde & in=
staurare dicebant. constructio autē constat funda=
mento lapidibus calce & lignis. Fundamentum di
ctum. quod fundus sit ędificii. idem & cementuꝫ a
cędendo dictum quod crasso lapide surgat. Lapi=
des in structuris apti, albus, tiburtinus, columbinꝰ
fluuialis, funga, rubrus, & reliqui. Albus lapis, alꝰ
durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur.
tractabilis in opere est, ita vt in eo quasi in ligno li
terę scribantur. Tiburtinus a loco italię dictus, qu i
dum sit ad fabricam fortis, vapore tamen dissilit.
Tophus ędificijs inutilis est, fundamentis aptꝰ mor
talitate et mollitia. Ex ęstu enim & halitu maris fri
catur & verberatur imbribus. Arenatius lapis cō=
cretus maris hatenis, hic et bibulus dicitur. Seruat
enim humorem acceptum, idem et tu bethyca Ga
ditanus ab insula oceani vbi plurimus exciditnr.
Piperinus subalbidus cum punctis nigris durus at
q; fortissimus. conclatius cocleis lapillisq; et hare=
na concretus aspertimus & interdum fistulosus.
columbinus a colore auiuꝫ nuncupatus, natura vi
cinus gypso, & mollitię simillimus. Molaris in pa=
rietibus vtilis, quia est quędam natura eius pingui
or duraq; & aspera, ex quo etiam et molę fiunt, vn
de & nomen traxit, huius quatuor genera, albus.
niger, permixtus ac fistulosus. Sfungia lapis crea=
tue ex aqua leuis ac fistulosus & cameris aptus. Si
lex lapis durus ex cuius genere nigri silices opti=
mi quibusdam in locis & rubentes. Albi silices con
tra vetustatem, incorrupti permanent. Idem et in
monumentis sculpti, & incorrupti permanent, qui
bus nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiam for
mę fiunt in quibus ęra funduntur.. Viridis silex ve
hementer & ipse igni resistens, sed nusq̄ copiosus,

& vbi inuenitur lapis non saxum est. Pallidus in cemento raro vtilis. Gilbus contra iniurias fortis & in structuris infidus, nisi fuerit multa suffrenatiōe deuinctus. Fluuiatilis silex semper veluti madens est. Hic ęstate exhiberi oportet, nec ante bienniuin inferere in structuris domorum. Fictiliū operum ad parietes et fundamenta, coctis laterculis ad tecta imbriculis teguliisq; aptantur. Tegulę vocatę q̄ tegant ædes & imbrices q̄ accipiant imbres. Tegulę autem primę positionis nomen, cuius diminutiuum tigillum. Laterculi vero vocati, q̄ lati formentur circumactis vndiq; quattuor tabulis. Lateres autem crudi sunt, qui & ipsi inde nominati q̄ lati ligneis formis efficiuntur, quorū crates dicuntur, in quibus lutum pro iisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarū dicti απο τουκρατειν. i. q̄ semuicem teneant. Lutum autē vocatū quidam per antiphrasin putant, q̄ non sit mundum. Nam omne lotuȝ mundum est. Calx viua dicta quia dum sit tactu frigida, intus occultum cōtinet ignem vnde perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postq̄ eī arserit, aqua incenditur quibus solet ignis extingui oleo extinguitur quo solet ignis accendi. Vsus eiꝰ in structuris fabricę necessarius. Nam lapis lapidi nō potest adhere fortius nisi calce coniunctus. Gypsū cognatum calci est et est grecū nomē. Plura eiꝰ genera. Omnium autem optimum lapis est specularis. Est enim insignis ędificiorum & coronis gratissimus. Arena ab ariditate dicta, non ab adhærendo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, si manu impressa stridet, aut si in vestem candidā sparsa nihil sordis reliquat. Columnę pro longitudine & rotunditate vocatę, in quibus totius fabricę pondus erigitur. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor, doricę, ionicę, tuscanicę, corinthieæ, mensura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quę vocantur atticę quaternis angulis, aut am plius paribꝰ laterū intervallis. Bases fulturæ sunt columnarum quæ a fundamento consurgunt, & superpositę fabricę sustinent pondus. Bases autem nomen petre est fortissimę syro sermone. Capitella dicta q̄ sint columnarum capita quasi super collum caput. Epistilia sunt quę super capitella columnarū ponuntur, & est græcum, idem supermissa. Pauimenta originē operis a gręcis habent. Vocata autem pauimenta eo q̄ pauiantur. i. ędantur, vnde et pauor quia cedit cor. Ostracus est pauimentum testaceū eo q̄ fractis testis calce admixto feriatur. Testa enim græci ostra dicūt. Rudos artifices appellant lapides cōtusos et calce admixtos quos in pauimentis faciendis superfundunt, vnde et rudera dicuntur. Canalis ab eo q̄ caua sit in modum cannę. Sane canalē melius genere fœminino q̄ masculino proferimus. Fistulę aquarum sunt dictę, q̄ aquas fundāt et mittant. Nam grece stola mittere est. Formæ earuȝ p magnitudine aquę et capacitate fiunt, per quas aquę per modulos certos diuiduntur. E quibus ē vncia et quinaria, digitus quadratus, digitus rotūdus et ceteri modi cuiq; causę.

De venustate. Cap. xi.

HVcusq; partes constructionis, sequitur de venustate ędificiorum. Venustas est quicquid ornamenti et decoris causa edificiis additur, vt tectorum auro distincta laq̄aria et preciosi marmoris crustę, et colorum pictura.

De laqueariis. Cap. xii.

LAquearia sunt quę cameram subtegūt et ornant quę lacunaria dicuntur, quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypso vel coloribus habeat pictos cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt lacilius, Resultent ędesq; lacusq;, cuius diminutio lacunar facit. vt Horatius. Neq; aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, et per antisticon laqueariū facit.

Ce crustis. cap. xiii.

CRustę autem sunt tabulę marmoris. vnde et marmorati parietes et crustati dicuntur. Qui autem marmora secandi in crustas excogitauerunt non constat. Fiunt autē arena et ferro serraq; in prętenui linea premente arenas tractuq; ipso secante, sed crassior arena plus erodit marmoris. Nam tenuis fabricis et polituris accommodata est.

De lithostratis. cap. xiiii.

LIthostrata sunt elabo rata arte picturę paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores. Tessalli autem a tesseris nominati. i. quadratis lapillis per diminutionem

De plastis. cap. xv

PLasticen est parietum ex gypso effigies signaq; exprimere, pingiq; coloribus. Plasticen autem dictum grece quod latine ē fingere terra vel gypso similitudines. Nam impressa argilla formam aliquam facere plastis est. Vnde et prothoplastus est dictus homo, qui ex limo primus est conditus.

De pictura. cap. xvi.

PIctura autem est imago exprimens speciem alicuius rei. Quę dum visa fuerit ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta quasi fictura. Est enī imago ficta non veritas. Hinc et fucata i. ficto quodam colore illita, nihil fidei et veritatis habentia. Vnde et sunt quędam picturę quę corpora veritatis studio coloris excedunt et fidem dū augere contendunt, ad mendacium prouehunt, sicut qui chimeram triplicem pingunt, vel scillam hominem sursum, caninis autem capitibus cinctam deorsum. Picturam autem egyptii excogitauerūt primuȝ, vmbra hominis lineis circūducta. Itaq; initio

talis,secunda singulis coloribus,posta diuersis,sic
paulatim sese ars ipsa distinxit & inuenit lumē at
q; vmbras differentiasq; colorum.vnde nunc picto
res prius vmbras quasdam & lineas futurę imagi
nis ducunt,deinde coloribus complent tenētes or
dinem inuentę artis.

¶ De coloribus Cap.xvii.

COlores autem dicti sunt ꝙ calore ignis vel
sole perficiuntur,siue ꝙ initio colebantur,
vt summę sublimitatis existerent. Colores
aūt aut nascuntur aut fiunt. Nascuntur vt sinopis
rubrica paritonium,melinum, fretia auripigmen-
tum.Cęteri finguntur aut arte aut permixtione. si
nopis primum inuenta in ponto est.Inde nomen a
sinope vrbe accepit.Species eius tres,rubra,& mi
nus rubens,& inter has media,Rubrica vocata ꝙ
sit rubra& sanguineo proxima.Hęc plurimis locis
gignitur,sed optima ponto.vnde & pōtica dr̄.Sy
ricum rubri coloris pigmentum ex quo & librorū
capita scribuntur,Ipsum est & phœniceū,appella
tū ita eo ꝙ in syria colligatur in littorib⁹ rubri ma
ris vbi phœnices inhabitant.Aliud est sericū,aliud
syricum.Nam sericum per e lana est quā seres mit
tunt,syricū vero per y pigmentū quod syri phœni
ces in rubri maris littoribus colligunt.Est aūt & in
ter facticios.Nā sepe fit aut sinopide aut sandice
mixtus.Miniū primi greci in ephesiorū solo inue-
nisse tradunt.Cuius pigmenti hispania cęteris re-
gionibus plus abundat,vn̄ etiam nomē proprio flu
mini dedit.Huius distillatio argentū liquidum gi-
gnit.Miniū aūt hoc quidam dicūt esse cinnabari.
Cinnabarin a dracone et barro.i.elephanto cogno
minatū,aut eni draconū esse sanguinē dū implicāt
elephantes.Ruunt eni beluę & dracones obruunt
quorū fuluus cruor terram inficit,fitq; pigmentū
quicquid solo tinxerit.Est aūt puluis coloris rubri
Prasin.i.creta viridis et si in aliquibus terris promi
scue generetur,optima tn̄ in libya cirenensi.Chry
socolla colore prasina est dicta ꝙ vena eius habe-
re aurū traditur.Hęc & in armenia nascitur, sꝫ ex
macedonia probabilis venit.Foditur eni ex metal
lis ęris.Cuius inuentio argentū atq; indicum pro-
dit.Nam vene eius cum his habent nature societa
tem.Cypria ab insula cypro vbi plurima reperitur
Sandaraca in insula rubri maris topazon nascitur
colore cinnabari,odore sulphureo,Inuenitur aūt ī
aureis & argentariis metallis,melior quo magis ru
fa,quoq; magis vir⁹ redolet,q̄q & cerusa si torreat
in fornace sandaracū facit.vnde et colore est flam
meus.Quod si torreatur,ęqua pte rubrica admix
ta sandicen reddit.Arsenicū quod ob colorē auri
auripigmentū vocant,colligitur in ponto exaura-
ria materia,vbi etiam sandaraca.Optimum ē qd̄ ī
aureū colorē transit purum & fissile,gracili venarū
discursu.Qd̄ vero pallidus aut sandarace simile ē
deterius iudicatur.Est & tertium genus squamosū
quo miscetur aureus color.Vis eorum vt sandara-
cę sed acrior.Ocra & ipsa in insula maris rubri to-
pazon gignitur,vbi et sandaraca.Fit quoq; & ocra
exusta rubrica in ollis nouis luto circūlitis que quā
to magis in camino arserit,tanto melior fit. Vene-
tū,cęruleum temperare primum alexandria rep-
perit.In italia ex arenę puluere & nitiflore idem fa
ciunt.Sed si cypriū in fornace adustum huic pmix
tioni addes.vestoriani similitudo erit. Purpurissū
ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur
bibetq; eū colorē celeriꝰ.Lanis precipuū est,rn̄ ali
ud quod adhuc vase rudibus medicamentis inebri
atū proximū est,egesto eo addita creta ī vas idē,&
quotiens id factū est,eleuatur bonitas preciosissi
me purpurę,causa est quod ī scino maxime īficitur
rubeaq;.Indicū in indicis iuenit calamis spuma ad
herente limo.Est aūt coloris cianei mixturā purpu
rę ceruleiq; mirabilē reddens.Est alterum genus ī
purpurariis officinis spumę i ęreis cortinis inatās
quā infectores detrahentes siccant.Atramentū di
ctū ꝙ sit atrū,cuius species et picturę,et quotidia
no viui necessaria est,istud inter factitios est.Fit eī
ex fuligine plurib⁹ modis supaddētes tedas resina
adiecta lacusculo ędificata qd̄ fumū retineat.Huic
pictores cū aqua admiscent gluten,vt illustri⁹ res-
plendeat.Ad festinationē aūt operis etiā sarmēto
rū veterū carbones cū glutino triti inducēdis parie
tibus atramēti speciē reddūt.Sunt et qui vini fecē
siccatā excoquant,affirmentq;,si ex bono vino fex
fuerit,indici speciē atramētū id ꝓbere.Sed et sar
mētū vuę nigrę vino optimo tinctū posteaq̄ siccita
te aruerit si exuras et cōteras,adiecto glute nito-
rē īdici reddet vstaq; plurimū necessaria est, nullo
negocio prouenit.Nā et si glebā silicis bonę igne
excoquas & aceto acerrimo superfusā extinguas
madefacta sfungia colorē purpureū reddit.Eā vbi
contriueris vsta erit.Oē aūt atramentū sole perfi-
citur.Oēs colores calcis admixtione corūpuntur.
Melinū dictū ꝙ eius metalli ferax sit vna ex cycla
dibus insula,melos noie.Est eni candidū,nec vtun
tur eo pictores propter nimiā pinguetinē. Annula
re quod vocāt candidū est quo muliebres picturæ
luminātur.Fit eī ipm ex creta admixtis vitreis gē-
mis.Cesura fit hoc mō.In vasc enī aceto acerrimo
īpleto sarmenta aminea in eodē vasculo eius collo
cabis ac super sarmēta tabulas plūbi tenuissimas
pones,deinde vas diligētissime claudis illinisq; ne
aliquid spiraminis exeat.Post dies aūt.xxx.vas ape
ritur,et ex distillatiōe tabularū innata cerusa inue
nit.Quod ablatū et arefactū terit,atq; iterū aceto
admixtū in pastillis diuidit et in sole siccatur. Has
obseruāti si laminas ęreas sarmētis superponas,
eruginē creat.Calcātū dictū quia calcis est rhymū
i.flos,vn̄ et apud latinos ęris flos appellatur

¶ De instrumentis ędificiorum. Cap.xviii

INstrumenta autem parietum ad normā fie
ri et ad perpendiculum respondere oportet
Norma dicta greco vocabulo,extra quā ni

hil rectum fieri pōt. Cōponitur autem ex tribus reguiis, ita vt duę sint binū pedū, tertia habeat pedes duos, vncias.x.quas ęquali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iunget vscemā trigoni faciāt id erit norma. Regula dicta q; sit recta, q̄si rectula et ipedimentum non habeat. Perpendiculū est quod semp appenditur. Deniq; in fabrica nisi oia ad perpendiculū & regulā certam fiat necesse est vt cuncta mendosa instruantur, vt aliqua praua sint, aliqua cubātia prona nōnulla alia supina, et propter hoc vniuersa sunt constructa. Linea a genere suo appellata, quia ex lino fit. Trulle nomen factū, eo qd trudit et detrudis.i.includit calce vel luto lapides. Marcellus, medioctis malleus dictus per diminutionē. Machines dicti a machinis in quibus istunt propter altitudinē parietum. Scalę a scādendo.i.ascendendo vocatę, hęrent enī3 parietibus. scalę aute3 dicuntur quę aut vnę sunt aut plures, quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litterę quę epistolam significant.

℄ De lignariis. Cap.xix.

Lignarius gn̄aliter ligni opifex appellatur Carpētarius speciale nomen est. Carpentū enim solū facit sicut municulari⁹, quia tantū nauiū est fabricator & artifex. Sarcitector dictus qd ex multis hicinde cōiunctis tabulis vnū tecti sarciat corpus. Idē & tignari⁹, quia tectoria lignis iducit. Lignū vocatur gręca æthymologia. quia incensum in lumē cōuertit & i flāmā, Vnde et lichniū dicit qd lumē det. Materia inde dicit omne lignum quod ex ea aliqui defficiat, vel si ad manuā referas vel ad staturā materia erit. Ad aliquid eni semper materia accipienda est, sicut elementa materiā rerū esse dicim⁹. quia inde ea q̄ sunt facta videm⁹, & materia quasi mater dicta. Trabes vocatę quod in transuerso positę vtrosq; parietes cōtineant, Aliud aūt sunt tigna, aliud trabes. Tigna eni iuncta trabē faciūt. Trabes aūt sunt cū fūt dolatę. Tolus ꝑprie est veluti scutū breue, qd i medio tecto est i quo trabes coeunt. Cuplę vocatę, qd copulent in se luctātes. Luctātes dn̄r qd erecti iuicē se teneāt more luctantiū. Agrātes.ꝝ. Asseres ab asse dicti, quia soli ponūtur neq; cōiuncti. Scinduię eo qd scindātur.i.diuidant. Epigri & claui sunt quibus lignū ligno adhęret. Claui aūt dicti quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt.i.ferro. chalybs eni ferrū est. Tabulę a veteribus tagulę vocabātur, a tegendo.s. vn̄ et tegulę. cōmissura dr̄ tabulaꝝ cōiunctio. sectio aūt dicta a sequēdo ea q̄ ceperit. Nā secare sectari & sequi est. serrę aūt nomen de sono factū ē.i.stridore. serrę circiniq; vsum perdices quidā adolescens iuenit quē puerū dedalus frater matris suę, studiis perdocēdum acceperat. cuius pueri tantū ingeniū fertur, vt dum materię diuidēdę cōpendiū quereret, spinā piscis imitatus de ferro laminā exasperans dētium mordacitate armauit, quā serrā artifices nuncupāt. Pro cuius artis inuentione dedalus magister eius inuidię liuore permotus precipē puerū ex arce deiecit. dehinc exulatus cretā abijt ibiq; aliquādiu fuit vt fabulę ferunt ex creta pēnis volauit & in ciciliā venit. circinus dictus qd vergendo efficiat circulū. Huius modus duplicata linea fit, q̄ simplex per latitudinē, extensa fuerat. Punctus autē in medio circini cētrum a gręcis dr̄, in cuius medio cuncta cōuergunt. securis vocatur eo qd ea arbores succidātur, quasi sucuris. Itē securis quasi semicuris. Ex vna eni parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc apud veteres pēna vocabat. vtrā aūt habens acié bipēnis. Nā bipēnis dicitur, quod ex vtraq; parte habeat acutā aciem quasi duas pēnas. Pēnum aūt antiqui acutum dicebāt. vnde & auiū pēnę quia acutę. Et ecce nomen quod reseruauit antiquitatē quia veteres dicebāt pennas, non pinnas Hæc et dolabra, quod babeat duo labra, nā securis simplex est. Dextralis dexterę habilis. Ascia ab astulis dicta, quas a ligno eximit, cuius diminutiuū est asciola. Est autē manubrio breui ex aduersa ꝑte referens vel simplicem malleū aut cauatū vel bicorne rastru3. scalpr⁹ dict⁹ qd scalpturis et foraminib⁹ sit apt⁹ quasi scalphorus, cui⁹ diminutiuū scalpellus. Terebra vocata a verme ligni qui vocat terebra, quā græci teredonē vocant. Hinc terebra dicta qd vt vermis terēdo forat, quasi terephora vel quasi transforans. Taratrum quasi eratrum. scophina dicta quod hærendo scophem faciat, cauterium. Gallia. Gutia.

℄ De inuentione lanificij. cap.xx.

Mineruā quēdā gentiles multis ingeniis predicāt. Hāc primā lanificii vsum monstrasse hāc etiā telā ordisse, et colorasse lanas perhibēt. Oliuę quoq; hāc dicūt iuētricē, & fabricę multaꝝ q; artiu3 reptricē. Ideo et illi vulgo opifices supplicāt. sed hoc poetice singitur. Non eni minerua istarū artium princeps est, sed quia sapientia in capite esse dr̄ hois & minerua de capite iouis nata fingit, hoc est ingenium, ideoq; sensus sapiētis qui inuenit hæc omnia, in capite ideo & dea artiū minerua dicitur, quia nihil excellentius ē igenio quo reguntur vniuersa.

℄ De veste sacerdotali. cap.xxi.

Octo sunt in lege genera sacerdotaliū vestimētorum. Poderis est tunica sacerdotalis linea corpori astricta, et vsq; ad pedes descendēs vn̄ et nuncupatur. Podas ei græci pedes dicūt hec vulgo camisia vocatur. Abaneth cingulū sacerdotale rotundu3 polymita arte excocco purpura hiacynthoq; contextum, ita vt flores atq; gēme in eo videātur esse distinctæ. Pilleum est ex bysso rotundum quasi sphæra media, caput tegens sacerdotale et in occipitio vitta constrictum. hoc græci et nostri tiarā vel galeā vocāt. Machil quod est tunica talaris tota hyacinthina hn̄s ad pedes.lxxii.tintinabula, totidēq; intermixta ac depēdētia punica mala: Ephot quod latine interpretatur superindumē

tum. Erat enim pallium superhumerale ex quatuor coloribus et auro contextum habens in vtroq; humero lapides quos smaragdos auro conclusos i quibus sculpta erant nomina patriarcharum. Lagiuz quod latine dicitur rationale, pannus duplex auro et quatuor textus coloribus habens magnitudinem palmi per quadrũ cui intexti erant .xii. preciosissimi lapides. Hic pannus superhumerali contra pectus pontificis annectebatur. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis quę nomen dei illud ineffabile tetragrammaton hebreis litteris habeat scriptum. Batin, siue femoralia .i. brachæ lineæ vsq; ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur. Bat enim hebraicę lignum dicit

℄ De nominibus vestium ceterarum. Cap. xxii.

Diuersitas vestimentoruz tegmen, tegumẽ indumentum, vestimentuz & reliqua. Tegmen dictũ eo qđ tegat mẽbra, sicut tegumen, tecta quę tegunt corpora. Indumentũ quod ĩtus ad corpus iduitur, quasi intumentum. Amictus vestimentum vero est quod vsq; ad vestigiũ ꝓtenditur, quasi vestimentũ vt ẽ tunica talaris. Sz & hæc consuetudo sermones auctoꝝ cõfundit. Discernit aũt vestit⁹ a cultu, qm̃ lauti⁹ ĩtelligit cult⁹. Itẽ cult⁹ ab habitu. nã habitus ad naturã pertinet, cultus ad hoies. Plęręq; aũt vestiũ aut a tẽporeq̃ maxie ĩ vsu sunt appellãtur, aut a locis vel primũ confectę vel maxime vẽdicãtur, aut a gñe coloris, aut a noie reptoꝝ. Vestis ãtiquissima hoiz fuit perizomatũ .i. succintoriũ, quo tm̃ genitalia cõteguntur. Hoc primũ primi mortales e folijs arboꝝ sibi fecerunt qñ post preuaricationem erubescentes pudẽda videbant. Cui⁹ vsum quędã barbare gẽtes dũ sint nudę vsq; hodie tenent. Hęc & cãpestria nuncupant, pro eo qđ eisdẽ iuuenes qui nudi exercent ĩ cãpo pudẽda operiunt. Tunica vestis antiquissima appellata qa in motu icedẽtis sonũ facit. Tonus eni son⁹ ẽ. Primum aũt fuere pelliceę tunicę, quib⁹ post offensaz & deiectionem de paradiso adã & eua induti sũt. Talaris tunica dicta eo qđ ad talos vsq; descendat & ad pedes defluat, sicut pectoralis quę apud antiquos breuis erat, vt tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit. Manicleata tunica .i. manicata, eo qđ habeat manicas, quã chirodytã gręci vocant. Dalmatica vestis primũ in dalmatia prouicia gręcię testã ẽ. Tunica sacerdotalis candida cuz clauis ex purpura. Russata quã gręci phœniceaz vocant nos coccineã reperta est a lacedęmoniis ad celandum coloris similitudinẽ, sanguinẽ quotiẽs qsi acie vulneraretur ne cõtẽplati aduersario animus augesceret. Hac sub cõsulib⁹ romani vsi sunt milites, vnde etiã russati vocabãtur. Solebãt ei pridie q̃ dimicandum esset ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futurę pugnę. Laculata vestis est quę lacus quadratos quosdã pictura habet intextos, aut aditos acu. Hiacynthina vestis est aereo colore resplendens. Molocinia quę maluarum stamine conficitur quã alij melocinã alii malleolã vocãt. Bõbicina est quę a bõbyce vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quoꝝ textura bõbycinũ dicitur, cõficitq; ĩ isula coo. Apocalama. Serica a serico dicta. vel eã seres primi miserunt. Oloserica tota serica. Olo ei totum. Tramoserica stamie lineo trama ex serico. Oloporphyra tota ex purpura. Byssina cãdida cõfecta ex quodã gñe lini grossioris. Sunt q gen⁹ quoddã lini byssuz eẽ existimẽt. Fabrina tramã a fabri lana hñs. Caprina. Mena quod sit colore nigro. Gręci eni melan nigrũ vocãt. Masticina quod colorẽ masticis habeat. Linea quę ex solo lino fit. Linostema vestis ẽ ex lana linoq; contexta. Et dicta linostema quia in stamine linũ intrama lanã habet. Recta dr vestis, quã sursum versũ qstãtes texunt. Segmẽtata, zonis quibusdaz & quasi ꝑcisamẽtis ornata. Nã & particulas cuicũq; materię abscissas ꝑseginina vocãt. Leuidẽsis pro raro filo sit leuiterq; dẽsata. Pauitẽsis cõtraria leuidensi dicta q gratiter pressa atq; calcata sit. Citrosa quia sit cõcrispa ad similitudinẽ citri. Neuius Pulchram q; ex auro vestẽq; citrosam. Velenesis tunica est q̃ affertur ex insulis. Exotica vestis est peregrina de foris veniẽs vt in hispania a gręcis. Polymita multi corporis, polymitus enim textus multoꝝ coloꝝ est. Acupicta vestis acutextilis vel acu ornata. Eadẽ & phrygia. Huius eni artis periti phrygiones dicuntur, quia in phrygia iuenta. Vnde et artifices q id faciunt phrygiones dñr. Virgi. Phrygiãq3 chlamidẽ. Trilicis artib⁹ licits, quia ẽ limplex & biplex. Ralla quę vulgo rasilis dr, interpolata vestis illã vocatur quę dũ sit vetus ad nouã speciẽ recurratur. Pãnutia nuncupata quod sit diuersis pãnis obsita. Coloqium dictũ quia longũ est et sine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebantur. Libitonariũ est colobium sine manicis, quale monachi ęgyptii vtũtur. Lũbare vocatur quod lumbis religetur. vel qđ lũbis hęreat. Hoc i ęgypto & i syria nõ tm̃ fœmineꝫ & viri vtunt. Vñ & hieremias trãs euphrateꝫ tulit lumbare suuz, ibiq3 illud in foramie petrę abscondit, & postea scissum repperit. hoc a quibusdam & renale dr, quia renibus alligatur. Limus est vestis, quę ab vmbilico vsq3 ad pedes producitur. hęc autem vestis habet in extremo sui purpurã limã eniz flexuosam, inde et nomen accepit. Nã limum obsequium dicimus. Licinum vocatum quod textura eius ligata sit in totum, quasi diceret ligiuum c p g littera commutata. Armilausa vulgo vocata quod ante & retro diuisa atq; aperta est. in armos tm̃ clausa, quasi armiclausa c littera ablata. Camisias vocamus, quod in his dormimus in camis .i. in stratis nostris. Femoralia appellata, eo quod femora tegant. ipsa et brachę quod sint breues, et verecunda corporis his velentur. Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias brachasq3 tegant. Tubraci quod a brachis ad tibias vsq3 perueniant.

℄ De vestibus quarundam gentium. Cap. xxiiii.

QVibusdã aũt nationibus sua cuiq; ꝓpria vestis est parthis sarabarę, gallis linę, germanis thenones, hispanis stringes, sardis mastrutę. Sarabarę sunt fluxa ac sinuosa vestimenta. de quibus legitur in daniele. Et sarabarę eoꝝ non sunt immutatę. Et publius. Vt quid ergo in ventre tuo parthi sarabara suspenderent. Apud quosdã aũt sarabara quędã capituꝫ tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite magorum picta. Linnę saga quadra & mollia sunt. de quibus Plautus Linna cooperta est textrina gallia. Rhenones sunt velamina humeroꝝ & pectoris, vsq; vmbilicum, atq; intortis villis adeo hispida, vt imbres respuant, quas vulgo reptos vocant. eo ꝙ lõgitudo villorum quasi reptat. de quibus Salustius Germani intectũ rhenonibus corpus tegũt. dicti aũt rhenones a rheno germanię flumine, vbi his frequenter vtuntur. Mastruca vestis germanica ex pelliculis ferarũ. de qua Cicero pro scauro. Quem purpura regalis non cõmouit eũ sacerdotẽ mastruca mutauit. Mastruca aũt dicta quasi menstruosa, eo ꝙ qui ea induuntur quasi in ferarum habitum transformantur. dignoscuntur et gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persę brachia & crura liniamentis, caput tiara tegunt, eminẽt apicibus fastigiatis alani, horrent & malis recti cũ latrantibus lingulis scoti, sagati sunt alamani, linteali indi, gẽmati persæ, sericati seres, pharetra armeni. Nonnullę etiam gẽtes non solũ in vestibus sed in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vendicant, vt videmus cirros germanorum, granos & cinnabar gothorũ, stigmata britonũ. circũcidũt quoq; iudęi preputia pertũdũt arabes aures, flauent capitibus intextis gentę, nitẽt albani albãtibus crinibus, mauors habet tetra nox corpoꝝ, gallos candida cutis, sine equis inertes extant alani, nec abest gens pictoꝝ, nomen a corpore, quod minutis opifex acu punctis & expressos natiui graminis succos includit, vt has ad sui specimẽ cicatrices ferat pictis artubus maculosa nobilitas. Habet & sexus institutam speciẽ habitus, vt in viris tonsi capilli, in mulieribus redundantia criniũ, quod maxime virginibus insigne est quarum et ornatus ipse proprie sic est, vt concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcẽ ãbitu criniũ cõtegat.

¶ de palliis virorum. cap. xxiiii.

PAllium est in quo ministrantiũ scapulę contegruntur, vt dũ ministrãt expediti discurrant, Plaut⁹. Si qd facturus es appende in humeris palliũ, & ꝑgat ꝗ̃tũ valet tuoꝝ pedũ pernicitas. dictũ aũt palliũ a pellib⁹ quia prius superindumẽta pellicea veteres induebãtur, quasi pellea siue a palla per deriuationem. chlamis est quę ex vna parte induitur neq; cõsuit, sed fibula infrenatur Hinc & græce nomen accepit. Toga dicta ꝙ velamẽto sui corpus tegat atq; operiat. Est aũt palliũ purũ forma rotunda & fusiore & quasi inundante sinu. & sub dextro veniens, supra humerũ sinistrũ ponitur, cuius similitudinẽ i operimẽtis simulacrorũ vel picturaꝝ aspicim⁹, easq; statuas togatas vocamus. Toga aũt romani in pace vtebantur, belli aũt tpe paludamẽtis. Mẽsura togę iustę, si sex vlnas habeat. Toga aũt palmata dicebatur, quã merebãtur hi qui reportabant de hostib⁹ palmas. Ipsa vocabatur & toga picta. eo ꝙ victorias cum palmis intextas haberet. Toga cãdida eadẽq; cretata in qua cãdidati. i. magistratuũ potentes ambiebãt addita creta quo candidior insigniorq; esset. cicero in oratione quã habuit cõtra cõpetitores, in toga candida scripsit. cinctus gabinus est, cũ ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quę post sec⁹ reiicit̃, attrahitur ad pectus ita vt ex vtroq; latere ex hũeris picturę pẽdeãt vt sacerdotes gentiliũ faciebant aut cigebãt̃ pretores. Trabea erat togę species ex purpura & cocco qua operti romanoꝝ reges initio procedebãt. Hanc romulus adiuenisse perhibetur ad discretionẽ regii habitus. Trabea aũt dicta ꝙ i maiori gloria hoiem transueheret, hoc est vltra, & i posterũ ampliori dignitate honoris beatũ faceret Paludamentũ erat insigne pallium iperatoꝝ cocco purpuraq; & auro distictũ. de quo salustius. Togã inquit paludamento mutauit. Erat enim palliũ bellicũ, dictũ vt quibusdã videtur ꝙ eo inductus palã faceret ipator bellũ futurũ. circũtextũ est quod gręce cyclas dr̃. de quo Virgili. Et circũtextũ croceo velamen achãto. circũtextũ aũt dictũ, quia est rotundũ palliũ. diplois gręcũ nomẽ ab eo ꝙ sit duplex amictus. Horatius. contra quẽ duplici panno patientia velat. Est aũt velis militaris cuius vsus gallicis primũ expeditionibus cępit e pręda hostili. de qua vox illa senatui. Togis depositis quirites ad saga conuersi fuerunt. Sagũ aũt gallicũ nomẽ ẽ. dictũ aũt sagũ quadrũ eoꝙ apud eos primũ quadratus vel quadruplex esset. Penula est palliũ i fimbriis lõgis. Lucerna palliũ fimbriatuꝫ, quo oli soli milites vtebãtur, vtebantur, vñ & i distiguẽda castrensi vrbanaq; turba hos togatos, illos lacernatos vocabãt. Inde aũt lacernę quasi amputatis capitibus fimbriaꝝ, neq; ita laxis vt sunt penularum Mãtũ hispani vocãt ꝙ manus tergat tm̃. Est ei breue amictũ. Pretexta puerile palliũ est, quo vsq; ad. xvi. ãnos pueri nobiles sub disciplinę cultu vtebãt̃ vñ & ꝑtexati pueri appellati sunt. Dicta aũt ꝑtexta quia pretexebatur ei latior purpura. Casula est vestis cucullata, dicta p diminutionẽ a casa ꝙ totuꝫ hoiem tegat, quasi minor casa. Vñ & cuculla quasi minor cella, sic & gręci. Planetas dictas volũt, quia oris errãtib⁹ euagãtur. Vñ & stellę & planetę. i. vagę, eo ꝙ vagę suo errore motuq; discurrũt. Birrus a gręco vocabulũ trahit. illi eni birrũ bibrũ dicũt, Melotes quę etiã pera vocat̃ pellis ẽ caprina, a collo pẽdẽs pręcicta vsq; ad lũbos. Est ei habit⁹ ꝓprie necessari⁹ ad opis exercitiũ. Fiebat aũt pri⁹ vt quidã existimãt, de pelliculis melonũ, vñ & melotes vocatę sũt. Fibrię vocatę ora vestimẽtoꝝ, hoc ẽ fines,

ex græco vocabulum trahunt. Græci enim terminum oron vocant.

¶ De palliis fœminarum Cap. xxv.

¶ Regillũ est prelautum reginarum amiculũ, vnde & appellatũ. Peplum matronale palliũ ex purpura signatũ, cuius fimbriæ aurei staminis summitate resplendet. Palla est quadrũ palliũ muliebris vestis deductũ vsq; ad vestigia, affixis in ordinẽ gẽmis. Et palla dicta apo tu pallein. i. a mobilitate q̃ est circa finẽ huiusmodi indumenti, siue q̧ rugis vibrantibus sinuata crispetur. Stola matronale operimentũ quo cooperto capite & scapula a dextro latere in leuũ humerũ mittitur, Stola aũt grece vocata q̧ supermittat̃. Eadẽ & riciniũ latino sermone appellatũ, eo q̧ dimidia eius pars retro eiicitur quod vulgo mauortẽ dicunt. Vocatã aũt dicũt mauortã quasi martẽ. Signũ enĩ maritalis dignitatis, & potestatis in eo est. Caput enĩ mulieris vir est, inde & super caput mulieris est. Amiculũ est meretricũ palliũ lineũ. Hoc apud veteres matronę in adulterio deprehensæ induebãtur, vt in tali amiculo potius q̃ in stola pollueret pudicitiã, Erat eĩ hoc apd̃ veteres signum meretricię vestis, nunc in hispania honestatis. Theristrũ palliũ muliebre dictũ, & ĩ theri. i. in ęstu & caumate corpora mulieruʒ protegat quousq; hodie arabię & mesopotamię mulieres velãtur. quibus in ęstu tutissimo teguntur vmbraculo de quo in Isaia legitur. Anaboladiũ amictorium lineũ fœminaꝝ quo humeri operiuntur, quod grę̃ci et latini sindonem vocant.

¶ De statu & reliqs vestib⁹ q̃ ĩ vsu habẽt̃. Cap. xxvi.

Stragulũ vestis est discolor, quod manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictũ aũt q̧ in stratu & ĩ amictu aptũ sit. De quo Salomon. Stragulatã vestẽ fecit sibi. Ludices a ludis. i. theatris vocatas quidã existimãt. Cũ eĩ egrediebãtur de ludi ꝓstibulo iuuenes hoꝝ velamento tegebãt caput & faciẽ, quia solebãt erubescere qui lupanar introissent. Fulcra sunt ornamẽta lectorũ dicta q̧ in his fulcimur. i. sustinemur, vl̓ q̧ throuos fulciãt, siue caput, q̃ reclinatoria vulgus appellat. Ceruicalia aũt eo q̧ ponãtur sub ceruice vel cubito. Puluillus dictus a puluinari qui est diuitũ lect⁹. Culcitrę vocatę q̧ calcent̃. i. farciant̃ pluma siue tomẽto quo molliores calidioresq; sint. Tapeta dicta q̧ pedib⁹ primũ sternetent̃, quasi tapedia. Tapeta aũt aut simpla sunt, aut ãphitapa. Simpla tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla. Amphitapa ex vtraq; ꝑte villosa tapeta. Lucilius atq; ãphitapa villis ingẽtib⁹ molles. Mãtelia nũc pro operiẽdis mẽsis sunt, quę vt nomẽ ipꝫ ĩdicat oli tergẽdis manibus ꝑbebãt̃, siue mãdelia a mandãdo. Mappe conuiui & epulaꝝ appositaꝝ sunt quasi manupę, atq; ob id noiatę, cuius dimiũutiuũ mapella est. Toralia, lõgę ꝑpetuęq; mappę a toro dictę Sabanum grę̃cum nomẽ est. Facitergiũ & manutergiũ a tergendo faciẽ vel manus vocata. Vela dicta q̧ obiectu suo interiora domoꝝ velent. Aulea, vela picta & grãdia, quę ideo aulea dicta sunt, q̧ primũ ĩ aula attali regis asię, cui successit populus roman⁹ inuenta sunt, Cortinę sunt aulea. i. vela de pellib⁹, q̃lia in exodo legũt̃. a quibus tabernaculũ extrinsecus tegebat̃. Dictę aũt cortinę a coriis, eo q̧ pri⁹ ex pellib⁹ fuissent factę. Vñ & in eodẽ tabernaculo legis iubet̃ cortinas fieri ex pellib⁹ arietuʒ rubris, & ex pellib⁹ hyacynthinis. Cilicia arabes nuncupant velamẽta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

¶ De lanis. Cap. xxvii.

Lana a laniendo. i. a vellẽdo dicta. Hinc & vellus dictũ q̃d pri⁹ lanę vellerent̃, nõ tonderent̃. Linũ ex terra specie nitẽti orit̃ deflexũ q; nomẽ ei⁹ ex gręco. Nã linũ gręci linarin dicũt, siue q̃d sit molle & lene. Stupa vero canabi est siue lini. Hęc secundũ antiquã orthographiã stuppa dr̃, ex ea rimę nauiũ stipẽtur. Vñ & stipatores dicuntur qui in vallib⁹ eã cõponũt. Tomentũ appellatũ, q̃d aut in filo aut in telis tumeat, nec subtilitatẽ habeat. Canabũ a similitudine cãnę vocatum, siue a gręca ethymologia. Nã illi canabum canabin vocãt. Bissum genus est quoddã lini nimiũ candidi & mollicissimi quod gręci papatẽ vocãt. Fibrinũ lana est aĩaliũ quos fibros vocãt. ipsos & castores existimant quos dũ venatores sequuntur, ipsi sibi testiculos adimunt. Aranea vocata eo q̃d aeris infusiõe in frondib⁹ nutrit̃. Sericũ dictuʒ quia id seres primi miserũt. Vermiculi enĩ ibi nasci perhibent̃, a q̧bus hęc circũ arbores fila ducũt̃. Vermes aũt ipsi græce bõbices nominãtur. Placiũ est stuppa & quasi crassedo serici, & est græcum nomen.

¶ De coloribus vestium. Cap. xxviii.

Tinctura vocata, quia tingitur & in aliã fucatã speciẽ nitoris gratia colorat̃. Coccuʒ gręci, nos rubrũ vel vermiculũ dicim⁹. Est enĩ vermiculus ex siluestrib⁹ frõdibus. Conchyliuʒ dictũ eo q̃d ex cõculis marinis color ei⁹ colligit̃. Itẽ & ostrũ vocat̃. Ostrũ quod pro colore purpurę tẽperatur, plurimis quidẽ in locis, sed optimũ in insula cypro gignitur, siue in his quas proprie solis curs⁹ illuminat. Cõchylia aũt sunt maris, quæ circũcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt, His collectis color purpureus tẽperatur. Et ostrũ exĩde appellatũ dicũt, q̃d ex teste humore elicitur. Purpura apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud græcos aũt purphiria dr̃ cũ aspiratione apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo est color purpuræ subnigrę quę fit in hispania, vt ferrugine claro hibera. Dicta aũt ferrugo q̃d oĩs purpura prima tinctura eiusmõi coloris existat. Glaucus color est ferrugineus subniger. Elbidũ ab elbo colore vocatuʒ Elbum est enim medius color inter nigrum & albũ ab albo deriuatum. Luteus color rubicũdus quod est croceus. Nam crocus lutei coloris est, vt croceo mutata vellera luto. Menuʒ & fit colore nigro. gręci enim melan nigrum dicunt. Masticinuʒ quod co

lorem masticis habeat. Blatteum. Blauum. Mestri=
tium. Ostitium, quia exusto est. Fit enim ex depen=
denti fuligine tectorum egesta assiduis ignib⁹, Vn
de & color eiusdem tincturæ flammeus est.

¶ De instrumentis vestium Cap. xxix.

¶ Tela pro longitudine staminum dicta, cuius de
riuatiuum est telaria Insubuli dicti, quia infra & su
pra sunt, vel quia insubulantur. Radij dicti quia ra
dendo fiunt. Pectines quod pexa fila reddant qđ ĩ
primant. Colũ qđ sit in longitudine & rotunditate
quasi colũna. Fusum quod per eum fundatur qđ
netũ est. Alibrum quod in eo librãtur fila, id est sol
uantur. Calathum, leue gestamen ex ligno vel can
na aut ex iunco factum, in qua vel pensa ponuntur
vel leguntur flores. Cala enĩ grçce lignũ est, a quo
deriuatũ est calathum. Nam latine cassillũ dicitur
Cicero in philippicis. Aut vero inter quassilla pen=
datur aurũ. Pensum mulierũ a pendẽdo dictũ. Vn
de pẽsa & ĩ pẽsa. Netũ fila dicta, vel quia ex pilis a
nimaliũ sunt, vel quia laneficium filis tenuibus cõ
stat, in modum pilorum. i. quasi filorum. Mataxa q̃
si metaxa a circuitu. s. filoꝝ. Nã meta circuitus dr̃
vel quod transferatur. Gubellum corrupte a globo
dictum per diminutionẽ quasi globellũ. Panuliæ
vel panuclç quod ex ea panni texantur. Ipse enim
discurrunt per telam. Stamen dictum quia rectum
stat. Trama quod via recta transmittatur per telã
Est enim filum inter stamen currens Licia sunt q
bus stagmina legantur quasi ligia. Ordire ẽ tessere

¶ De ornamentis Capitu. xxx.

Hacteuus de veste, dehinc ad cçterũ cultũ
deueniamus: Ornamẽta dicta eo quod eo
rũ cultu ora vultusq; decorẽtur. Primũ or
namentũ corona insigne victoriç, siue ho
noris regij signum. Quç ideo in capite regum po=
nitur ad significandos circũfusos in orbe populos
quib⁹ accinct⁹ quasi caput suũ coronaĩ. Hçc a luci
lio corolla ab homero stephane dicta est. Huius pri
cipiũ a libero quodã gentiles existimãt, quod his ĩ
potando mota vino capita vincere fasciolis institu
erit, iccirco olim linei ac lanei generis coronas fuis
se, sicut erat in sacerdotibus gentiliũ, Nomen co=
ronç hac ex causa vocatũ eo quod in initio circũ a
ras curreret, atq; ad imaginẽ circuitus vl' chori, &
formatã & noiatã coronã. Imperatores romani et
reges quidã gentiũ aureis coronis vtuntur. Persæ
tiaras gerunt. sed reges rectas, satrapç incuruas.
Reperta aũt tiara a semiramide assiriorũ regina.
Quod genus ornamenti exinde vsq; hodie gens ip
sa retinet Athenienses enim cycladas aureas gere
bant, partim in vertice, nonnulli in fronte Non enĩ
eadem sunt insignia regnorum. Gentilium vates ĩ
fula apice pilleo siue gallerio vtebantur Infula est
fasciola sacerdotalis capitis alba in modũ diade=
matis a qua vittç ab vtraq; parte dependent quç ĩ
fulam vinciunt, vnde & vittç dictç sunt quod vinci=
ant. Infula autem plçrunq; lata erat, plçrũq; torti=
lis ex albo & cocco. Apex est pilleũ subtile, quo sa=
cerdotes gentiles vtebanĩ, appellatus ab apiendo
i. alligando. Nã virgula quç in pilleo erat cõnecte=
batur filo, quod fiebat ex lana hostiç Gallerũ pille
um ex pelle cçsç hostiç factũ Pilleũ aũt dictũ a pel
le hostiç vnde fiebat Cydarim & ipsum sacerdotuꝫ
erat, quod a plçrisq; mitra vocaĩ. Ornamenta capi
tis fœminaꝝ, diadema nimbũ, capitulum & mitra
Diadema est ornamentũ capitis matronarũ ex au
ro & gẽmis contextum, quod in se circũactis extre
mitatibus retro astringiĩ & exinde dictũ grçce qđ
prçligetur. Nimbus est fasciola trãsuersa ex auro
assuta in linteo quod est in frõte fœminaꝝ. Plaut⁹.
Quo magis eã aspicio, tã magis nimbata est. Nam
& lumen quod circa angeloꝝ capita pingitur nim
bus vocaĩ, licet & nimb⁹ sit dẽsitas nubis Capitulũ
est quod vulgo capitulare dicunt. Idem et cappa,
vel quod duos apices vt cappa littera habeat, vel
quia capitis ornamentũ est Mitra est pilleũ phri=
giũ caput ꝑtegens quale est ornamentũ capitis de
votaꝝ Sed pilleũ virorũ est, Mitrç aũt fœminaruꝫ
Ridimicula aũt sunt quib⁹ mitrç alligãtur. Pilleuꝫ
aũt vt prçdiximus a pelle erat, Nam mitra ex lana
est, Rigula est mitra virginalis capitis, Vittç auteꝫ
sunt quç crinibus innectuntur quibus fluentes reli=
gantur capilli & vittç dictç quod vinciet, Tenia au
tem est vittarum extremitas dependens diuerso=
rum colorum. Item vitta est qua corona vincitur, te
nia vero extrema pars vittç qua dependent coro=
nç. Reticulum est quod colligit comas, dictũ ab eo
quod retinet crines ne effundantur. Discriminalia
capitis mulierum sũt, vocata ex eo quod caput au
ro discernant. Nam discriminare diuidere dicitur,
Anciæ sunt cincinni dependentes prope auricu=
las, grçco vocabulo ab aurib⁹ dictç. Acus sunt qui
bus in fœminis ornandorum crinium compago re
tinetur, ne laxius fluant & sparsi dissipentur capil
li. Inaures ab aurium foraminibus nuncupatç, qui
bus preciosa grana lapidum dependent. Harum
vsus in grçcia puellç vtraq; aure, pueri tantum de
xtra gerebant. Torques sunt circuli aurei a collo
ad pectus vsq; dependentes. Torques autem & bul
lç a viris geruntur, a fœminis vero monilia & catel
la. Dictç autem torques ꝙ sint tortç, & bullç quod
sint similes rotunditate bullis, quç in aqua vento i
flantur. Monile, ornamentum est gemmis ex quod
solet ex fœminarum pendere collo dictum a mune
re. Hoc etiã & serpentum dicitur, quod constat ex
amphorolis quibusdam aureis gemmisq; variis in
modum facturç serpentis. Nonnulli hoc si segmen
ta. & longos habitus, licet & segmentatas vestes di
camus vt ipsa segmentatis dormisset paruula cu=
nis. Plçrumq; autem & per monille oĩa ornamenta
matronarũ significatur quicquid illis munere da=
tur. Murena vulgo vocatur. quod. s. auri metallo ĩ
virgulis lẽtescẽte, quçdã ordinis fluxuosi cathena

contexitur,in similitudinē murenę serpentis,q̄ ad collū ornādum aptatur. Hęc interdū auri atq; argenti texitur virgulis. vñ & in cāticis dr canticorū. Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. Catellę sunt catenulę colli inuicē se cōprehēdētes in modū catenę,vnde & appellatę. Dextras cōmunes sunt virorū ac fœminarū,quia vtriusq; sexus dextrę sunt,āpla & ante manicā portantur,& possunt ibi iungi clauo vno. Armillę aūt proprie virorum sunt,collatę victoriæ causa militib⁹ ob armorū virtutē. Vnde & quondā vulgo viriliæ dicebantur. Ab intellectu aūt circuli armillę nomen discrepat, quia ipsa quoq; vbi ponit̄ ābiēdo cōstrigit,sȝ armilla latius extēdit̄ circulus rotundus fit. Fabulę sunt quib⁹ pectus fœminarū ornatur,vel palliū tenetur a viris in hūeris,seu cingulū in lūbis. Lunulę sūt ornamenta mulierū in lunę similitudinē bullulę aureę depēdētes. Specula dn̄r in quibus fœminę vultus suos intuentur. Dictū aūt speculū,vel quod ex splendore reddatur,vel ibi fœminę intuentes considerent speciē sui vultus,& quicquid ornamēti deesse viderint adiiciant. Periscelides sunt ornamenta crurū mulierū siue armillę pedū,quibus gress⁹ earū ornantur. Olfactoriola vascula sūt muliebria in quibus odoramenta gestantur.

¶ De anulis. Cap. xxxi.

PRimus promethe⁹ fertur circulū ferreū inclusо lapide digito circūdedisse. Qua cōsuetudine hoies vsi anulos habere cœperunt. Anuli aūt per diminutionē dicti a circulis & anis quę sunt circū brachia & circū crura. Vnde & signa eorū per diminutionē sigilla. nāȝ signa maiora sunt,sigilla vero quasi minora signa. Anulos homines primū gestare cœperunt quarto a pollice digito,quod ea vena quędā ad cor vsq; pertingat,quā notandā ornandāq; aliqͦ insigni veteres putauerūt. Apud romanos anuli de publico dabātur & nō sine discrimine. Nā dignitate precipuis viris gēmati dabātur,cęteris solidi. Anulū aureū neq; seruus neq; libertus gestabat in publico,sȝ anulo aureo liberi vtebantur,libertini argenteo,serui ferreo. Apud veteres vltra vnū anulū vti infame habitū viro. Graccus in meuiū. Considerate quirites sinistrā eius,en cuius auctoritatē sequimini qui propter mulierū cupiditatē vt mulier est ornatus. Crassus qui apud parthos periit in senectute duos habuit anulos. causam pręferens quo pecunia ei imensa creuisset. Multi etiā romanorum prę grauitate anulū gestare in digito abstinnerunt. Fœminę non vsæ sunt anulis,nisi quos virgini spons⁹ miserat neq; amplius q̄ binos aureos in digitis habere solebant. At nunc prę auro nullum fœminis leue est atq; īmune membrū. Inter genera anulorūȝ sunt,vngulus,samotracius,tynius. Vngulus est gēmatus,vocatusq; hoc nomie,quia sicut vngula carni ita gēma anuli auro accingitur. samotracius aureus est quidē,sed capitulo ferreo,a loco ita vocatus. Tynius purus est primum in bythinia fabricatus. quam olim tynam vocabant. Flaccus. Lugente mea vita smaragdus berillusq; mihi flacce nec nitentes per candidam margaritā quęro,nec quos tynica lima poliuit anellos nec iaspios lapillos.

¶ De cingulis. Cap. xxxii.

CInctus est lata zona,& minus lata semicinctium et vtriusq; minima cingulum. Nam a cincto per diminutionem cingulum vocatur. Cincto autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant,vnde & campestris dicebatur. Balteus cingulum militare est dictus propter ꝙ ex eo signa dependent,ad demonstrandam legionis militaris summam. i. sex milium sexcentorum ex quo numero & ipsi consistunt. Vnde & balteus dicitur non tm̄ quo cingitur,sed etiam a quo arma dependent. zona græcum est, quam zonarium,nos cingulum nuncupamus Strophium est cingulum aureum cuȝ gemmis de quo ait cinna. Strophio lactantes cincta papillas. Et prudentius. Nomen hoc gemmę strophio illigata est. Limus ē cinctus quem publice habens seruī. Et dictus limus, quia transuersas habent purpuras. i. limas. Caltulum cinguli genus a coacto loro dictuȝ. Fibula grę cum est,quam illi fibliti dicunt ꝙ ligat. Subfibuluȝ subligaculum. Ridimiculum est quod succinctoriū siue bracile nuncupamus,quod descendēs per ceruicem et a lateribus colli diuisum,vtrarumq; alarū sinum ambit atq; hincinde succingit vt constringens latitudinem vestiat corpus atq; coniungendo cōponat,hoc vulgo bracile quasi brachiale vocant,q̄uis nunc non brachiorum sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum ꝙ vt dictū est sub brachiis ductum,alarum sinum ambit, atq; hincinde succingit. Fascia est qua tegitur pectus & papille comprimuntur, atq; crispante cingulo angustius pectus artatur. Et dicta fascia quasi in modum fasciculi corpus alliget. Hinc & fascide quib⁹ vulnera colligantur. Vitta dicta ꝙ ea pectus vincitur istar vitis ligantis. Limbus quam nos ornaturā dicimus,fasciola est quæ ambit extremitatem, vestium,aut ex filis,aut ex auro contexta,assutaq; extrinsecus in extrema parte vestimenti vel chlamidis. de qua Virgilius dicit. Sidonia picto chlamide circundata limbo

¶ de calciamentis. Cap. xxxiii.

SVtores nuncupati sunt,ꝙ in settis filo porcorum setis suant. i. consuant,quasi setores Caligmarius vero non a calo pedum,sed a calo. i. ligno vocatus,sine quo consui calciamenta non possunt,quod græci calopodium dicunt. Fiebant autem prius ex salice tm̄. Hinc & calciamenta dicta quod i calo. i. in ligno fiant, vel ꝙ calcentur. Crepitas græci ante repertas vsi sunt. Est autem genus singulari forma,et idem vtriq; aptum pedi,vel dextro vel sinistro. Crepitas autem dictas

ꝙ cū sono stringātur, sine a pedum crepitu in ambulandū. Calceis reges vtebantur, & cæsares forma eoꝝ. Patricios calceos Romulus reperit quattuor corigiarū, assutaq; luna. His soli patricij vtebantur. Luna autē in eis non sideris formam, sed notam centenarii numeri significabat, ꝙ initio patricij senatores centū fuerint. Ocreę tibialia calciamenta sunt dicta ꝙ crura tegant. Coturni sunt quibus calciabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant & alta intonantiq; voce carmina cātaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarū quo heroes vtebantur, sed tale est vt in dextro & leuo conueniat pede. Baxea calciamentum comœdorum erat, sicut tragœdorum coturni. Quos quidā calones etiā appellant, eo ꝙ ex salice fiebant. Naꝫ grę ci vt dicimus lignum calo vocabant. Talares calcei socci sunt qui inde noiati videntur, ꝙ ea figura sint vt contingant talū, sicut subtalares ꝙ sub talo sīt quasi subcalares. Obstrigilli sunt qui per plātas cōsuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur vt cōstringantur, vnde & noiantur. Osas puto ab oso primū factas & q̄uis nunc ex alio genere, tamē nomen pristinum retinent. Mullei similes sunt coturnorū solo alto, superiore aūt parte cum osseis sunt vel ęneis malleolis, ad quos lora deligabantur. Dicti aūt sunt a colore rubro, qualis est mulli piscis. Soleę sunt quibus tantū pedum plantę teguntur, dictę a solo pedum. Itē soleę materiales, ex materia corio intexta. Socci, cuius diminutiuū soccelli appellati inde ꝙ soccum habeant, in quo pars plātę iniciatur. Caligulę, caligæ vel a callo pedū dictę vel quia ligētur. Nā socci non ligantur, sed tantuꝫ intromittuntur. Cernui socci sunt sine solo lingulati, quos nos foliatos vocamus. Clauati quasi calliuati eo ꝙ minutis clauis .i. acutis sola calcis vinciātur. Perones ꝛ culponiæ, rustica calciamenta sunt Braxeę calciamenta mulierū sunt. Corrigiæ acorijs vocantur vel a colligatione quasi colligiæ.

℄ Incipit liber vicesimus.

℄ De mensis. Cap. i.

PRimus Dedalus mensas & sellas fecit. Coquinę apparatū aptius quidā prim⁹ composuit, qui in eo absumptis bonis morte volūtaria periit & merito, quia is qui gulę atq; edacitati seruit, & animaꝫ & corpus interficit. ab esu & comesu mensę factuꝫ dicitur vocabulū. Nullū enī alium habet vsum. Torius dicitur a tortis herbis quę accūbentiū humeris supponuntur. Stiphadiū a stipitibus dictū, quasi stipiadiū, sic enī prius cœptū est. Accubitū a cubo vocatū, quasi accubitum epulaꝝ. Conuiuiū apd̄ gręcos cōpotatione symposion, apud nos vero rectius a cōuictu appellatur, vel quia vitæ collocutionē habet. Itē conuiuium dicitur a multitudīe cōuescentium. Nam priuata mensa victus est, conuiuiū non est. Conuiui triplex est modus, discūbēdi, edēdi, & bibendi. Discumbendi, vt thoris tussis discumbere pictis. Edendi & bibendi vt postq̄ prima quies epulis mensæq; remotæ, Crateras statuunt & vina coronant.

℄ De escis. Cap. ii.

CIbus dict⁹ quia capitur ore sicuti esca, quia eam os capit. Victus proprie vocatur, quia vitam retinet, vnde & ad cibū vocare inuitare dicitur. Alimonia dicitur eoꝙ eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseuerantiā neq; enim sustinere poterit caro nisi conforteretur alimentis. Alimentuꝫ enim est quo alimur, alimonium alendi cura. Affluentia nuncupata quasi rei nimiū exuberantis effusio vltra q̄ satis est, modusq; non est. Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias inuenies eam tenere modum. Nam quomodo opitulatur quod nimium est, cum incōmodius sit sępe q̄ parū. Epulę ab opulentia rerum dictę. Epulę autē simplices i duo necessaria diuiduntur, panem et vinum, et in duo superflua quę terra et mari vescendi causa exquirūtur. Dapes aūt regum sunt. epulę priuatoꝝ. Delitiæ nuncupatę, ꝙ his delectentur hoīes easq; suaniter appetant. Pulmentum vocatur a pultę, siue ei sola pultis, siue quid aliud eius permixtione sumatur. Pulmentum proprie dicitur. Satietas autē & saturitas sibi differunt. Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo ꝙ satis sit, Saturitas autem a saturo nomen accepit, quod est vario alimentorū apparatu compositū. Crapula est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cuius crudelitate grauatur cor, & stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vicium est, sed tantū id salutis est, q̄tum substantationi naturæq; sufficiat. Ianticulum est primus cibus quo ieiunium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius. Nos ipsi ieiunia ianticulis leuibus soluimus. Prandium ab apparatu edendi dictum. Proprie autem veteres prandium vocabant oim militum cibum ante pugnam, vnde est illud ducis alloquium. Prandeamus tanq̄ ad inferos cœnaturi. Merenda est cibus qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda & proximo cœnæ. Vnde & antecœna a quibusdā vocatur. Itē merēdare, quasi meridie edere. Annona tractū ē a tēpore quo romani veteres ad cibos aduocabanť, sic martialis. Imperat excelsos frāgere nona thoros, qd̄ & vsq; hodie persæ faciunt. Cœnā vocari a cōione vescētiū. Cenon quippe græci cōe dicunt. Vñ & cōicantes ꝙ cōiter .i. pariter cōueniant. Apud veteres enī solitum erat in propatulo vesci & cōiter epulari ne singularitas luxuriā gigneret. Est aūt cęna verspertinus cib⁹, quā vespertinā antiqui dicebāt. In vsu enī non erant prandia. Panis dict⁹ ꝙ cū omni cibo apponatur. vel ꝙ oē aial eū appetat. pā enī gręce oē dicitur. Cibari⁹ est qui ad cibū seruis dať nec delicatus. Fermentarius fermentis confectus. Azimus nō fermētatus. Nā azim⁹ est sine fermēto sincer⁹. Acrizim⁹, leuiter fermētat⁹, quasi acroazi

mus. Sigilineus panis a frumenti genere nũcupať
Siligo eni genus est tritici. Rubidus recoctus & ru=
rubefactus. Subcineritius cinere coctus & reuersa
tus. Ipse est & focatius. Clibanitius in testa coctus.
Sfungia panis aqua diutissime laxatus similã mo
dicã accipit, & fermentũ modicum & habet hume
ctationes plusq̃ oĩs panis, vnde & sfungię nomẽ ac
cepit. Placentę sunt quę fiunt de farre quas alii li=
ba dicunt eo ꝙ libeant & placeant. Lagenum est
latus & tenuis panis q primũ in aqua postea i oleo
frigitur. Dulcia sunt genera pistorii operis a sapo=
re dicta. Melle eni asperso sumuntur. Crustula di=
minutiuum est a crusta, panis oleo conspersusi me
dio concauus & tortus. hæc & torta panis. Crusta
aũt est superficies panis. Ipsa est & fragmẽta quia
diuidũtur vt fracta. Simila subtilissima est farina.
Amolũ flos farinæ tenuissimus pre lenitate de mo
la egestũ, vnde & appellatum quasi a mola. Fari=
na & furfures a farre dictę, cuius sunt purgamenta
Pollem genus est farinę cãdidissime Fermentum a
feruore nuncupatũ, ꝙ plus vna hora non põt conti
neri. Crescẽdo enim excedit. Carnes dictę, quia ca=
rę sunt, siue a creando, vñ a gręcis creas vocantur
Crudũ ꝙ fit cruentũ est enim cum sangnine coctũ
sed & multi tẽporis aliquid coctũ vocatur. Assuꝫ ꝙ
ardeat, quasi arsum. Elixũ eo ꝙ in aqua sola deco
quitur. Lixa ei aqua dicitur, ab eo ꝙ sit soluta, vñ &
solutio libidinis luxus & mẽbra locomota luxa di
cunť. Frixũ a sono dictũ, qñ ardet in oleo. Salsum
quasi sale aspersum dẽptis e medio syllabis tribus
Rancidũ ex vitio nuncupatũ ꝙ raucos efficiat. suc
cida carnes in vsnm repositę a succidendo dictę.
Lardus dicitur eo ꝙ in domo repositus cõseruať.
Nã antiqui domos lares dicebãt. Taxea lardus est
gallice dictũ. Vnde dicit Afranius in rosa, Gallum
saginatũ, pingui pastũ taxea. Axungia, ab vnctio=
ne vocata. Sebũ a suo dictũ quasi suebũ, quod pl⁹
pinguedinis hoc aĩal habeat. Offa est proprie fru
stum dentiũ cuius diminutiuũ ofella facit. Vnde &
offarij coci, quia particulatim. i. offatim excoqunt.
Hunc offa est latrantiũ, quia si in os canis iaciť, sa
tiatus illico cõpescitur & silescit. Frustũ vocatũ qđ
capiat a frumie. Est ei frumẽ sũma pars gulę. Pul=
pa dicta, quia cũ pultę oli cõmixta vescebať. Vñ &
pulmentũ & pulmentariũ dř. Pulpa aũt est caro si
ne piguedine, dicta, quia palpitet, resilit eniꝫ sępe.
Hãc plęriq; viscũ vocãt, eo ꝙ glutinosa sit. Lucani
cę dictę ꝙ prius in lucania factę sunt. Farcimen ca
ro cõcisa & minuta, dictũ ꝙ eo intestinũ farciatur.
hoc est impleať cũ aliaꝝ reꝝ cõmixtione. Minutal
vocatũ ꝙ fiat de piscib⁹ & isiciis oleribusq; minuta
tim concisis. Afratũ quod latine spumeum vocatur
Afro eni grecę spuma dicitur. Martisia i mortario
ex pisce fiunt, vñ & nominata, Isocẽ piscẽ quedã di
cũt, ex quo primũ isicia facta sunt, & q̃uis ex alio
genere pisciũ fiant, initiũ tñ piscis vocabulũ dedit
Galaticę a colore lacteo noiatę. Gręci eni gala lac
Shęras a rotunditate græco vocabulo appellatas
quicquid enĩ in rotundũ formať spęra a græcis di
ciť. Ius, coquinę magistri a iure nũcupauerunt, qa
e a est lex cõdimẽti eius, Hãc gręci zemã vocãt. Ca=
seus vocat⁹ qđ careat sero, quasi careũ. Nã serũ ei
oẽ deducitur, vt ponderibus arguať. Colostruꝫ lac
nouũ, qđ neutri gñis est. Laca gręco sermone deri
uatũ est pro candore. Gręci eni albũ glaucũ dicũt
Lac vero & sanguis quod nutrit & qđ nutriť. Nam
lacte nutrimur, viuimus sanguine. Quactuꝫ quasi
coactũ, & quasi coagulatũ. Accepta ei secum alia
spẽ coagulatur. Mel gręce appellationis est quod
ab apibus nomen habere probatur, Nã apis gręce
melle se dř. antea aũt mella de rore erãt iueniebãť
q; in arũdinũ folijs, vñ & Virgi. Hacten⁹ aerij mel=
lis cęlestia dona. Siquidẽ hucusq; in india & arabia
colligatũ reperiť, ramisi herẽs in similitudine salis
Oẽ aũt mel dulce dř. Sardũ amarũ est absinthii cã
cui⁹ copia ei⁹ regionis apes nutriũť. Fauum vocari
quia comeditur magis q̃ bibiť. Fagere ei gręce co
medere appellant. Aiunt aũt medici & qui de hũa
noꝝ corpoꝝ suscipere naturis pręcipueq; galien⁹
i libris quoꝝ titulus est in quoꝝ puero
rũ & iuuenũ ac perfecte ętatis virorũ mulieroruꝫ
q; corpa isito calore feruere, & noxios eẽ his ętati
b₉ cibos q calorẽ augeãt, sanitatẽq; cõducere frigi
da q̃q; i esũ sũere, sicuti ecõtrario senib⁹ q pituita
laborãt & frigore, calidos cibos & vina vetera pro
desse.

De potu. Cap. iii.

Potio a gręca deriuatiõe vocata. Hanc eni
illi potos dicũt. Aqua gñaliter vocata. ꝙ su
perficies eius equalis sit, hic & ęquora. hãc
quidã recẽtẽ vocãt, quia reiciť noua, a fõte vel a flu
mine. Nã vet⁹ putrescit, quia nõ ẽ vtilis vetusta vt vi
num, sꝫ statĩ sublata de flumine fõte vel puteo, fete
scit eni vetusta. Vinũ inde dictũ ꝙ eius pot⁹ venas
sanguine cito repleat. Hoc alii qđ nos cura soluat,
lieũ appellãt. Veteres vinũ venenũ vocabant. Sed
postq̃ inuẽtũ ẽ virus letiferi succi, hoc vinũ vocatũ ẽ
illud venenũ. Vñ & hiero. in libro quẽ de virginita=
te cõseruanda scripsit, adolescentulas dixit ita vi=
nũ debere fugere vt venenum, ne pro ętatis calore
feruenti bibãt & pereãt. Inde ẽ ꝙ apud veteres rõa
nos fœmie nõ vtebãť vino nisi sacroꝝ causa certis
dieb⁹. Merũ dicim⁹ cũ vinũ purũ significam⁹. Naꝫ
merũ dicim⁹ qcqd purũ atq; sincerũ ẽ, sicut & aquã
merã nulli vtiq; rei mixtã. Hic & merẽdã qđ ãtiqt⁹
id tpis pueris operariis qb⁹ panis mer⁹ dabať, aut
ꝙ meridiẽ t eodẽ tpe. i. soli ac sepati, nõ vt i prãdio,
aut i cęna ad vnã mẽsã. Inde credim⁹ etiã illud tẽp⁹
qđ post mediũ diẽ est meridiã appellari, ꝙ purũ sit
Mustũ est vinũ e lacu statĩ sublatũ. Dictũ aũt credi
tur mustũ ꝙ in se limũ terrã habeat mixtã. Nã m⁹
terra est, vñ & humus Cuius & tanta vis feruoris ẽ
vt vasa q̃uis grandia ex eo plena absq; spiramine
repleta ilico dirumpat. Roseum vinum. i. cum rubo
re. Rosa ei rubet. Amintũ vero quasi sine minio. i. si

ne rubore, nã album est. Sucinaciũ succine gẽmæ similis est. i fului coloris. Limpidũ vinũ. i. perspicuũ aquę ad specie dictũ quasi lymphidũ. Lympha enĩ aqua est. Turbidũ quasi terbidum. i. terra cõmixtũ quod est fece. Phalernũ vinum vocatum a phalerna regione cãpaniæ vbi optima vina nascunť. Colatũ vas proprium nuncupauit in quo deportatur. Gazetũ vero a regione vnde defertur. Gaza enĩ oppidũ est palestinę. Infertum vinum dicitur quod altario libatur atq; offertur. Spurcũ quod offerri nõ licet, aut cui aqua admixta est, quasi spuriũ, hoc ẽ ĩmundum. Honorarium vinũ quod regibus & potẽtibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua. Cum essem in prouicia legatus q̃plures ad prętores & consules, vinũ honorariũ dabant, nunq̃ accepi nec priuatus quidẽ. Crudum vinũ est insuaue quod serui potant. Acidum vel quia acutũ vel quia aqua mixtũ. Vinũ enim aqua mixtum cito in hunc saporẽ redigitur. Vnde & acidũ quasi aquidũ, quia aqua lauantur vuę in torculari post expressum vinũ, est vilis potus seruis aptus. Cõditum vocatũ ꝙ non sit simplex sed cõmixtione pigmentorũ compositũ. Lactatũ est potio e lacte. Mulsum ex melle mixtũ. Est enim potio ex aqua et melle, qđ gręci mellicratum vocant. Inomellum mustum melle admixtum vehementer agitatũ atq; cõmotũ. Hydromellũ quod fiat ex malis matianis. Saccatum liquor est aquę feci vini admixtus, sacco expressus. Luxia. ℞. Oximellum appellatum ꝙ aceti & mellis permixta cõficitur materia, vnde & dulcedinez retinet & acorẽ. Rhodomellus dicitur eo ꝙ in succo rosæ mel admisceatur. Nellicratum vinum melle mixtũ. Medus quasi mel⁹, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas. Fecula vua piguis decocta vsq; ad crassitudinẽ mellis, ac refrigerata vtilis stomacho. Passum quicquid ex vua passa cõpressũ effluxerit. Dicitur aũt passum a patiendo, naz percutitur vua siccior & decoquitur et inde fit passum. Defrutũ dictũ est ꝙ defraudetur, & quasi fraudez patiatur. Carenum eo ꝙ feruẽdo parte careat Tertia ei parte musti amissa, quod remanserit carenũ est. Cui contraria sapa est, quę feruendo ad tertiaz redacta descenderit. Sicera est omnis potio quę extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen hebreum sit tñ latinum sonat, pro eo ꝙ ex succo frumenti vel pomoꝝ conficiatur, aut palmarum fructus in liquorẽ exprimantur, coctisq; frugib⁹ aqua pinguior quasi succus colatur & ipsa potio sicera nuncupatur. Ceruisia a cerere. i. fruge vocata. Est enĩ potio ex seminibus frumenti vario modo cõfecta. Celia a calefaciendo appellata. Est enĩ potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enĩ igne illa vis germinis madefactę frugis, ac deinde siccať, et post ĩ farinã redacta molli succo admiscetur. Quo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adicitur, quę fit in his partibus hispaniæ cuius ferax vini locus non est. Fex dicta quod sese vasis emergendo affigat. Garum est liquor pisciũ salsus, qui olim conficiebatur ex pisce quẽ gręci garon vocabãt, & q̃uis nunc ex infimo genere pisciũ fiat, nomen tamen pristinum retinet a quo initium sumpsit. Liquamen dictum eo ꝙ soluti a salsamento pisciculi eundẽ humorem liquant. Cuius liquor appellatur salsugo vel muria. Proprie autem muria dicitur aqua sale cõmixta effectaq; gustu in modum maris. Succus dicti ꝙ sacco exprimantur tisanæ. Tisanę, zema, apozima gręca vocabula sunt

De vasis escariis Cap. iiii

Vas dictum a vescendo ꝙ in eo escę apponantur Cuius diminutiuum vasculũ quasi vesculũ. Fictilia dicta quod fiant & fingãť ex terra. fingere enim est facere, formare & psalmare, vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur nõ fictuz in illud qđ mendaciũ est, sed quod formatur vt sit & habeat aliquam formã, vnde & apostolus ait. Nunquid dicitur figmentũ ei qui se finxit, quare sic me fecisti? fictilia vasa in samo insula prius inuenta traduntur, facta ex creta et indurata igni, vnde & samia vasa. Postea inuentum et rubricã addere, et ex rubra creta fingere. Antiquiorem autez fuisse dicunt vsum fictilium vasorum q̃ fundendi æris aut argenti. Apud veteres enĩ nec aurea nec; argentea, sed fictilia vasa habebantur, sicut ad vina doliis excogitatis, ad aquas amphoris, hydriis ad balneas ac reliquis quę in vsibus hoim aut rota fiunt, aut manu aptantur. Argilla aũt a terra excocta testę vocabulum suscepit, quia dum mollis esset efficitur testa, nec cõmunicat cũ vocabulo pristini generis, quia quod fuit non est. Aretina vasa municipio italiæ dicuntur vbi fiunt, sunt enim rubra, de quibus sedulius. Rubra quod appositum testa ministrat olus. Samia vasa quidã putaut ab oppido samo gręcię habere nomen. Alii dicũt cretã esse italię, quę non longe a roma nascitur quę samia appellatur. Cęlata vasa argentea vel aurea sũt signis eminentiorib⁹ intus extra ve expressa, a cœlo vocata quod est genus ferramenti, quod vulgi cilionem vocãt. Chrysen dicta vasa deaurata, græcum ẽ. Anaglypha, quod superius sint sculpta. Græci enim ana sursum, glyphe sculpturam dicunt. idest sursũ sum sculpta. Discus antea scut⁹ vocabatur a specie scuti, vnde & scutella per diminutionẽ. Est eĩ eiusdem similis. Postea discus vocatus ẽ quod dat escas idest apponat. A quo et discũbentes dicti siue απο του Δικειν. i. qđ iaciant Missorium vocatũ a mẽsa per deriuationem quasi mensoriũ. Parapsis quadraudulũ et quadrilaterũ vas. idest paribus absidis. Patena qđ dispansis patentibusq; sit oris. Lancis. Gauata quasi cauata g. pro c. littera posita. hic concha, sed illa cauata, ista cõcaua, sic & gręci hęc nũcupãt. Apophereta a gręcis, a ferendo poma vł aliquid nominata est enim plana. Salinũ vas aptũ salibus. Idem & fulzica quasi salzica. Aceptabulũ quasi acetaferum quod acetum ferat. cochlear ab

vsu prius cochlearũ dictum. Hinc est illud veteruꝫ disticon. Sum cochleis habilis & nec nimus vtilis ouis. Nunquid scis potins cur cochleare vocor. Trisiles grece latine tripidas. Qui aũt quatuor pedibus insistunt abusiue dicũtur. In vasculis autẽ tria queruntur que placcant, manus artificis, pondꝰ argenti, & splendor metalli.

℄ De vasis potatoriis. Cap. v.

Poculum a potando nominatũ. Est eniꝫ omne vas in quo bibendi est consuetudo. Phialę dictę ꝙ ex vitro fiant. Vitruꝫ eni gręce hyalin dr̃. Paterę phialę sunt dictę, vel ꝙ in ipsis potare solemus, vel patentes sunt, dispansisqꝫ labris. Cratera calix est duas habens ansas, & est grecũ nomen. Declinaĩ aũt apud eos hic crater Nam latine hęc cratera dicitur. Vnde Persius. Si tibi crateras argenti. Virgi. Crateras magnos statuunt & vina coronant. Fiebant aũt primũ a connexionibus virgularũ. Vnde & dictę cratę, apo tu cratin, idest ꝙ inuicẽ se teneant. Cyathi quoqꝫ cyphi cymbia & ipsa poculorum sunt genera. Ex quibus cymbia pocula sunt ex similitudine cymbę nauis. Emistes species poculi q̃ ductim. i. vno spiritu bibitur. Bacchia primũ a baccho quod est vinum noiata, postea in vsibus aquaris transiit. Calices & calcatiꝰ & scalę poculorũ genera ãtea ex ligno facta inde vocata. Græci ei omne ligum cala dicebant. Ampula quasi ampla bulla similis est enim rotũditate bullis, quę ex spumis aquarum fiunt, atqꝫ ita inflantur vento.

℄ De vasis vinariis et aquariis. Cap. vi.

Oenophorum vas ferens vinũ, οἶνος enim vinuꝫ est. De quo est illud. Vertitur oenophori fundus sententia nobis. Flascę a gręco vocabulo dictę. Hę pro vehendis ac recondendis phialis primum factę sunt, inde et nuncupatę. Postea ĩ vsum vini transierunt manente gręco vocabulo vnde sumpserunt initium. Lagena & situla gręca nomina sunt, inflexa ex parte vt fierent latina. Illi cilaginos, nos lagena, illi sitile, nos situlum dicimus cantarus. Hydria genus vasis aquatilis per deriuationem vocata, ydor enim græci aquaꝫ dicunt. Situla ꝙ sitientibus apta sit ad bibenduꝫ. Quod vas greci cadum vocant, catinum vas fictile, quod melius neutro genere dicitur q̃ masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus. Orcha est amphorę species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutio vrceolus est. cyphus in quo manus lauamꝰ. Seriola est orcarum ordo directus, vel vas fictile vini apud syriam primum excogitatum, sicut cilicis e sa cilicia nuncupatę vnde primum aduectę sunt. Dolium. ꝝ. cupos et cupas, a capiendo. i. accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt, vnde & caupones Vtres ab vtero, Mulgarium vas in quo mulgentur pecora. Idem & mulctrum, ab eo ꝙ in eoꝰ mulgeatur lac. Labrum vocatum, eo ꝙ in eo lauationẽ fieri infantum solitum est, cuius diminutiuum labellum. Idem et alueum quod in eo lauationeꝫ fieri solitum sit. Pelues vocatę quod pedes ibi lauantur. Siphon vas appellatum, quod aquas sufflando fundat. Vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserit domum ardere currunt cum siphionibus plenis aquis, & extingunt incendia, sed & cuꝫ eis aras expressis ad superiora aquis emundant.

℄ De vasis oleariis. Cap. vii.

Emicadium vas olearium. Scortia vas olearium dictuꝫ eo quod fit ex corio. Alabastrũ vas vnguentarium, a lapide sui generis cognomiatum quem alabastritem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat. Pixides vascula vnguẽtaria ex buxo facta, nam quod nos buxuꝫ, gręci pixum vocant, Lenticula modicum vas ęneuꝫ vel argenteum, quadrangulum in latere apertum, quod et lechitum. Est enim vas olei quo reges et sacerdotes vngebantur, a liniendo dictum.

℄ De vasis coquinariis. Cap. viii.

Omnia vasa coquẽdi causa parata cocula dicuntur. Plautus, ęneis loculis mihi excocta est omnis misericordia Olla dicta pro eo qđ ebuliat in ea aqua igne subiecto, vt altius vapore mittatur. Vnde & bulla dicitur quę in aqua vẽti intus spũ substentatur. Patella quasi patula. Olla est eni oris patentibus. cacabus & cucum a sono feruoris cognominantur. Hęc in gręcis & latinis cõia nomina habent. Sed vtrum latini a gręcis, an gręci a latinis hęc vocabula mutuassent incertum est. Lebetes ęneę sunt gręco sermone vocatę, sunt eni ollę minores in vsum coquendi paratę. Sartago a strepitu soni vocata, qñ in ea ardet oleum. Tripedes appellatę qđ tribus pedibus constent has gręci tripodas vocant. Mola a rotunditate sui vocata vt mala pomorum, sic et gręci. cibrum dictum qđ ibi currat frumentum quasi currifrugum Rotabulum dictum a proruendo stercora siue igneꝫ, panis coquendi gratia.

℄ De vasis repositoriis. cap. ix

Gazophilatiũ archa est vbi colliguntur ĩ tẽplo ea quę ad indigentiam pauperuꝫ mittuntur. compositum est autem nomen de lingua persa & gręca, Gaza enim linguarum persaꝝ thesaurus, phylation gręce custodia interprętatur Archa dicta quod arceat visum atqꝫ prohibeat. hĩc & arciuum, hinc & archanum. i. secretum vnde cęteri arcentur, cibutum gręcum nomẽ est, quod nos archam dicimus. Loculus ad aliquid ponendum ĩ terra factus locus seu ad vestes vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutioneꝫ dicitur. Mozicia quasi modicia, vnde & modicum. c. pro. d. sicut solẽt itali osie dicere pro hodie. Scrinia. ꝝ. saccus a sago dictus quod eo cõsuetudo efficiatur q̃si sagus. Marsupium sacculus nummorum, quẽ gręci marsippa appellant. Quędã eni gręca noia ĩ latiuum paululum inflectuntur propter romanũ eloquium. Sitarcię nautarũ sunt, ab eo quod sutę sũt.

Inuolucrum dictũ q aliquid in se teneat inuolutũ. Fiscus sacculus est publicus, vnde & fiscellæ & fiscinę dñr. hunc habẽt exactores. & in eo mittũt debitũ publicũ quod redditur regibus. Fiscus autem primę positionis est, deriuatiuũ fiscina, diminutiuũ fiscella. Canistrũ fiscis cãnis contexitur, vnde & nũcupatũ alii gręcũ asserunt. Cistella a coctis ex canna vel ligno quibus contexitur noiata. Cophinus ẽ ex virgultis aptum mundare stercora & terrã portare. De quo dicit psalmista pro isral. Manus eius ĩ cophino seruierunt. Dictus aũt cophin⁹ quasi cou⁹ vel cauus. Corbes dicti quia curuati virgis cõtexuntur. Sportula diminutium a sporta. Sporta autẽ dicta quia exportet aliquid, vel qa ex sparto fit. Spartus, vero est frutex virgulosus sine foliis, ab asperitate vocatus similis carici herbę, & funes de eo cõficiuntur.

De vasis luminarium. Cap. x.

AColendo ignẽ & ligna antiqui appellauerunt focũ. Fos eni grece latine ignis est, vñ & iuxta philosophos quosdã cũcta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeo vt de septẽtrione dicatur, sterili non quicq̃ frigore gigni. Varro autem focos ait dictos, q foueant ignes. Nã ignis ipa flãma est, quicquid autem ignẽ fouet focus vocaẽ, seu ara sit, siue quicquid aliud in quo ignis fouetur. lucerna a lychno dicta est, vnde & breuis est lu, vt Persius. Dispositę pinguẽ nebulã vomuere lucernę. Si eni a luce diceretur, non staret versus. Lychini⁹ autẽ quasi lucinius. Est eni cicendela lucernæ. Candelabrum a candelis dictum quasi candelaferũ & candelam ferat. Cereus per deriuationẽ a cęra nomen habet ex qua formatur, de quo quidã. Hic tibi nocturnos pręstabo cęreus ignes. Subducta luce altera lux tibi sum. Candela a cadẽdo dicitur, eo q cadendo deleatur. Lacunaria pẽdentia sunt lumina. i. in aere lucentia. Funalia sunt quę intra cęram sunt, dicta a funibus quos ante vsum papyri cæra circũdatos habuere maiores, vnde & funera dicũtur. Funalia aũt gręci scolares dicunt q sint scolię hoc est intorti. Hos romani funes & funalia nomiabant. Funalia candelabra apud veteres extãtes stimulos habuerũt abũcos quibus funiculi cæra vel huiusmodi alimento luminis obliti figebantur. idẽ itaq; & stimuli peracuti funalia dicebãtur. Lãpas flamma est in vertice lucens, dicta q lãbentis motũ ostendere videatur. Fax dicta q focos faciat, cuius diminutiuum facula, Laterna dicta q lucẽ interi⁹ habeat clausam. Fit eni ex vitro recluso intus lumine, vt venti flatus adire non possit, & ad probandũ lumen facile vbiq; circunferatur. Lucubrũ vocatũ q luceat in vmbra. Est enim modicus ignis q solet ex tenui stupa cęraq; formari. Pyra est quę in modũ are ex lignis construi solet vt ardeat. Pyro eĩ ignis dr, sed pyra est ipsa lignorum congeries cum nondum ardet, rogus est cũ ardere ceperit, bustũ vero iam exustus vocatur. Phareũ est turris maxima quã gręci ac latini in cõmune ex ipsius rei vsu pharũ appellauerũt, eo q flammarũ indicio longe videaẽ a nauigãtibus sicut supra diximus qualem ptolemeus iuxta alexandriã cõstruxisse octingẽtis talentis tradiẽ. Vsus eius est nocturno nauiũ cursui ignes ostendere ad pronũcianda vada portusq; itroitus, ne decepti tenebris nauigãtes in scopulos incidãt. Nã alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur ĩ porticib⁹ machinas ad prelucendi ministeriũ fabricatas pharos dicunt. Nã phos lux est, oros visio diciẽ. Vnde & lucifer græce phosphorus appellatur.

De lecticis & sellis. Capi. xi.

LEcticę lectis herbis vocatę. Stat⁹ a sternẽdo dict⁹, quasi storiat⁹. In his solis antiqui ad dormiendũ accubabãt nõdum laneis stramẽtis reptis Storia q sit terra strata Cama est breuis & circa terrã. Gręci ei cami breue dicũt. Cubile est cubãdi loc⁹ Grabatũ gręcũ est. Basonulla est lect⁹ q in itinere baiulaẽ, a baiulãdo. i. deportãdo. Pulumar lect⁹ diuitũ est, ide & puluillus. Spingę sunt lecticę ĩ qb⁹ sunt spi gatę effigies, quos nos grisos dicim⁹ Punicani lecti pui et humiles primũ a carthagine aduecti, & inde nomiati. Lecticę siue plutei lecti, de qbus satilius rufus de vita sua prima inquit cõtra cõsuetudinẽ imperatoꝝ ĩpe ꝓ lectis lecticis vtebaẽ. Sponda autẽ exterior pars lecti, pluteus interior. Geniales lecti ꝓprie sunt qui sternũtur puellis nubẽtibus, dicti a generãdis liberis. Cunabula sunt lectuli qbus infantes iacere consueuerũt, dicta q partui adhibeanẽ, q̃si cinabula. Nã cine est grece emiti. Pheretrũ dr eo q ĩ eo mortui deferanẽ, & est gręcũ nomẽ. Nã pherestron dr apo tu pheresin. i. a ferẽdo. nã latine capulus dr q sup capita hoim feraẽ, sic Plaut⁹ ait. Capularis senex. i. vicinius capulo. Scãna sunt q altiorib⁹ lectis apponũẽ, dicta a scãdẽdo. i. ascẽdẽdo. Hic & scabelli, q lectis paruis vel sellis ob ascẽsum opponũtur. Scabellũ autẽ & suppedaneũ diciẽ. Nam quod dicunt gręci ippodion, dixerũt latini scabellũ, & alii dixerunt suppedaneũ, q sub pedibus sit. Scãsilia gradus sunt vbi honorati in sedibus hærẽt. Sedes dictę, quoniã apud veteres romanos nõ erat vsus accũbendi, vnde & consedere dicebãtur. Postea vt Varro ait de vita populi romani, viri discũbere ceperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est ĩ muliere accubitus. Sedes singulari numero ꝓprie regni est qd gręce thronus diciẽ. Item thronũ græci dicunt, nos soliũ. Subsellia vero cęteroꝝ cathedrę doctoꝝ. Soliũ in quo reges sedent ꝓpter tutelam corporis sui scdꝫ quosdã a soliditare dictũ quasi solidum, scdm alios p antisticõ quasi sediũ a sedẽdo. Vnde & sella quasi sedda dicta est, & subsellia q̃si subsedia Sellę curules erãt in quibus magistratus sedẽtes iura reddebãt. dictę aũt curules, qa apud veteres pretores & cõsules ꝓpter itineris longin-

quitatem curru forū prouehebantur, sellę aūt quę
post eos vehebantur quib⁹ sedētes dicere iura iede
bant, a curru curules sellæ sunt noīatæ. Tripodes
scabilli sunt, habentes tres pedes, sed et cādelabra
tripoda sunt, quia similiter tres habent pedes.

¶ De vehiculis. cap. xii.

CArrū a cardine rotarum dictū, vnde & cur=
rus dicti ꝙ rotas habere videātur. Reta autē
dicta ꝙ ruat, & rotundū a rot avocarū. Re=
da genus vehiculi quattuor rotarū, has antiqui re
tas dicebāt, ꝑpter ꝙ haberēt rotas. Carpentū pō=
paticū vehiculi genus est, quasi carrū pōpaticum.
Plaustrū vehiculum duaꝝ rotaꝝ quibus onera de
feruntur. Et dictū plaustrum quod voluitur, quasi
diceret pilastrū. Caracutiū vehiculū altissimarū ro
tarū quasi carrū acutū. Capsus carruca vndiq; cō
texta, quasi capsa. Pilentū vel pretoriū contextum
quatuor rotaꝝ vehiculū, quibus matronę olī vtebā
tur. Virg. Pilentis matres mollibus. Horatius. Plu=
res calones atq; caballi pascēdi ducēda prætoria.
Erant aūt antea pilenta veneti coloris non vt nunc
sunt rossati, quibus nisi castę matronę vti non pote
rant sicut nec vittis. Basterna vehiculum itineris, q̄
si vasterna mollibus stramentis composita, a duo=
bus animalibus deportatur.

¶ De reliquis quæ in vsu habentur. cap. xiii.

BAculus a baccho repertore vitis fertur ī=
uentus in quo hoīes motivino innīterent,
sicut aūt a baccho baculus, ita a bacculo
bacillus per diminutionē. Fustes dicti ꝙ præfixi in
terrā stant, quos palos rustici vocāt, quib⁹ iuuenes
pro criminibus feriuntur. Vectes dicti ꝙ manib⁹ ve
ctentur, vñ hostia saxaq; euellunt. Forfices secūdū
ęthymologiā si a filo dicuntur. f. ponitur vt forfices
quę sunt sartoꝝ. Si a pilo. p. vt forpices quę sunt tō
forum. Si ab accipiendo. c. vt forcipes, eo ꝙ formū
capiant quæ sunt fabroꝝ. Formū enim dixerūt an
tiqui calidū, vnde & formosus. Nouacula ferrum
subtile satisq; acutū. Dicta aūt nouacula eo ꝙ in=
nouet faciē. Pecten dictus eo ꝙ pexos capillos faci
at atq; cōpositos. Calamistrū est acus quæ calefa=
cta et adhibita calefacit & intorquet capillos. Vñ &
calamistrati appellantur, qui comā torquent. Cla=
uis dicta ꝙ claudat & aperiat. Catenatū ꝙ capien
do teneat. Horologiū ꝙ ibi horas legamus. i. colli
gamus. Est eni in solariis positū, vbi clauo per li=
neas currit vmbra, vt quācunq; diei horā ostēdat.

¶ De instrumentis rusticis. Cap. xiiii.

VOmer est dictus ꝙ vi humū eruat, seu ab
euomendo terrā. de quo Lucretius. Vnc⁹
aratri ferreus occulto decrescit vomer in
aruis sumpsitq; per detrimenta fulgorē. Arattum
ab arando terrā vocatū, quasi araterium. Buris est
curuamenū aratri, dictū quasi βουσ ουρα quod
sit in similitudine caudę bouis. Dentale est aratri
prima pars in qua vomer in qua vomer inducitur.
quasi dens. Cultelli a cultura dicti, eo ꝙ ipsis puta
tione veteres in arbore vtebātur & vite priusq̄ fal=
ces essent repertę. Falx est qua arbores putantur,
& vites. Dicta aūt falx ꝙ hac primū milites herbā
filicē solebant abscindere, vñ est illud. Pax me cer=
ta ducis placidos curuauit in vsus. Agricolę nūc sū
militis ante fui. Falcastrum a similitudine falcis vo
catū. Est aūt ferramentum curuum cū manubrio
longo ad densitatē vepriū succidendā. Hi & runco
nes dicti quibus vepres secantur, a runcando dicti.
Serrula est pręteruis lamina ferri dentiū mordaci-
citate resecans arbores seu ramos. Rastra quoq;
aut a radēdo terrā, aut a raritate dentiū dicta. Li
gones ꝙ terrā leuent, quasi leuones. Scudicia di=
cta eo ꝙ circa caudicē terrā aperiat. Et quis eī⁹ vs⁹
in reliquis operibus habeatur, nomen tamē ex cau
dice retinet. Hanc alii generaliter fossoriū vocant
ꝙ foueā faciat, quasi fouessorium. Sarculum ferrū
fossorum est, habens duos dentes a sartiendo. i. fo=
diendo dictum. Sunt autem vel simplices vel bicor
nes. Pastinatum vocant agricolę ferramentum bi=
forcum, quo semina sparguntur. Vnde etiam repa
stinari dictę sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.
Cylindrus lapis est teres in modū colūnę qui a vo=
lubilitate nomen accepit. De quo Virgilius. Area
cū primū ingenti equanda cylindro, & vertēda ma
nu. Tribula genus vehiculi vnde terunt frumenta
& ob hoc ita vocatur. Pala quę ventilabrum vul=
go dicitur a ventilandis paleis nominata. Furcillæ
dictę eo ꝙ his frumenta cillentur. i. mouentur. Vn=
de & oscilla dicta ab eo ꝙ cilloantur hoc est moue
antur ora. Nam cillere est mouere. Tesseræ sunt q
bus frumentorum numerus designatur. Trapetū
mola oliuaria. Prelum trabes quo vua calcata prę
mitur a pręmendo vocatum, quasi pressorium. La
cus prelum quo pręmitur oleum quo liquans pro=
fluat et quo ab vuis vel oliuis torquendo oleū vi=
numq; exigitur. Verennes a vehere. i. portare noia
tę. Qualus corbes colaq; prælorum per quem mu
stum fluit, a colendo dictus. Fisclum quasi fisculū
a colando oleum dictum vel quasi fiscella olei.

¶ De instrumentis hortorum. Cap. xv.

ROta est rota ꝙ quasi ruat. Est enim machi
na de qua a flumine a qua extrahitur. Lu
cretius In fluuio versare rotas atq; austra
videmus. Austra autē, id est rota, ab hauriendo a
quas dicta. Gyrgillus dictus ꝙ ī gyro vertatur Est
enim lignum in transuersa partica mobile ex quo
funis cum situla vel vtre in puteū dimittitur, hau
riendæ aquę causa. Telonem hortulani vocant li=
gnum longum quo hauriunt aquas. Et dictus telō
a longitudine. Telon enim dicitur iuxta gręcos qc
quid longum est. Vñ & mustella vocata quasi mus
longus. Hoc instrumentum hispani ciconiā vocant
propter ꝙ imitetur eiusdem nominis auem, lauan
tis ac deponantis rostrum dum clangit. Lupus qui
& c anicula ferreus arpax, quia si quid in puteū de
cidit, rapit & extrahit, vnde & nomen accepit. Ar=

pax aūt dictus, quia arripit. Arpe ei grece rapere ē

℄ De instrumentis equorum cap.xvi.

Phalere ornamenta equorum sunt, & ē grecus sermo Frena dicta q̄ equos fremere cogant vel quod hæc equi frendent. i. imprimant dentibus & obmordeant. Vnde & nefrēdes dicti adhuc lactentes porculi, q̄ nondum aliquid frendant id est comminuant dentibus. Hinc & fabafresa que mollita est. Lupati sunt freni asperrimi. Dicti autem lupati a lupinis dentibus que iequales sunt, vnde etiam eorum morsus vehementer obest. Chamus genus asperi freni quo caballi superbi coerceri solēt, dictus a curuitate. Chamos enim græci curuum dicunt. Habenę ab habendo dictę, q̄ his equos habeamus hoc est teneamus, vnde & equi habiles dicti. Hęc & retinacula, a retinendo lora. Capistrum a capite inmentorum dictum. Sella a sedendo quasi sedda. Antella quasi antesella, sicut et postella. q̄si post sella. Cingulum hominum generis neutri est nam animalium genere fœminino dicimus has cingulas. Sigma que corruptæ vulgo salma dicitur, stratu sagorum vocatur. vnde caballus sagmarius mula sagmaria. Capulum funis a capiendo, q̄ eo ī domita iumenta comprehēdantur. Calcaria dicta quia in calce hominis reperiantur. i. in pedis posteriore parte ad stimulandos equos, quibus aut pugnandum est aut currendum propter pigriciam animalium aut timorem. Nam ex timore stimuli nūcupati, licet sint et libidinis stimuli. Strigiles nuncupati a tergendo, q̄ his equi tergātur. Character est ferrum coloratum, quo notę pecudibus inuruntur. Character autē grece latine forma dicitur Cauterium dictum quasi cauturium, q̄ vrat & prouida sit in eum, seueraq; cautio, vt dum videtur cuius sit auaricia refrenetur. Quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbis ignis ardore siccetur.

℄ Finit liber æthymologiarum Isidori Hispalensis episcopi.

℄ Registrū in libros æthymologiarum sancti Isidori Hispalensis episcopi. Et primo capitula libri primi

℄ capitula libri secundi.

¶capitula libri tertii,

℄ Capitula libri quarti.

℄ Capitula libri quinti.

℄ Capitula libri ſexti.

℄ Capitula libri ſeptimi.

℄ Capitula libri octaui.

¶Capitula libri noni.

¶Capitula libri decimi.

¶Capitula libri vndecimi.

¶Capitula libri duodecimi.

¶Capitula libri tertiidecimi

¶Capitula libri quartidecimi

¶Capitula libri quintidecimi

¶Capitula libri sextidecimi.

¶Capitula libri decimiſeptimi.

¶Capitula libri decimioctaui.

¶Capitula libri vicesimi & vltimi.

Laus deo.

¶Impressum Parrhisij sumptibns Ioannis Petit. Anno salutis Miliesimo quingentesimo vicesimo. die vero vicesimaquinta mensis Septembris.